TOIMETANUD I. T. GOLJAKOV

KRIMINAAL-ÕIGUS

ÕPIK JURIIDILISTELE KOOLIDELE

RK „PEDAGOOGILINE KIRJANDUS" • 1946

2/24485

A-16005 VII

NSVL Kohtumin. Üleliiduline Juriidiliste Teaduste Instituut

426 18

KRIMINAALÕIGUS

Õpik juriidilistele koolidele

Toimetaja I. T. GOLJAKOV

NSVL Kohtuministeeriumi Õppeasutiste Valitsuse poolt lubatud kasutada õpikuna juriidilistes koolides

RK
„Pedagoogiline Kirjandus"
Tallinn, 1946

Õpiku koostamisest võtsid osa:

A. A. Gertsenson
N. D. Durmanov
V. D. Menšagin
B. S. Ošerovitš
B. S. Utevski

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
24485

Tartu Ülikooli
Raamatukogu
MÜÜGIKS LUBATUD
Akt nr. « » 19 a.

Sissejuhatus

I peatükk

KRIMINAALÕIGUSTEADUSE SISU JA ÜLESANDED

§ 1. Kriminaalõigusteaduse sisu

Kriminaalõiguse sisuks on võitlus kuritegevusega sel teel, et isikuile, kes panevad toime kuritegusid, kohaldatakse kriminaalkaristuse määrasid.

Sotsialistlik kriminaalõigus õpib tundma vahekordi, mis kujunevad riigi ja isikute vahel, kes on toime pannud ühiskonnaohtlikke tegusid, mis on sihitud Nõukogude Liidu poliitilise korra, tema sõjalise võimsuse, sotsialistliku majandussüsteemi ja sotsialistliku omandi vastu, riigi poolt seatud sotsialistliku õiguskorra vastu, kodanike isiklike ja varaliste õiguste vastu, Punaarmees teenimise korra vastu. Eesmärgiga kaitsta sotsialistlikku riiki isikute vastu, kes on toime pannud ühiskonnaohtlikke tegusid, kohaldab riik neile isikuile karistusmäärasid. Nii *on kriminaalõiguse sisuks kuritegude ja karistuste kohaldamise teel nende vastu võitlemise abinõude tundmaõppimine.*

§ 2. Kriminaalõiguse klassiiseloom

Kriminaalõigusel nagu igal muulgi teadusel on klassiiseloom. Marx ja Engels kirjutasid „Kommunistlikus manifestis", et „kõigi seni olemasolnud ühiskondade ajalugu oli klassivõitluse ajalugu"[1]).

Riik kõige tema juurde kuuluvaga (sõjaväge, politsei, vangla) astub alati välja valitsevate klasside huvide kaitseks. Seda ülesannet täidab ka kriminaalõigus.

Sotsialistliku riigi, tema sõjalise võimsuse, sotsialistliku majandussüsteemi ja sotsialistliku omandi — nõukogude korra aluste — kaitse ja kindlustamine, halastamatu võitlus rahvavaenlastega ja teiste kurjategijatega, kes õõnestavad seatud sotsialistlikku õiguskorda — need on sotsialistliku kriminaalõiguse põhilised ülesanded.

---

[1]) Marx ja Engels, Kommunistlik manifest, 1937, lk. 21.

§ 3. Sotsialistlik demokratism ja kriminaalõigus

Sotsialistliku kriminaalõiguse määravaiks põhimõtteiks on sotsialismi põhimõtted. Sotsialistliku kriminaalõiguse ülesanne on, nagu juba eespool tähendatud, kaitsta sotsialistlikku riiki, sotsialistlikku omandit, kodanike isiklikke ja varalisi õigusi ja kogu sotsialistlikku õiguskorda kuritegelike kallaletungide vastu.

Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse iseloomulikuks eriomaduseks on *tema kuni lõpuni viidud järjekindel demokratism.* Nõukogude süsteem lõi uue demokraatia, mis annab igale ühiskonna liikmele võimaluse aktiivselt osa võtta riigi valitsemisest. Kõik kodanliku ühiskonna põhiseadused, alates 1789. a. Prantsuse revolutsiooni „Inimese ja kodaniku õiguse deklaratsioonist" ja lõpetades kaasaja kodanlik-demokraatlike põhiseadustega, lähtusid kodanliku ühiskonna põhiprintsiibist — eraomandi printsiibist, kodanliku demokraatia printsiibist. Sellele alusele on ehitatud ka selle ühiskonna kogu õigus.

Nõukogude riigis on kõik kodanikud mitte ainult formaalselt, vaid ka faktiliselt võrdsed seaduse ees, olenemata nende ühiskondlikust seisundist. Sotsialistlik demokraatia väljendub ka rahva osavõtmises õigusmõistmise teostamisest.

Nõukogude kriminaalõigus on läbi *imbunud sotsialistliku humanismi ideedest.* Sotsialistlik humanism väljendub nõukogude kodanike õiguste ja huvide täielikus ja tegelikus kaitses. Sotsialistliku humanismi põhimõte teostus meil praktiliselt kriminaalõiguse alal juba Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest alates, seadusandlikus korras kuulutati see aga välja 1919. a. „Vene NFSV kriminaalõiguse juhtivate aluste" § 10: „Karistus peab olema otstarbekohane ja seejuures täiesti vaba piinamise tunnuseist ega tohi tekitada kurjategijale kasutuid ja tarbetuid kannatusi".

Ülaltähendatud põhimõtted on läbi viidud Vene NFSV 1922. ja 1926. a. kriminaalkoodekseis ja kõigis järgnevais seadusandlikes aktides, mis välja antud kriminaalõigusse puutuvate küsimuste alal.

§ 4. Sotsialistliku riigi kaks arenemisfaasi ja nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse ülesanded

Sotsialistlikust kriminaalõigusest arusaamiseks sotsialismist järkjärgulise kommunismile ülemineku perioodil on otsustav tähtsus sm. Stalini juhatustel ÜK(b)P XVIII kongressil. Seltsimees Stalin kõneles oma aruandes sellest, et sotsialistliku ülesehituse

esimeses faasis (Oktoobrirevolutsioonist kuni ekspluateerivate klasside likvideerimiseni) oli nõukogude sotsialistliku riigi põhiliseks funktsiooniks kukutatud klasside mahasurumine riigis ja nõukogude maa kaitsmine kodanlike riikide kallaletungide vastu. Majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik funktsioon ei leidnud ses faasis kuigi tõsist arendamist. Teises faasis (linna ja küla kapitalistlike elementide likvideerimisest kuni sotsialistliku majandussüsteemi täieliku võiduni ja uue konstitutsiooni vastuvõtmiseni) suri sõjalise mahasurumise funktsioon riigis välja ja selle asemele ilmub uus funktsioon — sotsialistliku omandi ja rahva vara kaitse varaste ja riisujate eest. „Nüüd seisab meie riigi peaülesanne sisemaal rahulikus majanduslik-organisatoorses ja kultuurilis-kasvatuslikus töös. Mis puutub meie armeesse, karistusorganeisse ja salaluuresse, siis nende teravik ei ole enam pööratud sisemaale, vaid väljapoole, välisvaenlaste vastu“[1]).

Meile vaenulikud riigid saadavad meie maale salakuulajaid, diversante, terroriste, kellega Nõukogude riik peab pidama kõige halastamatumat võitlust. Samal ajal on tarvis otsustavalt võidelda bandiitidega, mõrvaritega, huligaanidega ja teiste kurjategijatega, vana ühiskonna igandite kandjatega, kes õõnestavad sotsialistlikku õiguskorda meie maal. Eriti suur tähtsus on halastamatul võitlusel kõigi kuritegelike elementidega, kes õõnestavad sotsialistlikku õiguskorda püha Isamaasõja tingimustes, mida nõukogude rahvas peab hitlerlike jõukude vastu. Sellele osutas ka sm. Stalin oma ajaloolises esinemises 3. juulil 1941. a. „Meie peame organiseerima halastamatu võitluse kõigi tagala desorganiseerijate, väejooksikute, paanikatekitajate, kuulduste levitajatega, peame hävitama salakuulajad, diversandid, vaenlase parašütistid... Tuleb viivitamata anda sõjatribunali kohtu alla kõik need, kes oma paanikatekitamise ja argusega takistavad riigikaitset, vaatamata nende isikuile“[2]).

Sotsialistliku riigi poliitika põhilised printsiibid kuritegevusega võitlemise alal on ka sotsialistliku kriminaalõiguse juhtivad põhimõtted. Need määravad ühtede või teiste tegude tunnustamise ühiskonnaohtlikuks, kuritegelikuks, mille vastu tuleb võidelda kriminaalkaristuste määradega, mis on ette nähtud kriminaalseadustes. Nii viisid viimaseil aastail partei ja valitsus läbi rea abinõusid, mis on suunatud töö tootlikkuse suurendamiseks, töödistsipliini tugevdamiseks ja bolševistliku korra sisseseadmiseks tööstuses. Kõigi nende abinõude lõplik eesmärk on tugevdada

---

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 532.
[2]) Stalin, Raadiokõne 3. juulil 1941. a.

sotsialistlikku riiki ja selle õiguskorda, sotsialistlikku omandit ja tõsta riiklikku ja ühiskondlikku distsipliini. Need kõige tähtsamad abinõud väljendusid selliseis Nõukogude valitsuse aktides, nagu 1940. a. 26. juuni seadlus „Ülemineku kohta kaheksatunnisele tööpäevale ja seitsmepäevasele töönädalale ning tööliste ja teenistujate ettevõtteist ja asutistest omavolilise lahkumise keelu kohta", 1940. a. 10. juuli seadlus „Vastutuse kohta tööstusettevõtete poolt halvakvaliteedilise ja mittekomplektilise toodangu väljalaskmise ja kohustuslikest standardeist mittekinnipidamise eest", 1940. a. 10. augusti seadlus „Kriminaalvastutuse kohta väikeste varguste eest tootluses ja huligaansuse eest". Neil on määratu tähtsus meie riigi majandusliku võimsuse, sotsialistliku omandi, sotsialistliku ühiselu eeskirjade kindlustamisel. Samal ajal on need väga tähtsad ka kriminaalõigusele, kuna need sisaldavad kõige tähtsamaid juhtnööre, mis esitavad uuel kujul nii teadusele kui ka kohtupraktikale küsimused võitlusest kuritegevusega sotsialistlikus riigis.

§ 5. Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse revolutsiooniline osa

Sotsialistliku riigi ülesanne on meie ühiskonna ümberkujundamine kommunistlikel alustel, kommunismi ülesehitamine. Sellele ülesandele allub ka nõukogude kriminaalõigus. Nõukogude kriminaalõigus on alati esinenud ja esineb praegugi kui teravaim relv võitluses kõigi sotsialismi vaenlastega, võitluses sotsialistliku ja ühiskondliku omandi riisujatega, võitluses logelejate, huligaanide ja teiste roimaritega. Nõukogude kriminaalseadused etendasid alati ja etendavad praegugi kuigi abistavat, siiski vajalikku osa neis abinõudes, mida kasutab Nõukogude riik meie ühiskonna ümberkujundamiseks kommunistlikuks.

Sõja olukorras, mida nõukogude rahvas peab metsistunud fašismi vastu, kui kogu töö on allutatud põhilisele ülesandele — vaenlase täielikule purustamisele, on veelgi vastutusrikkam osa sotsialistlikul kriminaalõigusel, mis peab võitlust kõige rangema sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise eest — mis on tähtsaim tingimus Nõukogude riigi kõigi jõudude organiseerimiseks vaenlase edukaks purustamiseks.

§ 6. Kriminaalõiguse definitsioon

Kodanlikud õpetlased vaatlevad õiguslikke nähtusi harilikult *eraldatuna klassivõitlusest, majanduslikest ja poliitilistest vahe-*

kordadest. Seepärast on nende kriminaalõiguse definitsioonid abstraktsed, väljaspool ajalugu seisvad.

Tuntud vene kriminalist Tagantsev andis järgmise kriminaalõiguse definitsiooni: „Kriminaalõiguse kursuse aineks peab olema kuritegelike tegude juriidilise konstruktsiooni ja nende poolt väljakutsutud riigi karistustegevuse tundmaõppimine, kuritegelike tegude karistatavust määravate normide kogumi tundmaõppimine". Saksa kriminalist Liszt defineeris kriminaalõiguse mõistet järgmiselt: „Kriminaalõigus on õigusnormide kogum, mille abil riik seob teatud vahekorrad — kuritegelikud teod — juriidiliste vahekordadega — karistusega".

Võrreldes neid kaht kriminaalõiguse definitsiooni, mis antud kahe eri voolu esindaja poolt kriminaalõiguses, on hõlpus märgata, et nende vahel pole olemuselt mingit erinevust. Nende aluseks on, nagu teistegi kodanlike kriminalistide definitsioonidel, kriminaalõiguse normide käsitus lahus ühiskonna poliitilistest ja majanduslikest vahekordadest.

Engelsi väljenduse järgi kaovad kodanlikel juristidel majanduslikud vahekorrad silmist, kuna seadus, norm astuvad esile kõikvõimsa jõuna, mis määravad kõik ühiskondlikud vahekorrad, kuna tõepoolest norm määratakse ühiskondlike ja poliitiliste vahekordade poolt. „Ühiskondlikus tootmises," ütleb Marx, „astuvad inimesed oma elus kindlaisse, vajalikesse, nende tahtest olenematuisse vahekordadesse, — tootmisvahekordadesse, mis vastavad nende materiaalsete tootmisjõudude teatud arenemisastmele. Nende tootmisvahekordade kogum moodustab ühiskonna majandusliku struktuuri, reaalse baasi, millel kerkib juriidiline ja poliitiline pealisehitus ja millele vastavad ühiskondliku teadvuse teatud vormid"[1]).

Ülalöeldust järgneb, et üldse õiguse ja eriti kriminaalõiguse õigeks, tõesti teaduslikuks käsitamiseks ei saa lähtuda ainult juriidiliste normide tundmaõppimisest. Juriidilisi norme uurides on vaja avada nende sotsiaalne sisu, need konkreetsed ühiskonnaelu nähtused, mis saavad juriidilise vormistamise.

Nõukogude sotsialistlik kriminaalõigus on normide kogum, välja antud nõukogude sotsialistliku riigi poolt, mis määravad, millised teod tunnustatakse kuritegelikeks ja milliseid karistusmäärasid võidakse kohaldada nende sooritamise eest.

Nõukogude kriminaalõigus on õpetus kuritegudest ja karistus-

[1]) Marx, Valitud teosed, I köide, lk. 273.

test. Vene NFSV KrK § 6 defineerib kuritegu järgmiselt: „Ühiskonnaohtlikuks loetakse iga tegu või tegevusetust, mis on sihitud Nõukogude korra vastu või mis rikub kommunistlikule korrale ülemineku ajaks töölis-talupoegade võimuga seatud õiguskorda".

See definitsioon kriipsutab alla nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse klassiiseloomu ja selle sotsialistlikku laadi, näidates, et kuriteona vaadeldakse tegu või tegevusetust, mis on sihitud nõukogude korra ja selle õiguskorra vastu. See definitsioon annab edasi kuriteo materiaalse tunnuse, näidates, et kuritegu pole ainult seaduse normi rikkumine, vaid ka tegu, mis on sihitud kindlate ühiskondlike vahekordade vastu. Lõpuks sisaldab see definitsioon ka ajaloolise tunnuse, näidates, et kuriteoks loetakse tegu või tegevusetust, mis on sihitud nõukogude korra ja selle õiguskorra vastu kommunistlikule korrale ülemineku perioodil.

Nõukogude kriminaalõiguse järgi pole karistuse ülesandeks ainult roimarite karistamine, vaid ka nende parandamine ja ümberkasvatamine. Karistust kohaldades teostab kohus riigivõimu organina sotsialistliku korra, selle õiguskorra kaitset, kodanike isiklike ja varaliste õiguste ja seaduslike huvide turvet.

Ülalöeldust lähtudes tuleb nõukogude sotsialistlikku kriminaalõigust defineerida järgmiselt: *nõukogude sotsialistlik kriminaalõigus on juriidiliste normide kogum, mis kindlustab võitlust kallaletungidega sotsialistlikule riigile ja sotsialistlikule õiguskorrale, kohaldades kriminaalseaduste alusel kriminaalkaristuse määrasid kuritegusid toimepannud isikuile.*

§ 7. Kriminaalõigus ja õiguse naaberdistsipliinid

Kriminaalõigus puutub kokku õigusdistsipliinide kahe rühmaga. Esimesse rühma kuuluvad õigusdistsipliinid, mis uurivad neidsamu ühiskondlikke vahekordi mis kriminaalõiguski — kriminaalprotsess, parandusliku töö õigus, kriminaal-statistika. Teise rühma kuuluvad õigusdistsipliinid, mis uurivad hoopis teisi ühiskondlikke vahekordi, näiteks tsiviilõigus, haldusõigus jne.

Kriminaalõigus uurib materiaalõigust, kriminaalprotsess — protsessuaalõigust. Materiaalõigus määrab, millised teod või tegevusetus on sotsiaalselt ohtlikud, s. o. kuritegelikud, ja määrab kindlaks, milliseid karistusmäärasid tuleb kohaldada nende toimepanemise eest. Protsessuaalõigus määrab kindlaks seoses toimepandud kuriteoga kriminaalvastutusele võetud isikute süü või süütuse kindlakstegemise ja süüdlaseks tunnustatuile materiaalses kriminaalõiguses ettenähtud karistuste määramise korra. Ei saa lahu-

tada protsessuaalõigust materiaalõigusest. Ei ole protsessi ilma materiaalse õiguse normide kohaldamiseta, materiaalse õiguse norme aga kohaldatakse ainult protsessuaalõiguse vahendusel.

Parandusliku töö õigus määrab materiaalõiguses ettenähtud kriminaalkaristuse määra täideviimise korra. Parandusliku töö õigus määrab kindlaks kurjategijate isoleerimise korra ja nende kohastamise sotsialistliku ühiselu tingimustega.

Kriminaal-statistika määrab kindlaks seose ühiskondliku elu nähtuste ja kriminaalõiguslike nähtuste vahel ning kuritegude ja karistuste arvestuse küsimused. Kriminaal-statistikal on suur teoreetiline tähtsus kriminaalõiguse jaoks ja praktiline tähtsus organite jaoks, kes peavad võitlust kuritegevusega. Kohtu ja prokuratuuri töö statistika annab samal ajal võimaluse kontrollida nende organite tegevust. Selle arvustiku kaudu võib kindlaks teha õigusorganite töö efektiivsuse, paljastada nende puudused.

Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse järgi on kriminaalvastutuse paratamatuks tingimuseks süü olemasolu. Et süüd kindlaks teha, tuleb kindlaks teha, kas see või teine sotsiaalselt ohtlik tegu on toime pandud süüdiva või süüdimatu isiku poolt. Sotsiaalselt ohtlikku tegu, toime pandud süüdimatu isiku poolt, ei loeta kuritegelikuks ja sellele isikule ei või kohaldada karistusmäära. Seepärast süüdivuse või süüdimatuse küsimuse lahendamisel tuleb lähtuda täiesti kindlaist arstiteaduslikest andmeist, mis määratakse *kohtuliku psühhiaatria poolt.* Kohtuliku psühhiaatria ülesandeks on ühiskonnaohtlikke tegusid toimepannud isikute süüdivuse või süüdimatuse kindlakstegemine.

Haldusõigus õpib tundma norme, mis reguleerivad nõukogude riigi valitsemisaparaadi organisatsiooni ja selle täidesaatev-korraldavat tegevust. Kriminaalõigus puutub haldusõigusega kokku ühiskondliku korra rikkumise alal. Selles suhtes kriminaalne õigusrikkumine erineb administratiivsest õigusrikkumisest: administratiivne õigusrikkumine on sotsiaalselt vähem ohtlik kui kriminaalne õigusrikkumine. Administratiivsed õigusrikkumised on ette nähtud valitsemisorganite käskkirjades või korraldustes ja karistused nende õigusrikkumiste eest määratakse vastavate valitsemisorganite poolt.

Tsiviilõigus erineb kriminaalõigusest sellega, et see reguleerib tsiviilõiguslikke vahekordi üksikute kodanike vahel (ost-müük, laen jne.), samuti kodanike ja riigi vahel. Kriminaalõigus puutub tsiviilõigusega kokku varaliste vahekordade rikkumise alal. Kriminaalõigus näeb ette tegusid, mis on sihitud võõra vara oman-

damisele kuritegelikul teel — varguse, riisumise, röövimise, omastamise, väljapressimise, kelmuse teel jne. Hoopis teist laadi on tsiviilvastutus tsiviilõiguslike vahekordade alal tekitatud kahju eest, kuigi toime pandud kas või kasusaamise motiivil, kui sel kahjul pole sotsiaalselt ohtlikku iseloomu. Seepärast vastutus tsiviilõiguslike vahekordade alal tekitatud kahju eest erineb samuti kriminaalvastutusest. Tsiviilkoodeksi § 403 määrab tsiviilvastutuse järgmiselt: „Igaüks on kohustatud tasuma kahju, mille ta on tekitanud teise isikule või varale. Ta vabaneb sellest kohusest, kui ta tõendab, et ta ei saanud kahju ära hoida, või et ta oli õigustatud kahju tekitama, või et kahju tekkis kahjusaaja enda pahatahtluse või raske ettevaatamatuse tagajärjel".

Nõukogude kriminaalõigus lähtub looduse ja ühiskondlike nähtuste tundmaõppimise ainsast meetodist — dialektilisest materialismist. Marksistlik-leninlik meetod kriminaalõiguse alal seisneb kõigepealt selles, et kõiki kriminaalõiguslikke nähtusi tuleb vaadelda seoses ja sõltuvuses teistest ühiskondliku elu nähtustest. Kriminaalõiguslikke nähtusi ei saa vaadelda ainult juriidiliste nähtustena ja lahus majandusest, poliitikast, väljaspool klassivõitlust. Dialektiline materialism lähtub edasi sellelt seisukohalt, et kõiki kriminaalõiguslikke nähtusi ja mõisteid tuleb vaadelda ajalooliselt, aga mitte kui kord jäädavalt antud mõisteid ja nähtusi, mis on sobivad igale ajale ja epohhile. Ainult dialektilise materialismi meetod on suuteline näitama mitmesuguste õigussüsteemide ja õpetuste tekkimise ja arenemise põhjusi, sidudes neid mitmesuguste ühiskondlike formatsioonide ja vahekordadega.

§ 8. Kriminaalõigusteaduse süsteem

Kriminaalõigus jaguneb kaheks osaks: a) üldosa ja b) eriosa.

Kriminaalõiguse *üldosa* vaatleb nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse üldisi põhimõtteid ja aluseid, mida rakendatakse üksikute kuritegude koosseisude suhtes ja karistuste määramisel. Üldosas antakse kuriteo ja karistuse mõiste definitsioon, vaadeldakse süü ja süüdluse vormi küsimusi, kuritegeliku tegevuse arenemisstaadiumide, kaasaaitamise, karistuse kohaldamise korra, karistatuse kustutamise küsimusi jne.

Kriminaalõiguse *eriosa* tegeleb üksikute kuriteo liikide ja nende kuritegude eest määratud karistuste tundmaõppimisega.

II peatükk

KRIMINAALÕIGUSE AJALOO LÜHIKE ÜLEVAADE

§ 9. Kriminaalõiguse tekkimine

Ürgaegse-kogukondliku korra ajal ei olnud eraomandit, ühiskonna jagunemist klassidesse, ei olnud riiki, järelikult ei olnud ka õigust.

Pärast ühiskonna jagunemist klassidesse ja riigi kui valitsemise ja rõhumise vahendi tekkimist võitnud klassi käes ilmuvad kuriteod kui teod, mis on sihitud kindla, võimul oleva klassi huvide vastu ja tekib kriminaalõigus.

Muidugi olid ka ürgaegse-kogukondliku korra ajal võimalikud konfliktid nii ühe suguharu liikmete vahel kui ka erinevate suguharude liikmete vahel. Ürgaegse-kogukondliku korra ajal tekivad sellised konflikti lahendamise viisid, nagu veretasu, talion ja heastamismaks (compositio).

Engels kirjeldab *veretasu* ürgaegse-kogukondliku korra ajal järgmiselt: „Kui keegi võõrast suguharust tappis suguharu liikme, oli kogu tapetu suguharu kohustatud veretasule. Esiti tehti katset kokku leppida: tapja suguharu nõukogu tuli kokku ja tegi tapetu suguharu nõukogule ettepaneku lõpetada asi rahulikult, avaldades enamasti kahetsust ja pakkudes rikkalikke kinke. Kui ettepanek vastu võeti, loeti asi lahendatuks. Vastasel korral määras kahjukannatanud suguharu ühe või mitu tasujat, kes olid kohustatud mõrvari üles otsima ja surmama. Kui see sündis, ei olnud tapetu suguharul õigust kaevata, asi loeti lõpetatuks“[1]).

Ürgaegse-kogukondliku korra juures tekib ka nn. *talion*, mis seisneb selles, et ülekohtutegijale tekitatakse täpselt samasugune vigastus, mis ta tegi kannatanule. Nii näit. mõrvar surmatakse, teist inimest käest haavanul raiutakse käsi jne. Talioni klassikaline vormel on „silm silma, hammas hamba vastu“.

Compositio süsteem seisnes selles, et ülekohtutegija hüvitas kahjukannatajat või tema omakseid kindlaksmääratud hulga vahetusühikutega.

Kõik need konflikti lahendamise viisid ürgaegse-kogukondliku korra ajal on veel ilma juriidilise iseloomuta. Juriidilist iseloomu ei olnud ka nn. „lindpriiks kuulutamisel“: see, kes ei sobinud

[1]) Engels, Perekonna, eraomandi ja riigi tekkimine, 1937, lk. 83.

suguharuga, kuulutati lindpriiks, s. o. ta aeti suguharu hulgast välja ja jäi kaitseta viimase poolt.

Hiljem tekib ürgaegse-kogukondliku korra ühiskonna jagunemine klassidesse (orjapidajad ja orjad — sõjavangid), tekib töötaotus (põlluharijad, kütid, käsitöölised), ilmub raha ja muid ainelisi rikkusi. Suguharu kord elab oma aja üle. Tekib esimene riik — orjanduslik riik, kus esineb eraomandus, areneb julm klassivõitlus orjade ja orjapidajate vahel. Viimaste käes on tööriistad ja tootmisvahendid, mis võimaldavad ekspluateerida orjade tööd. Orjanduslikus riigis tekivad kuriteod ja ilmuvad karistused — tekib orjandusliku riigi kriminaalõigus.

§ 10. Orjanduslike riikide kriminaalõigus

Orjandusliku riigi kriminaalõigus on klassikaliselt iseloomustatud sm. Stalini poolt. „Orjuse ajal", ütleb sm. Stalin, „lubas 'seadus' orjapidajail orje tappa"[1]).

Orjandusliku riigi kriminaalõigus kaitseb eranditult orjapidajate huve ja jätab kaitseta orjade huvid. Orja käsitellakse kui asja, kui „rääkivat tööriista". Orja või tema huvide vastu sihitud tegu kas ei too kaasa mingisuguseid tagajärgi (kui see pandi toime orja peremehe poolt) või toob kaasa lunaraha maksmise, kusjuures see lunaraha läheb mitte orja, vaid tema peremehe kasuks.

Orjandusliku riigi kriminaalõigusele on iseloomulik laiaulatuslik veretasu, talioni ja compositio rakendamine. Sel perioodil on riik veel sunnitud lubama selliseid konfliktide lahendamise viise ja sellega annab neile õigusliku iseloomu. Neist viisidest leiab orjanduslikus riigis kõige ulatuslikumat rakendamist compositio süsteem.

Orjanduslike riikide kriminaalõigusel on avalikult klassiiseloom: seadustes ise määratakse ebavõrdsed karistused, olenevalt sellest, kes on süüdlane ja kahjukannataja (ori või vaba).

Meie ajani on säilinud mitmete orjanduslike riikide seadusi: India (nn. *Manu* seadused, mis mitmete uurijate arvates kuuluvad ajajärku 1200—200 a. e. m. a.), *Assüüria* seadused (umbes 1500 a. e. m. a.), Babüloonia kuninga *Hammurapi* seadus (1914 a. e. m. a.), hattide seadused (umbes 1750 a. e. m. a.), heebrea seadused (Moosese raamatud, umbes 400 a. e. m. a.), Vana-Kreeka seadused (Drakoni seadused — 621 a. e. m. a. ja Soloni seadused 409—408 a. e. m. a.), Vana-Rooma seadused (XII tahvlit 450 a. e. m. a.) jt.

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. trükk, Tln. 1945, lk. 364.

§ 11. Feodaalriikide kriminaalõigus

Orjanduslikule korrale järgneb feodaalkord.

„Feodaalkorra juures", ütleb sm. Stalin, „on tootmisvahekordade aluseks feodaali omandiõigus tootmisvahendeile ja mittetäielik omandiõigus tootmistöölisele — teoorjale, keda feodaalisand ei või enam surmata, kuid keda ta võib müüa, osta" [1]). Feodaalkorra juures, nagu tähendab sm. Stalin, „on ekspluateerimine peaaegu niisama julm kui orjaajalgi, see on ainult veidi pehmendatud. Klassivõitlus ekspluateerijate ja ekspluateeritavate vahel moodustab feodaalkorra põhilise joone" [2]).

Vastavalt muutustele ühiskondlike vahekordade, ekspluateerimise ja klassivõitluse vormides, muutub ka kriminaalõiguse iseloom.

Feodalismi kriminaalõigus on *„rusikaõigus"*, õigus, mis on rajatud mõisnike-orjapidajate *eesõiguste* ja omavoli ja sunnismaiste talupoegade õigusetuse süsteemile.

Feodalismi kriminaalõiguse arenemisele avaldas määratut mõju kanooniline (kiriku-) õigus. Rooma katoliku kirik oli suurim feodaal. Tema oli feodaalkorra tugi ja ideoloog. Oma vägevuselt võistles ta kõige tugevamate ilmlike võimudega. Oma piiramatut võimu kasutades üritas ta seda, et kriminaalõigus kaitseks tema huve, tõi sisse arvukad kuriteo koosseisud, mis olid sihitud usu ja kiriku vastu, ja karistas julmalt kõige väiksematki kiriku eeskirjadest üleastumist. Kõrvu üldiste kriminaalseadustega pani kirik kehtima omad seadused ja omis kohtuis mõistis tulesurma kümneid tuhandeid temale vastumeelseid inimesi, süüdistades neid jumalasalgamises, nõidumises või ketserluses. Ohvrite arvu loendati kümnete tuhandetega.

Talupoegade kriminaalõiguslik kaitse oli feodalismi ajal tühine, tunduvalt madalam kui teiste klasside ja seisuste kaitse. Ka seisuste vahel omakorda valitses terav õiguslik ebavõrdsus, mis vastas varanduslikule ebavõrdsusele. Kõige iseloomulikumad selles suhtes on lunaraha määrad, mis roimar maksis kuriteost kannatanule. Näiteks vürstid, suurte teenismõisade omanikud, ja mõisnikud, keskmiste teenismõisade omanikud, saavad mõrva eest lunaraha 18 naela ja muude kuritegude eest rahatrahvi 30 šillingit (1 nael — 20 šillingit — 240 penni); rüütliteenistuseks mittekõlblikud vabad maaomanikud saavad lunaraha 10 naela ja muude

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. trükk, Tln. 1945, lk. 490.
[2]) Sealsamas.

kuritegude eest rahatrahvi 15 šillingit jne. Mis puutub sunnismaistesse talupoegadesse, s. o. ekspluateeritavasse elanikkonnasse, siis nende mõrvamise eest ei olnud ette nähtud mingisugust lunaraha, rahatrahv aga oli lihtsalt irvitamine nende üle.

Sunnismaise talupoegkonna vastupanu talumatule ekspluateerimisele, rõhumisele ja õigusetusele väljendus ketserluses ja ülestõusudes, mis lämmatati erakordse julmusega. Halastamatu veresaun sunnismaiste talupoegade kallal peegeldus nn. „Caroliinas", s. o. kriminaalmäärustikus, mis välja anti Saksa keisri Karl V poolt 1532. a. Engels kirjutas „Caroliina" kohta: „Neist õpetlikest „Caroliina" peatükkidest, mis räägivad „kõrvade äralõikamisest", „nina äralõikamisest", „silmade väljapistmisest", „sõrmede ja käte maharaiumisest", „põletamisest", „piinamisest tuliste tangidega", „ratastusest", „neljastamisest", ei ole ainustki, mida armuline härra ja kaitsja poleks kohaldanud oma talupoegadele oma suva järgi. Ja kes oleks võinud talupojale kaitset osutada? Kohtuis istusid parunid, papid, patriitsid või juristid, kes hästi teadsid, mille eest nad raha saavad. Elasid ju kõik keisririigi ametlikud seisused talupoegade ekspluateerimisest" [1]).

Feodalism elas üle mitu staadiumi (varane feodalism, arenenud feodalism, feodalismi lagunemine). Vastavalt sellele muutus ka feodalismi kriminaalõigus. Kuid kogu oma arenemise kestel olid sel üldised temakohased spetsiifilised jooned: ebavõrdsus kriminaalseaduste ees, isiku mahasurumine, ebamäärasus tegude kuritegelikuks tunnustamises ja karistuste määramises, ebavastavus kuriteo raskuse ja karistuse raskuse vahel, karistuste julmus. Feodaalkohtuis valitses piiramatu omavoli ja õigusetus sunnismaise talupoegkonna suhtes.

§ 12. Kriminaalõigus kapitalismi võidu ja kindlustumise perioodil eesrindlikes maades

Feodaalõigus oli rusikaõigus, privileegide õigus. Sellele järgnev kodanlik õigus oli formaalse võrdsuse õigus seaduse ees.

Uue kodanliku õiguse alused olid formuleeritud *„Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioonis"*, vastu võetud Prantsuse revolutsiooni ajal 1789. a. Inimese õiguste hulgast tõstis „Deklaratsioon" esikohale omandiõiguse (§ 2). Ta määras kindlaks, et kõik kodanikud on seaduse ees võrdsed (§ 6), et „kõik, mis pole seadusega keelatud, on lubatud" (§ 5), et „kedagi ei või karistada muidu kui

[1]) Marx ja Engels, Teosed, VIII köide, lk. 126.

seaduse järgi, mis välja antud ja üllitatud enne teo toimepanemist, ja rakendatud kindlaksmääratud korras" (§ 8).

Prantsusmaa esimene kodanlik kriminaalkoodeks (1791. a.) oli rajatud 1789. a. „Deklaratsiooni" teesidele. See koodeks pani kehtima uue kodanliku seaduslikkuse. Eraomandi kaitse kui kodanliku ühiskonna alus leidis selles *järjekindla ja täieliku* avalduse. Koodeksis olid formuleeritud seaduslikkuse põhimõte, kõigi formaalse võrdsuse põhimõte seaduse ees, põhimõte, „pole kuritegu ilma vastava sellekohase osutuseta seaduses", karistuse vastavus kuriteo raskusele, loobumine kehavigastust tekitavaist ja tähtajata karistustest, eraomandi kaitse järjekindel läbiviimine.

Prantsuse revolutsiooni kriminaalseadusandluse aluseks olevate kodanluse kodanlike kriminaalõiguslike ideede teoreetiline põhjendus oli antud XVIII sajandi eesrindlike õpetlaste töis, kes olid kriminaalõiguse *klassikalise kooli* rajajad.

Ligi kakssada aastat püsinud klassikaline kool tegi oma arenemises läbi pika tee. Selle üksikud esindajad seisid erinevail filosoofilistel alustel ja väljendasid erinevaid teoreetilisi vaateid kriminaalõiguse põhiküsimuste kohta. Sellest hoolimata paistab klassikaline kool silma temale kui tervikule omaste iseloomulike joontega.

Erinevalt õigusetusest ja ebaseaduslikkusest, mis oli omane feodalismile tema eesõiguste süsteemiga valitseva klassi jaoks, nõuab klassikaline kool seaduslikkust.

Eesõiguste süsteemist ja feodalismi ajal valitsevast ebavõrdsusest kriminaalseaduste ees erinevalt esitas klassikaline kool *kõigi kodanike võrdsuse nõude seaduse ees.*

Erinevalt arvukaist isikuvabaduse piiramistest feodaalses ühiskonnas nõudis klassikaline kool visalt *isikuvabadust.*

Kriminaalõiguse alal võttis üldpoliitiline nõudmine kõigi võrdseks tunnustamise kohta seaduse ees kuju formeli näol „pole kuritegu ega karistust ilma sellekohase osutamiseta seaduses".

Feodalismi õigusmõistmisele iseloomuliku karistuste ja toimepandavate kuritegude mittevastavuse asemel formuleeris klassikaline kool *karistuse raskuse kuriteo raskusele vastavuse põhimõtte.*

Objektiivsele süüdivusele (s. o. kriminaalvastutusele olenemata süüaluse süüst või selle puudumisest) seab klassikaline kool vastu *süü kui kriminaalvastutuse aluse olemasolu nõude.*

Kodanluse juriidilisele maailmavaatele vastavalt oli klassikalise kooli õpetusel kuriteost ja karistusest puhtjuriidiline iseloom.

Klassikaline kool vaatles kuritegu ainult kui seaduse rikkumist. Nii oli kuritegu klassikalisele koolile juriidiliseks mõisteks. Ka karistuse mõiste oli talle juriidiline kui seaduse normi rikkumise juriidiline tagajärg.

Klassikalise kooli põhi-ideed rajanesid XVIII saj. valgustusfilosoofide ja materialistide ideile.

Klassikalise kooli silmapaistvaimaks esindajaks oli itaallane Cesare *Beccaria* (1738—1794). Oma vaated kriminaalõigusele esitas ta tuntud teoses „Kuritegudest ja karistustest" (1764).

Beccaria oli loomuliku õiguse teooria ja eriti Rousseau ühiskondliku lepingu teooria tugeva mõju all. Tema liitus prantsuse materialistidega.

Beccaria poolt esitatud kriminaalõiguse teooria oli progressiivne, kuna see väljendas tõusva kodanliku klassi nõudeid ja oli sihitud feodaalse õigusmõistmise vastu.

XVII ja XVIII saj. valgustusfilosoofid, nende järgi ka Beccaria, arvasid, et õigus tuleneb ühiskondlikust lepingust. Beccaria nagu kõik XVIII saj. valgustusfilosoofid omistas seadusandjale ja seadusandlusele erilise tähtsuse. Ta arvas, et seaduste abil on võimalik muuta ühiskondlikke vahekordi. Kuid Beccaria ei taibanud, et seadusandlus ise on ühiskondlike vahekordade saadus, seepärast uskus ta, et head seadused võivad olla kuritegude hävitamise vahendiks. Kuritegevust ennetada võib Beccaria arvates ka hariduse levitamise ja kasvatamise teel.

Beccaria tõestas kriminaalõiguse usundist lahutamise vajadust. Ta väitis, et kuritegu pole pahe, pole roimari kurja tahte tagajärg, vaid on ühiskonna saadus, kuna inimese iga tegu, sealhulgas ka kuritegu, on mitme, väljaspool inimese tahet oleva põhjuse tagajärg.

Beccaria nõudis kõigi kodanike võrdsust seaduse ees. Ta astus välja selle eest, et karistus vastaks kuriteole ja esitas kodanliku demokraatia ühe põhinõudeid — pole kuritegu ega karistust ilma sellekohase osutamiseta seaduses.

Lähtudes ühiskondliku lepingu teooriast, mille järgi lepinguosalised on kohustatud hoiduma tegudest, mis rikuvad teiste ühiskonna liikmete julgeolekut ja õigusi, pidas Beccaria ühiskondliku lepingu iga rikkumist kuriteoks.

Ühiskondliku lepingu teooriast lähtus Beccaria ka karistuse põhjendamisel. Tema arvates on karistus vajalik ühiskondliku korra, ühiskonna liikmete isiklike ja varaliste õiguste kaitseks.

Kättemaksu põhimõtet eitades arvas Beccaria, et karistuse ees-

märgiks on kuritegude ennetamine. Karistus on vajalik ka seepärast, et see on parimaks vahendiks teiste tagasihoidmiseks kuritegudest.

Beccaria nõudest, et kõik oleksid võrdsed seaduse ees, järgnes, et karistused peavad olema ühesugused kõigile.

Beccaria astus välja julmade karistuste vastu. Tema arvates peavad karistused olema humaansed ja õiglased. Karistusi võib tema arvates ainult seadus kindlaks määrata, mispärast kohtuniku osa peab piirduma ainult seaduste kohaldamisega, seaduste tõlgendamist aga ei või jätta kohtuniku hooleks.

Beccaria oli surmanuhtluse vastane, kuid lubas selle kohaldamist neil juhtudel, kui seda nõuab riigi julgeolek või kui surmanuhtlus on ainukeseks kuritöö ennetamise vahendiks.

Kuigi Beccaria ja tolleaegse klassikalise kooli nõuded olidki progressiivsed, kuivõrd need olid sihitud feodalismi vastu, ei tohi siiski silmist lasta seda, et neil oli puhtformaalne iseloom, et nad olid määratud kodanluse esindajate ja kodanliku omandi kaitseks.

Võimule pääsenud ja oma võimu kindlustanud kodanluse esimeseks kriminaalkoodeksiks oli prantsuse 1810. a. Kriminaalkoodeks.

1810. a. koodeks põhines järgmistel teesidel: 1) legaalsuse (seaduslikkuse) põhimõte, mis väljendus sättes „pole kuritegu ega karistust ilma sellekohase osutuseta seaduses", karmima seaduse tagasiulatuva jõu tühistamises, üldosa instituutide arendamises, täpsete kuriteo koosseisude sissetoomises jne., 2) kõigi kodanike formaalse võrdsuse põhimõte seaduse ees, 3) karistuse vastavus kuriteo raskusele, 4) loobumine kehalistest karistustest ja 5) eraomandi tugevdatud kaitse.

1810. a. koodeks ühes hilisemate muudatustega on Prantsusmaal kehtiv ka praegu.

1810. a. kriminaalkoodeks koosneb „eeleeskirjadest", mis moodustavad üldosa, ja eriosast. Viimane jaguneb: 1) „Kuriteod ja üleastumised avaliku korra vastu" ja 2) „Kuriteod ja üleastumised eraisikute vastu". See jaotus põhjeneb kodanlusele iseloomulikul avalike ja erahuvide vastastamisel.

1810. a. kriminaalkoodeksi karistuste süsteem on põhimõtteliselt erinev feodaalse kriminaalõiguse karistuste süsteemist. Kuid uute karistuste kõrval säilitas 1810. a. koodeks ka feodaalseid karistusi — häbimärgistamise, häbisambasse panemise ja parema käe maharaiumise. Lõplikult kaotati need karistused 1832. a.

1810. a. kriminaalkoodeks oli kodanluse klassikaliseks koodek-

siks ja enamiku teistegi maade kodanlus kordas pärast võimule pääsemist selle koodeksi eeskirju oma seadustes.

XVIII saj. tekkinud kriminaalõiguse klassikaline kool arenes edasi XIX saj. Selle kooli teooriad olid seotud kogu kodanlike vaadete süsteemiga. Kui klassikalise kooli õpetus väljendas algul XVIII saj. valgustusfilosoofia ideid, siis XIX saj. sai selle aluseks suurimate filosoofide Kanti ja Hegeli õpetus. Selle kooli esialgsete vaadete ja selle kooli vaadete vahel XIX saj. on suur erinevus.

Suurimat osa klassikalise kooli arenemises etendas *Kant* (1724—1804).

Kanti järgi on õiguse ja moraali aluseks kategoorilised imperatiivid, s. o. reeglid selle kohta, kuidas inimene peab käituma. Inimene peab juhinduma oma käitumises selliseist eeskirjadest, mis võiksid olla seaduseks kõigile mõistlikele olendeile. Inimesele kohuslike käitumiseeskirjade rikkumine on kuritegu. Kanti arvates kuritegu, rikkudes kõigi vabadust, sellega ongi seaduse rikkumine. Sellega põhjendab Kant klassikalise kooli väidet, et kuritegu on seaduse rikkumine, s. t. on juriidiline mõiste.

Kuriteod jagunevad Kanti järgi avalikeks ja erakuritegudeks. Avalike kuritegude hulka kuuluvad röövimine, vargus, vekslite võltsimine, valeraha valmistamine, kuna need on ohtlikud kogu ühiskonnale. Erakuritegude hulka aga kuuluvad kauplemiseks usaldatud raha ja kaupade omastamine, petmine ostu ja müügi juures, mis toimub teise inimese silma all jne. Avalikud kuriteod alluvad kriminaalkohtuile, erakuriteod — tsiviilkohtuile.

Karistus nagu kuritegugi on kategoorilise imperatiivi nõue. Karistus on kuriteo tagajärg ja õigluse teostamine. Karistusel ei ole mingisuguseid praktilisi eesmärke. See teostab kõrgema kõlbelise seaduse nõudeid, mis ei luba, et õigluse rikkumine jääks karistamata.

Kanti arvates on karistus õigluse akt, mis mõõdab võrdselt võrdse eest, „silm silma vastu, hammas hamba vastu". Vastavalt sellele peab roimar ilma jääma sellest hüvest, mida ta kaostas teiselt: varas peab ilma jääma oma omandi õiguslikust kaitsest, vägistamise eest tuleb roimar kastreerida, mõrvar tuleb surmata.

Kant oli surmanuhtluse pooldaja. Ta õigustas surmanuhtlust ka riiklike kuritegude eest.

Klassikalise kooli arenemisele avaldas suurt mõju teine suurimaid filosoofe *Hegel* (1770—1831).

Hegeli filosoofia iseloomulikuks erisuseks on tema idealistliku dialektika meetod.

Inimese tegu, mis rikub kodaniku õigust sättiva või kaitsva seaduse eeskirju, on kuritegu. Kuritegu on seaduse eitamine. Kuid seadus ei või jääda rikutuks ja nõuab enda ennistamist. Seadust võib ennistada ainult kuriteo eitamise, s. o. karistuse teel.

Kuriteo toimepannud roimar satub konflikti ühiskonna teiste liikmete vabadusega. Sellega kaotab ta oma inimväärikuse. Seda tagasi saada võib ta ainult sel teel, et saab karistatud. Kuna ta aga ei või jätta taotlemata inimväärikuse ennistamist, siis on tal õigus saada karistatud. Kättemaks on ainuke õigusmõistmise alus, kuna sel teel ennistatakse rikutud õigus ja ühes sellega osutatakse lugupidamist isiku vastu, kes on kuriteo toime pannud.

Põhiline küsimus kuriteo hindamisel on — kas see pandi toime tahtlikult või tahtluseta. Seadust eitab ainult see tahe, millel on olemas teadvus. Seepärast on inimesel õigus nõuda, et tema süüks loetaks ainult need teod, mis ta pani toime teadlikult.

Kanti ja Hegeli filosoofia alusel arenes klassikalise kooli õigusteadus. XIX saj. esimesel kolmandikul oli kriminaalõiguse silmapaistvaimaks esindajaks klassikalise kooli pooldaja *A. Feuerbach* (1775—1833). 1840.—1870. a. arenes klassikalise kooliga liitunud silmapaistvate juristide-kriminalistide tegevus. Klassikaline kool oli irdunud reaalsest tegelikkusest, ei õppinud tundma kuritegevuse nähtusi, põhjusi ega roimarit ennast. See oli kodanluse „juriidiline maailmavaade" (Engels), mille jaoks „juriidiline vorm oli kõik, majanduslik sisu aga ei olnud midagi" [1]).

Tänu neile oma erisustele avaldaski klassikaline kool mõju kodanluse kriminaal-seadusandlusele ajajärgul enne selle üleminekut imperialismile.

Klassikaline kool mõjustas kriminaal-seadusandluse arenemist Prantsusmaal, Belgias, Itaalias ja teistes riikides.

§ 13. XIX saj. lõpu ja XX saj. alguse kriminaalõigus

Seoses revolutsioonilise liikumise kasvuga tugevneb XIX saj. lõpul ja XX saj. algul nn. „poliitiline kuritegevus". Teiselt poolt, seoses rahvahulkade vaesumisega ja tööpuuduse suurenemisega kasvab üldkriminaalne kuritegevus, eriti ametialane ja laste kuritegevus. Kõik see kutsus esile teravalt tugevdatud võitluse kuritegevusega.

Kriminaalõiguse alal tugevneb repressioon, mis eriti selgelt väljendub nn. erakorralises seadusandluses (näit. Saksa erakorra-

[1]) Engels, Ludwig Feuerbach, 1940, lk. 49.

line seadus sotsialistide vastu) ja karmides seadustes, mis määratud võitluseks retsidiivi vastu. Sel alal antakse kodanliku demokraatiaga riikides välja üksikuid liberaalse iseloomuga seadusi.

XIX saj. lõpul tekkisid kriminaalõiguse uued kodanlikud koolid — antropoloogiline ja sotsioloogiline.

Antropoloogilise kooli rajajaks oli itaallane *Lombroso*, vangla arst (1836—1909).

Lombroso kinnitas, et mitte ainult inimesed, vaid ka taimed ja loomad panevad kuritegusid toime. Lombroso arvates on inimroimareil erilised kaasasündinud anatoomilis-füsioloogilised ja psüühilised omadused. Nad on roimarid juba „ema ihus". Lombroso nimetab neid „sündinud roimareiks". Neil nagu oleks eriline pealuu ehitus. Oma välimuselt meenutab roimar metslast, tema peaaju sarnaneb kujult alamate loomade peaajuga.

Lombroso arvates iseloomustab roimareid kõlbeline tuimus, liigne auahnus, kättemaksuhimu, julmus jne.

Kuritegevuse arenemisele mõjuvad Lombroso arvates ka geograafilised, klimaatilised jms. tingimused (kliima, aastaajad, temperatuur jne.).

Lähtudes väitest, et roimari omadused on kaasa sündinud, tegi Lombroso järelduse, et roimarid on parandamatud.

Nii vaatles antropoloogiline kool kuritegu kui bioloogilist nähtust ega tundnud sisulist huvi kriminaalõiguse küsimuste vastu. Ta tegutses ainult roimarite tundmaõppimisega ja liigitamisega. See määras ka selle kooli praktilised ettepanekud, mis seisnesid peamiselt nn. julgeoleku abinõude sisseseadmises.

Mitte pidades kuritegu juriidiliseks mõisteks vaatasid antropoloogid karistusele kui administratiiv-meditsiinilisele abinõule, julgeoleku vahendile. Seepärast ei tunnustanud nad karistuse vastavust kuriteo raskusele. Nende arvates peavad julgeoleku abinõud silmas pidama kuriteo ennetamise ülesannet. Praktiliselt seisnesid nende ettepanekud peamiselt roimarite füüsilises hävitamises või nende eluaegses isoleerimises ühiskonnast. Antropoloogid esitasid ka teisi reaktsioonilisi praktilisi abinõusid, nagu vannutatud meeste kohtust, avalikkuse ja võistluse põhimõttest loobumine kriminaalprotsessis. Nad panid ette asendada kohus administratiiv-meditsiiniliste komisjonidega, kes, leidnud kellelgi kaasasündinud roimari bioloogilisi omadusi, peaksid määrama teatud abinõud, mis kindlustaksid ühiskonda antud isiku eest. Antropoloogilise kooli ebateaduslikkus kutsus arvustuse välja isegi osa õpetlaste poolt kodanluse

enda leerist, kes tegid kindlaks, et tegelikult pole olemas selliseid antropoloogilisi tunnuseid, mis oleksid omased ainult roimareile.

Sotsioloogiline kool, võttes arvesse antropoloogilise kooli õppetunnid, esitas enam maskeeritud võitluse vormid kuritegevusega. Oma õpetuse reaktsioonilist külge maskeerisid nad sotsiaalsete reformide ettepanekuga kriminaalõiguse alal, mis olemuselt olid sihitud kehtivate ühiskondlike vahekordade tugevdamiseks.

See kool ühendas nii antropoloogilise kui ka klassikalise kooli elemendid.

Kuigi sotsioloogiline kool lähtus kuritegevuse sotsiaalsete põhjuste tunnustamisest, kuid kuriteo klassi-iseloomu püüdis see igati varjata. Ta püüdis ühendada klassikalise kooli karistus-kättemaksu teooriat antropoloogilise kooli julgeoleku abinõude teooriaga.

Sotsioloogilise kooli silmapaistvaimaks esindajaks oli kriminalist *Liszt* (1851—1919).

Sotsioloogiline kool vaatles kuritegu kahelt seisukohalt: tehnilis-juriidiliselt ja loodusteaduslikult.

Tehnilis-juriidiliselt seisukohalt on kriminaalõiguse ülesanne kvalifitseerida antud kuritegu ühe või teise seadusparagrahvi järgi.

Loodusteaduslikult seisukohalt on, nagu väitsid kriminalistid-sotsioloogid, kriminaalõiguse ülesanne tundma õppida kuriteo põhjusi, mida teostatakse nii bioloogilise kui ka sotsioloogilise meetodiga. Bioloogiliselt seisukohalt vaadelduna on kuritegu sotsioloogilise kooli arvates üksikisiku elu nähtus, mis seletub tema individuaalsete erisustega. Sotsiaalse nähtusena vaadelduna seletub kuritegu ühiskondlike tingimustega ja allub ühiskondlikule seaduspärasusele.

Nii vaatleb sotsioloogiline kool iga kuritegu kahelt seisukohalt: kui inimese isiklike omaduste saadust ja kui ühiskondlike tingimuste saadust.

Kuriteo põhjustest kõneldes ei käsitle sotsioloogiline kool klassiühiskonna majanduslikku struktuuri tervikuna, kõigi tema klassivastuoludega, vaid eraldab ühiskonna elu üksikud nähtused („sotsiaalsed faktorid") ühiskonna kogu majanduslikust ja sotsiaalpoliitilisest struktuurist.

Seletades kuritegevust peamiselt sotsiaalsete faktoritega, omistab ta palju tähelepanu ka selle uurimisele, kuidas mõjuvad kuriteole ilmastik, temperatuur, aastaajad, rassid, rahvused, usund, kõlblus, haridus, sugu, iga jne. Sellega maskeerib sotsioloogiline kool kuriteo klassilist olemust.

Kuivõrd sotsioloogiline kool vaatles kuritegu kui sotsiaalse miljöö resultaati, niivõrd eitas ta tahtevabadust ja karistust kui kättemaksuakti. Ta tegi ettepaneku loobuda vastutavuse, süüdivuse, süü ja karistuse mõisteist ja asendada need roimari sotsiaalse ohtlikkuse ja ühiskonna kaitse mõistetega. Roimar on ohtliku seisundi kandja ja seepärast peab ühiskond end kaitsma tema eest. Seda sihti teenindavad julgeoleku abinõud; sotsioloogilise kooli arvates pole nende objektiks mitte kuritegu, vaid kurjategija.

Sotsioloogilise kooli õpetus ohtlikust seisundist viis õiguslikest tagatistest loobumiseni karistuste alal ja avas kõige avaramad võimalused repressiooni tugevdamiseks töötajate suhtes.

Ohtliku seisundi teooria andis aluse võimalusele pidada võitlust kuritegevusega mitte ainult kohtulike, vaid ka mittekohtulike meetoditega.

XIX saj. lõpul anti välja kriminaalkoodeksid Türgis (1870), Saksamaal (1871), Ungaris (1878), Hollandis (1881), Itaalias (1889) ja reas teistes riikides.

XX saj. alul antakse välja Norra kriminaalkoodeks (1902), USA föderaalkoodeks (1904), samuti mitmesuguseid kriminaalseadusi reas riikides. Esimese Maailmasõja ajal areneb kõigis sõdivais riikides sõjaaegne kriminaalseadusandlus.

Pärast Esimese Maailmasõja lõppu antakse reas riikides välja uued kriminaalkoodeksid: Taanis (1930), Hiinas (1928—1935), Türgis (1926), Helveetsias (1938) jne.

Ei need koodeksid, ei üksikud kriminaalseadused, samuti mitte kriminaalõiguse küsimuste teoreetiline läbitöötamine ei toonud kaasa midagi uut kodanlik-demokraatlike riikide kriminaalõiguse sellesse iseloomustusse, mis oli ülal antud.

Fašistlikes türanniriikides, mille režiim on rajatud igasuguse õiguse ja seaduse eitamisele, avalikule omavolile, seadusetusele ja õigusetusele, on kriminaalseadusandlus ainult lisameetodiks verisele arveteõiendusele kõigi fašismile ebameeldivate elementidega. Neis riikides, kus kohtud muutusid kaitsepolitsei osakondadeks, kus ei saa kõnelda minimaalseistki kohtulikest tagatistest, aitab kriminaalseadusandlus ainult kaasa valitsevale roimarlikule õigusmõistmisele teostada ja suurendada lõpmatuid kuritegusid, millele ehitatakse üles fašistlikku režiimi.

Kriminaalseadusandluse alal purustas fašism sidemed kodanlik-demokraatliku seaduslikkuse viimaste jäänustega, loobus kodanlik-demokraatlikust põhimõttest, et formaalselt on kõik võrdsed seaduse

ees. Ta hävitas koosolekute, trüki-, demonstratsioonide vabaduse, pani kehtima ebainimlikud seadused „rassi puhtuse" kaitse kohta.

Surmanuhtlus muutus fašistlikus seadusandluses enanevaks karistusmääraks. Kõrvuti massiliste surmamistega kohtuotsuse järgi viitega kriminaalseadusele teostatakse Saksamaal surmanuhtlusi tunduvalt suuremal määral ilma igasuguse kohtuta. Metsikud rassilised sonimised pidid õigustama mõrvade, vägivalla, inimväärikuse üle irvitamise absoluutset karistamatust.

Fašistliku Saksamaa kriminaalseadusandlusele on täielikult kohaldatav hitlerlaste partei iseloomustus, mille talle andis sm. Stalin 1941. aasta 6. novembri ettekandes „Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 24. aastapäev": „Hitlerlaste partei on imperialistide partei, seejuures kõige elajalikumate ja röövellikumate kõigi maailma imperialistide seas. Hitlerlik partei on demokraatlike vabaduste vaenlaste partei, keskaegse reaktsiooni ja mustasajaliste rüüstamiste partei" [1]).

Nii on fašistlikes riikides täielikult hävitatud viimased seaduslikkuse jäänused; neis valitseb verine terroristlik süsteem. Veel koletislikum on see verine terroristlik süsteem, mis pandi fašismi poolt kehtima ajutiselt okupeeritud maades Lääne-Euroopas ja NSVL rajoonides, mis nüüd on lõplikult vabastatud Punaarmee poolt.

Hitlerlikud lurjused rikuvad koletislikult sõjapidamise eeskirju, mis on kindlaks määratud Saksamaa osavõtul sõlmitud rahvusvahelistes konventsioonides; nad piinavad ja tapavad sõjavange, hävitavad rahulikku elanikkonda, röövivad ja piinavad, veavad orjusse.

Euroopas „uut korda" luues hävitavad hitlerlikud lurjused miljoneid inimesi. „Nad tarvitavad vägivalda ja tapavad meie riigi okupeeritud maa-alade tsiviil-elanikkonda, mehi ja naisi, lapsi ja rauku, meie vendi ja õdesid. Nad seadsid endale eesmärgiks muuta orjadeks või hävitada Ukraina, Valge-Vene, Baltikumi, Moldaavia, Krimmi, Kaukaasia elanikkond. Ainult alatud inimesed ja lurjused, kes on kaotanud au ja langenud loomade tasemele, võivad lubada endile selliseid jõledusi süütute relvastamata inimeste kallal. Aga see pole kõik. Nad katsid Euroopa võllastega ja kontsentratsioonilaagritega. Nad panid kehtima alatu „pantvangide süsteemi". Nad lasevad maha ja poovad täiesti süütuid kodanikke, kes on võetud „pantvangiks", seepärast, et mingisugusel saksa elajal takistati vä-

[1]) Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, 1942, lk. 25—26.

gistada naist või röövida kohalikke elanikke. Nad muutsid Euroopa rahvaste vanglaks" [1]).

Saksa fašismi ja tema abiliste lähenev krahh Punaarmee ja meie liitlaste armeede löökide all lähendab fašistlike roimarite tasumise tundi nende poolt kordasaadetud roimade eest. Nad kannavad ärateenitud karistust kõigi nende poolt toimepandud roimade eest ja vastutavad nende eest nende riikide seaduste järgi, mille territooriumil nad neid toime panid. Sellest kõneleb täiesti selgelt Stalin'i, Roosevelt'i ja Churchill'i poolt allakirjutatud Deklaratsioon.

III peatükk

NSV LIIDU RAHVASTE KRIMINAALÕIGUSE AJALUGU

A. Ennerevolutsiooniaegse Venemaa kriminaalõigus

§ 14. Tähtsaimate seaduste iseloomustus

Üks kõige vanemaid vene õiguse mälestisi *„Russkaja Pravda"* on feodaalaegse Kiievi riigi seadustekogu. See mälestis kuulub XI saj. Selle iseloomulikuks erisuseks on feodaalide huvide igakülgne kaitse, feodaalidest sõltuvate talupoegade piiratud kaitse ja mittevabade ning orjade täielik kaitsetus. Orja tapmine näiteks ei toonud kaasa karistust, vaid tuli ainult tapetud orja omanikule tasuda temale tekitatud kahju. Kuriteoks pidas „Russkaja Pravda" ainelise või moraalse kahju tekitamist. Karistused määrati olenevalt kahjukannatanu seisundist. „Russkaja Pravda" ja teised tolleaegsed mälestised nägid ette järgmisi karistusi: surmanuhtlus, kõnnutus (roimari orjastamine ja tema vara konfiskeerimine), vira (rahaline trahv mõrva eest), golovnitšestvo (peamaks) (mõrvari poolt makstav tasu tapetu sugulastele), prodaža (trahv vürsti kasuks), urok (ülekohtu tegija poolt makstav tasu kahjukannatajale) jt. Nende kõrval oli lubatud veretasu või väljaost.

XIV—XV saj. mälestised on *Novgorodi* ja *Pihkva* sudnaja gramota'd. Gramota'd on eriseadused, mis määratud üksikute maakohtade jaoks. Sudnaja gramota'd reguleerisid eriti kriminaal- ja tsiviilasjade kohtupidamiskorda. Kuriteo mõiste Pihkva gramotas laieneb, võrreldes „Russkaja Pravdaga", ja see ei haara ainult üritusi üksikute isikute vastu, vaid ka kahju tekitamist riigile kui

[1]) Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, 3. tr. 1943, lk. 90—91.

tervikule kui ka üksikuile riiklikele organeile. Kuritegude hulgas leidub juba riigi reetmine ja varalised kuriteod on üksikasjalisemalt liigitatud. Karistuste süsteem on Pihkva gramotas antud enam avardatud kujul. Teiste karistusmäärade kõrval esineb siin ka surmanuhtlus (eriti reetmise ja kvalifitseeritud varguste jm. eest).

XVI sajandit iseloomustab tsentraliseeritud feodaalriigi kujunemine ja selle pidev muutumine mitmerahvuseliseks. Ühiskondliku struktuuri muutumisega tekib ka vajadus uute seadusandlike aktide järele.

Kõige iseloomulikum on *Ivan Julma „Sudebnik"* (1550). Seoses riigi osa tugevnemisega avardub Sudebnikus ka riigivastaste kuritegude ring. Näit. võetakse sisse kramola (reetmise) ja linna vaenlasele üleandmise koosseis. Sellega seletub ka ametialaste kuritegude ilmumine (näit. keeldumine õigusmõistmisest, kurjategija põgenemisele kaasaaitamine jt.), samuti ka valitsemiskorra-vastaste kuritegude esitamine (näit. pealekaebamine, valesüüdistamine jt.). Varaliste kuritegude süsteem võrreldes eelmiste seadusandlike aktidega areneb veel enam. Muutub ka karistuste süsteem. Surmanuhtluse kohaldamine laieneb. Antud mälestise iseloomulikuks jooneks on see, et rahalised karistused kaotavad iseseisva iseloomu ja muutuvad lisakaristusteks; on ette nähtud maapagu ja kehalised karistused.

Pärast oma ühtluse taastamist XV saj. antakse *Gruusias* välja tsaar Georg VI ja Beki ja Agbugi seadused, mis käsitlevad peamiselt kriminaalõigust. Neil seadustel on teravalt väljendatud feodaalne iseloom ja nende aluseks on avalik klasside ebavõrdsuse põhimõte.

XV saj. lõpul hakkab arenema seadusandlus *Leedu riigis*. 1468. aastal antakse välja kuningas Kasimir IV Sudebnik, 1529, 1556 ja 1558 nn. Leedu statuudid. Kõik need statuudid on feodaalkorra mälestised, mis annavad tugevdatud kaitset mõisnikule ja jätavad kaitseta talupojad.

Tsaar Aleksei Mihhailovitši *Sobornoje Uloženije* on feodaalpärisorjusliku riigi seadusandlikuks mälestiseks.

Sobornoje Uloženije on väljakujunenud ja tugevnenud riigi mälestis. Uloženije seisukohalt on kuritegu valitseja kui riikliku võimu kandja tahte rikkumine või „jumala käsu" rikkumine, s. o. kuritegu kiriku, feodaalriigi kõige tugevama kaitse vastu. Esiplaanil seisavad kuriteod usu ja riigi vastu. Viimaste süsteem laieneb edasi (majesteedi au haavamine, vandenõu ja mässude organiseerimine jt.). Karistus muutub hirmutamisvahendiks. Karistuse määramisel muutub lähtekohaks formel „et seda nähes teistel ei tu-

leks tahtmist sama teha". Sellest tulenevad julmad surmanuhtluse viisid (põletamine, elavalt matmine, sulametalli kurku valamine jt.).

Peeter I seadusandlust iseloomustab veel suurem riigi kaitse tema vastu sihitud ürituste eest; Peeter I poolt väljaantud seadused on sihitud võitluseks riiklike kuritegudega, sõjaväelise distsipliini rikkumistega, ametialaste kuritegudega. Peetri-aegne kriminaalseadusandlus on rajatud hirmutamise põhimõttele; kriminaalseadused näevad sanktsioonina ette laiaulatuslikult surmanuhtlust ja kehavigastamisega seotud karistusi.

Peeter I kõige tähtsamad seadusandlikud aktid olid Sõjamäärustik (1716) ja Meremäärustik (1723). Väljaandmisel olid mõlemad määrustikud mõeldud sõjaväelaste jaoks, kuid hiljem laiendati kogu elanikkonnale.

XVII—XVIII saj. *jätkub ka teiste NSV Liidu rahvaste seadusandluse arenemine.*

Näit. 1640. a., pärast kalmõkkide asumist Venemaa territooriumile, antakse välja kalmõkkide õigusnormide kogu, nn. 1640. a. määrustik, mis sisaldab peamiselt kriminaalõiguse norme, mis kajastavad kalmõkkide keskel valitsevaid vara-feodaalseid vahekordi.

XVIII saj. algul annab tsaar Vahtang VI *Gruusias* välja seaduste kogu, tuntud nime all „Tsaar Vahtangi seadused". See kogu sisaldas: 1) armeenia seadusi (Mhitar Goši seadused), 2) gruusia tsaari Georg VI seadusi, 3) Beki ja Agbugi seadusi, 4) Moosese seadusi, 5) kreeka seadusi ja 6) katolikose (gruusia kiriku pea) seadusi. Tsaar Vahtangi seadused on rajatud mõisnike klassi eesõigustele. Kuid neis kajastub juba klassi vastuolude teravnemine riigis ja hädaoht, mis ähvardab maad teiste riikide poolt. Viimane asjaolu tõigi kaasa riiklike kuritegude koosseisu arenemise.

Sunnismaiste vahekordade kriis, feodaalkorra laostumine, kodanlike vahekordade arenemine ja uute kodanlike ideede tekkimine kutsusid XIX saj. esile terava vastulöögi Nikolai I reaktsioonilise valitsuse poolt, kes püüdis uutele arenevaile vahekorrile vastu seada hävineva mõisnike valitsuse tugevdamist. 1845. a. *Nuhtlusseadustiku* eesmärgiks oli orjapidajate-mõisnike kaitse, keda seal otse nimetatakse „valitsuse poolt seatud võimuks". Kuid tsaarivalitsus oma kõige julmemate repressioonidega ei suutnud takistada ei kodanlike vahekordade arenemist, ei talupoegade vastupanu isevalitsuslik-mõisnikevalitsuse survele.

Pärast talupoegade vabastamist orjusest Venemaal 1885. a. uuesti väljaantud Nuhtlusseadustik ei kaitsnud enam ainult mõis-

nike, vaid ka juba kapitalistide huve. Samasugune iseloom on ka „Rahukohtu nuhtlusseadustikul", „Ajutisel vallakohtu seadusel" (1889), „Sõjaväe nuhtlusseadustikul" (1875) jt.

Kriminaalseadustik (Uus Nuhtlusseadustik) (1903) anti välja enne 1905. a. kodanlik-demokraatlikku revolutsiooni, kui vene proletariaadist oli kujunenud juba iseseisev revolutsiooniline jõud ja kui vabameelne kodanlus, hirmunud revolutsioonilise liikumise kasvust, püüdis luua kokkulepet tsaari ja mõisnikega revolutsiooni vastu. Peamiselt nende ülesannete teostamiseks oligi rakendatud 1903. a. Seadustik. See kehtestati vaid osaliselt (paragrahvid poliitilistest kuritegudest, paragrahvid salakaubast, mõned paragrahvid isikuvastaste kuritegude kohta jt.).

Kriminaalseadustikuga kehtimapandud paragrahvide abil teostaski tsaarivalitsus verist arveteõiendamist 1905. a. revolutsiooniga: järgnesid massilised hukkamised, tuhandeid revolutsioonilisi töölisi ja talupoegi mõisteti sunnitööle ja asumisele. 1903. a. Seadustiku iseloomustamiseks on küllalt öelda, et revolutsioonilist kihutustööd karistati selle järgi tähtajata asumisele saatmisega või sunnitööga (§ 129).

Ajutine Valitsus teostas põhiliselt sedasama karistuspoliitikat mida tsaarivalitsuski. Seepärast jättis ta täies ulatuses kehtima tsaariaegse 1885. a. Nuhtlusseadustiku ja 1903. a. Kriminaalseadustiku, täiendades neid üksikute seadustega, mille eesmärgiks oli repressioonide tugevdamine. Suurendati näit. karistust valitsuse seaduslike korralduste ja määruste mittetäitmise eest. 9. märtsil 1917 anti välja määrus, mille järgi võeti kriminaalvastutusele agraarrahutustest osavõtjad, 21. juulil taastati surmanuhtlus rindel jt.

Sm. Stalin iseloomustas Ajutise Valitsuse poliitikat järgmiste sõnadega: „Läbiotsimised ja rüüstamised, areteerimised ja peksmised, piinamised ja tapmised, ajalehtede ja organisatsioonide sulgemine, tööliste relvatustamine ja polkude laialisaatmine, Soome seimi laialisaatmine, vabaduste kitsendamine ja surmanuhtluse taastamine, rüüstajate ja vastuluure agentide laiutamine, vale ja laim..." Kõik need kontrrevolutsioonilised abinõud sanktsioneeriti Ajutise Valitsuse poolt väljaantud kriminaalseadustega.

Tsarismi ja Ajutise Valitsuse kogu reaktsioonilise seadusandluse lõpetas Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mis lõi uued seadused, sihitud kommunismi ülesehitamiseks.

B. Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse arenemise põhietapid

§ 15. Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse arenemise kaks faasi

Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse ajaloo uurimine peab tuginema selle teaduslikult põhjendatud periodiseerimisele, mis on vahetult seotud sotsialistliku riigi arenemise üldise ajalooga. Sm. Stalini õpetusel sotsialistliku riigi arenemise kahest faasist on otsustav tähendus sotsialistliku kriminaalõiguse arenemisest arusaamiseks.

Suurest Oktoobrirevolutsioonist alates on sotsialistlik riik oma arenemises läbi teinud kaks faasi. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit tõi endaga kaasa maailma esimese sotsialistliku riigi, sotsialistliku õiguse, eriti kriminaalõiguse tekkimise.

Sotsialistliku riigi arenemise esimeses faasis pööras nõukogude kriminaalõigus erilist tähelepanu kukutatud klasside vastupanu mahasurumisele. Ühes sellega oli nõukogude kriminaalõiguse ülesandeks selles arenemisfaasis karm võitlus sulide, huligaanide, spekulantide ja muude vana ühiskonna traditsioone kandvate kurjategijatega.

Sotsialistliku riigi *teises faasis* on nõukogude kriminaalõiguse põhiliseks ülesandeks sotsialismi vaenlastega võitlemise kõrval sotsialistliku omandi kaitse.

Stalinlik konstitutsioon määrab nõukogude kriminaalõiguse *edaspidise arenemise tee.* NSV Liidu konstitutsiooni alusel antud NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused võitluse kohta töölt ülemineja ja töölt puudujatega, praagi valmistajate ja huligaanidega, varaste ja riikliku distsipliini rikkujatega tähistavad kohtu tegevuse selle külje tugevnemist, mis on seotud selliste ebapüsivate elementide distsipliinile kasvatamisega, kes kuritegude toimepanemisega rikuvad riigis kehtestatud sotsialistlikku õiguskorda ja sotsialistliku ühiselu reegleid.

Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse arenemise ajalugu jaguneb järgmisteks perioodideks:

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimine (1917—1918. a.);

välismaise interventsiooni ja kodusõja periood (1918—1920. a.);

rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku periood (1921—1925. a.);

maa sotsialistliku industrialiseerimise eest võitlemise periood (1926—1929. a.);

põllumajanduse kollektiviseerimise eest võitlemise periood (1930—1934. a.);

sotsialistliku ühiskonna ülesehituse lõpuleviimise ja uue põhiseaduse elluviimise eest võitlemise periood (1935—1941. a.);

Suure Isamaasõja periood.

§ 16. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise periood

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise perioodil oli paratamatu hävitada vana riigiaparaat, eriti vana tsaariaegne kohus. Tuli kuni aluseni hävitada kogu vana kord, teostada maa ja suurtööstuse natsionaliseerimine ja lõpetada imperialistlik sõda.

Neid ajaloolisi ülesandeid teostades leidis nõukogude võim meeleheitlikku vastupanu kukutatud klasside poolt. Juba esimestel päevadel pärast Oktoobri võitu teevad kukutatud klassid katset kukutada nõukogude võimu, pärast ebaõnnestumist aga võtavad tarvitusele teised meetodid nõukogude võimule vastupanuks ja temaga võitlemiseks. See vastupanu avaldub kontrrevolutsioonilises sabotaažis, vandenõudes, ülestõusudes, terroristlikes ja diversioonilistes aktides, salakuulamises. Teiselt poolt avaldub vastupanu nõukogudele riisumises ja spekulatsioonis, bandiitlikes rünnakuis ja muis seda laadi kuritegudes, mis organiseeriti ja pandi toime vana ühiskonna lagunevate elementide poolt.

Pärast Bresti rahu sõlmimist asus nõukogude võim sotsialistlikku ülesehitust arendama. Tuli koondada proletariaadi kätesse rahvamajanduse juhtimine, organiseerida üldrahvaline arvestus ja kontroll, teostada võitlust töödistsipliini eest, vilja eest. Nõukogude võimu ette kerkis tohutu ülesanne — võidelda väikekodanliku anarhilisuse stiihiaga, mille mõju töötavaile hulkadele ei olnud veel kadunud.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise perioodil andis sotsialistlik kriminaalõigus nõukogudele ja laiadele rahvahulkadele võimsa relva võitluseks sotsialismi vaenlastega.

Selle perioodi seadus oli peamiselt ülddirektiiv, üldinstruktsioon. Seda üldinstruktsiooni detailiseerima, konkretiseerima, praktilise sisuga täitma pidi revolutsiooniliste rahvahulkade laialdane õigusloomine.

Lenin kirjutas sellest 1919. a. algul:

„Meie dekreet on üleskutse, kuid mitte üleskutse endises vaimus „Töölised, üles, kukutage kodanlus!" Ei, see on üleskutse hulkadele, nende üleskutse praktilisele tööle. *Dekreedid on instruktsioonid, mis kutsuvad massilisele praktilisele tööle*" [1]).

Lenini selle väite kaudu saab eriti selgeks kohtu kohta käiva dekreedi nr. 1 1917. a. erandlikult suur tähtsus. Ainult üldisi juhtnööre andes, nõukogude kohtute tegevuse põhilisi organisatsioonilisi tähiseid märkides avas kohtudekreet nr. 1 avaraima tegevusvälja laiadele rahvahulkadele.

Kohtudekreet nr. 1 andis kohtuile võimaluse kohaldada vanu seadusi, kuivõrd need 1) polnud tühistatud revolutsiooniga, 2) pole vastuolus nõukogude dekreetidega, 3) pole vastuolus partei programmiga ja 4) pole vastuolus revolutsioonilise sisetunde ega revolutsioonilise õigustundega. Seega oli vanade seaduste kohaldamise võimalus äärmiselt piiratud.

Partei ja valitsuse näpunäidete alusel areneb rahva- (kohalike) kohtute ja revolutsiooniliste tribunalide ulatuslik õiguslooming. Nõukogude valitsuse dekreetidest lähtudes, arvestades kohalikke tingimusi, konkreetset olukorda, võitlevad kohtud ja tribunalid revolutsioonilise seaduslikkuse loomise ja tugevdamise eest noores nõukogude vabariigis. Nende praktika rikastab revolutsioonilis-marksistlikku teooriat; seda praktikat kasutavad seadusandlikud organid, kes koondavad ja suunavad praktikat uute dekreetide väljaandmisega. Kohtupraktika esitab ja lahendab julgelt uute karistusviiside teostamise ülesande, paneb kehtima paranduslikud tööd ilma vahi all pidamiseta, tingimisi süüdimõistmise, ühiskondliku laituse. Samal ajal kohaldatakse karme repressioone isikuile, kes on toime pannud nõukogude riigi vastu sihitud raskeid kuritegusid.

Kogemuste tekkimise ja rea dekreetide väljaandmise tagajärjel kadus peagi vajadus kohaldada kas või väheselgi määral vanu seadusi.

Kohtudekreedis nr. 3, välja antud 1918. a. juulis (VSKK 1918, nr. 52) osutati, et rahvakohus võib määrata karistusi ainult „juhindudes töölis-talupoegade valitsuse dekreetidest ja sotsialistlikust sisetundest" (§ 3). Nii kõrvaldati kohtupraktikast täielikult vanade seaduste kohaldamine.

Käsiteldava perioodi lõpuks töötas nõukogude võim välja seadused, mis said revolutsioonilise õiguskorra aluseks. VI Ülevene-

[1]) Lenin, Teosed, XXIV köide, lk. 166.

maalise Nõukogude Erakordse Kongressi määrus „Seaduste täpsest täitmisest" (VSKK 1918, nr. 90) on sotsialistliku õiguse arenemises suurimaks ajalooliseks tähiseks. Kongress määras: „Kutsuda üles kõiki Vabariigi kodanikke, nõukogude võimu kõiki organeid ja ametiisikuid kõige valjemalt kinni pidama Venemaa Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi seadustest, keskvõimu poolt väljaantud ja väljaantavaist määrustikest, määrustest ja korraldustest."

Hävitades vana õiguse, vana kohtu, vanglad jne. pidi selle perioodi sotsialistlik kriminaalseadusandlus kõigepealt märkima uut riiki kaitsva uue õiguse ja uue kohtu põhimõttelised alused. Edasi oli vajalik aidata nõukogude karistusorganeil luua uus, nõukogude kriminaalõigus, võidelda kontrrevolutsionääride, riisujate, spekulantide, bandiitide, huligaanidega; vajalikud olid seadused, mis oleksid märkinud nende kurjategijatega võitlemise ülesanded ja vahendid. Lõpuks, teostades maa, tööstuse, pankade natsionaliseerimist, viies läbi rea abinõusid majandusliku režiimi alal oli vaja kindlustada nende teostamist mitte ainult veenmis-, vaid ka sunnivahenditega. Selleks olid vajalikud seadused, mis oleksid määranud karistatavuse nõukogude võimu poolt rakendatavate abinõude mittetäitmise või sabotaaži eest.

Artikli „Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded" esialgses visandis, kirjutatud 28. märtsil 1918. a., avas Lenin kohtu klassi-iseloomu ja andis selle ülesannete kõike haarava formuleeringu:

„Uus kohus oli vajalik kõigepealt võitluseks ekspluataatoritega, kes püüdsid taastada oma valitsemist või kaitsta oma eesõigusi või salaja endale sokutada, pettuse teel omandada kas või mõne osakese neist eesõigustest. Kuid peale selle langeb kohtuile, kui nad on organiseeritud tõepoolest nõukogude asutiste põhimõttel, veel teine ja tähtsam ülesanne. See ülesanne on — tagada töötajate distsipliini ja enesedistsipliini kõige rangemat läbiviimist" [1]).

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise perioodi lõpuks oli mitte ainult hävitatud vana kohtusüsteem, vaid loodud ka põhiliselt uus kohtusüsteem. Seadusandlus haaras selle süsteemi põhilülid väga üksikasjaliselt: kohalikud (rahva-) kohtud, revolutsioonilised tribunalid, sõjakohtud, komisjonid alaealiste jaoks. Oli välja töötatud kriminaalprotsessiseadused, loodud lõpuks uued vangistusasutised.

Võitluseks kontrrevolutsiooniliste ja teiste kõige ohtlikumate kuritegudega oli kohtute kõrval vaja luua ka eriline karistusorgan.

[1]) Lenin, Teosed, XXII köide, lk. 424.

20. detsembril 1917. a. võttis Rahvakomissaride Nõukogu vastu määruse Ülevenemaalise Erakorralise Komisjoni (Tšeka) asutamise kohta. Tšeka ülesannete hulka kuulus:

„1) Jälitada ja likvideerida kõik kontrrevolutsioonilised ja sabotaaži katsed ja teod kogu Venemaal, ükskõik kelle poolt toime pandud.

2) Kõigi saboteerijate ja kontrrevolutsionääride revolutsioonilise tribunali kohtu alla andmine ja vahendite väljatöötamine võitluseks nendega".

Laiade rahvahulkade revolutsioonilisele initsiatiivile vastu tulles andis nõukogude valitsus välja *rea dekreete, mis olid sihitud kontrrevolutsiooniliste väljaastumiste vahetule mahasurumisele, halastamatule võitlusele kontrrevolutsiooniga, võitlusele kriminaalkuritegudega ja kriminaalsete elementidega.*

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise perioodil kujuneb niisiis nõukogude kriminaalõiguse loomise protsess järgmiselt: *vana, kodanlik-mõisnikulise kriminaalõiguse purustamine ja hävitamine; nõukogude kriminaalõiguse väljatöötamine; nõukogude kohtu ulatuslik õiguslooming; dekreetide väljaandmine, mis sisaldavad sätteid võitluseks kõige ohtlikumate kuriteoliikidega.*

§ 17. Välismaise interventsiooni ja kodusõja periood

1918. a. esimesel poolel võis märgata kahte jõudu, mis olid juhitud nõukogude võimu kukutamisele: väline kontrrevolutsioon välismaiste interventide näol ja sisemine kontrrevolutsioon.

Nõukogude võimu ees seisid erakordsed raskused. Majanduslik laos, nälg, sisemine kontrrevolutsioon — kõik see raskendas väga nõukogude riigi olukorda.

Sisemise kontrrevolutsiooniga halastamatut võitlust pidades mobiliseeris riik bolševike partei juhtimisel kõik nõukogude rahva jõud välismaise interventsiooni purustamiseks.

„Partei kutsus rahvast isamaasõjaks välismaa interventide sõjavägede pealetungi ja revolutsiooni poolt kukutatud ekspluataatorlike klasside mässude vastu"[1]).

Kodusõja perioodil teravnes järsult vaenulike klasside ja väikekodanliku stiihia vastupanu, mis ilmnes kontrrevolutsioonilistes vandenõudes, ülestõusudes, mässudes, diversioonilistes ja terroristlikes aktides, kontrrevolutsioonilises agitatsioonis, banditismis.

[1]) ÜK(b)P ajalugu. Lühikursus. Tln. 1945, lk. 215.

Majanduslikku laostumist ja nälga kasutasid sulid, spekulandid, hangeldajad, riisujad, marodöörid.

Oma meeletus vihavaenus revolutsiooni vastu ei peatunud klassivaenlased kõige alatumate kuritegude ees. Valgekaartlased, vähemlased, eserid ja „pahempoolsed kommunistid" Buhhariniga eesotsas organiseerisid kuritegelikke tapmisi ja Lenini, Stalini ja Sverdlovi elu kallale kippumisi. 20. juunil 1918. a. tapeti Volodarski, 30. aug. — Uritski. Samal 30. aug. eser Kaplan pani toime mõrtsukaliku atentaadikatse Lenini vastu.

Revolutsiooni vaenlaste terrorile vastuseks asus nõukogude riik halastamatult maha suruma sotsialistliku revolutsiooni vaenlaste vastupanu. 1918. a. septembris anti välja dekreet, mis määras, „et nõukogude vabariiki on tarvis kindlustada klassivaenlaste vastu nende isoleerimise teel kontsentratsioonilaagritesse; et mahalaskmisele kuuluvad kõik isikud, kes on kuidagi seoses valgekaartlike organisatsioonide, vandenõude ja mässudega; et tuleb avalikuks teha kõigi mahalastute nimed, samuti selle karistusmäära kohaldamise alused".

Nõukogude kohtute tegevust arvustades näitas Lenin, et meie kohtud täidavad veel väga nõrgalt neile esitatud ülesandeid.

Kodusõja karmid tingimused nõudsid, et nõukogude võim ei ilmutaks pehmust oma vaenlaste vastu. „... Selline pehmus", tähendab seltsimees Stalin, „ainult õõnestab nõukogude võimu tugevust. Me tegime vea, näidates sellist pehmust töölisklassi vaenlaste vastu. Kui me seda viga edaspidigi kordaksime, saadaksime korda kuriteo töölisklassi suhtes, reedaksime tema huvisid" [1]).

Nõukogude kriminaalõigus arenes käesoleval perioodil mitte ainult võitluse organiseerimise alal otseselt kontrrevolutsiooniga, vaid ka võitluse alal teiste kõige raskemate kuritegudega. Nõukogude kriminaalõigus pööras väga suurt tähelepanu ka kuritegudele, mis rikuvad sotsialistlikku õiguskorda ja takistavad kõige tähtsamate poliitiliste ja majanduslike abinõude teostamist.

Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse põhimõtete arenemises on erakordselt tähtis osa 1919. a. märtsis vastuvõetud ÜK(b)P programmil. See formuleeris eriti sotsialistliku kriminaalõiguse ülesanded, näitas kätte selle arenemisteed. ÜK(b)P programm rõhutas kõigepealt ülesannet — sotsialismi vaenlased halastamatult maha suruda.

[1]) Stalin, Vestlus saksa kirjaniku Emil Ludwigiga. Koguteos „Lenin ja Stalin" 1936, III köide, lk. 525.

Erilist tähelepanu pöörab partei programm väikekodanliku anarhilisuse stiihiaga võitlemisele.

Märkides, et „ainult tänu riigi nõukogulikule organisatsioonile võis proletariaadi revolutsioon kohe purustada ja lõplikult hävitada vana kodanliku, bürokraatliku ja kohtuliku riigiaparaadi", formuleerib partei programm kohut käsitlevas osas nõukogude kriminaalõiguse põhimõtted.

Partei programm märgib, et „tühistanud kukutatud valitsuste seadused, tegi nõukogude võim nõukogude poolt valitavaile kohtunikele ülesandeks teostada proletariaadi tahet, kohaldades selle dekreete, juhul aga, kui need puuduvad või pole täielikud, juhinduda sotsialistlikust õigusteadvusest."

Partei programmis leidis nii oma väljenduse Lenini-Stalini õpetus nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse ülesandeist.

Välismaise interventsiooni ja kodusõja perioodil sisaldab sotsialistlik kriminaalõigus sisult juba kõik üldosa põhinormid. Tõsi, need normid ei olnud veel kodifitseeritud, leidusid mitmesuguseis dekreetides, mis määratud võitluseks üksikute kuriteoliikidega. Kuid kõige tähtsamad mõisted — süü, kallaletung, osavõtt, süüdimatus jne. — said käsiteldaval perioodil küllalt täielikku seadusandliku väljenduse.

1919. a. 12. dets. väljaantud *„Vene NFSV kriminaalõiguse juhtivad alused"* oli omamoodi, kuigi mitte täielik, seadusandluse ja kohtupraktika kokkuvõte nõukogude riigi olemasolu esimese kahe aasta jooksul ja ühes sellega juhendiks kohtuile nende töö edasiseks arendamiseks.

„Juhtivais aluseis" formuleeriti esmakordselt kriminaalõiguse üldosa põhimäärused, anti nõukogude kriminaalõiguse definitsioon.

„Juhtivais aluseis" me leiame kuriteo definitsiooni, eeskirjad, mis määravad kuriteo koosseisu tunnused, asjaolud, mis kõrvaldavad kriminaalvastutuse, karistuse eesmärgi ja ülesanded, karistuse kohaldamise tingimused ja korra jne.

„Juhtivad alused" määrasid kindlaks karistuse „näitlikud liigid". Nende hulgas me leiame karistusi, mis loodud vahetult nende aastate kohtupraktika poolt. Suurem hulk loetelus antud karistustest on hiljem võetud kriminaalkoodekseisse.

Nõukogude võimu dekreetide ja määruste, mis näevad ette üksikuid kuritegusid, uurimine näitab, et kodusõja lõpuks olid nõukogude seadusandluses põhiliselt formuleeritud mitte ainult üldosa normid ja mõisted, vaid tunduval määral ka kriminaalõiguse eriosa.

Kodusõja ajajärgu kohtupraktika ja seadusandlus tunnistasid seda, et kriminaalõiguse normide süstematiseerimise ja kodifitseerimise vajadus oli täielikult küps juba kodusõja aastail.

Nõukogude kriminaalõigust välismaise interventsiooni ja kodusõja aastail iseloomustab suure hulga dekreetide väljaandmine, mis olid määratud võitluseks üksikute kuriteoliikidega, karistusorganite õigusloomingu edaspidine arenemine, nõukogude kriminaalõiguse põhialuseid kokkuvõtvate instruktsioonide väljaandmine. Sel perioodil toimub revolutsioonilise seaduslikkuse edasine tugevnemine, mille peamiseks ülesandeks on halastamatu võitlus kontrrevolutsiooniga ja teiste kuritegudega, mis tungivad kallale nõukogude korrale ja viimase poolt seatud õiguskorrale.

§ 18. Rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku periood

Rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku perioodil toimub *klassivõitluse vormide muutumine,* ühes sellega ka *kuritegude vormide ja iseloomu muutumine.*

Kontrrevolutsioon läheb käsiteldaval ajal üle varjatud võitlusviisidele sotsialistliku riigiga. Üldkriminaalkuritegude alal võib märkida nepi „tegelaste" igasuguseid kelmusi, teatud määral suurenevad sellised kuriteod nagu raiskamine, altkäemaks jt., võib märkida teatud tõusu vara- ja isikuvastaste kuritegude alal.

Riigi rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku ajal tõuseb veel enam *revolutsioonilise seaduslikkuse tähtsus.*

Sm. Stalin andis nepi esimese perioodi revolutsioonilise seaduslikkuse iseloomustuse, öeldes, et „nepi esimese perioodi revolutsiooniline seaduslikkus pööras oma teraviku peamiselt sõjalise kommunismi äärmuste vastu, „ebaseaduslike" konfiskeerimiste ja maksude vastu. See kindlustas eraomanikule, üksiktalunikule, kapitalistile nende vara puutumatuse tingimusel, kui nad kõige valjumalt peavad kinni nõukogude seadustest"[1]).

Lenini kiri sm. Stalinile „Kahekordsest" allumisest ja seaduslikkusest", kirjutatud 1922. a. mais, selgitab nõukogude sotsialistliku seaduse osa ja tähtsust nõukogude riigis mitte ainult nepi esimesel perioodil, vaid ka sotsialistliku riigi järgnevail arenemisaastail.

Lenini — Stalini õpetus revolutsioonilisest seaduslikkusest avaldus samuti *sotsialistlike koodeksite väljaandmises* — tsiviil-, krimi-

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 348.

naal-, protsessikoodeksid jne. Nõukogude vabariikide kriminaalkoodekseis väljendati süstematiseeritud kujul sotsialistliku kriminaalõiguse normid.

Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee oma määrusega kehtestas 1. juunist 1922 Vene NFSV kriminaalkoodeksi, mille arendamiseks ja muutmiseks juba samal aastal ja 1923. a. anti välja rida seadusi.

KrK väljaandmine oli silmapaistvaim ajalooline sündmus. Esmakordselt anti välja sotsialistlik Kriminaalkoodeks. See ei formuleerinud ainult sotsialistliku kriminaalõiguse üldisi põhimõtteid, ei andnud ainult kriminaalõiguse põhiliste mõistete täpseid juriidilisi formuleeringuid, vaid lõi ka eriosa harmoonilise süsteemi täpsete kuriteo koosseisudega ja konkreetsete sanktsioonidega.

Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee määruses „Vene NFSV kriminaalkoodeksi kehtestamisest" (VSKK 1922, nr. 15) tähendati, et see koodeks kehtestatakse „Töölis-talupoegade riigi ja revolutsioonilise õiguskorra kaitsmiseks selle rikkujate ja ühiskonnaohtlike elementide vastu ja revolutsioonilise õigustunde kindlate aluste määramiseks."

Nende ülesannete teostamiseks piiritles KrK kuriteo mõiste, karistuse ülesanded, kriminaalkaristuse määrade roimareile kohaldamise alused ja tingimused.

KrK-s oli formuleeritud süü kui kriminaalvastutuse aluse ja süüdluse vormide mõiste, piiriteldi kuritegeliku tegevuse arenemise staadiumid, määrati kindlaks kuriteo kaasosaliste vastutus jne.

KrK oli 1917.—1921. a. toimunud kuritegevusega võitluse kokkuvõte. See võttis omaks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni kriminaalõiguslikud ideed ja põhimõtted.

1922. a. KrK-it muudeti selle kehtivuse kestel väga oluliselt, mis oli tingitud mitte ainult selles leiduvaist lünkadest, vaid ka kuritegude iseloomu ja liikide muutumisest seoses klassivõitluse vormide muutumisega.

1926. a. kehtestati Uzbeki vabariigi kriminaalkoodeks, 1927. a. — Armeenia, Azerbaidžani ja Ukraina, 1928. a. — Gruusia ja Turkmeeni, 1935. a. — Tadžiki vabariigi. Kõik need koodeksid anti välja iseseisvalt, kuid *nende sisu langes põhijoontes ühte.* See on tingitud sotsialistliku kriminaalõiguse põhimõtete ühtsusest. Koodekseis leiduvad üksikud erinevused seletuvad enamasti iga vabariigi kohalike iseärasustega.

Kohtuotsuste täitmise, karistuste teostamise küsimustel oli ka enne KrK väljaandmist väga oluline osa sotsialistlikus kriminaalõiguses. Vajadus süstematiseerida ja kodifitseerida juriidilisi

norme, mis määravad paranduslike tööde poliitika põhimõtted ja korra, leidis väljenduse *Vene NFSV paranduslike tööde koodeksi* (VSKK 1924, nr. 86) kinnitamises.

Lenini—Stalini õpetus revolutsioonilisest seaduslikkusest, eriti Lenini tähendus vajadusele teostada sotsialistlikus riigis ühtset revolutsioonilist seaduslikkust leidis seadusandliku kajastuse liiduvabariikide kriminaalkoodekseis. NSV Liidu moodustamisega ja 1924. a. konstitutsiooni vastuvõtmisega kerkis ülesanne välja töötada üleliidulise kriminaalseadusandluse alused.

NSV Liidu 1924. a. konstitutsioon määras, et NSV Liidu seadusandlike organite kompetentsi kriminaalõiguse alal kuulub Nõukogude Liidu *kriminaalseadusandluse põhialuste sättimine.* Vastavalt sellele anti NSV Liidu seadusandlike organite poolt välja rida üleliidulisi kriminaalseadusi:

a) NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialused (VSKK 1924, nr. 24);

b) Riiklike kuritegude määrustik;

c) Sõjaväeliste kuritegude määrustik;

d) üksikud seadused, mis sättisid mõned kuriteod, mille suhtes kogu Nõukogude Liidus tuleb läbi viia ühtne kriminaalpoliitika (Põhialuste § 3).

Põhialused, Riiklike kuritegude määrustik ja Sõjaväeliste kuritegude määrustik on üleliidulised kriminaalseadused, mis kehtivad ka praegu, kuigi terve rea täienduste ja muudatustega.

Nõukogude kriminaalõigust rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku perioodil iseloomustavad järgmised põhijooned: revolutsioonilise seaduslikkuse edasine tugevdamine; nõukogude vabariikide kriminaalkoodeksite väljaandmine, mis lõid süsteemi eelmiste aastate kriminaalseadusandlusse ja mis andsid kuritegude täpsed koosseisud ja konkreetsed sanktsioonid nende eest; üleliidulise kriminaalseadusandluse aluste loomine, peamiselt üldosa küsimuste alal.

§ 19. Maa sotsialistliku industrialiseerimise eest võitlemise periood

Sotsialistliku industrialiseerimise eest võitlemise perioodil Nõukogude riik, ületades määratuid raskusi, lahendab ülesande vahendite kogumise kohta rasketööstuse ehitamiseks, loob esimese sotsialistliku ehitusplaani, arendab tehaste, sovhooside, kolhooside loomist. Selle ülesande edukas teostamine tõi kaasa teravnenud klassivõitluse riigis.

Sel perioodil avastati rida kahjurluse juhtumeid nõukogude võimule vaenuliku vana intelligentsi hulgas.

Sotsialistlikule pealetungile osutatava vastupanu teiseks vormiks oli riikliku, kooperatiivse ja ametiühingulise vara riisumine.

Sotsialistliku industrialiseerimise perioodi lõpuks paljastusid ka mitmesugused kulakute vastupanu vormid nõukogude võimu üritustele: kulakluse terroristlik tegevus tugevnes, selle kõrval püüdis kulaklus saboteerida nõukogude võimu poolt tarvitusele võetud abinõusid. „Vastukaaluks kulakluse keeldumisele müüa viljaülejääke riigile kindla hinnaga võtsid partei ja valitsus tarvitusele rea erakorralisi abinõusid kulakluse vastu. Rakendati KrK § 107 kulakuilt ja spekulantidelt viljaülejääkide konfiskeerimise kohta kohtuteel juhtumil, kui nad keelduvad müümast riigile neid ülejääke kindla hinnaga; tehti kehvikuile rida kergendusi, mistõttu ta sai kulakuilt konfiskeeritud viljast 25% endale. Erakorralistel abinõudel oli mõju: kehvikud ja keskmikud astusid otsustavale võitlusele kulakluse vastu, kulaklus isoleeriti, kulakluse ja spekulantide vastupanu murti".[1])

Kohtupraktika pöörab sel ajal palju tähelepanu ka võitlusele raiskamiste ja omastamistega, spekulatsiooniga, huligaansuse ja muude kuritegudega, mis takistavad uue, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamist.

Üleliidulise kriminaalseadusandluse arenemine sotsialistliku industrialiseerimise eest võitlemise perioodil liikus kahes suunas — kriminaalõiguse üldosa aluste arendamise ja süvendamise alal ja veel suuremal määral eriosa normide arendamise alal.

Liidu valitsuse kõige tähtsamate seadusandlike aktide hulka, mis puutuvad eriosasse, tuleb lugeda kõigepealt *Riiklike kuritegude määrustikku* (kontrrevolutsioonilised ja NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorra-vastased kuriteod) 1927. a. See määrustik seadis liiduvabariikide kriminaalkoodekseile kohuslikud normid, mis määravad kontrrevolutsiooniliste ja NSV Liidule eriti ohtlike valitsemiskorra-vastaste kuritegude mõisted. Üleliidulise sotsialistliku kriminaalseadusandluse arenemises etendas see Määrustik erakordselt suurt osa. Mitte vähem tähtis pole ka samal perioodil väljaantud *Sõjaväeliste kuritegude määrustik*.

„Kriminaalseadusandluse põhialuste" vastuvõtmisega olid liiduvabariigid kohustatud kooskõlastama oma kriminaalkoodeksid „Põhialustega".

---

[1]) ÜK(b)P ajalugu. Lühikursus. Tln. 1945, lk. 274.

22. nov. 1926. a. kehtestatakse Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee määrusega Vene NFSV KrK uues redaktsioonis. See koodeks jõustus 1. jaan. 1927. a. Korduvalt tehtud muudatuste ja täiendustega nii üld- kui ka eriosas on see kehtiv praegugi.

Tunduv osa liiduvabariikide kriminaalkoodekseis sotsialistliku industrialiseerimise eest võitlemise perioodil tehtud muudatustest on tingitud vajadusest kooskõlastada vabariiklikud kriminaalõiguslikud normid NSV Liidu normidega. Ühes sellega võeti koodekseisse sisse mõned normid, tingitud vajadusest arendada või tugevdada võitlust uute tekkinud kuriteoliikidega.

Võitluse perioodil sotsialistliku industrialiseerimise eest iseloomustab nõukogude sotsialistlikku kriminaalõigust: üleliidulise kriminaalseadusandluse loomine kõige ohtlikumate kuriteoliikide alal; liiduvabariikide kriminaalkoodeksite kooskõlastamine üleliidulise kriminaalseadusandlusega; kriminaalseaduste muutmine ja täiendamine, tingitud sotsialistliku industrialiseerimise eest võitlemise perioodi eri olukordadest.

§ 20. Põllumajanduse kollektiviseerimise eest võitlemise periood

Partei XVII kongressil konstateeris sm. Stalin „sotsialistliku süsteemi muutumist kogu rahvamajanduse ainuvalitsevaks süsteemiks, kapitalistlike elementide väljatõrjumist kõigilt rahvamajanduse aladelt“[1]).

Sotsialistlik ülesehitus, mis viis sotsialismi võidule meie riigis, toimus ägedas klassivõitluse olukorras. Kulaklik-kapitalistlike elementide kahjurlust, diversioone, terroristlikke akte, nõukogudevastaseid väljaastumisi toetasid, organiseerisid ja juhtisid, nagu see on kindlaks tehtud rea kohtuprotsessidega, trotskistlik-buhhaarinlikud reeturid fašistliku salaluure ülesandel.

1934. a. 1. dets. toimepandud kuulmatu kuritegu — S. M. Kirovi tapmine trotskistlik-buhhaarinlike bandiitide poolt, samuti nende poolt organiseeritud rida koletislikke kallaletunge partei ja valitsuse juhtidele, salakuulamine, kahjurlus, diversioon jne. — need on alatuimad kuriteod, mis pandi toime mõrvarite kuritegelike jõukude ja välismaise salaluure palgaliste agentide poolt.

Kõige suuremate kahjurite protsesside hulka põllumajanduse kollektiviseerimise eest võitlemise perioodil kuuluvad „Prom-

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11 tr., Tln. 1945, lk. 404.

partija" protsess (1930. a.) vana tehnilise ala intelligentsi grupi kontrrevolutsioonilise kahjurluse ja salakuulamise organisatsiooni asjas, kontrrevolutsioonilise kahjurliku vähemlaste organisatsiooni protsess (1930. a.), elektrijaamade kahjurite protsess (1933. a.).

Klassivõitluse teiseks põhivormiks on sel perioodil kulakluse võitlus kollektiivmajapidamise vastu külas. Kulakud panid toime selliseid kuritegelikke akte nagu kolhooside süütamine, kolhoosi tegelaste mõrvamine, külvitöö nurjaajamine, kolhooside laostamine jne.

Klassivõitluse kolmandaks põhivormiks põllumajanduse kollektiviseerimise eest võitlemise perioodil oli nõukogude võimu poolt tarvitusele võetud abinõude saboteerimine riigiaparaadi bürokraatlike elementide poolt, kes olid vaenlase agendid.

Sotsialismi võidukäik ei kutsunud välja ainult klassivõitluse teravnemist, vaid tingis edaspidi ka selle vormide muutumise.

Nõukogude organeisse sissepugenud sotsialismi vaenlased, tundes oma jõuetust avalikus võitluses nõukogude võimuga, püüavad tegutseda salakavalalt, vargsi, püüavad toime panna diversioonilisi ja kahjurlikke akte: ladude süütamisi, masinate lõhkumisi, kahjurlust ja sabotaaži kolhoosides ja sovhoosides, karja vigastamist ja hävitamist jne.

„Kuid peaasi", ütles sm. Stalin, „ei seisne selles. Peaasi nende endiste inimeste „tegevuses" seisneb selles, et nad organiseerivad riigi varanduse, kooperatiivide vara ning kolhoosiomandi massilist varastamist ja kõrvaldamist. Vargus ja riisumine vabrikuis ja tehaseis, raudteesaadetiste varastamine ja riisumine, vargus ja riisumine ladudes ja kaubanduslikes ettevõtteis, eriti aga vargus ja riisumine sovhoosides ja kolhoosides — niisugune on nende endiste inimeste „tegevuse" põhilaad. Otsekui klassiinstinktiga tajuvad nad, et nõukogude majanduse aluseks on ühiskondlik omand, et kurja tegemiseks nõukogude võimule on tarvis kõigutada just seda alust — ja tõepoolest püüavadki nad massilise varguse ja riisumise organiseerimise teel kõigutada ühiskondlikku omandit."[1])

Käsiteldaval perioodil suunab kohtupraktika repressiooni teraviku kõigepealt kontrrevolutsiooni, sotsialistliku omandi riisumise, ametialaste kuritegude vastu. Toimub antud tingimustes vajalik õigusmõistmisorganite ümberkorraldus. Kriminaalseadusi täiendatakse terve rea tähtsaimate aktidega.

Tolle aja seadusandluses omab keskset kohta ajalooline 1932. a.

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 347.

7. augusti seadus „Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatiivide vara kaitse ja ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta".

Võitluses spekulatsiooniga, mis tihedalt seotud, nagu korduvalt tähendasid Lenin ja Stalin, riisumistega, etendas tähtsat osa NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN määrus 22. aug. 1932. a.

Sotsialistliku tööstuse üheks ülesandeks oli tagada vabrikute ja tehaste poolt väljalastava toodangu kõrge kvaliteet. NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 8. dets. 1933. a. määrus „Vastutusest halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmise eest" määras, et halvakvaliteedilise ja mittekomplektilise toodangu väljalaskmist tuleb vaadelda kui „rasket riigivastast kuritegu".

NSVL Kesktäitevkomitee 8. juuni 1934. a. määrusega võeti Riiklike kuritegude määrustikku rida paragrahve vastutusest kodumaa reetmise eest.

Peale loeteldud seaduste täiendatakse üleliidulisi kriminaalseadusi põllumajanduse kollektiviseerimise eest võitlemise perioodil rea seadustega, mis täpsustavad ja täiendavad kriminaalkoodekseid normidega sõjaliste ja muude, NSV Liidu riigikaitse vastu sihitud kuritegude kohta jne.

Käsiteldaval perioodil iseloomustab nõukogude sotsialistlikku kriminaalseadusandlust: revolutsioonilise seaduslikkuse edasine tugevdamine, mille põhiülesandeks saab sotsialistliku omandi kaitse; karistusorganite ümberkorraldus, et kindlustada tõhusat võitlust kontrrevolutsiooniliste kuritegudega, sotsialistliku omandi riisumistega ja muude kõige ohtlikumate kuriteoliikidega; kriminaalseadusandluse terve rea üleliiduliste normide väljaandmine, mis piiritlevad võitlust kõige ohtlikumate kuritegudega.

§ 21. Sotsialistliku ühiskonna ülesehituse lõpuleviimise ja uue põhiseaduse elluviimise eest võitlemise periood

Stalinlik konstitutsioon tõstis uuele kõrgusele Lenini-Stalini õpetuse revolutsioonilisest seaduslikkusest ja sotsialistlikust kriminaalseadusest.

Seaduste stabiilsuse nõue kriminaalõiguse alal leiab väljenduse stalinlikus konstitutsioonis ettenähtud vajaduses välja anda NSV Liidu kriminaalkoodeks.

Võitnud sotsialismi konstitutsiooni põhimõtted kajastuvad ka nõukogude kriminaalõiguses.

Stalinliku konstitutsiooni § 130, 131 ja 133 annab absoluutselt

täpsed formuleeringud NSVL kodanike kohuste kohta seadusi täita, töödistsipliini pidada, hoida ja kaitsta sotsialistlikku omandit, kaitsta oma isamaad, mis on otseselt seotud sotsialistliku kriminaalõigusega.

Sotsialistliku ühiskonna ülesehituse lõpuleviimise ja uue põhiseaduse elluviimise eest võitlemise perioodil toimus klassivõitlus ägedal kujul.

Rahvavaenlaste, välismaa salaluure palgaliste agentide salakuulamine, diversioonilis-terroristlik, õõnestav, kahjurlik, reeturlik tegevus oli põhiliselt paljastatud.

Rahvavaenlaste protsessid paljastasid lõplikult salakuulamise, kahjurluse, reetliku tegevuse sisu ja meetodid.

Rahvavaenlastega halastamatut võitlust pidades pöörab kohus sel perioodil palju tähelepanu võitlusele nende kuritegudega, milles kajastuvad mineviku igandid inimeste teadvuses.

Sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ja uue põhiseaduse elluviimise eest võitlemise perioodil rikastub üleliiduline kriminaalseadusandlus terve rea kriminaalseadustega.

Kuritegevuse kiireimaks likvideerimiseks alaealiste keskel seati NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN määrusega 7. apr. 1935 kriminaalvastutus mõnede kuritegude eest alates 12. eluaastast ja eriti tõsteti esile alaealiste kuritegudele kihutajate kriminaalvastutus.

NSVL Ülemnõukogusse valimise määrustik, kinnitatud NSVL Kesktäitevkomitee poolt 9. juulil 1937. a., näeb ette kaks uut kuriteo koosseisu: NSVL kodaniku takistamine tema valimisõiguste teostamises ja valimisdokumentide võltsimine ja häälte teadvalt vale lugemine.

Isikuvastaseid kuritegusid ettenägevate seaduste hulgas, mis vastu võetud Liidu seadusandlike organite poolt, on tähtis osa NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 27. juuni 1936. a. määrusel, mis keelab ära abordid ja suurendab karistust alimentide mittemaksmise eest.

Kõigile nõukogude kodanikele esitatud stalinliku põhiseaduse § 130 nõue pidada sotsialistlikku töödistsipliini, austada sotsialistliku ühiselu reegleid, täita seadusi, leidis konkreetse väljenduse reas NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlustes.

1940. a. 26. juuni seadlus „Ülemineku kohta kaheksatunnisele tööpäevale ja seitsmepäevasele töönädalale ning tööliste ja teenistujate ettevõtteist ja asutistest omavolilise lahkumise keelu kohta" määras karistuspoliitika tööliste ja teenistujate töölt puudumise ja omavolilise töölt lahkumise asjus. Sellel seadlusel on erakordselt suur tähtsus sotsialistliku töödistsipliini tugevdamises.

Võitluses riikliku distsipliini tugevdamise eest on määratu tähtsus 1940. a. 10. juuli seadlusel „Vastutuse kohta tööstusettevõtete poolt halvakvaliteedilise ja mittekomplektilise toodangu väljalaskmise ja kohustuslikest standardeist mittekinnipidamise eest". Võitlust huligaansusega ja väikeste vargustega tootluses tugevdas 1940. a. 10. aug. seadlus.

Kõigil neil seadlustel, mis on suunatud bolševistliku korra kehtestamiseks tootluses, sotsialistliku distsipliini ja sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamiseks kõigil riikliku tegevuse aladel, on määratu tähtsus sotsialistliku kriminaalõiguse arenemises.

§ 22. Suure Isamaasõja periood

Moskva Nõukogu pidulikul istungil 6. nov. 1941. a. ütles sm. Stalin oma ettekandes: „Rahuliku ehituse aeg on lõppenud. Algas vabadussõja aeg saksa vallutajatega".

Fašistliku Saksamaa salakaval ja reetlik kallaletung NSV Liidule nõudis kogu maa töö ümberkorraldamist vastavalt sõjaaja tingimustele.

1941. a. 22. juunil anti välja NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused „Sõjaseisukorra kohta" ja „Sõjaseisukorda kuulutatud piirkondade ja sõjategevuse rajoonide sõjatribunalide põhimääruse kinnitamise kohta".

Neil seadlustel on õiguslikult seisukohalt peamiselt protsessuaalne tähendus, kuid määratu tähtsus ka materiaal-kriminaalõigusele. Need seadlused, mis määrasid sõjaseisukorda kuulutatud piirkondades ja sõjategevuse rajoonides riiklike kuritegude ja mõnede üldkriminaalkuritegude kohtuallumuse, näitasid ühes sellega, millised kuriteod on kõige ohtlikumad Isamaasõja tingimustes.

Nii viidi sõjatribunalide allumusse peale riiklike kuritegude (s. o. kontrrevolutsioonilised kuriteod, NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorra-vastased kuriteod, kuriteod, mis ette nähtud 7. aug. 1932. a. seaduses sotsialistlikule omandile kallaletungi kohta) ka sellised üldkriminaalkuriteod, nagu tapmisasjad, röövimised, vahialuste vägivaldne vabastamine, relvade riisumine jt.

Nende asjade sõjatribunalide allumusse andmine tähendab, et nende kuritegudega tuleb sõjaajal pidada kõige halastamatumat võitlust.

Sm. Stalini raadiokõnes 3. juul. 1941. a. sisalduvad ka kõige tähtsamad juhatused, mis suunatud halastamatuks võitluseks paa-

nikatekitajatega, väejooksikutega, tagala desorganiseerijatega, valekuulduste levitajatega ja teiste kurjategijatega.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 6. juul. 1941. a. „Vastutuse kohta sõjaajal elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamise eest" määras, et sõjaajal selliste kuulduste levitamise eest karistatakse süüdlasi sõjatribunali otsuse järgi kinnipidamisega türmis 2—5 aastani, kui need teod ei too kaasa raskemat karistust.

Töödistsipliini tugevdamiseks sõjaajal anti välja 23. juulil 1941. a. NSVL RKN määrus „Vabariikide rahvakomissaride nõukogudele ja krai (oblasti) täitevkomiteedele õiguse andmisest töölisi ja teenistujaid teisele tööle üle viia". See määrus näeb ette kohtuliku vastutuse nagu omavolilise töölt lahkumise eest NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 1940. a. seadluse järgi keeldumise eest teisele tööle üle minna selles seadluses ettenähtud korras.

1941. a. 26. dets. seadluses on määratud, et kõik sõjatööstuse, sealhulgas ka evakueeritud ettevõtete, töölised, samuti sõjatööstust kooperatsiooni põhimõttel teenindavate teiste ettevõtete töölised loetakse sõjaajaks mobiliseerituks ja kinnistatakse nende ettevõtete juurde. Ettevõttest omavolilise lahkumise eest, mida vaadeldakse kui deserteerimist, määrab seadlus karistuseks kinnipidamise türmis viiest kuni kaheksa aastani.

1942. a. 13. veebr. seadlusega viidi läbi linnades elavate 16—55-aastaste meeste ja 16—45-aastaste naiste (19. nov. 1942. a. seadluse järgi kuni 50-aastaste) mobilisatsioon töötamiseks tootluses ja ehitustöödel elukoha järgi ja määrati kriminaalvastutus töödest kõrvalehoidumise eest sunduslike tööde näol elukoha järgi kuni ühe aastani.

Töödistsipliini tugevdamisele kolhoosides on pühendatud NSVL RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee määrused 13. apr. 1942. a. Määrusega „Kohuslike tööpäevade miinimumi tõstmisest kolhoosnikele" määrati kindlaks kohuslik tööpäevade miinimum iga põllumajandusliku töö perioodi kohta. Tööpäevade miinimumi mittetäitmise eest määrati kriminaalvastutus — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni ühes 25% kinnipidamisega tööpäevade tasust kolhoosi kasuks.

1942. a. 15. aprilli määrusega „Töövõimelise linna ja maaasulate elanikkonna kolhoosidesse, sovhoosidesse ja MTJ põllutöödele mobiliseerimise korrast" määrati mobilisatsioonist kõrvalehoidumise ja omavolilise töölt lahkumise eest karistuseks paranduslikud tööd kuni 6 kuuni ühes 25% kinnipidamisega töötasust.

1943. a. 15. aprilli seadlus „Sõjaseisukorra kehtestamise kohta kõikidel raudteedel", mille eesmärgiks oli edaspidine distsipliini tugevdamine raudteetranspordil, määras kindlaks, et teenistusalaste kuritegude eest kannavad raudteetranspordi töötajad vastutust sõjaväeliste kuritegude vastavate paragrahvide järgi.

1943. a. 9. mail kehtestati analoogiline määrus ka veetranspordi kohta.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 19. apr. 1943. a. seati sisse võitlemiseks kodumaa reetjatega, kes vaenlase poole üle lähevad ja aktiivselt teda abistavad, surmanuhtlus poomise teel ja pikemaajaline sunnitöö.

Nii on NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused ja NSVL Ülemkohtu sõjaaegsed juhatused allutatud ühele ülesandele — vaenlase hävitamine ja tema üle võidu organiseerimine.

ÜLDOSA

ESIMENE JAGU

KRIMINAALSEADUS

IV peatükk

NÕUKOGUDE SEADUS JA REVOLUTSIOONILINE SEADUSLIKKUS

§ 23. Revolutsioonilise seaduslikkuse tähtsus sotsialistlikus riigis

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, hävitanud vana riigimasina, eriti vana kohtu, tühistas ka vanad tsaariaegsed seadused. Tsaariaegse kohtu ülesanne oli kaitsta vanu ühiskondlikke vahekordi: eraomandiõigus tootmisvahendeile ja -riistadele, inimese ekspluateerimine inimese poolt, tühise vähemiku valitsemine töötavate klasside üle. Tühistanud vanad seadused ja vana seaduslikkuse, lõi sotsialistlik riik nõukogude sotsialistlikud seadused ja revolutsioonilise sotsialistliku seaduslikkuse. Nende ülesanne on kaitsta nõukogude sotsialistlikku riiki sisemise ja välise kontrrevolutsiooni, varaste, nõukogude sotsialistliku omandi riisujate vastu, kaitsta ja hoida sotsialistlikku õiguskorda ja sotsialistlikku ühiselu.

Kommunistlik partei ja nõukogude võim Lenini ja Stalini juhtimisel omistasid juba Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest alates erilise tähtsuse nõukogude seadusele ja revolutsioonilisele seaduslikkusele. Nõukogude seaduse ja revolutsioonilise seaduslikkuse määratust poliitilisest tähtsusest annab tunnistust see tõsiasi, et pärast proletariaadi võimule tulekut avaldati nõukogude võimu kõige tähtsamad abinõud seaduste väljaandmise teel. Sellised seadused olid dekreedid rahust, maast jne.

Nõukogude seaduse ja revolutsioonilise seaduslikkuse tähtsusest võib tunnistada ka see fakt, et juba 1918. a. VI Ülevenemaalisel Nõukogude Erakordsel Kongressil tõstis Lenin üles küsimuse revo-

lutsioonilisest seaduslikkusest ja sidus selle Punaarmee võiduga kontrrevolutsiooni üle. Oma kirjas töölistele ja talupoegadele võidu puhul Koltšaki üle, kirjutatud 1919. a. augustis, tähendas Lenin: „Et lõplikult hävitada Koltšak ja Denikin, tuleb kõige rangemalt kinni pidada revolutsioonilisest korrast, tuleb pühalt kinni pidada nõukogude valitsuse seadustest ja eeskirjadest ja jälgida, et kõik neid täidaksid“ [1]).

Kodusõja võiduka lõpuga ja üleminekuga rahulikule tööle rahvamajanduse taastamise alal, kõneles Lenin nõukogude IX kongressil vajadusest „esile tõsta kindel loosung: suurema revolutsioonilise seaduslikkuse teostamine“ [2]). See juhatus leidis väljenduse koodeksite väljaandmises, sealhulgas Vene NFSV KrK 1922. a. ja liiduvabariikide kriminaalkoodeksid, „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste“ väljaandmises (1924. a.) ja kogu nõukogude seadusandluse edaspidises arenemises.

Sm. Stalini ettekanne Nõukogude Erakordsel VIII Üleliidulisel kongressil 25. nov. 1936. a. ja lõpuks NSVL 1936. a. konstitutsioon tunnistavad seda, et sotsialistliku ülesehituse kõigil etappidel oli sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamine kommunistliku partei ja nõukogude võimu tähtsamaid ülesandeid.

Sotsialistlikul seaduslikkusel, kuigi see oma sisult ühtne sotsialistliku ülesehituse kõigil etappidel, on siiski erinevaid ülesandeid erinevail etappidel. Oma kirjas töölistele ja talupoegadele võidu puhul Koltšaki üle 1919. a. kõneles Lenin sellest, et revolutsioonilise seaduslikkuse esimene ülesanne on võitlus mõisnike ja kapitalistidega. ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühendatud pleenumil 7. jaan. 1933. a. ütles sm. Stalin oma aruandes „Esimese viisaastaku tulemused“:

„Räägitakse, et meie aja revolutsiooniline seaduslikkus ei erine milleski uue majanduspoliitika esimese perioodi revolutsioonilisest seaduslikkusest, et meie aja revolutsiooniline seaduslikkus on tagasipöördumine uue majanduspoliitika esimese perioodi revolutsioonilise seaduslikkuse juurde. See on täiesti väär. Uue majanduspoliitika esimese perioodi revolutsiooniline seaduslikkus oli oma teravikuga suunatud peamiselt sõjakommunismi äärmuste vastu, „ebaseaduslike“ konfiskeerimiste ja maksude vastu. See kindlustas eraomanikule, üksiktalunikule, kapitalistile tema omandi säilimise tingimusel, et nad kõige rangemalt kinni peavad

[1]) Lenin, Teosed, XXIV köide, lk. 433.
[2]) Lenin, Teosed, XXVII köide, lk. 140.

nõukogude seadustest. Hoopis teisiti on asi revolutsioonilise seaduslikkusega meie ajal. Meie aja revolutsiooniline seaduslikkus on suunatud oma teravikuga mitte sõjakommunismi äärmuste vastu, mida ei ole juba ammu olemas, vaid varaste ja kahjurite vastu ühiskondlikus majanduses, ulakate ja ühiskondliku omandi riisujate vastu. Revolutsioonilise seaduslikkuse peamine mure seisab meie päevil järelikult ühiskondliku omandi kaitsmises ja mitte milleski muus“ [1]).

Nii on revolutsioonilise seaduslikkuse ülesanded tihedalt seotud põhiülesannetega, mis seisavad nõukogude võimu ees sotsialistliku ülesehituse igal antud etapil.

Nõukogude Liidus on kõik kodanikud seaduse ees võrdsed, sõltumata rahvusest ja rassist (stalinliku konstitutsiooni § 123), sotsiaalsest päritolust, ametist. NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse seadus, kehtivad kriminaal- ja kriminaalprotsessi koodeksid viivad järjekindlalt läbi ka sotsialistliku demokratismi .põhimõtte revolutsioonilise seaduslikkuse teostamisel. NSV Liidu õigusmõistmise üks aluseid on kõigile kodanikele ühine ja võrdne kohus, sõltumata kodanike sotsiaalsest, varalisest ja teenistuslikust seisundist, nende rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest.

V peatükk

KEHTIV NÕUKOGUDE KRIMINAALSEADUSANDLUS

§ 24. NSV Liidu kriminaalseadusandlus

Nõukogude kriminaalseadus määrab, millised teod tunnistab nõukogude sotsialistlik riik kuritegudeks ja määrab kindlaks karistused, mida kohaldatakse isikuile, kes neid tegusid korda saadavad. Nõukogude kriminaalseadus niimoodi, määrates kindlaks kriminaalselt karistatavate tegude loetelu, keelab nende toimepanemise karistuse ähvardusel, näitab kõigile kodanikele vajadust võidelda selliste tegudega ja kohustab riigivõimu vastavaid organeid kohaldama kuritegusid toimepannud isikuile karistusi seaduses kindlaksmääratud korras.

Kohtuorganid, tunnistades selle või teise teo kuriteoks ja määrates selle eest kindla karistusmäära, juhinduvad ainult kriminaalseadusest, pidades kõige rangemalt kinni kõigist selle eeskirjadest.

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 348.

Praegusel ajal kehtib NSV Liidu territooriumil nii üleliiduline kriminaalseadus kui ka liiduvabariikide kriminaalseadused.

Kuni „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste" väljaandmiseni 1924. a. andsid üksikud liiduvabariigid välja oma kriminaalkoodekseid ja kriminaalseadusi. Sellest hoolimata oli nõukogude kriminaalseadusandlus ka selle ajani ühtne oma ülesandeilt, sisult, vormilt ja vaimult.

NSV Liidu moodustamisega tekkis vajadus kindlaks määrata kogu NSV Liidu kriminaalseadusandluse ühised põhimõtted. NSV Liidu 1924. a. põhiseadus andis NSV Liidu pädevusse „kohtukorralduse ja kohtumenetluse aluste, samuti tsiviil- ja kriminaalseadusandluse aluste kindlaksmääramise" (§ 1, pkt. p). Vastavalt sellele määras NSV Liidu II koosseisu Keskväitevkomitee 2. sessioon, et NSV Liidu kompetentsi kuulub „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste", riiklike ja sõjaväeliste kuritegude määrustiku ja üksikute seaduste väljaandmine, mis näitavad liiduvabariikidele kuriteoliigid, mille kohta NSV Liit peab vajalikuks ühtse kohtupoliitika kindla joone läbiviimist. Ka pärast NSV Liidu kujundamist jäi üksikuile liiduvabariikidele õigus välja anda kriminaalkoodekseid, kuid need koodeksid pidid olema kooskõlas üleliiduliste „Põhialustega" ja teiste üleliiduliste seadustega. Vastavalt NSV Liidu 1924. a. põhiseaduse § 19 on üleliidulised kriminaalseadused „kohuslikud vahetuks täitmiseks kogu NSV Liidu territooriumil". Nii astus meie kriminaalseadusandlus NSV Liidu tekkimisega ühtse kriminaalseaduse kindlaksmääramise teele kogu NSV Liidu jaoks. See tee lõppes 1936. a. 20. juuli seadusega, millele vastavalt võib kriminaalseadusandlus teostuda ainult liidulises korras. Täiel määral teostuvad Lenini juhatused selle kohta, et „seaduslikkus ei või olla Kaluga või Kaasani oma, vaid peab olema ühine ülevenemaaline ja isegi ühine kogu nõukogude vabariikide föderatsiooni kohta" [1]).

Üleliidulised kriminaalseadused koosnevad peale „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste" ja riiklike ja sõjaväeliste kuritegude määrustiku veel üksikuist kriminaalseadustest, mis on välja antud NSV Liidu seadusandlike organite poolt. Peale selle on väga tähtsa iseloomuga kriminaalõiguslikud normid veel „NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduses" 1938. a. „Põhialused" kehtestati NSV Liidu II koosseisu Keskväitevkomitee 2. sessiooni määrusega 31. okt. 1924. a. ja kehtivad veel praegugi.

[1]) Lenin, Teosed, XXVII köide, lk. 298.

1924. a. väljaantud Sõjaväeliste kuritegude määrustik asendati 3 aasta pärast praegu kehtiva Sõjaväeliste kuritegude määrustikuga 1927. a. Riiklike kuritegude määrustik anti välja 1927. a. „Põhialuste" sisu sisestati liiduvabariikide kriminaalkoodekseisse üldosa üksikute paragrahvide näol. Riiklike ja sõjaväeliste kuritegude määrustik sisestati muudatusteta liiduvabariikide kriminaalkoodeksite eriossa üksikute peatükkidena (Vene NFSV KrK I ja IX peatükk).

Üleliiduline seadus 7. augustist 1932. a. „Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatiivide vara kaitse ja ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta" ei ole kodifitseeritud eri paragrahvina liiduvabariiklikesse koodekseisse, vaid kehtib iseseisva seadusena kogu NSV Liidu jaoks.

Samuti on üleliidulised kehtivad seadused 1932. a. 22. aug. seadus võitlusest spekulatsiooniga, 1934 a. 8. juuni seadus vastutusest kodumaa reetmise eest, 1936. a. 27. juuni abortide keelu seaduse kriminaalõiguslikud paragrahvid, 1940. a. 26. juuni seadluse „Ülemineku kohta kaheksatunnisele tööpäevale ja seitsmepäevasele töönädalale ning tööliste ja teenistujate ettevõtteist ja asutistest omavolilise lahkumise keelu kohta" § 5, 1940. a. 10. juuli seadlus „Vastutuse kohta tööstusettevõtete poolt halvakvaliteedilise ja mittekomplektilise toodangu väljalaskmise ja kohustuslikest standardeist mittekinnipidamise eest", 1940. a. 10. aug. seadlus „Kriminaalvastutuse kohta väikeste varguste eest tootluses ja huligaansuse eest", 1941. a. 6. juuli seadlus vastutuse kohta elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamise eest, 1941. a. 26. dets. seadlus sõjatööstuse ettevõtete tööliste vastutuse kohta töölt omavolilise lahkumise eest ja rida teisi.

Loeteldud üleliidulistest kriminaalseadustest ei ole kodifitseeritud liiduvabariikide kriminaalkoodekseisse NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 1940. a. 26. juuni seadluse § 5, mis määrab kriminaalvastutuse põhjuseta töölt puudumise ja riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike asutiste ja ettevõtete tööliste ja teenistujate omavolilise töölt lahkumise eest, samuti seadlused, mis välja antud sõjategevuse perioodil.

Kui üleliiduline seadus on kodifitseeritud liiduvabariigi kriminaalkoodeksisse, siis viitavad selle vabariigi kohtud otsuses ainult kriminaalkoodeksi paragrahvile. Näiteks pärast seda, kui NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 1940. a. 10. aug. seadlusele vastavalt sisestati Vene NFSV KrK § 162 p. e, mis näeb ette kriminaalvastutuse „väikese" varguse eest ettevõttes või asutises, peab kohus

oma otsuses kvalifitseerima sellist vargust KrK § 162 p. e järgi, aga mitte 1940. a. 10. aug. seadluse järgi.

22. juunil, sõja alguspäeval anti NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi poolt välja seadlus „Sõjaseisukorra kohta". Seadlus andis sõjaväevõimudele kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, mitmesuguseid õigusi asutiste ja ettevõtete töö reguleerimiseks jne. Kõigi nende küsimuste kohta anti sõjaväevõimudele õigus välja anda kogu elanikkonnale kohuslikke määrusi, määrates nende määruste mittetäitmise eest karistuseks administratiivkorras vabaduskaotuse kuni 6 kuuni või rahatrahvi kuni 3000 rublani.

NSVL Ülemnõukogu Presiidium võttis 30. juunil 1941. a. vastu otsuse Riikliku Kaitsekomitee asutamise kohta. Riikliku Kaitsekomitee kätte oli koondatud kogu võimutäius riigis. Kõik kodanikud, kõik parteilised, nõukogude, kommunistlike noorte ja sõjaväelised organid olid kohustatud vastuvaidlematult täitma Riikliku Kaitsekomitee otsuseid ja korraldusi. Nii anti neile otsustele ja korraldustele seaduse jõud.

§ 25. Liiduvabariikide kriminaalseadusandlus

Igal nõukogude vabariigil oli rida kriminaalseadusi, mis anti välja vastavalt selle või teise vabariigi iseärasustele. 1922.—1923. andsid tol ajal olemasolevad nõukogude vabariigid välja kriminaalkoodeksid. Pärast NSV Liidu moodustamist ja „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste" väljaandmist töötati liiduvabariikide kriminaalkoodeksid ümber vastavalt „Põhialustele". Käesoleval ajal kehtivad järgmised liiduvabariikide kriminaalkoodeksid: Vene NFSV — 1926. a., Ukraina NSV — 1927. a., Valge-Vene NSV — 1928. a., Azerbaidžani NSV — 1927. a., Armeenia NSV — 1927. a., Gruusia NSV — 1928. a., Turkmeeni NSV — 1928. a., Uzbeki NSV — 1926. a., Tadžiki NSV — 1935. a., Kazahhi, Kirgiisi, Karjala-Soome, Leedu, Läti ja Eesti NSV territooriumil on kehtestatud Vene NFSV kriminaalkoodeks, Moldaavia NSV territooriumil — Ukraina NSV kriminaalkoodeks.

Kui mingisuguse seaduse kohaldamisel ilmneb lahkuminek üleliidulise ja vabariikliku seaduse vahel, siis kehtib, vastavalt NSVL põhiseaduse § 20, üleliiduline seadus. Näiteks näeb Vene NFSV KrK § 55 ette, et pärast selles paragrahvis tähendatud tähtaegade möödumist karistuse kandmisest loetakse isik karistamatuks, kui karistuse ärakandnud isik ei pane nende tähtaegade jooksul toime uut, *vähemalt sama rasket* kuritegu. „Põhialuste" § 10^1 aga mää-

TRÜ Raamatukogu

rab kindlaks, et isik loetakse karistamatuks pärast seal tähendatud tähtaegade möödumist, kui karistuse ärakandnud isik *ei pane toime üldse* mingit kuritegu. Kuivõrd Vene NFSV KrK § 55 läheb lahku üleliidulisest seadusest, tuleb selles osas kohaldada mitte Vene NFSV KrK § 55, vaid „Põhialuste" § 10[1], s. o. isik tuleb lugeda karistamatuks ainult sel juhul, kui karistuse ärakandnud isik ei pane seaduses tähendatud tähtaja jooksul toime *mingsugust uut* kuritegu.

Stalinlik põhiseadus (§ 14, p. u) andis NSV Liidu kompetentsi tema kõrgemate võimuorganite näol kriminaalkoodeksi väljaandmise. Nii, kooskõlas NSV Liidu põhiseadusega, antakse välja üleliiduline ühtne kriminaalkoodeks.

VI peatükk

KRIMINAALSEADUSE STRUKTUUR

§ 26. Nõukogude sotsialistlike liiduvabariikide kriminaalkoodeksite struktuur

Liiduvabariikide kriminaalkoodeksid jagunevad kahte ossa: 1) üld- ja 2) eriosa.

Nõukogude kriminaalkoodeksi *üldosas* esitatakse sotsialistliku kriminaalõiguse põhimõtted. Selles näidatakse, mis on liiduvabariigi kriminaalseadusandluse ülesanded, sätitakse liiduvabariikide kriminaalkoodeksite kehtivuse piirid, antakse kuriteo üldine mõiste ja tähistatakse karistuse eesmärk ja ülesanded, tutvustatakse kriminaalvastutuse tingimused, loetellakse karistuste viisid, määratakse kriminaalkaristuste kohaldamise ja karistatavuse kustumise kord.

Eriosas määratakse kuritegude konkreetsete liikide koosseisud, iseloom, liik ja karistusmäärad igaühe eest neist.

Üldreeglina kohaldatakse kriminaalkoodeksi üldosas leiduvaid eeskirju kõigile eriosas ettenähtud konkreetseile kuritegudele.

Mitte iga tegu, mis väliste tunnuste järgi sisaldab endas mingi eriosas leiduva paragrahvi koosseisu, ei tunnistata kuriteoks ega too see kaasa karistust. Vaadeldes tegu süüdluse ja karistatavuse seisukohalt tuleb pöörduda üldosa normide poole.

Ainult terve rea tingimuste olemasolul võib antud tegu tunnistada kuriteoks. Et näiteks tunnistada mingit tegu kuriteoks, tuleb kindlaks teha, kas see on toime pandud süüdiva või süüdimatu isiku poolt, s. o. isiku poolt, kes on võimeline endale aru andma oma tegudest, kas see pandi toime alaealise või täisealise poolt, tahtli-

kult või ettevaatamatult jne. Juhul, kui selle või teise teo toimepannud isik tunnistatakse süüdlaseks, on vaja edasi kindlaks teha, kas tegu pandi toime üksi või teiste isikute osavõtul.

Karistuse määramisel tuleb selgitada, millised asjaolud kergendavad või raskendavad kurjategija süüd antud asjas jne.

Kriminaalkoodeksi jagude ja peatükkide järjestamisel on suur poliitiline ja praktiline tähtsus. Esitame näiteks järgmise illustratsiooni.

Liiduvabariikide kriminaalkoodeksite eriosa esimene peatükk näeb ette riiklikke kuritegusid: 1) kontrrevolutsioonilised kuriteod ja 2) NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorra-vastased kuriteod. Riiklike kuritegude hulka kuulub ka sotsialistliku omandi riisumine, mis on ette nähtud 1932. a. 7. aug. seadusega.

Nii antakse kriminaalkoodeksis esimene koht kuritegudele, mis on sihitud nõukogude võimu aluste vastu. Teises peatükis on esitatud valitsemiskorra-vastased kuriteod, s. o. sotsialistliku õiguskorra vastu sihitud kuriteod. Edasi järgneb peatükk ametialastest kuritegudest, s. o. kuriteod riigiaparaadi või riigiteenistuse vastu jne. See kriminaalkoodeksi struktuur näitab selle üksikute peatükkide järjestamise sügavat poliitilist mõtet.

§ 27. Kriminaalkoodeksi paragrahvide struktuur

Nõukogude sotsialistlike vabariikide kriminaalkoodeksite paragrahvid on järjestatud harilikus numbrilises järjekorras — 1, 2, 3, 4 jne.

Kriminaalseadusandluse arenemise protsessis täienevad kriminaalkoodeksid uute paragrahvidega, mis koodeksisse sisestamisel saavad mingisuguse olemasoleva paragrahvi numbri ja täiendava märgi tähe või numbri näol.

Tähti ja numbreid kasutatakse selleks, et piirata üksikuid punkte ja norme ühe paragrahvi piirides, või jällegi selleks, et märkida iseseisvat paragrahvi. Näit. Vene NFSV KrK § 162 tähed a, b, v, g, d, e eraldavad paragrahvi üksikuid osi, mis näevad ette mitmesuguseid varguse liike. Vene NFSV KrK § 163 tähed a, b, v, g, d piiritlevad raskekujulise tapmise eri tunnuseid.

Enamikus paragrahvides aga nende üksikuid lõikeid või kuritegude tunnuseid ei tähistata ei numbrite, ei tähtedega. Näit. Vene NFSV KrK § 165, mis näeb ette kolm liiki riisumist, sisaldab kolm lõiget, mis ei erine üksteisest mingisuguste märkidega.

Paragrahvid, mille numbreile on lisandatud mingisugune märk

(täht või number), ei ole mitte teise paragrahvi lõiked, vaid täiesti iseseisvad paragrahvid. Sellised on näiteks § 73^1, 73^2, 73^3, 73^4, 128-a, 128-v, 128-g. Vene NFSV KrK väljaandmisel oli ainult üks § 73 ja üks § 128, kuid koodeksi kehtivuse ajal võeti sisse uued kuriteokoosseisud KrK samasse peatükki, ilmusid uued paragrahvid. Et vältida kogu koodeksi paragrahvide numeratsiooni ümbertegemist, märgiti hiljem sissevõetud paragrahvid numbritega 128-a, 128-v, 128-g, 73^1, 73^2, 73^3, jne.

Teist päritolu on Vene NFSV KrK § 58^1—58^{14}, 59^1—59^{13}, ja 193^1—193^{32}. Need paragrahvid, mis näevad ette kontrrevolutsioonilisi kuritegusid, NSVL-le eriti ohtlikke valitsemiskorra-vastaseid kuritegusid ja sõjaväelisi kuritegusid, võeti Vene NFSV KrK üleliidulise kriminaalseadusandluse alusel juba pärast koodeksi väljaandmist. Neil juhtudel näitab täiendav numeratsioon paragrahvi järjekorra numbrit üleliidulises määrustikus.

Kriminaalkoodeksi eriosa paragrahvid jagunevad kahte ossa: 1) dispositsioon ja 2) sanktsioon.

Erandiks Vene NFSV KrK on ainult § 58^1, 59^1 ja 193^1, mis annavad kontrrevolutsioonilise, valitsemiskorra-vastase ja sõjaväeliste kuritegude üldise definitsiooni ja on ilma sanktsioonita.

§ 28. Dispositsioon

Dispositsiooniks nimetatakse paragrahvi seda osa, mis sisaldab kuriteo kirjeldust. Selle väite illustreerimiseks pöördugem Vene NFSV KrK § 137 poole. Paragrahvi dispositsiooni moodustavad järgmised sõnad: „Tahtlik tapmine, kui see on toime pandud § 136 ettenähtud tunnusteta", sanktsiooni — sõnad: „vabaduskaotus kuni kaheksa aastani", § 140-a dispositsioon — „Naisisiku sundimine abordi tegemisele", sanktsioon — „türm kuni kahe aastani".

Dispositsioon võib olla mitmesugune: lihtne, kirjeldav, blanko-, viiteline.

Lihtne dispositsioon sisaldab ainult kuriteo nimetuse, jättes määramata kuriteo tunnused, näit. tapmine (§ 136), solvamine (§ 159) jne. Lihtsat dispositsiooni kasutatakse neil juhtudel, kui antud kuritegu ei nõua erilist tunnuste kirjeldamist.

Kirjeldav dispositsioon esitab kuriteo põhilised tunnused. Näit. Vene NFSV KrK § 162 dispositsioon määrab vargust kui „võõra vara salajast riisumist". § 90 defineerib omavoli kui „seatud võimust mööda minnes oma tõelise või oletatava, kuid teise isiku poolt vaieldava õiguse omavolilist teostamist".

Kui seadusandja ei annaks üksikute kuritegude tunnuste kirjeldust, võiks see kaasa tuua seaduse mitmesugust tõlgendamist, selle ebaõiget kohaldamist ja selle stabiilsuse rikkumist. Kirjeldavas dispositsioonis peavad olema tähendatud antud kuriteo kõik põhitunnused, vastasel korral oleks kuriteo koosseis kirjeldatud mittetäielikult.

Blankodispositsioon, jättes kuriteo ise defineerimata, juhib teistele seadustele, valitsuse määrustele ja korraldustele, üksikute rahvakomissariaatide käskkirjadele ja instruktsioonidele, mille rikkumine moodustabki antud kuriteo koosseisu. Blankodispositsiooni näiteks võib olla Vene NFSV KrK § 133 1. lõige: „Töö korraldamist, töökaitset ja sotsiaalkindlustust käsitlevate seaduste rikkumine tööandja, nii eraisikute kui ka riiklikkude või ühiskondlikkude asutiste ja ettevõtete vastavate ametiisikute poolt". Kuriteo koosseisu tunnuseid määramata jättes juhatab KrK tööseadusandluse juurde. Teine blankodispositsiooni näide on Vene NFSV KrK § 189: „Mehaaniliste jõumasinate ülesseadmise kohta kehtimapandud eeskirjade rikkumine". Sel juhul juhatab KrK eeskirjade juurde, mis käsitlevad jõumasinate ülesseadmise korda.

Viiteline dispositsioon ei sisalda kõiki kuriteo tunnuseid, vaid viitab KrK teistele paragrahvidele, kus need tunnused on piiritletud. Näit. Vene NFSV KrK § 144 viitab § 143 1. lõikele: „Paragrahvi 143 esimeses lõikes ettenähtud kehavigastus..."

Iga kuritegu peab olema kvalifitseeritud täpselt selle paragrahvi järgi, mille dispositsioonis see on ette nähtud. Igasugune omavoliline seaduse paragrahvi kohaldamine on sotsialistliku seaduslikkuse jäme rikkumine.

§ 29. Sanktsioon

Sanktsiooniks nimetatakse kriminaalkoodeksi paragrahvi osa, mis näeb ette karistuse liigi ja määra. Nõukogude kriminaalõigus tunneb kahte liiki sanktsioone: suhteliselt määratud ja absoluutselt määratud.

Oktoobrirevolutsiooni esimestel aastatel tundis nõukogude kriminaalseadusandlus ka ebamääraseid sanktsioone. Näit. Rahvakomissaride Nõukogu pöördumises Sõja-Revolutsioonilise Komitee poole 15. nov. 1917. a. „Võitlusest spekulatsiooniga" öeldakse: „...Kõik isikud, kes on süüdi seda liiki tegudes, kuuluvad Sõja-Revolutsioonilise Komitee eri korralduse järgi viibimata areteerimisele ja kinnipidamisele Kroonlinna vanglais". Järgnevail aastail juba meie seadusandlus ei tunne enam ebamääraseid sanktsioone.

Suhteliselt määratud sanktsioon on selline sanktsioon, kus seadus, näidates karistuse liigi, määrab selle alam- ja ülemmäära. Mõnedel juhtudel on mõlemad piirid seaduses täpselt näidatud. Näit. Vene NFSV KrK § 140 1. lõige määrab „türmi ühest kuni kahe aastani". Sel juhul jätab seadus kohtule võimaluse olenevalt kergendavaist või raskendavaist asjaoludest määrata karistus tähendatud piirides.

Teistel juhtudel määrab seadus ainult sanktsiooni ülemmäära. Näit. Vene NFSV KrK § 149 karistab võõra lapse riisumist, varjamist või ümbervahetamist omakasu, kättemaksu või mõnel muul isiklikul sihil vabaduskaotusega kuni kolme aastani. Sel juhul on vabaduskaotuse alammääraks üks aasta, kuna, välja arvatud üksikud erandid, mis seaduses eriti tähendatud, vabaduskaotust määratakse Vene NFSV alates ühest aastast (Vene NFSV KrK § 28).

Reas paragrahvides määrab kriminaalkoodeks ainult sanktsiooni alammäära; näit. Vene NFSV KrK § 114 näeb ette vabaduskaotuse mitte alla kahe aasta. Sel juhul ei ole kohtul õigust karistuse määramisel kohaldada vabaduskaotust alla kahe aasta, ülemmääraks sellise sanktsiooni puhul on aga antud karistusmäära maksimaalne tähtaeg, s. o. vabaduskaotuse puhul 10 aastat (Vene NFSV KrK § 58^1, 58^6, 58^7, 58^9 järgi — 25 aastat). Järelikult võib kohus Vene NFSV KrK § 114 järgi kohaldada vabaduskaotust kahest kuni kümne aastani.

Absoluutselt määratud sanktsioon on selline sanktsiooni liik, milles seadus täpselt ja kindlalt näitab karistuse liigi ja määra. Näit. karistatakse kodumaa reetmist sõjaväelase poolt § 58^1-b järgi karistuse ülemmääraga — mahalaskmisega.

1940—1941. a. anti välja rida seadlusi, mis näevad ette absoluutselt määratud sanktsioone. Nii NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 10. aug. 1940. a. määrab nn. väikese varguse eest tootluses ja huligaansuse eest, mis toime pandud ettevõtteis, asutistes ja avalikes kohtades, ühe aasta kinnipidamist türmis.

Antud kuriteo eest ei näe seadus alati ette üht ja sama karistust. Mitmed Vene NFSV KrK paragrahvid näevad ette mitu karistusliiki, näit. vabaduskaotus või paranduslikud tööd või rahatrahv jne. Neil juhtudel on kohtul õigus valida üks antud paragrahvis ettenähtud karistustest. Säärast sanktsiooni nimetatakse *alternatiivseks*.

Mõnikord KrK eriosa üksikuis paragrahvides ei sisaldu konkreetset karistusliiki, vaid juhatatakse koodeksi teiste paragrahvide juurde, näit. § 58^3 ja 58^5 juhatavad karistuse osas § 58^3 sanktsiooni juurde.

Kohus on kohustatud rangelt juhinduma paragrahvi sanktsioonist karistuse valikul. Mingil tingimusel ei ole kohtul õigust määrata kõrgemat karistust, kui on määratud sanktsioonis. Seaduses näidatud alammäärast madalama karistuse määramine võib esineda ainult erandlikult.

VII peatükk

KRIMINAALSEADUSE KEHTIVUS AJAS JA RUUMIS

§ 30. Kriminaalseaduse kehtivus ajas

Kriminaalseaduse ajalise kehtivuse küsimusel on suur praktiline tähtsus, kuna see määrab ära momendi, millest alates need või teised teod muutuvad kuritegelikuks ja toovad kaasa seaduses määratud karistuse. Suur praktiline tähtsus on ka seaduse tagasiulatuva jõu küsimuse lahendamisel, s. o. väljaantud seaduse kehtivusest tegudele, mis on toime pandud enne selle väljaandmist. Neil juhtudel võib kõnet olla seadustest, mis kergendavad teo karistatavust või hoopis kaotavad vastutuse antud teo eest või, vastupidi, seadustest, mis suurendavad teo karistatavust või määravad vastutuse tegude eest, mis varem ei olnud karistatavad kriminaalkorras.

Seadus jõustub mitmesugusel viisil. Mõnikord näidatakse seaduses endas tema jõustumise aeg. Näit. Vene NFSV KrK 1926. a. pandi kehtima Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee 22. nov. 1926. a. määrusega 1. jaanuarist 1927. a. Mõnikord on seaduses endas märgitud, et see pannakse kehtima telegraafi, raadio teel jne. Nii näit. kehtestati telegraafi teel Töö ja Kaitse Nõukogu määrus 11. maist 1920 „Võitlusest salakaubandusega". Kui uus seadus kehtestatakse telegraafi või raadio teel, siis on tema jõustumise momendiks telegrammi või radiogrammi saamine kohapeal. Kui seaduses ei ole märgitud tema jõustumise momenti, siis loetakse selleks seaduse ametliku teksti saamist oblasti töörahva saadikute nõukogus.

Kõigel sellel on oluline tähtsus, kuna vastavalt „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtupidamise põhialuste" § 3 peab kohus juhinduma karistusmäära kohaldamisel kuriteo toimepanemise ajal kehtivatest kriminaalseadustest.

Kriminaalseaduse kehtivuse lõppemine võib esineda järgmistel juhtudel:

1) kui seaduses endas on selle kohta juhatus,
2) kui seadus tühistatakse spetsiaalse seadusandliku aktiga,
3) kui seadus asendatakse teise seadusega.

Üldreeglina teod, mis on toime pandud enne kriminaalseaduse väljaandmist, ei ole kuritegelikud ega kuulu karistamisele.

Näit. tegi kod. Otškova endale 15. juunil 1936. a. aborti, mille tagajärjel haigestus raskesti ja viidi haiglasse. Haigla administratsiooni teadaande järgi tõsteti kod. Otškova vastu kriminaalsüüdistus Vene NFSV KrK § 140-b järgi, mille aluseks oli 27. juuni 1940. a. seadus „Abortide keelust" ja kod. Otškovale mõisteti 100 rbl. trahvi. Otsus tühistati, kui ülaltähendatud eeskirja vastane.

Mõnedel juhtudel aga saab kriminaalseadus tagasiulatuva jõu. Vastavalt „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtupidamise põhialuseile" ja Vene NFSV Kriminaalprotsessi koodeksi § 2 1. lõikele kohaldatakse uut seadust, kui uus seadus tühistab kriminaalvastutuse tegude eest, mida enne peeti kuritegelikuks, või kui uus seadus näeb ette kergema karistuse võrreldes varemkehtinud seadusega. Kui aga uus kriminaalseadus näeb ette raskema karistusmäära võrreldes varemkehtinuga, siis kohaldatakse karistust, mis on ette nähtud kuriteo toimepanemise ajal kehtinud seaduses. NSV Liidu kriminaalseadusandluse ajalugu tunneb vähe erandeid ülalesitatud eeskirjast. Nii andis Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreet 19. okt. 1922. a. tagasiulatuva jõu 9. okt. 1922. a. seadusele „Võitlusest altkäemaksu võtmisega", NSVL Kesktäitevkomitee Presiidiumi määrusel 21. nov. 1929. a. „Välismaal viibivate ametiisikute — NSV Liidu kodanike väljaspool seadust olevaiks kuulutamisest, kes on üle jooksnud tööliskiassi ja talupoegade vaenlaste laagrisse ja keelduvad tagasi tulemast NSV Liitu" on samuti tagasiulatuv jõud.

Järelikult kriminaalseadusel, mis raskendab karistust või paneb kehtima vastutuse teo eest, mis varem seaduses ei olnud ette nähtud kuriteona, on tagasiulatuv jõud ainult juhtudel, kui see on seaduses endas otseselt väljendatud.

§ 31. Kriminaalseaduse kehtivus ruumis

Nõukogude kriminaalseadustel on kindlad kehtivuspiirid nii NSVL territooriumil kui ka väljaspool NSVL piire. Need piirid on seaduses näidatud. Seoses sellega tekivad järgmised küsimused, millel on nii teoreetiline kui ka praktiline tähtsus:

1) kuidas peab vastutama NSV Liidu kodanik, kes pani kuriteo toime NSV Liidu territooriumil;

2) kuidas peab vastutama NSV Liidu kodanik, kes pani nõukogude kriminaalseadustes ettenähtud kuriteo toime välisriigi territooriumil;

3) kuidas peab vastutama NSV Liidu territooriumil kuriteo toimepannud välismaalane:

a) kellel ei ole eksterritoriaalsust,

b) kellel on eksterritoriaalsus.

1) Vastavalt „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste" § 1 „kõik isikud, kes on NSV Liidu territooriumil, välja arvatud eksterritoriaalsust kasutavad välisriikide kodanikud, vastutavad nende poolt NSV Liidu territooriumil toimepandud kuritegude eest kuriteo toimepanemise kohal kehtivate kriminaalseaduste järgi".

Nii määravad NSV Liidu territooriumil toimepandud kuriteo eest vastutuse kuriteo toimepanemise kohal kehtivad seadused. Seepärast arutades kuritegusid, mis on toime pandud teise liiduvabariigi territooriumil, peab kohus juhinduma selle vabariigi seadustest. Järelikult kohaldatakse liiduvabariigi kriminaalseadusi ainult selle vabariigi territooriumil toimepandud kuritegude suhtes. Kui vastutus kuriteo eest on ette nähtud üleliidulises kriminaalseaduses, mis liiduvabariigi KrK ei ole sisestatud, peab kohus juhinduma sellest seadusest, kuna NSV Liidu konstitutsiooni § 19 järgi „NSV Liidu seadustel on ühesugune jõud kõigi liiduvabariikide territooriumil". Näit. sotsialistliku omandi riisumise eest, mis langeb 1932. a. 7. aug. seaduse tunnuste alla, järgneb vastutus selle seaduse järgi, olenemata sellest, millise liiduvabariigi territooriumil on kuritegu toime pandud. Mõnikord on kriminaalseadus kohaldatav mitte kogu vabariigi territooriumil, vaid ainult selle teatud osas. Näit. Vene NFSV KrK X peatüki paragrahvid, mis näevad ette kuritegusid, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi, on Vene NFSV KrK § 205 järgi kehtivad ainult „nende autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja teiste Vene NFSV maa-alade suhtes, kus X peatükis loetletud ühiskonnaohtlikud teod esinevad teataval territooriumil elavate rahvaste hulgas sugukondliku olustiku pärimustena".

Seoses NSV Liidu mõnede rajoonide ajutise okupeerimisega fašistlike sõjavägede poolt Isamaasõja ajal tekkis küsimus, milliste seaduste järgi vastutavad need isikud, kes panid toime kuritegusid vaenlase poolt ajutiselt vallutatud kohtades või rindelähedases ribas, samuti neist kohtadest evakueeritud. Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele 11. dets. 1941. a. vastutavad need isikud selle liiduvabariigi kriminaalseaduste järgi, kelle territooriumil oli kuritegu toime pandud. Kohtuotsused tehakse selle liiduvabariigi nimel, kelle territooriumil asja arutatakse.

2) NSV Liidu kodanik, ükskõik millise riigi territooriumil ta ka ei ole, jääb nõukogude kodanikuks ja kõik nõukogude seadused on tema jaoks kohuslikud. Nõukogude kriminaalseadustes ettenähtud kuritegude eest peab ta vastutama nõukogude seaduste järgi. Nõukogude kodanik peab vastutama nõukogude seaduste järgi isegi siis, kui ta antud teo eest on juba välisriigi kohtu poolt karistatud, kui osutub vajalikuks teda vastutusele võtta kordasaadetud teo eest. Nõukogude kriminaalseaduses ettenähtud kuriteo välismaal toimepannud nõukogude kodanik kuulub vastutusele võtmisele selle liiduvabariigi kriminaalkoodeksi järgi, kelle territooriumil ta peeti kinni või kus alati uurimist.

Ukraina NSV kodanik insener L., kes töötas Tadžiki NSV, lähetati välismaale tööpinke ostma. Altkäemaksu eest võttis ta tehaselt vastu teadvalt kõlbmatud tööpingid, mis avastati veel L. välismaal viibides. Kui L. pöördus tagasi NSV Liitu, areteeriti ta Valge-Vene NSV territooriumil. Oma kuriteo eest pidi ta vastust andma Valge-Vene NSV seaduste järgi.

3) Vastavalt „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste" § 1 eksterritoriaalsust kasutavad välisriigi kodanikud ei kuulu kriminaalvastutusele võtmisele nende poolt NSVL territooriumil toimepandud kuritegude eest. Eksterritoriaalsust kasutavate isikute hulka kuuluvad diplomaatilised esindajad ja nendega võrdsustatud isikud, nende abikaasad ja nende alaealised perekonnaliikmed.

§ 32. Kurjategija väljaandmine

Välismaa kriminaalõiguses käsitab kurjategija väljaandmise küsimus peamiselt nn. „poliitiliste kurjategijate" väljaandmist. Ajalugu teab küllalt poliitiliste kurjategijate väljaandmise juhtumeid üksikute riikide poolt. Nõukogude riigis ei tunta nende isikute väljaandmist, keda jälitatakse töötava rahva huvide kaitsmise, teadusliku tegevuse või rahvusliku vabadusvõitluse eest. See põhimõte on leidnud väljenduse stalinliku konstitutsiooni § 129, mis ütleb: „NSV Liit annab varjupaigaõiguse välisriikide kodanikele, keda kiusatakse taga töötava rahva huvide kaitsmise, teadusliku tegevuse või rahvusliku vabadusvõitluse pärast".

Truuks jäädes töötajate ja rõhutud rahvuste vabastamise eest võitlevate poliitiliste tegelaste varjupaigaõiguse ja mitteväljaandmise põhimõttele astub nõukogude sotsialistlik riik selle kõrval välja sõjaõhutajaile, terroristidele jne. varjupaigaõiguse andmise

vastu. Oma vestluses Roy-Howardiga ütles sm. Stalin: „Mis puutub meisse, siis ei kannataks me oma territooriumil ühtegi terroristi, ükskõik kelle vastu ta ei kavatseks oma kuritegusid".

VIII peatükk

KRIMINAALSEADUSE KOHALDAMINE

§ 33. Kriminaalseaduste tõlgendamine ja selle liigid

Sm. Stalini tähendus vajadusele edaspidi minna veel enam seaduste stabiliseerimise teele, puutub ka kriminaalseadustesse. Oma aruandes NSV Liidu konstitutsiooni projektist, peatudes seaduste stabiilsuse küsimusel, ütles sm. Stalin: „Seaduste stabiilsust on meil aga praegu rohkem tarvis kui kunagi varem" [1]).

Nõukogude kriminaalseaduste stabiilsus ja püsivus on tingitud sellest, et nad on rajatud marksismi-leninismi teooriale, mille järgi seadused väljendavad rahva tahet ja lähtuvad kommunistliku ühiskonna ülesehitamise ülesandest.

Sellega on seaduste stabiilsuse küsimus tihedalt seotud kriminaalseaduste tõlgendamisega. Iga kriminaalseadus näeb ette mingi konkreetse teo, mis seadusandja arvates on ühiskonnaohtlik ja nõuab selle teo toimepannud isikule karistuse kohaldamist.

Nõukogude seaduste üldkohusliku tõlgendamise õiguse andmine ainult ühele organile — NSVL Ülemnõukogu Presiidiumile — on NSV Liidu seaduste stabiilsuse, ühtlase käsitamise ja kohaldamise tagatiseks.

Kriminaalseaduste tõlgendamise küsimusel on suur poliitiline ja praktiline tähtsus. XVIII saj. Euroopa eesrindlikud inimesed omistasid sellele määratu tähtsuse.

Seaduste tõlgendamine erineb olenevalt sellest organist, kes seda teeb: *seaduste tõlgendamine riigivõimu kõrgema organi poolt, kohtulik tõlgendamine ja teaduslik tõlgendamine.*

Vastavalt stalinliku konstitutsiooni § 49 p. b NSVL Ülemnõukogu Presiidium „tõlgendab NSV Liidu kehtivaid seadusi". NSVL Ülemnõukogu poolt antud tõlgendus on kohuslik kõigile NSV Liidu asutistele ja isikuile. Stalinliku konstitutsiooni § 49 p. b kehtib täiel määral ka kriminaalseaduste tõlgendamise kohta.

Vastavalt „NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse" § 75 NSVL Ülemkohtu pleenum „annab ju-

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 469.

hendeid kohtupraktika küsimustes lahenduste alusel, mis on tehtud NSVL Ülemkohtus läbivaadatud kohtuasjade kohta". Ülemkohtu pleenumi kui NSV Liidu kõrgeima kohtuorgani juhendid on kohuslikud kõigile kohtuile asjade arutamisel.

Kõrgemalseisva kohtu otsuse tõlgendus alamalseisva kohtu otsuse tühistamisel on kohuslik antud konkreetse asja puhul.

Kriminaalseaduste tõlgendamisi võivad anda ka teaduslik-uurimisinstituudid, kateedrid ja üksikud õpetlased, kuid need tõlgendused pole kohuslikud ühelegi organile ega asutisele.

§ 34. Kriminaalseaduste analüüsi meetodid

Kriminaalseaduse täpsel, igakülgsel omandamisel on erakordne tähtsus kohtupraktikale. Seepärast iga kohtunik ja prokurör peab kõige tähelepanelikumalt süvenema kriminaalseaduse igasse üksikasja, hoolikalt avastama seaduse mõtte. Kriminaalseaduse igal sõnal, igal väljendil on suur tähtsus. Kriminaalseaduste analüüsi kõige olulisemaiks meetodeiks võib lugeda grammatilist, ajaloolist ja süstemaatilist meetodit.

Kriminaalseaduste *grammatiliseks* analüüsiks nimetatakse sellist analüüsi, kus seaduse üksikute lausete ja sõnade võrdlemisel, s. o. grammatilise analüüsi abil võib määrata seaduse tegeliku mõtte. Näit. Vene NFSV KrK § 6 ütleb: „Ühiskonnaohtlikuks loetakse iga tegu või tegevusetust, mis on sihitud Nõukogude korra vastu või mis rikub õiguskorda"... Sidesõna või näitab, et kuritegu võidakse toime panna nii tegevuse kui ka tegevusetuse teel. Märkuses Vene NFSV KrK § 6 juurde öeldakse: „Kuriteoks ei loeta tegu, mis küll vormiliselt vastab käesoleva koodeksi eriosa mõne paragrahvi tunnustele, kuid ilmse vähese tähtsuse ja kahjulikkude tagajärgede puudumise tõttu ei oma ühiskonnaohtlikku iseloomu". Antud juhul näitab sidesõna „ja", et Vene NFSV KrK § 6 märkuse kohaldamiseks on nõutavad kaks tunnust — „ilmne vähene tähtsus" ja peale selle „kahjulikkude tagajärgede puudumine".

Seaduste *ajalooline* analüüs seisneb selles, et selgitada, millal, milliseil tingimustel ja asjaoludel see või teine seadus anti välja. Näit. 1932. a. 7. aug. seadus „Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatiivide vara kaitse ja ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta" anti sm. Stalini sõnade järgi siis välja, kui sotsialistliku omandi riisumine muutus klassivõitluse põhivormiks sotsialismile vaenulike elementide juures. 1932. a. 7. aug. seaduse väljaandmise ajaloolise olukorra selgitamine aitab selgitada ka selle poliitilist ja juriidilist tähtsust.

Kriminaalseaduste *süstemaatiline* analüüs seisneb antud seaduse koha määramises kriminaalseaduste üldises süsteemis.

Kitsendav on kriminaalseaduse tõlgendamine siis, kui selle ulatus on võetud kitsam, kui seaduses endas näidatud. Vastupidi, laiendav on kriminaalseaduse tõlgendamine siis, kui selle ulatus on võetud laiem, kui seaduses endas näidatud.

§ 35. Analoogia

Praktikas esineb juhte, kus antud tegu või tegevusetus on ühiskonnaohtlik, kuigi kriminaalkoodeksis seda otseselt ette nähtud ei ole. Neil juhtudel võib esineda kriminaalvastutus *analoogia* järgi. Nagu osutavad „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialuste" § 3 ja Vene NFSV KrK § 16, kohus, kohaldades analoogiat, määrab vastutuse aluse ja ulatuse, samuti karistusmäära eriosa sellise paragrahvi järgi, mis näeb ette kuriteo, mis on liigilt ja tähtsuselt kõige sarnasem antud ühiskondliku teo või tegevusetusega.

Analoogia kohaldamine on lubatav ainult piiratud määral ja täpses kooskõlas KrK § 16, vastasel korral tooks see kaasa seaduste stabiilsuse põhimõtte rikkumise.

Edasi on analoogia kohaldamine lubatud ainult seaduse piires, s. o. juhtudel, mis on täpselt määratud KrK § 16, ja nimelt, kui:

1) antud tegu või tegevusetus on ühiskonnaohtlik;
2) antud tegu ei ole otseselt ette nähtud KrK eriosas;
3) KrK on paragrahv, mis näeb ette liigilt sarnase kuriteo.

Seepärast näit. ei või kohaldada analoogia järgi paragrahvi, mis näeb ette tahtliku kuriteo, kui on toime pandud kuritegu ettevaatamatusest; sel juhul ei ole liigi sarnasust kuritegude vahel. Samuti ei või kohaldada analoogia järgi teist seadust, kui antud ühiskonnaohtlik tegu on otseselt ette nähtud mingis kriminaalseaduses.

TEINE JAGU

KURITEGU

IX peatükk

KURITEO MÕISTE

§ 36. Kuriteo definitsioon

Nagu juba eespool öeldud, tekkis kuritegu ühiskonna jagunemisega klassidesse. Kõigis riikides kuulutab valitsev klass kuritegelikeks ja karistatavaiks sellised teod, mis on hädaohtlikud temale, s. o. valitsevale klassile soodsale ja kasulikule korrale.

Nõukogude sotsialistlikus riigis tunnistatakse kuritegudeks sellised ühiskonnaohtlikud teod või tegevusetus, mis on sihitud sotsialistlike ühiskondlike vahekordade, s. o. kogu nõukogude rahvale soodsa ja kasuliku korra vastu.

Vastavalt Vene NFSV KrK § 6 ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavaile paragrahvidele tunnistatakse kuriteoks ühiskonnaohtlik tegu või tegevusetus, mis on sihitud nõukogude korra aluste vastu või rikub sotsialistlikku õiguskorda. Niisiis on kuritegu sihitud sotsialistlike ühiskondlike vahekordade vastu.

KrK § 6 definitsiooni konkretiseerides võime öelda, et kuritegu on ühiskonnaohtlik tegu või tegevusetus, mis on sihitud NSV Liidu poliitilise ja majandusliku aluse, isiku, tema õiguste ja seaduslike huvide, sotsialistliku õiguskorra vastu. Kuid seegi definitsioon ei ole veel täielik. Nõukogude kriminaalkoodeksid määravad täpselt, millised nimelt ühiskonnaohtlikud teod või tegevusetus on kuritegu. Nii võib nõukogude kriminaalõiguse järgi defineerida kuritegu järgmiselt: *kuritegu on nõukogude kriminaalseaduses ettenähtud ühiskonnaohtlik tegu või tegevusetus, mis on sihitud NSVL poliitilise või majandusliku aluse, isiku, tema õiguste ja seaduslike huvide või sotsialistliku õiguskorra vastu.*

§ 37. Kriminaalseaduses ettenähtud teod, mis ei ole kuriteod

Esitatud definitsioonist järeldub, et nõukogude õiguse järgi on kuriteo olemasoluks vajalikud kaks tunnust: 1) et tegu või tegevusetus oleks ühiskonnaohtlik ja 2) et see oleks keelatud kriminaalseaduses.

Üldreeglina esinevad need kaks tunnust alati koos. Kuid mõnikord toimepandud tegu või tegevusetus, mis on otseselt ette nähtud Kriminaalkoodeksi paragrahvis, ei ole ühiskonnaohtlik, ja nimelt siis, kui see tegu või tegevusetus on vähese tähtsusega ja peale selle ei toonud kaasa kahjulikke tagajärgi.

Näit. Afonin, vihastudes Petrovi üle, lõi puruks viimasele kuuluva, 1—2 rubla väärtuselise asja. Siin esineb tahtlik vara hävitamine, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 175 1. lõikes. Kuid Afonini tegu on ilmselt vähese tähtsusega ja sellel on tühised tagajärjed.

Vene NFSV KrK § 6 juurde kuuluv märkus, tehes erandi üldisest kuriteo definitsioonist, mis antud § 6, sätib, et „kuriteoks ei loeta tegu, mis küll vormiliselt vastab eriosa mõne paragrahvi tunnustele, kuid ilmse vähese tähtsuse ja kahjulikkude tagajärgede puudumise tõttu ei oma ühiskonnaohtlikku iseloomu".

Vene NFSV KrK § 6 juurde kuuluvale märkusele vastav paragrahv leidub enamiku teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksites. Gruusia ja Turkmeeni NSV on vastav paragrahv paigutatud kriminaalprotsessi koodeksisse.

Vene NFSV KrK § 6 märkuse kohaldamiseks on vaja mõlema tunnuse olemasolu — nii teo või tegevusetuse vähest tähtsust kui ka kahjulike tagajärgede puudumist. Kui esineb ainult üks neist tunnuseist, ei saa Vene NFSV KrK § 6 märkust kohaldada.

Tuleb silmas pidada, et Vene NFSV KrK § 6 märkust saab rakendada üldse ainult piiratult.

1) § 6 märkus ei ole kohaldatav raskeile kuritegudele. Kontrrevolutsioonilist kallaletungi, ükskõik milles see avaldub, ei või kunagi lugeda vähetähtsaks. Mõrva või vägistamise katsel võivad kahjulikud tagajärjed ka puududa. Kuid mõrva või vägistamise katset ei või lugeda iseendast vähetähtsaks. Seepärast sellise asja lõpetamine Vene NFSV KrK § 6 märkuse põhjal ei ole õige.

2) Seadus (Vene NFSV KrPK § 10 ja teiste liiduvabariikide KrPK vastavad paragrahvid) ei luba nn. erasüüdistusasjade lõpetamist KrK § 6 märkuse põhjal. Need on asjad, mis algatatakse kahjukannatanu enda poolt ja kannatanust oleneb ka asja lõpetamine leppimise korral süüalusega. Tehes sellise erandi erasüüdistusasjade jaoks (solvamine, laim, peksmine, kergete kehavigastuste tekitamine) lähtub seadus eesmärgist kindlustada isikuväärikuse kaitset kõrgeimal määral.

3) Vene NFSV KrK § 6 märkust ei saa kohaldada ka neil juhtudel, kui Kriminaalkoodeksi eriosa paragrahv näeb otseselt ette vastutuse selles märkuses tähendatud tunnuste olemasolul. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 10. aug. 1940. a. näeb ette kriminaalvastutuse nn. väikeste varguste eest ettevõtteis või asutistes, „olenemata selle suurusest". Järelikult ei või lugeda vähetähtsaks teoks vargust asutises ja ettevõttes varastatu vähese väärtuse pärast ja sel juhul § 6 märkuse kohaldamine on seaduse rikkumine.

4) Ei saa kohaldada Vene NFSV KrK § 6 märkust põhjuseta töölt puudumise suhtes, mis on karistatav NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 järgi. Seadus määras täpselt piirid, mis eraldab distsiplinaarvastutuse kaasatoova töödistsipliini rikkumise töödistsipliini rikkumisest, mis on kriminaalkuritegu. Kui seadus peab kriminaalselt karistatavaks töölt puudumiseks 20-minutilise põhjuseta hilinemise, siis selle ulatusega hilinemist ei saa lugeda vähetähtsaks teoks.

5) Vene NFSV KrK § 6 märkust ei saa kohaldada ka neil juhtudel, kui toimepandud teos leidub tunnuseid, mis seaduse juhatuse järgi eraldavad kriminaalkuritegu muudest õigusrikkumistest, mida jälitatakse administratiiv- või kohtukorras.

Näiteks Vene NFSV KrK § 85 1. lõike järgi järgneb kriminaalvastutus metsa rikkumiste eest juhul, kui riisutud metsa või üldse metsamajandusele tekitatud kahju ületab 50 rubla. Kui on tekitatud kahju üle 50 rubla, ei saa tekkida küsimus Vene NFSV KrK § 6 märkuse kohaldamisest: seadus, määrates kindlaks, et kahju puhul üle 50 rubla peab järgnema kriminaalvastutus, tunnistas ühes sellega, et metsa rikkumist, mis tekitas sellise kahju, ei tohi tunnistada vähetähtsaks.

§ 38. Kuriteo piiritlemine muudest õigusrikkumiste liikidest

Kuritegu on üks õigusrikkumise liike. Teised õigusrikkumised toovad kaasa vastutuse tsiviil-, administratiiv- või distsiplinaarkorras. Nii näiteks tööle kuni 20 minutit hilinemine toob kaasa distsiplinaarvastutuse, passi sissekirjutamise eeskirjade rikkumine, kui see on toime pandud esmakordselt, toob kaasa karistuse administratiivkorras.

Suurema jao kuritegude kohta ei seata isegi üles küsimust nende piiritlemise kohta iseloomult sarnastest õigusrikkumistest. Näit. riiklikud kuriteod, mõrv, õigusmõistmisele mittevastava kohtuotsuse tegemine, altkäemaks, riisumine, röövimine ja paljud muud teod

juba oma iseloomult võivad olla ainult kriminaalkuriteod ega või olla teod, mis toovad kaasa administratiivkaristuse. Kuid paljud KrK kuritegelikena ettenähtud tegudest võivad teatud tingimustel olla nii kuriteod kui ka administratiiv- või distsiplinaarkorras jälitatavad õigusrikkumised. Sellised on näit. ametialane lohakus (Vene NFSV KrK § 111 ja 112), metsa rikkumised (§ 85), passieeskirjade rikkumised (§ 192-a) jt. *Kuriteo põhiline erinevus muudest õigusrikkumiste liikidest seisneb teo ühiskonnaohtlikkuse määras, mis nõuab kriminaalkaristuse kohaldamist süüdlasele.* Konkreetsed tunnused, mis eraldavad kuritegu muudest õigusrikkumistest, on enamasti seaduses määratud. Näit. passieeskirjade rikkumised (§ 192-a) muutuvad kordumisel kriminaalkuriteoks, maksude mittemaksmine (§ 60), koormatiste mittetäitmine (§ 61) — kordumisel või toimepanduna isikute grupi poolt, transpordi tegevuse korda ja liiklemise julgeolekut kaitsvate eeskirjade rikkumine (§ 75^1) — kui rikkumise tulemusena tekivad rasked tagajärjed jne.

Kõigil juhtudel, kui seaduses on kindlaks määratud sellised tunnused, peab kohus arvestama nende tunnuste olemasolu või puudumist ja olenevalt sellest määrama, kas süüalune kuulub kriminaalvastutusele võtmisele.

Mõnedel teistel juhtudel on kuritegu muudest õigusrikkumistest piiritlevad normid tähendatud seaduses ainult üldjoontes. Nii näit. on seaduse paragrahvis tähendatud, et kergendavate asjaolude olemasolul ei ole tegu mitte kriminaalkuritegu, vaid distsiplinaar-üleastumine (Vene NFSV KrK § 193^2 p. b).

Mõned kriminaalkoodeksi paragrahvid näevad ette tegusid, mis toovad kaasa mitte kriminaal-, vaid administratiiv- või distsiplinaarkaristuste kohaldamise. Sellised on näit. maksude mittemaksmine, mis toime pandud ilma raskendavate asjaoludeta (Vene NFSV KrK § 60 1. lõige), üldkohuslike otsuste rikkumine (§ 192), töö kohta kehtestatud üldkohuslike otsuste rikkumine (§ 133 4. lõige) ja mõned teised. Kuivõrd loeteldud juhtudel kohaldatakse mitte kriminaal-, vaid administratiivkaristusi, ei ole need teod kuriteod.

Üksikute tegude ühiskonnaohtlikkuse määr võib muutuda sotsialistliku ülesehituse mitmesuguseil etappidel. Mõnesid tegusid, mille ühiskonnaohtlikkus on kadunud, ei loeta enam kuritegudeks. Vastupidi, mõned teod, mis tõid kaasa ainult administratiiv- või distsiplinaarkaristusi või moraalse hukkamõistu, muutuvad ühiskonnaohtlikuks ja tunnistatakse seepärast kuritegudeks. Nn. väikesi vargusi ettevõtteis ja asutistes peeti üleastumisteks, mis tõid kaasa distsiplinaarkaristuse või ühiskondliku laituse seltsimeheliku kohtu poolt

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 10. aug. 1940. a. tunnistati selline vargus kui üks sotsialistliku omandi vastu sihitud üritusi kriminaalkuriteoks, mida karistatakse kinnipidamisega türmis.

§ 39. Kuriteo koosseis

Kuritegelikke tegusid, s. o. mis toovad kaasa kriminaalkaristusi, piiritleb seadus mittekuritegelikest iga kuriteo tunnuste (elementide) täpse määramise teel. *Tunnuste kogumit, mis moodustavad kuriteo, nimetatakse kuriteo koosseisuks.*

Igal konkreetsel kuriteol, mis on ette nähtud eriosa mingis paragrahvis, on tunnused, mis on harilikult kirjeldatud seaduse paragrahvis endas. Need tunnused moodustavad antud kuriteo koosseisu. Näit. laimu defineeritakse seaduses kui „teadvalt valede, teist isikut häbistavate väljamõeldiste levitamist" (Vene NFSV KrK § 161). Laimu koosseisuks on vajalik kõigi seaduses tähendatud tunnuste olemasolu, nimelt: laimu koosseis esineb juhul, kui on tegemist teist isikut häbistavate väljamõeldiste levitamisega, kusjuures neid väljamõeldisi levitav süüdiv isik teab, et need on valed. Kui kas või üks neist tunnuseist puudub, siis ei ole ka laimu koosseisu. Näit. valede, kuid mitte häbistavate ja mitte teist isikut, vaid levitajat ennast häbistavate väljamõeldiste levitamine ei moodusta laimu koosseisu. Sel juhul ei ole vastutust KrK § 161 järgi.

Kuriteo koosseisu elemente on neli: 1) kuriteo objekt, 2) kuriteo subjekt, 3) kuriteo koosseisu objektiivne (ehk väline) külg, 4) kuriteo koosseisu subjektiivne (ehk sisemine) külg.

Eriosa annab üksikute kuritegude koosseisud. Eriosa iga paragrahvi mõtte õige käsitamine, selles ettenähtud kuriteo koosseisu õige määramine on võimalik ainult tingimusel, kui on omandatud üldise kuriteo koosseisu ja selle elementide mõiste.

Sotsialistliku õigusmõistmise teostamisel on kuriteo koosseisul tohutu tähtsus. Isikut võidakse ainult siis kriminaalvastutusele võtta, kui tema poolt toimepandud teos esineb kuriteo koosseis, mis sisaldub kriminaalseaduse paragrahvis. Kui toimepandud tegudes puudub kas või üks kuriteo koosseisu element, siis Vene NFSV § 4 ja teiste liiduvabariikide KrPK vastavate paragrahvide järgi tuleb asi lõpetada kuriteo koosseisu puudumise tõttu, näit. inimese surmamine kaheksa-aastase lapse poolt (koosseisu kolm elementi on olemas, neljas — subjekt — puudub), juhuslik, mitte süüline kellelegi raskete kehaliste vigastuste tekitamine (kolm elementi on olemas, neljas — süü — puudub). Kuritegu kvalifitseeritakse just selle paragrahvi ja selle lõike järgi, mille koosseis hõlmab kuriteo.

X peatükk

KURITEO OBJEKT

§ 40. Kuriteo objekti definitsioon

Iga kuritegu on sihitud ühiskondlike vahekordade vastu. NSV Liidus on kuritegu sihitud sotsialistlike ühiskondlike vahekordade vastu, s. o. NSV Liidu poliitilise ja majandusliku aluse, isiku, selle õiguse ja seaduslike huvide, riigi poolt kindlaksmääratud sotsialistliku õiguskorra vastu. Järelikult *on kõigi kuritegude üldiseks objektiks sotsialistlikud ühiskondlikud vahekorrad.*

Nõukogude Kriminaalkoodeksi eriosa tundma õppides me näeme, et see jaguneb peatükkideks, millest igaüks näeb ette kindla kuritegude liigi — riiklikud, ametialased, isikuvastased, varavastased kuriteod jne. On kerge veenduda, et see peatükkidesse jagamine on tingitud ja määratud kallaletungi objekti erinevustega. Kontrrevolutsioonilised kuriteod on sihitud nõukogude korra aluste vastu: NSV Liidu väline julgeolek, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni põhilised poliitilised ja majanduslikud saavutused. Isikuvastased kuriteod on sihitud isiku elu, tervise, vabaduse ja väärikuse vastu jne.

Kriminaalõiguse teoorias nimetatakse seda objekti, mis on iseloomulik tervele kuritegude rühmale, kuriteo *spetsiaalobjektiks.* Sellist objekti võib nimetada ka liigi objektiks, kuna see on omane teatud kuritegude liigile, näit. ametialased kuriteod, isikuvastased kuriteod jne.

Kriminaalkoodeksi eriosa iga peatükk sisaldab paragrahve, mis näevad ette tegusid, mis mitmesugusel määral ja mitmesugusel kujul on sihitud ühe ja sama spetsiaalobjekti vastu. Nii on kõik isikuvastased kuriteod sihitud isiku vastu, s. o. nende spetsiaalobjektiks on isik. Kuid mõrvamisel tungib roimar isiku elu kallale, kehavigastuse tekitamisel — tervise kallale, vägistamisel — naise sugulise vabaduse ja au kallale, laimamisel või solvamisel — isikuväärikuse kallale, s. o. kõik need kuriteod on sihitud mitmesugusel kujul isiku vastu.

Kuriteo *vahetuks objektiks* on see objekt, mille vastu on sihitud antud kuritegu, näit. tapmisel inimese elu, laimamisel inimese väärikus jne.

Kuriteo kvalifitseerimiseks on kallaletungi vahetu objekti kindlakstegemisel otsustav tähtsus, kuna kuriteo erinevad koosseisud, mis ette nähtud Kriminaalkoodeksi ühes peatükis, määratakse kõigepealt just vahetu objekti järgi.

XI peatükk

KURITEO SUBJEKT

§ 41. Kuriteo subjekti üldmõiste

Kriminaalkoodeksis ettenähtud tegude eest vastutust kanda, s. o. kuriteo subjektiks olla võib ainult inimene — füüsiline isik.

Nõukogude kriminaalseaduses ettenähtud tegude toimepanemise eest ei või vastutada juriidilised isikud ja nende organid. Kui kolhoosi juhatus võimaldas kuritegelikke tegusid, näit. kolhoosi saaduste müüki turul enne riiklike andamite täitmist või kolhoosi maa rentimist üksikuile kodanikele, siis pole kuriteo subjektiks mitte kolhoosi juhatus, vaid need üksikud inimesed, kes olid juhatuse liikmed ja panid toime kuritegelikke tegusid. Igal üksikul neist võib olla erinev süü suurus. Näit. üks neist oli kuriteo organiseerijaks — tema vastutab rohkem kui teised; juhatuse esimees vastutab suuremal määral oma vastutusrikkama seisukoha tõttu. Teiselt poolt võib leiduda üksikuid juhatuse liikmeid, kes pole süüdi ülaltähendatud kuritegudes, kui nad protesteerisid nende toimepanemise vastu ja aktiivselt kaasa aitasid nende ärahoidmiseks või vähemalt nende avastamiseks.

Keskaja õiguse järgi tunnistati kuriteo subjektideks sageli ka loomi, kes võeti kohtulikule vastutusele ja keda karistati.

Kuid mitte iga inimene ei või olla kuriteo subjektiks, s. o. olla vastutav Kriminaalkoodeksis ettenähtud tegude eest.

Neid isikuid, kes oma alaealisuse või haiguse tõttu ei suuda teadlikult suhtuda oma tegudesse, s. o. ei suuda endale aru anda oma tegudest ega neid juhtida, ei või lugeda kuriteo subjektideks. Kui need inimesed panevad toime Kriminaalkoodeksis ettenähtud tegusid, siis puudub nende tegudes süü, nende suhtes ei või kohaldada kriminaalkaristuse määrasid. Neil põhjustel *ei pea nõukogude kriminaalseadusandlus kriminaalkorras vastutavaks süüdimatuid ja isikuid, kes ei ole teatud ealised.*

Kriminaalkorras vastutavad on ainult teatud eas olevad süüdivad isikud. Ainult need isikud võivad olla kuriteo subjektiks. Kuid rea kuritegude järgi võib kuriteo subjektiks olla nendegi isikute hulgast ainult teatud liiki inimesed. Näit. sõjaväelise kuriteo subjektiks võib olla ainult sõjaväelane või õppekogunemistele kutsutud sõjaväeteenistuskohuslane. Selliste kuritegude koosseise, mille järgi kuriteo subjektiks ei või olla kõik süüdivad isikud, vaid ainult mõned neist, *nimetatakse spetsiaalse kuriteo subjektiga koosseisudeks.*

§ 42. Süüdimatus

Vene NFSV KrK § 11 järgi loetakse süüdimatuks isikuid, kes panid toime kriminaalseaduses ettenähtud teo sellises teadvuse haiguslikus seisundis, mis ei andnud neile võimalust juhtida oma tegusid või anda endale aru neist tegudest.

Niisiis on süüdimatuse olemasoluks vajalikud kaks tingimust: 1) haiguslik seisund Kriminaalkoodeksis ettenähtud teo toimepanemisel ja 2) sellest haigusest tingitud võimatus juhtida antud isiku poolt toimepandavaid tegusid või anda endale aru neist tegudest.

Süüdimatuse esimene tingimus esineb siis, kui isik, kes pani toime Kriminaalkoodeksis ettenähtud teo, kannatas kroonilise vaimuhaiguse või vaimutegevuse ajutise rikke all või oli muus haiguslikus seisundis.

Kroonilised vaimuhaigused on skisofreenia (dementia), paranoia, langetõbi jm. Ka nõrgamõistuselisust tuleb pidada subjekti süüdimatuks tunnistamise aluseks. Vaimutegevuse ajutine rike võib esineda ka üldise haigestumise puhul, näit. sonimisseisund tüüfuse puhul.

Üksnes teadvuse haiguslikust seisundist teo toimepanemise hetkel ei piisa antud isiku süüdimatuks tunnistamiseks. Näit. kroonilise vaimuhaiguse, langetõve all kannataja on süüdimatu ainult langetõvehoogude momendil, muul ajal kannab ta üldreeglina vastutust oma tegude eest.

Seepärast nõuab seadus süüdimatuks tunnistamiseks, *et kroooniline vaimuhaigus, vaimutegevuse ajutine rike või muu haiguslik seisund oleksid sellised, et inimene teo toimepanemise momendil: 1) ei suutnud endale aru anda toimepandud tegudest või 2) ei suutnud neid juhtida.*

Subjekt võib endale mitte aru anda oma tegude nii faktilisest küljest kui ka nende ühiskondlikust tähendusest. Näit. vaimuhaige võib teist haavates mitte teada, et teostab kallaletungi inimese tervisele, või jällegi nõrgamõistuseline, kes süütab ehitise, võib tunnetada oma teo faktilist külge, s. o. saada aru, et tema tegevus kutsub esile tulikahju, kuid ei suuda endale aru anda oma teo tähendusest ja ohtlikkusest. Nii ühel kui teisel juhul tuleb subjekt kui isik, kes ei suuda endale aru anda oma tegudest, tunnistada süüdimatuks.

Kohtulik-psühhiaatriline ekspertiis annab arvamuse küsimuste puhul: 1) kas antud isik kannatas teo toimepanemise hetkel teatud haiguse all, mis loeteldud Vene NFSV KrK § 11 ja 2) kas ta juhtis oma tegusid või kas andis endale aru tema poolt toimepandud te-

gudest, mis on ette nähtud Kriminaalkoodeksi teatud paragrahvis. Selle arvamuse alusel, mis on üks tõendite liike kriminaalprotsessis, teevad uurimisorganid või kohus järelduse Vene NFSV KrK § 11 kohaldamise või mittekohaldamise kohta.

Märkus Vene NFSV KrK § 11 juurde seab eeskirja, mille järgi *isikud, kes on kriminaalkorras karistatava teo toime pannud joobnud olekus, ei vabane kriminaalvastutusest.*

Ukraina NSV KrK (§ 10) järgi, erinevalt Vene NFSV KrK, ei vabasta joobnud olek vastutusest ainult sel juhul, kui subjekt jõi end joobnuks kuriteo toimepanemise eesmärgil.

Peale nende isikute kriminaalvastutusest vabastamise, kes panid kriminaalseaduses ettenähtud teo toime süüdimatus seisundis, kõneleb Vene NFSV KrK § 11 ka *karistuse mittekohaldamisest* neile isikuile, kes panid kuriteo toime süüdivas olekus, kuid jäid vaimuhaigeks kohtuotsuse tegemise ajaks.

Siin ei ole kõnet süüdimatusest. Kui vaimuhaige, kes ei anna endale aru oma tegudest, paneb toime mingi ühiskonnaohtliku teo, näit. mõrva, varguse, siis ta ei pane toime *kuritegu*, kuna kuriteo koosseisuks on vajalik kuriteo subjekti (siin teda pole) ja süü olemasolu (ka see puudub süüdimatu tegudes).

Vastupidi, isik, kes jäi vaimuhaigeks pärast ühiskondliku teo kordasaatmist, pani toime kuriteo, kuna ta oli süüdiv ja tegutses süüliselt. Seepärast ei ole siin juttu kuriteo puudumisest, vaid keeldumisest karistada isikut, kes jäi vaimuhaigeks. Karistusmäärasid ei või kohaldada vaimuhaigeile seepärast, et sel juhul need ei saavuta karistuse eesmärki, millest kõneleb NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse seaduse § 3 ja Vene NFSV KrK § 9. Kui selline isik terveneb, langeb ta karistuse alla, kui aga terveneb isik, kes pani kuriteo toime süüdimatus seisundis, ei lange ta kriminaalvastutuse alla toimepandu eest.

Kriminaalkaristuse mittekohaldamine isikuile, kes panid toime ühiskonnaohtliku teo süüdimatus seisundis või jäid vaimuhaigeks pärast kuriteo toimepanemist, ei tähenda sugugi seda, et nende suhtes ei pea tarvitusele võetama teisi abinõusid. Süüdimatuks tunnistatud isikud on real juhtudel tunduvaks ohuks ühiskonnale ja seepärast juhatab seadus nende suhtes tarvitusele võtma meditsiinilise iseloomuga abinõusid, mis aga ei ole kriminaalkaristus.

§ 43. Alaealisus

Nõukogude kriminaalõigus ei tunnista vastutavaiks alaealisi, kes pole jõudnud kindla, seaduses tähendatud vanuseni. Seadus

arvab, et isikud, kes pole jõudnud selle vanuseni, ei või aru saada toimepandava tähendusest.

Vanus, millest algab kriminaalvastutus, on nõukogude kriminaalseadusandluse ajaloos korduvalt muutunud. Viimane üldine muudatus kehtestati NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 31. maist 1941. a., üksikuid muudatusi on kehtestatud NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlustega 10. ja 28. detsembrist 1940. a.

Tuleb vahet teha: 1) üldise ea vahel, millest algab kriminaalvastutus igasuguse kuriteo toimepanemise eest ja 2) ea vahel, millest algab vastutus ainult teatud liiki kuritegude toimepanemise eest.

1935. a. 7. apr. seadus määras, et rea kuritegude eest võetakse alaealised kriminaalvastutusele, alates kaheteistkümnendast eluaastast, nimelt varguse, vägivallateo, kehavigastuste tekitamise, tapmise või tapmiskatse eest.

Nende kuritegude loetelu näitab, et seadus määras alaealiste, alates 12-aastastega, vastutuse selliste kuritegude eest, mille iseloom ja tähendus on täiesti mõistetavad kaheteistkümnendast eluaastast arvates.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 10. dets. 1940. a. määrati vastutus kaheteistkümnendast eluaastast arvates ka tegude eest, mis võivad põhjustada rongiõnnetusi (rööbaste lahtikruvimine, rööbastele mitmesuguste esemete asetamine jne.).

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 28. dets. 1940. a. määrati kriminaalvastutus ametikoolide, raudteekoolide ja vabrikute-tehaste õppekoolide õpilastele omavolilise koolist lahkumise ja koolidistsipliini jämeda rikkumise eest, mis põhjustas väljaheitmise vabrikute-tehaste õppekoolist, ameti- või raudteekoolist.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 31. maist 1941. a. alaealiste kriminaalvastutuse kohta määras kogu NSV Liidu jaoks ühise ea, millest algab alaealiste üldine kriminaalvastutus. Vastavalt sellele seadlusele võetakse alaealised kuritegude eest, mis ei ole ette nähtud 1935. a. 7. apr. seaduses ega 1940. a. 10. dets. seadluses, vastutusele, alates 14. eluaastast. 1935. a. 7. apr. seaduses ettenähtud kuritegude eest algab vastutus endiselt 12. eluaastast.

§ 44. Kuriteo spetsiaalsubjekt

Reas kuritegudes ei või olla subjektiks kõik teatud eas olevad süüdivad isikud. Ametialase kuriteo kordasaatjaks võib olla ainult ametiisik, kuna seda kuritegu võib subjekt toime panna ainult oma teenistusliku seisundi tõttu. Vene NFSV KrK § 593v ettenähtud

kuriteo (töödistsipliini rikkumine transpordi alal, mis tõi või võis kaasa tuua raskeid tagajärgi) subjektiks võib olla ainult transpordiala töötaja.

Mõned eriosa paragrahvid näevad ette veel piiratuma ringi kuriteo subjekte. Näit. 1940. a. 10. juuli seadluse (Vene NFSV KrK § 128-a) järgi jälitatava kuriteo subjektiks võivad olla ainult töösttusettevõtte direktor, peainsener ja tehnilise kontrolli osakonna ülem. Vene NFSV KrK § 114 ettenähtud kuriteo (õigusmõistmisele mittevastava otsuse või määruse tegemine) subjektiks võivad olla ainult kohtunikud.

Käesoleva õpiku peatükkides, mis käsitlevad KrK eriosa, ei tähendata kuriteo koosseisu analüüsimisel, kus kuriteo subjektiks võib olla iga süüdiv füüsiline isik, subjekti; viimase määramine antakse ainult neil juhtudel, kui seaduse poolt on kindlaks määratud subjektide piiratud ring, s. o. kui antud koosseis eeldab kuriteo spetsiaalsubjekti.

XII peatükk

KURITEO KOOSSEISU OBJEKTIIVNE KÜLG

§ 45. Kuriteo koosseisu objektiivse külje mõiste

Isiku tegu või tegevusetus, mis kriminaalseaduse poolt tunnistatud ühiskonnaohtlikuks, on kuritegu. Sellise teo või tegevusetuse vormid on väga mitmesugused, need on kirjeldatud eriosa paragrahvide dispositsioonis. Kui näit. tegu on teadvalt sihitud teise inimese surmamisele ja teole järgnes selle inimese surm, on tegemist tahtliku tapmise koosseisuga; kui inimene levitas teadvalt valesid andmeid, mis häbistavad teist inimest, on tegemist laimu koosseisuga; kui tööline või teenistuja teadlikult või lohakusest hilines tööle üle 20 minuti, on tegemist kriminaalselt karistatava töölt põhjuseta puudumise koosseisuga jne.

Inimese õigusvastane tegu või tegevusetus, mis toime pandud vastavas kriminaalseaduses tähendatud asjaoludel ja mis tõi kaasa kindlad, seaduses ettenähtud tagajärjed, *moodustab kuriteo objektiivse või välise külje.*

Kuriteo koosseisu objektiivse külje uurimisel määratakse kindlaks, millised teod või tegevusetus ja milliseil asjaoludel esinesid, milliseid tagajärgi need kaasa tõid ja kas eriosa paragrahvi dispositsioon hõlmab need teod ja nende tagajärjed.

Iga kuriteo objektiivne külg avaldub ühiskonnaohtliku teo toimepanemises või tegevusetuses, s. o. tegu või tegevusetus, mis on ette nähtud kriminaalseaduses.

Iga kuriteo objektiivne külg on konkreetselt kirjeldatud KrK eriosa vastavas paragrahvis. Neid paragrahve tundma õppides võime määrata kuriteo koosseisu objektiivse külje järgmised elemendid:

1) *isiku tegu või tegevusetus;*
2) isiku teo või tegevusetuse *tagajärjed* (resultaat);
3) *põhjuslik seos* teo (või tegevusetuse) ja tagajärje vahel.

Peale selle on üksikuil juhtudel seaduses ette nähtud ka muud kuriteo koosseisu objektiivse külje elemendid:

1) teo või tegevusetuse toimepanemise *aeg, koht ja asjaolud;*
2) teo või tegevusetuse *viis.*

Vaatleme kuriteo koosseisu objektiivse külje iga üksikut elementi.

§ 46. Kuritegelik tegu või tegevusetus

Tegu on inimese aktiivne toiming. Suurema jao kuritegude koosseisu jaoks on teoviis tähtsusetu. Näit. tahtliku tapmise koosseis on ka siis, kui süüdlane ohvri surnuks pussitas, kägistas või mürgistas ja siis, kui ta tahtlikult juhtis pimedat nii, et viimane sai surma.

Mõnedel juhtudel on teoviisil oluline tähtsus, näit. Vene NFSV KrK § 159 ja 160 teevad vahet suulise või kirjaliku solvamise ja teoga solvamise vahel.

Tegevusetus on nende tegude täitmata jätmine isiku poolt, mida ta pidi täitma. Järelikult tuleb toimepandud tegevusetuse eest vastutuse määramiseks kindlaks teha: 1) et isik ei pannud toime teatud tegusid ja 2) et isik oli kohustatud neid toime panema ja tal oli võimalus selleks. Kui inimesel sellist kohustust ei olnud, siis ei või teda võtta vastutusele tegevusetuse eest.

Juhud, millal inimesel on kohustus teha ühtesid või teisi tegusid, on väga mitmesugused. See kohustus võib tuleneda seaduse otsesest juhatusest, enda peale võetud kohustustest, antud teenistuse või elukutse nõudeist, inimese eelnenud käitumisest ja sotsialistliku ühiselu eeskirjadest.

Riiklikku, ühiskondlikku või kooperatiivsesse asutisse või ettevõttesse teenistusse astudes võtab inimene enda peale nende kohustuste täitmise, mis talle tehakse ülesandeks teenistuse järgi. Nende kohustuste mittetäitmist tuleb vaadelda kui kuritegelikku tegevu-

setust, kui see on kriminaalselt karistatav, s. t. on kriminaalseaduses ette nähtud. Kui näiteks vabriku direktor ei sõlminud õigeaegselt lepingut tooraine muretsemiseks, mille tagajärjeks oli ettevõtte kahju, on tegemist kuritegeliku tegevusetusega tema poolt, mis on jälitatav kriminaalseadusega.

Kohustus toime panna teatud tegusid võib tuleneda ka neist vahekordadest, mis on olemas antud isikute vahel. Nii vastutab kriminaalkorras vanem, kes ei täida oma kohustusi lapse varustamise alal vajalike elatusvahenditega.

Lõpuks võib tegutsemiskohustus tuleneda ka antud isiku eelnevast käitumisest. Esitame selle kohta näite. Kaks kütti läksid koos kiskja jahile. Üks neist sai looma poolt haavata, teine aga läks minema, jättes haavatu saatuse hoolde. Siin juba ühise jahilemineku faktist endast järeldus kohustus korda saata aktiivseid tegusid kannatanu abistamiseks.

Tegutsemiskohustus on real juhtudel dikteeritud ka sotsialistliku ühiselu eeskirjade poolt ja nende kohustuste mittetäitmine, kui tagajärjeks oli kriminaalselt karistatav tegu, on kriminaalvastutuse põhjuseks.

Vastupidi, kui isikul ei olnud tegutsemiskohustust, ei või teda ka kriminaalvastutusele võtta tegevusetuse eest. Näit. NSVL Ülemkohus lõpetas kuriteo koosseisu puudumisel äri laekuri asja, kes juhataja ja teiste äris töötajate poolt toimepandud suurtest raiskamistest ja kuritarvitustest teades ei võtnud tarvitusele abinõusid nende kuritarvituste lõpetamiseks. Laekurile ei olnud pandud juriidilist kohustust selliseid kuritegusid ära hoida või neist vähemalt teatada, seepärast ei või teda võtta ka kriminaalvastutusele tegevusetuse eest. Arusaadavalt kutsub tema käitumine esile karmi ühiskondliku hukkamõistu.

Füüsilise surve mõjul toimepandud tegu või tegevusetust ei või pidada antud isiku poolt toimepandud teoks. Kui näiteks bandiidid sidusid pööranguseadja kinni ja ta selle tõttu ei saanud pöörangut ümber seada, ei saa seda tegevusetust pidada kriminaalselt karistatavaks tegevusetuseks.

Psüühilise surve, s. o. ähvarduse, hirmutamise mõjul toimepandud tegu või tegevusetus aga peab üldreeglina kaasa tooma kriminaalvastutuse. Ainult üksikuil juhtudel, hädakaitse seisundis võib kriminaalvastutus ära jääda.

Kui tegu pandi toime või, vastupidi, jäi toime panemata vääramata jõu mõjul, ei saa kõnelda kuritegelikust teost või tegevusetusest. Kui näit. tööline või teenistuja ei ilmunud tööle üleujutuse

tõttu, mis tema teed takistas, ei või teda võtta vastutusele 1940. a. 26. juuni seadluse § 5 järgi.

§ 47. Kuritegeliku teo tagajärg

Paljudel juhtudel moodustavad kuriteo koosseisu objektiivse külje teatud teo toimepanemine või tegevusetus ise, olenemata nende tagajärgedest. Nii näiteks kindlasti teadaolevast valmistusel olevast või toimepandud kontrrevolutsioonilisest kuriteost mitteteatamine moodustab Vene NFSV KrK § 58[12] ettenähtud kuriteo objektiivse külje, olenemata sellest, millised tagajärjed sellel mitteteatamisel olid. Kas kontrrevolutsiooniline kuritegu võimuorganite poolt õigeaegselt avastati või mitte, mitteteataja vastutab nii ühel kui teisel juhul mitteteatamise eest § 58[12] järgi.

Kui tööstusettevõttest lasti välja halvakvaliteedilist toodangut, on Vene NFSV KrK 128-a ettenähtud kuriteo objektiivne külg ka siis olemas, kui halvakvaliteedilist toodangut ei tarvitatud, kui näiteks ostja tagastas selle toodangu.

Järelikult on ülalesitatud juhtudel kuriteo koosseisu objektiivse külje olemasoluks küllalt teatud teo või tegevusetuse, mis ette nähtud eriosa paragrahvis, toimepanemisest ega ole nõutav selle teo või tegevusetuse mingisuguste tagajärgede saabumine. Arusaadav, et ka sel juhul võetakse kohtu poolt raskete tagajärgede saabumine või mittesaabumine arvesse karistusmäära valikul paragrahvi sanktsioonide ulatuses.

Seletame seda näitega. Halvakvaliteedilise, mittekomplektilise või mittestandardilise toodangu väljalaskmist tööstusettevõtete poolt karistatakse kinnipidamisega tähtajaga viiest kuni kaheksa aastani. Kui sellise toodangu väljalaskmine kutsus esile raskeid tagajärgi, näit. halvakvaliteedilise toodangu kasutamine mingi ettevõtte poolt kutsus esile õnnetuse, võib kohus tagajärgede raskust arvesse võtta ja karistusmäära valikul kõrgendada seda kuni seaduses kindlaksmääratud ülemmäärani.

Kriminaalkoodeksi reas paragrahvides nõutakse kuriteo koosseisu objektiivse külje olemasoluks teatud tagajärgede saabumist või vähemalt nende saabumise võimalust. Nii esineb tahtliku tapmise objektiivne külg siis, kui saadeti korda mitte ainult teod, mis võisid kaasa tuua elukaotuse, vaid kui nende tegude (või tegevusetuse) tagajärjeks oli ohvri surm. Varguse olemasoluks on vajalik, et ese läheks üle riisuja valdusse. Töödistsipliini rikkumise olemasoluks transpordi alal on vajalik, et rikkumise tagajärjel saabusid või võisid saabuda rasked tagajärjed, näit. õnnetus.

Kriminaalõiguse teoorias nimetatakse kuriteo koosseisu, mille objektiivseks küljeks on küllalt isiku teost või tegevusetusest, *formaalseks* koosseisuks. Koosseise, mille objektiivse külje olemasoluks on vajalik teatud tagajärje saabumine, mis on seaduse paragrahvis tähendatud, nimetatakse *materiaalseiks* koosseisudeks. Sageli eraldatakse seaduse paragrahvis antud kuriteo raskemat liiki selle põhiliigist selle või teise tagajärje saabumisega. Näit. hobuste kuritegelik-hooletu kohtlemise raskeks liigiks on selline kohtlemine, mis tõi kaasa hobuste kaotuse tunduval arvul (Vene NFSV KrK § 79[1] 2. lõige). Üheks raskeks vägistamisliigiks on vägistamine, mis tõi kaasa kannatanu enesetapmise (Vene NFSV KrK § 153 2. lõige) jne.

§ 48. Põhjuslik seos

Neil juhtudel, kui tagajärg on seaduse järgi kuriteo koosseisu objektiivse külje elemendiks, s. o. nn. materiaalsete koosseisude puhul, *kuulub objektiivse külje hulka ka põhjuslik seos inimese teo või tegevusetuse ja saabunud tagajärje vahel.*

See tähendab, et subjekt võib vastutada tagajärgede eest ainult siis, kui nende tagajärgede põhjuseks oli tema tegu või tegevusetus.

Kriminaalkoodeksis ei leidu eeskirju põhjusliku seose kohta; selle küsimuse lahendavad kriminaalõiguse teooria ja kohtupraktika.

Üldreeglina võib põhjusliku seose olemasolu inimese tegude või tegevusetuse ja saabunud tagajärgede vahel tunnistada sel juhul, *kui ilma selle teo või tegevuseta antud tagajärge ei oleks saabunud.*

Kuritegelik tagajärg võib olla välja kutsutud kas antud isiku teo või tegevusetusega vahetult või tihti kà muude faktorite tegevuse tulemusena. Näide esimese liigi kohta: subjekt andis teisele inimesele kirvega hoobi pähe, millele järgnes surm. Teise liigi näide: subjekt puuris läbi paadi põhja ja määris augu kinni; ulgumerel tuli määre eest, paat täitus veega ja paadis olevad inimesed hukkusid.

Kui tagajärg saabus inimese teost või tegevusetusest olenemata, siis ei saa sellist tegu või tegevusetust pidada tagajärje põhjuseks. Seletame seda näite varal. Karlin, soovides tänaval lamavat joobnud Bašlõkovi meelemärkusele tuua, tõstis ta jalule, raputas teda ja lahkus. Bašlõkov tegi mõne ebakindla sammu, astus sõiduteele, sattus auto rataste alla ja sai surma. NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium leidis, et antud juhul puudub põhjuslik seos Karlini tegude ja Bašlõkovi surma vahel. Mitte Karlini teod, mis avaldusid

selles, et ta tõstis Bašlõkovi üles, ei tekitanud surma, vaid Bašlõkovi edaspidine käitumine, mis ei järgnenud paratamatult Karlini tegudest.

Sellest järgneb, et põhjusliku seose kindlakstegemisel on vajalik antud konkreetse juhu puhul määrata, kas isiku tegu või tegevusetus oli põhjuseks, mis paratamatult tingis tagajärje saabumise. Seepärast, kui tagajärg saabus juhuslike asjaolude tõttu, mis ei tulenenud paratamatult antud teo või tegevusetuse iseloomust, ei saa seda tegu või tegevusetust ka pidada saabunud tagajärje põhjuseks.

Tegu või tegevusetust ei või pidada saabunud tagajärje põhjuseks ka siis, kui tagajärje kutsusid välja teised asjaolud. Nii ei leitud Ukraina NSV Ülemkohtu praktikas põhjuslikku seost Vassiljevi teos, kes haavas kergesti Gavrilovit, ja Gavrilovi surma vahel, mis järgnes sellest, et pärast haavatuna mahakukkumist sattus haava kangestuskrambi batsill, mis tõi kaasa haigestumise ja surma.

Küsimus põhjusliku seose kindlakstegemise kohta inimese *tegevusetuse* ja saabunud tagajärje vahel lahendatakse samal viisil, nagu küsimus põhjusliku seose kohta teo ja tagajärje vahel. Tuleb ainult arvesse võtta seda, mis on eespool öeldud vastutuse kohta tegevusetuse eest. See vastutus võib esineda: a) kui mingi teo kordasaatmine oli vajalik, b) kui teo toimepanemine oli antud isiku kohus. Järelikult *esineb vastutus tagajärje eest tegevusetuse puhul siis, kui antud isiku poolt nende tegude toimepanemisel, mida ta ei teinud ja mida ta oli kohustatud tegema, tagajärge ei oleks saabunud.*

Näit. lao valvur, hoolimata instruktsioonist, ei käinud tema hoiule antud objektide ümber kindlaksmääratud ajal ringi, vaid istus kogu öö liikumatult paigal; samal ööl varastati ladu tühjaks. Kas on põhjuslikku seost valvuri tegevusetuse ja saabunud tagajärje, s. o. sotsialistliku omandi riisumise vahel? Põhjuslik seos on olemas: kui valvur oleks teinud seda, mida ta ei teinud, kuid oli kohustatud tegema, s. o. kui ta oleks instruktsioonis määratud ajal käinud ringi tema hoiule usaldatud objektide ümber, oleks ta võinud takistada sotsialistliku omandi riisumist.

Vastupidi, kui tagajärg saabus olenemata antud isiku tegevusetusest, ei ole ka põhjuslikku seost tegevusetuse ja saabunud tagajärje vahel. Maja komandant Ivanov võeti kriminaalvastutusele teenistusliku hooletuse eest, mis avaldus selles, et ta ei puhastanud õigeaegselt korstnaid, mille tagajärjel tekkis tulikahju. Tehti

kindlaks, et Ivanov tõepoolest ei puhastanud temale usaldatud majas korstnaid, kuid maja selles osas, kus tekkis tulikahju, tehti remonti ja vastutus ehitise selle osa eest lasus ehitus-organisatsioonil. Järelikult ei ole tulikahju tekkimine põhjuslikus seoses Ivanovi tegevusetusega. Ivanov ei olnud kohustatud toime panema tegusid (korstnate puhastamine remonditavas ruumis), mis oleksid ära hoidnud tagajärje. Põhjusliku seose puudumise tõttu Ivanovi tegevusetuse ja tagajärje vahel lõpetas NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium asja menetluse Ivanovi süüdistusasjas kuriteo koosseisu puudumise tõttu.

Kohtupraktikas on põhjusliku seose olemasolu või puudumise küsimusel teo või tegevusetuse ja tagajärje vahel erakordselt suur tähtsus. Kohtupraktikas esinevad vead on sageli seotud põhjusliku seose ebaõige kujutlusega.

Tuleb silmas pidada, et me kõnelesime põhjuslikust seosest kui kuriteo koosseisu objektiivse (välise) külje elemendist. Kuid tagajärge võib lugeda subjektile süüks ainult sel juhul, *kui subjekt üldjoontes nägi ette või vähemalt oleks pidanud ette nägema põhjuslikku seose tekkimist tema teo ja tagajärje vahel.*

Kui ta ei võinud ega pidanud oma teo tagajärgi ette nägema, ei või ta kanda ka vastutust nende tagajärgede eest.

See reegel järgneb üldistest põhimõtetest vastutuse kohta nõukogude kriminaalõiguses. Inimest saab süüdistada nende tagajärgede tekitamise eest, mida ta taotles oma tegudega, või jällegi nende tagajärgede tekitamise eest, mida ta oli kohustatud ette nägema ja võis ära hoida. Kui aga teo tagajärjed olid sellised, et antud tingimustel oli võimatu neid ette näha, ei või olla ka kriminaalvastutust nende tegude eest.

§ 49. Kuriteo toimepanemise viis, aeg, koht ja olukord

Kuritegelike tegude toimepanemise viis, aeg, koht ja olukord ei kuulu alati kuriteo koosseisu objektiivse külje hulka. Näit. altkäemaksu saamise ja andmise (Vene NFSV KrK § 117 ja 118) puhul on ükskõik, mis teel altkäemaks saadi — isiklikult, vahendajate kaudu või posti teel, varjatud kujul või mitte, nagu on ükskõik ka altkäemaksu saamise aeg ja koht. Kuid väga paljudel juhtudel, mis eriosa paragrahvides otseselt tähendatud, on kuriteo toimepanemise viisil, ajal, kohal ja olukorral määratu tähtsus. Nende asjaolude olemasolust või puudumisest sõltuvalt on toimepandud teod üksikul juhul kuriteod või mitte, mõnikord muutub kuriteo kvalifikat-

sioon ja väga sageli muutub kuriteo raskus ja vastavalt sellele ka karistusmäära suurus.

Näit. jahipidamine (Vene NFSV KrK § 86[1]) on kriminaalkuritegu ainult siis, kui jahti peeti kas keelatud ajal või keelatud viisil või keelatud kohas. Järelikult määravad sel juhul kriminaalvastutuse jahipidamise eest teoviis, aeg ja koht.

Objektiivse külje tähendatud elementide olemasolu muudab mõnikord kuriteo kvalifikatsiooni. Näit. vargus ja avalik vargus (Vene NFSV KrK § 162 ja 165) erinevad teoviisilt: vargus on salajane, avalik vargus avalik vara riisumine.

Väga sageli hindab Kriminaalkoodeks kuriteo raskust olenevalt kuriteo toimepanemise viisist, kohast, ajast ja olukorrast. Näit. peatükis sõjaväeliste kuritegude kohta on reas paragrahvides tunnistatud kuritegu palju raskemaks ja karmimat karistust kaasatoovaks, kui see on toime pandud sõjaajal, sõjalise tegevuse piirkonnas ja eriti lahingu olukorras. Üheks kõige raskemaks tapmise viisiks (Vene NFSV KrK § 136) on tapmine paljude inimeste elule kardetaval või tapetule piinaval viisil. Üheks ohtlikumaks varguseliigiks on vargus, mis on toime pandud tulikahju, uputuse või muu õnnetuse ajal (Vene NFSV KrK § 162, p. g). Nii on kõigi esitatud näidete puhul, nagu muudelgi Kriminaalkoodeksis ettenähtud juhtudel, kuriteo toimepanemise viis, aeg, koht ja olukord kuriteo koosseisu objektiivse külje elemendid, kusjuures nende asjaolude olemasolu või puudumine peegeldub oluliselt kriminaalvastutuses.

Kõike kuriteo koosseisu objektiivse külje kohta öeldut kokku võttes võib neid elemente piiritella järgmiselt:

1) iga kuritegu on *ühiskonnaohtlik tegu;* tunnuste olemasolul, mis kõrvaldavad teo õigusvastasuse, ei ole kuritegu;

2) iga kuriteo objektiivse külje moodustab seaduse poolt keelatud *tegu või tegevusetus,* kusjuures real juhtudel kuriteo koosseisu objektiivse külje olemasoluks on küllalt teost või tegevusetusest, olenemata sellest, millised tagajärjed sellega esile kutsuti (nn. *formaalne* koosseis);

3) muudel juhtudel on kuriteo koosseisu objektiivse külje olemasoluks peale inimese teo või tegevusetuse vajalik ka: a) *tagajärje saabumine* ja b) *põhjusliku seose* olemasolu inimese teo või tegevusetuse ja saabunud tagajärje vahel (nn. *materiaalsed* koosseisud);

4) peale nende näeb seadus real juhtudel kuriteo koosseisu objektiivse külje elementidena veel ette: a) toimepandud kuriteo *teoviisi,* b) *aja,* c) *koha* ja d) *olukorra.*

KURITEO SUBJEKTIIVNE KÜLG

§ 50. Süü ja kriminaalvastutus

Ühe või teise ühiskonnaohtliku teo toimepannud isik ei lange alati kriminaalvastutuse alla. Eespool juba tähendati, et süüdimatud ja teatud vanuseni mittejõudnud isikud ei lange kriminaalvastutuse alla nende poolt toimepandud ühiskonnaohtlike tegude eest. Kuid peale selle võib esineda juhtumeid, kus süüdiv ja teatud vanuseni jõudnud isik siiski ei kuulu kriminaalvastutusele võtmisele tema poolt toimepandud ühiskonnaohtliku teo eest. See võib esineda neil juhtudel, kui selle või teise ühiskonnaohtliku teo toimepannud isikut ei ole tunnistatud süüdlaseks tema tegude eest.

Et süüdivat isikut tunnistada kriminaalselt vastutavaks tema poolt toimepandud ühiskonnaohtlike tegude eest, on vaja kindlaks teha selle isiku süü. *Süü on isiku psüühiline vahekord tahtluse või ettevaatamatuse näol tema poolt toimepandava teo ja selle teo tagajärgedega.*

Kui puudub selline isiku psüühiline vahekord tema poolt toimepandava teoga, ei ole ka isiku süüd ega järgne kriminaalvastutust.

Sotsialistlik kriminaalõigus annab süüle kui kriminaalvastutuse tingimusele otsustava tähtsuse. Lenin oma väljendustes kriminaalõiguse küsimuste kohta on korduvalt juhtinud tähelepanu süüle kui kriminaalvastutuse tingimusele. Partei ja valitsuse määrustes kriipsutatakse pidevalt alla iga töölise isikliku vastutuse tähtsust temale ülesandeks tehtud töö eest. Süü mõiste oli tuntud ka esimestele nõukogude võimu dekreetidele kriminaalõiguse alal. Vene NFSV 1922. a. KrK leidub üksikute süü liikide formuleering. 1924. a. „Põhialused" ja selle järel ka liiduvabariikide kriminaalkoodeksid annavad kindla süü vormid kui kriminaalvastutuse eelduse piiritelu.

Et selgusele jõuda, millistel juhtudel ühe või teise ühiskonnaohtliku teo toimepannud isik kuulub kriminaalvastutusele võtmisele, tuleb tema süü sisu, s. o. tahtlus või ettevaatamatus avastada. Vene NFSV KrK § 10 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavais paragrahvides antakse nii tahtluse kui ka ettevaatamatuse definitsioon:

„Isikuile, kes on toime pannud ühiskonnaohtlikke tegusid, ko-

haldatakse kohtulik-parandusliku iseloomuga sotsiaalse kaitse vahendeid ainult neil juhtudel, kui need isikud:

a) tegutsesid *tahtlikult*, s. t. nägid ette oma tegude tagajärgede ühiskonnaohtlikku iseloomu, soovisid neid tagajärgi või teadvalt lasksid neil saabuda, ja

b) tegutsesid *ettevaatamatult*, s. t. ei näinud ette oma tegude tagajärgi, olgugi et nad neid pidid ette nägema, või kergemeelselt lootsid ära hoida seesuguseid tagajärgi".

§ 51. Tahtlus

Vene NFSV KrK § 10 p. a. järgi isik, pannes tahtlikult toime ühe või teise ühiskonnaohtliku teo, näeb ette, teab oma teo tagajärgi. Näit. Vassiljev tulistab armukadeduse tõttu oma naist. Tulistades Vassiljev näeb ette oma naise surma võimaluse. Teine näide: olles rahvarikka tänava ääres asetseva maja 4. korra toas viskab joobnud huligaan tühja pudeli aknast tänavale. Visates pudeli selliselt kõrguselt rahvarikkale tänavale huligaan näeb ette, teab, et pudeliga võib tänaval möödujat haavata, isegi surmata. Mõlemas esitatud näites isik, pannes toime ühiskonnaohtliku teo, näeb ette oma teo tagajärgi.

Oma teo tagajärgi ette nähes võib isik siiski mitte ühtemoodi suhtuda nende tagajärgede saabumisse. Ühel juhul isik, nähes oma teo tagajärgi ette, *soovib* nende saabumist. Ülalesitatud näites Vassiljev, tulistades oma naist, soovib viimase surma. Teisel juhul isik, nähes oma teo tagajärgi ette, ei soovi nende saabumist, vaid ainult *laseb teadvalt* neil saabuda. Rahvarikka tänava ääres asetseva maja neljanda korra aknast pudelit alla viskav inimene näeb ette võimaluse haavata tänaval möödujat ja, soovimata just kedagi haavata, siiski teadlikult laseb saabuda haavata saamise võimaluse.

Isiku suhtumise järgi tema poolt ettenähtud teo tagajärgedesse jagatakse tahtlus kahte liiki: *otsene tahtlus* ja *kaudne tahtlus*.

Otsese tahtluse puhul isik näeb ette oma teo tagajärgi ja soovib nende tagajärgede saabumist. Kaudse tahtluse puhul isik näeb ette oma teo tagajärgi, ei taha, kuid teadvalt võimaldab nende saabumise. Ülalesitatud näiteist toimus esimene tegu otsese tahtlusega, teine — kaudse tahtlusega.

Mõlema tahtluse liigi (otsese ja kaudse) ühiseks momendiks on niisiis oma tegude tagajärgede ettenägemine isiku poolt. Eraldavaks momendiks, mis lubab tõmmata piiri otsese ja kaudse tahtluse vahele, on isiku suhtumine tagajärgede saabumisse: otsese

tahtluse puhul — tagajärgede soovimine, kaudse tahtluse puhul — ainult nende teadlik võimaldamine.

Ettenägemine tahtluse puhul võib esineda nii kahjulike tagajärgede saabumise *võimaluse* ettenägemisena kui ka tagajärgede saabumise *paratamatuse* ettenägemisena.

Üht või teist ühiskonnaohtlikku tegu toime pannes isik näeb ette, teab oma teo tagajärgi. Kerkib väga tähtis küsimus, milliste tagajärgede ettenägemisega on tegemist tahtluse puhul. Seda küsimust võib formuleerida ka teisiti: mida teab, mida näeb ette isik, kes paneb tahtlikult toime ühiskonnaohtliku teo? Näit. mida näeb ette isik, kes paneb toime varguse, võimu esindaja solvamise, laimamise jne.? Tahtluse olemasoluks on küllalt nende *faktiliste asjaolude teadmisest*, mis moodustavad KrK järgi konkreetse kuriteo koosseisu. Näit. tahtluse olemasoluks solvamise puhul on küllalt isiku teadmisest, et tema poolt väljendatud sõnadega või toimepandud tegudega alandatakse teise isiku isiklikku väärikust. Varguse puhul eeldab tahtlus, et inimene teab, et tema poolt toimepandavate tegudega teostub võõra vara äravõtmine (riisumine) ja et see äravõtmine toimub salaja.

Tahtluse olemasoluks on vajalik kõigi faktiliste asjaolude ettenägemine, mis moodustavad konkreetse kuriteo koosseisu. Näit, kuriteo koosseis, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 76, eeldab võimuesindaja avalikku solvamist tema teenistuskohuste täitmisel. Tahtlikult mainitud kuritegu toimepanev isik teab (näeb ette) kõiki neid faktilisi asjaolusid, mis moodustavad võimuesindaja solvamise koosseisu. Nii teab isik: 1) et tema sõnad või teod alandavad võimuesindaja väärikust; 2) et võimuesindaja on tema solvamise hetkel teenistuskohuste täitmisel ja 3) lõpuks, et võimuesindaja solvamine toimub avalikult. Nende kuritegude toimepanemisel, mille suhtes kuriteo koosseisu olemasoluks on nõutav peale inimese teo või tegevusetuse veel selle resultaadina *kahjulike tagajärgede* saabumine, on ettenägemise küsimuse lahendamine keerukam. Neil juhtudel kuulub tahtlusse ka *põhjusliku seose tekkimise ettenägemine toimepandavate tegude ja saabunud kuritegeliku tagajärje vahel.*

Esitame selgituseks näite. Ivanov, tahtes kättemaksuks Petrovi tappa, lööb talle noaga südame piirkonda, mille tagajärjel Petrov sureb. Sellel juhul Ivanov teab (näeb ette) põhjusliku seose tekkimist tema poolt toimepandava teo (noahoobi) ja saabunud tagajärje (kannatanu surma) vahel.

Tuleb silmas pidada, et tahtluse olemasoluks on küllalt ette näha põhjusliku seose tekkimist (teo ja saabunud tagajärje vahel) kas või üldjoontes. Näit. Smirnov, tahtes tappa Sidorovi, tulistab viimast lootes, et kuul satub Sidorovi südamesse, millele järgneb silmapilkne surm. Tegelikult sattus aga kuul kõhtu ja Sidorov sureb mõne päeva pärast kõhukelmepõletikku. Antud juhul ei näinud süüdlane täiesti õieti ette põhjusliku seose tekkimist tulistamise ja tagajärjena saabunud surma põhjuse vahel. Kas võib selline viga põhjusliku seose tekkimise üksikasjus kõrvaldada tahtluse olemasolu? Sellele küsimusele tuleb vastata eitavalt. *Tahtluse olemasoluks, nagu eespool öeldud, on küllalt ette näha põhjusliku seose tekkimist üldjoontes.* Põhjusliku seose tekkimise ettenägemine üldjoontes oli antud juhul süüdlasel olemas — süüdlane nägi ette, et tulistamise tagajärjena saabub kannatanu surm. See asjaolu, et süüdlane ei näinud ette kannatanu surma saabumise kõiki üksikasju, ei kõrvalda veel tahtluse olemasolu.

Üht või teist ühiskonnaohtlikku tegu toimepanev üldreeglina teab, et tema poolt sooritatavad teod on kuritegelikud ja karistatavad. *Kuid teadmine toimepandava teo karistatavusest ei ole ettenägemise paratamatuks elemendiks tahtluse juures.* Isik, kes paneb toime ühe või teise ühiskonnaohtliku teo, ei tarvitse teada, et see tegu on karistatav. Sellise teadmise puudumine ei kõrvalda tahtlust. Näit. isik, kes omavoliliselt hõivab võõra korteri, ei tarvitse teada, et omavoli toob kaasa kriminaalvastutuse (Vene NFSV KrK § 90), kuid vaatamata sellele kannab vastutust omavoli eest.

Mispärast sooritatavate tegude karistatavuse teadmine (ettenägemine) ei kuulu nõukogude kriminaalõiguse järgi ettenägemise hulka tahtluse juures? Seepärast, et nõukogude kriminaalõigus lähtub seisukohalt, et ei saa vabandada end seaduste, eriti kriminaalseaduste mitteteadmisega, kus on määratud karistatavad teod. Stalinliku konstitutsiooni § 130 nõuab kõigilt kodanikelt, et nad valjult täidaksid seadusi. See kohustab kõiki kodanikke kinni pidama riigi poolt määratud sotsialistlikust korrast. Seepärast viide sellele, et süüdlane ei teadnud üht või teist tegu sooritades selle karistatavusest, ei kõrvalda tahtlikku süüd. Küsimuse teissugune lahendamine tooks kaasa selle, et igaühel, kes on pannud toime ühe või teise ühiskonnaohtliku teo, oleks võimalus viidata sellele, et talle oli teadmata tema poolt sooritatud tegude karistatavus.

Otsese ja kaudse tahtluse ühiseks elemendiks on oma tegude tagajärgede ettenägemine. Kuid otsese tahtluse puhul isik, nähes ette oma tegude tagajärgi, soovib nende saabumist, kaudse tahtluse

puhul, neid tagajärgi ette nähes ta ei soovi nende saabumist, kuigi teadlikult võimaldab nende saabumist.

Süüdlase suhtumine oma tegude tagajärgede saabumisse nende soovimise kujul on arusaadav. Näit. Ivanov, surmates Petrovi eesmärgiga omandada tema vara, soovib Petrovi surma, sest ainult sel tingimusel võib ta oma eesmärgi saavutada, s. o. võõra vara omandada.

Keerukam on olukord siis, kui on tegemist kaudse tahtlusega, kus pole soovi, vaid on ainult teadlikult võimaldatud saabuda oma tegude tagajärgedel. Kõige sagedamini kaasneb kaudse tahtlusega kuriteo toimepanemisega teise, otsese tahtlusega kuriteo toimepanemine. Rasedale naisele aborti tehes põhjustab „ämmamoor" selle surma. Seadusvastaselt aborti tehes tegutseb ta otsese tahtlusega, s. t. teab (näeb ette), et tema teo tagajärjeks on viilase väljaajamine ja soovib seda. Seejuures antud juhul on selle soovi põhjuseks rahalise tasu saamine seadusvastase abordi eest. Kuid aborti tehes „ämmamoor" teab (näeb ette) ka naise, kellele aborti tehakse, surma võimaluse (abort mittepuhtate riistadega, või raseduse hilises järgus jne.). Mitte soovides naise, kellele aborti tehakse, surma vastutuse kartusel abordi eest, võimaldab „ämmamoor" surma saabumise. Himu saada rahalist tasu abordi tegemise eest on nii suur, et „ämmamoor" läheb isegi naise, kellele aborti tehakse, võimaliku surma peale välja. Antud juhul on tegemist seadusvastase abordi tegemisega otsesel tahtlusel ja tapmisega kaudsel tahtlusel.

Tuleb silmas pidada, et kaudse tahtlusega kuriteo kordasaatmisega ei kaasne alati teise, otsese tahtlusega kuriteo toimepanemine. Näit. isik, kes korraldas tulevärki petrooleumivaadi lähedal, teab, et ta oma teoga võib tulikahju esile kutsuda, kuid seda mitte soovides siiski võimaldab selle saabumise. Antud juhul on tegemist otsese tahtlusega *mittekaristatava teo* sooritamisel (tulevärgi korraldamine), kaudne tahtlus aga esineb *karistatava teo* suhtes (vara süütamine).

§ 52. Ettevaatamatus

Süü teine vorm — ettevaatamatus — võib olla kahesugune: *ettevaatamatus kergemeelsuse näol ja ettevaatamatus hooletuse näol.*

Ettevaatamatus kergemeelsuse näol väljendub selles, et isik, kes paneb toime ühiskonnaohtliku teo, näeb ette oma teo tagajärgi, kuid kergemeelselt loodab neid tagajärgi ära hoida.

Süü näiteks kuritegeliku kergemeelsuse näol võib olla järgmine juhtum. Suurendatud kiirusega mööda tänavat sõites autojuht näeb, et üle tee läheb vana naine. Autojuht teab, et ta võib naisele peale sõita, kui viimane läheb liiga aeglaselt üle tee või komistab ja kukub. Kuigi ta selliseid tagajärgi ette näeb, loodab autojuht, et need ei saabu ja arvestab seda, et tema osavus ja auto pidurite hea töötamine võimaldavad vajalikul hetkel autot pidurdada ja naise vigastamist või surma ära hoida. Kuid pidurite võime ja autojuhi osavus ei olnud küllaldased, et katastroofi vältida, ja üle tee minev naine sai auto all surma.

Ettevaatamatus kergemeelsuse näol läheneb mõnes suhtes tahtlusele. Nagu tahtluse nii ka kergemeelsuse puhul isik näeb ette oma tegude tagajärgi. Kuid otsesest tahtlusest erineb kergemeelsus sellega, et isik mitte ainult ei taha oma tegude tagajärgede saabumist, vaid kergemeelselt loodab nende tagajärgede saabumist ära hoida. Kaudsest tahtlusest erineb kergemeelsus sellega, et isik ei suhtu ükskõikselt oma tegude tagajärgedesse, vaid vastupidi, loodab nende saabumist ära hoida. Tuleb siiski silmas pidada, et kergemeelsuse puhul lootus oma tegude tagajärgi ära hoida eeldab kindlate asjaolude arvestamist, mis süüdlase arvates peavad ettenähtud tagajärgede saabumise ära hoidma. Selliste asjaoludena võivad esineda kas isiklik osavus või teiste isikute teod või loodusjõudude tegevus.

Kuritegelik kergemeelsus süü vormina ei erine tahtlusest ainult sellega. Tahtluse (nii otsese kui ka kaudse) puhul isik näeb ette mitte ainult oma tegude tagajärgede saabumise võimalikkust, vaid mõnikord ka nende saabumise vältimatust, kergemeelsuse puhul aga ainult tagajärgede saabumise võimalikkust. Ja see on arusaadav, sest kui isik näeb ette oma tegude tagajärgede saabumise vältimatust, ei või olla lootust neid ära hoida.

Ettevaatamatuse teine liik kannab nimetust *hooletus*.

Hooletus erineb kõigist kolmest käsiteldud süü vormist. See erinevus seisneb selles, et otsese ja kaudse tahtluse ja kergemeelsuse puhul isik näeb ette (teab) oma tegude tagajärgi, hooletuse puhul aga ta neid ette ei näe (ei tea). Nii langevad neil juhtudel, kui on tõestatud, et isik ei näinud ette oma tegude tagajärgi, ära kolm esimest süü vormi.

Tekib küsimus, miks siis isik, kes oma tegude tagajärgi ette ei näinud, langeb kriminaalvastutuse ja karistuse alla. Seepärast, et kuigi isik hooletuse puhul ei näinud ette oma tegude tagajärgi, pidi ta neid ette nägema. Näit. Ivanov puhastab revolvrit, kontrol-

limata enne, kas ei jäänud revolvri trumlisse padruneid. Puhastamise ajal ta surub päästikule, järgneb lask ja toas olev tütarlaps saab raskesti haavata. Ivanov võetakse kriminaalvastutusele raskete kehavigastuste tekitamise eest, kusjuures esineb ettevaatamatuse teine vorm — kuritegelik hooletus. Revolvrit puhastades oli Ivanov kohustatud ette nägema, et revolvrisse võis jääda padrun ja selle tõttu toimuda lask, mis võib kaasa tuua raskeid tagajärgi.

Ühe või teise isiku tegudes hooletuse kindlakstegemiseks tuleb iga kord lahendada küsimus, kas isik pidi oma tegude tagajärgi ette nägema. See küsimus lahendatakse nende faktiliste asjaolude, mille puhul toimus üks või teine ühiskonnaohtlik tegu, hindamisega. Selles suhtes on suur tähtsus näiteks selliste asjaolude selgitamisel, nagu ühiskonnaohtliku teo toimepannud isiku vanus, elukogemused, elukutse, tema eriteadmised jne.

Kui isik ei näinud ja asjaolude järgi ei pidanud ette nägema kahjulike tagajärgede saabumist, siis ei peeta hooletust süü vormiks ja kriminaalvastutust toimepandud teo eest ei järgne. Isiku sellist psüühilist vahekorda tema poolt toimepandud teoga nimetatakse *juhuseks,* mis kõrvaldab kriminaalvastutuse. *Juhuse puhul ei saa isikut süüdi tunnistada tema tegude eest.*

Ema annab näiteks oma lapsele apteegist saadud pulbreid. Sissevõetud pulbrite tagajärjel laps sureb. Osutub, et pulbrite andmisel tehti apteegis raske viga, andes pulbritena mürki. Ema ei saa antud juhul langeda kriminaalvastutuse alla, sest lapsele pulbreid andes ta ei näinud ega pidanud ette nägema, et pulbrite sissevõtmise tagajärjel laps sureb. Tegemist on juhusega. Teisiti tuleb küsimus lahendada farmatseudi suhtes, kes neid pulbreid andis. Tema teos ilmnes kuritegelik hooletus, kuna pulbreid välja andes ta ei kontrollinud nende sisu, kuigi pidi seda tegema oma tegevusala tõttu.

Ükskõik millisest ühest süü neljast vormist on küllalt kriminaalvastutuse olemasoluks. Seejuures tuleb silmas pidada, et mõnede kuritegude puhul võivad esineda kõik neli süü vormi. Näit. tapmine võib olla toime pandud otsese tahtlusega, kaudse tahtlusega, kuritegeliku kergemeelsuse ja kuritegeliku hooletuse tagajärjel. Teiste kuritegude puhul võib süü esineda kas ainult tahtluse või ettevaatamatuse kujul. Sellised kuriteod, nagu näiteks vargus, röövimine, kelmus võivad olla toime pandud ainult tahtlikult. Vastupidi, ametialane lohakus, ebamajanduslikkus jne. eeldavad ainult ettevaatamatut süüd. Lõpuks on selliseid kuritegusid, mis võivad olla toime pandud ainult otsese tahtlusega. Nende kuritegude pu-

hul on võimatu mitte ainult ettevaatamatu süü, vaid isegi süü kaudse tahtluse kujul. Näit. seadusvastane abort eeldab selle tegemist ainult otsesel tahtlusel.

Süü mitmesuguste vormide praktilisel tundmisel on väga suur tähtsus.

Nii tuleb kõigepealt osata eraldada tahtlust ja ettevaatamatust ühelt poolt ja juhust teiselt, kuna ainult sel juhul on võimalik lahendada küsimust selle kohta, kas isik allub kriminaalvastutusele. Kohtunik või prokurör, kes ei tunne vahet süü vormide ja juhuse vahel, võib kergesti teha vea ja võtta kriminaalvastutusele süütu isiku. Samuti tuleb tunda erinevust ühe süü vormi (tahtlus) ja teise (ettevaatamatus) vahel. Kriminaalseaduses on real juhtudel nähtud ette erinevad karistused olenevalt sellest, kas kuritegu oli toime pandud tahtlikult või ettevaatamatusest. Tahtlikku tapmist näiteks (Vene NFSV KrK § 136—138) karistatakse ainult vabaduskaotusega, kuna ettevaatamatu tapmine võib kaasa tuua karistuse paranduslike tööde näol.

§ 53. Eksituse mõju vastutusele

Õigusmõistmisorganite praktikas kerkib mõnikord küsimus, kuidas mõjub kriminaalseaduses kuriteona ettenähtud teo toimepannud isiku eksitus tema vastutusele.

Eksituse all mõistetakse isiku ebaõiget (ekslikku) mingisuguste juriidiliste või faktiliste asjaolude kujutlust.

Nii võib kõnelda 1) juriidilisest ja 2) faktilisest eksitusest.

1. *Juriidilisel eksitusel* võivad olla mitmesugused vormid:

a) Isik paneb toime teo, mida seadus ei pea kuriteoks, olles veendunud, et see tegu on kuritegu, näit. abielludes enne abiellumisea saabumist arvab, et paneb toime kuriteo. Selliseil juhtudel on tegemist *näiliku kuriteoga*, mis ei too kaasa vastutust.

b) Isik paneb toime teo, mis on seaduse järgi kuritegu, arvates ekslikult, et tegu ei ole kuritegu, hoidub näit. kuritahtlikult kõrvale lastele elatise maksmisest, eeldades, et see ei too kaasa kriminaalvastutust. Selline isik vastutab oma tegude eest, kuna ta tahtlikult pani toime tegusid, mis on seaduse järgi ühiskonnaohtlikud. Karistuse määramisel võib kohus muidugi arvesse võtta süüdlase eksiarvamise ja kergendada karistust.

c) Isik paneb toime teo teades, et saadab korda kuriteo, kuid arvab ekslikult, et selle teo eest on seaduses määratud väiksem karistus, kui see tõepoolest on. Selline eksitus ei või mõju avaldada

karistuse määrale, kuna isiku ja tema poolt toimepandud teo ühiskonnaohtlikkus ei vähenenud selle vea tõttu.

d) Isik sooritab teo teades, et paneb toime kuriteo, kuid arvab ekslikult, et selle kuriteo eest on määratud seaduses raskem karistus, kui see tõepoolest on. Ka selline eksitus ei või mõju avaldada karistuse määrale, kuna kuriteo ühiskonnaohtlikkuse määr määratakse seaduse poolt.

2. *Faktiline eksitus.* Isik ei tea faktilise eksituse puhul ühtesid või teisi asjaolusid, millest oleneb tegude kuritegelikkus või nende kvalifikatsioon.

Faktilisi eksitusi on mitmesuguseid:

a) Isik ekslikult ei tea, et sooritab teo, mis on olemuselt kuriteo objektiivne külg, näit. ärist kaupu ostes annab kassahoidjale pangatähe, teadmata, et see on vale; haige eest hoolitsedes annab talle ekslikult ühe arstimi asemel lusikatäie teist arstimit, mida võib võtta ainult tilgakaupa, kuna suure annusena see on mürgine.

Sellise eksituse puhul igal juhul tahtlust ei ole. Olenevalt asjaoludest on siin tegemist kas juhusega, mille eest isik ei vastuta, või ettevaatamatusega, mille eest isik vastutab. Nii on esimeses näites esitatud juhul tegemist juhusega, kuna isik ei näinud ega võinud ette näha, et tema kätte sattunud pangatäht on vale. Teise näite puhul võib olla tegemist juhusega või ettevaatamatusega: juhusega, kui ekslikult lusikatäie arstimit andnud isik temal olevate andmete järgi ei pidanud ette nägema, et teeb eksituse (näit. kirjaoskamatu, halvasti nägev isik jne.); ettevaatamatusega siis, kui eksituse teinud isik kõigi asjaolude järgi pidi ette nägema, et juhtub eksitus (näit. eksituse tegi arst või meditsiinõde).

b) Isik eksis kuritegu kvalifitseerivais asjaoludes. Ukraina NSV KrK järgi on raseda naise tapmine kvalifitseeritud tapmine. Seepärast seda, kes ei teadnud, et kannatanu oli rase, ei saa süüdistada selle tunnuse järgi kvalifitseeritud kuriteos.

Palitu varguse sihil riigi lattu tunginud varas võttis eksikombel kaasa ühele kaastöölisele kuuluva palitu. Kuna süüdlase tahtlus oli sihitud sotsialistliku omandi vargusele, peab ta vastutama sotsialistliku omandi varguse katse eest.

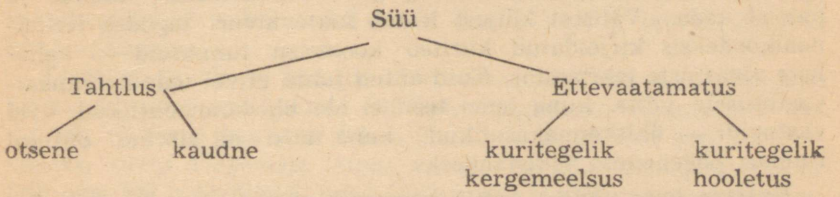
c) Isik eksis kuriteo objektis:

Stepanov, tahtes surmata Andrejevit, tappis viimase pähe eksikombel Fedorovi. Stepanov vastutab tahtliku tapmise eest, kuna tapmise koosseisu jaoks on ükskõik, kas tapeti Andrejev või Fedorov.

Petrov, tahtes toime panna terroristliku akti rajooni täitevkomitee esimehe vastu, surmab eksikombel eraisiku. Kuna süüdlase tahtlus oli sihitud terroristliku akti toimepanemisele, tegelikult ta aga pani toime lihtsa tapmise, peab ta vastutama terroristliku akti katse ja lihtsa tapmise toimepanemise eest.

§ 54. Tahtluse ja ettevaatamatuse skeem

Skemaatiliselt võib eespool vaadeldud neli nõukogude kriminaalõiguse järgi võimalikku süü vormi esitada järgmiselt:

Süü vormide paremaks selgitamiseks võib kaasa aidata järgmine tabel:

Küsimus	Vastus	Küsimus	Vastus	Süü vorm
Kas nägi oma tegude tagajärgi ette?	Jah, nägi ette.	Kuidas suhtus tagajärgede saabumisse?	Soovis tagajärgede saabumist.	Otsene tahtlus.
Kas nägi oma tegude tagajärgi ette?	Jah, nägi ette.	Kuidas suhtus tagajärgede saabumisse?	Ei soovinud, kuigi teadvalt võimaldas tagajärgede saabumist.	Kaudne tahtlus.
Kas nägi oma tegude tagajärgi ette?	Jah, nägi ette.	Kuidas suhtus tagajärgede saabumisse?	Lootis kergemeelselt tagajärgede saabumist vältida.	Ettevaatamatus kergemeelsuse näol.
Kas nägi oma tegude tagajärgi ette?	Ei näinud.	Kas pidi ette nägema?	Jah, pidi ette nägema.	Ettevaatamatus hooletuse näol.
Kas nägi oma tegude tagajärgi ette?	Ei näinud.	Kas pidi ette nägema?	Ei võinud ega pidanud ette nägema.	Juhus — kriminaalvastutus langeb ära.

XIV peatükk

ASJAOLUD, MIS KÕRVALDAVAD TEO ÜHISKONNAOHTLIKKUSE

§ 55. Üldmõisted

Kriminaalõigus näeb ette tegusid, mis oma väliste tunnustega langevad kokku ühe või teise kuriteo koosseisu tunnustega, kuid mis siiski pole ühiskonnaohtlikud ega too kaasa kriminaalvastutust. Areteeritud bandiidi põgenemisel saatevalvur, võtnud tarvitusele kõik võimalikud abinõud põgeniku tabamiseks, tulistab ja haavab teda. Välisest küljest leidub saatevalvuri tegudes Kriminaalkoodeksis kirjeldatud kuriteo koosseisu tunnuseid — kehaliste vigastuste tekitamine. Kuid antud juhul ei või teda kriminaalvastutusele võtta, kuna tema teod ei ole ühiskonnaohtlikud, vaid vastupidi — ühiskonnakasulikud, kuna need on sihitud ohtliku roimari põgenemise takistamiseks.

Esitame teise näite. Arst amputeerib sõrme haige käel, et ära hoida haiget ähvardavat veremürgitust. Välisest küljest on arsti teol kuriteo koosseisu tunnuseid — kehavigastuse tekitamine. Sellest hoolimata ei või antud juhul arsti tegu kui ühiskonnakasulikku ja haige elu säilitamisele sihitut tunnistada ühiskonnaohtlikuks.

Esitatud näiteist nähtub, et teatud asjaoludel tegu, mis oma väliste tunnustega annab ühe või teise kuriteo koosseisu, ei ole ühiskonnaohtlik ega peeta seda kuriteoks. Selliste asjaolude teadmisel on väga suur tähtsus, kuna see annab võimaluse õieti lahendada ühe või teise teo kuritegelikkust või mittekuritegelikkust.

Nõukogude kriminaalõigus loeb tegude ühiskonnaohtlikkust ja kuritegelikkust kõrvaldavaks järgmised asjaolud:

1) seaduse täitmine;
2) kohusliku käsu täitmine;
3) ühiskonnakasulike kutsealaste funktsioonide täitmine;
4) oma õiguse teostamine;
5) kannatanu nõusolek;
6) hädakaitse;
7) hädaseisund.

Liiduvabariikide kriminaalkoodeksid näevad ette ainult kaks viimast asjaolu, ülejäänud on aga tuntud kriminaalõiguse teooriale ja kohtupraktikale.

§ 56. Seaduse täitmine

Nõukogude seaduste täitmiseks nõutavaid tegusid ei või muidugi pidada ühiskonnaohtlikuks, kuigi need väliselt sarnaneksid tegudega, mis on kirjeldatud Kriminaalkoodeksi ühes või teises paragrahvis. Kui näit. prokurör kohaldab spekulatsioonis (Vene NFSV KrK § 107) süüdistatavale isikule tõkkeabinõuna vahi all pidamist, siis pole prokuröri selline tegu ühiskonnaohtlik, kuigi see väliselt sarnaneb KrK § 147 kirjeldatud teoga. Kuid seepärast, et prokurör tegi seda KrPK ja KrK nõuete täitmiseks, ei saa seda vaadelda kui ühiskonnaohtlikku. Teisiti on lugu, kui keegi eraisik kas kättemaksuks või muudel madalatel ajedel võtab vabaduse teiselt isikult. Sel juhul esineb KrK § 147 kirjeldatud kuriteo koosseis.

Tuleb siiski silmas pidada, et viide seaduse täitmisele vabastab kriminaalvastutusest ainult kindlate tingimuste olemasolul. On vajalik, et isikul, kes pani toime ühed või teised teod seaduse täitmiseks, *oleks tõepoolest õigus nende tegude toimepanemiseks.* Isik aga, kel pole õigust nende või teiste tegude toimepanemiseks, ei saa viidata seaduse täitmisele ega vabane kriminaalvastutusest.

Kui prokurör kohaldab vabaduskaotust kooskõlas KrK ja KrPK nõuetega, on see seaduslik tegevus; kui militsionäär kohaldab vabaduskaotust eelvangistuse vahendina, on see seadusvastane tegevus. Prokurör tegutseb antud näites seaduse alusel, militsionäär aga, kel pole õigust iseseisvalt kohaldada vabaduskaotust tõkkeabinõuna ja kes tegutseb seetõttu mitteseaduslikult, langeb kriminaalvastutuse alla.

§ 57. Kohusliku käsu täitmine

Mõnikord sooritatakse ühe või teise teenistusliku käsu täitmiseks tegusid, mis väliselt sisaldavad mingisuguse kuriteo koosseisu tunnuseid. Kas langeb sellisel juhul käsu täitja ja sellega ühiskonnaohtliku teo toimepannud isik kriminaalvastutuse alla? Teisiti öeldes, kas käsu täitmine on asjaolu, mis kõrvaldab teo ühiskonnaohtlikkuse?

Kohusliku käsu kui teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldava asjaolu täitmise küsimus tuleb lahendada eraldi käskude suhtes, mis antakse sõjaväeteenistuses, ja käskude suhtes, mis antakse tsiviilteenistuse korras.

Et aru saada, kas sõjaväeteenistuse korras antud käsu täitmine on teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldavaks asjaoluks, tuleb selgeks teha käsu täitmise tähtsus sõjaväeteenistuses.

Punaarmee Distsiplinaarmäärustiku § 8 ütleb: „Komandöri ja ülema käsk on alluvale seadus. See tuleb täita vastuvaidlematult, täpselt ja tähtajaks. Käsu mittetäitmine on kuritegu ja karistatakse sõjatribunali poolt". Lähtudes neist Distsiplinaarmäärustiku nõudeist tuleb käsu täitmist sõjaväelase poolt tunnustada asjaoluks, mis kõrvaldab teo ühiskonnaohtlikkuse. Saanud ülemalt käsu, ei ole sõjaväelasel õigust arutada seda käsku kasulikkuse, kahjulikkuse, ohtlikkuse jne. seisukohalt. Sõjaväelane on kohustatud täitma ülema iga käsku. Seepärast sõjaväelane, kui ta temale antud käsu täitmiseks paneb toime selliseid tegusid, mis sisaldavad ühe või teise kuriteo tunnuseid, ei lange kriminaalvastutuse alla. Seda võib teisiti formuleerida järgmiselt: *sõjaväelase poolt käsu täitmine on alati asjaoluks, mis kõrvaldab tema poolt toimepandud tegude õigusvastasuse.* Kui ülema poolt antud käsu täitmine on seoses ühiskonnaohtlike tegude toimepanemisega alluva poolt, langeb kriminaalvastutuse alla sellise käsu andnud ülem.

Teisiti tuleb lahendada küsimus käsu täitmisest, mis on antud tsiviilteenistuse korras.

Tsiviilteenistuse korras antud käsu täitmine ei ole sugugi alati asjaoluks, mis kõrvaldab alluva poolt toimepandud tegude õigusvastasuse. Kõigepealt tsiviilteenistuse korras antud kuritegelik käsk ei või olla asjaoluks, mis kõrvaldab alluva poolt toimepandud tegude õigusvastasuse.

Näit. asutise ülem käseb asutise laekuril anda endale ühe või teise summa riigi raha, riisumise varjamiseks aga koostada valearved. Laekur täidab temale antud käsu. Antud näites langeb kriminaalvastutuse alla mitte ainult asutise juhataja, kes andis kuritegeliku käsu ja omastas riigi raha, vaid ka laekur, kes täitis *ilmselt kuritegeliku* käsu. Kuritegeliku käsu täitmisel ei või isik seepärast viidata sellele, et ta tegutses käsu täitmiseks. Ainult sel juhul, kui alluv ei olnud teadlik ja asjaolude järgi ei pidanudki olema teadlik temale antud käsu kuritegelikust iseloomust ja seetõttu täitis käsu, ei kuulu ta kriminaalvastutusele võtmisele. Näit. arst annab kuritegelikke sihte taotledes meditsiinõele käsu süstida haigele uut preparaati, mis on õele tundmatu ja on tugevasti toimiv mürk. Seejuures arst veenab õde uue preparaadi kahjutuses. Õde teeb süstimise ja haige sureb. Kuigi õde antud juhul täidab kuritegeliku käsu, kuid kriminaalvastutusele võtmisele ta selle eest ei kuulu, kuna ta ei olnud teadlik ega võinudki teadlik olla temale antud käsu kuritegelikkusest.

§ 58. Ühiskonnakasulike kutsealaste funktsioonide täitmine

Real juhtudel pannakse isiku poolt oma kutsealaste funktsioonide täitmisel väliselt samasuguseid tegusid toime nagu ka kuritegude toimepanemisel. Hamba väljatõmbamine arsti poolt on ühiskonnakasulik tegu. Kui aga hammas lüüakse välja kakluse ajal, siis vastutab selle teo toimepannud isik kehavigastuse tekitamise eest. Arsti tegu pandi toime kutsealaste arstlike funktsioonide täitmise korras, hamba väljalööja tegu aga oli sihitud kehavigastuse tekitamisele ja tuleb seepärast vaadelda seda kui kuritegelikku tegu.

Esitatud näitest nähtub, et kutsealaste funktsioonide täitmine võib sageli esineda kujul, mis väliselt on sarnane ühe või teise kuriteo koosseisuga. Kuid kutsealaste funktsioonide täitmine pole alati teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldavaks asjaoluks, vaid ainult rea tingimuste olemasolul:

1. Isikul, kes viitab kutsealaste funktsioonide täitmisele, peab olema õigus neid funktsioone täita. Seepärast arst, kes paneb toime operatsiooni, võib viidata kutsealaste funktsioonide täitmisele. Isik aga, kel pole arstiteaduslikku eriharidust, ei või operatsiooni tehes viidata kutsealaste funktsioonide täitmisele.

2. Kutsealaste funktsioonide täitmine peab taotlema ühiskonnakasulikke sihte. Näit. sõrme äralõikamisel arsti poolt sihiga vältida võimalikku veremürgitust on ühiskonnakasulik siht ja kõrvaldab seepärast teo ühiskonnaohtlikkuse. Kui aga arst lõikab patsiendi sõrme ära eesmärgil aidata viimasel pääseda sõjaväeteenistusest, on sel teol ühiskonnakahjulik eesmärk ja seega on tegu ühiskonnaohtlik.

3. Kutsealaste funktsioonide täitmine peab toimuma antud kutse jaoks vastavate vahenditega ja nõutud tingimustes. Seepärast näit. kirurg, kes tegi operatsiooni mustade riistadega, mille tagajärjeks olid veremürgitus ja haige surm, ei või end õigustada sellega, et ta täitis kutsealaseid funktsioone. Samuti arst, kes teeb kas või lubatud aborti, kuid kodus, mitte haiglas, nagu seda nõuab seadus, ei või ennast vabandada sellega, et ta tegutses oma kutsealaste funktsioonide täitmisel.

Nii kõrvaldab kutsealaste funktsioonide täitmine teo ühiskonnaohtlikkuse ainult tingimusel, et isikul oli õigus nende funktsioonide täitmiseks, kutsealaste funktsioonide täitmine ise aga taotles ühiskonnakasulikke sihte ja oli teostatud antud kutse jaoks vajalike vahenditega ja nõutavail tingimustel.

Praktikas on võimalikud juhud, kus arst-kirurg, opereerides ühiskonnakasuliku sihiga ja vastavate vahenditega, teeb operatsiooni ajal eksituse, näit. jätab haige kõhuõõnde kirurgilisi instrumente. Selliseil juhtudel tekib küsimus arsti kriminaalvastutusest ettevaatamatu kahju tekitamise — kas kehavigastuse või surma eest, olenevalt selle vea tagajärgedest.

Teine küsimus, mis kuulub arstlike kutsealaste funktsioonide täitmise juurde, on haige nõusoleku küsimus operatsiooniks. Kas kõrvaldab kriminaalvastutuse operatsiooni tegemine ilma haige nõusolekuta? Otsese vastuse sellele küsimusele annab Vene NFSV Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja RKN dekreet „Meditsiintööliste kutsealasest tööst ja õigustest" (VSKK 1924, nr. 88, art. 892). Vastavalt sellele dekreedile võib täiskasvanud haigeid opereerida ainult haige nõusolekul, alla 16-aastasi või vaimuhaigeid — nende vanemate või eestkostjate nõusolekul. Ainult neil juhtudel, kui haige elu on hädaohus, aga haige nõusolekut on võimatu saada tema meelemärkusetuse tõttu, lubatakse opereerida ka haige nõusolekuta.

§ 59. Oma õiguste teostamine

Oma õiguste teostamine seadusega lubatud piirides on samuti toimepandud teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldav asjaolu, kuigi see tegu oma väliseilt tunnuseilt sarnaneks ühe või teise kuriteoga.

Seletame öeldut näitega. Karistuseks lapse vallatuse eest ei luba ema teda tänavale minna. Välisest küljest on ema teol Vene NFSV KrK § 147 ettenähtud kuriteo (kellegi vabaduse võtmine) tunnused. Kuna aga ema tegu pole antud juhul muud, kui oma vanemlike õiguste teostamine lapse suhtes (õigus lapsi kasvatada), ei saa antud tegu pidada ühiskonnaohtlikuks ja see ei too kaasa kriminaalvastutust. Oma õiguste teostamine, nagu eespool öeldud, on teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldavaks asjaoluks ainult tingimusel, kui seda õigust teostati seadusega lubatud piirides. Seepärast, kui ema oma lapse distsiplineerimise eesmärgil hakkab teda piinama, ei kõrvalda selline tegu ema teo ühiskonnaohtlikkust, kuna nõukogude seadus keelab vanemail oma lapsi piinata.

§ 60. Kannatanu nõusolek

Üksikuil juhtudel võib ka kannatanu nõusolek olla asjaoluks, mis kõrvaldab teo ühiskonnaohtlikkuse.

Kui näiteks Afanasjev andis Borissovile nõusoleku, et viimane hävitaks mingisuguse Afanasjevile kuuluva eseme, siis ei saa

Borissovit võtta kriminaalvastutusele võõra vara hävitamise eest. Afanasjevi nõusolek eseme hävitamiseks kõrvaldab sel juhul Borissovi teo ühiskonnaohtlikkuse.

Kannatanu nõusoleku kui teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldava asjaolu küsimust tuleb vaadelda kahelt seisukohalt:

1) kannatanu nõusolek kallaletungi puhul kannatanu isikule ja

2) kannatanu nõusolek ürituse puhul tema varaliste õiguste vastu.

Kallaletungi puhul isikule kõrvaldab kannatanu nõusolek teo ühiskonnaohtlikkuse ainult kõige tähtsusetumail juhtumeil. Näit. kannatanu nõusolek ei kõrvalda tema elu või tervise vastu sihitud ürituse ühiskonnaohtlikkust. Sotsialistlikus ühiskonnas on lubamatu, et keegi võtaks teise isiku elu, kuigi viimase nõusolekul või palvel. Isiku elu ja tervise tugevdatud kaitse sotsialistlikus riigis nõuab kõigi nende karistamist, kes tungivad teiste elu ja tervise kallale ja seejuures olenemata sellest, milliseil tingimustel need kallaletungid sooritati.

Varaliste õiguste vastase ürituse puhul ei kõrvalda kannatanu nõusolek ka mitte alati teo ühiskonnaohtlikkust. Nii näit. vara hävitamisel kõrvaldab kannatanu nõusolek teo ühiskonnaohtlikkuse ainult sel juhul, kui varal, mille vastu üritus teostati, ei olnud ühiskondlik-majanduslikku väärtust. Teisiti lahendatakse kannatanu nõusoleku küsimus sel juhul, kui tegemist on üritusega majanduslikult eriti väärtusliku vara vastu, kuigi see oli kannatanu valduses. Kui näiteks maja omanik annab nõusoleku maja süütamiseks ja hävitamiseks, siis isik, kes saadud nõusoleku põhjal maja hävitas, langeb kriminaalvastutuse alla. Antud juhul ei kõrvalda kannatanu nõusolek maja hävitanud isiku teo ühiskonnaohtlikkust.

§ 61. Hädakaitse

Hädakaitse on õiguspärane kaitse õigusvastase kallaletungi vastu kallaletungijale mingisuguse kahju tekitamise teel. Hädakaitse on ette nähtud Vene NFSV KrK § 13 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavais paragrahvides.

Hädakaitse seisundis oleva isiku teod võivad sisaldada tunnuseid, mis on omased ühele või teisele kuriteole, kuid neid tegusid ei peeta ühiskonnaohtlikuks ja need teod ei too kaasa kriminaalvastutust. Isiku kaitse kallaletungija vastu ei too kaasa kriminaalvastutust seepärast, et sellega hoitakse ära kuriteo toimepanemine ja seepärast ei saa vaadelda seda tegu kui ühiskonnaohtlikku.

Kui kodanikele ei oleks antud õigust ennast kaitsta roimarite kallaletungi puhul, oleks kurjategijaile kuritegude toimepanemine sellega äärmiselt kergendatud.

Tuleb siiski silmas pidada, et hädakaitse kõrvaldab teo ühiskonnaohtlikkuse ainult teatud tingimustest kinnipidamisel kaitse puhul. Et näitlikult selgeks teha, miks tekib hädakaitse puhul küsimus eriliste tingimuste kohta, analüüsime järgmist näidet kohtupraktikast. Metsas käies avastas metsavaht värskelt maharaiutud puid. Kahtlustades metsa riisumises naaberkülas elavat Semenovit läks metsavaht külasse ja lähenes oletatava metsariisuja majale. Sel hetkel jooksis Semenov majast välja, kirves käes, ja hakkas metsavahti taga ajama, hüüdes: „Ma su tapan!" Nähes, et Semenov jõuab talle järele ja tundes Semenovit inimesena, kes on korduvalt olnud kohtu all huligaansuse pärast ja kes seega võis kergesti oma ähvarduse teostada, hoiatas metsavaht teda et ta jääks seisma ja võttis kaasasoleva püssi laskevalmis. Hoiatusest hoolimata jätkas Semenov metsavahi tagaajamist. Hetkel, kui Semenov jõudis metsavahile järele, tulistas viimane ja surmas Semenovi.

Siin tekib rida küsimusi, mis puutuvad hädakaitsesse. Tekib näit. küsimus, kas metsavahil oli üldse õigust end kaitsta sellise kallaletungi vastu (oli ainult ähvardus), kas metsavahil oli õigus võtta tarvitusele selline äärmine kaitsevahend, nagu seda on tulistamine, kas pidi metsavaht end kaitstes laskma nii, et oleks kallaletungijat ainult haavanud, aga mitte surmanud, jne. Nende küsimuste lahendamisest oleneb ka põhiküsimuse lahendamine — kas metsavaht langeb kriminaalvastutuse alla Semenovi surmamise eest. Esimeses astmes, kus metsavahi asja arutati, mõisteti ta süüdi tapmises. Teine aste lõpetas teo Vene NFSV KrK § 13 1. lõike põhjal, kuna tunnustati, et metsavaht tegutses hädakaitse seisundis.

Esitatud näide näitab, et hädakaitse tunnistamiseks teo ühiskonnaohtlikkust kõrvaldavaks asjaoluks on vaja rea tingimuste olemasolu. Need jagunevad kallaletungisse ja kaitsesse puutuvaiks.

Hädakaitse õiguspärasuse tingimused, mis puutuvad kallaletungisse, on järgmised:

a) *Kallaletung peab olema ühiskonnaohtlik,* näit. kallaletung sihiga inimest surmata, naist vägistada. Selle tingimuse tõttu ei või isik end kaitsta seadusliku kinnipidamise vastu võimuorganite poolt. Samuti ei saa end kaitsta läbiotsimisel ühe või teise asja

äravõtmise vastu võimuorganite poolt, kuna see äravõtmine toimub seaduspäraselt ja sel on ühiskonnakasulik siht — kuritee avastamine.

b) *Kallaletung peab olema tõeline,* reaalselt olemasolev. Kaitse on lubatav ainult neil juhtudel, kui kallaletung tegelikult esines, aga ei olnud mitte kaitsja kujutlus. Praktikas esineb juhtumeid, kus kaitstakse end tegelikult mitteeksisteeriva kallaletungi vastu. Kirillov, kohates metsateel Mihhailovit, kes tõstis kohtamisel käe üles, otsustas, et Mihhailov tõstis käe selleks, et teda lüüa (Kirillovit hoiatati, et talle tahetakse kätte maksa ühe tütarlapse halva kohtlemise pärast). Kirillov haaras noa ja lõi sellega Mihhailovit rinda, mille tagajärjel Mihhailov suri. Asja uurimisel selgus, et Mihhailov üldse ei tundnud Kirillovit ega olnud tal mingisuguseid põhjusi kallaletungiks Kirillovile. Käe tõstmisega tahtis ta nähtavasti tervitada Kirillovit või peatada teda, et midagi küsida. Kirillovi asja arutades määras kohus täiesti õieti, et antud juhul oli tegemist kaitsega olematu kallaletungi vastu või ebakaitsega ja mõistis Kirillovi süüdi tapmise eest.

Teod, mis on toime pandud kaitseks näiliku kallaletungi vastu, peavad üldreeglina kaasa tooma kriminaalvastutuse. Ainult neil juhtudel, kui asjaolude järgi tõestatakse, et kaitsja ei võinud ega pidanud ette nägema, et on tegemist näiliku kallaletungiga, langeb kriminaalvastutus ära.

c) *Kallaletung peab olema kaasaegne.* See eeldab, et kaitsta võib ainult sellise kallaletungi vastu, mis on juba alanud või mille algamist tuleb vahetult oodata. Seepärast ei saa kaitsta oletatava kallaletungi vastu. Näit. Fedorov, kohates öösel pimedal tänaval kaht tema arvates kahtlast isikut, arvas, et viimased tungivad talle kallale ja selle ärahoidmise sihil tulistas ja haavas üht neist. Osutus, et viimaseil ei olnud vähimatki kavatsust Fedorovile kallale tungida. Selline enneaegne kaitse on karistatav. Samuti on lubamatu kaitse juba lõppenud kallaletungi vastu. Pärast kallaletungi lõppu kallaletungijale tekitatud kahju ei kõrvalda toimepandud teo ühiskonnaohtlikkust.

Hädakaitse õiguspärasuse tingimused, mis puutuvad kaitsesse, on järgmised:

a) *Kaitse kallaletungi puhul peab toimuma kallaletungija huvidele mingisuguse kahju tekitamise teel.* Kui mingisuguste huvide kaitsel tekitatakse kahju mitte kallaletungijale, vaid teistele isikutele, siis tuleb sellist kaitset hinnata mitte hädakaitse, vaid hädaseisundi (vt. § 62) eeskirjade kohaselt.

Hädakaitse puhul võidakse kahju tekitada mitte ainult kallaletungija isikule, vaid ka tema varalistele õigustele.

b) *Hädakaitse on lubatud mitte ainult ürituse puhul oma huvide, vaid ka teiste huvide ja nõukogude võimu vastu.* Vene NFSV KrK § 13 kõneleb kaitsest „Nõukogude võimu või kaitsja enese või teise inimese isiku või õiguste vastu sihitud ründe vastu".

Sotsialistliku ühiskonna tingimustes on igal selle liikmel tingimatu õigus kaitsta selle kollektiivi teiste liikmete huvisid. Nõukogude võimu huvide kaitse suhtes aga on NSV Liidu kodanikel mitte ainult õigus, vaid kohustus kaitsta neid huve. NSV Liidu kodanikele on pandud kohustus kaitsta sotsialistlikku riiki tema vastu sihitud kallaletungide vastu, hoida ja tugevdada sotsialistlikku omandit — nõukogude korra alust. Sellest kohustusest tuleneb ka kohus kaitsta sotsialistlikku omandit riisumise ja igasuguste muude kallaletungide vastu.

c) *Kaitse kallaletungi puhul peab vastama kallaletungile* või, teisiti öeldes, kaitse ei pea ületama hädakaitse piire.

Kui näiteks kallaletung isiku vastu ähvardab tühiste kehavigastuste tekitamisega, selle kallaletungi tõrjumiseks aga võetakse tarvitusele relv, millele järgneb kallaletungija surm, ei saa säärast kaitset tunnistada õiguspäraseks. Sellist ebavastavust kaitse ja kallaletungi vahel tuleb hinnata kui hädakaitse piiride ületamist ja see peab kaasa tooma kriminaalvastutuse.

Hädavajalikud kaitsevahendid määratakse kallaletungi iseloomu poolt. Seepärast esineb hädakaitse piiride ületamine siis, kui esineb *ilmne mittevastavus* kaitstava huvi ja kallaletungijale tekitatud kahju vahel. Kaitsel tarvitatud vahendite hädavajalikkuse küsimus tuleb kohtul lahendada iga kord kõigi faktiliste asjaolude alusel.

Hädakaitse piiride ületamine on ühiskonnaohtlik. Seejuures kahju, mis tekitatud kallaletungijale hädakaitse piiride ületamise tagajärjel, tuleb vaadelda üldistel alustel kui vastava kuriteo toimepanemist. Peatükis isikuvastaste kuritegude kohta leidub eri paragrahv (Vene NFSV KrK § 139), mis näeb ette hädakaitse piiride ületamisel toimepandud tapmise. Selle tapmisliigi eest määrab seadusandja karistuse, kuigi teiste tapmisliikidega võrreldes väiksema.

Nii *on hädakaitse ühiskonnaohtlikkust kõrvaldavaks asjaoluks ainult siis, kui on olemas ilma erandita kõik tingimused, mis puutuvad nii kallaletungisse kui ka kaitsesse.*

Lähtudes kõigest ülalöeldust on võimalik ka lahendada paragrahvi algul toodud näide kallaletungist metsavahile. Kas olid sel juhul olemas kõik hädakaitse tingimused? Metsavahile kallaletung oli ühiskonnaohtlik, see ähvardas tema elu. See kallaletung oli ka reaalne, s. t. oleles tõelikult. Lõpuks see kallaletung esines, kuna tapmise ähvarduse teostamist võis vahetult oodata. Metsavaht teostas kaitset kallaletungijale kahju tekitamise teel. Seejuures oli kaitse eesmärgiks ära hoida kallaletungi metsavahi enda elule. Ja lõpuks kaitse oli vastav kallaletungile (Semenov tahtis metsavahti tappa). Nii olid kõik tingimused, mille puhul hädakaitse kõrvaldab teo ühiskonnaohtlikkuse, olemas metsavahile kallaletungi juhul ja järelikult otsustas teise astme kohus õieti, kui ei leidnud metsavahi teos kuriteo koosseisu.

§ 62. Hädaseisund

Hädaseisund on isiku selline seisund, kus ta ainult mingisuguse väliselt iseloomult kuritegeliku teo toimepanemisega võib ära hoida seadusega kaitstavaid huvisid ähvardavat ohtu (Vene NFSV KrK § 13 2. lõige ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid).

Hädaseisundit iseloomustab kahe seaduse poolt kaitstava huvi kokkupõrge, kusjuures ühe huvi kaitset võib teostada ainult teise huvi rikkumisega. Seletame öeldut näitega. Kaluri juurde, kes viibis oma lootsikuga kalda lähedal, jooksis Lvov ja nõudis, et kalur annaks oma lootsiku viibimata tema käsutusse. Seejuures Lvov seletas, et jõekaldal käies ta kuulis appihüüdeid ja nägi jões suplevat last uppuvat. Oskamata ujuda ja teist lootsikut lähedal mitte leides, peale kaluri lootsiku, pöördus Lvov kaluri poole. Kuna kalur kategooriliselt keeldus lootsikut andmast, võttis Lvov, soovides päästa uppuvat last, temalt lootsiku vägisi ja päästis lapse. Sel momendil, kui Lvov kalurilt lootsiku vägisi võttis, tekitas ta kalurile kergeid kehavigastusi. Rahvakohtunik, kelle poole pöördus kalur palvega võtta Lvov kriminaalvastutusele, kontrollinud kõiki asjaolusid, tunnistas Lvovi kalurile kehavigastuste tekitamises süütuks, viidates seejuures KrK § 13 2. lõikele.

Esitatud näide näitab konkreetselt, mis on hädaseisund ja miks selles seisundis toimepandud teod ei too kaasa kriminaalvastutust.

Analüüsime näidet. Kas Lvov oli tõepoolest hädaseisundis, millest kõneleb Vene NFSV KrK § 13 2. lõige? Lvov, kellele kalur keeldus lootsikut andmast, oli seisukorras, kus ta pidi kas mitte

vägivalda tarvitama kaluri kallal, järelikult jätma lootsiku võtmata ja sellega laskma uppuja hukkuda või jällegi võtma kalurilt lootsiku kas või temale kergete kehavigastuste tekitamisega ja päästma uppuja. Lvov otsustas teise võimaluse kasuks. Kas võib teda süüdi mõista tehtud ja teostatud otsuse eest? Muidugi mitte, kuna tema poolt tekitatud kahju (kergete kehavigastuste tekitamine kalurile) on tunduvalt väiksem võrreldes ärahoitud kahjuga (lapse võimalik surm).

Tuleb silmas pidada, et mingisuguse ühe huvi kaitsmine teise rikkumise teel kõrvaldab toimepandud teo ühiskonnaohtlikkuse ainult teatud tingimuste olemasolul. Need tingimused puutuvad nii *ähvardavasse ohusse kui ka selle ärahoidmisse.*

Hädaseisundi õiguspärasuse tingimused, mis puutuvad ähvardavasse ohusse:

a) *Hädaohu tekkimise allikaks võivad olla kõige mitmekesisemad asjaolud: stiihilised loodusjõud* (uputus), *stiihilised õnnetused* (tulikahju), *loomade kallaletung, inimese teod* (kallaletung isikule). Seejuures tuleb silmas pidada, et kaitse õigusvastase kallaletungi vastu kahju tekitamisega kallaletungijale endale on hädakaitse, kaitse kahju tekitamisega kolmandaile isikuile on hädaseisundi akt.

b) *Ähvardav hädaoht peab olema tõeline,* s.t. reaalselt olemasolev, aga mitte kujuteldav. Nii oli esitatud näites kaluriga last ähvardav hädaoht tõeline, aga mitte kujuteldav.

c) *Oht peab olema kaasaegne.* Tulevikus ähvardav hädaoht ja möödunud hädaoht ei saa luua hädaseisundit. Seletame seda näitega. Lapina pöördus arsti poole palvega abistada tema meest, kes oli mürgitunud tugevasti toimiva mürgiga ja oli nüüd surmaohus. Arst keeldus abist, viidates sellele, et teda võidakse iga minut välja kutsuda teiste haigete juurde. Kas antud näites arst võis keelduda abistamast mürgitunut ja viidata hädaseisundile? Sellele küsimusele tuleb vastata eitavalt. Hädaoht, millele arst viitas, oli ainult oletatav hädaoht; hädaoht aga, millest talle teatas Lapina, oli olemas. Seepärast arsti keeldumist abistamast ei saa hinnata kui keeldumist, mis on teostatud hädaseisundis ja järelikult selle keeldumise eest langeb arst kriminaalvastutuse alla.

Hädaseisundi õiguspärasuse tingimused, mis puutuvad hädaohu ärahoidmisse:

a) *Hädaseisundis toimepandavad teod võivad olla sihitud üksikisikut kui ka kollektiivseid huve ähvardava hädaohu vastu.* Näites uppuva lapse päästmisest oli tegu sihitud üksikisiku huvide kaitseks. Hädaseisundis toimepandud teo näiteks, mis taotleb kollek-

tiivsete huvide kaitset, võib olla juhtum, kus pööranguseadja ohverdab tühja kaubavaguni reisijaterongi ähvardava ohu ärahoidmiseks.

b) *Hädaseisund kõrvaldab teo ühiskonnaohtliku iseloomu ainult sel tingimusel, kui ähvardavat ohtu ei saanud ära hoida mingisuguste teiste vahenditega.* Näit. läheb külas üks maja põlema ja tulikahju levimise ärahoidmiseks lammutatakse põleva maja naabermaja. Sel juhul võib naabermaja lammutamist hinnata hädaseisundina ainult tingimusel, et ei olnud teisi (peale maja lammutamise) vahendeid tule leviku ärahoidmiseks. Kui aga tehakse kindlaks, et tule levikut võis ära hoida ka teiste vahenditega (näit. süttinud maja kiire kustutamisega), tuleb naabermaja lammutamist hinnata kui ühiskonnaohtlikku tegu.

c) *Hädaseisund kõrvaldab toimepandud teo ühiskonnaohtlikkuse ainult neil juhtudel, kui tekitatud kahju on väiksem ärahoitud kahjust.* Eespool esitatud näites kaluriga on sellest tingimusest kinni peetud: kalurile tekitatud kahju (kehavigastused) oli väiksem ärahoitud kahjust (lapse võimalik surm). Kui samas näites oleks kodanik uppuva lapse päästmiseks surmanud kaluri, et vallutada tema lootsik, ja oleks siis lapse päästnud, oleks tekitatud kahju olnud võrdne ärahoitud kahjuga. Sel juhul oleks järgnenud tapja jaoks kriminaalvastutus.

Nii kõrvaldavad teod, mis toime pandud hädaseisundis, ainult siis kriminaalvastutuse, kui need pandi toime kõigi tingimuste olemasolul, mis puutuvad nii ähvardava hädaohu tekkimisse kui ka selle ärahoidmisse.

XV peatükk

ETTEVALMISTUS JA KATSE

§ 63. Lõpetatud ja lõpetamata kuritegu

Kuritegu on siis lõpetatud, kui toimepandud teos sisaldub täielikult antud kuriteo kogu koosseis. Kuriteo lõpetamise moment määratakse antud kuriteo objektiivse külje täitmisega.

Tapmine loetakse lõpetatuks siis, kui süüdlase teo või tegevusetuse tagajärjel on kannatanu surnud; vargus on lõpetatud, kui süüdlane salaja vallutas võõra eseme. Vene NFSV KrK § 179 ettenähtud kuritegu (kangete mürkainete mitteseaduslik valmistamine, hoidmine, omandamine ja edasiandmine) on lõpetatud, kui on sooritatud kas või üks loeteldud tegudest, s. o. kas nende ainete val-

mistamine või hoidmine või edasiandmine või omandamine. Nii kujutab eriosa iga paragrahvi dispositsioon lõpetatud kuritegu. Kui paragrahvi dispositsioonis kirjeldatud kuriteo koosseisu objektiivne külg hõlmab roimari poolt toimepandud teo, siis on kurjategija toime pannud lõpuleviidud kuriteo.

Neil juhtudel, kui subjekt, alanud tahtliku kuriteo kordasaatmist, ei saanud oma tahtlust lõpuni teostada, s. t. kui tema poolt toimepandud teos puuduvad antud kuriteo objektiivse külje mõned elemendid, langeb ta üldreeglina (erandid on antud allpool) vastutuse alla kas kuriteo ettevalmistamise või kuriteo katse eest, s. o. lõpetamata kuriteo eest.

Näit. tahtliku tapmise (Vene NFSV KrK § 136, 137 ja 138) koosseisu objektiivseks küljeks on vajalik, et esineks tegu või tegevusetus, mis oleks sihitud õigusvastasele teise inimese elu võtmisele ja et selle teo või tegevusetuse tagajärjeks olnuks inimese surm.

Varguse (Vene NFSV KrK § 162) koosseisu objektiivseks küljeks on vajalik, et esineks tegu, mis on sihitud võõra vara salajasele riisumisele ja et oleks toimunud võõra vara omandamine.

Kui roimar ei tapnud, vaid haavas ohvrit, kui ta ohvrit tulistades laskis mööda, kui roimar võeti kinni hetkel, kui ta katsus riisuda võõrast vara, või kui ta ei leidnud vara, mida kavatses riisuda, siis nendes tema poolt toimepandud tegudes puuduvad mõned tapmise koosseisu objektiivse külje tunnused esimesel juhul ja varguse koosseisu teisel juhul. Esimesel juhul esines tapmise katse, teisel — varguse katse.

Kas subjekt langeb neil juhtudel kriminaalvastutuse alla, kuigi ta oma tahtlust ei teostanud ja tema tegudes puuduvad mõned kuriteo koosseisu objektiivse külje tunnused? See küsimus lahendatakse jaatavalt, kuna subjekt juba pani toime ühiskonnaohtliku teo (Vene NFSV KrK § 6), tema tegevus oli sihitud sellele, et kuritegu oleks täielikult toime pandud ja ainult temast mitteolenevail põhjustel ei läinud tal korda kuritegu toime panna.

Lõpetatud kuriteo vahel ühelt poolt ja kuriteo ettevalmistuse või katse vahel teiselt poolt on suur erinevus. Lõpetatud kuriteo puhul juba saabus see kahjulik tagajärg, mis on omane antud kuriteole, katse või ettevalmistuse puhul tagajärg puudub, kuna esines ainult katse seda tekitada. See asjaolu määrab rea erinevusi kriminaalvastutuse määramisel kuriteo ettevalmistuse või katse eest võrreldes lõpetatud kuriteoga. Kriminaalvastutuse iseloom ja piirid katse ja ettevalmistuse eest on määratud Vene NFSV KrK § 19 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavais paragrahvides.

§ 64. Ettevalmistus

Ettevalmistus on kuriteole eelnev tegevus, mis avaldub „riistade ja vahendite otsimises ja kohandamises ning kuriteo toimepanemise tingimuste loomises" (Vene NFSV KrK § 19).

Ettevalmistava tegevuse vormid on äärmiselt mitmekesised. Näit. ettevalmistus raha võltsimiseks (Vene NFSV KrK § 59[8]) võib avalduda trükimasina valmistamises valerahade trükkimiseks, samuti eripaberi, tähtede, värvide jne. omandamises. Ettevalmistus varguseks võib avalduda muukide valmistamises, samuti tulevase kuriteo kohale mitmesuguste vahendite, nagu redelite, vargariistade muretsemises.

Kuritegu ettevalmistavat tegevust tuleb piiritella ühelt poolt lihtsast tahtluse avaldamisest, teiselt poolt — katsest.

Seadus defineerib kuritegu kui ühiskonnaohtlikku tegu või tegevusetust. Järelikult on ettevalmistuse esinemiseks vajalik, et subjekt, tahtes korda saata kindlat kuritegu, oleks sooritanud mõnesuguseid tegusid (riistade otsimine jne.) kuriteo toimepanemiseks. Kui aga subjektil on teadvuses tahe mingisugust kuritegu toime panna ja ta selle tahte avaldas, s. t. tema tahe sai teistele teatavaks (näit. jutustas ta oma kavatsusest teisele isikule, tegi märkme päevikusse jne.), aga mingisuguseid tegusid kuriteo toimepanemiseks veel ei teinud, siis ei ole tegemist kuriteo ettevalmistusega.

Tahtluse avaldamine, mõnikord nimetatud ka paljaks tahtluseks, ei ole üldreeglina karistatav. Kui näit. avaldatakse varguse tahtlus, ei saa isikut, kelle tahtlus avastati, vastutusele võtta Vene NFSV KrK § 162 järgi, mis karistab vargust. Mõnedel juhtudel kõige raskemate kuritegude toimepanemise tahtluse avaldamine moodustab iseendast mingisuguse kuriteo koosseisu, mis on ette nähtud eriosas, kuid sel juhul ei karistata süüdlast mitte tahtluse avaldamise eest, vaid nende tegude eest, milles avaldus kuritegelik tahtlus, kuna need teod iseendast moodustavad kuriteo koosseisu (näit. diversiooni, terroristliku akti toimepanemise ähvardus jne.).

Katsest erineb ettevalmistus sellega, et ettevalmistava tegevuse puhul pole subjekt oma tegusid veel sihtinud vahetult kallaletungi objekti vastu, kuna katse puhul see kallaletung objektile juba toimub. Näit. relva korraldamine, kuriteo koha valik tapmise puhul on ettevalmistavad teod, ohvrile sihtimine on juba katse, kuna on vahetult sihitud tapmise toimepanemisele.

Enamasti on piiri tõmbamine ettevalmistuse ja katse vahel kerge. Mõnedel juhtudel pole see piir aga küllalt selge ja seda

kindlaks määrata on võimalik ainult antud asja kõigi konkreetsete asjaolude hoolika selgitamise teel.

§ 65. Katse

Katse on subjekti tahtlik tegu, mis on sihitud vahetult mingisuguse kuriteo toimepanemisele, kuid ei toonud kaasa kuritegelikke tagajärgi.

Järelikult katse erineb: 1) ettevalmistusest — sellega, et kurjategija juba juhtis oma tegevuse vahetult kuriteo toimepanemisele, s. t. tungis kallale kuriteo objektile, 2) lõpetatud kuriteost — sellega, et tagajärg ei saabunud, s. t. puuduvad mõned kuriteo koosseisu objektiivse külje tunnused, 3) vabatahtlikult loobutud kuritegelikust teost — sellega, et katse juures tagajärg puudub subjektist *mitteolenevail* põhjustel, kuna vabatahtliku loobumise puhul kuritegelikust tegevusest tagajärje mittesaabumine oleneb subjektist endast.

Nii katse kui ka ettevalmistus eeldavad subjektiivsest küljest *tahtlikku* tegevust.

Katse võib olla lõpetatud (ei tule ära segada lõpetatud kuriteoga) *või lõpetamata.* Kui subjekt tegi kõik, mida ta pidas vajalikuks kuriteo toimepanemiseks, kuid sellest hoolimata tagajärg ei saabunud temast mitteolenevail põhjustel, on tegemist lõpetatud katsega. Näit. subjekt, kel oli tapmise tahtlus, tulistas, kuid ei tabanud.

Kui subjekt temast mitteolenevail põhjustel ei suutnud teha kõike, mida pidas vajalikuks kuriteo toimepanemiseks, on tegemist *lõpetamata katsega.* Näit. inimesel, kes tahtis teist tapmise kavatsusega tulistada, kisuti relv käest enne, kui ta jõudis tulistada; varas tabati siis, kui ta lõhkus tulekindlat kappi.

Sellel, kas katse oli lõpetatud või lõpetamata, on otsustav tähtsus katse eest karistuse määramisel, samuti küsimuse lahendamisel, kas ei ole tegemist vabatahtliku loobumisega kuriteo toimepanemisest.

Üldreeglina võib katse esineda kõigi tahtlike kuritegude puhul, kuid on ka erandeid.

1) Katse on võimatu, kui kuritegu avaldub puhtal kujul tegevusetuses, s. t. kui kuriteo toimepanemiseks on küllalt isiku poolt teatud teo täitmata jätmisest, mida ta oli kohustatud täitma, olenemata sellest, kas saabus mingisugune tagajärg või mitte. Neil juhtudel moodustab tegevusetus juba hetkel, kui saabus tegutsemise

kohus, lõpetatud kuriteo koosseisu. Selline on näit. kindlasti teada olevast valmistusel olevast või juba teostatud kontrrevolutsioonilisest kuriteost mitteteatamine (Vene NFSV KrK § 58[12]). Kui süüdlane ei teatanud sellest kuriteost, kui see sai talle teatavaks ja kui tal oli võimalus teatada, on ta juba toime pannud lõpetatud kuriteo.

2) Katse on võimatu kuritegude puhul, mida võidakse toime panna ainult ettevaatamatusest.

§ 66. Kõlbmatu katse

Kriminaalõiguses tõstetakse esile küsimus vastutusest *kõlbmatu katse eest, s. t. sellise katse eest, millel antud juhul üldse ei võinud olla kuritegelikku tagajärge.* Kõlbmatu katse suhtes kohaldatakse reeglina nõukogude kriminaalõiguse üldisi määrusi ettevalmistuse ja katse kohta.

Tehakse vahet kahte liiki kõlbmatu katse vahel: 1) *katse kõlbmatute vahenditega* ja 2) *katse kõlbmatu objekti vastu.*

Kõlbmatud vahendid on sellised, millega antud asjaolude puhul mingil tingimusel ei või saavutada tagajärgi, kuigi teiste asjaolude puhul need võivad olla täiesti kõlblikud. Näiteks on suhkur terve inimese mürgitamiseks kõlbmatu vahend, ja kui subjekt, kavatsedes mürki anda, andis eksikombel suhkrut, pani ta toime katse kõlbmatu vahendiga. Kuid sama suhkur on mürk, kui seda anda suhkurtõbisele inimesele. Üks ja sama arstim ühe inimese suhtes või väikestes annustes võib olla arstimisvahendiks, teise inimese suhtes või suurtes annustes — mürgiks.

Kuivõrd kõlbmatu vahendi valimine on tingitud põhjustest, mis ei olenenud süüdlasest (süüdlane pidas seda kõlblikuks), ei kõrvalda sellise vahendi kasutamise fakt *kriminaalvastutust.* Arusaadavalt on kohtul õigus karistuse määramisel tarvitatud vahendi kõlbmatust arvesse võtta.

Kõlbmatu katse liik on *katse kõlbmatu objekti vastu.* Objekt võib olla kõlbmatu kolmel põhjusel: 1) ta ei eksisteeri üldse (ebaobjekt), 2) objekt asetseb teises kohas ja lõpuks 3) objektil pole neid omadusi, mille olemasolu on vajalik antud kuriteo toimepanemiseks.

Näiteks katse ebaobjekti vastu on katse teha aborti ekslikul oletusel, et naine on rase, altkäemaksu andmine kelmile, kes esineb ametiisikuna. Katse näiteks puuduva objekti vastu võib olla katse riisuda asja, mis tegelikult oli viidud teise kohta, lask voodisse, kus oletatavasti magas inimene, kes aga tegelikult oli teisal. Katse

näiteks objekti vastu, millel ei ole omadusi, mis on vajalikud kuriteo koosseisu olemasoluks, on lask tapmise kavatsusel inimese pihta, kes enne laskmist suri.

Katse kõlbmatu objekti vastu ei kõrvalda üldreeglina kriminaalvastutust.

§ 67. Vabatahtlik loobumine kuritegelikust tegevusest

Mõnikord subjekt, valmistades ette või isegi alates kuriteo kordasaatmist, loobub vabatahtlikult kavatsusest kuritegu lõpetada. Teistel juhtudel ta, teinud kõik, mida pidas vajalikuks kuritegeliku tagajärje saabumiseks, vabatahtlikult loobub oma kavatsusest ja hoiab ära tagajärje saabumise. Esimesel juhul me kõneleme kuriteo toimepanemisest vabatahtlikult loobumisest, teisel juhul — tagajärje saabumise vabatahtlikust ärahoidmisest. Nõukogude kriminaalseadus (Vene NFSV KrK § 19 2. lõige ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid) määrab mõlemal juhul vastutamatuse nende tegude eest, mida subjekt kavatses teha, kuid mille tegemisest ta vabatahtlikult loobus. See seaduse eeskiri lähtub põhilisest vaatest kuriteole kui ühiskonnaohtlikule teole. Kui subjekt, kes algas kuriteo täideviimist, omal soovil loobus kuriteost, siis on järelikult kõrvaldatud võimalus, et ta paneb toime ühiskonnaohtliku teo ja teda ei saa tunnistada süüdlaseks selles kuriteos. Nii langeb ära nii teo kui ka isiku oht, kes kavatses seda tegu toime panna.

Vaatleme lähemalt tingimusi, mille puhul on võimalik Vene NFSV KrK § 19 2. lõike kohaldamine. Kui roimar veel ei teinud neid tegusid, mida ta pidas vajalikuks kuriteo toimepanemiseks, võib vabatahtlikult loobumine avalduda lihtsalt hoidumises edaspidistest tegudest. Näit. alanud varguse kavatsusel korteriukse sissemurdmist, subjekt loobub oma kavatsusest ja lahkub.

Kui aga subjekt sooritas kõik need teod, mida ta pidas vajalikuks kuriteo toimepanemiseks, kuid tagajärg veel ei saabunud, siis peab vabatahtlik loobumine kuriteost avalduma *aktiivses tagajärje ärahoidmises.* Subjekt näit. seadis üles lõksud väärtuslike karusloomade püüdmiseks, kelle peale jahipidamine on karistuse ähvardusel keelatud. Et esineks vabatahtlik loobumine sellest kuriteost, on vaja subjekti enda poolt lõksude hävitamine või ärakorjamine. Siin pole küllalt kuritegeliku tegevuse passiivsest lõpetamisest.

Loobumine kuritahtlikust tegevusest kõrvaldab kriminaalvastutuse ainult siis, kui see oli *vabatahtlik,* s. o. kui subjektil oli teadvus, et kuriteo toimepanemine on täiesti võimalik. Loobumist ei

peeta vabatahtlikuks: a) kui kuritegeliku kavatsuse teostamisel subjekt põrkas kokku tõsiste raskustega ega olnud suuteline kuritegu toime panema; b) kui kuriteo toimepanemist takistasid teised isikud; c) kui tekkis tõsine oht, et kuritegu avastatakse (näit. kavatsetava varguse koha lähedale ilmus valvur).

Vabatahtlikuks loobumiseks kuriteo toimepanemisest ei peeta kuriteo toimepanemise edasilükkamist soodsamale ajale, näit. varguse edasilükkamist sellele ajale, millal ööd on pimedamad.

Tähendatud juhtudel vastutab süüdlane kuriteo katse või ettevalmistuse eest, vastavalt sellele, millisel staadiumil peatus tema kuritegelik tegevus.

Kui subjekt vabatahtlikult loobus kuritegelikust tegevusest, siis vastutab ta ainult nende tegude eest, mis ta jõudis korda saata kuni loobumise momendini, kui need iseendast moodustavad mingisuguse kuriteo koosseisu. Kui aga need teod mingisuguse kuriteo koosseisu ei moodusta, ei kanna ta üldse kriminaalvastutust.

Kui näit. subjekt, kavatsedes omakasupüüdlikel motiividel mürgitada teist isikut, hankis mürki, kuid pärast loobus tapmise toimepanemisest, ei saa teda vastutusele võtta tapmise ettevalmistuse eest (Vene NFSV KrK § 19 ja 136), kuna ta loobus tapmisest. Kuid ta langeb kriminaalvastutuse alla tema poolt faktiliselt toimepandud tegude eest, millel on kuriteo koosseis — kangete mürkainete mitteseadusliku omandamise ja hoidmise eest (Vene NFSV KrK § 179). Vastupidi, subjekt, kes kavatses toime panna varguse ja ostis selleks pihid ja viili, kuid selle järel loobus varguse toimepanemisest, ei lange üldse kriminaalvastutuse alla, sest et tema poolt faktiliselt toimepandud tegudes (muukide ja muude riistade omandamine ja hoidmine) ei ole ühegi kuriteo koosseisu.

Vene NFSV KrK § 19 2. lõike sätte kohaldamisel kuriteost vabatahtliku loobumise kohta tuleb järgmist silmas pidada:

1) kontrrevolutsioonilise kuriteo toimepanemisest loobumine ei vabasta kriminaalvastutusest, kuna subjekti poolt on juba toime pandud kontrrevolutsiooniline organiseerimistegevus, mida vastavalt Vene NFSV KrK § 58[11] vaadeldakse kui lõpetatud kontrrevolutsioonilist kuritegu;

2) loobumine kuritegeliku teo kordamisest ei ole vabatahtlik loobumine kuriteost; seepärast, kui keegi tapmiskavatsusega tulistanud ja mitte tabanud, loobub tulistamise kordumisest, kuigi tal on selleks võimalusi, võetakse ta vastutusele lõpetatud katse eest;

3) kahju hüvitamine roimari poolt, s. t. kuriteo tagajärje hävitamine ei anna põhjust teda vabastada vastutusest Vene NFSV KrK

§ 19 2. lõike järgi; seepärast tühistas NSVL Ülemnõukogu Kriminaalkolleegium 1940. a. kohtumääruse, mis lõpetas raiskamisasjasel alusel, et raiskaja täielikult tasus enne kohut tema poolt raisatud summa.

Üldse on vabatahtlik loobumine mõeldav ainult siis, kui kuritegu on veel lõpetamata, s. t. kui puuduvad kas või mõned kuriteo koosseisu objektiivse külje tunnused. Seepärast ei või vabatahtlikust loobumisest juttugi olla, kui kuriteo koosseis on täielik. Roimari edaspidine käitumine, eriti tema poolt tekitatud kahju hüvitamine või tagajärje hävitamine, näit. varastatud asja tagastamine varga poolt, omastatud summa tasumine raiskaja poolt, võib olla teatud tähtsusega ainult karistuse määramisel, kuid ei kõrvalda kriminaalvastutust.

§ 68. Ettevalmistuse ja katse karistatavus

Vastavalt Vene NFSV KrK § 19 kuriteo katset, samuti kuritegu ettevalmistavaid tegusid „jälitatakse nagu toimepandud kuritegu". Seda väljendust ei saa siiski nii mõista, et kuriteo ettevalmistamise või katse eest tuleb kohaldada samu karistusmäärasid, mis lõpetatud kuriteo eest. § 19 teeb vahet lõpetatud kuriteo karistatavuse ja ettevalmistuse või katse karistatavuse vahel.

Esitatud seaduse väljendust tuleb käsitada selles mõttes, *et kuriteo ettevalmistust või kuriteo katset jälitatakse selle paragrahvi järgi, mis näeb ette kuriteo, mille kordasaatmist süüdlane ette valmistas või mille toimepanemist ta katsetas, kusjuures karistus määratakse selle paragrahvi sanktsiooni piirides.*

Kuriteo ettevalmistuse või katse kvalifitseerimisel peavad uurimis- ja kohtuorganid kohuslikult viitama Vene NFSV KrK § 19 ja liiduvabariigi KrK vastavale paragrahvile. Sellega tähistatakse, et süüdlane ei pannud toime mitte kuritegu, vaid kuriteo katse või ettevalmistuse. Järelikult, kui on tegemist varguse katsega, kvalifitseeritakse süüdlase tegu Vene NFSV KrK § 19 ja 162 järgi.

Seadus kõneleb üldisel kujul kriminaalvastutusest kuriteo ettevalmistuse või katse eest, kuid ettevalmistuse suhtes kerkib mõnikord küsimus Vene NFSV KrK § 6 märkuse kohaldamisest. Väga sageli on ettevalmistavad teod nii kaugel kuriteo toimepanemisest, et nii need kui ka neid toimepannud isik ei ole ühiskonnaohtlikud.

Teiselt poolt paljastavad ettevalmistavad teod real juhtudel isiku ja tema tegude tõsist ühiskonnaohtlikkust ja peavad seepärast kaasa tooma kriminaalvastutuse.

1940. a. arutas Moskva linnakohus kahe ärimüüja süüdistusasja raiskamises ja tapmise ettevalmistamises. Süüalused, soovides varjata kolmanda isikuga koos toimepandud raiskamist, otsustasid selle isiku metsas mõrvata, temale kuuluvad asjad ära põletada, laiba maha matta ja teatanud, et see isik on kadunud, veeretada kogu süü raiskamises tema peale. Süüalused muretsesid metsa labidad laiba matmiseks, petrooleumi asjade ärapõletamiseks, samuti mõrvaks vajalikud riistad, mille järel kutsusid „sõbra" metsa just nagu piknikile. Jaamas peeti kõik kolm kinni, toimepandud raiskamine ja mõrva ettevalmistus avastati. Sel juhul peab mõrva ettevalmistus tingimata tooma kaasa karmi kriminaalvastutuse Vene NFSV KrK § 19 ja 136 järgi.

Nagu juba öeldud, määrab kohus karistuse kuriteo ettevalmistuse ja katse eest selle paragrahvi sanktsiooni piirides, milles on ette nähtud vastav kuritegu. Seejuures peab kohus „arvestama katse või ettevalmistuse toimepannud isiku ohtlikkust, kuriteo valmistatuse määra ja kuriteo tagajärgede saabumise lähedust, samuti ka põhjusi, millede mõjul kuritegu jäi lõpule viimata" (Vene NFSV KrK § 19). Arvestades kõiki neid asjaolusid kohaldab kohus reeglina ettevalmistuse või katse eest kergemat karistust kui lõpetatud kuriteo eest. Kohtu jaoks on olulise tähtsusega see asjaolu, et ettevalmistusel, enamasti ka katse puhul puudub alati kuritegelik tagajärg, s. t. puudub reaalne kahju, mis tekitatud sotsialistlikele ühiskondlikele vahekorrile, see aga ei või üldreeglina jätta mõju avaldamata karistusmäära suurusele.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium, kergendades karistust otsuse järgi, millega varguse ettevalmistuse eest süüdimõistetuile oli määratud karmid karistusmäärad, tähendas, et „kohtu tähelepanematus momendi küsimuse kohta, millal peatus kuriteo täideviimine, tõi kaasa selle, et kõigile süüaluseile mõisteti äärmiselt karm karistus" (Sovetskaja Justitsija, 1938, nr. 16, lk. 45). Vene NFSV Ülemkohtu Kriminaalkassatsiooni Kolleegium tähendas oma 1926. a. aruandes, et raskete kehavigastuste tekitamise asjus seadis ta karistusmäära astme ja raskuse sõltuvusse tagajärgede iseloomust. Raskemini karistas Kolleegium neil juhtudel, kui kuriteol olid rasked tagajärjed (surm, tunduv töövõime kaotus jm. — „Sudebnaja praktika" 1927, nr. 22).

Nii on konkreetse karistusmäära valikul katse või ettevalmistuse eest KrK paragrahvi sanktsiooni piirides oluline tähtsus teatud tagajärgede saabumisel või mittesaabumisel. Sellest ei järeldu siiski, et karistus katse või ettevalmistuse eest peab olema kõigil

juhtudel kergem kui toimepandud kuriteo eest. Mõnel juhul, kuriteo erilise organiseerituse, ettevalmistatuse ja kuritahtlikkuse või roimari kõrgendatud ühiskonnaohtlikkuse puhul kohaldab kohus karistuse kõrgeimat määra, mis on kindlaks määratud KrK vastavas paragrahvis, kuigi kuritegu katkestati katse staadiumis. Näit. spekulandi juurest leiti kümnete tuhandete rublade eest massikaupu, mis tema poolt kokku ostetud spekulatiivsete hindadega edasimüümiseks. Sel juhul tegi subjekt spekulatsiooni katse, kuna lõpetatud kuriteo jaoks on vajalik, et peale ülesostu esineks ka kaupade edasimüük kasusaamise sihil (Vene NFSV KrK § 107), mida antud juhul ei olnud. Kuigi antud subjekti tegu kvalifitseeritakse kui spekulatsiooni katset (§ 19 ja 107), kohaldab kohus asjaolusid arvesse võttes temale range karistuse Vene NFSV KrK § 107 sanktsiooni raamides.

XVI peatükk

OSAVÕTT

§ 69. Osavõtu üldmõiste ja vormid

Käsitledes küsimusi kuriteo koosseisu, kriminaalvastutust kõrvaldavate asjaolude, katse ja ettevalmistuse kohta me seni lähtusime kuriteo toimepanemisest ühe isiku poolt. Kuid kuritegu võib olla toime pandud kahe või *mitme isiku poolt*, kusjuures nad kõik ei võta *vahetult* osa kuriteo toimepanemisest ja seepärast eriosa vastav paragrahv ei hõlma nende tegusid otseselt. See kutsub esile vajaduse võtta üldossa rea paragrahve, mis spetsiaalselt määravad vastutuse osavõtu eest (Vene NFSV KrK § 17 ja 18).

Osavõtt on kahe või enam isiku osavõtmine kuriteost. Kahe või mitme isiku osavõttu kuriteo toimepanemisest, kui nad kõik *ühtemoodi* võtavad osa kuriteo toimepanemisest, nimetatakse kaassüüdluseks. Osavõtuks kitsamas tähenduses võib nimetada kuriteo toimepanemisest osavõtmist kihutajana või kaasaaitajana. Osavõtust tuleb lahus hoida kuriteosse puutumust.

Kaassüüdlus on tahtlik ühine ühe kuriteo toimepanek kahe või rohkem isiku poolt. See võib olla kahte liiki: 1) kõik kaassüüdlased teevad ühte ja sedasama, näit. kaks inimest surmavad noahoopidega ühiselt oma ohvri; 2) kaassüüdlaste vahel toimub kuriteo funktsioonide jaotus, näit. üks väärab ohvri vastupanu, teine võtab talt elu.

Juriidilist vahet nende kaassüüdluse liikide vahel ei ole. Nii ühel kui teisel juhul vastutavad kõik kaassüüdlased kuriteo toimepanemise eest. Karistusmäära valikul võib kohus siiski võtta arvesse iga kaassüüdlase osa, eriti suurendada selle karistust, kes oli kuriteo organiseerijaks või osutas selles suuremat aktiivsust.

Üldreeglina on kuriteo toimepanemise fakt kahe või enam isiku poolt süüd raskendavaks asjaoluks, eriti kui need isikud kujutavad endist organiseeritud ühendust. Näit. Vene NFSV KrK § 47 p. v loeb süüd raskendavaks asjaoluks, mis toob kaasa karistusmäära suurendamise paragrahvi sanktsiooni piirides, „kuriteo toimepanemise grupiga või jõuguga". Eriosa reas paragrahvides loetakse kuriteo toimepanemist isikute grupiga või kokkuleppel teiste isikutega raskemaks liigiks, kuna kuriteo organiseeritud iseloom suurendab selle ühiskonnaohtlikkust. Nii näiteks maksude tasumata jätmine, maksustamisele kuuluvate esemete varjamine, koormatiste täitmisest keeldumine, kui need on toime pandud isikute grupiga kokkuleppel (Vene NFSV KrK § 60, 3. lõige, § 61 3. lõige, § 62 1. lõige). § 62 on eriti tähendatud organiseerijate ja juhtide kõrgendatud vastutusele. Seadus peab röövimist raskemaks kuriteoks, kui see on toime pandud jõugu poolt (Vene NFSV KrK § 165 3. lõige).

Osavõtt selle sõna kitsamas tähenduses seisneb kuriteo ühises toimepanemises mitme isiku poolt, kes on seotud ühise kavatsusega, kusjuures mõni neist paneb vahetult toime kuriteo, s. t. teostab kuriteo koosseisu objektiivse külje (täideviijad), teised aga, kes kuriteo toimepanemise aktist vahetult osa ei võta, võtavad sellest osa kas täideviijaid sellele kallutades (kihutajad) või mingil viisil abistavad täideviijaid (kaasaaitajad).

Nii täideviijaid kui ka kihutajaid ja kaasaaitajaid võib olla iga kuriteo puhul mitu.

Osavõtu jaoks on iseloomulik, et kõigi osaliste tegevus on põhjuslikus seoses toimepandud kuriteoga, ja omavahel on osalised seotud ühise kavatsusega. Osavõtuks pole sugugi vajalik, et kõik osalised tunneksid üksteist. Näit. Trifonov, kes kihutas Petrenko kuriteo toimepanemisele, ei tarvitse teada, et Petrenko meelitas kaasaaitajateks Ivanovi ja Tišini, ja viimased omakorda ei tarvitse teada, et kuriteo kihutajaks, inspireerijaks on Trifonov. Sellest hoolimata on kõik need isikud sama kuriteo osalised, kuna see pandi toime nende ühisel tegevusel. Seepärast esitatakse kõigile osalistele süüdistus KrK ühe paragrahvi järgi, osutades kihutaja või kaasaaitaja osale viitega Vene NFSV KrK § 17 (ja vastavale paragrahvile liiduvabariigi KrK).

Osavõtu eriliigiks on osavõtt kuritegelikust ühendusest, mis on loodud teatud kuritegude toimepanemiseks. Rahvavaenlaste protsessid paljastasid hoolikalt konspireeritud vaenulike organisatsioonide ja nende harude olemasolu, mis olid välismaise salaluure agentuuriks; need organisatsioonid seadsid oma ülesandeks kontrrevolutsiooniliste kuritegude toimepanemise, eesmärgiga tekitada kahju meie kodumaale, nõukogude rahvale, kogu sotsialistlikule ülesehitusele.

Osavõtt sellisest vandeseltslikust kontrrevolutsioonilisest organisatsioonist on Vene NFSV KrK § 58[11] järgi lõpetatud kontrrevolutsiooniline kuritegu. Kuivõrd kõik sellise organisatsiooni osalised on seotud kuritegeliku eesmärgi ühtsusega, vastutab igaüks neist ka nende kuritegude eest, mis on toime pandud selle organisatsiooni teiste liikmete poolt, kusjuures pole oluline, et selle organisatsiooni osalised tunneksid üksteist või teaksid neist konkreetseist kuritegudest, mida kavatsevad ja teostavad organisatsiooni üksikud harud või osalised.

Kuigi kontrrevolutsioonilise vandeseltsliku organisatsiooni liige ei ole isiklikult ühtki konkreetset kuritegu toime pannud, vastutab ta kuritegude eest, mis on selle organisatsiooni teiste liikmete poolt toime pandud, kuivõrd ta astus kuritegelikku organisatsiooni, mis tema teadmisel taotles kontrrevolutsioonilisi sihte.

Peale vastutuse osavõtu eest kontrrevolutsioonilisest organisatsioonist osutab nõukogude seadus eriti vastutusele osavõtu eest relvastatud jõugust (Vene NFSV KrK § 59[3]), salakaubaveoga tegutsevast organisatsioonist (Vene NFSV § 59[9], NSV Liidu Tollikoodeksi § 166). Neil juhtudel vastutab jõugu liige kõigi konkreetsete kuritegude eest, mis on sihitud kuritegelike eesmärkide saavutamisele, mis on toime pandud jõugu või selle osaliste poolt, kusjuures lõpetatud kuriteo koosseisuks on küllalt jõugust osavõtust, kuigi see isik ise ei ole isiklikult osa võtnud ühestki kuriteost.

Kõiki jõugust osavõtjaid võib vaadelda kui kaassüüdlasi, olenemata sellest, millist konkreetset osa igaüks neist täitis.

Arusaadav, et kuritegelike ühenduste osalistele karistusmäära valikul teeb kohus hoolega kindlaks igaühe süü ulatuse, tema aktiivsuse astme konkreetsete kuritegude toimepanekul, tõstes esiplaanile kuritegelike ühenduste organiseerijate ja juhtide vastutust. Nii *ei mõju* konkreetsest kuriteost *osavõtu ulatus* üksikute kuritegelike organisatsiooni liikmete kuritegelike tegude *kvalifikatsioonile* ja seda *võidakse arvesse võtta ainult karistusmäära valikul.*

Kuriteo toimepanekut grupi ehk jõuguga tähistatakse üksikute liiduvabariikide kriminaalkoodekseis kui süüd raskendavat asjaolu. Seadus suurendab tihti karistust, kui kuritegu pandi toime grupi ehk jõuguga. Grupi ehk jõugu iga liikme vastutus määratakse osavõtu üldiste eeskirjade järgi.

§ 70. Osalised

Nõukogude kriminaalseadus (Vene NFSV KrK § 17 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid) eraldab kolm liiki osalisi: täideviijad, kihutajad ja kaasaaitajad. Kuid osaliste ring on, nagu me nägime, laiem. Osaliste ühe liigina tuleb eraldada ka kuritegelike ühenduste organiseerijaid.

Kuriteo organiseerijad ja juhid on isikud, kes koostavad kuriteo toimepanemise plaani, värbavad kuriteo osalisi, määravad igaühe osa neist, juhivad nende tegevust jne. Organisaator võib nii vahetult osa võtta kuriteo toimepanekust kui ka teha kuriteo toimepanemine ülesandeks teistele isikutele. Kuriteo organiseerija ja juhi ühiskonnaohtlikkus on eriti suur. Kuritegelikes ühendustes on organisaatorid ja juhid ühenduse inspireerijad, nemad loovad selle ja juhivad selle tegevust.

Täideviija on isik, kes vahetult paneb toime kuriteo, s. t. sooritab teo, mis moodustab kuriteo koosseisu objektiivse külje. Täideviijaid võib olla mitu. Nad võivad koos sooritada ühe ja sama teo või jälle jagada kuriteo toimepanemise osad oma vahel. Nende tegevuse iseloomu juriidiline tähendus selle tõttu ei muutu.

Kihutaja on isik, kes kallutab süüdivat isikut kuriteo toimepanemisele. Kihutamise viisil ei ole juriidilist tähtsust: kuriteole kallutamine võib esineda kas ühe või teise tunde õhutamise teel, näit. kättemaksu, kasude lubamise, samuti altkäemaksu ja ähvarduse teel. Kihutaja võib kuriteole kallutada kas suusõnal, kirjalikult, vastavate žestidega. Kihutamise olemasoluks on oluline see asjaolu, et kihutaja *kutsus süüdival inimesel välja otsuse toime panna antud kuriteo.*

Kihutaja nagu iga osaline *tegutseb tahtlikult,* s. t. ta teab, et oma tegudega kallutab teatud kuriteo toimepanemisele, ja soovib, et tema poolt kihutatav isik paneks toime selle kuriteo. Kui subjekt ei tea, et ta oma tegudega kallutab kuriteole, ei ole kihutamist.

Kui subjekt kallutab kuriteo toimepanemisele süüdimatut või alaealist, kes ei allu kriminaalvastutusele, siis ei vastuta ta mitte

kihutamise, vaid kuriteo toimepanemise eest, kuna süüdimatu või laps on tema kätes ainult teadvuseta tööriistaks, kelle abil kihutaja kuriteo toime pani.

Eriosa mõnes peatükis eraldatakse kihutamist kui iseseisvat kuritegu. Niisugune on alaealiste kihutamine Vene NFSV KrK § 73[2] ettenähtud kuriteo toimepanemisele.

Kihutaja võib mõnikord esineda samaaegselt ka täideviija osas. Näit. Antonov kihutas Bassovit ja Volodinit sotsialistliku omandi riisumisele, aga siis võttis ka ise vahetult osa sellest riisumisest. Sel juhul vastutab Antonov juba täideviijana, kuid kohus võtab karistusmäära valikul arvesse ka tema osa kihutajana.

Kaasaaitaja on isik, kes ei võta vahetult osa kuriteo toimepanemisest, s. t. tegude täitmisest, mis moodustavad kuriteo koosseisu objektiivse külje, kuid kes kaasa aitas kuriteo teostamisele „nõuannetega, juhatustega, kuriteo toimepanemise vahendite muretsemisega ja takistuste kõrvaldamisega või kurjategija või kuriteo jälgede varjamisele" (Vene NFSV KrK § 17).

§ 17 esitatud tekstist nähtub, et see jagab kaasaaitajad kahte liiki:

1) *kaasaaitajad, kes aitasid kaasa kuriteo toimepanemisele,* s. o. tegutsesid enne kuriteo toimepanemist ja

2) *kaasaaitajad, kes aitasid kaasa kurjategija või kuriteo jälgede varjamisele,* s. o. tegutsesid pärast kuriteo toimepanemist. Viimast kaasaaitamise viisi nimetatakse *varjamiseks.* Ukraina NSV ja Gruusia NSV KrK ei pea varjamist üldse kaasaaitamiseks, ei tunnista seda osavõtu liigiks.

Enne kuriteo toimepanemist osutatud kaasaaide võib avalduda kuriteo täideviija abistamises kas riistade, vahendite, raha, mingisuguste esemete muretsemisega või kuriteo toimepanemisse puutuvate nõuannete, juhatuste teel. Näit. kaasaaitaja teatab subjektile, kes kavatseb äri tühjaks varastada, lukkude süsteemist äris, valve organisatsioonist, valvuri harjumustest või soovitab valida kindla aja varguse toimepanemiseks.

Kaasaaide on tahtlik tegevus. Kaasaaitaja teab, millist kuritegu kavatseb antud isik toime panna, ja on teadlik, et ta osutab abi selle kuriteo toimepanemisel. Kui inimene oli viidud eksitusse oma tegude eesmärgi suhtes, näit. andis redeli, teadmata, et see võetakse varguse toimepanemiseks, või jutustas korteri asetusest, teadmata, et neid andmeid on jutukaaslasele vaja korteri riisumiseks, ei või teda vaadelda kaasaaitajana, kuna ta tegutses ettevaatamatult, kaasaaide aga eeldab tahtlikku tegevust.

Eespool mainiti, et Vene NFSV KrK ja enamiku teiste liiduvabariikide KrK loevad kaasaaitamiseks ka kurjategija ja kuriteo jälgede *varjamist* pärast kuriteo toimepanemist.

Siin avaldub kaasaaide teisel kujul. Kuritegu on juba toime pandud ilma antud isiku mingisuguse osavõtuta, kuid viimane varjab toimepandud kuritegu või jällegi kuriteo teel saadud asju või kuriteo jälgi, näit. ohvri laipa pärast mõrva. Varjamine on samuti tahtlik osavõtt kuriteost. Süüdlane teab toimepandud kuriteost ja on teadlik, et oma tegudega aitab ta varjata kuritegu või kuriteo jälgi.

Kõik ülalöeldu käib nende juhtude kohta, kus varjaja hakkas tegutsema alles pärast kuriteo toimepanemist. Kui aga juba enne kuriteo toimepanemist subjekt lubas kurjategijale varjata kurjategijat või kuriteo jälgi, on see subjekt esimest liiki kaasaaitaja, aga mitte varjaja. Tema lubadus, antud enne kuriteo toimepanemist, oli üks asjaolusid, mis aitas kaasa kuriteo toimepanemisele.

Ukraina NSV ja Gruusia NSV KrK ei pea enne mitte lubatud varjamist üldse kaasaaitamise liigiks. Nende koodeksite järgi on varjamine iseseisev kuritegu valitsemiskorra vastu, aga mitte teisest kuriteost osavõtu liik. Seepärast, kui keegi varjab mõrtsukat, ei lange ta Ukraina NSV vastutuse alla mitte tapmist ettenägeva paragrahvi järgi (§ 138 ja 139), vaid Ukraina NSV KrK § 72 järgi, mis karistab kurjategija ja kuriteo jälgede varjamist. Kui aga see isik ette lubas tapjat varjata, langeb ta vastutuse alla kaasaaitajana Ukraina NSV KrK § 138 või 139 järgi. Vene NFSV-s vastutab varjaja nii esimesel kui teisel juhul kaasaaitajana KrK § 136 või 137 järgi, mis näeb ette tahtliku tapmise.

§ 71. Osaliste kriminaalvastutus

Osaliste kriminaalvastutuse küsimuse lahendamisel tuleb kokku puutuda rea erisustega, mis tulenevad üksikute kuriteo osaliste vahekordade keerukusest. Seepärast tuleb üksteise järel vaadelda kõigi osaliste liikide vastutuse küsimust.

Eespool juba öeldi, et vandeseltslike kuritegelike organisatsioonide osalised ja jõukude liikmed kannavad vastutust kõigi kuritegude eest, mis on kuritegeliku organisatsiooni poolt toime pandud, kuivõrd need kuriteod tulenesid kuritegelikest eesmärkidest, mille jaoks organisatsioon loodi. Kuritegelikku organisatsiooni astumisega võtab osaline teadlikult endale vastutuse kõigi kuritegude eest, mida paneb toime see organisatsioon või selle üksikud liikmed.

Karistusmäära valikul vandeseltslike kuritegelike organisatsioonide ja jõukude liikmeile individualiseerib kohus igaühe süüd, arvestades osavõtu ulatust organisatsioonis või jõugus, esile tõstes eriti organiseerijaid ja juhte.

Vastavalt Vene NFSV KrK § 17 karistusmäärasid „kohaldatakse ühteviisi nii kuriteo toimepanijatele — täideviijatele kui ka nende osalistele — kihutajatele ja kaasaaitajatele".

Seda väljendust tuleb käsitada nii, et *kihutajate ja kaasaaitajate tegusid kvalifitseeritakse KrK selle paragrahvi järgi, mis näeb ette antud kuriteo, kusjuures karistus määratakse igaühele vastava paragrahvi sanktsioonis määratud piirides.*

Kui täideviija pani toime ainult kuriteo katse või ettevalmistuse, siis vastutavad kihutaja ja kaasaaitaja samuti paragrahvi järgi, mis karistab ettevalmistust ja katset. Kui näit. täideviija pani toime varguse katse, siis vastutab kaasaaitaja Vene NFSV KrK § 17, 19 ja 162 järgi. Kui aga kaasaaitaja teod ei haara kogu täideviija poolt toimepandud kuritegu, kaasaaitaja tahtlus aga ei olnud sihitud täideviija poolt toimepandud kuritegelike tegude kogumile, siis võidakse kaasaitaja tegusid kvalifitseerida teiste paragrahvide järgi kui täideviija tegusid. See kehtib eriti kaasaaite kohta sotsialistliku omandi riisumises. Kui täideviija pani toime riisumise, mida iseloomu ja ulatuse tõttu peab karistama 1932. a. 7. aug. seaduse järgi, kaasaaitaja aga abistas ainult vähesel määral selles riisumises, kusjuures tema kaasabil ei olnud aktiivset iseloomu, võidakse täideviija võtta vastutusele 1932. a. 7. aug. seaduse järgi, kaasaaitaja aga — KrK paragrahvi järgi, mis hõlmab tema poolt toimepandud teod (vargus, raiskamine jne.). Seejuures tuleb siiski arvesse võtta kaasaaitaja osa kuriteos, aga mitte mingil juhul riisutu selle osa väärtust, mis langes tema osaks. Subjekt võib väga aktiivselt osa võtta suurest sotsialistliku omandi riisumisest, saagi jagamisel aga võib ta saada võrdlemisi vähe. Oleks kõige jämedamaks veaks võtta seda süüd kergendava asjaoluna, mis annab põhjust loobuda kvalifitseerimast tegu 1932. a. 7. aug. seaduse järgi. Sellist sotsialistliku omandi riisumise osalist tuleb just karistada 1932. a. 7. aug. seaduse järgi.

Mõnikord paneb täideviija toime kuritegusid, mis ei olnud kooskõlas kihutaja ja kaasaaitaja tahtlusega. Teadus nimetab seda *täideviija ekstsessiks.* Näit. kihutas Solovjev Štšukinit varguse toimepanemisele, Bondartšuk muretses Štšukinile varguseks vajatavad riistad. Štšukin aga ei pannud toime vargust, vaid relvastatud röövimise või tapmise. Mille eest peavad vastutama Solovjev

ja Bondartšuk? Kuna nõukogude kriminaalõiguse järgi vastutus mõeldakse süü olemasolu järgi, aga nende tahtlus oli sihitud varguse, aga mitte tapmise või röövimise toimepanemisele, peavad Solovjev ja Bondartšuk vastust andma varguse kohta käiva paragrahvi järgi. Järelikult, kui täideviija poolt pannakse toime tegu, mis pole kooskõlas osaliste tahtlusega, vastutavad viimased ainult selle kuriteo eest, mille toimepanemiseks nad kihutasid või kaasa aitasid.

KrK reas paragrahvides muutub vastutus sõltuvalt asjaoludest, mis puutuvad kurjategija isikusse. Näit. varguse või mõne muu kuriteo kordamine muudab oluliselt vastutust. KrK mõne paragrahvi järgi suureneb teatud liiki isikute vastutus. Näit. Vene NFSV KrK § 136 2. lõike järgi karistatakse sõjaväelase poolt eriti raskendavail asjaoludel toimepandud tapmist mahalaskmisega, samasugust tapmist, mis toime pandud mittesõjaväelase poolt, karistatakse § 136 1. lõike järgi vabaduskaotusega kuni 10 aastani. Kui Aleksejev oli sõjaväelase Ivanovi kaasaaitaja, kes pani toime tapmise eriti raskendavail asjaoludel, kas peab Aleksejev vastutama KrK § 136 2. lõike järgi? Silmanähtavalt peab vastus olema eitav. Seadus määras kõrgendatud vastutuse kindlaks nimelt tapmise toimepanemise eest sõjaväelase poolt. Järelikult *vastutust suurendavaid raskendavaid asjaolusid ja vastutust vähendavaid kergendavaid asjaolusid, kui need puutuvad ainult ühesse osalisse, ei saa arvesse võtta teiste osaliste vastutuse määramisel.*

Iga osalise konkreetne karistusmäär määratakse paragrahvi järgi, mis näeb ette kuriteo, millest ta osa võttis. Vene NFSV KrK § 18 sätib, et karistusmäär „määratakse igale osalisele olenevalt nii kuriteost osavõtu ulatusest kui ka kuriteo ja sellest osavõtnud isiku ohtlikkusest".

Järelikult teostab kohus ranget karistuse individualiseerimist, arvestades asjaolusid, mis puutuvad nii kuriteosse kui ka iga osalise isikusse, juhtides erilist tähelepanu antud isiku osavõtu ulatusele toimepandud kuriteost.

Kriminaalõiguse teoorias ja praktikas kerkib küsimus, kas *ebaõnnestunud kihutamine* on karistatav, s. t. kas kihutaja langeb vastutuse alla, kui tal ei õnnestunud kihutatavat kuriteo toimepanemisele kallutada.

Kihutaja ei vastuta sel juhul osavõtu kohta käiva paragrahvi järgi, kuna kuritegu ja isegi katset ei olnud. Kuid sellise kihutaja tegusid võib vaadelda kui kuritegu ettevalmistavaid tegusid, kuna ta lõi tingimused kuriteo toimepanemiseks, mis ei õnnestunud te-

mast mitteolenevail põhjustel. Seepärast näiteks nurjunud tapmisele kihutamist võib vaadelda kui ettevalmistust tapmisele ja karistada Vene NFSV KrK § 19 ja 136 või 137 järgi.

Teine kriminaalõiguse teoorias esile kerkiv küsimus on küsimus *osaliste võimalusest vabatahtlikult loobuda kuriteo toimepanemisest.* Täideviija vabatahtlik loobumine ei tähenda veel kihutaja ja kaasaaitaja vastutuse äralangemist.

Enne kuriteo toimepanemist täideviija poolt võivad kihutaja ja kaasaaitaja vabatahtlikult loobuda kuriteo toimepanemisest, mis kõrvaldab nende kriminaalvastutuse. See loobumine peab aga avalduma aktiivsel kujul. Kui kihutaja loobub kuriteo toimepanemisest, kutsunud täideviijas enne välja otsuse kuriteo toimepanemiseks, siis sooritab täideviija selle ikkagi, kuigi kihutaja seda enam ei tahaks. Seepärast peab kihutaja vabatahtlik loobumine avalduma tingimuste loomises, mis kõrvaldavad kuriteo toimepanemise võimaluse, hoiavad ära kuriteo toimepanemise, näit. isiku, kelle vastu on kallaletung sihitud, hoiatamise teel, võimuorganeile ettevalmistatavast kuriteost teatamise teel jne.

§ 72. Spetsiaalsubjektiga kuriteost osavõtt

Kas on võimalik vastutusele võtta osavõtu eest kuriteost spetsiaalsubjektiga, eriti kas on võimalik mitte-ametiisikute osavõtt ametialasest kuriteost või mittesõjaväelase osavõtt sõjaväelisest kuriteost? Sõjaväeliste kuritegude kohta on see küsimus lahendatud otse seaduses (märkus 2 Vene NFSV KrK § 193[1] juurde). Mittesõjaväelased, kui nad olid sõjaväelise kuriteo toimepannud sõjaväelase kihutajaiks või kaasaaitajaiks, vastutavad osalistena sõjaväeliste kuritegude kohta käiva peatüki paragrahvide järgi. Analoogiliselt tuleb lahendada ka küsimus osavõtu kohta ametialastest kuritegudest. Järelikult mitte-ametiisik, kes näit. kihutas laekurit raiskamise toimepanemisele või varjas raisatud raha, langeb vastutuse alla Vene NFSV KrK § 17 ja 116 järgi.

Kuid KrK rea paragrahvide järgi, milles on ette nähtud eriti kitsas subjektide ring, võib vastutus osavõtu eest olla mõeldav ainult erandina.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 1940. a. 10. juuli seadluse järgi vastutavad halvakvaliteedilise, mittekomplektilise või mittestandardse tööstustoodangu väljalaskmise eest kriminaalselt ainult ettevõtte direktor, peainsener ja tehnilise kontrolli osakonna ülem. Üldreeglina ei või teisi isikuid võtta vastutusele kihutajaina või

kaasaaitajaina. Kuid neid isikuid võib võtta kriminaalvastutusele, kui nii või teisiti avaldus nende tegevus halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmises, paragrahvide järgi, mis näevad ette ametialaseid kuritegusid.

§ 73. Puutumus

Kuriteosse puutumus erineb osavõtust sellega, et kuriteosse puutuja ei aita kaasa kuriteo toimepanemisele ja tema tegevus või tegevusetus ei ole vajalik põhjus kuriteo toimepanemiseks täideviija poolt.

Termin „puutumus" esineb meie teoorias, kriminaalkoodekseis seda ei leidu.

On kolm liiki kuriteosse puutumust:

1) varem mittelubatud varjamine,
2) võimaldamine,
3) kuriteost mitteteatamine.

Nii varem lubatud kui ka mittelubatud varjamist käsitleb enamik teiste liiduvabariikide kriminaalkoodekseid mitte kui puutumust, vaid kui kaasaaitamise liiki. Varjamise eest vastutusest kõneldi eelmises paragrahvis.

Võimaldamine on kuriteo toimepanemise mitteärahoidmine, kui oli võimalus kuriteo toimepanemist ära hoida või takistada. Kuriteo toimepanemise mitteärahoidmine või selle lubamine on kriminaalselt karistatav tegu siis, kui võimaldamist lubanud isik oli kohustatud kuritegu ära hoidma või takistama. Ametiisik võetakse võimaldamise eest vastutusele mitte paragrahvi järgi, mis näeb ette kuriteo, mida ta võimaldas, vaid paragrahvi järgi, mis näeb ette selle isiku tegevusetuse. Näit. militsionääri, kes ei võtnud tarvitusele mingisuguseid olemasolevaid võimalikke abinõusid tapmise ärahoidmiseks, mis toimus tema silmade all, karistatakse mitte osavõtu eest tapmisest, vaid võimutegevusetuse eest; ettevõtte direktorit, kes ei andnud kohtu alla töölt põhjuseta puudujat, ei karistata mitte osavõtu eest põhjuseta töölt puudumisest, vaid teenistusliku lohakuse või põhjuseta töölt puudumiste varjamise eest. Ametiisik, kelle kohus on ära hoida kontrrevolutsiooniliste kuritegude toimepanemist, vastutab sellise kuriteo võimaldamise puhul, kui kontrrevolutsioonilise kuriteo täideviija.

Isikuid, kellele ei ole pandud kohust kuritegude toimepanemist ära hoida, ei saa võtta kriminaalvastutusele kuriteo võimaldamise eest. Nii tunnustas NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium oma

määruses 4. juunist 1939. a., et kõrvalise isiku juhuslikku tapmise juures viibimist ei saa vaadelda kui tapmisest osavõttu.

Mitteteatamine seisneb isikule teada olevast kuriteost võimuorganeile mitteteatamises.

Kõige raskemate kuritegude suhtes pani seadus kodanikele kohustuse teatada neile kindlasti teada olevaist ettevalmistatavaist või toimepandud kuritegudest. Selle kohustuse mittetäitmine — valmistusel olevast või toimepandud kodumaa reetmisest, kontrrevolutsioonilistest kuritegudest, mõnedest eriti ohtlikest valitsemiskorra-vastastest kuritegudest (massilised korratused, valeraha tegemine ja banditism) mitteteatamine on kriminaalselt karistatav.

Mitteteatamine ei ole osavõtu liik sellest kuriteost, millest ei teatatud võimuorganeile, vaid on iseseisev kuritegu, mis on ette nähtud KrK eri paragrahvides (Vene NFSV KrK § 58^{1v}, 58^{1g}, 58^{12}, 58^{13}).

Teistest, ülal loetlemata kuritegudest mitteteatamine ei ole kuriteona jälitatav. NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium lõpetas oma määrusega 28. märtsist 1939. a. kodanik Z. asja, kes mõisteti süüdi temale teada olevast ettevalmistatavast tapmisest mitteteatamise eest. Kriminaalkolleegium tunnistas, et eelseisvast tapmisest mitteteatamine ei ole kriminaalselt karistatav tegu.

KOLMAS JAGU

KARISTUS

XVII peatükk

KARISTUSE MÕISTE

§ 74. Kriminaalkaristus ja teised riiklikud sunniabinõud

Sest ajast, kui riik tekkis, kasutab ta oma eesmärkide saavutamiseks muude vahendite kõrval ka vägivalda ja sundimist. Ta kohaldab sundimist ühiskondliku korra hoidmiseks, maksude sissenõudmiseks, tsiviilkohtu otsuste täitmiseks, teenistusliku distsipliini hoidmiseks riiklikes asutistes ja sõjaväelise distsipliini sõjaväes jm.

Riik kohaldab niimoodi kogu sunnivahendite süsteemi. Üheks selliseks abinõuks on ka kriminaalkaristus. Kuid olles üks sunniabinõusid erineb karistus teistest sunniabinõudest.

Erinedes teistest sunniabinõudest on karistus kõigepealt kohtu poolt kohaldatav abinõu. Selle tunnusega erineb karistus selliseist riiklikest sunniabinõudest, nagu näit. sundmääruste rikkumise eest administratiivorganite poolt määratavad karistused, nagu maksude sundsissenõudmine, distsiplinaarkaristus jt. Kuid karistuse kõrval on see tunnus, s. t. kohtu poolt kohaldamine, omane ka kohtuotsustele tsiviilasjus. Tuleb järelikult kindlaks määrata tunnused, mis eraldavad karistust sissenõudmisest tsiviilasjus.

Neid tunnuseid on kaks: esiteks nuhtlus, kui iga karistuse otsene ülesanne ja teiseks, kurjategija ja tema poolt toimepandud kuriteo negatiivne hindamine kohtu poolt riigi nimel.

Otsus tsiviilasjus ei sea endale ülesandeks kostjat nuhelda. Tema ei pea silmas mitte kostjat, vaid hagejat. Tema ei taotle kahju teha kostjale, vaid ennistada hageja rikutud õigust. Tema eesmärk ei ole mitte kostja, vaid hageja. Viimase, aga mitte kostja jaoks teostub see sunniviisil. Karistus aga peab silmas just kurjategijat ja teisi ühiskonna ebakindlaid liikmeid. Neile koondab ta kogu oma tegevuse. Abinõu, mis oleks kurjategijale ükskõikne või koguni meeldiv, kaotaks karistuse iseloomu. Seepärast kohaldatakse ka-

ristust ainult inimesele, füüsilisele isikule, kuna varaline sissenõue tsiviilasjas võib olla sihitud ka juriidilise isiku vastu.

Erinevalt varalisest sissenõudest tsiviilasjas sisaldab karistus alati kindlat ja seejuures alati negatiivset roimari ja tema teo hinnangut riigi poolt. Tsiviilõiguslike kohuste rikkumine (võla mittetasumine, rendilepingu mittetäitmine jne.) ei teota kostjat kui kodanikku.

Kriminaalasjas vaatleb kohus roimari isikut ja tema tegu ainult nende ühiskonnaohtlikkuse seisukohalt, nende sobivuse või sobimatuse seisukohalt olemasoleva ühiskondliku ja õiguskorraga, mis on määratud selle ühiskondliku korra huvides. Tunnistades kohtualuse süüdlaseks ja kohaldades temale karistust tunnistab kohus tema ühiskonnaohtlikuks, s. t. annab sellega riigi nimel negatiivse hinnangu nii kurjategijale endale kui ka tema tegudele.

§ 75. Karistus sotsialistlikus kriminaalõiguses

Sotsialistlikus kriminaalõiguses tulenevad karistuse ülesanded otseselt nõukogude riigi poolt teostatavaist ülesandeist.

Karistuse ülesanded leidsid oma väljenduse Kohtukorralduse seaduse § 3, mille järgi „nõukogude kohus karistusmäärasid kohaldades mitte ainult ei nuhtle kurjategijaid, vaid omab ka eesmärki kurjategijaid parandada ja ümber kasvatada".

ÜK(b)P XVIII kongressil ütles seltsimees Stalin, kõneldes sotsialistliku riigi arenemise kahest faasist, et esimeses faasis (Oktoobrirevolutsioonist kuni kapitalistlike elementide likvideerimiseni) teostas sotsialistlik riik kaks funktsiooni: kukutatud klasside mahasurumine riigis ja riigi kaitse välise kallaletungi vastu. Oli selles faasis ka kolmas funktsioon, nimelt meie riigi majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik töö. Kuid selles faasis viimane funktsioon ei leidnud eriti silmapaistvat arendamist.

Sotsialistliku riigi teises arenemisfaasis astus mahasurumise funktsiooni asemele sotsialistliku omandi kaitsmise funktsioon. Säilisid salaluure ja karistus võitluseks välismaise salaluure poolt NSV Liitu saadetavate salakuulajate, mõrvarite ja kahjuritega.

See ei tähenda muidugi, et langeb ära ülesanne kõige karmimalt võidelda mõrtsukate, huligaanide, spekulantide ja muude kuritegelike elementidega, kes õõnestavad sotsialistlikku õiguskorda.

„Me vajame tõsiseid abinõusid distsipliini tugevdamise ja kasvatuse alal", ütles sm. Molotov oma aruandes ÜK(b)P XVIII kong-

ressil.[1]) Selliste distsiplineerimis- ja kasvatusabinõude hulgas etendab suurt osa ka kriminaalkaristus. Selles suhtes säilitavad täiel määral oma jõu Lenini juhatused selle kohta, et võitlust väikekodanlusega ei saa pidada ainult propaganda ja agitatsiooniga, seda tuleb pidada ka sundimisega. Kuid karistuse näol teostatav sundimine ise saab tõsise kasvatusliku tähenduse nii sotsialistliku distsipliini rikkujate eneste suhtes kui ka nende ebakindlate elementide suhtes, kes pole veel vabanenud kapitalismi igandeist.

§ 76. Karistus kuriteo üldise ja spetsiaalse ärahoidmise vahendina

Karistuse määramine kohtu poolt ja selle täitmine pärast otsuse seadusjõusse astumist täidavad nii spetsiaalse kui ka üldise ärahoidmise ülesannet.

See karistuse kahekordne mõju oli õpetlaste poolt juba ammu kindlaks tehtud. Nad tegid vahet *spetsiaalse ärahoidmise* (s. t. karistuse mõju süüdimõistetule endale) ja *üldise ärahoidmise* (s. t. karistuse mõju ühiskonna teistele liikmetele) vahel. Kuid kodanlikud kriminalistid tõstsid ühekülgselt esiplaanile kas spetsiaalse või üldise ärahoidmise kui karistuse ainsa ülesande. Kriminalistid pidasid lõpmatuid vaidlusi selle üle, kumb neist karistuse mõju kahest liigist peab moodustama karistuse ülesande.

Küsimus spetsiaalse ja üldise ärahoidmise vahekorrast on õigesti lahendatud ainult sotsialistliku riigi tingimustes, kus karistus mitte ainult ei nuhtle kurjategijat, vaid etendab ka kasvatuslikku osa. Karistuse määranud kohtuotsus peegeldab sotsialistlikus riigis kogu nõukogude rahva avalikku arvamist ja tahet.

Sotsialistlikus kriminaalõiguses teostatakse lahutamatult mõlemad ülesanded — nii spetsiaalne kui ka üldine ärahoidmine. Sotsialistlikus kriminaalõiguses on võimatu lahkuminek nende kahe karistuse mõju liigi vahel.

See väide leidis täieliku ja selge väljenduse NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse aluste § 4 ja kooskõlas selle paragrahviga formuleeritud liiduvabariikide KrK vastavais paragrahvides. Nii, vastavalt Vene NFSV KrK § 9 peab karistuse mõju avalduma a) uute kuritegude toimepanemise ärahoidmises isikute poolt, kes neid seni on toime pannud; b) teiste ebakindlate ühiskonnaliikmete mõjustamises ja c) kuritegusid toimepannud isikute

[1]) Molotov, Rahvamajanduse arendamise kolmas viisaastaku plaan, 1939, lk. 12.

kohandamises töötava rahva riigi ühiselu tingimustega. Punktid a ja c peavad siin silmas spetsiaalset ärahoidmist, p. b — üldist.

Sotsialistliku kriminaalõiguse iseloomulikuks eriomaduseks on „Põhialuste" § 4 juhatus, mis on sisestatud kõigi liiduvabariikide KrK, et karistused peavad olema otstarbekad ega tohi nende eesmärgiks olla füüsiliste kannatuste tekitamine ja inimväärikuse alandamine. See juhatus väljendab nõukogude humaansust.

Ka Kohtukorralduse seaduse § 3 peatub karistuse mõju kahel liigil. § 3 esimeses lõikes määratakse kindlaks karistuse spetsiaalne ärahoidev mõju. Siin öeldakse: „Nõukogude kohus karistusmäärasid kohaldades mitte ainult ei nuhtle kurjategijaid, vaid omab eesmärki kurjategijaid parandada ja ümber kasvatada". § 3 2. lõikes on väljendatud nõukogude kohtu kui kasvataja osa: „Kogu oma tegevusega kasvatab kohus NSV Liidu kodanikke ustavuse vaimus kodumaale ja sotsialismile, nõukogude seaduste täpse ja kõikumatu täitmise vaimus, hoolikas suhtumises sotsialistlikku omandisse, töödistsipliinis, ausas suhtumises riiklikku ja ühiskondlikku kohtusse, lugupidamises sotsialistliku ühiselu eeskirjadest".

§ 77. Karistused ja sotsiaalse kaitse vahendid

Kriminaalõiguse klassikaline kool, mis väljendas oma tekkimisel feodalismi asemele tulnud klassi huve, pidas karistust üheks kriminaalõiguse kahest mõistest. Klassikalise kooli jaoks oli karistus kuriteo tagajärg. Karistust pidas ta võimalikuks ainult konkreetse kuriteo olemasolul, millega see oli seoses, karistus ilma kuriteota ei olnud mõeldav. Teiselt poolt võis karistus klassikalisele koolile olla ainult proportsionaalne kuriteo raskusele.

Kriminaalõiguse antropoloogilise ja sotsioloogilise kooli ideede arenemine toob kaasa muudatuse vaates kuriteole. Mõlemad need koolid, kõigi nende erinevuste juures, peavad karistuse määramisel otsustavaks mitte konkreetse kuriteo raskust, vaid kurjategija ohtlikkust ühiskonnale. Just see ohtlikkus annabki aluse kohaldada mõnedele kurjategijatele abinõusid, mis võivad oma raskuse poolest järsult lahku minna toimepandud kuriteo raskusest. Nii põhjendatakse uute abinõude vajadust, mida ei määrata mitte toimepandud kuriteo raskuse järgi, vaid roimari isiku ohtlikkuse järgi. Selliseiks vahendeiks on antropoloogilise ja sotsioloogilise kooli poolt ettepandud julgeoleku vahendid (ehk *sotsiaalse kaitse vahendid).*

Mitte loobudes põhimõttest kohaldada karistusi, mille raskus on proportsionaalne kuriteo raskusele, ühinesid klassikud ja sotsio-

loogid selles, et mõnda liiki kurjategijaile kohaldataks karistuste kõrval ka julgeoleku vahendeid. See andis klassikuile ja sotsioloogidele võimaluse koos välja töötada selliseid kriminaalkoodeksite ja üksikute kriminaalseaduste projekte, milles repressiooni vahendid jagunevad karistusteks ja julgeoleku vahendeiks. Tagajärjena tekkis repressiooni tugevnemine rea kuritegude puhul: kurjategija kannab esiti ära tema kuriteo raskusele proportsionaalse karistuse ja vahetult karistuse järel — sageli mitte millegagi karistusest erineva julgeoleku vahendi. Julgeoleku vahend määratakse kohtu poolt vastavalt kurjategija isiku ohtlikkusele ja oma raskusega sageli ületab ärakantud karistuse.

Selliseist välismaistest „sotsiaalse kaitse vahendeist" tuleb lahus hoida nendega mitte midagi ühist omavaid sotsialistliku kriminaalõiguse sotsiaalse kaitse vahendeid. See nimetus, mis sotsialistlikus kriminaalõiguses tarvitusele võeti 1924. a., tähendas tõepoolest karistusmäärasid, mis määrati vastavalt kurjategija süü ulatusele. Termin „sotsiaalse kaitse vahend" oli ebasobiv real põhjustel. See võis tekitada ebaõige kujutluse, et repressiooni ülesanded sotsialistlikus kriminaalõiguses piirduvad ainult kaitsega, kuna tegelikult täidab karistus sotsialistlikus riigis aktiivset revolutsioonilist osa, esinedes sotsialistliku pealetungi ühe vahendina. Termin „sotsiaalse kaitse vahendid" võis tekitada ka vale kujutluse, et sotsialistlikus kriminaalõiguses määratakse kurjategija vastutus mitte tema süü, vaid tema ohtlikkuse astme järgi.

Termin „karistus", mis on tarvitusele võetud kõigis viimaste aastate seadusandlikes aktides, väljendab õieti nõukogude kriminaalõiguse vaadet sellele vahendile, mille abil teostatakse võitlust kuritegevusega.

XVIII peatükk

KARISTUSTE SÜSTEEM

§ 78. Karistuste süsteem välisriikides

Mingisugusest karistuste süsteemist orjanduslikus riigis ei tarvitse muidugi kõnelda, kuigi üksikud karistusliigid (kehaliikmete vigastamine, surmanuhtlus jt.) olid ette nähtud ka orjanduslike riikide seadustes. Kuid isegi feodalismi ajal oli kriminaalõiguse iseloomulikuks jooneks kohtu poolt määratavate karistuste ebamäärasus liigi ja ulatuse suhtes. Kui üksikud seadused tol ajal määrasidki kindlaks ühed või teised karistused, siis polnud need kohtuile rangelt kohuslikud ja enamiku kuritegude eest määrati

ükskõik mis liiki ja kui suuri karistusi. Feodalismi aja kriminaalkoodeksid ei sisaldanud kindlat kuritegude loetelu, mis oleks olnud rangelt kohuslik kohtuile. See oli kasulik tol ajal valitsevale mõisnike klassile, kelle esindajad istusid kohtuis. Kuid selle all kannatasid eriti määratud sunnismaiste talupoegade massid.

Kui feodaalse ühiskonna rüpes hakkas tekkima uus klass, siis ka selle klassi esindajad, kuigi vähemal määral, tundsid endil feodaalsete kohtute omavoli. Seepärast esitab võimule tungiv kodanlus oma poliitiliste nõudmiste hulgas ka nõude, et karistuste liike ja ulatust piirataks ainult nende karistustega ja selles ulatuses, mis on otseselt ette nähtud kehtivais seadustes. Nii tekib nõue: pole karistust ilma osutamiseta selle kohta seaduses.

Karistuste loetelu, mis on ette nähtud seaduses ja kõrvaldavad igasuguse muu karistuse kohaldamise, ongi see, mida nimetatakse karistuste süsteemiks.

Pärast XVIII saj. Prantsuse revolutsiooni väljaantud kriminaalkoodeksid sisaldavad harilikult karistuste süsteemi. Kuid karistuste süsteemil, nagu teistelgi seaduslikkuse tagatistel, on siin ainult formaalne iseloom. Peale selle on karistuste loetelud enamikus välismaistes koodeksites väga keerukad. See keerukus suurenes veel enam neis koodekseis, kus karistusmäärade kõrval olid sisse võetud nn. julgeoleku vahendid.

Kui kodanliku kriminaalõiguse karistuste süsteem keerles oma sisult harilikult selliste abinõude ringis, nagu surmanuhtlus, türm, sunnitöö ja rahatrahv, siis verine saksa fašism tõi seadusandlusse ja praktikasse kriminaalrepressioonide puhtterroristlikud meetodid. Peamiselt ilma kohtuta massiliste hukkamiste kõrval muutis saksa fašism vanglad keskaegseiks piinakambreiks, legaliseeris faktiliselt piinamise, kohaldas sadadel tuhandeil juhtudel selliseid barbaarseid abinõusid, nagu steriliseerimine ja kastreerimine, lõi kontsentratsioonilaagrid ja muutis süsteemiks nn. interneerimise, s. t. sellesama vangistuse, ainult selle vahega, et administratsiooni suva järgi võis see muutuda eluaegseks.

§ 79. Karistuste süsteem sotsialistlikus kriminaalõiguses

Seaduste stabiilsuse, karistuspoliitika ühtsuse ja sotsialistliku seaduslikkuse kõige rangema teostamise põhimõte nõuab, et nõukogude kriminaalkoodeksid sisaldaksid stabiilse, kohtuile tingimata kohusliku karistuste loetelu, mis on seaduse poolt lubatud, ja üksikute karistuste kindlaksmääratud ulatuse. Seepärast juba esimene nõukogude kriminaalkoodeks — Vene NFSV 1922. a. KrK

— sisaldas karistuste täpse loetelu. Karistuste täpne loetelu sisaldub ka „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialustes" 1924. a.

See loetelu on kohuslik kõigi liiduvabariikide jaoks, kuid liiduvabariikidel on õigus kindlaks määrata ka muid karistusi, muidugi kooskõlas NSV Liidu kriminaalseadusandluse üldiste põhimõtetega.

„Üldised alused" määravad kindlaks järgmise karistuste loetelu: a) töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes NSVL kodakondsuse kaotamisega ning NSV Liidu piiridest jäädava pagendamisega; b) vabaduskaotus NSV Liidu kaugemais maakohtades asuvais paranduslikes töölaagreis; c) vabaduskaotus üldkinnipidamiskohtades; d) paranduslikud tööd ilma vabaduskaotuseta; e) õiguste kaotus; f) NSV Liidu piiridest teatavaks ajaks väljasaatmine; g) asumisele saatmine; h) väljasaatmine; i) ametist vallandamine; j) keeld tegutseda mõnel tegevus- või tööndusalal; k) ühiskondlik laitus; l) vara konfiskeerimine; m) rahatrahv; o) hoiatus.

Eraldi sellest loetelust näeb „Põhialused" ette karistuse kõrgeima määrana mahalaskmise. Liidu hilisema kriminaalseadusandlusega kindlaksmääratud karistuste hulka kuulub väljaspool seadust olevaks kuulutamine (NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN määrus 21. oktoobrist 1929. a.) ja kinnipidamine türmis (NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN määrus 8. augustist 1936. a.).

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 19. aprillist 1943. a. on saksa okupantide aktiivsete abistajate jaoks määratud karistus surmanuhtluse näol poomise teel ja sunnitöö näol.

Kõigi liiduvabariikide kriminaalkoodeksid kordavad täielikult karistuste süsteemi, mis on kindlaks määratud „Põhialustega" 1924. a. Erandina mõned liiduvabariikide KrK täiendasid loetelu. Nii on Vene NFSV, Azerbaidžani, Gruusia ja Tadžiki NSV KrK ette nähtud abinõu, mida pole mainitud 1924. a. „Põhialustes", nimelt tekitatud kahju heastamise kohustuse pealepanemine.

1924. a. „Põhialused" jagavad vahendid, mida kohaldatakse kriminaalasjus, kolme rühma: a) kohtulik-paranduslik iseloomuga vahendid, b) meditsiinilise iseloomuga vahendid ja c) meditsiinilis-pedagoogilise iseloomuga vahendid.

Kohtulik-paranduslik iseloomuga vahendid ongi õieti karistused. Neid kohaldatakse neile isikuile, kes võivad olla kuriteo subjektiks.

Meditsiinilise iseloomuga vahendeid kohaldatakse isikuile, kes teo toimepanemise hetkel olid süüdimatuse seisundis, s. t. ei olnud kuriteo subjektid, samuti isikuile, kes panid kuriteo toime süüdivas

seisundis, kuid haigestusid vaimuhaigusesse otsuse tegemise momendiks, s. t. sellel momendil ei vasta enam neile nõudeile, mis esitatakse inimesele selleks, et ta võiks olla kuriteo subjektiks.

Meditsiinilis-pedagoogilise iseloomuga vahendeid võidakse kohaldada alaealistele, kui kohus tunnistab mitteotstarbekaks neile karistuse kohaldamise.

Karistusabinõud jagunevad kahte rühma: karistused, mida võidakse määrata ainult *peakaristustena* ja karistused, mida võidakse määrata nii *pea- kui lisakaristustena*. Esimesse rühma kuuluvad: a) töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes selle tagajärgedega; b) kuulutamine väljaspool seadust olevaks; c) mahalaskmine; d) vabaduskaotus; e) paranduslikele töödele väljasaatmine; f) paranduslikud tööd. Teise rühma kuuluvad: a) õiguste kaotus; b) NSV Liidu piiridest teatavaks ajaks väljasaatmine; c) asumisele saatmine; d) väljasaatmine; e) teenistusest vallandamine; f) keeld tegutseda mõnel tegevus- või tööndusalal; g) ühiskondlik laitus; h) vara konfiskeerimine; i) rahatrahv; j) kohustus heastada tekitatud kahju.

XIX peatükk

KARISTUSTE LIIGID

§ 80. Mahalaskmine. Surmanuhtlus poomise teel

Vastavalt 1924. a. „Põhialustele" on kõrgeim karistusmäär lubatud „ajutiselt... kuni selle täieliku tühistamiseni NSVL Kesktäitevkomitee poolt", „kõige ohtlikumate kuriteoliikide vastu võitlemiseks, mis ohustavad Nõukogude võimu ja Nõukogude korra aluseid".

Vene NFSV 1926. a. KrK, Azerbaidžani, Turkmeeni ja teiste liiduvabariikide KrK määravad, et mahalaskmine on lubatav ainult „erakorralise vahendina".

Selle vahendi erakorraline iseloom avaldub nende kuritegude ringi piiramises, mille suhtes lubatakse kohaldada kõrgeimat karistusmäära, riiklike, sõjaväeliste ja mõnede teiste kõige ohtlikumate kuritegudega ja selles, et rahvakohtud ei kohalda kõrgeimat karistusmäära.

Kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides on ringkondade, rinnete ja armeede (laevastike, flotillide) sõjanõukogudel, samuti rinde, armee ja ringkonna (laevastiku, flotilli, komandöridel õigus peatada sõjatribunalide poolt tehtud otsuseid kõrgeima karistuse määramise kohta samaaegse telegraa-

filise teatamise kohustusega NSVL Ülemkohtu Sõjakolleegiumi esimehele ja Punaarmee sõjaväe peaprokurörile või Sõjamerelaevastiku peaprokurörile kuuluvuse järgi oma arvamusest selle kohta asjale edaspidise käigu andmiseks.

Igast sõjatribunali otsusest, mis määrab kõrgeima karistuse kohtades, kus on sõjaseisukord välja kuulutatud, ja sõjategevuse rajoonides teatab sõjatribunal viibimata kuuluvuse järgi NSVL Ülemkohtu Sõjakolleegiumi esimehele ja Punaarmee sõjaväe peaprokurörile või NSVL Sõjamerelaevastiku peaprokurörile.

Juhul, kui 72 tunni jooksul, arvates telegrammi adressaadile kätteandmisest, ei saada telegraafilist teadet NSVL Ülemkohtu Sõjakolleegiumi esimehelt või Punaarmee sõjaväe peaprokurörilt või Sõjamerelaevastiku peaprokurörilt otsuse peatamise kohta, viiakse otsus täide (Määrustiku sõjatribunalide kohta kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord ja sõjategevuse rajoonides § 15—16).

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 19. aprillist 1943. a. on kehtestatud mõnda liiki kodumaa reetjate jaoks surmanuhtlus poomise teel.

§ 81. Töötava rahva vaenlaseks kuulutamine

Töötava rahva vaenlaseks kuulutamine kui karistusmäär esineb nõukogude kriminaalõiguses juba 1917. a. dekreetides. 8. mail 1918. a. koostas Lenin dekreedi kava, milles see karistusmäär oli ette nähtud. Hilisemail aastail esineb see karistusmäär 1924. a. „Põhialustes", mille § 13 p. a kõneleb „töötava rahva vaenlaseks kuulutamisest ühes NSVL kodakondsuse kaotamisega ning sundusliku NSV Liidu piiridest pagendamisega". „Põhialuste" § 17 on kindlaks määratud, et töötava rahva vaenlaseks kuulutamist ühes NSV Liidu piiridest pagendamisega ja NSV Liidu kodakondsuse kaotamisega kohaldatakse karistusena isikuile, kes on süüdi mõistetud kuritegude eest, mis ohustavad nõukogude korra aluseid; juhul, kui kohtuotsuse järgi NSV Liidu piiridest pagendatud isik tuleb omavoliliselt tagasi, samuti juhul, kui faktiliselt on võimatu täide viia otsust pagendamise kohta, kohaldab kohus tema suhtes teist karistust, kuid mitte alla vabaduskaotuse viieks aastaks.

Töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes ülaltähendatud tagajärgedega on karistusmäärana sisse võetud kõigi liiduvabariikide kriminaalkoodeksitesse.

Praktikas kohaldatakse seda vahendit kohtute poolt harva.

§ 82. Väljaspool seadust olevaks kuulutamine

Väljaspool seadust olevaks kuulutamine, mis oli karistusmäärana tuntud esimeste aastate nõukogude kriminaalõigusele, ilmub uuesti 21. novembril 1929. a., kui anti välja üleliiduline seadus „Nende välismaal viibivate ametiisikute — NSV Liidu kodanike väljaspool seadust olevaiks kuulutamisest, kes on üle jooksnud töölisklassi ja talupoegade vaenlaste laagrisse ja keelduvad tagasi tulemast NSV Liitu". Karistusena on selles seaduses ette nähtud kuulutamine väljaspool seadust olevaks. See vahend toob kaasa süüdimõistetu kogu vara konfiskeerimise ja tema mahalaskmise pärast 24 tunni möödumist, arvates tema isiku tõestamisest. Seda karistust võib määrata ainult NSVL Ülemkohus.

§ 83. Vabaduskaotus. Sunnitöö

Vabaduskaotus karistusena on tuntud juba kõige varasemaile nõukogude võimu dekreetidele, kuid seda mainitakse neis dekreetides ka kui tõkkeabinõu eeluurimise ja kohtu eest kõrvalehoidumise puhul. Nii oli RKN üleskutses võitluseks spekulatsiooniga 15. nov. 1917. a. kindlaks määratud, et kõik isikud, kes on süüdi spekulatsioonis, kuuluvad „viibimata areteerimisele ja kinnipidamisele Kroonlinna türmis kuni sõjarevolutsioonilise kohtu alla andmiseni" (VSKK nr. 3). Instruktsioon revolutsioonilise tribunali kohta 19. dets. 1917. a. nägi karistuste hulgas ette vabaduskaotuse. Lenini poolt kirjutatud dekreetide kavades nähakse karistusena korduvalt ette ka vabaduskaotust.

Vabaduskaotuse tähtaja alam- ja ülemmäära, mis vastu võetud liiduvabariikide kehtivais kriminaalkoodekseis, muudeti korduvalt. Kuni 1921. a. 25. märtsini ei olnud kindlaksmääratud karistuse alam- ja ülemmäära. Kõrvu dekreetidega, mis määrasid karistuseks ühe või teise kuriteo eest vabaduskaotuse kuni 3 kuuni (dekreet kohtu kohta nr. 3), oli dekreete, mis nägid ette vabaduskaotuse tähtajaga mitte alla 10 aasta (dekreet spekulatsiooni kohta 22. juulist 1918. a.). Praktikas esines ka otsuseid määramata ajaks (näit. „kuni kodusõja lõpuni").

25. märtsil 1921. a. määrati vabaduskaotuse kõrgeim tähtaeg kindlaks 5 aastale. Kuid see tähtaeg muudeti Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungjärgu poolt, mis arutas 1922. a. KrK kava, mis määras vabaduskaotuse kõrgeimaks tähtajaks 10 aastat. Sellesama kõrgeima tähtaja määras ka 1924. a. „Põhialused". Vastavalt sellele kõik liiduvabariikide kriminaalkoodeksid ilma erandita mää-

ravad samuti vabaduskaotuse kõrgeimaks tähtajaks 10 aastat. Eesmärgiga tugevdada võitlust rahvavaenlaste kuritegudega, samuti eesmärgiga anda kohtuile võimaluse valida nende kuritegude jaoks mitte ainult kõrgeima karistusmäära, vaid ka vabaduskaotuse pikemaiks tähtaegadeks, määras NSVL Kesktäitevkomitee 2. okt. 1937. a. mõnede nende kuritegude eest vabaduskaotuse kõrgeimaks määraks 25 aastat. Vastavalt sellele määrusele nägi Vene NFSV KrK § 28 ette vabaduskaotuse kohaldamise kuni 25 aastani § 58^{1a}, 58^{6}, 58^{7}, 58^{9} järgi.

Ka vabaduskaotuse alammäära on korduvalt muudetud. Vene NFSV 1922. a. KrK määras vabaduskaotuse alammääraks 6 kuud. 1923. a. 7. juulil alandati seda tähtaega kuni 1 kuuni, hiljem — kuni 7 päevani. 1924. a. „Põhialused" ei määranud üldse vabaduskaotuse alammäära ning sellega said liiduvabariigid õiguse ise määrata see määr. Vene NFSV KrK 1926. a. määras alammääraks ühe päeva, kuid 1930. a. 20. mail määrati alammääraks üks aasta. Seepärast juhtudel, kui eriosa paragrahvides on vabaduskaotuse tähtaeg määratud alla aasta, kohaldatakse üldreeglina selle asemel paranduslikke töid. Vene NFSV, Valge-Vene NSV ja Azerbaidžani NSV KrK ei määra üldse alammäära, s. t. teiste sõnadega lubavad kohaldada vabaduskaotust alates ühest päevast; Turkmeeni NSV KrK määrab alammäära kindlaks seitsmele päevale, Gruusia NSV KrK — ühele kuule, Uzbeki NSV KrK kolmele kuule. Kuid kõigi liiduvabariikide kohtud võivad mõista lühiajalise vabaduskaotuse üleliiduliste seaduste kohaldamisel, mis näevad ette lühiajalist vabaduskaotust (näit. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse p. 5, samuti vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele 24. dets. 1942 puskari ajamise kohta ja 4. maist 1939. a. ettevõtete ja asutiste juhatajate kõrvalehoidumise asjus töödistsipliini tugevdamisest).

Kuni 1930. a. esines vabaduskaotuse jagunemine kaheks: karmi isoleerimiseta ja karmi isoleerimisega. Vabaduskaotus karmi isoleerimisega kanti ära paranduslike tööde asutistes (eriülesandega isoleerimisasutis) ja oli seotud järjekindlamalt läbiviidud isoleerimisega välisilmast ja rangema režiimiga. Seda vabaduskaotuse liiki kohaldati klassivaenulistele elementidele ja isikuile, kes olid toime pannud kõige raskemaid kuritegusid. 6. nov. 1930. a. selline vabaduskaotuse liigitamine tühistati.

NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN määrusega 8. aug. 1936. a. anti kõigile kohtuile, välja arvatud rahvakohtud, õigus kohaldada kõige ohtlikumate kuritegude eest süüdimõistetud isikuile vabadus-

kaotust *kinnipidamise näol türmis.* NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 19. apr. 1943. a. seati mõne kategooria kodumaa reetjate jaoks sisse *sunnitöö.*

Vabaduskaotust ei saa asendada rahatrahviga („Põhialuste" § 27, Vene NFSV KrK § 42 3. lõige). NSVL Ülemkohus tühistas 1939. a. Azerbaidžani NSV Ülemkohtu Kriminaalkolleegiumi määruse, kes arvesse võttes süüdimõistetu kõrget iga asendas temale määratud vabaduskaotuse rahatrahviga tingimisi süüdimõistmise asemel.

Vastavalt „Põhialuste" § 18 4. lõikele *loetakse* kohtualuse vahi all olemise aeg eeluurimise ajal, samuti vahi all olemise aeg kohtuotsuse kuulutamisest kuni selle seadusjõusse astumiseni *kohuslikult kohtu poolt* vabaduskaotuse selle aja hulka, mis on kohtu poolt määratud. Vastavalt sama seaduse § 18 4. lõikele määratakse eeluurimise ajal vahi all viibimise aja arvelevõtu kord liiduvabariikide seadusandlusega (Vene NFSV KrK § 29 1. lõige, Ukraina NSV KrK § 27 1. lõige, Valge-Vene NSV KrK § 47 1. lõige jt.).

Parandusliku töö asutised NSV Liidus organiseerivad vabaduskaotuse kandmist vastavalt karistuse eesmärgile sotsialistlikus kriminaalõiguses, s. t. ühendavad oma tegevuses karistuse ülesanded ja ülesanded süüdimõistetuid kasvatada sotsialistliku ühiskonna distsipliinile.

Välisriigid on alati tundnud türmis kinnipidamist kui karistusvahendit. Neis riikides olid ja on praegugi mitmesuguseid vanglate süsteeme, millest peamised on: *Pennsylvania* (range üksikvangistuse süsteem, mis on seotud vaikimiskohustusega, *Auburni* (ühise töötamise süsteem päeval, mis on seotud vaikimiskohustusega ja ööks üksikkambreisse eraldamisega) ja *progressiivne* süsteem (süsteem, mille järgi vangid jagatakse järkudesse, „paranemisel" madalamaist järkudest kõrgemaisse üleviimisega).

Fašistlike maade vanglais ja koonduslaagreis teostatakse täiesti avalikult kümnete ja sadade tuhandete isikute füüsilist hävitamist, kes pole sobivad fašistlikule režiimile. Itaalia fašistlik vangla koodeks 1931. a. kehtestas vangide kõnetamise mitte perekonnanimede, vaid numbrite järgi, keelu valjusti kõnelda, seadis sisse kõvendatud režiimiga vanglad, kus kinnipeetavad olid nii faktiliselt kui ka juriidiliselt antud täiesti administratsiooni omavoli alla. Saksa fašism muutis vanglad tõelisteks piinakambreiks, kus kinnipeetavate piinamine, peksmine, nende üle irvitamine ja nende tapmine oli igapäevaseks nähtuseks. Fašistliku õigusmõistmise juhtide eneste sõnade järgi pidi saksa vanglate režiim olema selline, et ainult mõte üleelatud kannatustele oleks vanglas viibinuid täitnud

õudustundega ja et viimase tööta töölise elu tunduks paradiisina vanglaga võrreldes. Saksa fašistid muutsid vanglad kinnipeetavate kiire füüsilise hävitamise asutisteks.

Saksa fašism kattis kogu maa kui ka okupeeritud maad koonduslaagrite tiheda võrguga, mis formaalselt erinesid fašistlikest vanglaist sellega, et laagrisse paigutati kinnipeetavad ilma mingi konkreetse kuriteota, et puudus kindlaksmääratud kinnipidamisaeg ja et administratsioonile anti piiramatu õigus oma suva järgi määrata laagrite režiim. Koonduslaagrid muutusid vahialuste massiliste piinamiste, nende üle kõige alatumate irvitamiste ja näilike põgenemiskatsete ettekäändel nende tapmise kohtadeks. Üksikud eluga koonduslaagreist pääsnud on muudetud vigaseiks, invaliidideks ja vaimuhaigeiks.

§ 84. Asumisele saatmine

Asumisele saatmine nagu vabaduskaotuski seisneb süüdimõistetu vabaduse piiramises. Kuid kuna vabaduskaotus piirab süüdimõistetu vabadust kinnipidamiskoha piiridega, *tähendab asumisele saatmine keeldu elada ühes või teises kohas ühes süüdimõistetu kohusliku asumisega kohtuotsuses määratud ajaks teatud kohta.*

1922. a. KrK ei tundnud asumisele saatmist. Esimest korda kehtestatakse see 1923. a., kohaldades seda administratiivkorras (VSKK 1923, nr. 61, art. 646). 1924. a. „Põhialustes" nähakse juba ette muude karistusvahendite hulgas eemaldamist teatud koha piiridest ühes asumisega ühte või teise kohta, s. t. asumisele saatmist. Vastavalt sellele näeb Vene NFSV KrK muude karistusvahendite hulgas ette asumisele saatmise. 1926. a. KrK järgi määrati asumisele saatmist kuni 5 aastani ja kohaldati selliseile kuritegusid toimepannud isikuile, kelle jäämine antud kohta tunnistati kohtu poolt ühiskonnaohtlikuks.

10. jaan. 1930. a. anti Vene NFSV välja seadus „Väljasaatmisest ja asumisele saatmisest, mida kohaldatakse kohtuotsuste järgi", mis tunduvalt laiendas asumisele saatmise kohaldamise piire ja reguleeris selle määramist ja kohaldamist.

Vastavalt sellele seadusele (Vene NFSV KrK § 35) jagatakse asumisele saatmine kahte liiki: *lihtne asumisele saatmine ja asumisele saatmine ühenduses paranduslike töödega.* Vahe nende kahe liigi vahel on see, et lihtsa asumisele saatmise puhul asub süüdimõistetu teatud kohta, kus ta võib töötada oma soovi järgi, asumisele saatmise puhul ühenduses paranduslike töödega on

süüdimõistetu kohustatud töötama asumise kohas erilistes tingimustes, mis on seadusega kindlaks määratud.

Asumisele saatmist ühenduses paranduslike töödega võib määrata ainult peakaristusena, asumisele saatmist, mis pole ühenduses paranduslike töödega — nii pea- kui lisakaristusena.

Lihtsat asumisele saatmist peakaristusena võib määrata 3—10 aastani. Lisakaristusena määratakse seda 1 aastast kuni 5 aastani (Vene NFSV KrK § 35 2. lõige).

Asumisele saatmist ühenduses paranduslike töödega määratakse 3—10 aastani (Vene NFSV KrK § 35 2. lõige).

Fašistliku türannia riigid kehtestasid asumisele saatmise, määrates seda peamiselt riiklikke kuritegusid toimepannuile ja muutsid selle fašismi vastaste kiire füüsilise hävitamise vahendiks.

Näit. Itaalia saartel Lipari, Ponza jt., mis olid nn. poliitiliste kurjategijate asumise kohtadeks, haigestusid asumisele saadetud karmi ilmastiku, talumatu režiimi ja süstemaatilise alatoitluse tagajärjel massiliselt tuberkuloosi ja hukkusid. Asumisele saatmine neile saartele oli võrdne surmanuhtlusega.

Ennerevolutsiooniaegses Venes säilis asumisele saatmine kuni tsaari režiimi viimaste päevadeni. Kõige enam karistati asumisele saatmisega revolutsionääre.

§ 85. Väljasaatmine

Väljasaatmisel on teatud sarnasus asumisele saatmisega, kuid samal ajal erineb ta viimasest siiski oluliselt. Väljasaatmise nagu asumisele saatmisegi puhul eemaldatakse süüdimõistetu sundduslikult teatud ajaks oma alalisest elukohast, kuid kuna asumisele saadetu asub sunnikorras teatud kohta, võib väljasaadetu elada ükskõik kus kohas, välja arvatud need kohad, kus elamine on tal kohtuotsusega keelatud.

Nii *nimetatakse väljasaatmiseks süüdimõistetu eemaldamist teatud ajaks antud koha piiridest.*

Väljasaatmist nagu asumisele saatmistki reguleerib Vene NFSV-s Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee määrus 10. jaanuarist 1930. a. Seaduse poolt on väljasaatmine ette nähtud kahel kujul: a) *väljasaatmine ilma uue elukoha valiku piiramiseta* ja b) *väljasaatmine ühes uue elukoha valiku piiramisega,* mis avaldub keelus elada teatud kohtades.

Väljasaatmist kohaldatakse nii pea- kui lisakaristusena. Nii ühel kui teisel juhul on väljasaatmise aeg 1—5 aastani.

Väljasaatmist ei või kohaldada alaealistele kuni 16 aastani.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 22. juunist 1941. a. „Sõjaseisukorrast" näeb ette eri vahendi — väljasaatmise. Vastavalt selle seadluse § 3 on sõjaväevõimudele antud õigus administratiivkorras välja saata sõjaseisukorda kuulutatud piirkonnast või selle üksikuist punktidest isikud, kes on tunnustatud sotsiaalselt ohtlikuks nii oma roimarliku tegevuse kui sidemete tõttu kuritegeliku keskkonnaga.

§ 86. Paranduslikud tööd

Paranduslikke töid karistusena hakatakse kohaldama juba 1917. a. ja neid mainitakse nõukogude võimu kõige varasemais dekreetides. Paranduslike tööde tähtsus ja eesmärk on defineeritud Vene NFSV paranduslike tööde koodeksis järgmiselt: „Kõigi süüdimõistetute suhtes, keda pole vaja isoleerida, on põhiliseks paranduslikult mõjuvaks abinõuks paranduslikud tööd ilma vabaduskaotuseta. Nende tööde eesmärk on sunniviisiline töö abil toimuv kasvatamine distsipliinile" (§ 5).

Paranduslikud tööd on ette nähtud kahel kujul: a) paranduslikud tööd, mis kantakse ära alalises teenistus- või töökohas ja b) paranduslikud tööd, mis kantakse ära paranduslike tööde organite poolt korraldatavail töödel.

Paranduslikke töid määratakse kohtu poolt tähtajaga 1 päevast kuni 1 aastani („Põhialuste" § 19).

Vastavalt NSVL Kesktäitevkomitee Presiidiumi määrusele 27. märtsist 1933 kannavad töölised, teenistujad ja kolhoosnikud paranduslikke (sunduslikke) töid reeglipäraselt oma töö- või teenistuskohas. Kui kohus, määrates süüdimõistetule paranduslikud tööd kuni kuue kuuni, loeb erandina üldreeglist tarvilikuks lasta süüdimõistetul need ära kanda mitte oma töö- või teenistuskohas, peab ta selle oma otsuses motiveeritult ära tähendama.

Ühes sellega kohus, tehes töö- või teenistuskohas kantavate kuni kuuekuiste paranduslike tööde määramise otsuse, võib teha määruse süüdimõistetu ümberpaigutamise kohta vähem tasuvale tööle või ametisse.

Kui kohus määrab süüdimõistetule paranduslikke töid üle kuue kuu ja peab seejuures tarvilikuks, et need tööd kantakse ära mitte töö- või teenistuskohas, peab ta selle otsuses eriti ära tähendama. Sellise märkuse puudumisel kantakse tööd ära töö- või teenistuskohas, kusjuures ka sel juhul võib kohus asja huvides teha määruse süüdimõistetu ümberpaigutamise kohta vähem vastutavale tööle või ametisse.

Paranduslike tööde määramisel vastutavaile juhtivaile töötajaile võib kohus täiendavalt arutada küsimust, kas on võimalik või mitte jätta töötajat tema töökohale ning vastavalt Vene NFSV KrK § 23 ja 37 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavaile paragrahvidele ühendada lisakaristusena teatavaks ajaks töölt kõrvaldamise.

Sõjaväelastele ei kohaldata paranduslikke töid. Paranduslike tööde asemel kohaldatakse tähendatud sõjaväelastele aresti tähtajaga kuni 2 kuuni, mis täidetakse sõjaväelaste distsiplinaararesti kandmise kohta ettenähtud korras (märkus Vene NFSV KrK § 30 juurde).

Paranduslikele töödele mõistmisel peetakse süüdimõistetu töötasust kohtuotsuses määratud osa kinni, kuid mitte üle 25%.

Paranduslikel töödel olemise aega ei arvata üldise tööstaaži ega kvalifikatsiooni määramise aluseks oleva tööstaaži hulka, samuti ka mitte tööstaaži hulka, mis annab õiguse pensionile ja muudele soodustustele ja eesõigustele (palga lisatasud väljateenitud aastate eest, lisapuhkused jne.).

Palga lisatasude väljamaksmine väljateenitud aastate eest paranduslikel töödel olemise ajal peatatakse (Vene NFSV KrK § 30).

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu seletusele 26. veebruarist 1931. a. ei arvata paranduslikel töödel olemise aega selle aja hulka, mis annab õiguse järjekordsele puhkusele; paranduslikel töödel olemise ajal järjekordseid puhkusi ei anta.

Rasedate naiste ja rinnaga toitvate emade kohta määrab seadus, et neid ei või saata paranduslikele töödele väljapoole nende elukohta. Seaduses tähendatud aja jooksul enne ja pärast sünnitamist ei rakendata neid üldse tööle ja nad kasutavad kõiki soodustusi, mis on määratud rasedaile ja imetavaile naistele.

Kes kannavad paranduslikke töid paranduslike tööde organite poolt korraldatavail töödel, võrdsustatakse tasu, toitmise ja ülalpidamise suhtes kinnipidamisasutistes kinnipeetavatega.

Kui paranduslikele töödele mõistetu kaotab töövõime üle 50%, esitab paranduslikke töid korraldav organ kohtule või administratiivorganile küsimuse selle vahendi asendamise kohta teise vahendiga (Vene NFSV paranduslike tööde koodeks § 14).

Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele 23. septembrist 1939. a. võivad kohtud, kui üldalustel paranduslikele töödele mõistetud isikud nende tööde kandmisest kuritahtlikult kõrvale hoiduvad, asendada paranduslikud tööd vabaduskaotusega tähtajaks, mis ei ületa paranduslike tööde tähtaega.

Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele 31. oktoobrist

1940. a. vabastatakse töökoha järgi paranduslikele töödele mõistetud isikud nende tööde edaspidisest kandmisest nende Punaarmeesse kutsumisel.

NSVL Ülemkohtu pleenum andis 12. juunil 1941. a. juhatuse, lõpetada kõik menetluses olevad lõpetamata asjad Punaarmeesse ja Sõjamerelaevastikku kutsutud isikute süüdistamises kuritegudes, mis on nende poolt toime pandud enne mobiliseerimist, kui seadus nende kuritegude eest ei näe ette paranduslikest töödest kõrgemat karistust.

NSVL Ülemkohtu pleenum laiendas ülalmainitud määruse 18. juulil 1941. a. ka isikuile, kes on astunud rahvaväkke.

§ 87. Õiguste kaotus

1924. a. „Põhialused" määrasid kindlaks järgmised õiguste kaotuse liigid: a) aktiivse ja passiivse valimisõiguse kaotus, b) õiguse kaotus olla valitavais ameteis ühiskondlikes organisatsioones, c) õiguse kaotus olla mõnedes riiklikes ameteis, d) aunimetuste kandmise õiguse kaotus, e) vanemlike õiguste kaotus, f) õiguse kaotus pensionile, mida antakse sotsiaalkindlustuse ja riikliku toetuse korras (§ 20).

Stalinliku konstitutsiooni § 135 järgi ei või saadikute valimistest osa võtta ega valitavad olla ainult nõdrameelsed ja isikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ühes valimisõiguste kaotusega.

Õiguste kaotust võidakse määrata kõigi ülalloeteldud õiguste või ainult üksikute neist ulatuses.

Kui õiguste kaotus määratakse lisakaristusena vabaduskaotusele, siis kestab ta kogu vabaduskaotuse kandmise aja ja peale selle otsuses määratud tähtaja jooksul, arvates vabaduskaotuse kandmise lõpetamise päevast.

Vastavalt Vene NFSV KrK § 34 ei või õiguste kaotust ühendada tingimisi süüdimõistmisega ega ühiskondliku laitusega.

Vastavalt Vene NFSV KrK § 34 peab kohus kaaluma õiguste kaotamise küsimust iga kord, kui ta süüdlasele mõistab vabaduskaotuse tähtajaga üle aasta.

Vanemlike õiguste kaotust võib määrata ainult sel juhul, kui kohus on kindlaks teinud, et süüdimõistetu kuritarvitas neid õigusi.

Seadus tähendab spetsiaalselt need juhud, millal kohus võib määrata pensioni saamise õiguse kaotuse, ja nimelt järgmistel juhtudel: a) süüdimõistmisel riiklikes kuritegudes, b) kasusaamise sihil toimepandud kuritegude eest vabaduskaotusele või asumisele saat-

misele mõistmisel, c) lisakaristusena kogu vara konfiskeerimisele määramisel, d) rahuajal Vene NFSV KrK § 193[3] (vastuhakkamine isikule, kes täidab tema peale pandud kohuseid sõjaväeteenistuse alal), 193[4] (sundimine rikkuma sõjaväeteenistuskohuseid), 193[7] (omavoliline lahkumine ja väejooks), 193[9] (omavoliline väeosast lahkumine lahingu olukorras), 193[12] (sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine enesevigastuse või pettuse teel), 193[13] (sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine usuliste veendumuste ettekäändel), 193[17], 193[20—28] ettenähtud sõjaväeliste kuritegude eest süüdimõistmine, sõjaajal aga — ükskõik millise sõjaväelise kuriteo toimepanemise eest (Vene NFSV KrK § 31 4. lõige).

Õiguste kaotus määratakse tähtajaga mitte üle viie aasta.

Kui kohus mõistis süüdimõistetule õiguste kaotuse, mis on tähendatud Vene NFSV KrK § 31 p. a—v, siis peab ta ordenitega autasustatute suhtes esinema pärast otsuse seadusjõusse astumist vastava taotlusega NSVL Ülemnõukogu Presiidiumile või liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumile.

Juhtivasse koosseisu kuuluvate süüdimõistetud isikute suhtes on kohtul õigus kohaldada sõjaväelise nimetuse kaotamist lisakaristusena (Juhtiva koosseisu teenistuskäigu määrustik, kinnitatud NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN poolt 22. sept. 1935. a.).

§ 88. Ametist vallandamine, keeld ametikohal teenida või tegevus- või tööndusalal tegutseda

Kõigi liiduvabariikide KrK mainitakse karistusvahendeina „Põhialuste" § 13 loetelus leiduvat teenistusest vallandamist ja keeldu teenida ametikohal või tegutseda ühel või teisel tegevusalal (mõlemad vahendid tähtajaga kuni 5 aastani).

Erinevalt „Põhialustest" määravad liiduvabariikide kriminaalkoodeksid, et ametist vallandamisele võib kaasneda keeld tegutseda ühel või teisel tegevusalal tähtajaga mitte üle 5 aasta.

§ 89. Vara konfiskeerimine

1924. a. „Põhialused" defineerib vara konfiskeerimist kui *„süüdimõistetu kogu vara või kohtu poolt täpselt määratud vara osa sunduslikku ja tasuta võõrandamist riigi kasuks" (§ 25).*

Konfiskeerimine võib niisiis olla üldine ja osaline.

Osalise konfiskeerimise puhul on kohtul õigus ainult tähen-

dada konfiskeerimisele kuuluv vara osa (üks kolmandik, pool jne.), ilma vara koosseisu või selle rahalist väärtust näitamata (NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 27. maist 1927. a.).

Süüdimõistetu vara võib konfiskeerida ainult riigi kasuks. Turkmeeni NSV Ülemkohus mõistis Vifljantsevi ja Semenenko vara konfiskeerimisele Turkmeeni Kaubastu kasuks. NSVL Ülemkohus osutas 1939. a., et vara konfiskeerimine Turkmeeni Kaubastu kasuks on Turkmeeni NSV KrK § 37 rikkumine, mis näeb ette (nagu ka teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid) vara konfiskeerimise riigi kasuks.

Konfiskeerimist võib määrata ainult neil juhtudel, kui seaduse paragrahvis endas, mille järgi on antud isik süüdi mõistetud, leidub säte konfiskeerimise kohta. Üldreegli järgi võib konfiskeerimist kohaldada ainult klassivaenulike elementide ja isikute suhtes, kes omandasid vara kuriteo teel, kes kasutasid seda vara kuritegude toimepanemiseks või kes on toime pannud eriti ohtlikke kuritegusid.

Neil juhtudel, kui seadus sisaldab sätte vara konfiskeerimise kohta lisakaristusena, teeb ta selle määramise kohtule kas kohuslikuks (näit. Vene NFSV KrK § 59[8]) või olenevaks kohtu suvast (näit. Vene NFSV KrK § 173).

Spetsiaalseks konfiskeerimiseks nimetatakse kuriteoriistade konfiskeerimist (KrPK § 22). Liiduvabariikide KrK mõnedes paragrahvides nähakse ette kuriteoesemete (näit. Vene NFSV KrK § 83 salakauba) konfiskeerimist.

Seadus erandab teatud varaliigid konfiskeerimisele kuuluvast varast, näit. süüdimõistetule ja tema poolt ülalpeetavaile vajalikud riided, pesu, jalatsid, mööbel ja muud koduse majapidamise esemed, süüdimõistetu isiklikuks kodukäsitööks ja käsitööks vajalikud tööriistad jne. Konfiskeerimisele mittekuuluva vara liikide loetelu on kindlaks määratud „Põhialuste" § 25[1], „Põhialuste" § 25[1] tähendatud esemete hulk ja liik määratakse liiduvabariikide seadusandlusega.

Vara konfiskeerimisel riik ei vastuta süüdimõistetu võlgade ja kohustuste eest, mis tekkisid pärast seda, kui uurimis- või kohtuorganid võtsid tarvitusele abinõud vara alalhoidmiseks ja seejuures ilma selle organi nõusolekuta, kes võttis tarvitusele abinõud vara alalhoidmiseks. Kui aga võlad ja kohustused tekkisid enne tähendatud momenti, siis vastutab riik nende eest ainult konfiskeeritud vara piirides („Põhialuste" § 26).

§ 90. Rahatrahv

Rahatrahv on rahaline sissenõudmine, mis määratakse süüdimõistetule karistusena.

Rahatrahv nagu konfiskeeriminegi sihitakse süüdimõistetu varale. Kuid erinevalt rahatrahvist sihitakse konfiskeerimine varale, mis kuulub süüdimõistetule enne otsuse seadusjõusse astumist; rahatrahvi aga võidakse sisse nõuda summadest, mis on süüdlase poolt saadud ka pärast otsuse seadusjõusse astumist. Edasi erineb rahatrahv konfiskeerimisest sellega, et see esineb alati rahas ja seejuures täpselt määratud summas, aga mitte esemeis.

Harilikult määrab seadus rahatrahvi ülemmäära ühe või teise kuriteo eest. Rahatrahv määrataksegi neis piirides, võttes arvesse süüdlase varalist seisundit („Põhialuste" § 27). Rahatrahvi mittemaksmisel nõutakse see sunniviisil sisse süüdimõistetu varast. Vara äravõtmine selle sihiga võib toimuda, vastavalt 11. aprilli 1937. a. seadusele (LSKK 1937, nr. 30, art. 120), ainult kohtuotsuse järgi. Samas seaduses leidub ka vara loetelu, mida ei või süüdimõistetult ära võtta trahvi sissenõudmiseks.

Rahatrahvi võib kohaldada nii pea- kui lisakaristusena. Kui aga KrK antud paragrahvi sanktsioon näeb ette rahatrahvi peakaristusena, siis ei või antud paragrahvi järgi süüdimõistmisel kohaldada rahatrahvi lisakaristusena (NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 28. märtsist 1930. a.). Nii on Vene NFSV KrK § 105 (kaubandust reguleerivate eeskirjade rikkumine) nähtud ette paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni kahe tuhande rublani; seepärast oleks ebaõige määrata selle paragrahvi järgi üheaegselt paranduslikud tööd ja rahatrahvi.

Sotsialistlik kriminaalõigus ei luba rahatrahvi sissenõudmise võimatuse juhul asendada seda vabaduskaotusega (nagu ei luba ka vabaduskaotust asendada rahatrahviga). Rahatrahvi mittemaksmisel võidakse seda asendada ainult paranduslike töödega („Põhialuste" § 27). Sellise asendamise kord määratakse liiduvabariikide KrK. Vastavalt Vene NFSV KrK § 42 asendatakse rahatrahv paranduslike töödega vahekorras 100 rubla rahatrahvi — üks kuu paranduslikke töid (nii ka Ukraina NSV, Gruusia NSV jt. KrK). Azerbaidžani NSV KrK järgi asendatakse rahatrahv paranduslike töödega vahekorras kolm rubla rahatrahvi — üks päev paranduslikke töid.

§ 91. Tekitatud kahju heastamise kohustus

Tekitatud kahju heastamise kohustus pole „Põhialustes" ette nähtud. Mõne liiduvabariigi (Vene NFSV, Gruusia NSV, Azer-

baidžani NSV ja Tadžiki NSV) KrK kehtestasid selle vahendi „Põhialustega" liiduvabariikidele antud õiguse alusel kehtestada ka muid karistusvahendeid, peale „Põhialustes" ettenähtute.

Seda vahendit ei tohi ära segada tsiviilhagi rahuldamisega, mis ei ole karistus. Kohustus tekitatud kahju heastada aga kui karistusvahend taotleb nuhtluse ja distsipliinile kasvatamise eesmärke.

Kohustus tekitatud kahju heastada seisneb selles, et *süüdimõistetut ennast kohustatakse tema poolt toimepandud kuritegeliku teo või kannatanule tekitatud kahju tagajärgi kõrvaldama oma jõu ja vahenditega.*

Tekitatud kahju heastamise kohustust võib määrata nii peakui ka lisakaristusena. Kui see karistus pole KrK selles paragrahvis ette nähtud, mille järgi kvalifitseeriti kuritegu, siis võidakse seda peakaristusena määrata ainult Vene NFSV KrK § 51 korras.

Lisakaristusena ei tohi see oma raskuselt ületada vahendit, mis on kohtuotsuses määratud peakaristusena (Vene NFSV KrK § 44 2. lõige).

§ 92. Ühiskondlik laitus

1924. a. „Põhialused" määrasid kindlaks, et ühiskondlik laitus seisneb *süüdimõistetule hukkamõistu väljendamises tema poolt toimepandud teo eest* (§ 24). Enamiku liiduvabariikide KrK kordavad seda formuleeringut, lisades, et hukkamõist kuulutatakse kohtu nimel (Vene NFSV KrK § 39, Azerbaidžani NSV KrK § 44 jt.) või et see tehakse avalikult (Gruusia NSV KrK § 38, Turkmeeni NSV KrK § 36). Vastavalt Ukraina NSV KrK väljendatakse ühiskondlikku laitust kohtuotsuse avaldamise teel ajakirjanduses või ilma avaldamiseta. Vastavalt Valge-Vene NSV KrK § 42 avaldatakse ühiskondlik laitus kohuslikult ajakirjanduses.

§ 93. Hoiatus

„Põhialused" määrasid § 28, et kohus võib teha kohtualusele hoiatuse, kui õigeksmõistva otsuse tegemisel leiab, et kohtualuse käitumine annab alust kartuseks, et ta võib tulevikus kuriteo toime panna.

See säte on korratud kõigi liiduvabariikide KrK (Vene NFSV KrK § 43, Ukraina NSV KrK § 41, Valge-Vene KrK § 46 jt.).

XX peatükk

KARISTUSE MÄÄRAMINE

§ 94. Karistuse määramise üldeeskirjad

Konkreetset kuritegu sisuliselt arutava kohtu tegevus lõpeb kas õigeks- või süüdimõistva otsusega.

Süüdimõistva otsuse puhul on kohtu tegevus lõppkokkuvõttes kohtuliku uurimise materjalide alusel kurjategija ühiskonnaohtlikkuse ja tema poolt toimepandud kuriteo ja kohtualuse süü iseloomu ja ulatust määravate teiste asjaolude hinnang. See hinnang omakorda leiab konkreetse avalduse kohtualusele määratavas karistuses. Kriminaalkoodeksi eriosa sanktsioonid annavad enamasti kohtule laialdased piirid konkreetse karistusmäära valikul.

Seadus annab kohtule juhatusi, millest kohus peab juhinduma karistuse määramisel. Vastavalt „Põhialuste" § 30 *peab kohus karistuse määramisel arvestama kurjategija ja tema poolt toimepandud kuriteo ohtlikkuse määra ja iseloomu, kurjategija isiksust, kuriteo motiive, samuti ka seda, kuivõrd kuritegu ise on ühiskonnaohtlik antud koha ja aja tingimustes.*

Mõne liiduvabariigi (Ukraina NSV, Uzbeki, Valge-Vene ja Gruusia) KrK kordavad seda „Põhialuste" formuleeringut. Ülejäänud vabariikide KrK annavad „Põhialuste" § 30 alusel nende eeskirjade enam avardatud esituse, millest peab kohus karistuse määramisel kinni pidama.

Vastavalt neile eeskirjadele peab kohus karistuse määramisel juhinduma: 1) *Kriminaalkoodeksi üldosa eeskirjadest,* 2) *eriosa selles paragrahvis tähendatud piiridest,* milles kohtualuse poolt toimepandud kuriteo liik on ette nähtud, ja 3) *omaenese sotsialistlikust õigustundest,* lähtudes seejuures: a) toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkusest, b) asjas olevaist asjaoludest ja c) kuriteo toimepanija isiksusest (Vene NFSV KrK § 45, Azerbaidžani NSV KrK § 51, Turkmeeni NSV KrK § 41, Tadžiki NSV KrK § 41).

Üldosa juhatustest kõneldes peavad kriminaalkoodeksid silmas mitmesuguseid juriidilisi asjaolusid, mis mõjuvad kurjategija süüdluse astmele, nagu: süü vorm, aegumistähtaja möödumine, osavõtu olemasolu või puudumine ja selle vormid, kohtualuse poolt kuriteo toimepanemise staadium, erakordsed asjaolud jne. Kohus peab igal üksikul juhul selgitama loeteldud ja muud asjaolud ja arvestama neid kohtualuse vastutavuse hindamisel ja temale karistuse määramisel. Neid asjaolusid arvestamata langeks kohus hädaohtu määrata omavoliline karistus, mis ei vasta kohtualuse süüle

ja muile asjaoludele, mis on iseloomulikud antud konkreetsele, tema poolt arutatavale asjale. Sellega rikuks kohus *karistuse individualiseerimise* nõuet — nõuet, mis on üks seaduslikkuse avaldusi sotsialistlikus kriminaalõiguses.

Kohus võib määrata ainult seaduses tähendatud karistusi, s. t. seda liiki karistusi ja selles ulatuses, mis on antud kuriteo kohta seaduses ette nähtud. Nii on kohtu jaoks kohuslikud *karistuse alam- ja ülemmäär,* mis on ette nähtud selle paragrahvi sanktsioonis, mille järgi kvalifitseeritakse kohtualuse tegusid. Ainult neis piirides võib kohus karistuse määrata, välja arvatud muidugi need erandjuhud, kui kohus leiab vajalikuks üle minna teisele kergemale karistusele. Kuid kui kohus teatud juhtudel võib karistust kergendada ja mitte piirduda karistuse alammäära piiridega, siis *eriosa antud paragrahvis ettenähtud karistuse ülemmäära piire ei või kohus mingil tingimusel ületada.*

Näit. Vene NFSV KrK § 114 (õigusmõistmisele mittevastava otsuse tegemine) järgi on karistuseks määratud vabaduskaotus mitte alla 2 aasta. Järelikult konkreetne kohtuotsus võib määrata vabaduskaotuse tähtajaga 2, 3, 4, 5 jne. aastat, kuid mitte üle 10 aasta, kuna vabaduskaotuse ülemmäär § 114 järgi ei või olla üle 10 aasta.

Sotsialistlikku õigustunnet ei seata vastu sotsialistlikule seadusele, vaid neil on ühised alused. See kohtunik, kes tegutseb seadusega täpses kooskõlas, tegutseb sotsialistlikule õigustundele vastavalt. Seepärast tähendabki seadus, et kohus, juhindudes oma sotsialistlikust õigustundest, peab lähtuma nende asjaolude arvestamisest, mis vastavalt seadusele määravad roimari vastutavuse, s. t. lähtuma kuriteo toimepannud isiku ühiskonnaohtlikkusest, asjas olevaist asjaoludest ja kuriteo toimepanija isiksusest.

Vastavalt neile juhatustele peab karistuse määramine tagama sellise karistuse kohaldamise, mis on täiesti vastav kurjategija süüle, kurjategija ja tema poolt toimepandud kuriteo ühiskonnaohtlikkuse astmele ja samuti kooskõlas kõigi asjas olevate asjaoludega.

Kõigile neile asjaoludele vastava karistuse kindlaksmääramisele (karistuse individualiseerimisele) ongi pühendatud rida eeskirju, mis on kehtestatud sotsialistliku seadusandlusega karistuse määramise kohta — raskendavaist ja kergendavaist asjaoludest, karistusest vabastamisest, tingimisi süüdimõistmisest jt.

Nende eeskirjade kohaldamine on kohtule tingimata kohuslik, kuna need tagavad asja õiglase otsustamise.

§ 95. Süüd ja karistust raskendavad asjaolud

Kindlaid raame, mille piirides võib kohus valida konkreetses asjas karistuse liigi (alternatiivsete sanktsioonide puhul) või antud liiki karistuse ulatuse (suhteliselt määratud sanktsioonide puhul), ära määrates tähistab seadus asjaolud, mis kas *raskendavad* või, vastupidi, *kergendavad süüd.*

Asjaolude loetelu, mille olemasolul kohaldab kohus seadusega tähendatud piirides rangema karistusmäära, leidub „Põhialuste" § 31 ja liiduvabariikide KrK vastavais paragrahvides (Vene NFSV KrK § 47, Ukraina NSV KrK § 43, Valge-Vene NSV KrK § 49 jt.).

Need asjaolud on järgmised:

1) *Kuriteo toimepanemine kodanluse võimu ennistamise sihil,* s. t. kuriteo toimepanemine kontrrevolutsioonilisel sihil.

2) *Kuriteo toimepanemine, mis küll pole vahetult sihitud nõukogude riigi või töötava rahva huvide vastu, mis aga oma objektiivsete tagajärgedega võib neid huve kahjustada.* Seadus peab silmas siin selliseid juhtumeid, kus kurjategija nägi ette, et tema teod võivad kahjustada ülaltähendatud huve, ja lubas sellise kahju saabumist või, kuigi ta seda ette ei näinud, siis pidi seda ette nägema.

3) *Kuriteo toimepanemine grupi või jõuguga.* Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi seletusele 26. apr. 1939. a. moodustab jõuk endast püsiva relvastatud grupi, mis on spetsiaalselt moodustatud kuritegelikeks sihtideks, grupp aga on kahe või enam isiku ühinemine teatud kindla kuriteo toimepanemiseks. Grupp võib olla ka relvastamata, kuna jõugu olemasoluks on vaja kas või ühe jõugu liikme relvastatud olek.

Grupi või jõugu üksikute liikmete vastutus võib olla erinev ja oleneb iga osalise osast, tema kuriteost osavõtu astmest ja muudest asjaoludest.

4) *Kuriteo toimepanemine isiku poolt, kes juba varem on mõnesuguse kuriteo toime pannud.* Seadus peab siin silmas nii kuriteo *teiskordsust* (s. o. kuriteo toimepanemine teist korda) kui ka *korduvust* (s. t. kuriteo toimepanemine mitte vähem kui kolmandat korda). Kuid teiskordsus ja korduvus ei ole süüd raskendavaks asjaoluks, kui süüaluse karistus on kustutatud või kui varem toimepandud kuriteo või otsuse tegemise hetkest on möödunud aegumistähtajad (vt. § 109 ja 110). Kuid isegi nende tingimuste puudumisel võib kohus, olenevalt eelnenud kuriteo iseloomust, jätta selle raskendavaks asjaoluks tunnistamata; näit. röövimises süüdistamise puhul ei või olla raskendavaks asjaoluks varem

olnud süüdimõistmine solvamise eest. Mõnedel juhtudel näevad liiduvabariikide KrK eriosa paragrahvid ette teiskordsust ja korduvust kvalifitseeriva asjaoluna (teiskordsus — Vene NFSV KrK § 74, 165 ja 167, korduvus — Vene NFSV KrK § 117 2. lõige, § 162 p. v.).

Kuriteo toimepanemist äritsemisena ei näe seadus ette raskendava asjaoluna. Kuid eriosa üksikuis paragrahvides on kuriteo toimepanemine äritsemisena üks kuriteo koosseisu tunnuseid (näit. Vene NFSV KrK § 59[3], § 164 2. lõige).

5) *Kuriteo toimepanemine kasusaamise sihil või muudel madalatel ajedel.* Madalate ajede hulka kuuluvad kättemaks, vihavaen, huligaanlikud ajed jt.

6) *Kuriteo toimepanemine isikute suhtes, kes alluvad kuriteo toimepanijale.*

7) *Kuriteo toimepanemine isikute suhtes, kes on kuriteo toimepanija hooldamisel* (näit. vanemate poolt alaealiste laste suhtes, eestkostja poolt eestkostetavate suhtes jne.).

8) *Kuriteo toimepanemine isikute suhtes, kes on eriti abitus seisundis oma ea või muude tingimuste tõttu* (näit. lapse, rauga, raskesti haige, süüdimatu jne. suhtes).

„Põhialuste" § 31 ja liiduvabariikide KrK vastavais paragrahvides esitatud raskendavate asjaolude loetelu *ei ole purgiv.* Kohus võib ka muid asjaolusid, mis pole selles loetelus tähendatud, tunnistada raskendavaiks (näit. erilist julmust kuriteo toimepanemisel, kuriteo toimepanemist vanemate suhtes jne.).

Raskendavate asjaolude olemasolu annab kohtule õiguse määrata süüalusele karmima karistuse selle paragrahvi sanktsiooni piires, mis näeb ette süüaluse poolt toimepandud kuriteo.

Teisiti on lugu neil juhtudel, kui eriosa üksikute paragrahvide sanktsioonid näevad ette raskema karistuse „eriti raskendavate asjaolude" olemasolul (näit. Vene NFSV KrK § 58[4], 58,[14], 59[2] p. a, 59[3a], 59[3b], 59[6] jt.). Neil juhtudel kohus, teinud kindlaks selliste eriti raskendavate asjaolude olemasolu, on kohustatud kohaldama antud paragrahvi sanktsioonis ettenähtud raskeimat karistusmäära.

§ 96. Süüd ja karistust kergendavad asjaolud

Kindlaks määrates raamid, mille piirides võib kohus määrata süüalusele karistuse, näeb seadus siiski ette rea juhtumeid, millal kohus on kohustatud või õigustatud kergendama karistust kas antud paragrahvi sanktsiooni piirides või isegi väljaspool neid piire.

Näit. vastavalt „Põhialuste" § 10 juurde kuuluvale 2. märkusele (Vene NFSV KrK § 14 märkus 1, Ukraina NSV KrK § 14 märkus 1, Valge-Vene NSV KrK § 18 jt.), kui kohus ei pidanud võimalikuks aegumise kohaldamist kontrrevolutsioonilisele kuriteole, peab ta mahalaskmise määramisel selle kohuslikult asendama raskuselt järgneva karistusmääraga (välja arvatud kuritegu, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 58[13]).

Kriminaalseadusandlus näeb ette võimaluse karistust kergendada mitmel viisil, nii eriosa antud paragrahvi piirides kui ka üleminekuga kergemaile karistusmääradele.

Fakultatiivne (mittekohuslik) karistuse kergendus antud paragrahvi sanktsiooni raamides nähakse seaduses ette kergendavate asjaolude olemasolul. Nende asjaolude loetelu antakse „Põhialuste" § 32 (Vene NFSV KrK § 48 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid):

a) *Kuriteo toimepanemine hädakaitse piiride ületamisel.* Seadus arvestab kuritegeliku kallaletungi osaliseks saanud isiku psüühilist seisundit, kes seejuures kaitsel ületas vajalikkuse piirid. Tapmise suhtes, mis on toime pandud hädakaitse piiride ületamisel, määrab seadus (Vene NFSV KrK § 139) spetsiaalselt kergema karistuse.

b) *Kuriteo toimepanemine esimest korda.* Üldreeglina on esmakordne kohtu all olemine süüd kergendav asjaolu. Kuid oleks ebaõige kergendada karistust esmakordse kohtu all olemise motiivil — rääkimata juba kontrrevolutsioonilistest kuritegudest — selliste raskete kuritegude puhul, nagu tapmine kasusaamise sihil, või NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste 26. juunist 1940 (võitlusest omavolilise töölt puudumisega) või 10. augustist 1940 (väikestest vargustest tootluses) rikkumine, kuna nende seadluste üksikuidki rikkumisi tuleb nende mõtte järgi jälitada seaduse kogu karmusega. Karistuse kergendus nende kuritegude puhul võib esineda üksnes erakordsete asjaolude olemasolul.

Otseseks seaduse rikkumiseks oleks karistuse kergendamine esmakordse kohtu all olemise tõttu huligaanile, spekulandile, raiskajale jne.

c) *Kuriteo toimepanemine motiividel, milles puuduvad kasusaamine või ükskõik millised muud madalad ajed.* Kuid mitte alati ei ole madalate ajede puudumine karistust kergendavaks asjaoluks. Näit. halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmisel võivad puududa täiesti madalad ajed ja sellest hoolimata tuleb süüdlasele kohaldada vabaduskaotus mitte alla 5 aasta.

d) *Kuriteo toimepanemine ähvarduse mõjul.* Ähvardus ei ole alati kergendavaks asjaoluks. Kui ähvardataval oli võimalus pöörduda vastavate võimuorganite poole ja sellega ära hoida ähvarduse teostamist, kuid ta seda ei teinud ja pani toime kuriteo, siis ei või ähvardus olla süüd ja karistust kergendavaks asjaoluks.

Mingisugune, isegi mitte surmaähvardus ei või õigustada sõjaväelase poolt sõjalise kohustuse rikkumist või kergendada tema vastutust.

e) *Kuriteo toimepanemine sundimise mõjul.* Antud juhul on tegemist psüühilise sundimisega, kuna kuriteo toimepanek füüsilise sundimise mõjul kõrvaldab vastutuse. Psüühilise sundimise kohta aga kehtib kõik ähvarduse kohta öeldu.

f) *Kuriteo toimepanemine teenistusliku või majandusliku sõltuvuse mõjul.* Teenistuslik või majanduslik sõltuvus võivad kahtlemata real juhtudel (kuid mitte alati) niivõrd mõjuda kuriteo toimepanekule, et sellise sõltuvuse olemasolu tunnistab kurjategija vähemat ohtlikkust ja võib olla kergendavaks asjaoluks. Näit. kolmeteistkümneaastase poisi isa sunnib poega varastama korterinaabreilt raha.

g) *Kuriteo toimepanemine tugeva hingelise erutuse mõjul.* Seadus ei tunnista mitte iga, vaid ainult tugevat hingelist erutust kergendavaks asjaoluks. Kuid isegi tugeva hingelise erutuse tunnistamiseks kergendavaks asjaoluks on, vastavalt „Põhialustele", olulised ja tähtsad seda esilekutsunud põhjused (ja nimelt, kas see kutsuti esile kannatanu tegudega või muude asjaoludega). Mõnes eriosa paragrahvis on eriti kindlaks määratud vähendatud vastutus juhul, kui kuritegu pandi toime mingi äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse mõjul, mis kutsuti esile vägivalla või raske solvamisega kannatanu poolt (Vene NFSV KrK § 138 ja 144).

h) *Kuriteo toimepanemine nälja või puuduse seisundis.* Selle asjaolu analüüsimisel tuleb võtta arvesse, et see kodifitseeriti „Põhialustesse" 1924. a. Praegusel ajal, töötaolu likvideerimisega, ei ole sel asjaolul praktilist tähendust.

i) *Kuriteo toimepanemine raskete isiklike või perekondlike olukordade kokkusattumise mõjul.*

j) *Kuriteo toimepanemine harimatuse või ebateadlikkuse tõttu.* Sellegi asjaolu puhul tuleb arvestada, et see võeti „Põhialustesse" 1924. a. Kultuurilise revolutsiooni hiigelsammud tollest ajast, kirjaoskamatuse likvideerimine, NSVL töötajate üldise ja poliitilise teadlikkuse erakordne tõus kõrvaldab praegusel ajal üldreeglina viite harimatusele ja ebateadlikkusele kui kergendavale asjaolule.

k) *Kuriteo toimepanemine asjaolude juhusliku kokkusattumise tõttu.* Siin peetakse silmas mitmesuguste ebasoodsate tingimuste sellist kokkusattumist, mis asetas süüalust eriti raskesse seisundisse.

l) *Kuriteo toimepanemine alaealise isiku poolt.* See tingimus paigutati „Põhialuste" ja liiduvabariikide KrK kergendavate asjaolude loetellu ammu enne 1935. a. 7. aprilli seaduse väljaandmist kuritegevuse likvideerimise kohta alaealiste hulgas, millega tühistati alaealiste karistuste kohuslik kergendamine. Kuid kohus peab siiski arvestama kohtualuse alaealisust, tema kogenematust, arenemistaset jne. Tuleb meeles pidada, et 1935. a. 7. aprilli seaduse eesmärk on kuritegusid toimepannud alaealiste tagasijuhtimine normaalsele arenemisele. NSVL Kohtu RK käskkirjaga nr. 50 19. juunist 1943. a. on antud kohtuile juhatused kuni 16-aastaste alaealiste vastutusele võtmise ja nende asjade läbivaatamise korra kohta olustikulise iseloomuga kuritegude eest.

m) *Kuriteo toimepanemine raseda naisisiku poolt.* Lugedes seda asjaolu süüd ja karistust kergendavaks arvestab kohus naise erilist psüühilis-füüsilist seisundit raseduse ajal.

Esitatud kergendavate asjaolude loetelu pole samuti purgiv. Kohus võib tunnistada kergendavaiks ka mitmesuguseid muid asjaolusid. Näit. NSVL Ülemkohus tunnistab kergendavaiks asjaoludeks pika tööstaaži, süüaluse distsiplinaarselt karistamatuse, kogemuste puudumise, kuriteo kahjulike tagajärgede puudumise, süüaluse kõrvalosa kuriteo toimepanemisel jt.

NSVL Ülemkohus peab vajalikuks süüaluse tegude hindamisel võtta rangelt arvesse kõik asjaolud, mis kergendavad või raskendavad süüd (1939. a. 3. juuni pleenumi määrus).

§ 97. Karistuse määramine alla alammäära

„Põhialused" näevad ette juhud, kus kohtu arvates on asjaolude järgi *otstarbekas määrata karistus alla alammäära, mis on tähendatud eriosa vastavas paragrahvis, või on isegi otstarbekas üle minna teisele kergemale karistusele,* mis selles paragrahvis pole ette nähtud. Andes kohtule sellise õiguse, nõuavad „Põhialused" kohtult otsuses nende motiivide tähistamist, mille tõttu kohus asus sellisele seisukohale (§ 34).

See paragrahv on korratud liiduvabariikide KrK, kuid mõned KrK piirasid seejuures sellise karistuse kergendamise ala, lubades seda ainult „eriliste asjaolude" olemasolul (Vene NFSV KrK § 51).

Kuigi „Põhialuste" § 34 ei nõua „eriliste asjaolude" olemasolu, on endast mõista, et selline karistuse kergendus on olemuselt era-

kordne vahend, kuna on tarvis *erakorralisi asjaolusid* selleks, et astuda üle eriosa paragrahvi sanktsioonidest. Seepärast üksikute süüd kergendavate asjaolude olemasolu ei ole iseendast veel „Põhialuste" § 34 kohaldamise aluseks. On vaja terve rea kergendavate asjaolude eriti ebasoodsat kokkusattumist või kuigi üksikute, kuid erakorraliste asjaolude esinemist, et õigustada antud paragrahvi sanktsioonist kõrvalekaldumist, mida lubab „Põhialuste" § 34. Üldreeglina ei või olla „Põhialuste" § 34 kohaldamise aluseks noorus, esmakordne kohtu all olemine, süü ülestunnistamine, harimatus, ühiskondlike organisatsioonide hea iseloomustus, haigus jne., kuid selliste asjaolude kogum võib teatud juhtudel anda aluse § 34 kohaldamiseks. Kohtu poolt sellise kõrvalekaldumise motiveerimise nõue näitab, et seadus peab vajalikuks anda kõrgemaile kohtuinstantsidele võimaluse kontrollida, kas selline erakordne kõrvalekaldumine seadusest on tõepoolest põhjendatud.

Kohus võib karistuse kergendamise korras kõrvale kalduda eriosa antud paragrahvi sanktsioonist ka neil juhtudel, kui ta kasutab oma õigust võtta arvesse eelvangistust süüalusele mitte vabaduskaotuse, vaid mõne muu karistuse määramisel („Põhialused" § 18 4. lõige, Vene NFSV KrK § 29 2. lõige, Ukraina NSV KrK § 27 2. lõige, Valge-Vene NSV KrK § 47 3. lõige jt.). Otseselt seadus sellist õigust kohtule ei reserveeri. Kuid seda võib järeldada sellest, et Vene NFSV KrK § 29 2. lõige annab kohtule neil juhtudel õiguse eelvangistuse arvestamisel jätta süüalusele kohtu poolt määratud karistuse isegi täiesti kohaldamata. Seda enam tuleb tunnistada võimalikuks üleminek kergemale karistusele.

§ 98. Karistusest vabastamine

Arvestades üksikute konkreetsete kriminaalasjade kõige mitmekesisemaid iseärasusi ja püüdes igati anda kohtule võimaluse karistust individualiseerida näeb seadus ette ka selliseid juhte, mille puhul kohus, isegi tunnistades kohtualuse süüdlaseks, on õigustatud teda karistusest vabastama.

Üks selliseid juhte on ette nähtud „Põhialuste" § 34 2. lõikes. See määrab, et kohtul on õigus süüalusele karistust üldse mitte kohaldada, kui ta leiab, et süüalune asja arutamise ajal ei ole ühiskonnaohtlik.

See säte oli juba enne selle paigutamist „Põhialuste" § 34 (13. okt. 1929. a.) tuntud Vene NFSV KrK ja praegusel ajal on ette nähtud kõigi liiduvabariikide KrK (Vene NFSV KrK § 8). Näit. viieteistkümneaastane Hotkov meelitati 1932. a. täisealiste

kurjategijate poolt bandiitlikust kallaletungist osa võtma. Pärast seda Hotkov enam iialgi kuritegusid toime ei pannud, lõpetas kooli, asus tööle, töötas eeskujulikult, oli ühiskondlane-aktivist, premeeriti mitmekordselt jne. 1940. a. ilmnes, et 1932. a. oli ta kallaletungist osa võtnud. Kohus, arvestades, et oma eluviiside järgi kaheksa aasta jooksul pärast kuriteo toimepanemist ei ole enam ühiskonnaohtlik, vabastas ta karistusest. Juhul, kui kohus kasutab seda oma õigust, peab ta otsuses täpselt ära märkima motiivid, mis põhjustasid teda selleks (Vene NFSV KrK § 51 2. lõige).

Liiduvabariikide kriminaalkoodeksid annavad kohtule õiguse vabastada kohtualune karistusest täielikult ka sel juhul, kui kohtualusele on mõistetud kergem karistus kui vabaduskaotus ja kui kohus peab vajalikuks võtta arvesse eelvangistuse (näit. mõistis kohus kohtualusele ühe kuu paranduslikke töid, enne kohut ta aga oli kaks kuud eelvangistuses). See säte on ette nähtud Vene NFSV KrK § 29 2. lõikes.

Karistusest vabastamise üks liike on karistusest vabastamine kohtuotsuse aegumise tagajärjel. „Põhialuste" § 10 3. lõige määrab, et „süüdimõistvat otsust ei täideta üldse, kui seda ei ole täide viidud 10 aasta jooksul, arvates otsuse tegemise päevast" (Vene NFSV KrK § 15, Ukraina NSV KrK § 14, Valge-Vene NSV KrK § 20). Seadus lähtub antud juhul sellest, et kümne aasta jooksul pole süüdimõistetu enam ühiskonnaohtlik. Kui aga otsus jäi täide viimata sel põhjusel, et süüdimõistetu hoidus kõrvale karistuse kandmisest (varjas end jne.), siis otsus ei aegu.

§ 99. Karistuse määramine kuritegude konkurentsi puhul

Kui kohtualune erinevail aegadel pani toime mitu kuritegu, kuid mitte ühegi nende eest ei ole otsust tehtud (nn. *reaalkonkurents*), pole otstarbekas teha eraldi otsus iga kuriteo eest ja on otstarbekam ühe otsuse tegemine kõigi kuritegude eest ühe karistuse määramisega.

Samasugune olukord on ka nn. *ideaalkonkurentsi* puhul, kus kohtualune pani toime ühe teo, mis sisaldab kahe või mitme kriminaalseaduse rikkumist, näit. andes altkäemaksu sellest rahast, mis oli asutise poolt välja antud kaupade ostmiseks, pani ta samaaegselt toime nii altkäemaksu andmise kui ka raiskamise.

On täiesti selge, et mitu kuritegu toimepannud — kas ühe või mitme teoga — on ohtlikum kui ühe kuriteo toimepannud. See väide on lähtekohaks küsimuse lahendamisel kuritegude konkurentsi puhul karistuse määramise korra kohta.

„Põhialuste" § 33 määrab, et kui süüaluse poolt toimepandud teos leidub mitme kuriteo tunnuseid, samuti kui süüalune on enne otsuse tegemist pannud toime kaks või enam kuritegu, *määratakse karistus selle kuriteo järgi, mis toob kaasa raskema karistuse.*

See „Põhialuste" säte jätab siiski lahtiseks küsimuse, kas peab kohus enne määrama karistuse eraldi iga kuriteo eest ja siis alles määrama ühise karistuse kõigi kuritegude eest, või peab ta kohe määrama ühe karistuse, määramata enne karistusi iga kuriteo eest eraldi.

Kõigi liiduvabariikide, välja arvatud Ukraina ja Tadžiki, kriminaalkoodeksite järgi *kohus, määrates vastava karistuse iga kuriteo eest eraldi, määrab lõplikult karistuse paragrahvi järgi, milles on ette nähtud kõige raskem toimepandud kuritegudest ja kõige raskem karistusmäär* (Vene NFSV KrK § 49). Seesama eeskiri sisaldub ka mõne liiduvabariigi KrPK. Näit. Vene NFSV KrPK § 335 3. lõige sätib: „Kui kohtualune on süüdi mõistetud mitmes kuriteos, siis peavad otsuses tähendatud olema karistused, mis kohus on määranud iga kuriteo eest eraldi, ja karistus, mille kohus on valinud lõpptulemusena".

NSVL Ülemkohtu pleenum, vastavalt „Põhialuste" § 33, seletas 1929. a., et kohus peab arutama süüaluse poolt toimepandud kuritegude kogumit „kui tervikut, mis iseloomustab süüaluse isiku suurendatud ohtlikkuse astet". Seepärast peavad kohtud lõpptulemusena kvalifitseerima kõiki toimepandud kuritegusid paragrahvi järgi, mis näeb ette kõige raskema karistuse ja olenemata sellest, kas vastava liiduvabariigi KrK nõuab või ei nõua eelnevat karistuse määramist iga kuriteo eest eraldi, määrama kõigi kuritegude eest konkreetse karistuse paragrahvi järgi, mis näeb ette kõige raskema karistuse.

Neis liiduvabariikides aga, kus KrK või KrPK nõuavad eelnevat karistuse määramist iga kuriteo eest eraldi, määrab kohus algul karistuse iga üksiku kuriteo eest, käsitades asja nii, nagu oleks tegemist ainult selle ühe, süüaluse poolt toimepandud kuriteoga. Kui näiteks süüalune on toime pannud varguse, riisumise ja röövimise, võib kohus määrata varguse eest Vene NFSV KrK § 162 p. v järgi ühe aasta, riisumise eest § 165 2. lõike järgi kaks aastat, röövimise eest aga § 167 2. lõike järgi kuus aastat vabaduskaotust, kokku aga määrata kuus aastat vabaduskaotust.

NSVL Ülemkohus seletas 1929. a. samuti, et kuritegude konkurentsi puhul peakaristuse määramisel paragrahvi järgi, mis näeb ette kõige raskema karistuse, on kohus õigustatud määratud peakaristusega ühendama lisakaristusena ükskõik millist lisavahendit (sealhulgas ka konfiskeerimist), mis on tähendatud nende paragrahvide sanktsioonides, milles on ette nähtud süüaluse poolt toimepandud kuriteod. Näit. arutades Kopeikini süüdistusasja raiskamises ja võimukuritarvituses, mõistis kohus talle Vene NFSV KrK § 116 2. lõike järgi 3 aastat vabaduskaotust ühes vara konfiskeerimisega ja § 109 järgi 8 aastat vabaduskaotust, lõppkokkuvõttes aga — 8 aastat vabaduskaotust ühes vara konfiskeerimisega, kuigi § 109 ei näe ette vara konfiskeerimist.

„Põhialused" ei anna vastust küsimusele, kuidas peab kohus toimima juhul, kui pärast otsuse tegemist süüaluse poolt toimepandud ühe või mitme kuriteo eest ilmneb, et ta veel enne seadusjõusse astunud otsuse *tegemist* pani toime teise kuriteo või mitu kuritegu. Sellele küsimusele annavad vastuse liiduvabariikide KrPK. Nii sätib Vene NFSV KrPK § 465, et kohus, arutades selliste ilmnenud kuritegude asju, teeb otsuse konkurentsi alusel nende kuritegudega, mille eest on esimese otsusega karistus määratud. Kui seejuures esimese otsusega on mõistetud raskem karistus kui teisega, loetakse teine otsus esimese otsusega kaetuks. Näit. 10. jaanuaril 1941. a. mõisteti Aleksihhinile 3 aastat vabaduskaotust riisumise eest, mis toime pandud 1939. a. Pärast otsuse seadusjõusse astumist ilmnes, et 1940. a. pani Aleksihhin varguse toime. Kohus, arutanud seda kuritegu, mõistis Aleksihhinile ühe aasta vabaduskaotust, märkides, et see otsus kaetakse eelmise kui raskema otsusega. Vene NFSV KrPK § 465 ei vasta küsimusele, mis teha, kui raskem karistus on määratud mitte esimese, vaid teise otsusega. Vene NFSV KrPK § 465 mõttest järgneb, et sel juhul teine raskem karistus katab esimese kergema.

Ei „Põhialused", ei mõne liiduvabariigi KrK (Vene NFSV KrK, Uzbeki NSV KrK) ei juhata, kuidas peab toimima kohus karistuse määramisel neil juhtudel, kui pärast otsuse seadusjõusse astumist pannakse süüaluse poolt toime uus kuritegu. Ukraina NSV, Valge-Vene NSV ja Gruusia NSV KrK järgi määrab kohus uue kuriteo eest iseseisva karistuse, võttes siiski arvesse, et esimese otsusega määratud karistuse ärakandmata osa ja viimase otsusega määratud karistus ei ületaks kokku antud

karistusliigi ülemmäära (10 aastat vabaduskaotust, üks aasta paranduslikke töid jne.).

Teisiti lahendas küsimuse Vene NFSV Ülemkohtu Presiidium (16. detsembri 1933. a. määrus). Tema seletas, et kui pannakse toime uus kuritegu isiku poolt, kelle kohta on juba olemas seadusjõusse astunud otsus, mis on veel täitmata, antakse kohtule õigus kas liita eelmise otsusega määratud karistus täielikult või osaliselt uue teo eest määratud karistusega või kohaldada süüdimõistetule ainult uue kuriteo eest määratud karistus eelmise karistuse katmisega. Karistuse liitmisel vabaduskaotuse tähtaeg ei või ületada kokku 10 aastat, paranduslike tööde puhul — üht aastat. Nii kannab süüdimõistetu lõplikult ära ühe otsuse mitme kuriteo eest. Näit. Tšižikovile mõisteti 1936. a. tapmise eest 8 aastat vabaduskaotust. Nelja aasta pärast, 1940. a., karistuse kandmise ajal, ta tekitas raske kehavigastuse, mille eest talle mõisteti Vene NFSV KrK § 142 2. lõike järgi 7 aastat vabaduskaotust. Kohus võib esimese otsuse järgi kandmata jäänud 4 aastat kas lugeda kaetuks uue otsusega määratud karistusega või liita need karistusega uue otsuse järgi. Viimasel juhul võib ta mõista Tšižikovile kokku mitte üle 10 aasta vabaduskaotust. Kuid kohus võib uue otsusega määratud karistusega liita ka ainult osa esimese otsuse järgi kandmata jäänud karistusest, näit. 2 aastat, kokku mõista Tšižikovile 9 aastat vabaduskaotust.

Neil juhtudel, kui kerkib vajadus määrata karistus konkurentsi puhul karistuste liitmise põhimõttel ja kui liitkaristuseks on määratud vabaduskaotus ja paranduslikud tööd, määratakse lõplik karistus Vene NFSV KrK § 29 kohaldades. Neil juhtudel asendatakse paranduslikud tööd vabaduskaotusega vahekorras kolm päeva paranduslikke töid — üks päev vabaduskaotust; sel kombel saadud tähtaeg liidetakse vabaduskaotuse tähtajaga, mis on määratud teise otsuse järgi sama konkurentsi puhul (NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 22. jaan. 1942. a.).

Karistuste liitmist kohaldatakse NSVL Ülemkohtu pleenumi 7. juuli 1941. a. määruse järgi juhul, kui omavoliliselt töölt puudumise eest karistust kandev isik puudub uuesti töölt mõjuvate põhjusteta.

§ 100. Karistuse määramine liitkuritegude, vältavate kuritegude ja jätkuvate kuritegude eest

Ei ole tegemist kuritegude konkurentsiga nn. liitkuritegude, vältavate kuritegude ja jätkuvate kuritegude puhul. Karistuse määramisel nende eest tuleb kohaldada teisi eeskirju.

Liitkuritegudeks nimetatakse selliseid kuritegusid, mis koosnevad tegudest, millest igaüks, kui see oleks toime pandud iseseisvalt, moodustaks iseseisva kuriteo. Näit. võimuliialdus kaasneva vägivallaga (Vene NFSV KrK § 110 2. lõige) koosneb kahest teost, millest igaüks eraldi võetuna on kuritegu, ja nimelt võimuliialdus (§ 110 1. lõige) ja vägivald (§ 146). Kuna aga seadus § 110 2. lõike dispositsioonis näeb ette võimuliialduse ja vägivalla kui ühe kuriteo koosseisu tunnused, siis pole siin tegemist kuritegude konkurentsiga, vaid ühise kuriteoga, mille eest § 110 2. lõike sanktsioonis on ette nähtud ka ühine karistus. Nii on liitkuritegude puhul tegemist alati ühe kuriteoga.

NSVL Ülemkohtu pleenumi 1929. a. määruse kohaselt *tunnistatakse vältavaks sellised kuriteod, mida teostatakse pidevalt kestva aja jooksul* (näit. kuritahtlik alimentide mittemaksmine, ette nähtud Vene NFSV KrK § 158, vahi alt põgenemine kuni tabamiseni jne.). Vältava kuriteo iseärasuseks on see, et selle toimepanemine kestab pikema aja vältel, kuigi kuritegu on üks. Kui näit. kuritahtlik alimentide mittemaksja jättis kümne kuu jooksul maksmata järjekordsed maksud, siis ei pannud ta toime mitte kümme kuritegu, mis on ette nähtud § 158, vaid ainult ühe, kuid vältava. Nii pole ka vältavate kuritegude puhul kuritegude konkurentsi.

Jätkuvaiks nimetatakse kuritegusid, mis koosnevad reast identseist tegudest, millest igaüks, kui see oleks toime pandud iseseisvalt, moodustaks kuriteo, kuid mida oma identsuse ja korduvuse tõttu käsitatakse ühise kuriteona. Kui raiskaja pikema aja jooksul omastab temale usaldatud raha väikeste summadena, siis, vaatamata sellele, et iga selline juhtum on iseseisev raiskamine, vaadeldakse kõiki neid üksikuid identseid akte, millel on üks ja sama kuritegelik siht, ühise jätkuva kuriteona.

§ 101. Tingimisi süüdimõistmine

Tingimisi süüdimõistmise aluseks on väide, et kohtupraktikas on võimalikud ka sellised juhud, kus kohus, mõistes süüaluse vabaduskaotusele või paranduslikele töödele võib ühtlasi tulla otsusele, et süüdimõistetu ohtlikkuse määr ei nõua otsuse kohuslikku täitmist ja et on otstarbekam anda süüdimõistetule kindel tähtaeg paranemiseks, mille kestel ta peab näitama, et ta on võimeline elama ja töötama ilma kuritegusid toime panemata. Selliseil juhtudel teeb kohus *tingimisi otsuse*, s. t. määrab

jätta otsus täitmata, kui teatud, kohtu poolt määratud aja (katseaeg) jooksul süüdimõistetu ei pane toime uut, vähemalt sama rasket kuritegu („Põhialuste" § 36).

Tingimisi süüdimõistmine oli ette nähtud juba ÜK(b)P programmis. Seda hakati nõukogude kohtute poolt kohaldama juba revolutsiooni esimestest päevadest alates.

Tingimisi süüdimõistmist võib kohaldada ainult kuriteo koosseisu olemasolul. Hangildejev, kes töötas kutsarina, sõitis rajooni keskusest auli; kaheaastane tütarlaps Tamara jooksis kõrvalt veoki juurde ja, tahtes sellest kinni haarata, sattus tagumise ratta alla ja murdis jalaluu. Vaatamata sellele, et Hangildejev ei võinud näha juurdejooksvat tütarlast ja ära hoida õnnetusjuhtumit, mõistis kohus ta tingimisi süüdi. NSVL Ülemkohus tühistas 13. sept. 1940. a. otsuse sel põhjusel, et on lubamatu tingimisi süüdi mõista kuriteo koosseisu puudumisel.

„Põhialused" ei lahenda küsimust tingimisi süüdimõistetule määratud lisakaristuste kohta. Vene NFSV, Armeenia NSV ja Gruusia NSV KrK sätivad, et tingimisi vabaduskaotusega või paranduslike töödega ühendatud lisakaristus rahalise või varalise sissenõudmise näol täidetakse üldistel alustel, olenemata sellest, et peakaristus on määratud tingimisi (märkus Vene NFSV KrK § 53 juurde, märkus Gruusia NSV KrK § 51 juurde, märkus Armeenia NSV KrK § 53 juurde).

Katseaja ulatus on koodekseis määratud erinevalt. „Põhialused" sätivad üldkujuliselt, et katseaeg ei või olla alla aasta ja üle 10 aasta (§ 36). Rea vabariikide KrK peavad kinni samust tähtajust. Ukraina NSV ja Valge-Vene NSV KrK määravad kuni ühe aastani paranduslikele töödele ja vabaduskaotusele mõistmise puhul katseajaks mitte alla ühe ja mitte üle kolme aasta, vabaduskaotuse määramisel üle aasta — mitte alla kolme ja mitte üle kümne aasta.

Otsus kaotab oma tingimusliku iseloomu juhul, kui tingimisi süüdimõistetu paneb katseaja kestel toime uue, vähemalt sama raske kuriteo. Vähemalt sama raskeks tuleb lugeda kuritegu, mille eest kohus määraks niisama raske karistuse kui see, mis määrati tingimisi süüdimõistmisel.

„Põhialuste" § 37 määrab süüdimõistetu poolt katseaja kestel uue, vähemalt sama raske kuriteo toimepanemise tagajärjed. Kohtul, kes tegi otsuse selle uue kuriteo puhul, on õigus kas ühendada tingimisi mõistetud karistus täielikult või osaliselt uue kuriteo eest mõistetud karistusega või kohaldada süüdimõistetule ai-

nult uue kuriteo eest mõistetud karistust. Kui kohus valib esimese tee, s. t. tingimisi mõistetud karistuse ühendamise uue otsusega mõistetud karistusega, siis ei tohi vabaduskaotuse üldine tähtaeg ületada kümmet aastat, paranduslike tööde tähtaeg aga — üht aastat („Põhialuste" § 37 2. lõige, Vene NFSV KrK § 54, Ukraina NSV KrK § 49, Valge-Vene NSV KrK § 57 jt.). Kui tingimisi süüdimõistetu katseaja jooksul uut, vähemalt sama raske kuritegu toime ei pane, loetakse teda karistamatuks.

Nagu ülal tähendatud, ei näe seadus otseselt ette neid kuritegusid, mille suhtes kohus võib kohaldada tingimisi süüdimõistmist. Kuid on endastmõistetav, et raskete kuritegude suhtes kohtud ei tohi kohaldada tingimisi süüdimõistmist. Tingimisi süüdimõistmise kohaldamine neil juhtudel võib nõrgendada kriminaalseaduse mõju nii kurjategija enda kui ka teiste mittepüsivate elementide suhtes. See kehtib ka nende kuritegude kohta, mis iseenesest ei ole rasked, kuid mille vastu peetakse eriti järjekindlat võitlust. NSVL Ülemkohtu pleenum 15. aug. 1940. a. juhtis tähelepanu lubamatusele kohaldada Vene NFSV KrK § 51 ja 53 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavaid paragrahve süüdimõistmisel kuritegude eest, mis on ette nähtud 26. juuni 1940. a. seadluses. Lubades seaduses määratud karistuse vähendamist või koguni vabastamist selle faktilisest kandmisest lähtuvad kohtud eeldusest, et antud juhul on olemas sellised erandlikud asjaolud, mõjuvad põhjused, mille puhul kuriteo toimepannud isikut ei tunnistata seda karistust väärivaks, mis on seaduses ette nähtud selle kuriteo eest. Seda ei või öelda kuritegude kohta, mis on ette nähtud 26. juuni 1940. a. seadluses: kui selline erandlik asjaolu, mõjuv põhjus olid olemas, siis peab kerkima küsimus, kas antud isiku tegudes oli üldse kuriteo koosseisu, sest seadus karistab mõjuvate põhjusteta töölt puudumise eest, see on sihitud mõjuvate põhjusteta töölt puudujate ja kuritahtlike töödistsipliini rikkujate, tootmise desorganiseerijate, aga mitte ausate ja kohusetundlike tööliste vastu.

Pleenum seletas samal ajal, et lähtudes NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 10. aug. 1940. a. seadluse mõttest ei või tingimisi süüdimõistmist kohaldada raiskajaile, sotsialistliku omandi riisujaile ja huligaanidele, et spekulatsiooni ja omakasupüüdlike kuritegude suhtes võib tingimisi süüdimõistmist kohaldada ainult erandjuhtudel, kusjuures tingimata tuleb otsuses ära tähendada motiivid, mille alusel kohus jõudis otsusele karistuse kergendamise vajalikkuse kohta.

On endastmõistetav, et NSVL Ülemkohtu pleenumi määrust 15. aug. 1940. a. ei või kohaldada mehaaniliselt. Sellest on võimalik kõrvale kalduda, kui see on tingitud erilistest asjaoludest.

Tingimisi süüdimõistmisele lähedane on karistuse täitmise edasilükkamine, mis on sätitud 2. märkuses Vene NFSV KrK § 28 juurde („Põhialused" § 19²). Vastavalt sellele paragrahvile võib otsuse täitmist, millega sõjaväelane on sõja ajal mõistetud vabaduskaotusele ilma õiguste kaotuseta, otsuse teinud kohus määrusega edasi lükata kuni sõjategevuse lõpuni tingimusel, et süüdimõistetu saadetakse tegevväkke. Neid sõjaväelasi, kui nad tegevväes osutuvad vapraiks NSV Liidu kaitsjaiks, võib otsuse teinud kohus vastava sõjaväelise ülemuse taotlusel määrusega karistusest vabastada või asendada määratud karistuse kergema karistusega.

NSVL Ülemkohtu pleenumi määrustega 22. jaanuarist 1942. a. ja 26. juulist 1943. a. anti kohtuile analoogiline õigus sõjaväekohuslaste suhtes, kes kuuluvad väeteenistusse kutsumisele või mobiliseerimisele ja on mõistetud vabaduskaotusele. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 27. veebruarist 1942. a. „Raudtee- ja veetranspordi töötajate suhtes tehtud kohtuotsuste täitmise edasilükkamise kohta" anti kohtuile õigus kohaldada Vene NFSV KrK § 28 märkust 2 transpordi töötajaile. NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 22. veebr. 1942. a. määras võimaluse kohaldada Vene NFSV KrK § 28 märkust 2 väejooksu asjade suhtes, pleenumi määrus 1. aug. 1942. a. — sõjaväekohuslaste kõrvalehoidumise asjadele sõjaväelisest arvestusest sõjaajal.

NSVL Ülemkohtu pleenum seletas 4. jaanuari 1942. a. määrusega, et Vene NFSV KrK § 28 märkust 2 võib kohaldada ka varem tehtud kohtuotsuse puhul, kui süüdimõistetu on kutsutud tegevarmeesse. Neil juhtudel kohaldatakse seda KrPK § 461 korras.

Otsuse täitmise edasilükkamisel Vene NFSV KrK § 28 märkuse 2 alusel on tingimisi süüdimõistmisega ühiseks jooneks see, et otsus jäetakse ajutiselt tingimisi täitmata. Kuid nende kahe instituudi vahel on olulisi erinevusi. Tingimisi süüdimõistmisel määratakse kindel katseaeg, mille möödumisel otsust ei saa enam täita. § 28 märkuse 2 kohaldamisel ei ole mingisugust katseaega ja võib ainult (ilma kindla tähtajata) üles tõsta küsimuse karistuse kergendamisest või täielikust tühistamisest. Lõpuks otsuse täitmata jätmine oleneb tingimisi süüdimõistmisel sellest, kas süüdimõistetu paneb või ei pane toime teist, vähemalt sama ras-

ket kuritegu, § 28 märkuse 2 kohaldamisel oleneb otsuse kergendamine või täitmata jätmine kohtu suvast vastava sõjaväelise ülemuse taotlusel, kui süüdimõistetu on osutunud vapraks kodumaa kaitsjaks.

§ 102. Kriminaaljälitamise aegumine

Kriminaalkoodeks näeb ette juhte, kus teod, mis toimepanemise hetkel olid ühiskonnaohtlikud, on uurimise või kohtus asja arutamise ajaks kaotanud ühiskonnaohtliku iseloomu sotsiaalpoliitilise olukorra muutumise tõttu, mistõttu langeb ära ka vajadus karistuse kohaldamiseks nende tegude toimepanijaile (Vene NFSV KrK § 8).

Pikema aja möödumisel kuriteo toimepanemise hetkest võib kurjategija ühiskonnaohtlikkus kaduda ja, kui ta selle aja jooksul pole toime pannud uusi kuritegusid, võib teda lugeda paranenuks ka ilma karistuse kohaldamiseta. Neil juhtudel on kriminaaljälitamine ebaotstarbekas.

Seepärast on seadusesse võetud säte nn. *jälitamise aegumise* kohta. Vastavalt sellele sättele neil juhtudel, kui kuriteo toimepanemise hetkest on möödunud teatud tähtaeg, mille jooksul selle kuriteo eest pole kohtuotsust tehtud, ei või kriminaaljälitamine enam toimuda („Põhialused" § 10, Vene NFSV KrK § 14, Ukraina NSV KrK § 14, Valge-Vene NSV KrK § 16).

Aegumistähtajad on erinevad ja nende kestus on sõltuvuses kuriteo raskusest: mida raskem on kuritegu, seda pikem on aegumistähtaeg.

Vastavalt „Põhialuste" § 10 ja liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavaile paragrahvidele ei või kriminaaljälitamine toimuda:

a) kui kuriteo toimepanemise ajast, mille eest kohus võib määrata vabaduskaotust üle viie aasta, on möödunud kümme aastat;

b) kui kuriteo toimepanemise ajast, mille eest kohus võib määrata vabaduskaotust mitte üle viie aasta, on möödunud viis aastat;

c) kui kuriteo toimepanemise ajast, mille eest kohus võib määrata vabaduskaotust kuni ühe aastani või vabaduskaotusest kergema karistuse, on möödunud kolm aastat.

Aegumist ei kohaldata, kui kurjategija aegumistähtaja jooksul pani toime uue samaliigilise või vähemalt sama raske kuriteo. Kui kurjategija paneb toime uue samaliigilise või vähemalt sama

raske kuriteo, katkeb aegumine esimese kuriteo eest ja aegumistähtaja arvamine algab uuesti teise kuriteo toimepanemise hetkest. Näit. pani Ptitsõn 1. juulil 1935. a. toime tapmise. Sellest päevast algas aegumistähtaja arvamine, mis oleks lõppenud 1. juulil 1945. a., kui Ptitsõn poleks pärast seda toime pannud uut samaliigilist või vähemalt sama rasket kuritegu. Kuid 10. augustil 1940. a. pani Ptitsõn toime röövimise. Aegumine esimese kuriteo eest sellega katkes ja selle arvamine algas uuesti 10. aug. 1940. a.

Kui aegumistähtaja jooksul oli toimepandud kuriteo asjas menetlus, siis hakatakse aegumistähtaega arvama alles menetluse peatamisest.

Vene NFSV KrK seab eriti lühikese aegumistähtaja (üks kuu, arvates toimepanemise päevast) tegudele, mis küll nähakse ette KrK, kuid mida jälitatakse administratiivkorras (Vene NFSV KrK § 14 märkus 3).

Kõige raskemate kuritegude — kontrrevolutsiooniliste kuritegude — aegumise kohta sätivad „Põhialused" ja liiduvabariikide KrK erieeskirjad. Vastavalt „Põhialuste" § 10 märkusele 2 kontrrevolutsiooniliste kuritegude eest kriminaalvastutusele võtmisel jäetakse aegumise kohaldamine igal üksikul juhul kohtu suva hooleks; kuid kui kohus ei leia võimaliku olevat aegumist kohaldada, siis antud kuriteo eest karistuseks mahalaskmise määramisel asendatakse see karistus kohuslikult töötava rahva vaenlaseks kuulutamisega ühes liiduvabariigi ja sellega ka NSVL kodakondsuse kaotamisega ja NSV Liidu piiridest jäädavalt pagendamisega või jällegi vabaduskaotusega mitte alla kahe aasta. Isikute suhtes, kes on võetud kriminaalvastutusele aktiivsete tegude või aktiivse võitluse eest töölisklassi ja revolutsioonilise liikumise vastu, mida on avaldatud tsaristliku korra ajal või kontrrevolutsiooniliste valitsuste juures kodusõja perioodil vastutavail või salajastel ametikohtadel olles (Vene NFSV KrK § 58[13]), jääb kohtu suva hooleks mitte ainult aegumise kohaldamise küsimus, vaid ka küsimus mahalaskmise asendamisest teise karistusega.

§ 103. Karistatuse kustutamine

Süüdimõistetud ja karistuse ärakandnud isikut loetakse karistatuks. Karistatust peetakse kõigepealt raskendavaks asjaoluks karistatu poolt uue kuriteo toimepanemisel. Mõnede kuritegude toimepanemisel on karistatus kvalifitseerivaks asjaoluks (näit.

Vene NFSV KrK § 136 p. b). Karistatus tunnistab seda, et antud isik on rikkunud sotsialistliku riigi seadusi, mis on sihitud nõukogude korra aluste või sotsialistliku riigi õiguskorra kaitseks ja seda võidakse arvesse võtta mitmesuguseil asjaoludel.

Kuid karistatus ei ole karistatu jäädav kaaslane. Teatud juhtudel määrab seadus tähtajad, mille möödumisel loetakse karistatus kustunuks seaduse jõul, teistel juhtudel annab õigusę kõrgemaile võimuorganeile karistatust kustutada.

Vastavalt „Põhialuste" § 10 ja liiduvabariikide KrK vastavaile paragrahvidele (Vene NFSV KrK § 55) loetakse karistamatuks:

a) kohtu poolt õigeksmõistetud isikud;

b) tingimisi süüdimõistetud isikud, kes kohtu poolt määratud katseaja kestel ei ole toime pannud uut kuritegu. Näit. mõisteti Lihhovile 1. juunil 1935. a. tingimisi 5 aastat vabaduskaotust katseajaga 3 aastat; kolme aasta jooksul ei pannud ta uut kuritegu toime; 1. juunil 1938. a. loetakse Lihhov karistamatuks;

c) isikud, kellele on mõistetud vabaduskaotus tähtajaga mitte üle kuue kuu või ükskõik milline kergem karistus, kes kolme aasta jooksul, arvates karistuse ärakandmise päevast, ei ole toime pannud uut kuritegu. Näit. Antošinile mõisteti 1. dets. 1942. a. üks aasta paranduslikke töid ja ta kandis need ära 20. dets. 1943. a.; kolme aasta pärast, s. t. 20. dets. 1946. a. loetakse ta karistamatuks, kui ta selle aja jooksul ei pane toime uut kuritegu;

d) isikud, kellele on mõistetud vabaduskaotus tähtajaga üle kuue kuu, kuid mitte üle kolme aasta ja kes ei ole toime pannud uut kuritegu kuue aasta jooksul, arvates karistuse ärakandmise päevast. Näit. mõisteti Lavrovile 10. juunil 1930. a. Vene NFSV KrK § 111 järgi kaks aastat vabaduskaotust ja ta vabastati laagrist 10. juunil 1932. a.; kuna kuni 10. juunini 1938. a., s. t. kuue aasta jooksul ta ei pannud toime uut kuritegu, siis loetakse ta sellest päevast alates karistamatuks.

Karistatus kustutatakse kõigil neil juhtudel ülaltähendatud tähtaegade möödumisega.

Isikuid, kellele on mõistetud vabaduskaotus üle kolme aasta või mõni muu karistus, mis pole ette nähtud „Põhialuste" § 10, võidakse lugeda karistamatuks armuandmise või amnestia korras.

§ 104. Amnestia ja armuandmine

Amnestia on akt, mis haarab kindlaks määramata isikute ringi, kes on toime pannud ühe või teise kuriteo. Amnestia tühistab

või kergendab neile isikuile määratud karistuse või kustutab nende karistatuse.

Armuandmine on samasugune akt, kuid puutub ainult üht teatud isikut või mitut teatud isikut.

Amnestiaaktid antakse kõrgemate võimuorganite poolt nende eneste initsiatiivil. Armuandmise aktid antakse kõrgemate võimuorganite poolt asjast huvitatud isikute palvel.

Stalinliku konstitutsiooni § 14 p. õ sätib, et NSV Liidu kompetentsi tema kõrgemate võimuorganite kaudu kuulub üleliiduliste amnestiaaktide väljaandmine. Armuandmise õigust teostab NSVL Ülemnõukogu Presiidium (stalinliku konstitutsiooni § 49 p. h). NSVL Ülemnõukogu Presiidium vaatab läbi armuandmise palved kuritegude kohta, mis on arutatud üleliidulistes kohtuorganeis (NSVL Ülemkohus, sõjatribunalid, liinikohtud).

Liiduvabariikide ülemnõukogud teostavad amnestiat ja armuandmist nende kuritegude suhtes, mis arutatud antud liiduvabariigi kohtuis.

Mõnda liiki kohtuasjades ei luba seadus süüdimõistetuile armuandmist. Näit. 7. aug. 1932. a. seadus „Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatiivide vara kaitse ja ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta" sisaldab amnestia kohaldamise keelu kurjategijaile, kes on selle seaduse järgi süüdi mõistetud. Vastavalt 1. dets. 1934. a. seadusele ei lubata esitada armuandmise taotlusi terroristlike aktide asjus süüdimõistetute kohta.

ERIOSA

XXI peatükk

SISSEJUHATUS ERIOSA TUNDMAÕPPIMISEKS

§ 105. Eriosa tähendus

Liiduvabariikide kriminaalkoodeksite eriosas tähistatakse üksikud kuriteod ja määratakse karistusmäärad nende kuritegude toimepanemise eest. Nii tähistavad eriosa normid ühelt poolt konkreetselt need teod, mille kordasaatmine on keelatud karistuse ähvardusel, teiselt poolt aga kohustavad kohut kohaldama nende tegude kordasaatjaile karistusi, mis on kindlaks määratud eriosa paragrahvide sanktsioonides.

Eriosa annab kuritegude täpse, aga mitte ligikaudse, orienteerivat laadi loetelu. Nõukogude riik määrab nende kuritegude võrdleva raskuse ühe või teise karistusmäära tuvastamisega. Seepärast kuritegu, mille eest on määratud näit. vabaduskaotus, peetakse raskemaks kui kuritegu, mille eest on määratud paranduslikud tööd samaks tähtajaks.

Sotsialistliku seaduslikkuse õige teostamine nõuab, et süüdlastele määrataks kriminaalkaristused ainult sel juhul, kui nad panid toime kriminaalseadustes ettenähtud kuriteo.

See tähendab, et kuriteo kvalifitseerimise küsimused, s. o. just selle paragrahvi kohaldamine, kus on ette nähtud toimepandud kuritegu, on eriti suure tähtsusega.

Mõnikord võib kuulda arutlusi, et kuritegude kvalifitseerimine on teisejärguline küsimus, peaasi on — õige karistusmäära määramine. Sellised arutlused on põhiliselt ekslikud ja kahjulikud. Kõigepealt ei saa karistusmäära õieti määrata, kui kohus kvalifitseeris teo ebaõigelt, kuna kohtul puudus sel juhul õige ettekujutus kuriteo tõelisest iseloomust.

Teiseks tähendab ebaõige kvalifikatsioon teo ekslikku iseloomustust. Kui näit. raiskaja mõisteti süüdi Vene NFSV KrK § 116 asemel § 109 järgi teenistusliku seisundi kuritarvituse eest, siis tähendab see, et kohtuotsus ei iseloomustanud tegu õieti kui kallale-

tungi sotsialistlikule omandile. Vastupidi, inimese süüdimõistmine raiskamist käsitleva paragrahvi järgi, kui sel inimesel tekkis hooletuse tagajärjel temale usaldatud summade puudujääk, tähendab, et kohtuotsus tunnistas raiskajaks isiku, kes pole sotsialistlikule omandile kallale tunginud.

Kolmandaks, ebaõige kvalifikatsiooni tagajärjel ei järgne antud kuriteo eest süüdimõistmisele need tagajärjed, mis peaksid järgnema, ja, vastupidi, järgnevad tagajärjed, mida ei tohiks olla. Näit. isikut, kes on süüdi mõistetud raiskamise eest, ei lubata pidada ametit, mis on seoses riikliku, kooperatiivse või ühiskondliku vara hoidmise või käsundamisega. Kui aga raiskaja kuritegu kvalifitseeriti ebaõigelt teise paragrahvi järgi kui see, mille järgi karistatakse raiskamist, võib ta uuesti osutuda samas ametis.

Lõpuks viib ebaõige kvalifitseerimine eksitusse kõrgemalseisvad organid, luues ebaõige kujutluse esinevate kuritegude arvust. Kui näiteks kohtud ebaõigelt kvalifitseerivad huligaansusena igasuguseid peksmisi ja solvamisi, mis tehtud puhtisiklikel vahekordadel, tekib täiesti ebaõige kujutlus huligaansuse ulatusest.

Kuritegude kvalifitseerimine peab igal juhul täpselt vastama kõigile kuriteo tunnustele, mis on kirjeldatud eriosa vastavais paragrahvides.

§ 106. Eriosa süsteem

Eriosa süsteemiks nimetatakse selles ettenähtud kuritegude üksikuisse rühmadesse liigitamise kindlat korda.

Eriosa süsteem tuleneb kriminaalõiguse põhiprintsiipidest.

Kehtivas nõukogude kriminaalseadusandluses on kõik kuriteod liigitatud rühmadesse, mis erinevad peamiselt kuriteo objekti järgi. Nii on kontrrevolutsioonilised kuriteod need, mis on sihitud nõukogude korra aluste vastu, isikuvastaste kuritegude objektiks on isiku elu, tervis, vabadus ja väärikus jne.

Ametialased ja sõjaväelised kuriteod eraldatakse mitte ainult kuriteo objekti, vaid ka subjekti erilisuse (ametiisik, sõjaväelane) ja teo iseloomu järgi (tegevused, mis on seoses ametiisiku teenistusliku seisundiga).

Üksikute liiduvabariikide kriminaalkoodeksite eriosa süsteem erineb üksikuis osades. Näit. Valge-Vene NSV KrK puudub peatükk majanduslike kuritegude, rahva tervishoidu, ühiskondlikku julgeolekut ja korda kaitsvate eeskirjade rikkumise kohta, mis on teiste liiduvabariikide KrK-s, Tadžiki NSV KrK eraldab vee-kuri-

teod ja töövahekordade rikkumised, mida Vene NFSV KrK eriti ei eralda.

Käesolev õpik järgib Vene NFSV KrK eriosa süsteemi, kuid sellesse süsteemi on toodud mõned täiendused ja muudatused:

1) Käesoleva õpiku süsteemi on paigutatud ka sellised kuriteod, mida näeb ette üleliiduline kriminaalseadusandlus, kuid mis ei sisaldu liiduvabariikide kriminaalkoodekseis. Sellised on sotsialistliku omandi riisumine, mis on karistatav 7. aug. 1932. a. seaduse järgi, töölt põhjuseta puudumine ja omavoliline töölt lahkumine, mis on ette nähtud NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. ja 26. dets. 1941. a. seadluses, tööstuslike ettevõtete sisseseadete ja materjalide seadusvastane võõrandamine ja omandamine, mis on ette nähtud NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 10. veebr. 1941. a. seadluses, elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamine sõjaajal, ette nähtud NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 6. juuli 1941. a. seadluses, ja mõned muud.

2) Erinevalt Vene NFSV KrK eriosa süsteemist ei eraldata käesolevas õpikus eri rühma kiriku riigist lahutamise kohta käivate eeskirjade rikkumised (Vene NFSV KrK IV peatükk) ja rahva tervishoidu, ühiskondlikku julgeolekut ja korda kaitsvate eeskirjade rikkumised (Vene NFSV KrK VIII peatükk). Need kuriteod on ühendatud kuritegudega valitsemiskorra vastu.

3) Mõnel juhul liigitab käesolev õpik kuriteo teise rühma kui Vene NFSV KrK. Näit. Vene NFSV KrK peab spekulatsiooni kuriteoks valitsemiskorra vastu. Õpikus on spekulatsioon paigutatud majanduslike kuritegude rühma.

4) Õpik, erinedes Vene NFSV KrK-st, eraldab iseseisvasse rühma kuriteod töövahekordade alal.

Nii esineb käesolevas õpikus järgmine eriosa süsteem:

1) Riiklikud kuriteod, mis jagunevad 3 liiki:
   a) kontrrevolutsioonilised kuriteod,
   b) sotsialistliku omandi riisumine,
   c) NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorra-vastased kuriteod.

2) Valitsemiskorra-vastased kuriteod (välja arvatud eriti ohtlikud NSV Liidule). Siia kuuluvad ka kuriteod, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK IV ja VIII peatükis.

3) Ametialased kuriteod.

4) Majanduslikud kuriteod.

5) Kuriteod töövahekordade alal.

6) Isikuvastased kuriteod.
7) Varavastased kuriteod.
8) Sõjaväelised kuriteod.
9) Kuriteod, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi.

Loeteldud rühmad jagatakse õpikus omakorda allrühmadeks. Isikuvastased kuriteod näiteks jagunevad kuritegudeks: a) elu vastu, b) tervise vastu, c) vabaduse vastu jne.

Klassifitseerides kuritegusid kindla süsteemi järgi võime tuvastada need ühised jooned, mis on omased antud rühma kuritegudele, ja võime seepärast anda antud rühma kuritegude üldiseloomustuse, tuvastada nende kuritegude tunnused ja erinevused teistest kuritegudest. See annab võimaluse enam süvendatult tundma õppida kehtivat nõukogude kriminaalõigust[1]).

XXII peatükk

RIIKLIKUD KURITEOD

§ 107. Riiklike kuritegude süsteem

Riiklikud kuriteod on kõige ohtlikumad ja raskemad kuriteod sotsialistliku riigi ja selles kindlaksmääratud õiguskorra vastu. Riiklike kuritegude hulka kuuluvad kontrrevolutsioonilised kuriteod ja NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorra-vastased kuri-

---

[1]) Õpiku järgnevais peatükes on aine käsitlus esitatud üldiselt järgmise kava kohaselt: esialgu antakse antud kuritegude rühma üldiseloomustus (s. o. kontrrevolutsiooniliste, ametialaste, isikuvastaste kuritegude jne.), siis antakse nende kuritegude süsteem, s. o. kuritegude liigitamine allrühmadesse, ja lõpuks järgneb üksikute kuritegude iseloomustus ja kuriteo koosseisu elementide ja sanktsiooni analüüs.

Kõiki nelja elementi õpikus alati ei analüüsita. Real juhtudel piirdub käsitlus ainult nende elementidega, mida on raske omandada ilma spetsiaalse analüüsita. Neil juhtudel, kui õpilane võib iseseisvalt määrata koosseisu need või teised elemendid, on nende analüüs ära jäetud.

Õpik ei või kuidagi asendada kriminaalkoodeksit ja muid seadusi, mis sisaldavad kriminaalõiguslikke norme. Paljudel juhtudel jäetakse õpikus kordamata kriminaalkoodeksi paragrahvid.

Lõpuks ei analüüsita õpikus kaugeltki mitte kõiki eriosa paragrahve. See ei tähenda, et õpilane ei tarvitse teada nende paragrahvide sisu, mida õpikus ei käsitelda. Paragrahvid, mida õpikus ainult lühidalt puudutatakse või mainitakse, õpib õpilane iseseisvalt tundma kriminaalkoodeksi järgi.

Eriosa tundmaõppimine eeldab head üldosa tundmist, kuna selle paratamatu eeltingimuseta eriosa normide tundmaõppimine ei saa olla kuigi edukas.

teod. Need kuriteod on ette nähtud Riiklike kuritegude määrustikus (1927). Vastavalt valitsuse määrustele kuuluvad ka mõned sotsialistliku omandi riisumise liigid riiklike kuritegude hulka. Nii kuuluvad riiklike kuritegude hulka:

1) *kontrrevolutsioonilised kuriteod,*
2) *kuriteod sotsialistliku omandi vastu,*
3) *NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorra-vastased kuriteod.*

§ 108. Kontrrevolutsioonilise kuriteo mõiste

Kogu Nõukogude riigi olemasolu kestel pole tema vaenlased hetkekski loobunud võitlusest nõukogude võimuga. Sm. Stalin oma ettekandes 1929. a. parempoolsest kallakust ÜK(b)P-s ütles: „Ajaloos ei ole veel olnud juhtumeid, et surevad klassid oleksid lahkunud näitelavalt vabatahtlikult..." [1]) Et klassivaenlased ei lõpeta võitlust nõukogude võimu vastu, näitavad valgekaartlaste, junkrute, kulakute, eseride mässud, riigiteenijate ja spetsialistide sabotaaž Nõukogude riigi olemasolu esimesil aastail, diversiooni- ja terroristlikud aktid, mässud kodusõja ajal, kahjurlus, sotsialistliku omandi riisumine, terroristlike aktide organiseerimine kommunistliku partei ja Nõukogude riigi juhtide ja juhtivate tegelaste vastu, salakuulamine välisriikide kasuks ja muud vaenulikud tegevused.

Seepärast juba Oktoobrirevolutsiooni esimesist päevist võitleb nõukogude võim halastamatult kontrrevolutsiooniliste kuritegudega. Rahvakomissaride Nõukogu esimehe 5. nov. 1917. a. „Pöördumises elanikkonna poole Oktoobrirevolutsiooni võidu ja võitluse ülesannete puhul kohtadel" oli öeldud: „Pange maksma kõige valjem revolutsiooniline kord, lämmatage halastamatult anarhia katsed joomarite, huligaanide, kontrrevolutsiooniliste junkrute, kornilovlaste ja nende sarnaste poolt". Sellessamas „Pöördumises" kõneldakse juba „saboteerimisest" — tootmise rikkumisest, pidurdamisest, õõnestamisest, leiva ja muude produktide varude varjamisest, viljavooride kinnipidamisest, raudtee, posti, telegraafi, telefoni jne. korratustest.

Dekreedis nr. 1 „Kohtust" kõneldakse eriliste kohtuorganite loomisest võitluseks kontrrevolutsiooniga. Dekreedi „Kohtust" § 8 ütleb: „Võitluseks kontrrevolutsiooniliste jõududega eesmärgiga rakendada abinõusid revolutsiooni ja selle võitude kaitsmiseks

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 204.

nende eest, samuti ärimeeste, töösturite, ametnike ja muude isikute marodeerimise ja riisumise, sabotaaži ja muude kuritarvituste vastu võitlemiseks asutatakse töölis-talupoegade revolutsioonilised tribunalid".

1917.—1922. a. anti välja rida dekreete, mis näevad ette võitluse kontrrevolutsiooniliste kuritegudega.

Mõiste „kontrrevolutsiooniline kuritegu" anti koondatud kujul Vene NFSV KrK-s 1926. a.

Riiklike kuritegude määrustiku § 1 (Vene NFSV KrK § 58[1]) ütleb:

„Kontrrevolutsiooniliseks loetakse iga tegu, mis on sihitud Töölis-Talupoegade Nõukogude võimu ning nende poolt NSVL Konstitutsiooni ja liiduvabariikide konstitutsioonide alusel valitud NSVL ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide töölis-talupoegade valitsuste kukutamisele, õõnestamisele või nõrgendamisele või NSVL välise julgeoleku ja Oktoobrirevolutsiooni põhiliste majanduslikkude, poliitiliste ja rahvuslikkude saavutiste õõnestamisele või nõrgendamisele.

Kogu töötava rahva huvide rahvusvahelise solidariteedi alusel loetakse niisugused teod kontrrevolutsioonilisteks ka siis, kui need on sihitud mingi teise töötava rahva riigi vastu, kuigi see ei kuulu NSV Liidu koosseisu".

NSV Liidu kriminaalseadusandlus (Riiklike kuritegude määrustik) näeb ette järgmised kontrrevolutsiooniliste kuritegude liigid:

1) kodumaa reetmine, 2) relvastatud ülestõus, 3) läbikäimine välisriigiga kontrrevolutsioonilisel eesmärgil, 4) rahvusvahelisele kodanlusele abi osutamine, 5) välisriigi kallutamine sõjale NSV Liiduga, 6) salakuulamine, 7) majanduslik kontrrevolutsioon, 8) terroristlikud aktid, 9) diversiooniaktid, 10) kontrrevolutsiooniline agitatsioon ja propaganda, 11) kontrrevolutsiooniliste kuritegude organiseerimine, 12) kontrrevolutsioonilistest kuritegudest mitteteatamine, 13) aktiivne võitlus revolutsioonilise liikumisega, 14) kontrrevolutsiooniline sabotaaž.

§ 109. Kontrrevolutsioonilise kuriteo üldkoosseis

I. Kontrrevolutsioonilise kuriteo *objektiks* on nõukogude korra alused. Riiklike kuritegude määrustik osutab objektidena:

1) töölis-talupoegade nõukogude ja nende poolt NSV Liidu konstitutsiooni ja liiduvabariikide konstitutsioonide alusel valitud NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide valitsuste *võimu;*

2) NSVL *välist julgeolekut;*
3) Oktoobrirevolutsiooni *põhilisi majanduslikke saavutusi;*
4) Oktoobrirevolutsiooni *põhilisi poliitilisi saavutusi;*
5) Oktoobrirevolutsiooni *põhilisi rahvuslikke saavutusi;*
6) *töötava rahva riike, mis ei kuulu NSV Liitu.*

II. Riiklike kuritegude määrustiku § 1 rõhutab, et kontrrevolutsiooniliste kuritegude objektiks võib olla „töölis-talupoegade nõukogude ja nende poolt NSV Liidu konstitutsiooni ja liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonide alusel valitud NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide töölis-talupoegade valitsuste võim". Et provotseerida meie maa mahajäänud elemente, on kontrrevolutsioon korduvalt püüdnud tekitada lõhet nõukogude võimu ja kommunistliku partei vahel, esinedes loosungiga „nõukogud ilma kommunistideta". ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühendatud pleenumil esitatud ettekandes 1933. a. aprillis ütles sm. Stalin: „Asi on kõigepealt nõukogude töö sisus, asi on nõukogude töö iseloomus, asi on selles, kes nimelt juhib nõukogusid — kas revolutsionäärid või kontrrevolutsionäärid. Sellega õieti seletubki see fakt, et kontrrevolutsionäärid mitte alati ei räägi nõukogude vastu. On näiteks teada, et vene kontrrevolutsiooni peamees Miljukov rääkis Kroonlinna mässu ajal nõukogude poolt, kuid ilma kommunistideta. „Nõukogud ilma kommunistideta" — selline oli tollal vene kontrrevolutsiooni peamehe Miljukovi loosung. Kontrrevolutsionäärid mõistsid, et asi pole mitte ainult nõukogudes enestes, vaid eelkõige selles, kes neid juhib" [1]).

Nii ei ole igasugused nõukogud kontrrevolutsioonilise kallaletungi objektiks, vaid töötava rahva saadikute nõukogud, mida juhib bolševike kommunistlik partei.

III. Tänu Suurele Sotsialistlikule Oktoobrirevolutsioonile sai NSVL töötav rahvas tõelise poliitilise vabaduse ja tõelised kodanikuõigused. Töötava rahva poliitilise vabaduse lipu all toimus Oktoobrirevolutsioon ja see fikseeriti seadusandlikus korras.

NSV Liidu töötava rahva poliitilised saavutused nähakse ette stalinliku konstitutsiooni § 125, mis ütleb: „Vastavalt töötava rahva huvidele ja sotsialistliku korra kindlustamise eesmärgil tagatakse NSVL kodanikele seadusega:

a) sõnavabadus;
b) trükivabadus;

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 358.

c) koosolekute ja miitingute vabadus;
d) tänav-rongkäikude ja demonstratsioonide vabadus".

Need õigused antakse kodanikele, nagu nähtub seadusest endast, sotsialistliku korra kindlustamise eesmärgil; järelikult kallaletung kodanike poliitilistele õigustele nõrgendab nõukogude korda.

IV. Stalinliku konstitutsiooni § 4 näeb ette, et „NSV Liidu majandusliku aluse moodustavad sotsialistlik majandussüsteem ja tootmisriistade ning -vahendite sotsialistlik omand, mis on kindlustunud kapitalistliku majandussüsteemi likvideerimise, tootmisriistade ja -vahendite eraomandi kaotamise ja inimese teise inimese poolt ekspluateerimise hävitamise tulemusena".

Seepärast üritus NSV Liidu majandusliku aluse vastu on kontrrevolutsiooniline üritus.

V. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon kuulutas välja mitmerahvuselise Venemaa kõigi rahvuste poliitilise, majandusliku ja rahvusliku vabastamise. Oktoobrirevolutsiooni rahvuslikud saavutused said seadusandliku vormistuse juba esimestes nõukogude võimu dekreetides.

Sm. Stalin oma aruandes NSVL konstitutsiooni eelnõu kohta, andes kokkuvõtte Nõukogude riigi rahvuspoliitikast nõukogude võimu kogu olemasolu kestel, ütles: „... Võim on töölisklassi käes, kes on igasuguse orjastamise vaenlane ja internatsionalismi ideede ustav kandja; rahvaste vastastikuse abistamise tegelik teostamine kõigil majandusliku ja ühiskondliku elu aladel; lõpuks NSVL rahvaste vormilt rahvusliku, sisult sotsialistliku rahvusliku kultuuri õitseng — kõik need ja nende sarnased tegurid on viinud selleni, et NSVL rahvaste ilme on põhjalikult muutunud, et nendes on kadunud vastastikuse umbusalduse tunne, et nendes on arenenud vastastikuse sõpruse tunne ja sel kombel on välja arenenud rahvaste tõeline vennalik koostöö ühtse liitriigi süsteemis" [1]).

Üritused Oktoobrirevolutsiooni *põhiliste rahvuslike saavutuste vastu* on kontrrevolutsioonilised üritused.

VI. Kontrrevolutsioonilise kuriteo *subjektiks* võib olla iga süüdiv NSV Liidu kodanik, kes on toime pannud kontrrevolutsioonilise kuriteo kas NSVL territooriumil või välismaal. Välisriigi kodanikud alluvad kriminaalvastutusele kontrrevolutsiooniliste kuritegude eest ainult siis, kui need kuriteod on toime pandud NSVL territooriumil või kui need kodanikud, viibides välismaal,

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 453—454.

võtsid osa NSV Liidu territooriumil toimepandud kontrrevolutsioonilistest kuritegudest.

VII. Kontrrevolutsioonilise kuriteo *objektiivne külg* seisneb teos, mis on suunatud nõukogude võimu või töölis-talupoegade valitsuste kukutamisele, õõnestamisele või nõrgendamisele või mis ohustab NSV Liidu välist julgeolekut või proletaarse revolutsiooni põhilisi majanduslikke, poliitilisi ja rahvuslikke saavutusi.

Lõpuleviidud kontrrevolutsioonilise kuriteo koosseisu olemasoluks pole vajalik kuritegeliku tagajärje saabumine, vaid on küllalt, et need või teised teod oleksid suunatud selle sihi saavutamiseks.

Kontrrevolutsioonilisi kuritegusid võib korda saata nii tegevuse kui ka tegevusetuse läbi; näiteks mõnda liiki sabotaaži või kahjurlust võidakse korda saata tegevusetuse teel.

VIII. Kontrrevolutsiooniliste kuritegude *subjektiivne külg* eeldab kontrrevolutsioonilise tahtluse olemasolu. Kontrrevolutsioonine tahtlus eraldab kontrrevolutsioonilised kuriteod muist kuritegudest, näit. valitsemiskorra-vastastest, ametialastest, majanduslikest, isikuvastastest jne. kuritegudest, mis oma objektiivse küljega meenutavad kontrrevolutsioonilisi kuritegusid.

Kontrrevolutsioonilisi kuritegusid võidakse toime panna nii otsese kui ka kaudse kontrrevolutsioonilise tahtlusega.

NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 31. dets. 1938 juhatab, et mõnesid kuritegusid võidakse toime panna ainult otsese kontrrevolutsioonilise eesmärgiga, nimelt Vene NFSV KrK § 58[7], 58[9] ja 58[14] ettenähtud kuriteod.

IX. Kontrrevolutsioonilised kuriteod on kõige ohtlikumad ja kõige raskemad kuriteod nõukogude korra aluste vastu, mis saadetakse korda sotsialismi vaenlaste, rahva vaenlaste poolt. Seepärast on arusaadav, et kontrrevolutsionääridele tuleb kohaldada kõige raskemaid karistusi. Sm. Stalin oma vestluses kirjanik Emil Ludwigiga ütles, et Oktoobrirevolutsiooni algul vabastas nõukogude võim tuntud rüüstaja Puriškevitši, kindral Krasnovi ja teisi valgekaartlasi, kuid „varsti selgus, et selline pehmus ainult õõnestab nõukogude võimu tugevust. Me tegime vea, osutades sellist pehmust töölisklassi vaenlastele. Kui me seda viga ka edaspidi oleksime korranud, oleksime kuriteo korda saatnud töölisklassi vastu, oleksime tema huvisid reetnud. Ja varsti sai see täiesti selgeks. Väga kiiresti selgus, et mida pehmemalt me suhtume oma

vaenlastesse, seda suuremat vastupanu need vaenlased näitavad."[1])

Lenin rõhutas alati, et sotsialistliku revolutsiooni vaenlastega tuleb võidelda kõige halastamatumal kombel.

Neist Lenini ja Stalini juhatustest nähtub, et rahvavaenlaste vastu tuleb suunata kogu kriminaalkaristuste karmus.

Sellele vastavalt võib kontrrevolutsioonilisi kuritegusid toimepannud isikuile kohaldada järgmisi *karistusi:* karistuse kõrgeimat määra — mahalaskmist, jäävat pagendamist NSV Liidu piiridest ühes töötava rahva vaenlaseks kuulutamisega ja NSV Liidu kodakondsuse kaotamisega, pehmendavatel asjaoludel aga — vabaduskaotust pikemaiks tähtaegadeks. Vastavalt NSVL Kesktäitevkomitee 2. okt. 1937. a. määrusele on mõne kontrrevolutsioonilise kuriteo eest (salakuulamine, kahjurlus ja diversioonid) võimalik määrata vabaduskaotust kuni 25 aastani.

Suure Isamaasõja tingimustes on mõnede reetmiskuritegude eest kindlaks määratud surmanuhtlus poomise teel ja sunnitöö (19. apr. 1943. a. seadlus).

Kontrrevolutsiooniliste kuritegude ohtlikkus tõuseb määratult, kui need saadetakse korda sõjaajal, eriti nende, mille eesmärgiks on abi osutamine hitlerlikele röövvallutajaile nende kuritegudes nõukogude rahva vastu. Mõnikord tunnustab seadus ise kontrrevolutsioonilise kuriteo kordasaatmise sõjaajal kvalifitseerivaks asjaoluks (näit. Vene NFSV KrK § 58[10] 2. lõige). Aga ka kõigil muil juhtudel kontrrevolutsioonilise kuriteo kordasaatmine sõjaajal, hoolimata kuriteo iseloomust, soodustab otseselt vaenlast. See asjaolu nõuab halastamatut võitlust rahvavaenlastega — kontrrevolutsiooniliste kuritegude toimepanijatega sõjaajal. Sm. Stalin oma raadioettekandes 3. juulil 1941 tähendas: „Meie peame organiseerima halastamatut võitlust kõigi tagala desorganiseerijatega, desertööridega, paanikatekitajatega, kuulduste levitajatega, hävitama salakuulajaid, diversante, vaenlase langevarjureid."

§ 110. Kodumaa reetmine

I. Kodumaa reetmine on kõige raskem kuritegu. Stalinliku konstitutsiooni § 133 ütleb: „Isamaa kaitsmine on NSV Liidu iga kodaniku püha kohus. Kodumaa reetmist: vandemurdmist, üleminekut vaenlase poole, riigi sõjalise võimsuse kahjustamist, sala-

[1]) Stalin, Vestlus saksa kirjaniku Emil Ludwigiga. „Bolševik" 1932, nr. 8, lk. 35.

kuulamist — karistatakse seaduse kogu valjusega kui kõige raskemat kuritegu".

II. 8. juunil 1934. a. väljaantud seadus sotsialistliku kodumaa reetjate vastu on kodifitseeritud Vene NFSV KrK § 58^{1a}—58^{1g} näol.

Kodumaa reetmise *objektiks* (§ 58^{1a}) on NSV Liidu väline julgeolek, s. o. NSV Liidu sõjaline võimsus, tema riiklik sõltumatus ja tema territooriumi puutumatus.

Kodumaa reetmise *objektiivne külg* seisneb teos, mis on sooritatud NSV Liidu sõjalise võimsuse, tema riikliku sõltumatuse või tema territooriumi puutumatuse kahjuks salakuulamise või sõjalise või riikliku saladuse väljaandmise, vaenlase poole ülemineku, välismaale põgenemise või lendamise teel.

Kodumaa reetmise *subjektiks* võib olla ainult NSV Liidu kodanik. Välisriigi kodanikud, kes sooritavad kodumaa reetmise kohta käivas seaduses ettenähtud tegusid, vastutavad KrK teiste paragrahvide, eriti 58^{3}, 58^{4}, 58^{6} järgi.

Kodumaa reetmine võib toimuda ainult *tahtlikult*, nii *otsese* kui ka *eventuaalse* kontrrevolutsioonilise tahtlusega.

Karistuseks kodumaa reetmise eest on mahalaskmine ühes kogu vara konfiskeerimisega, kergendavail asjaoludel aga — vabaduskaotus 10 aastaks ühes kogu vara konfiskeerimisega.

Sõjaväelaste suhtes, kes toime pannud kodumaa reetmise (§ 58^{1b}), määrab seadus absoluutselt kindla sanktsiooni — mahalaskmise.

Seadus kodumaa reetjate vastu näeb ette § 58^{1b} sõjaväelase-reeturi *perekonnaliikmete* vastutuse, kui kodumaa reetmine toimus välismaale põgenemise või lendamise teel.

See paragrahv jaguneb kaheks osaks:

a) esimene osa näeb ette sõjaväelase-reeturi perekonna täisealiste liikmete vastutuse, kui need kuidagi soodustasid ettevalmistusel olevat või toimunud reetmist või vähemalt teadsid sellest, kuid ei teatanud sellest võimudele;

b) teine osa näeb ette reeturi perekonna muude täisealiste liikmete vastutuse, kes elasid temaga koos või olid tema ülalpidamisel kuriteo kordasaatmise momendil.

Esimesel juhul karistatakse reeturi perekonnaliikmeid vabaduskaotusega 5—10 aastani ühes kogu vara konfiskeerimisega; teisel juhul reeturi täisealisi perekonnaliikmeid karistatakse valimisõiguse kaotamisega ühes asumisele saatmisega 5 aastaks Siberi kaugemaisse rajoonidesse.

§ 58[1g] näeb ette kaks liiki *mitteteatamist* valmistusel olevast või toimepandud reetmisest:

a) sõjaväelase poolt ja

b) teiste kodanike poolt.

Esimesel juhul toob mitteteatamine kaasa vabaduskaotuse 10 aastaks; teisel juhul määratakse karistus Vene NFSV KrK § 58[12] järgi.

Sõjaajal väljaantud NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 19. apr. 1943. a. määras kodumaa reetjate vaenlase abistajate mõnede eriti raskete kuritegude eest karistuseks surmanuhtluse poomise teel või sunnitöö.

III. NSV Liidu kriminaalseadusandlus tunneb eri liiki kodumaa reetmist — *NSV Liidu kodanike, välismaal tegutsevate NSV Liidu riigiasutiste või -ettevõtete ametiisikute keeldumist tagasi tulla NSV Liitu, vaatamata riigivõimu organite ettepanekule.*

NSVL Kesktäitevkomitee 21. nov. 1929. a. määruse järgi kuulutatakse need isikud väljaspool seadust olevaiks, mis toob endaga kaasa süüdimõistetu kogu vara konfiskeerimise ja tema mahalaskmise 24 tunni jooksul pärast tema isiku kindlakstegemist.

Need asjad vaatab läbi NSVL Ülemkohus.

§ 111. Salakuulamine

I. *Salakuulamine kuulub kuritegude hulka, mis on sihitud NSVL välise julgeoleku vastu.*

Rahvavaenlaste protsessid näitasid, et kõik nende poolt loodud nõukogudevastased organisatsioonid olid seotud fašistliku salaluurega, paljud nende organisatsioonide liikmeist olid selle salaluure agentideks ja teostasid kindlaid ülesandeid salakuulamise, diversiooni-, terroristlike ja muude seda laadi aktide alal.

Erilist aktiivsust ilmutas NSV Liidu territooriumil, eriti piiriäärses ribas, fašistlik saksa salaluure. Fašistliku salaluure vormid ja meetodid on kõige mitmekesisemad.

Nii näiteks Vilnos 1940. a. veebruaris avas keegi „põgenik" Lääne-Poolast kunstiliste ja skulptuurtehiste töökoja. Tegelikult oli töökoda salakuulajate staabi katteks, kes töötas saksa salaluure ohvitseri G. juhatusel.

1941. a. mai lõpul, s. o. mõni nädal enne fašistliku Saksamaa reetlikku kallaletungi NSV Liidule, peeti piiriäärses ribas kinni kaks saksa salakuulajat, kelle juurest leiti kaks raadiosaatejaama, relvi ja mõnikümmend siberi katku tabletti.

Sõjaaegne kohtupraktika annab hulgaliselt kinnitusi selle kohta, et fašism kasutab laiaulatuslikult salakuulamist kui võitlusvahendit Nõukogude riigiga.

II. Riiklike kuritegude määrustiku § 6 (Vene NFSV KrK 58[6]) defineerib *salakuulamist* järgmiselt: „Spionaaž, s. t. oma sisu tõttu eriliselt hoitavat riiklikku saladust moodustavate andmete edasiandmine, riisumine või kogumine edasiandmise sihil välisriikidele, kontrrevolutsioonilistele organisatsioonidele või eraisikutele".

Eriliselt hoitavaks saladuseks on andmed, mis on ette nähtud NSVL RKN poolt 27. apr. 1926. a. kinnitatud erilises loetelus:

A. Sõjalist iseloomu andmed

1. Töölis-talupoegade Punaarmee osade, ettevõtete ja asutiste ja sõjaliste kaitseobjektide dislokatsioon, välja arvatud Riigikaitse Rahvakomissariaadi erijuhendis tähendatud.

2. NSV Liidu sõjaliste jõudude organisatsioon, arv, ettevalmistus, tehniline ja sõjalis-inseneriline varustus, finantseerimine, varustamine ja üldine seisukord.

3. Töölis-talupoegade Punaarmee, tööstuse, transpordi, side ja kogu riigi mobilisatsiooni- ja operatiivplaanid (nii üldised kui ka erilised), arvutlused, projektid ja abinõud, samuti valmisolek mobilisatsiooniks.

4. Kogu sõjatööstuse dislokatsioon, sisseseaded, seisukord, rahandus-tootmisplaanid, tootlikkus, samuti ka muu tööstuse kohta käivad andmed viimaste poolt sõjatellimuste täitmise osas.

5. Sõjalise kaitse uute tehniliste ja muude vahendite leiutised.

6. Salajasteks või avaldamisele mittekuuluvaiks tunnistatud väljaanded ja dokumendid, mis puutuvad NSV Liidu riigikaitsesse, samuti andmed, mis põhjenevad ülaltähendatud väljaandeil ja dokumentidel.

B. Majanduslikku iseloomu andmed

7. Riigikassa valuutafondide seisukord, andmed jooksva arvestusbilansi ja NSVL operatiiv-valuutaplaanide kohta.

8. Avastused, leiutised, tehnilised täiustamised, kui Töö ja Kaitsenõukogu (praegu Majanduslik Nõukogu NSVL RKN juures) või NSVL Rahvamajanduse Ülemnõukogu Presiidium (praegu vastavad rahvakomissariaadid) tunnustavad need oma määrusega maale eriti tähtsaks ja saladuses peetavaks.

9. Detailandmed plaanide ja plaanide eelkavatsuste kohta, mis puutuvad üksikute kaupade sisse- ja väljavedu, samuti üksikute kaupade väljaveofondide seisukorda.

10. Andmed, mis puutuvad NSVL läbirääkimistesse ja kokkuleppeisse teiste riikidega, samuti igasuguseisse muisse NSV Liidu abinõudesse ja esinemistesse välispoliitika ja kaubanduse alal, kuivõrd ülaltähendatud andmed ei põhjene avaldatud andmeil.

11. Andmed salakuulamise ja kontrrevolutsiooni vastu võitlemise meetodeist ja abinõudest.

12. Riiklikud šifrid ja sifreeritud kirjavahetuse sisu.

Objektiivsest küljest pole salakuulamise olemasolu jaoks nõutav, et kogutud või riisutud andmed, mis moodustavad riikliku saladuse, oleksid edasi antud välisriikidele, kontrrevolutsioonilistele organisatsioonidele või eraisikuile. Lõpuleviiduks peetakse kuritegu nende andmete kogumise või riisumise algusest eesmärgiga neid üle anda ülalmainitud organisatsioonidele või isikuile. Lõpuleviidud kuriteo koosseisu olemasoluks on ükskõik, kellele need andmed olid määratud.

Salakuulamise *subjektiks* on välisriigi kodanikud, sest NSV Liidu kodanikud pärast kodumaa reetmise seaduse väljaandmist vastutavad üldreeglina selle seaduse, aga mitte § 58[6] järgi.

Kuriteo *subjektiivne külg* eeldab tahtlikke tegusid. Need teod võivad olla korda saadetud nii otsese kui ka eventuaalse kontrrevolutsioonilise tahtlusega.

Karistus § 58[6] järgi on vabaduskaotus mitte alla kolme aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega, kui aga salakuulamine kutsus välja või võis välja kutsuda eriti raskeid tagajärgi NSV Liidule — mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes NSVL kodakondsuse kaotamisega või jäädav pagendamine NSV Liidu piiridest ühes kogu vara konfiskeerimisega.

Vastavalt 2. okt. 1937. a. seadusele on kohtul õigus salakuulamise asjus kohaldada vabaduskaotust kuni 25 aastani.

III. § 58[6] 2. lõige näeb ette „oma sisu tõttu eriliselt hoitavat riiklikku saladust mittemoodustavate, kuid seaduse otsese keelu või asutiste või ettevõtete juhatajate korralduse tõttu avaldamisele mittekuuluvate *majanduslikkude andmete* tasu eest või tasuta" edasiandmise, riisumise või kogumise edasiandmise sihil välisriikidele, kontrrevolutsioonilistele organisatsioonidele või eraisikuile.

§ 58[6] 2. lõikes ettenähtud kuritegu erineb sama paragrahvi 1. lõikes ettenähtud kuriteost sellega, et:

1) andmed ei moodusta oma sisult eriti hoitavat saladust ja

2) edasiandmise sihil kogutud või riisutud andmed on majanduslikku laadi.

Kuivõrd see kuritegu on ette nähtud § 58[6], on tegemist seda liiki kogutud või riisutud andmetega, mille edasiandmine välisriikidele, kontrrevolutsioonilistele organisatsioonidele ja eraisikuile võib nõrgendada ja õõnestada Nõukogude riigi majanduslikke aluseid.

Tuleb silmas pidada, et Suure Isamaasõja tingimustes mitte ainult loeteldud, vaid ka igasugused muud andmed, mis iseloomustavad riigi üht või teist tegevusala, on väärtuslikud vaenlasele, ja nende andmete kogumises ja edasiandmises süüdlasi tuleb vaadelda kui salakuulajaid.

Subjektiivsest küljest võidakse seda kuritegu toime panna nii otsese kui eventuaalse tahtlusega.

§ 112. Muud kontrrevolutsioonilised kuriteod NSV Liidu välise julgeoleku vastu

Riiklike kuritegude määrustiku § 3, 4 ja 5 (Vene NFSV KrK § 58[3], 58[4], 58[5]) näevad ette mõned teist liiki kuriteod NSV Liidu välise julgeoleku vastu.

I. Vene NFSV KrK § 58[3] näeb ette „kontrrevolutsioonilisel sihil ühenduse pidamist välisriigiga või tema üksikute esindajatega, samuti ka kaasaaitamist ükskõik mis viisil välisriigile, kes on NSV Liiduga sõjaseisukorras või peab temaga võitlust interventsiooni või blokaadi kaudu".

Antud kuriteo *objektiks* on NSVL väline julgeolek.

Objektiivsest küljest on § 58[3] ettenähtud tegevus ühenduse pidamine välisriikidega või nende esindajatega aktiivseks tegevuseks NSVL vastu või välisriigile kaasaaitamine, kes on NSV Liiduga sõjaseisukorras või peab temaga võitlust interventsiooni või blokaadi kaudu. Välisriigile kaasa aidata võib igasugusel viisil, näit. NSV Liidule vaenulikele riikidele sõjalise jõu, relvastise, varustise, laevastiku kättejätmine, nende finantseerimine jne. § 58[3] tunnuste alla kuulub ka pimenduseeskirjade ja muude õhukaitse abinõude eeskirjade rikkumine kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, kui selle rikkumise eesmärgiks oli abi osutamine vaenlasele, samuti samal eesmärgil elanikkonna keskel ärevust tekitavate valekuulduste levitamine.

Subjektiivsest küljest võib antud kuritegu toime panna ainult otsese kontrrevolutsioonilise tahtlusega.

Karistuseks antud kuriteo eest on mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes vara konfiskeerimisega ja NSVL kodakondsuse kaotamisega jäädavalt, kergendavail asjaoludel aga vabaduskaotus mitte alla 3 aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

II. Vene NFSV KrK § 58[4] näeb ette „rahvusvahelise kodanluse sellele osale, kes kapitalistliku süsteemi asemele tulnud kommunistliku süsteemi õigusvõrdsust mitte tunnustades püüavad seda kukutada, samuti selle kodanluse mõju all olevaile või tema poolt vahenditult organiseeritud ühiskondlikele rühmitustele ja organisatsioonidele ükskõik mis viisil abi osutamist vaenuliste tegude teostamises NSV Liidu vastu".

Selle kuriteo *objektiks* on samuti NSV Liidu väline julgeolek.

Objektiivsest küljest § 58[4] ettenähtud teod, erinevalt § 58[3], seisnevad abi osutamises välisriikidele või kontrrevolutsioonilistele organisatsioonidele, kes *ei seisa NSV Liiduga sõja-, blokaadi, interventsiooni seisukorras,* kuid kes ei tunnusta tema süsteemi ja püüavad seda kukutada.

Subjektiivsest küljest võib seda kuritegu toime panna nii otsese kui ka eventuaalse tahtlusega.

Karistuseks antud kuriteo eest on vabaduskaotus mitte alla 3 aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega, eriti raskendavail asjaoludel — mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes NSV Liidu kodakondsuse kaotamisega ja NSV Liidu piiridest jäädavalt pagendamisega ja vara konfiskeerimisega.

III. Vene NFSV KrK § 58[5] näeb ette „välisriigi või sealsete ühiskondlike rühmituste kallutamise — nende esindajatega ühenduse pidamise, valedokumentide kasutamise või muude vahenditega — sõjakuulutamisele, relvastatult NSV Liidu asjadesse segamisele või muudele vaenulikele tegudele, eriti: blokaadile, NSV Liidu või liiduvabariigi riikliku vara haaramisele, diplomaatiliste vahekordade katkestamisele, NSV Liiduga sõlmitud lepingute lõpetamisele jms."

Kuriteo *objektiks* on NSV Liidu väline julgeolek.

Objektiivsest küljest väljendub see kuritegu valedokumentide kasutamises eesmärgiga katkestada NSV Liidu diplomaatilisi vahekordi välisriikidega, samuti lepingute sõlmimises eesmärgiga kuulutada sõda NSV Liidule või kallutada relvastatult NSVL asjadesse segamisele, vara haaramisele jne.

Subjektiivsest küljest eeldab see kuritegu nii otsest kui ka eventuaalset kontrrevolutsioonilist tahtlust.

Karistuseks antud kuritegude eest on mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes vara konfiskeerimisega ja NSV Liidu kodakondsuse kaotamisega, jäädavalt pagendamisega NSV Liidu piiridest, kergendavail asjaoludel aga — vabaduskaotus mitte alla 3 aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

§ 113. Relvastatud ülestõus

Relvastatud ülestõus on klassivõitluse teravaimaid vorme. Seda võitlusviisi kasutas kontrrevolutsioon eriti esimesil aastail pärast Oktoobrirevolutsiooni.

Riiklike kuritegude määrustiku § 2 (Vene NFSV KrK § 58[2]) näeb ette „relvastatud ülestõusu või relvastatud jõukude tungimise kontrrevolutsioonilistel sihtidel nõukogude territooriumile, võimu haaramise keskuses või kohtadel neilsamadel eesmärkidel, eriti NSV Liidu ja üksiku liiduvabariigi territooriumist mõne osa vägivaldse eraldamise või NSVL ja välisriikide vahel sõlmitud lepingute tühistamise sihil".

Objektiivsest küljest on relvastatud ülestõus vägivaldne väljaastumine nõukogude võimu vastu seespool riiki, samuti relvastatud jõukude tungimine NSVL territooriumile.

Antud kuriteo *subjektiks* võivad olla nii NSVL kodanikud kui ka välismaalased.

Subjektiivsest küljest võib see kuritegu olla toime pandud kas otsese või eventuaalse kontrrevolutsioonilise tahtlusega.

Karistuseks selle kuriteo eest on mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes vara konfiskeerimisega, NSVL kodakondsuse kaotamisega ja NSV Liidu piirides jäädavalt pagendamisega, kergendavail asjaoludel aga — vabaduskaotus mitte alla 3 aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

Nõukogude korra kindluse ja meie kodumaa moraalse-poliitilise ühtsuse tingimustes on relvastatud ülestõus mõeldav ainult kui välise agressiooni akt vaenuliku riigi poolt.

§ 114. Terroristlikud aktid

Juba Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest peale organiseerivad klassivaenlased, kõrvuti kontrrevolutsiooniliste ülestõusudega, terroristlikke akte kommunistliku partei ja nõukogude võimu juhtide vastu.

1918. a. tapeti eseride poolt Volodarski ja Uritski, samuti nende poolt haavati Leninit. Hiljem tapeti välismaal valgekaart-

laste poolt Vorovski ja Voikov. 1934. a. detsembris tapeti trotskistlik-buhhaarinlike bandiitide poolt ÜK(b)P KK ja Poliitbüroo liige S. M. Kirov, samuti nende poolt surmati Kuibõšev, Menžinski, meie maa suur kirjanik Gorki. Protsessid rahvavaenlaste üle näitasid, et nende poolt oli tapetud hulk meie maa eesrindlikke inimesi, meie riigiaparaadi ustavaid töötajaid.

Riiklike kuritegude määrustiku § 8 (Vene NFSV KrK § 58[8]) näeb ette „terroristlikkude aktide toimepanemise, mis sihitud Nõukogude võimu esindajate või revolutsiooniliste tööliste ja talupoegade organisatsioonide tegelaste vastu, ja osavõtmise niisuguste aktide toimepanemisest, olgugi isikute poolt, kes ei kuulu kontrrevolutsioonilisse organisatsiooni".

Terroristlike aktide *objektiks*, vastavalt § 58[8], on nii nõukogude võimu esindajad kui ka parteiliste, ametiühinguliste organisatsioonide, noorsoo organisatsioonide ja nendetaoliste töötajate revolutsiooniliste koondiste esindajad. Sotsialistliku ülesehituse ajal organiseerisid klassivaenlased terroristlikke akte mitte ainult nõukogude võimu ja ühiskondlike organisatsioonide esindajate vastu, vaid ka tööliskirjasaatjate, külakirjasaatjate, õpetajate-aktivistide, stahhaanovlaste, pioneeride jt. vastu, kes oma ühiskondliku tegevusega paljastasid klassivaenlasi.

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi 1. nov. 1924. a. määrusele tuleb *tööliskirjasaatjate*, külakirjasaatjate, sõjakirjasaatjate jt. nende korrespondeerimistegevusega seoses olevat tapmist kvalifitseerida § 58[8]. järgi kui terroristlikku akti.

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi 6. aug. 1931. a. määrusele tuleb samuti kvalifitseerida *lööktööliste* tapmist seoses nende aktiivse tööga tootmises.

Vene NFSV Kohtu RK ringkiri (1929. a.) seletab, et *õpetajate-aktivistide* tapmisi, peksmisi ja muid sotsiaalselt ohtlikke tegusid nende vastu, kui tehakse kindlaks, et need teod olid seotud nende kultuurse, ühiskondliku tegevusega ja toimusid klassivõitluse alusel, tuleb vaadelda § 58[8] järgi kui terroristlikke akte.

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi 26. veebr. 1931. a. määrusele *nõukogude võimu esindajate* ja ühiskondlike organisatsioonide *vara hävitamist* süütamise teel, mis toime pandud klassivaenlase poolt klassivaenu tõttu seoses nende ühiskondliku tegevusega, tuleb kvalifitseerida § 58[8] järgi kui terroristlikku akti.

Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele (1929. a.) võib § 58[8] järgi kvalifitseerida *naiste* tapmist nende vabastamise alusel.

Objektiivsest küljest võib terroristlik akt väljenduda nõukogude võimu, ühiskondlike organisatsioonide esindajate, õpetajate-aktivistide, stahhaanovlaste jm. mõrvas kui ka neile vigastuste tekitamises. Terroristlike aktidega, vastavalt ülaltähendatud Ülemkohtu määrusele, tuleb võrdsustada ka nõukogude võimu ja ühiskondlike organisatsioonide esindajate vara süütamist.

Subjektiivsest küljest võib terroristlik akt olla toime pandud tahtlikult. Üldreeglina pannakse terroristlik akt toime otsese kontrrevolutsioonilise tahtlusega, kuid võimalik on ka selle toimepanemine eventuaalse tahtlusega.

Karistuseks terroristliku akti toimepanemise eest on mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes vara konfiskeerimisega ja NSVL kodakondsuse kaotamisega ja NSVL piiridest jäädava pagendamisega, kergendavail asjaoludel aga — vabaduskaotus mitte alla 3 aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

Pärast S. M. Kirovi kuritegelikku tapmist 1. dets. 1934. a. anti NSVL Kesktäitevkomitee poolt välja seadus, mis tagab terroristlike aktide asjade läbivaatamise kiiruse ja karistuspoliitika kindluse. 1. dets. 1934. a. seadus kirjutab ette terroristlike organisatsioonide ja nõukogude töötajate vastu sihitud terroristlike aktide asjus:

1) uurimine lõpetada hiljemalt 10 päeva jooksul;

2) süüdistusakt anda süüdistatavale kätte üks ööpäev enne asja arutamist kohtus;

3) asjad arutada poolte osavõtuta;

4) kassatsioonikaebust otsustele ja armuandmise taotlusi mitte lubada;

5) otsus karistuse ülemmäära kohaldamise kohta pöörata täitmisele viibimata pärast otsuse tegemist.

§ 115. Majanduslik kontrrevolutsioon (kahjurlus)

I. Stalinliku konstitutsiooni § 4 ütleb: „NSV Liidu majandusliku aluse moodustavad sotsialistlik majandussüsteem ja tootmisriistade ning -vahendite sotsialistlik omand, mis on kindlustunud kapitalistliku majandussüsteemi likvideerimise, tootmisriistade ja -vahendite eraomandi kaotamise ja inimese teise inimese poolt ekspluateerimise hävitamise tulemusena".

Ühes esimestest dekreetidest pärast proletariaadi poolt võimu kättevõitmist — dekreedis „Maast", väljaantud 26. dets. 1917. a. — määrati kindlaks: „Ükskõik milline konfiskeeritud vara rikkumine, mis kuulub nüüdsest peale kogu rahvale, kuulutatakse raskeks kuriteoks, mis on karistatav revolutsioonilise kohtu poolt.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni tegutsesid vaenulikud elemendid sabotaaži ja muude kontrrevolutsiooniliste kuritegude kõrval ka kahjurlusega. Kahjurlus esines peamiselt transpordi alal, sideorganeis, toitlusorganeis. Revolutsiooni esimesel perioodil tegutses kahjurlusega peamiselt vana ametnikkond, eriti riigiasutiste ja -ettevõtete kõrgemad teenistujad. Kontrrevolutsioon, saanud kaotuse osaliseks avalikus võitluses nõukogude võimuga, läheb nepi aastail üle enam varjatud klassivõitluse vormidele; üheks selliseks vormiks ongi kahjurlus. Kahjurluse eesmärgiks oli õõnestada ja nõrgendada Nõukogude Liidu majanduslikku võimsust ja sellega kergendada interventsiooni teostamist NSV Liidus. Kahjurlikud organisatsioonid hakkavad tekkima peamiselt 1923—1924. a., 1928. aastaks aga võtab kahjurlus juba suurema ulatuse. 1928. a. esineb esimene kahjurite protsess söetööstuse alal, nn. „Šahti" protsess, 1930. a. — „Prompartei" protsess, 1931. a. — „Vähemlaste büroo" protsess. Kahjurlus esines rahvamajanduse kõigil aladel.

Kahjurite purustamine ja edu sotsialistliku ülesehituse alal ei saanud jätta loomata murrangut vana tehnilise intelligentsi teadvuses. Kuid vana tehnilise intelligentsi pööre nõukogude võimu poole ei tähendanud sugugi veel kahjurluse lõppemist. Sellest annab tunnistust trotskistlik-buhhaarinlike jõukude kahjurlus. Need õelaimad rahvavaenlased, hiilinud juhtivate organisatsioonide vastutavaile kohtadele, seadsid endile ülesandeks kahjurluse teel õõnestada meie maa majandust ja taastada kapitalism meie riigis. Trotskistlik-buhhaarinlike kahjurite hädaoht seisnes veel selles, et nad, erinedes 1928—1930. a. perioodi kahjureist, esinesid kommunistidena. See andis neile võimaluse veel rohkem kasutada oma teenistuslikku seisundit, et anda tunduvaid hoope meie majandusele.

II. Kahjurluse definitsioon antakse kehtivas Riiklike kuritegude määrustikus, mille § 7 (Vene NFSV KrK § 58[7]) näeb ette „riikliku tööstuse, transpordi, kaubanduse, rahalise käibe või krediidisüsteemi, samuti kooperatsiooni õõnestamise, mis on toime pandud kontrrevolutsioonilistel sihtidel riiklikkude asutiste ja ettevõtete vastavalt kasutamisega või nende normaalsele tegevusele vastutöötamisega, samuti riiklikkude asutiste ja ettevõtete kasutamise või nende tegevusele vastutöötamise, mis toime pandud endiste omanikkude või huvitatud kapitalistlikkude organisatsioonide huvides".

Kontrrevolutsioonilise kahjurluse *objektiks* on NSV Liidu majanduslik alus, s. o. sotsialistlik majandussüsteem ja sotsialistlik omand. Seadus annab ainult kahjurluse vahetute objektide näit-

liku loetelu. Kontrrevolutsioonilise kahjurluse vahetuks objektiks võib olla ka ükskõik milline sotsialistliku majanduse haru.

Objektiivsest küljest võib kontrrevolutsiooniline kahjurlus esineda kas riigiasutiste ja -ettevõtete kasutamise teel või nende normaalsele tegevusele vastutöötamise näol.

Antud kuriteo *subjektiks* võib olla iga isik, kuid harilikult on selleks ametiisik.

Subjektiivsest küljest võib kontrrevolutsiooniline kahjurlus olla teostatud, nagu osutab NSVL Ülemkohtu pleenum 31. dets. 1938. a., ainult otsese kontrrevolutsioonilise tahtlusega.

Karistuseks antud kuriteo eest on mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes vara konfiskeerimisega ja NSV Liidu kodakondsuse kaotamisega ja jäädava pagendamisega NSV Liidu piiridest, kergendavail asjaoludel aga — vabaduskaotus mitte alla kolme aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

Vastavalt 2. okt. 1937. a. seadusele on kohtul õigus kahjurluse asjades kohaldada vabaduskaotust kuni 25 aastani.

Vastavalt 14. sept. 1937. a. seadusele kontrrevolutsioonilise kahjurluse asjus tehtud kohtuotsused ei kuulu edasikaebamisele kassatsioonikorras. Otsus, mille järgi on mõistetud mahalaskmine, pööratakse täitmisele viibimata pärast süüdimõistetu armuandmistaotluse tagasilükkamist.

§ 116. Diversiooniaktid

Muude kontrrevolutsiooniliste kuritegude kõrval Nõukogude riigi vastu kasutavad rahvavaenlased ka diversiooniakte. Juba Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee 20. juuni 1919. a. dekreet nägi ette asju „kontrrevolutsioonilisel eesmärgil süütamistest ja plahvatustest osavõtmisest" ja „raudteede, sildade ja muude ehitiste, telefonilise ja telegraafilise side, sõjamoonaladude, varustise, toidu ja moona tagavarade tahtliku hävitamise või rikkumise" asju.

Riiklike kuritegude määrustiku § 9 (Vene NFSV KrK § 58[9]) näeb ette „kontrrevolutsioonilisel sihil raud- või muude teede ja liiklusvahendite, rahva sidevahendite, veejuhtmete, ühiskondlike ladude ja muude seadeldiste või riikliku või ühiskondliku vara purustamise või rikkumise plahvatusega, süütamisega või muul viisil".

Diversiooniakti *objektiks* on sotsialistlik omand; diversiooniakti objektiks võivad olla eriti raud- ja muud teed ja liiklusvahendid, sidevahendid, veejuhtmed, ühiskondlikud laod, riiklik ja ühiskondlik vara.

Objektiivsest küljest võib diversiooniakt olla teostatud plahvatuse, süütamise jne. teel. Seadus ei anna diversiooniaktide teostamisviiside purgivat loetelu. Diversiooniakt võib olla teostatud ka šahti uputamise või kokku variseda laskmise, rongiõnnetuste, masinate lõhkumise jne. teel.

Subjektiivsest küljest võib diversiooniakt olla teostatud ainult otsese kontrrevolutsioonilise sihiga.

Karistuseks diversiooniakti eest on mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes vara konfiskeerimisega ja NSVL kodakondsuse kaotamisega ja NSV Liidu piiridest pagendamisega, kergendavail asjaoludel aga — vabaduskaotus mitte alla kolme aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

Vastavalt 2. okt. 1937. a. seadusele on kohtul õigus kohaldada diversiooniaktide asjus vabaduskaotust kuni 25 aastani.

NSVL Kesktäitevkomitee 14. sept. 1937. a. määruse järgi kohtuotsused diversiooniaktide asjus ei kuulu edasikaebamisele kassatsioonikorras. Otsus pööratakse täitmisele viibimata pärast armuandmistaotluse tagasilükkamist.

§ 117. Kontrrevolutsiooniline sabotaaž

Sabotaaž oli üks esimesi kontrrevolutsioonilisi võitlusviise nõukogude võimu vastu riigiasutiste ja -ettevõtete ametnike poolt.

Riiklike kuritegude määrustiku § 14 (Vene NFSV KrK § 58[14]) näeb ette „kontrrevolutsioonilise sabotaaži, s. t. kellegi poolt teatavate kohuste teadliku mittetäitmise või tahtliku hooletu täitmise valitsusvõimu ja riigiaparaadi tegevuse nõrgendamise eesmärgil".

Kontrrevolutsioonilise sabotaaži *objektiks* võib olla nii riigiaparaat ja ühiskondlike organisatsioonide aparaat kui ka ükskõik milline sotsialistliku ülesehitustöö haru.

Objektiivsest küljest võib kontrrevolutsiooniline sabotaaž väljenduda teatavate tegude mittetäitmises, samuti ka nende tahtlikult hooletus täitmises.

Vastavalt NSVL Kohtu RK 26. jaan. 1942. a. seletusele kuuluvad § 58[14] alla kuritahtlik kõrvalehoidumine trofeerelvade, varustise ja muu sellise, Punaarmeele vajaliku vara äraandmisest, samuti sellise vara kuritahtlik rikkumine.

Kontrrevolutsioonilise sabotaaži *subjektiks* võib olla nii ametikui eraisik.

Sabotaaži *subjektiivseks küljeks* on vajalik kontrrevolutsioonilise tahtluse olemasolu. Isik peab olema teadlik sellest, et ta oma tegevusetusega või tegevusega tekitab kahju nõukogude korra alustele.

Karistuseks on vabaduskaotus mitte alla ühe aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega, eriti raskendavail asjaoludel võidakse karistust kõrgendada kuni mahalaskmiseni ühes vara konfiskeerimisega.

§ 118. Kontrrevolutsiooniline agitatsioon ja propaganda

Klassivõitlus võtab pärast töölisklassi võimuletulekut mitmesugused vormid. Selle võitluse üheks vormiks on ideoloogiline võitlus, eriti kontrrevolutsiooniline agitatsioon ja propaganda, mis kujutab endast rahvavaenlaste teadlikku vastupanu väljendust ja on suunatud nõukogude korra aluste vastu.

Riiklike kuritegude määrustiku § 10 (Vene NFSV KrK § 58^{10}) näeb ette propaganda ja agitatsiooni, „mis sisaldab üleskutset Nõukogude võimu kukutamisele, õõnestamisele või nõrgendamisele või mõne kontrrevolutsioonilise kuriteo (käesoleva koodeksi § 58^{2}—58^{9}) toimepanemisele, samuti sellesisulise kirjanduse levitamise, valmistamise või hoidmise".

Selle paragrahvi teine lõige näeb ette kvalifitseeritud agitatsiooni ja propaganda, nimelt toime pandud massiliste rahutuste puhul või masside usulisi või rahvuslikke eelarvamusi ära kasutades või sõja olukorras või kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord.

Objektiivsest küljest seisneb kontrrevolutsiooniline agitatsioon ja propaganda ideede levitamises, mis on suunatud nõukogude võimu kukutamiseks, õõnestamiseks või nõrgendamiseks.

Kontrrevolutsiooniline agitatsioon ja propaganda võib väljenduda mitte ainult avalikes üleskutseis nõukogude võimu nõrgendamisele, õõnestamisele või kukutamisele või mingisuguse kontrrevolutsioonilise kuriteo toimepanemisele, vaid võib sisaldada neid üleskutseid ka varjatud kujul.

Peale agitatsiooni ja propaganda näeb Vene NFSV KrK § 58^{10} ette ka kirjanduse, mis sisaldab üleskutset nõukogude võimu kukutamisele, õõnestamisele või nõrgendamisele või üksikute kontrrevolutsiooniliste kuritegude, ette nähtud § 58^{2}—58^{9}, toimepanemisele, levitamist, valmistamist või hoidmist.

Objektiivsest küljest võib valmistamise mõiste alla paigutada kontrrevolutsioonilise kirjanduse tehnilise valmistamise (näit. trükkimise) kõrval ka selle koostamise autorina.

Subjektiivsest küljest vaadeldav kuritegu võib olla toime pandud nii otsese kui eventuaalse kontrrevolutsioonilise tahtlusega.

Karistuseks on § 58[10] 1. lõike järgi vabaduskaotus mitte alla kuue kuu; 2. lõike sanktsioon viitab § 58[2] sanktsioonile.

§ 119. Aktiivne võitlus revolutsiooni vastu

Riiklike kuritegude määrustiku § 13 (Vene NFSV KrK § 58[13]) näeb ette aktiivseid tegusid või aktiivset võitlust töölisklassi ja revolutsioonilise liikumise vastu, mida on avaldatud vastutavail või salajastel (agentuur-) kohtadel olles tsaristliku korra ajal või kontrrevolutsiooniliste valitsuste juures kodusõja perioodil.

Nii jälitab § 58[13] ka enne Oktoobrirevolutsiooni toimepandud kontrrevolutsioonilisi tegusid.

Objektiivne külg seisneb aktiivseis tegudes või aktiivses võitluses töölisklassi ja revolutsioonilise liikumise vastu, mida on avaldatud vastutaval või salajasel (agentuur-) ametikohal olles tsaristliku korra ajal või kontrrevolutsiooniliste valitsuste juures kodusõja perioodil.

Subjektiivne külg eeldab otsest või eventuaalset kontrrevolutsioonilist tahtlust.

Subjektiks on isik, kes on olnud vastutaval või salajasel (agentuur-) ametikohal tsaari valitsuse või kontrrevolutsiooniliste valitsuste juures kodusõja perioodil.

Karistuseks on mahalaskmine või töötava rahva vaenlaseks kuulutamine ühes vara konfiskeerimisega ja NSV Liidu kodakondsuse kaotamisega, jäädavalt pagendamisega NSV Liidu piiridest; kergendavail asjaoludel on lubatud karistust vähendada kuni vabaduskaotuseni mitte alla kolme aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

Antud kuriteole aegumise kohaldamise ja mahalaskmise muu karistusega asendamise küsimuse lahendab kohus (Vene NFSV KrK § 14 märkus 2).

§ 120. Kontrrevolutsiooniline organiseerimistegevus

Riiklike kuritegude määrustiku § 11 (Vene NFSV KrK § 58[11]) näeb ette igasugust organiseerimistegevust, mis on sihitud kontr-

revolutsiooniliste kuritegude ettevalmistamisele või toimepanemisele, samuti osavõttu organisatsioonist, mis on moodustatud mingisuguse kontrrevolutsioonilise kuriteo ettevalmistamiseks või toimepanemiseks.

Nii näeb § 58[11] ette mitte ühe, vaid kaks kuriteo koosseisu ja nimelt a) kontrrevolutsioonilise organiseerimistegevuse ja b) osavõtu kontrrevolutsioonilistest organisatsioonidest.

Objektiivne külg seisneb kontrrevolutsioonilises organiseerimistegevuses või osavõtus kontrrevolutsioonilisest organisatsioonist. Ükskõik milline kontrrevolutsiooniline organiseerimistegevus on küllaldane selleks, et kuriteo koosseisu lugeda olemasolnuks.

Kontrrevolutsioonilisest organisatsioonist osavõtuks pole nõutav, et osavõtja oleks avaldanud mingisugust aktiivset tegevust kontrrevolutsioonilise kuriteo ettevalmistamiseks või toimepanemiseks. Seda enam pole nõutav, et kuritegelik organisatsioon oleks toime pannud mingi kontrrevolutsioonilise kuriteo. Kuriteo koosseis loetakse olemasolevaks juba kontrrevolutsioonilise organisatsiooni sisseastumise faktiga ja isegi nõusoleku andmisega selliseks sisseastumiseks.

Subjektiivne külg eeldab otsest või eventuaalset kontrrevolutsioonilist tahtlust.

Kontrrevolutsioonilise organisatsiooni organiseerijad, *juhid* ja neist osavõtjad vastutavad kõigi kuritegude eest, mis on toime pandud kuritegeliku organisatsiooni poolt oma ülesannete täitmiseks, vaatamata sellele, kas nad võtsid vahetult osa nende kuritegude toimepanemisest, ja isegi olenemata sellest, kas nad teadsid või ei teadnud nende toimepanemisest.

§ 58[11] määrab, et kontrrevolutsiooniliste organisatsioonide liikmeile kohaldatakse karistus, mis on kindlaks määratud seda kontrrevolutsioonilist kuritegu ettenägevas paragrahvis, mille toimepanemist nad kavatsesid.

§ 121. Kontrrevolutsioonilisest kuriteost mitteteatamine

Kindlasti teadaolevast valmistusel olevast või toimepandud kontrrevolutsioonilisest kuriteost võimuorganeile mitteteatamine moodustab endast iseseisva kontrrevolutsioonilise kuriteo (Riiklike kuritegude määrustiku § 12, Vene NFSV KrK § 58[12]). Seepärast igaüks, kes kindlasti teadis valmistusel olevast või toimepandud kontrrevolutsioonilisest kuriteost ega teatanud sellest võimuorganeile, saadab korda selle raske kuriteo.

Karistuseks mitteteatamise eest on vabaduskaotus mitte alla kuue kuu.

Nagu juba tähendatud, seadus kodumaa reetjate vastu nägi ette kaks mitteteatamise juhtu: a) sõjaväelase mitteteatamine valmistusel olevast või toimepandud reetmisest (Vene NFSV KrK § 58[1g]) ja b) sõjaväelase perekonnaliikmete mitteteatamine viimase poolt ettevalmistatavast või toimepandud välismaale põgenemisest või lendamisest (Vene NFSV KrK 59[1v] 1. lõige).

§ 122. Kuriteod sotsialistliku omandi vastu

I. Stalinliku konstitutsiooni § 131 avaldas: „NSV Liidu iga kodanik on kohustatud hoidma ja tugevdama ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit kui nõukogude korra püha ja puutumatut alust, kui kodumaa rikkuse ja võimsuse allikat, kui kogu töötava rahva jõuka ja kultuurse elu allikat".

Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest alates juhtisid Lenin ja Stalin tähelepanu halastamatu võitluse vajadusele sotsialistliku omandi riisumistega. 1926. a. osutas sm. Stalin, et „rahva vara riisuv varas... on samuti salakuulaja ja reetja, kui mitte veel halvem" ja et „võitlus vargusega kui üks meie saavutuste riisumise eest hoidmise vahendeid — see on meie ülesanne".[1])

Vastavalt Lenini ja Stalini juhatustele pidas sotsialistlik kriminaalõigus juba esimestest päevadest alates võitlust sotsialistliku omandi riisumisega. Rida dekreete (dekreet kohtust, nr. 1, 21. aug. 1919, dekreet „Võitlusest spekulatsiooniga, riisumistega riiklikes ladudes", Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja RKN 1. juuni 1921. a. dekreet „Võitlusvahendeist riisumistega riiklikes ladudes ja riisumisi soodustavaist ametialastest kuritegudest") ja Vene NFSV 1922. a. KrK paragrahve on sihitud sotsialistliku omandi mitmekesiste riisumisvormide vastase võitluse teostamiseks.

Erilise jõu ja selgusega esitas küsimuse võitlusest kallaletungidega sotsialistlikule omandile sm. Stalin aruandes „Esimese viisaastaku kokkuvõtteist" (jaanuar 1933). Siin kõneles sm. Stalin sellest, et endised inimesed, mitte julgedes avalikult välja astuda nõukogude võimu vastu, püüavad juhtida oma „tegevust" sotsialistliku majanduse ja sotsialistliku omandi vastu.

„Peaasi „nende endiste inimeste" tegevuses seisab selles, et nad organiseerivad riigi varanduse, kooperatiivide vara ning

[1]) Stalin, Nõukogude Liidu majanduslikust olukorrast, 1937, lk. 16—17.

kolhoosiomandi massilist varastamist ja riisumist. Vargus ja riisumine vabrikuis ja tehaseis, raudteesaadetiste vargus ja riisumine, vargus ja riisumine ladudes ja kaubanduslikes ettevõtteis, eriti vargus ja riisumine kolhoosides ja sovhoosides — niisugune on nende endiste inimeste „tegevuse" põhilaad. Otsekui klassivaistuga tajuvad nad, et sotsialistliku majanduse aluseks on ühiskondlik omand, et kurja tegemiseks nõukogude võimule on tarvis kõigutada just seda alust, — ja tõepoolest püüavadki nad „massilise varguse ja riisumise organiseerimise teel kõigutada ühiskondlikku omandit" [1]).

Seoses selle hädaohuga, mida kujundavad kallaletungid sotsialistlikule omandile, anti 7. aug. 1932. a. välja seadus „Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatiivide vara kaitse ja ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta". See seadus ei ole kodifitseeritud ei Riiklike kuritegude määrustikku, ei liiduvabariikide KrK, vaid kehtib iseseisva seadusena järgmises redaktsioonis:

„I.

1. Raudtee- ja veetranspordisaadetised võrrutada oma tähtsuselt riikliku varaga ja igati kõvendada nende saadetiste kaitset.

2. Kohtuliku repressiooni abinõuna kohaldada raudtee- ja veetranspordisaadetiste riisumise eest sotsiaalse kaitse vahendi ülemmäära — mahalaskmist, ühes kogu vara konfiskeerimisega, ja kergendavail asjaoludel selle asendamist vabaduskaotusega mitte alla 10 aasta, ühes vara konfiskeerimisega.

3. Kurjategijaile, kes on süüdi mõistetud transpordisaadetiste riisumise eest, mitte kohaldada amnestiat.

II.

1. Kolhooside ja kooperatiivide vara (põllusaak põldudel, ühiskondlikud tagavarad, kari, kooperatiivsed laod ja magasinid jms.) võrrutada oma tähtsuselt riikliku varaga ja igati kõvendada selle vara kaitset riisumise vastu.

2. Kohtuliku repressiooni abinõuna kohaldada kolhoosse ja kooperatiivse vara riisumise (varguse) eest sotsiaalse kaitse vahendi ülemmäära mahalaskmist, ühes kogu vara konfiskeerimisega ja kergendavail asjaoludel selle asendamist vabaduskaotusega mitte alla 10 aasta, ühes kogu vara konfiskeerimisega.

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 84.

3. Kurjategijaile, kes on süüdi mõistetud kolhoosse ja kooperatiivse vara riisumise eest, mitte kohaldada amnestiat.

III.

1. Otsustavalt võidelda nende ühiskonnavastaste kulaklik-kapitalistlikkude elementidega, kes kolhoosi vägivaldse hävitamise sihil kasutavad vägivalda ja ähvardusi või propageerivad vägivalla ja ähvarduste kasutamisele võtmist kolhoosnike vastu, viimaste kolhoosist lahkumise sundimise sihil. Need kuriteod võrrutada riiklikkude kuritegudega.

2. Kohtuliku repressiooni abinõuna kohaldada kolhooside ja kolhoosnike kaitseks vägivalla ja ähvarduste vastu kulaklikkude ja teiste ühiskonnavastaste elementide poolt vabaduskaotust 5—10 aastani kinnipidamisega kontsentratsioonilaagris."

Selles seaduses ettenähtud kuriteod on riiklikud kuriteod, kuna need näevad ette kallaletunge sotsialistlikule omandile — nõukogude korra alusele.

Riiklikud kuriteod on ka, nagu sellest otseselt kõneldakse seaduses, seaduse III osas ettenähtud katsed hävitada kolhoose kulaklike elementide poolt.

II. 7. aug. 1932. a. seaduses (1. ja 2. lõige) ettenähtud kuriteo *objektiks* on riiklik vara ja sellega võrrutatud raudtee- ja veetranspordisaadetised, samuti riikliku varaga võrrutatud kolhooside ja kooperatiivide vara.

Pärast 7. aug. 1932. a. seaduse väljaandmist näidati üksikuis valitsuse määrustes, samuti reas juhtivate kohtuorganite juhatustes eraldi üksikud riisumise liigid ja objektid, mida tuleb jälitada 7. aug. 1932. a. seaduse järgi (vili, seemned, külvid, masinad, puuvill jne.).

Kuigi 7. aug. 1932. a. seadus kõneleb riikliku vara riisumisest, loeb kohtupraktika täiesti õieti selles seaduses ettenähtud kallaletungide hulka kuuluvaks ka riisumised, mida teostatakse mitte ainult varguse teel, vaid ka röövimise, omastamise ja raiskamise, kelmuse jne. teel, samuti igasugused sotsialistliku omandi hävitamise viisid.

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu Presiidiumi 10. juuli 1934. a. määrusele oleneb 7. aug. seaduse järgi kvalifitseerimine mitte kallaletungi viisist, vaid kallaletungi objektist. Kui kuritegude peaobjektiks on sotsialistlik omand, tuleb süüdimõistetute teod kvalifitseerida 7. aug. 1932. a. seaduse järgi, olenemata kallaletungi viisist (bandiitlikud rünnakud, röövimine jne.).

Objektiivne külg. NSVL Ülemkohtu pleenum 1937. a. seletas, et 7. aug. 1932. a. seadust võib kohaldada mitte ainult vahetult riisumiste eest, vaid ka siis, kui süüdlane oma tegevusega ei takistanud või kergendas sotsialistliku omandi riisumise võimalust. Vastavalt sellele pleenumi määrusele tuleb 7. aug. 1932. a. seadust kohaldada ka riigi- ja kooperatiivorganite juhatajaile, kes ei võtnud tarvitusele vajalikke abinõusid sotsialistliku omandi kaitseks ja sellega lõid soodsad tingimused selle riisumiseks.

NSVL Kesktäitevkomitee 30. jaan. 1933. a. pani ette kohaldada 7. aug. 1932. a. seadust isikuile, kes on tabatud sabotaažis põllumajanduslike tööde alal, seemnete varguses, külvinormide kahjurlikult liigses vähendamises, künni- ja külvitööde kahjurlikus teostamises, mis toob kaasa põldude riknemise ja saagi languse, traktorite ja masinate tahtlikus lõhkumises ja hobuste hävitamises.

28. mai 1933. a. määruses Vene NFSV Ülemkohus osutas, et mitte iga sotsialistliku omandi riisumist ei või kvalifitseerida 7. aug. 1932. a. seaduse järgi ja et kohtuliku repressiooni raskus selle seaduse järgi tuleb suunata mitte üksikuile tühiste raiskamiste ja riisumiste juhtudele, vaid suurtele kuritahtlikele ja organiseeritud riisumistele ja raiskamistele.

Vastavalt juhtivate kohtuorganite juhatustele ja kohtupraktikale tuleb 7. aug. 1932. a. seadust kohaldada suureulatuslikele sotsialistliku omandi riisumistele, süstemaatilistele riisumistele, organiseeritud riisumistele või eriti kuritahtlikele riisumisjuhtudele.

Samoilenko ja Gžetsov mõisteti süüdi selles, et nad kokkuleppel riisusid Leningradi Külmutuskombinaadi kassast 12 korral aasta kestel 39 953 rubla. Oblastikohus kvalifitseeris seda kuritegu Vene NFSV KrK § 116 2. lõike järgi kui raiskamist. NSVL Ülemkohus tunnistas selle kvalifitseerimise ebaõigeks, näidates, et suureulatuslikke süstemaatilisi sotsialistliku omandi riisumisi tuleb tingimata kvalifitseerida 7. aug. 1932. a. seaduse järgi.

Sotsialistliku omandi riisumisele 7. aug. 1932. a. seaduse kohaldamise aluseks võib olla süüalusel olev kohustus võtta tarvitusele abinõud riigi, eriti sõjalise, või ühiskondliku vara kaitsmiseks.

Serpuhhovi jaama korrapidaja Žukovi asjas tehti kindlaks, et ta süstemaatiliselt riisus vaguneist laste, riisudes sel kombel üle 6011 rubla eest. Žukovi tegu kvalifitseeriti Vene NFSV KrK 162 p. d järgi.

NSVL Ülemkohtu pleenum määras, et uurimisorganid ja kohus kvalifitseerisid Žukovi tegu ebaõigelt, kuna selle juures jäi arvesse võtmata nii see, et riisumised toimusid süstemaatiliselt, kui

ka see, et Žukov oli ametiisik, kes ise pidi võtma tarvitusele abinõud vastavate lastide kaitsmiseks riisumiste eest. Žukovi tegu langeb 7. aug. 1932. a. seaduse tunnuste alla.

Sotsialistliku omandi riisumisel kahe või mitme isiku poolt ei ole võimatu, et ühe osalise tegusid kvalifitseeritakse 7. aug. 1932. a. seaduse järgi, teiste osaliste tegusid aga, olenevalt osavõtu iseloomust — ei kvalifitseerita selle seaduse järgi.

Eriti ohtlikuks kujuneb sotsialistliku omandi riisumiste organiseerijate tegevus. Nende tegevuse ohtlikkuse määr on suurem kui sotsialistliku omandi otseste riisujate ohtlikkus. Seepärast tuleb sotsialistliku omandi riisumiste organiseerijate tegevust kvalifitseerida 7. aug. 1932. a. seaduse järgi (NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 8. jaan. 1942. a. Sõrtsovi asjas).

Sotsialistliku omandi riisumise *subjektiks* võib olla ükskõik milline süüdiv isik. Stalinliku konstitutsiooni § 131 ütleb: „Isikud, kes ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit ohustavad, on rahvavaenlased".

Subjektiivne külg sotsialistliku omandi riisumise puhul eeldab süüdlase teadlikkust, et tema kuritegu on suunatud sotsialistlikule omandile.

Võitlus sotsialistliku omandi riisumistega on eriti tähtis sõjaaja tingimustes. Sõjaajal, kui sotsialistlik omand on võimsaks baasiks Punaarmee varustamisele kõige vajalikuga vaenlase purustamiseks, kujunevad sotsialistliku omandi riisumised veel enam ohtlikuks kui rahuajal. Eriti kasvab sõjalise vara riisumise ohtlikkus, samuti Punaarmee varustamiseks määratud vara: relvade, varustise, sõjamoona, riiete, toidu jne. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 22. juunist 1941 „Sõjaseisukorrast" määrab sõjaseisukorras olevais kohtades 7. aug. 1932. a. seaduses ettenähtud kuritegude asjad sõjatribunalidele alluvaiks.

Suurendatud ohtlikkus on sõjaajal eriti raudteesaadetiste riisumisel. Jurov, Vavilov, Lukinov ja Kotov tunnistati süüdi selles, et 9. nov. 1941. a. nad rongi seisu ajal varastasid vagunist plommi ärakiskumise teel koti mannat 80 kg. Neile esitati süüdistus 7. aug. 1932. a. seaduse järgi. Kohus aga kvalifitseeris nende tegu kui vargust Vene NFSV KrK § 162 p. g järgi. NSVL Ülemkohtu pleenum osutas 12. veebr. 1942. a. selle asja puhul, et „kohus ei võtnud arvesse rida asjaolusid, mis tunduvalt suurendasid nende poolt kordasaadetud kuriteo ühiskonnaohtlikkust. Süüdistatavad saatsid kuriteo korda raudteetranspordi eriti raskeis tingimustes ja sõjaaja olukorras. Just seepärast, arvestades

süüdistatavate poolt kordasaadetud teo suurendatud ohtlikkust, esitasid uurimisorganid neile süüdistuse 7. aug. 1932. a. seaduse järgi. Kohus aga, lähtudes ainult riisutu hulgast, kvalifitseeris süüdistatavate teod ümber Vene NFSV KrK § 162 p. g järgi ja määras neile karistuse, mis ei taga edukat võitlust riisumistega transpordil". Sel alusel NSVL Ülemkohtu pleenum tühistas otsuse.

III. 7. aug. seaduse kolmas osa näeb ette kolhoosisüsteemi kaitset kolhoosikorra vaenlaste vastu.

Seaduse III osas ettenähtud *kallaletungi objektiks* on nii kolhoosisüsteem kui ka kolhoosnikud ise.

Kuriteo *subjektiks* võivad olla kulaklikud ja teised ühiskonnavastased elemendid.

Kuriteo objektiivne külg väljendub vägivallas, ähvarduses ja õhutamises vägivallale ja ähvardustele kolhoosnike vastu.

§ 123. Valitsemiskorra-vastase kuriteo mõiste

Valitsemiskorra-vastaste kuritegude hulka kuulub iga tegu, mis pole küll otseselt sihitud nõukogude võimu ja valitsuse kukutamiseks (samuti õõnestamiseks või nõrgendamiseks), toob siiski kaasa valitsemis- või rahvamajandusorganite korrapärase tegevuse rikkumise ja on seotud vastuhakkamisega võimuorganeile ja nende tegevuse takistamisega, seadustele mittealistumisega või muude tegudega, mis kutsuvad esile võimu ja selle autoriteedi nõrgenemist.

Riiklike kuritegude määrustikus on kõigist valitsemiskorra-vastastest kuritegudest eraldatud need, mis on eriti ohtlikud NSV Liidule.

Riiklike kuritegude määrustiku § 15 (Vene NFSV KrK § 59[1]) tuvastab need tunnused, mille olemasolu muudab valitsemiskorra-vastased kuriteod eriti ohtlikuks NSV Liidule. Vastavalt sellele paragrahvile on NSV Liidule eriti ohtlikud *need valitsemiskorra-vastased kuriteod, mis, kuigi pannakse toime ilma kontrrevolutsiooniliste sihtideta, siiski kõigutavad NSVL ja liiduvabariikide riigivalitsemise ja majandusliku võimsuse aluseid.*

Veel hädaohtlikumaks muutuvad NSV Liidule eriti ohtlikud kuriteod sõjaaja tingimustes. Vastavalt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 22. juuni 1941. a. seadluse § 7 need kuriteod, nagu kõik riiklikud kuriteod, alluvad kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, sõjatribunalidele.

Eriti ohtlike valitsemiskorra-vastaste kuritegude *objektiks* on NSV Liidu ja liiduvabariikide riigivalitsemise ja majandusliku võimsuse alused.

Nende kuritegude *subjektiks* võib olla iga süüdiv isik, kes on saanud 14-aastaseks, Vene NFSV KrK § 59[3a] ettenähtud kuritegude subjektiks — ka 12-aastane.

Subjektiivsest küljest võivad eriti ohtlikud kuriteod olla toime pandud nii otsese kui eventuaalse tahtlusega, aga samuti ka ettevaatamatusest.

Teiste valitsemiskorra-vastaste kuritegude *objektiks*, mis ette nähtud liiduvabariikide kriminaalkoodekseis, on valitsus- või rahvamajandusorganite korrapärane tegevus.

Suurem hulk neist kuritegudest on toime pandav ainult tahtlikult.

Kuriteo *subjektiks* võib olla iga süüdiv isik, kes on saanud 14-aastaseks.

NSV Liidu kriminaalseadusandlus näeb ette järgmised NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorra-vastased kuriteod:

1) massilised korratused;
2) banditism;
3) propaganda ja agitatsioon, mis sihitud rahvusliku vaenu ja tüli õhutamisele;
4) tegelikku sõjaväeteenistusse kutsumisest keeldumine või kõrvalehoidumine;
5) keeldumine või kõrvalehoidumine maksude tasumisest või koormatiste täitmisest sõjaaja tingimustes;
6) elanikkonna keskel ärevust tekitavate valekuulduste levitamine sõjaajal;
7) salajane või avalik tulirelva riisumine;
8) rahamärkide, pangapiletite ja muude maksuvahendite võltsimine ja käibelelaskmine;
9) valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumine;
10) väliskaubanduse eeskirjade rikkumine;
11) kvalifitseeritud salakaubavedu;
12) kaasaaitamine piiriületamisel;
13) raudtee ja muude liiklemisteede lõhkumine ja rikkumine;
14) töödistsipliini rikkumine transporditööliste poolt;
15) teenistuskohuste rikkumine tsiviilõhusõidu ala töötajate poolt;
16) rahvusvaheliste õhusõidueeskirjade rikkumine.

§ 124. Massilised korratused

Massiliste korratuste ühiskonnaohtlikkus seisneb selles, et need pannakse toime isikute rühma (jõugu) poolt ja on sihitud NSV Liidu riigivalitsemise aluste ja majandusliku võimsuse vastu. Massiliste korratuste organiseerimiseks kasutasid rahvavaenlased mahajäänud rahvakihtide usulisi, rahvuslikke ja muid eelarvamusi.

Objektiivsest küljest seisnevad massilised rahutused rahvamassi ilmses mittealistumises võimuesindajate seaduslikele nõudeile või jõugu vastutöötamises võimuesindajaile nende peale pandud kohuste täitmisel või jõugu poolt võimuesindajate sundimine ilmselt seadusvastaste tegude sooritamisele.

Subjektiivsest küljest võivad massilised korratused olla toime pandud nii otsese kui ka eventuaalse tahtlusega.

Massilised korratused on kvalifitseeritud, kui nendega kaasnevad rüüstamised, teede või muude liiklus- ja sidevahendite purustamine, tapmised, süütamised ja muud sellelaadilised teod (Riiklike kuritegude määrustiku § 16, Vene NFSV KrK § 59[2] 1. lõige).

Karistuseks lihtsate massiliste korratuste puhul on vabaduskaotus kuni ühe aastani.

Kvalifitseeritud massiliste rahutuste puhul on karistuseks massiliste korratuste organiseerijaile ja juhatajaile, samuti massiliste rahutustega kaasnevaist kuritegudest ja võimudele relvastatult vastuhakust osavõtjaile vabaduskaotus mitte alla kahe aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega, eriti raskendavail asjaoludel mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega, muudele osavõtjaile — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 125. Banditism

Banditism on kõige raskemaid valitsemiskorra-vastaseid kuritegusid, millega nõukogude võim on alati pidanud kõige otsustavamat võitlust. Eriti levinud oli banditism kodusõja ajal, millal sel sageli oli kindel kontrrevolutsiooniline iseloom.

Banditismiks tunnistatakse (Riiklike kuritegude määrustiku § 17, Vene NFSV KrK § 59[3]) relvastatud jõukude organiseerimist ja osavõttu neist ja nende poolt organiseeritud kallaletungidest nõukogude ja eraasutistele või üksikuile kodanikele, rongide kinnipidamistest ja raudteede ja muude liiklus- ja sidevahendite purustamisest.

Kallaletungi *objektiks* banditismi puhul on nii riiklikud kui ka ühiskondlikud asutised ja ettevõtted kui ka üksikud kodanikud.

Objektiivsest küljest seisneb banditism relvastatud jõukude organiseerimises või neist osavõtus, kallaletungides riiklikele või ühiskondlikele asutistele ja üksikuile kodanikele, rongide peatamises, liiklusteede, sidevahendite purustamises jne.

Seadus ei anna *bandi* mõistet.

Bandi all mõistetakse püsivat jõuku vähimalt kaheinimeselises koosseisus, kes on seadnud endale eesmärgiks relvastatud kallaletungid.

Kuid relvastatud jõuku astumine või sellest osavõtt, kes on seadnud endale eesmärgiks röövimised, on küllaldane bandi osaliste tegude kvalifitseerimiseks banditismina, olenemata sellest, kas band teostas või ei teostanud oma kavatsusi. Nii tehti Uhvamovi ja Novikovi asjas kindlaks, et süüdimõistetud kujutasid endast relvastatud isikute jõugu, kes seadnud endale eesmärgiks tapmised ja röövimised. Jõuk jõudis korda saata ühe tapmise ja röövimise. Mis puutub jõugu edaspidistesse kavatsustesse, siis kuigi ta teostas rea ettevalmistavaid tegusid, kuid teostada neid kavatsusi jõugul ei õnnestunud temast mitteolenevail asjaoludel. NSVL Ülemkohtu Kriminaalkollegium kvalifitseeris sel põhjusel kohtualuste tegu mitte banditismina, vaid tapmisena omakasu sihil (Vene NFSV KrK § 136, p. a.). NSVL Ülemkohtu pleenum oma 16. juuli 1939. a. määruses osutas, et kuivõrd asjas oli kindlaks tehtud spetsiaalselt organiseeritud relvastatud jõugu olemasolu, kes seadis endale eesmärgiks tapmised röövimistega, ei ole õige süüdimõistetute tegude mittekvalifitseerimine Vene NFSV KrK § 59[3] järgi sel põhjusel, et jõugul õnnestus korda saata ainult üks tapmine ja et muud kavatsused jäid ainult tahtluse avaldamise staadiumile ega väljendunud objektiivselt mitte milleski.

Teiselt poolt paljas banditismis süüdistatava isiku osavõtu fakt kuriteost koos teiste isikutega ei ole iseenesest veel küllaldane selleks, et kvalifitseerida selle isiku tegusid banditismina, kui need teod oma sisult ei ühti banditismi mõistega.

Nii tehti Ponazejevi asjas kindlaks, et ta koos banditismi eest süüdimõistetud Nefedoviga võttis osa Anintsevi peksmisest. Ponazejevi süü milleski muus ei olnud kindlaks tehtud. NSVL Ülemkohus leidis, et Ponazejevi poolt toimepandust on vähe tema süüdimõistmiseks banditismis.

8. jaan. 1942. a. määruses NSVL Ülemkohus seletas, et § 59[3] alla langevad kodanike isikliku vara vargused vaenlase õhurünnaku ajal või asustatud koha mahajätmisel seoses vaenlase ilmumisega, samuti evakueeritute isikliku vara vargused nii teel kui ka nende

poolt endisse elukohta mahajäetud vara vargused, kui need pandi toime jõugu poolt või toimusid korduvalt või pandi toime varem varguse eest karistatud isikute poolt, samuti muil eriti raskendavail asjaoludel.

Subjektiivsest küljest § 59[3] ettenähtud kuriteod võivad olla korda saadetud ainult tahtlikult.

Karistuseks banditismi eest on vabaduskaotus mitte alla kolme aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega, eriti raskendavail asjaoludel aga — karistuse kõrgendamisega kuni mahalaskmiseni ühes vara konfiskeerimisega.

§ 126. Propaganda ja agitatsioon, mis on sihitud rahvusliku vaenu ja tüli õhutamisele

NSV Liidus pole ei valitsevaid, ei rõhutud rahvusi. Kõigil NSV Liidu rahvustel ja rahvastel on ühed ja samad poliitilised ja kodanlikud õigused.

Meie maal on võimatu ükskõik milline rahvuslik vaen ja tüli. Leninlik-stalinlik rahvuspoliitika pole ühendatav ükskõik millise rassivaenu väljendusega. Sm. Stalin 23. veebr. 1942. a. käskkirjas osutas, et „Punaarmee võimsus seisneb lõpuks selles, et tal ei ole ega või olla rassivaenu teiste rahvaste vastu..., et ta on kasvatatud kõigi rahvaste ja rasside üheõigusluse vaimus, lugupidamise vaimus teiste rahvaste õiguste vastu. Sakslaste rassiteooria ja rassivaenu praktika viisid niikaugele, et kõik vabadustarmastavad rahvad muutusid fašistliku Saksamaa vaenlasteks. NSVL rasside üheõigusluse teooria ja teiste rahvaste õiguse austamise praktika viisid niikaugele, et kõik vabadustarmastavad rahvad said Nõukogude Liidu sõpradeks... Peale selle ei tohi unustada, et meie maal rassivaenu väljendust karistab seadus".

Stalinliku konstitutsiooni § 123 ütleb: „NSV Liidu kodanike üheõiguslus, sõltumata nende rahvusest ja rassist, kõigil majanduslikul, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel on vankumatuks seaduseks. Seadus karistab ükskõik millist otseste või kaudsete eesõiguste kehtimapanekut sõltuvalt kodanike rassilisest või rahvuslikust kuuluvusest, samuti kui igasuguse rassilise või rahvusliku eranditegemise, vihkamise või põlguse jutlustamist".

Riiklike kuritegude määrustiku § 21 (Vene NFSV KrK § 59[7]) järgi karistatakse „propagandat või agitatsiooni, mis sihitud rah-

vusliku või usulise vaenu või tüli õhutamisele, ja sellesisulise kirjanduse levitamist või valmistamist ja hoidmist".

§ 59[7] ettenähtud teod erinevad kontrrevolutsioonilisest agitatsioonist ja propagandast sellega, et need ei ole sihitud proletaarse revolutsiooni põhiliste rahvuslike saavutuste vastu, samuti sellega, et need pannakse toime ilma kontrrevolutsioonilise tahtluseta.

Kallaletungi *objektiks* on NSV Liidu kodanike rahvuslik võrdsus.

Objektiivsest küljest seisneb kuritegu suulises või kirjalikus agitatsioonis ja propagandas, mis sihitud rahvusliku või usulise vaenu või tüli õhutamisele, samuti sellesisulise kirjanduse levitamises, valmistamises ja hoidmises.

Subjektiivsest küljest eeldavad agitatsioon ja propaganda ainult tahtlust.

Vene NFSV Ülemkohtu pleenum osutas 28. märtsil 1930, et väljaastumised üksikute isikute vastu, kes kuuluvad vähemusrahvuste hulka, isiklike kokkupõrgete alusel, kui need väljaastumised on isikliku solvamise iseloomu, tuleb kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 159 (solvamine) järgi, Vene NFSV KrK § 59[7] järgi tuleb kvalifitseerida ainult neid väljaastumisi, mis teadlikult on sihitud rahvusliku vaenu või tüli õhutamisele.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

§ 59[7] 2. lõige näeb ette agitatsiooni ja propagandat, mis on sihitud rahvusliku või usulise vaenu õhutamisele ja samasisulise kirjanduse levitamist, kui need teod on toime pandud sõja olukorras või massiliste korratuste puhul. *Karistuseks* sel juhul on vabaduskaotus mitte alla kahe aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega, eriti raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega.

§ 127. Kuriteod NSV Liidu riigikaitse vastu

I. „Isamaa kaitsmine on NSV Liidu iga kodaniku püha kohus", ütleb stalinliku konstitutsiooni § 133.

Kõrvalehoidumine järjekordsest Punaarmeesse kutsumisest, keeldumine sõjaaja tingimustes maksude tasumisest või koormatiste täitmisest on NSV Liidule eriti ohtlikud valitsemiskorravastased kuriteod. Kuriteod NSVL riigikaitse vastu näevad ette Riiklike kuritegude määrustiku § 18, 19 ja 20 (Vene NFSV KrK § 59[4], 59[5] ja 59[6]).

II. Riiklike kuritegude määrustiku § 18 (Vene NFSV KrK § 59[4]) näeb ette kaks kuriteo koosseisu:

a) järjekordsest tegelikku sõjaväeteenistusse kutsumisest kõrvalehoidumine;

b) järjekordsest tegelikku sõjaväeteenistusse kutsumisest kõrvalehoidumine enesele kehavigastuse tekitamisega, haiguse simuleerimisega, dokumentide võltsimisega, ametiisikute äraostmisega jne. või usuliste veendumuste ettekäändel.

§ 18 ettenähtud kallaletungi *objektiks* on NSV Liidu sõjaline võimsus.

Kuriteo *objektiivne külg* väljendub mitteilmumises tegeliku sõjaväeteenistuskohuse ärakandmiseks.

Kuriteo *subjektiks* võib olla iga NSV Liidu kodanik, kes kutsutakse tegelikku sõjaväeteenistusse.

Subjektiivsest küljest võib kõrvalehoidumine tegelikku sõjaväeteenistusse kutsumisest olla ainult tahtlik.

Karistus — paranduslikud tööd kuni ühe aastani.

§ 59[4] 2. lõige näeb ette tegelikku sõjaväeteenistusse kutsumisest kvalifitseeritud kõrvalehoidumise.

Objektiivne külg seisneb kõrvalehoidumises tegelikust sõjaväeteenistusest kehavigastuse tekitamise, haiguse simuleerimise, dokumentide võltsimise jne. teel. Paragrahvis antud Punaarmees teenistusest kõrvalehoidumise viiside loetelu ei ole purgiv.

Subjektiivsest küljest võib kuritegu olla toime pandud ainult tahtlikult.

Karistus — vabaduskaotus kuni 5 aastani.

Vene NFSV KrK § 59[4] erineb § 193[10a], mis käsitleb sõjaväelisi kuritegusid, sellega, et esimene näeb ette kõrvalehoidumise järjekordsest tegelikku sõjaväeteenistusse kutsumisest, kuna § 193[10a] — kõrvalehoidumise mobiliseerimisest ja järgnevaist kutseist Punaarmee komplekteerimiseks sõjaaegsesse koosseisu. §-st 68 erineb käsiteldav paragrahv sellega, et § 68 näeb ette eelkutseealiste ja sõjaväekohuslaste kõrvalehoidumise järjekordseist kutseist.

III. Riiklike kuritegude määrustiku § 20 (Vene NFSV Krk § 59[6]) näeb ette „keeldumist või kõrvalehoidumist maksude tasumisest või koormatiste (eriti autotranspordi, hobuste, veokite ja laevade sõjaliste koormatiste) täitmisest sõjaaja tingimustes".

Kallaletungi *objektiks* on NSV Liidu sõjaline võimsus. Maksude maksmisest või koormatiste täitmisest keeldumine või kõr-

valehoidumine sõjaajal võib negatiivselt mõjuda Punaarmee seisukorrale.

Vene NFSV KrK § 59[6] tekstis leiduv koormatiste loetelu on näitlik. Koormatised, millest siin kõneldakse, on koormatised, mis lasuvad sõjaajal NSV Liidu kodanikel ja NSV Liidus elavail välismaalastel. Sellised koormatised võivad olla kõige mitmekesisemad (näiteks pimendamiskohustus, kohustus ära anda raadiovastuvõtjad jne.).

Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi 26. juuni 1941. a. määrusele pimendamiseeskirjade ja muude kohaliku õhukaitse abinõude eeskirjade rikkumise eest kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, tuleb kohaldada NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 22. juuni 1941. a. seadluse „Sõjaseisukorrast" § 4 p. a ja määrata administratiivkorras karistus vabaduskaotuse näol kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 3000 rublani. Pimenduseeskirjade ja muude kohaliku õhukaitse eeskirjade kuritahtliku rikkumise eest kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, tuleb kohaldada Vene NFSV KrK § 59[6]. Neil juhtudel aga, kui need rikkumised olid sihitud abi osutamiseks vaenlasele, tuleb neid kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 58[1a] järgi kui kodumaa reetmist.

NSVL Ülemkohtu pleenumi 14. juuli 1941. a. määruse järgi raadiovastuvõtjate ja raadioülekannete seadeldiste äraandmisest kõrvalehoidumist tuleb kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 59[6] järgi.

Sama paragrahvi järgi kvalifitseeritakse, vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi 30. aug. 1941. a. määrusele, kõrvalehoidumist toornahkade müügist riigi varumisorganisatsioonidele, mis esinenud korduvalt või raskendavail asjaoludel (kokkurääkimine, võimuorganeile vastupanek jne.). Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele tuleb kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 59[6] järgi kõrvalehoidumist prismabinoklite äraandmisest tegeva Punaarmee vajadusteks.

4. sept. 1941. a. seletas NSVL Kohtu RK, et kui kolhooside ja üksikmajapidamiste poolt põllumajanduslike saaduste andamite mittetäitmise asjade läbivaatamisel NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 11. apr. 1937. a. määruse korras kohus avastab andmed, mis viitavad maksuvõlglaste riiklike kohustuste mittetäitmise kuritahtlikule iseloomule, siis koos otsuse tegemisega maksmatise sundkorras sissenõudmise kohta loonus ja trahvi määramisega teeb määruse asja üleandmise kohta prokuratuuri organeile

uurimiseks Vene NFSV KrK § 59[6] ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide järgi.

Subjektiivsest küljest võib antud kuritegu olla toime pandud tahtlikult.

Karistus — vabaduskaotus mitte alla 6 kuu, eriti raskendavail asjaoludel aga — karistuse kõrgendamine kuni mahalaskmiseni ühes vara konfiskeerimisega.

IV. NSV Liidu sõjalise võimsuse vastu sihitud kuritegude hulka kuulub ka tulirelva, selle osade ja laskemoona riisumine. Vastavalt NSVL Kesktäitevkomitee 6. veebr. 1929. a. määrusele, mis näeb ette tugevdatud kriminaalvastutuse relvade ja laskemoona riisumise eest, täiendati Riiklike kuritegude määrustikku § 17[1] (Vene NFSV KrK § 59[3a]), mis näeb ette tulirelvade, nende osade ja laskemoona salajase või avaliku riisumise Punaarmee osade, sõjaväestatud kaitse, tuletõrje, miilitsa, Eriülesannetega Veealuste Tööde Ekspeditsiooni, paranduslike tööasutiste jne. ladudest.

Karistuseks tulirelva jne. salajase riisumise eest on — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta. *Karistus* tulirelva jne. avaliku riisumise eest, kui tarvitati kaitset teostatavate isikute elule või tervisele ohtlikku vägivalda — vabaduskaotus mitte alla kolme aasta, eriti raskendavail asjaoludel — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega.

V. Sõjaaja tingimustes on üks vaenuliku tegevuse meetodeid elanikkonna hulgas ärevust tekitavate valekuulduste levitamine.

Kergemeelsed, paanilised elemendid satuvad kergesti vaenlase õnge otsa ja mõtlematult annavad edasi nende poolt kuulduid valekuuldusi, mis on võimelised tekitama ärevust elanikkonnas. Sellised teod kui vaenlast otseselt abistavad on eriti ühiskonnaohtlikud.

Seepärast varsti pärast fašistliku Saksamaa reeturlikku kallaletungi NSV Liidule anti NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi poolt 6. juulil 1941. a. välja seadlus „Vastutusest elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamise eest sõjaajal".

Selles seadluses ettenähtud kuritegu, s. o. elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamine sõjaajal, on riiklik kuritegu, kuna see on otseselt sihitud NSVL riigikaitse huvide vastu, s. o. NSVL välise julgeoleku vastu.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamises.

„Levitamise" olemasoluks pole nõutav, et valekuuldus oleks edasi antud mitmele isikule, on küllaldane, kui valekuuldus on edasi antud vaid ühele isikule. Edasiandmine võib olla suuline või kirjalik.

Käsiteldava kuriteo koosseisu olemasoluks ei ole ka nõutav, et elanikkonnas oleks tõesti tekkinud ärevus valekuulduste edasiandmise tagajärjena. On küllalt, et levitatavad kuuldused oleksid oma iseloomult „elanikkonnas ärevust tekitavaks".

Käsiteldava kuriteo vajalikuks tunnuseks on selle kordasaatmine sõjaajal.

Kuriteo *subjektiks* võib olla nii NSV Liidu kodanik kui ka välismaalane.

Kuriteo *subjektiivne külg* eeldab ettevaatamatust. 6. juuli 1941. a. seadlus arvestab neid, kes kergemeelselt suhtuvad oma sõnadesse ega näe ette tagajärgi (s. o. ärevust elanikkonnas), mida võivad nende poolt edasiantavad kuuldused esile kutsuda, kuigi nad oleksid pidanud neid tagajärgi ette nägema.

6. juuli 1941. a. seadlus pole kohaldatav siis, kui süüdlane levitab temale *teadvalt* valekuuldusi, samuti mitte siis, kui levitaja tahtlus oli sihitud ärevuse tekitamisele elanikkonnas.

6. juuli 1941. a. seadlus võtab arvesse ainult need elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamise juhud sõjaajal, mis oma iseloomult ei too kaasa raskemat karistust.

Kui levitaja tahe oli sihitud ärevuse tekitamisele elanikkonnas, siis vastutab ta Vene NFSV KrK § 58[10] järgi, s. o. kontrrevolutsioonilise agitatsiooni või propaganda eest.

Sama paragrahvi järgi vastutab süüdlane ka siis, kui talle on teada elanikkonnas ärevust tekitavate tema poolt levitatavate kuulduste valelikkus.

Neil juhtudel, kui süüdlane seadis endale eesmärgiks valekuulduste levitamisega osutada abi vaenlasele, vastutab ta § 58[3] järgi.

Karistuseks elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamise eest sõjaajal on türm kahest kuni viie aastani.

VI. Ülesanne suurendada Isamaasõja ajal sõjatööstuse toodangut ja tugevdada Punaarmee varustamist iga liiki relvastisega sundis töölisi ja teenistujaid kinnistama sõjatööstuse ettevõtteisse.

Eesmärgiga täielikult likvideerida tööliste ja teenistujate omavoliline lahkumine selliseist ettevõtteist ja tugevdada sõjatehaseis töötavate tööliste ja teenistujate vastutust määras NSVL Ülem-

nõukogu Presiidiumi 26. dets. 1941. a. seadlus lugeda kõik sõjatööstuse ettevõtete, samuti sõjatööstust koopereerimise põhimõttel teenindavate ettevõtete mees- ja naissoost töölised ja teenistujad mobiliseerituks sõjaajaks, kinnistada pidevalt tööle neis ettevõtteis, kus nad töötavad, omavolilist lahkumist neist ettevõtteist käsitada kui väejooksu ja karistada türmiga 5 kuni 8 aastani.

See kuritegu kuulub NSV Liidule eriti ohtlike valitsemiskorravastaste kuritegude hulka.

Selle kuriteo *objekt* on NSV Liidu sõjaline võimsus.

Objektiivne külg — tööliste ja teenistujate omavoliline lahkumine sõjatööstusest ja sõjatööstust koopereerimise põhimõttel teenindavaist ettevõtteist (väejooks).

Subjektiivne külg — tahtlus.

Subjekt — sõjatööstuse, samuti sõjatööstust koopereerimise põhimõttel teenindavate ettevõtete mees- ja naistöölised ja -teenistujad.

VII. Eriti ohtlik sõjaajal on sõjaväekohuslaste ja kutsealuste poolt arvelevõtu eeskirjade rikkumine. Nende eeskirjade rikkumine takistab korrapärast mobilisatsiooni teostamist ja sõjaväeteenistusse kutsumist ja kahjustab sellega meie riigikaitse huve. Uued arvelevõtu eeskirjad kuulutati välja 17. jaan. 1942.

Selle kuriteo *objektiks* on NSV Liidu sõjaline võimsus.

Objektiivne külg seisneb sõjaväeteenistuskohuslaste ja kutsealuste poolt kindlaksmääratud arvelevõtu eeskirjade rikkumises.

Subjektiivne külg eeldab tahtlust.

Kuriteo *subjektiks* on sõjaväeteenistuskohuslased ja kutsealused.

Karistuseks Vene NFSV KrK § 193^{10a} järgi — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta, juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute kohta aga — mitte alla kahe aasta ühes osa või kogu vara konfiskeerimisega, eriti raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine.

§ 128. Kuriteod raha- ja krediidisüsteemi vastu

Raha- ja krediidisüsteem on kõige tähtsamaid osi sotsialistlikus majandussüsteemis. Ründed sellele süsteemile on ette nähtud Riiklike kuritegude määrustiku § 22 ja 27 (Vene NFSV KrK § 59^{8} ja 59^{12}).

I. § 59^{8} näeb ette mitu kuriteo koosseisu:

a) Müntide, riigikassa-piletite, NSVL Riigipanga piletite või riiklike väärtpaberite *võltsimine või võltsitute käibelelaskmine*

äritsemisena, samuti ka välisvaluuta võltsimine ja võltsitud välisvaluuta käibelelaskmine.

Selle kuriteo *objektiks* on nõukogude raha- ja krediidisüsteem. *Objektiivne külg* seisneb müntide, riigikassa-piletite, riigipanga-piletite jne. võltsimises kui ka käibelelaskmises äritsemisena.

„Mündi" all mõistetakse nii käibel olevat münti kui ka tsaari Venemaa kuldmünti, kuna seda vahetatakse nõukogude krediitasutistes. Vastavalt NSVL Ülemkohtu 53. pleenumi seletusele (2. jaan. 1936) riigilaenu obligatsioonide võltsimist eesmärgiga pettuslikult nende järgi võite saada, kui see kuritegu pannakse toime organiseeritult jõukude poolt või kuigi üksikute isikute poolt, kuid äritsemisena, tuleb kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 59[8] järgi; selliste võltsimiste juhud mitteäritsemisena kvalifitseeritakse Vene NFSV KrK § 169 2. lõike järgi.

Vene NFSV KrK § 59[8] järgi kvalifitseeritakse ka välisvaluuta (müntide ja pangapiletite) võltsimist ja käibelelaskmist. See seletub sellega, et välisvaluutat vahetatakse nõukogude valuuta vastu nõukogude krediitasutistes, samuti tuleneb see rahvusvahelisest konventsioonist võitluse kohta rahamärkide võltsimisega, mis alla kirjutatud Genfis 20. apr. 1929. a. NSV Liidu esindajate poolt ja ratifitseeritud NSV Liidu valitsuse poolt 3. mail 1931. a.

Võltsimine võib väljenduda nii valemüntide, vale-paberrahade jne. valmistamises kui ehtsete müntide, paberraha jne. ebastamises.

Kuriteo *subjektiivne külg* eeldab tahtlust.

b) § 59[8] 2. lõige näeb ette *tšekkide, raha- ja väärtpaberite, hoiudokumentide, samuti ka rahaliste akreditiivide tunnistuste võltsimist äritsemisena.*

c) § 59[8] 3. lõige näeb ette *postimaksumärkide, raudtee- ja veetranspordipiletite ja muude sõidu- ja kaubaveodokumentide võltsimist või võltsitute käibelelaskmist äritsemisena.*

Karistus: § 59[8] 1. lõike järgi — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega, võimalusega kergendavail asjaoludel vähendada karistust kuni vabaduskaotuseni mitte alla kahe aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega; 2. lõike järgi — vabaduskaotus mitte alla kahe aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega; 3. lõike järgi — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

II. *Valuutaoperatsioonide kohta käivate eeskirjade rikkumine* (Riiklike kuritegude määrustiku § 27, Vene NFSV KrK § 59[12]).

Sel paragrahvil on blankodispositsioon. Ta ei sisalda kuriteo tunnuseid, vaid juhib tagasi valuutaoperatsioonide kohta kehtivaile seadustele ja eeskirjadele.

Kuriteo *objektiks* on nõukogude raha- ja krediidisüsteem.

Objektiivne külg seisneb valuutaoperatsioonide eeskirjade rikkumises.

Kuriteo subjektiivne külg eeldab tahtlust või ettevaatamatust. Kui kuritegu saadeti korda eesmärgiga õõnestada NSV Liidu rahanduslikku võimsust, kvalifitseeritakse seda kui kontrrevolutsioonilist kuritegu Vene NFSV KrK § 58[7] järgi.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

§ 129. Kuriteod väliskaubanduse monopoli vastu

Väliskaubanduse monopol on üks nõukogude poliitika aluseid, on tähtsaim element sotsialistlikus majandussüsteemis. Seepärast kuuluvad selle monopoli rikkumised eriti ohtlike valitsemiskorravastaste kuritegude hulka.

I. *Väliskaubanduse monopoli määrustiku rikkumine* on ette nähtud Riiklike kuritegude määrustiku § 26 (Vene NFSV KrK § 59[11]), millel on blankodispositsioon. Kuritegu seisneb väliskaubandust reguleerivate eeskirjade rikkumises, nagu näit. tehingute sõlmimine otseselt välisfirmadega; mööda minnes Väliskaubanduse RK organeist.

Karistus — vabaduskaotus kuni kümne aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

II. *Salakaubavedu* on eri liik väliskaubanduse monopoli rikkumisi. Seda on kahte liiki: *lihtne* (Vene NFSV KrK § 83) ja *kvalifitseeritud* (Riiklike kuritegude määrustiku § 24, Vene NFSV KrK § 59[9]),

Salakaubaveo *objektiks* on väliskaubanduse monopol.

Kuriteo *objektiivne külg* seisneb mingisuguste lastide (kaupade, väärtuste ja muude esemete) veos üle piiri, tolli kontrolli eest varjates.

Veo viisid võivad olla kõige mitmekesisemad — ülekandmine inimeste poolt, ülevedamine mitmesuguste sidevahendite abil, merd kaudu või üle maismaa piiri jne. Üle piiri veetavad kaubad võivad olla NSV Liidus käibele lubatud kui ka mittelubatud.

Kriminaalseadusandluses pole tunnuseid, mis eraldavad lihtsa salakaubaveo kvalifitseeritust. Need tunnused sisalduvad Tolliseadustiku § 164 ja 166. Nii näiteks loetakse kvalifitseerituks

salakaubavedu, mis on seotud tollidokumentide võltsimisega, toime pandud relvastatud isikute või ametiisikute poolt, kes on vahetult seotud tolliga, korda saadetud üle kahe korra kolme aasta kestel, lõhkeainete ja relvade salakaubavedu jne.

Subjektiivsest küljest võib salakaubavedu olla toime pandud ainult tahtlikult.

Karistus: lihtsa salakaubaveo eest — salakauba konfiskeerimine ja administratiivkorras määratav rahatrahv; korduva salakaubaveo eest — salakauba konfiskeerimine, rahatrahv ja väljasaatmine administratiivkorras; kvalifitseeritud salakaubaveo eest — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega, eriti raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega.

III. Riiklike kuritegude määrustiku § 25 (Vene NFSV KrK § 59[10]) näeb ette kaasaaitamist seadusvastasele riigipiirist ülekäimisele, mis on toime pandud äritsemisena või ametiisikute poolt. Ametiisiku all mõistetakse sellist ametiisikut, kes ühel või teisel määral on seotud lubade andmisega üle piiri väljasõiduks või NSV Liitu sissesõiduks. Selle kuriteo toimepanemine äritsemisena seostub harilikult salakaubaveoga, mispärast seda tulebki paigutada antud kuritegude rühma.

Karistus — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta.

§ 130. Kuriteod transpordi normaalse töö vastu

Transpordi täppis töö on tähtsamaid eeldusi meie maa elu normaalseks käiguks. Teod, mis rikuvad transpordi tööd, on ühiskonnaohtlikud. Riiklike kuritegude määrustik ja Vene NFSV KrK näevad ette rea koosseise transpordi normaalse töö vastaste kuritegude jaoks. Eriti tähtis on transpordi töö sõjaaja tingimustes.

I. *Töödistsipliini rikkumine transpordi alal* (Määrustiku § 17[3], Vene NFSV KrK § 59[3v]. Kuriteo koosseis esineb neil juhtudel, kui transpordiala töötaja töödistsipliini rikkumine *põhjustas või võis põhjustada teatud tagajärjed,* nagu: veereva koosseisu, tee ja teeseadeldiste rikkumise või hävitamise, õnnetusjuhtumid inimestega, rongide ja laevade mitteõigeaegse väljasaatmise, väljalaadimiskohtades tühjade transpordivahendite kogunemise, vagunite ja laevade seisaku ja muud teod, mis toovad kaasa transpordiplaani nurjumise või liikluse korrapärasuse ja julgeoleku ohustamise.

Kuriteo *objektiks* on transpordi korrapärane töö.

Objektiivne külg koosneb transpordi alá töötaja poolt töödistsipliini rikkumisest ja teatud tagajärgede saabumisest (saabumise või-

malusest). Seepärast on vajalik, et töödistsipliini rikkumise ja teatud tagajärgede saabumise (või saabumise võimaluse) vahel oleks põhjuslik seos.

Vanemkonduktor Utazov mõisteti § 59^{3v} 1. lõike järgi süüdi selle eest, et ta lubas rongi koostamisel rongi etteotsa paigutada platvormi kergestisüttiva lastiga, mis olevat rongis tulikahju põhjustanud rongi veduri sädemeist. NSVL Ülemkohtu Raudteekolleegium tegi kindlaks, et tulikahju tekkis vastutuleva rongi sädemest ja järelikult Utazovi poolt lubatud rongi ebaõige koostamine ei seisnud mingisuguses põhjuslikus seoses tekkinud tulikahjuga. Sel põhjusel Raudteekolleegium tühistas otsuse ja lõpetas asja menetluse Utazovi suhtes.

Töödistsipliini rikkumine võib esineda nii raudtee- ja veetranspordil kui ka autotranspordil. See võib avalduda nii tegevuses kui ka tegevusetuses (näit. vedurijuht ei pidurdanud rongi, vaatamata vastavaile signaalidele, mille tagajärjeks oli rongiõnnetus).

Antud kuriteo *subjektiks* võivad olla ainult transpordi ala töötajad.

Suhkruvabrikus lukusepana töötaval Hlamovil oli paat ja vabal ajal tegutses ta reisijate vedamisega üle jõe. Ükskord Hlamov, hoiatustest hoolimata, koormas paadi reisijatega üle, mille tõttu paat läks keset jõge ümber ja kaks reisijat uppus. Hlamov mõisteti süüdi Vene NFSV KrK § 59^{3v} järgi. See kohtuotsus on ilmselt ebaõige, kuna Hlamov ei olnud transpordi ala töötaja.

Ei saa kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 59^{3v} järgi transpordi ala töötaja kuritegelikke tegusid, kui need pole seotud tema ametikohustega.

Aga ka transpordi ala ametiisikute teenistusalaseid kuritegelikke tegusid, millel puuduvad Vene NFSV KrK § 59^{3v} tähendatud tunnused, tuleb kvalifitseerida mitte selle paragrahvi järgi, vaid ametialaseid kuritegusid käsitavate paragrahvide järgi.

Laadijad Anissimov, Pešin ja Matvejev mõisteti süüdi selles, et paberi väljalaadimisel nad käristasid rullide pakised ja panid paberirullid selliselt määrdunud põrandale, et osa paberit riknes. Pagasi laekurid Andrejev ja Tšitšagov koostasid akti selle kohta, et osa rulle jõudis pärale puudulikul kujul. Kõigi süüdistatavate tegusid kvalifitseeriti Vene NFSV KrK § 59^{3v} 1. lõike järgi, aga Tšitšagovi ja Andrejevi tegu peale selle veel Vene NFSV KrK § 120 (teenistusalane võltsimine) järgi. NSVL Ülemkohtu pleenum tunnistas, et Tšitšagovi ja Andrejevi teo kvalifitseerimine § 59^{3v}

1. lõike järgi pole õige, kuna see tegu, mis väljendus abinõude mittetarvitamises paberi määrdumise eest kaitsmiseks, ei mahu § 59^{3v} 1. lõike tunnuste alla, vaid tuleb kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 111 (võimutegevusetus ja lohakus) järgi.

Subjektiivsest küljest võib kuritegu olla toime pandud nii tahtlikult kui ka ettevaatamatusest.

Vene NFSV KrK § 59^{3v} 2. lõige näeb ette sellist töödistsipliini rikkumist transpordil, millel on ilmselt kuritahtlik iseloom. Tee brigadiir Markidonov mõisteti süüdi Vene NFSV KrK § 59^{3v} 2. lõike järgi tee hoidmise eest ohtlikus seisukorras, mille tagajärjel tekkis rongiõnnetus. NSVL Ülemkohtu pleenum tegi kindlaks, et Markidonov avastas enne õnnetust tee ohtlikkuse, kuid puhkepäeva tõttu mitte omades vajalikku tööjõudu lükkas tee parandamise järgmisele päevale, arvates, et avastatud puudused ei või otseselt ohustada liiklemist. Kuigi Markidonov lubas sellistel asjaoludel kõige jämedama töödistsipliini rikkumise, siiski ei näinud pleenum tema teos ilmse kuritahtlikkuse tunnuseid ja kvalifitseeris selle ümber Vene NFSV KrK § 59^{3v} 1. lõike järgi.

Karistus — vabaduskaotus kuni kümne aastani, kui aga rikkumine on ilmselt kuritahtliku iseloomuga — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega.

Täppis ja häireteta transporditöö muutus esmajärgulise tähtsusega teguriks Isamaasõja tingimustes. Seepärast kasvab töödistsipliini rikkumise ohtlikkus transpordil sõjaajal. Isegi ettevaatamatusest kordasaadetud töödistsipliini rikkumised võivad sõjaaja tingimustes tekitada rasket kahju vaenlase üle võidu organiseerimisele. Sõjaajal tuleb karmilt karistada logardeid; lohakaid ja teisi töödistsipliini rikkujaid, kes kuritegeliku suhtumisega oma ülesandeisse takistavad kõige tähtsamate ülesannete täitmist, mis seisavad transpordi ees või võimaldavad töödistsipliini rikkumist.

15. apr. 1943. a. anti NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi poolt välja seadlus „Sõjaseisukorra kehtestamisest kõigil raudteedel". Selle seadluse järgi võetakse kõik raudteetranspordi töötajad nende teenistusalaste kuritegude eest vastutusele sõjaväeliste kuritegude vastavate paragrahvide järgi. See ei takista kvalifitseerida raudteetranspordi töötajate hooletut suhtumist teenistuskohuste täitmisse § 59^{3v} järgi, kui see põhjustas või võis põhjustada selles paragrahvis ettenähtud tagajärgi. 9. mai 1943. a. seadlusega pandi samasugune olukord kehtima ka veetranspordi töötajate suhtes.

II. *Raud- ja muude liiklusteede*, neil asuvate seadeldiste, hoiatusmärkide, veereva koostise ja laevade *purustamine või rikkumine*

rongi- või laevaõnnetuse tekitamise sihil on ette nähtud Riiklike kuritegude määrustiku § 17[2] (Vene NFSV KrK § 59[3b]).

Kuriteo *objekt* — raudtee- ja veetransport ja autotransport.

Kuriteo *objektiivne külg* avaldub raud- ja muude liiklusteede, neil asuvate seadeldiste, hoiatusmärkide, veereva koosseisu ja laevade purustamises või rikkumises. Selle kuriteo toimepanemise viisid võivad olla kõige mitmekesisemad — õhkulaskmine, uputamine, süütamine, rööbaste lahtivõtmine jne. Lõpetatud kuriteo olemasoluks pole nõutav tagajärgede saabumine, s. o. rongi- või laevaõnnetus. Küllalt on mainitud objektide rikkumisest või purustamisest, mis sihitud õnnetuse esilekutsumisele.

Kuriteo *subjektiks* võib olla iga süüdiv isik. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 10. dets. 1940. a. seadlusele vastavalt võetakse alaealised, alates 12. eluaastast, kes tabatud teolt, mis võis põhjustada rongiõnnetuse (rööbaste lahtikruvimine, rööbastele mitmesuguste esemete panemine jne.), vastutusele neile kõigi kriminaalkaristuste määrade kohaldamisega.

Subjektiivsest küljest eeldab kuritegu tahtlust. Kontrrevolutsioonilise tahtluse olemasolul kvalifitseeritakse tegu Vene NFSV KrK § 58[9] (diversioon) järgi.

III. Tsiviilõhusõidu ala töötajate poolt oma teenistuskohuste rikkumine on ette nähtud Riiklike kuritegude määrustiku § 17[4] (Vene NFSV KrK § 59[3g]). Selle kuriteo koosseis näeb ette teenistuskohuste rikkumise (näit. lennujaama ülema poolt õhusõidukite väljasaatmise eeskirjade rikkumine, lennujaamast väljalendamine lennujaama ülema loata, õhusõidueeskirjade rikkumine jms.), kui see põhjustas või võis põhjustada õhusõiduki või maapealsete õhusõiduseadeldiste rikkumist või hävitamist või õnnetusjuhtumeid inimestega.

Karistus — vabaduskaotus kuni kümne aastani, eriti raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine.

IV. Riiklike kuritegude määrustiku § 17[5] (Vene NFSV KrK § 59[3d] näeb ette *rahvusvahelise õhusõidu eeskirjade rikkumist:* loata sisselend NSV Liitu ja NSV Liidust väljalend, loas tähendatud maršruutidest, maandumiskohtadest, õhuväravaist, lennukõrgusest jms. mittekinnipidamine), kui see ei sisalda kodumaa reetmise või muude kontrrevolutsiooniliste kuritegude tunnuseid.

Karistus — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta või rahatrahv kuni 10 000 rublani ühes õhusõiduki konfiskeerimisega või ilma selleta.

§ 131. NSV Liidule eriti ohtlikest valitsemiskorra-vastastest kuritegudest mitteteatamine

Riiklike kuritegude määrustiku § 23 (Vene NFSV KrK § 59[13]) määrab kindlaks vastutuse mõnedest eriti ohtlikest valitsemiskorra-vastastest kuritegudest, nimelt massilistest korratustest, banditismist ja valerahategemisest, võimuorganeile mitteteatamise eest juhtudel, kui nende ettevalmistus või toimepanemine olid süüdlasele kindlasti teada.

Karistus — vabaduskaotus kuni ühe aastani.

XXIII peatükk
MUUD VALITSEMISKORRA-VASTASED KURITEOD

§ 132. Muude valitsemiskorra-vastaste kuritegude süsteem

Valitsemiskorra-vastaste kuritegude üldine mõiste oli antud eespool. Käesolevas peatükis on juttu ainult „muude valitsemiskorra-vastaste kuritegude" süsteemist.

„Muud valitsemiskorra-vastased kuriteod" hõlmavad Vene NFSV KrK § 60—108[1]. Neile kuritegudele tuleb liita neile lähedased kuriteod, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK VIII peatükis („Rahvatervishoidu, ühiskondlikku julgeolekut ja korda kaitsvate eeskirjade rikkumine" § 179—192-a), samuti Vene NFSV KrK IV peatükis tähendatud kuriteod („Riigist kiriku lahutamise eeskirjade rikkumine" § 122—127). Kuid kogu sellest suurest kuritegude rühmast võetakse analüüsimisele ainult need, mis kõige sagedamini esinevad kohtupraktikas. Need on järgmised kuritegude rühmad:

a) üldine rünne riigi- ja ühiskonna aparaadi tegevusele,
b) rünne NSV Liidu riigikaitsele,
c) rünne võimuorganite tegevusele,
d) rünne õigusmõistmisorganite tegevusele,
e) rünne ühiskondlikule korrale ja julgeolekule.

§ 133. Riigiaparaadi tegevusele kallaletungi mõiste

Valitsemiskorra-vastastest kuritegudest tuleb eraldada eriline rühm kuritegusid, mis haarab kallaletungi *riigiaparaadi tegevusele, ükskõik milline aparaadi konkreetne osa kannatab nende kallaletungide all.* Sellised kuriteod, nagu dokumentide riisumine riigiasutisest, võltsitud dokumentide kasutamine, valeandmete esita-

mine riigiasutisele jne. võivad rikkuda riigiaparaadi ükskõik millise haru korrapärast tegevust, ükskõik milliste valitsemis- või rahvamajandusorganite tegevust.

Käsiteldava kuritegude rühma erisuseks on ka see, et nad võivad rikkuda mitte ainult riigiaparaadi tegevust selle sõna kitsas tähenduses, vaid ka ühiskondlike organisatsioonide (parteiliste, ametiühinguliste jt.) tegevust. KrK reas paragrahvides, mis näevad ette üldisi kallaletunge riigiaparaadi tegevusele, kriipsutatakse eriliselt alla kallaletungi objektina ka ühiskondlike organisatsioonide tegevust. Näit. § 72 kõneldakse riiklike ja ühiskondlike asutiste poolt väljaantavate dokumentide võltsimisest, § 73[1] näeb ette ametiisikute ja ühiskondlike töötajate ähvardamist jne.

Nii on käsiteldava kuritegude rühma kallaletungi objektiks riigiaparaadi ja ühiskondlike organisatsioonide korrapärane tegevus.

Riigiaparaadi ja ühiskondlike organisatsioonide korrapärast tegevust rikkuvate kuritegude hulka tuleb lugeda:

a) dokumentide riisumist riigiasutisest (KrK § 78),

b) dokumentide võltsimist ja võltsitud dokumentide kasutamist (KrK § 72),

c) riigiasutistele või ametiisikuile tehtavais avaldustes teadvalt valeandmete esitamist (KrK § 187),

d) ametiisikute ja ühiskondlike töötajate ähvardamist (KrK § 73[1] 1. lõige),

e) vägivalla tarvitamist ühiskondlike töötajate kallal KrK § 73[1] 2. lõige),

f) ametiisiku ametinimetuse või võimu omastamist (KrK § 77).

§ 134. Dokumentide riisumine riigiasutisest

Üheks üldise kallaletungi liigiks riigiaparaadi tegevusele on riigiasutiste dokumentide riisumine, rikkumine, peitmine või hävitamine sihiga takistada asjade korrapärast lahendamist või asutiste tegevust üldse (Vene NFSV KrK § 78).

Käsiteldava kuriteo *objektiks* on nõukogude riigiaparaadi tegevus. Riigiasutiste dokumentide riisumine, rikkumine, peitmine või hävitamine takistab riigiaparaadi normaalset tööd, näit. dokumentide riisumine rahvakohtust, mille tagajärjel on võimatu lahendada arutamisele määratud asja. Kuid antud kuriteo objektiks ei ole ainult riigiaparaadi tegevus selle sõna kitsas tähenduses, vaid ka nõukogude ühiskondlike organisatsioonide, kellele toetub riigiaparaat oma ees seisvate ülesannete täitmisel.

Vene NFSV Ülemkohus oma 7. apr. 1927. a. määruses seletas, et

„KrK § 78 järgi tuleb kvalifitseerida ka dokumentide riisumist ühiskondlikest asutistest ja ettevõtteist, kes teostavad kindlaid funktsioone majanduslike, halduslike, ametiühinguliste ja muude üldriiklike ülesannete täitmisel".

Kuriteo *objektiivne külg* seisneb riiklikus või ühiskondlikus asutises olevate dokumentide riisumises, rikkumises, peitmises või hävitamises. Dokumendi all mõistetakse siin mitte ainult dokumenti selle sõna harilikus tähenduses (otsus, teatis, allkiri, protokoll jne.), vaid näiteks ka asja juurde kuuluvat asitõendit. Dokumendid, millest kõneleb § 78, võivad olla nii ametlikud, s. o. riiklikest või ühiskondlikest asutistest väljaantud, kui ka eradokumendid, s. o. eraisikute poolt väljaantud. Kuriteo koosseisuks on tarvis ainult seda, et dokument oli riiklikus või ühiskondlikus asutises, näit. riigiasutisest avalduse riisumine, mis oli sellele asutisele saadetud eraisiku poolt ja paljastas üht asutise kaastöölist teenistuslikes kuritegudes.

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu Presiidiumi määrusele 14.—15. maist 1935. a. isikud, kes omastavad teenistusest lahkumisel riigiasutiste ja ettevõtete puhtaid blankette pitseriga, tuleb võtta vastutusele nagu dokumentide riisumise eest. Eraisikud, kes saavad seadusvastasel teel puhtaid blankette pitseriga, kuuluvad vastutusele võtmisele sama paragrahvi järgi.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu eranditult tähtlikku tegu. Vene NFSV KrK nõuab kuriteo koosseisuks kuriteo subjektil veel kindla sihi olemasolu — takistada asjade korrapärast lahendamist või asutise tegevust üldse; näit. uurimise all olev riisub kohtus olevast kriminaaltoimikust dokumendid, mis paljastavad tema süüdiolekut.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võib olla ainult mitteametiisik.

Kriminaalkoodeks eraldab kaks käsiteldava kuriteo liiki — lihtsa ja kvalifitseeritu.

Lihtne seisneb riiklikus või ühiskondlikus asutises olevate mittesalajaste või riiklikult mittetähtsate dokumentide riisumises, rikkumises, peitmises või hävitamises (§ 78 1. lõige).

Karistuseks dokumendi lihtsa riisumise eest on vabaduskaotus kuni ühe aastani.

Käsiteldava kuriteo *kvalifitseeritud liik* seisneb salajaste või eriti tähtsate riiklike dokumentide riisumises, rikkumises, peitmises või hävitamises (§ 78 2. lõige).

Karistuseks dokumentide kvalifitseeritud riisumise eest on vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 135. Tunnistuste ja muude dokumentide võltsimine

Teiseks üldise kallaletungi viisiks riigiaparaadi tegevusele on tunnistuste ja muude dokumentide võltsimine (Vene NFSV KrK § 72 1. lõige).

Käsiteldava kuriteo *objektiks* on nii riigiaparaadi kui ka nõukogude ühiskondlike organisatsioonide tegevus.

Objektiivsest küljest sisaldub kuritegu *õigusi andvate või kohustustest vabastavate* tunnistuste ja muude dokumentide võltsimises. Nii näit. haiguslehe võltsimine, mis vabastab tööst ja annab õiguse toetuse saamiseks.

Kuivõrd seaduses kõneldakse mitte ainult riigiasutiste, vaid ka ühiskondlike organisatsioonide poolt väljaantavate tunnistuste ja dokumentide võltsimisest, niivõrd annab selliste dokumentide nagu partei või ametiühingu liikmekaardi või igasuguse muu ühiskondliku organisatsiooni liikmekaardi võltsimine samuti käsiteldava kuriteo koosseisu.

Dokumendi võltsimine võib olla kas valedokumendi täielik valmistamine, mis on sarnane vastava seadusliku dokumendiga, või riigi- või ühiskondliku asutise poolt väljaantud seaduslikule dokumendile teadvalt valeandmete kandmine või dokumendi sisu ja iseloomu muutmine kaapimise, parandamise või igasugusel muul teel.

Vastavalt Passimäärustiku § 28 kuuluvad vastutusele võtmisele KrK § 72 järgi isikud, kes on tabatud võltsimises, võltsitud või võõra passiga elamises või selle kasutamises.

Subjektiivsest küljest eeldab dokumentide võltsimine tahtlikku süüd. Dokumentide võltsimine eeldab spetsiaalse sihi olemasolu — valedokumendi kasutamine nii võltsija enda kui ka teiste poolt.

Neil juhtudel, kui dokumendi võltsimise paneb toime ametiisik, kasutades seejuures oma teenistuslikku seisundit, peab kriminaalvastutus järgnema mitte § 72, vaid Vene NFSV KrK § 120 järgi (kui teenistusalase võltsimise eest).

Mervi rahvakohtunik mõistis ebaõigelt süüdi Turkmeeni NSV KrK § 116 (Vene NFSV KrK § 120) järgi B. ja K. selle eest, et nemad, mitte olles ametiisikud ja hankides 5 täitmata tööraamatut täitsid need raamatud oma nimele, kavatsedes nende valedokumentidega asuda tööle. NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegiumi määrusega (1939. a.) kvalifitseeriti B. ja K. tegu ümber Turkmeeni NSV KrK § 182 järgi (Vene NFSV KrK § 72).

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani või parandustöid kuni ühe aastani.

§ 136. Teadvalt võltsitud dokumentide kasutamine ja valeandmete teatamine

I. Dokumentide võltsimine, samuti võltsitud dokumentide käibelelaskmine on oma olemuselt ainult ettevalmistav tegu kallaletungile riigiaparaadi tegevusele. Teadvalt valedokumentide kasutamine aga (Vene NFSV KrK § 72, 2. lõige) on iseendast vahetu kallaletung riigiasutiste ja ühiskondlike organisatsioonide tegevusele.

Objektiivsest küljest eeldatakse võltsitud dokumentide kasutamist eesmärgiga saada ühtesid või teisi õigusi või vabaneda ühtedest või teistest kohustustest.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu süüd otsese tahtluse vormis. Käsiteldava kuriteo subjektiks võib olla ainult isik, kes ise ei võltsinud dokumenti. Neil juhtudel, kui võltsitud dokumenti kasutab võltsija ise, järgneb kriminaalvastutus KrK § 72 1. lõike järgi.

Karistus — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 100 rublani.

II. Valedokumentide kasutamisele liitub ka selline kallaletung riigiaparaadi tegevusele, nagu *teadvalt valeandmete esitamine riigiasutistele või ametiisikuile tehtud avalduses.* Antud kuriteo koosseis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 187, peatükis, mis käsitab rahvatervishoidu, ühiskondlikku julgeolekut ja korda kaitsvate eeskirjade rikkumist, näit. valeandmete esitamine sotsiaalse päritolu kohta isiku poolt, kes esitab avalduse töölevõtu kohta.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kolme kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani.

III. Käsiteldava kuriteo eriliigiks on *valeandmete esitamine perekonnaseisuaktide registreerimist toimetavaile organeile* (Vene NFSV KrK § 88), mida karistatakse vabaduskaotusega või paranduslike töödega kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni 1000 rublani.

§ 137. Ametiisikute ja ühiskondlike töötajate ähvardamine ja vägivald nende kallal

Eri kallaletungi liik riigiaparaadi ja ühiskondlike organisatsioonide korrapärasele tegevusele on ametiisikute ja ühiskondlike töötajate ähvardamine ja nende kallal vägivalla tarvitamine.

Nende kuritegude erisuseks on see, et riigiaparaadi ja ühiskondlike organisatsioonide korrapärase tegevuse rikkumine võib olla toime pandud otsese kallaletungi teel ametiisikuile ja ühiskondlikele töötajaile (Vene NFSV KrK § 73, 1. lõige).

Kallaletungi vahetuiks *objektideks* käsiteldava kuriteo puhul on ametiisikud ja ühiskondlikud töötajad.

Vahetuks kallaletungi objektiks ähvarduse teel võivad olla ka stahhaanovlased, lööktöölised ja kolhoosnikud.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* on ametiisiku või ühiskondliku töötaja ähvardamine.

Kuid ametiisiku või ühiskondliku töötaja ähvardamine moodustab selle kuriteo koosseisu ainult siis, kui see on *vahendiks sundida ametiisikut või ühiskondlikku töötajat lõpetama nende teenistuslikku või ühiskondlikku tegevust või muutma selle iseloomu ähvardaja huvides.*

Neil juhtudel, kui *ähvardus on sihitud kolhoosnikule* või *kolhoosi ametiisikuile ja* on vahendiks sundida kolhoosnikku kolhoosist lahkumisele, järgneb kriminaalvastutus 7. aug. 1932. a. seaduse järgi.

Subjektiivsest küljest eeldab ähvardamine tahtlikku tegu.

Karistus — paranduslikud tööd tähtajaga kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani või asumisele väljasaatmine kuni kolme aastani.

II. *Vägivalla tarvitamine ühiskondlike töötajate kallal* (Vene NFSV KrK § 73^1, 2. lõige) on, nagu ühiskondliku töötaja ähvardaminegi, eri kallaletungi liik ühiskondlike organisatsioonide tegevusele.

Kallaletungi vahetuks *objektiks* käsiteldava kuriteo puhul on, nagu seda otseselt näitab Vene NFSV KrK § 73^1 2. lõige, *ühiskondlased-aktivistid,* lööktöölised tootmises ja kolhoosnikud. Ühiskondlaste-aktivistide all tuleb mõista isikuid, kes aktiivselt töötavad ühes või teises nõukogude ühiskondlikus organisatsioonis (partei, ametiühingute töötajad jne.). Lööktööliste all tootmises ei tule mõista ainult lööktöölisi tehaseis, vaid ka nõukogude asutiste lööktöölisi. Arvestades stahhaanovlaste kallaletungi erilist ohtlikkust Vene NFSV Ülemkohtu Presiidium 28. nov. 1935. a. osutas vajadusele „kvalifitseerida neid kuritegusid, olenevalt konkreetseist asjaoludest, vastavalt KrK § 73^1 2. lõike või 58^8 järgi". Kolmas isikute rühm, kes esineb kallaletungi objektina käsiteldava kuriteo puhul, on *kolhoosnikud.* Vene NFSV Ülemkohtu Presiidium 13.—14. veebruari 1936. a. määruses pani ette kvalifitseerida § 73^1 2. lõike või § 58^8 järgi „naiskolhoosnike mõnitamist, mis suunatud naiste tootmis- ja ühiskondliku aktiivsuse vastu või nende osa vähendamisele kolhoosis".

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb *vägivalla tarvitamises ühiskondlike töötajate ja ametiisikute kallal seoses nende ühiskondliku või ametialase tegevusega.* Vene NFSV KrK kõneldakse „löömisest või muu vägivalla tarvitamisest". Ühiskondlastele-aktivistidele, lööktöölistele või ametiisikuile kehavigastuste tekitamisel või nende tapmisel seoses nende ühiskondliku või tootmisalase tegevusega ei ole mitte § 73^1 2. lõikes ettenähtud kuriteo koosseis, vaid need on terroristlikud aktid (§ 58^8). Et vägivalla tarvitamine ühiskondlase kallal võib muutuda terroristlikuks aktiks, on tähistatud § 73^1 2. lõikes.

Seepärast Moskva linnakohus (1939. a.) kvalifitseeris õieti Vene NFSV KrK § 58^8 järgi töölt omavoliliselt puuduja K. kuritegu, mis väljendus selles, et K. tungis meisliga töökoja juhatajale kallale ja tekitas talle raskeid kehavigastusi, kusjuures K. kuritegu oli kättemaksuaktiks töökoja juhatajale viimase tegevuse eest võitluses omavoliliste töölt puudumiste ja puudujatega.

Kuriteo koosseisuks on vajalik, et vägivallateod ülaltähendatud isikute vastu oleksid suunatud viimaste sundimisele nende ühiskondliku või ametialase tegevuse lõpetamiseks või selle tegevuse muutmiseks negatiivses sihis või oleksid kättemaksuaktiks ühiskondlastele ja ametiisikuile nende ühiskondliku või tootmisalase töö eest, kui neid tegusid ei saa käsitada terroristlike aktidena.

Vene NFSV Ülemkohtu Kriminaalkolleegium (1936. a.) kvalifitseeris G. teo § 73^1 2. lõike järgi ümber KrK § 143 2. lõike järgi, osutades, et stahhaanovlase T. peksmine ei toimunud mitte seoses T. stahhaanovliku tegevusega, vaid isikliku kättemaksu motiividel.

Neil juhtudel, kui vägivallateod pannakse toime kolhoosnike kallal ja on sihitud viimaste sundimisele kolhoosist lahkumiseks, järgneb kriminaalvastutus mitte KrK § 73^1 2. lõike, vaid 7. aug. 1932. a. seaduse järgi.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldava kuriteo koosseis tahtlikku tegu.

Karistus — vabaduskaotus kuni 5 aastani.

§ 138. Ametiisiku ametinimetuse või võimu omastamine

Ametiisiku ametinimetuse või võimu omavoliline omastamine on ette nähtud Vene NFSV KrK § 77. See kuritegu rikub riigiaparaadi korrapärast tegevust: isik, kes ei kuulu riigiaparaadi hulka, vaid on ainult omavoliliselt omastanud ametiisiku nimetuse ja võimu, saadab korda tegusid, mis kuuluvad ametiisikute ametikohuste hulka. Peale selle kaasneb harilikult ametiisiku ametinimetuse

või võimu omavolilise omastamisega ka riigiaparaadi diskrediteerimine, kuna nimetuse omastanu võib toime panna selliseid tegusid, mis võivad õõnestada kodanike silmis nõukogude riigiaparaadi autoriteeti ja väärikust.

KrK-s kõneldakse ainult *ametiisiku* ametinimetuse või võimu omastamisest. Aga ka mingisuguse *ühiskondliku organisatsiooni esindaja* ametinimetuse omastamine sisaldab endas samuti käsiteldava kuriteo tunnuseid.

Kuriteo koosseisuks pole tähtis, millise ametiisiku või ühiskondliku organisatsiooni esindajana esines süüdlane (näit. pearaamatupidajana, uurijana).

Kohtupraktikas on korduvalt kerkinud küsimus võimaluse kohta võtta vastutusele Vene NFSV KrK § 77 järgi isikuid, kes esinesid selle või teise spetsialistina, näit. arstina, artistina jne., kusjuures selle nimetuse omastamisega kaasnes vastavate tegude toimepanemine — arstina praktiseerimine, klubide lavadel esinemine jne. Selliseid juhte ei või kvalifitseerida § 77 järgi, kuivõrd need pole seotud ametiisiku ametinimetuse omastamisega.

Antud kallaletungi *objektiivne külg* ei seisne ainult ametinimetuse omavolilises omastamises. On vajalik, et ametinimetuse omastamine oleks seotud *ühe või teise teo sooritamisega ametiisikuna* või ühiskondliku organisatsiooni esindajana, ilma milleta selline omastamine pole seotud riigiaparaadi tegevusele kahju tekitamisega ja seepärast ei moodusta kuriteo koosseisu. Kui näiteks isik, kes on rahvakohtu tehniline töötaja, esineb oma tuttavate ringis rahvakohtunikuna, kusjuures sellega ei kaasne mingisuguseid tegusid, siis ametinimetuse omastajat ei saa võtta vastutusele Vene NFSV KrK § 77 järgi.

Subjektiivsest küljest eeldab võimu omastamine tahtlikku tegu.

Võimu omastamise *subjektiks* võib olla iga isik. Neil juhtudel, kui võimu omastajaks on ametiisik, kes kasutab oma teenistuslikku seisundit, järgneb kriminaalvastutus mitte võimu omastamise, vaid teenistusliku kuriteo — võimuliialduse eest.

Karistuseks antud kuriteo eest on vabaduskaotus kuni kahe aastani.

§ 139. Kallaletungid NSV Liidu riigikaitsele

Erirühma valitsemiskorra-vastaste kuritegude seas moodustavad NSV Liidu riigikaitse vastu sihitud kuriteod.

Vene NFSV KrK ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksid tunnevad tervet rida selliseid kuritegusid.

I. Vene NFSV KrK § 64 (NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 30. juulist 1940. a.) näeb ette *sõjaväekohuslaste arvestuseeskirjade rikkumist.*

Kõik sõjaväekohuslased võetakse nende elukoha järgi eriarvele vastavalt NSV Liidu riigikaitse rahvakomissari poolt kinnitatud Määrustikule (Üldise sõjaväeteenistuskohuse seaduse § 58). NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 30. juulist 1940. a. „Vastutusest sõjaväelise arvestuse eeskirjade rikkumise eest" (Vene NFSV KrK § 64) määras vastutuskorra nende rikkumiste eest nii sõjaväekohuslastele endile kui majavalitsejaile, -komandantidele ja omanikele.

Vastavalt sellele eristatakse:

a) reameeste ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate sõjaväekohuslaste arvestuseks seatud eeskirjade rikkumine, mis on toime pandud reameeste ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate sõjaväekohuslaste poolt esimest korda (Vene NFSV KrK § 64, 1. lõige).

Karistuseks on rahatrahv kuni 50 rublani, mis määratakse administratiivkorras miilitsajaoskonna ülema või maa-asula (aleviku) nõukogu esimehe poolt;

b) juhtivasse koosseisu kuuluvate sõjaväekohuslaste arvestuseks seatud eeskirjade rikkumine, mis on toime pandud juhtivasse koosseisu kuuluvate sõjaväekohuslaste poolt esimest korda.

Karistus — rahatrahv kuni saja rublani, mis määratakse administratiivkorras rajooni (linna) sõjakomissaride poolt;

c) Üldise sõjaväeteenistuskohustuse seaduse § 63 ja 64 ettenähtud sõjaväekohuslaste arvestuskirjade mittetäitmine majavalitseja, -komandandi või -omaniku poolt.

Karistus — rahatrahv kuni 100 rublani, mis määratakse administratiivkorras miilitsajaoskonna ülema poolt.

Seadus näeb eriti ette vastutuse sõjaväekohuslaste arvestuseeskirjade korduva rikkumise eest:

a) kui see on toime pandud reameeste või nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute poolt; *karistus* — paranduslikud tööd kuni ühe kuuni või rahatrahv kuni 200 rublani;

b) kui see on toime pandud juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute poolt; *karistus* — paranduslikud tööd kuni kahe kuuni või rahatrahv kuni 400 rublani.

Mõlemal viimati mainitud juhul paranduslikud tööd ja rahatrahv määratakse kohtukorras.

Ülemnõukogu Presiidiumi 30. juuli 1940. a. seadlus näeb ette ka sõjaväepiletite kaotamise lohakuse tõttu. Selles süüdi olevaid sõjaväekohuslasi karistatakse rahatrahviga kuni 100 rublani, mis määratakse rajooni (linna) sõjakomissaride poolt.

II. Vene NFSV KrK § 66 näeb ette *kõrvalehoidumise katsemobilisatsioonist.*

Karistus — paranduslikud tööd kuni 3 kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani.

III. Vene NFSV KrK § 68 näeb ette *eelkutsealuste* või Punaarmee ridades mitteseisvate sõjaväelaste ja reservi sõjaväeteenistuskohuslaste *kohuslikust sõjaväeteenistusest keeldumist või kõrvalehoidumist.*

Karistus — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani.

Kuritegu on kvalifitseeritud, kui see pannakse toime tervisrikke tekitamise, haiguse simuleerimise, dokumentide võltsimise, ametisikute äraostmise või muul pettuslikul teel, samuti usuliste või muude isiklike veendumuste ettekäändel (Vene NFSV KrK § 68 2. l.).

Isamaasõja ajal seati Riigikaitse Komitee määrusega 17. sept. 1941. a. sisse kohuslik sõjaväeline õppus. Kohuslikust sõjaväelisest õppusest kõrvalehoidumist kvalifitseeritakse Vene NFSV KrK § 68 järgi, kusjuures kõrvalehoidumisele süüd raskendavail asjaoludel kohaldatakse § 68 2. lõiget. Vene NFSV KrK § 68 ettenähtud vabaduskaotus võidakse sel puhul rakendada ilma selle asendamiseta paranduslike töödega. Neis liiduvabariikides, mille kriminaalkoodekseis ei ole Vene NFSV KrK § 68 1. ja 2. lõikele vastavaid paragrahve, kohaldatakse kohuslikust sõjaväelisest õppusest kõrvalehoidujaile analoogia järgi kriminaalkoodeksi paragrahvi, mis näeb ette kõrvalehoidumise järjekordsest tegelikku sõjaväeteenistusse kutsumisest.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

IV. Vene NFSV KrK § 70 2. lõige näeb ette arvestamisele kuuluvate *tööloomade* (hobuste, härgade, kaamelite jt.), *veokite,* rakmete, autode, mootorrataste, jalgrataste ja muude transpordiabinõude, samuti nende päraldiste ja tagavara-osade *sõjalise või muu arvestamise eeskirjade rikkumise* või nende ilma kaaluvate põhjusteta mitteesitamise ümberarvestamiseks, ümberkirjutamiseks kats- või kontrollmobilisatsiooni korral.

Karistus — paranduslikud tööd kuni ühe kuuni või rahatrahv kuni 200 rublani.

§ 140. Võimuorganite tegevuse vastu sihitud ürituste mõiste

Valitsemiskorra-vastaste kuritegude hulgast tuleb välja tõsta rühm kuritegusid võimuorganite vastu. Võimuorganite-vastaseks kuriteoks tuleb lugeda iga ühiskonnaohtlikku tegu, mis ühel või teisel viisil rikub *võimuorganite* korrapärast *tegevust* või kutsub esile *võimuorganite jõu ja autoriteedi nõrgenemise.*

Olenevalt kallaletungi vormist ja iseloomust on võimuorganite-vastased kuriteod järgmised:

a) vastuhakkamine võimuesindajale,
b) võimuesindaja sundimine ebaseaduslike tegude sooritamisele,
c) võimuesindaja solvamine,
d) võimule mittealistumine.

§ 141. Vastuhakkamine võimuesindajale

Üks ohtlikumaid võimuorganite tegevuse vastu sihitud üritusi on *vastuhakkamine võimuesindajale* (Vene NFSV KrK § 73). Käsiteldava kuriteo vahetuks *objektiks* ei ole mitte iga ametiisik, vaid ainult võimuesindaja. Seepärast vastuhakkamisel ametiisikule, kes ei ole võimuesindaja, ei ole käesoleva kuriteo koosseisu.

NSVL Prokuratuuri poolt esitati 1935. a. protest kod. S. süüdistuse vastu Vene NFSV KrK § 73 1. lõike järgi, kuna S. tegevus väljendus selles, et ta hakkas vastu kaubanduse ja kooperatsiooni liidu rajoonikomitee esimehele, s. o. isikule, kes ei ole võimuesindaja.

Mitte igasugune vastuhakkamine võimuesindajale ei kuulu käsiteldava kuriteo koosseisu; selle koosseisu annab ainult vastuhakkamine võimu esindajale *viimase poolt ametikohuste täitmise ajal.* Kui näiteks naabrid takistavad kodus viibivat militsionääri omavoliliselt naabrite asju koridoris ümber paigutamast, siis ei saa seda kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 73 järgi.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb võimuesindajale vastuhakkamises, mille eesmärgiks on takistada võimuesindajal täita oma teenistuskohuseid. Selline vastuhakkamine võib esineda ainult ühe või teise aktiivse teo näol. Sellega erineb võimuesindajale vastuhakkamine võimuesindaja korralduste mittetäitmisest (Vene NFSV KrK § 75), mis on endast puhtal kujul tegevusetus.

Võimuesindajale vastuhakkamine peab väljenduma selliseis tegudes, mis *vahetult takistavad võimuesindajat tema teenistuskohuste täitmisel* (näit. mingisuguse eseme äravõtmisel võimuesindaja

poolt läbiotsimisel püüab läbiotsitav seda eset võimuesindaja käest ära kiskuda ja hävitada).

Ainult sõnalist protesti võimuesindaja teenistuskohuste täitmise vastu ei saa käsitada vastuhakkamisena võimule.

Vene NFSV Ülemkohtu Kriminaalkolleegium 1934. a. ei leidnud võimule vastuhakkamise tunnuseid K. teos, kes protesteeris militsionääri ettepanekule minna miilitsajaoskonda tänavliiklemise eeskirjade rikkumise pärast, väites et ta kartvat tööle hilineda.

Subjektiivsest küljest võimule vastuhakkamine eeldab tahtlikku tegu.

Kuriteo koosseisuks ei ole kohuslik, et subjektiks oleks isik, kelle suhtes võimuesindaja poolt sooritatakse ühed või teised seaduslikud teod. Nii näiteks kodaniku kinnipidamisel militsionääri poolt võib vastu hakata mitte kinnipeetav ise, vaid tema sõber, kes püüab takistada militsionääri viia kinnipeetavat miilitsajaoskonda.

Vene NFSV KrK näeb ette kaks liiki võimule vastuhakkamist — lihtne ja kvalifitseeritud.

Lihtne võimule vastuhakkamine ei ole seotud vägivallaga võimuesindaja vastu.

Karistuseks lihtsa vastuhakkamise eest võimule on kas vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani.

Kvalifitseerivaks asjaoluks võimule vastuhakkamisel on vägivald võimuesindaja kallal.

Kvalifitseeritud vastuhakkamist võimule *karistatakse* vabaduskaotusega mitte alla ühe aasta.

§ 142. Võimuesindaja sundimine ebaseaduslike tegude sooritamisele

Vene NFSV KrK § 73 näeb ette peale võimule vastuhakkamise veel ühe liigi kallaletungi riigiaparaadi tegevusele — *võimuesindaja sundimise.*

Nagu võimule vastuhakkamiselgi pole vahetuks kallaletungi objektiks mitte iga ametiisik, vaid ainult *võimuesindaja.*

Kuriteo koosseisuks on vajalik, et sundimine oleks sihitud ilmselt *ebaseaduslike tegude* sooritamiseks.

KrK § 73 viidet ilmselt ebaseaduslikele tegudele tuleb mõista nii tegevuse kui tegevusetuse mõttes. Kui näiteks kriminaalagenti sunnitakse jõuga loobuma kurjategija tabamisest ja kinnipidamisest, langeb selles süüdlane kriminaalvastutuse alla võimuesindaja sundimise eest.

Subjektiivsest küljest eeldab võimuesindaja sundimine tahtlikku tegevust, kusjuures tahtlus võib olla ainult otsene.

Karistus võimuesindaja sundimise eest on sama, mis võimule vägivallaga vastuhakkamise eest.

§ 143. Võimuesindaja solvamine

Vene NFSV KrK § 76 näeb ette *võimuesindaja solvamist*. Antud kuriteo ohtlikkus määratakse kahe põhimomendiga: esiteks võimuesindaja solvamisel toimub otsene kallaletung võimuorganite autoriteedile ja väärikusele, õõnestatakse lugupidamist ja usaldust võimuorganite vastu; teiseks võib võimuesindaja solvamine kaasa tuua võimuorganite korrapärase tegevuse rikkumise, takistades nende rahulikku teenistuskohuste täitmist.

Kallaletungi vahetuks *objektiks* on võimuesindaja.

Sellelt seisukohalt näiteks mingi riigiasutise raamatupidaja või laekuri solvamist ei saa kvalifitseerida kui võimuesindaja solvamist, kuna ei raamatupidaja, ei laekur pole võimuesindaja. Nende isikute solvamist tuleb kvalifitseerida isikuvastaste kuritegude vastavate paragrahvide järgi.

Vene NFSV Kohtu RK ringkirjas nr. 113 1926. a. pandi ette kvalifitseerida meditsiinilise personaali solvamist sõnade või tegudega nende teenistuskohuste täitmisel, nii administratiiv- kui ka kutse alal, Vene NFSV KrK § 16 ja 70 järgi. Selle ringkirja kehtivus on laiendatud ka veterinaarala töötajaile.

Eesmärgiga tugevdada miilitsaorganeid abistavate isikute kaitset Vene NFSV RKN oma määruses 8. dets. 1936 pani ette kvalifitseerida miilitsaorganeid abistavate isikute avalikku solvamist võimu solvamisena.

Võimuesindaja solvamine peab toimuma *viimase teenistuskohustuste täitmisel*.

Kallaletungi *objektiivne külg* seisneb võimuesindaja solvamises. Solvamine võib esineda võimuesindaja aadressil mitmesuguste solvavate väljendite lausumisena, kusjuures sõnaline solvamine võib esineda ka selliste sõnade ja väljendite lausumisena, mis ei olegi solvamine, kui need on adresseeritud mitte võimuesindajale. Võimuesindajat võib solvata ka ühe või teise tema väärikust alandava teoga.

Vastavalt Vene NFSV KrK kuriteo koosseisuks on tarvilik võimu *avalik* solvamine. Mitme teise liiduvabariigi kriminaalkoodeksid esitavad selle tunnuse ainult kvalifitseeriva asjaoluna.

Avalikuks solvamiseks tuleb lugeda kõigepealt kolmandate isikute juuresolekul tehtud solvamised. Avaliku solvamise olemasoluks pole tähtis, kas solvamise juures viibis üks või mitu isikut. Solvamine loetakse avalikuks ka siis, kui see toimub nelja silma all, kuid on kuuldav või nähtav kolmandaile isikuile, näit. miilitsajaoskonna ülema sõnaline solvamine tema kabinetis kolmandate isikute juuresolekuta, kuid väljendatud sõimusõnade karjumisega, mis on kuulda naaberruumides viibivaile miilitsa töötajaile.

Subjektiivsest küljest eeldab võimuesindaja solvamine tahtlikku tegu.

Karistus — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani.

§ 144. Võimule mittealistumine

Võimule mittealistumisel (Vene NFSV KrK § 75) on kallaletungi *objektiks* võimuorganite tegevus, kuna igasugune võimuorganite nõudmiste mittetäitmine rikub nende organite korrapärast tegevust.

Kui rea võimuorganite-vastaste kuritegude (võimule vastuhakkamine, võimu sundimine jne.) *objektiivsed omadused* seisnevad *aktiivses tegevuses*, siis võimule mittealistumine seisneb subjekti passiivses käitumises, kuritegelikus tegevusetuses. See kuritegelik tegevusetus seisneb *ühiskondlikku korda ja julgeolekut kaitsvate võimude seaduslike korralduste või nõudmiste mittetäitmises*. KrK annab selliste võimuorganite näitliku loendi: postil oleva sõjaväelise tunnimehe või muude ühiskondlikku korda ja julgeolekut kaitsvate võimude korralduse või nõudmise mittetäitmine.

Võimuesindaja, kellele ei ole pandud ühiskondliku korra ja julgeoleku kaitse kohustust, korralduste mittetäitmine ei moodusta käsiteldava kuriteo koosseisu (näit. kohtutäituri poolt esitatud trahvi maksmise nõudmise mittetäitmine). Samuti puudub võimule mittealistumise tunnus sellise ametiisiku, kes ei ole võimuesindaja, nõudmise või korralduse mittetäitmisel (näit. majavalitseja poolt esitatud korteri üüri maksmise nõudmise mittetäitmine).

Seadus kõneleb *seaduslike korralduste või nõudmiste mittetäitmisest*. Mitteseadusliku nõudmise või korralduse mittetäitmine ei ole ühiskonnaohtlik.

Subjektiivsest küljest eeldab võimuesindaja korralduste mittetäitmine tahtlikku tegu.

Karistus — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kolme kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani.

§ 145. Õigusmõistmisorganite tegevuse vastu sihitud üritused

NSV Liidu konstitutsioonis on NSV Liidu õigusmõistmisorganeile pühendatud eri peatükk. Konstitutsioon kriipsutab alla, milline lugupidamisväärilise koht on õigusmõistmisorganeil ja milline osa neile antakse sotsialistliku riigi süsteemis.

Kõigi liiduvabariikide kriminaalkoodekseis on ette nähtud rida kuritegelikke üritusi, mis sihitud õigusmõistmisorganite tegevuse vastu. Sellised kallaletungid, mis toime pandud neisse organeisse kuuluvate isikute poolt, on paigutatud ametialaseid kuritegusid käsitavasse peatükki (seadusvastase kohtuotsuse tegemine, tunnistuste andmisele sundimine, mitteseaduslik kinnipidamine). Õigusmõistmisorganeile kallaletungid isikute poolt, kes ei kuulu nende organite koosseisu, on ette nähtud peatükis muude valitsemiskorra-vastaste kuritegude kohta. Nende hulka kuuluvad järgmised kuriteo liigid:

a) tunnistaja, eksperdi ja rahvakaasistuja kõrvalehoidumine oma kohuste täitmisest,

b) tunnistaja või rahvakaasistuja takistamine oma kohuste täitmisele ilmumast,

c) uurimisandmete avaldamine,

d) valekaebus,

e) valetunnistus,

f) vahistatu põgenemine,

g) asumiskohast põgenemine,

h) asumisele mõistetu kõrvalehoidumine paranduslikest töödest,

i) väljasaadetu tagasipöördumine elamiseks keelatud kohtadesse,

j) vahistatu ebaseaduslik vabastamine ja tema põgenemisele kaasaaitamine.

§ 146. Tunnistaja, eksperdi ja rahvakaasistuja kõrvalehoidumine oma kohuste täitmisest

Kohtu ja prokuratuuri poolt väljakutsutud kodanike kõrvalehoidumine nende peale pandud kohuste täitmisest rikub õigusmõistmisorganite korrapärast normaalset tööd ja käsitatakse seepärast kui kuritegu (Vene NFSV KrK § 92).

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb tunnistajate, ekspertide, tõlkide, manukate ja rahvakaasistujate kõrvalehoidumises

ilmumisest kohtuorganite või prokuratuuri väljakutsel või nende isikute keeldumises kohtuorganite ja prokuratuuri poolt nende peale pandud kohuste täitmisest ilma mõjuvate põhjusteta.

Iga isik, kes on tunnistajana välja kutsutud, on kohustatud teatama kõik, mis ta teab asja kohta, ja andma vastused temale uurija, kohtu ja prokuratuuri poolt esitatavaile küsimustele. Isik, kes kutsutakse välja eksperdina, on kohustatud osa võtma läbivaatustest ja järelevaatustest ja andma oma arvamused. Manukate ja tõlkidena väljakutsutavad on kohustatud täitma neile pandud kohused.

Ülaltähendatud isikute keeldumine neile pandud kohuste täitmisest moodustab samuti käsiteldava kuriteo koosseisu. Näit. isik, kes on välja kutsutud tunnistajana huligaansuse asjas, keeldub kategooriliselt tunnistust andmast, kuna ta ei taha huligaansuses süüdistatavat välja anda, või näit. arst-psühhiaater, kes on välja kutsutud eksperdina kohtusse, keeldub mõrvas süüdistatava kohtulik-psühhiaatrilisest ekspertiisist.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu tahtlust.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võivad olla isikud, kes on kutsutud ülaltähendatud kohuseid täitma.

Manukate suhtes tuleb silmas pidada, et Vene NFSV KrK § 92 näeb ette kriminaalvastutuse ainult nende ilmumisest kõrvalehoidumisel juurdlus- või kohtuorgani kutse peale. Isikuid, kes manukatena hoidusid ilmumisest kõrvale administratiivorganite kutse peale, võib võtta vastutusele ainult administratiivkorras vastavate sundmääruste piirides, kui need on välja antud (Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi määrus 1. märtsist 1926. a.).

Karistuse käsiteldava kuriteo eest määrab Vene NFSV KrK olenevalt kuriteo subjektist. Näit. tunnistaja (§ 92, 1. lõige), mitteilmumist ja keeldumist oma kohuste täitmisest karistatakse paranduslike töödega kuni kolme kuuni või rahatrahviga kuni 100 rublani, eksperdi, tõlgi ja manuka (§ 92, 2. lõige) mitteilmumist ja keeldumist oma kohuste täitmisest karistatakse rahatrahviga kuni 50 rublani, rahvakaasistuja kõrvalehoidumist oma kohuste täitmisest — rahatrahviga kuni 3 rublani.

§ 147. Tunnistaja või rahvakaasistuja takistamine oma kohuste täitmisele ilmumast

Tunnistaja või rahvakaasistuja takistamine oma kohuste täitmisele ilmumast, mis on õigusmõistmisorganite tegevuse takistamise eriliik, on ette nähtud Vene NFSV KrK § 92 1. ja 2. lõikes.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb tunnistaja või rahvakaasistuja takistamises oma kohuste täitmisele ilmumast.

Ülaltähendatud isikute takistamine oma kohuste täitmisele ilmumast võib esineda kas mingisuguste aktiivsete tegude (näit. tunnistajana väljakutsutava isiku riiete äravõtmine, et võtta talt võimalus kohtusse ilmuda) sooritamises, või tegevusetuses (näit. ülema poolt oma alluva töölt mittevabastamine).

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu tahtlikku tegu.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võib olla isik, kellest oma kohuste täitmisele mitteilmuja oleneb majanduslikult või teenistuslikult. Näit. ema keelab oma tütrele ilmuda kohtusse tunnistajana, asutise juhataja ei luba raamatupidajal, kes on kutsutud raiskamisasjas kohtusse ekspertiisiks, kohtusse minna.

Karistuseks tunnistaja ilmumise takistamise eest on parandustööd kuni kolme kuuni või rahatrahv kuni 100 rublani, rahvakaasistuja ilmumise takistamise eest — rahatrahv kuni 50 rublani.

§ 148. Uurimisandmete avaldamine

Käsiteldava kuriteo *objektiivseks küljeks* (Vene NFSV KrK § 96) on eeluurimis-, juurdlus- või revideerimisandmete avaldamine ilma prokuröri, uurija või juurdlust või revideerimist teostava ametiisiku loata.

Avaldamise all tuleb mõista uurimisandmete edasiandmist kas või ühele isikule (näit. andmete edasiandmine ühe tunnistaja poolt teisele). Avaldamine võib toimuda ka trüki, avaliku esinemise jm. teel, näit. asja uurimisandmete kohta ajalehes artikli trükkimine ilma uurija loata.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu tahtlikku tegu. Tahtluse sisuks on subjekti teadlikkus, et ta avaldab eeluurimis-, juurdlus- või revideerimisandmed ilma vastava loata ja tahe neid avaldada.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võib olla iga isik, kellel on teada eeluurimis-, juurdlus- jne. andmed.

Neil juhtudel, kui avaldamise subjektiks on kohtu ja prokuratuuri töötajad, kelle teada on avaldamisele mittekuuluvad andmed nende teenistusliku tegevuse kaudu, langevad nad kriminaalvastutuse alla ametialase kuriteo eest.

Karistus — vabaduskaotus kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani.

§ 149. Valekaebus

Valekaebus uurimis- või muile organeile, kel on õigus algatada kriminaaljälitamist, on ette nähtud Vene NFSV KrK § 95. Valekaebus on ohtlik sellega, et võib esile kutsuda süütute isikute kriminaaljälitamise.

Objektiivsest küljest seisneb käsiteldav kuritegu valeandmete teatamises toimunud kuriteost organeile, kel on õigus algatada kriminaaljälitamist.

Käsiteldava kuriteo jaoks on vajalik, et teadaanne kuriteo toimepanemisest oleks tehtud kohtu-uurimisvõimu organeile või siis ametiisikule, kel on õigus algatada kriminaaljälitamist. Viimaste hulka kuuluvad rahandus-, sanitaar-, tehnilise ja kaubandusinspektsiooni inspektorid, töö-inspektorid, neile vastavad riigikontrolli ametiisikud ja valitsusasutiste ametiisikud, kellele on antud juurdluste toimetamise õigus. Tuleb samuti pidada silmas, et käsiteldava kuriteo koosseis esineb ka siis, kui esitatakse teadlikult vale kaebus parteiorganeile.

Vene NFSV Ülemkohus (1939. a.) kvalifitseeris KrK § 95 2. lõike järgi kellegi V. tegu, mis väljendus selles, et ta andis ÜK(b)P Moskva Linnakomitee sekretärile laimava avalduse rea Moskva linna Kirovi rajooni parteitööliste kohta, süüdistades neid kontrrevolutsioonilistes kuritegudes. Valekaebust kasutas V. selleks, et kätte maksta rajooni parteitöölistele selle eest, et nad ei rahuldanud V. ahnet, täiesti põhjendamata nõuet temale 7500 rubla maksmiseks.

Valekaebust võidakse esitada mitmesugusel viisil: suuliselt, kirjalikult, teise isiku kaudu, anonüümselt jne. Kuriteo koosseisu jaoks ei ole kohuslikud valekaebuse tagajärjed.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu tahtlikku tegu.

KrK-s kõneldakse *teadvalt* vale kaebusest. Seepärast neil juhtudel, kui teataja oli veendunud, et kaebuses teadaantav kuritegu oli tõesti toime pandud, ei ole § 95 koosseisu.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium lõpetas (1939. a.) Z. süüdistusasja Turkmeeni NSV KrK § 104 2. lõike järgi (Vene NFSV KrK § 95, 2. lõige) sel alusel, et kuigi Z. esitas kaebuse lastemaja juhataja T. peale, süüdistades viimast selles, nagu oleks viimane nainud kasvandiku, kes polnud veel naimisealine, kuid Z. esitas kaebuse kasvandiku isikulise kaardi järgi, milles oli tähendatud, et kasvandik ei olnud veel naimisealine.

§ 95 näeb ette kaks liiki valekaebust: lihtne ja kvalifitseeritud.

Lihtne valekaebus (§ 95, 1. lõige) on teadvalt vale kaebus ilma raskendavate asjaoludeta. Seda karistatakse vabaduskaotusega või paranduslike töödega kuni kolme kuuni.

Kvalifitseeritud valekaebus on kaebus, mis on seoses raskes kuriteos süüdistamisega, omakasupüüdlike motiividega või süüdistustõendite kunstliku loomisega.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

§ 150. Valetunnistus

Valetunnistuste andmine rikub õigusmõistmisorganite korrapärast tegevust. Selle all kannatavad ka üksikute kodanike huvid. Valetunnistuste andmine on ette nähtud Vene NFSV KrK § 95.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb tunnistaja poolt valetunnistuse andmises, eksperdi poolt valeotsuse või tõlgi poolt valetõlke tegemises kuriteo uurimise menetluses või asja kohtulikul arutamisel.

Käsiteldava kuriteo koosseis nõuab, et valetunnistused oleksid antud kohtu-uurimisorganeile (uurijale, kohtule, prokurörile, Sise RK organeile), kes teostavad kuriteo uurimist.

Subjektiivsest küljest eeldab valetunnistuste andmine tahtlikku tegu. KrK rõhutab spetsiaalselt *teadvalt* vale tunnistuste andmist.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võib olla ainult isik, kes on kohtu-uurimisorganite poolt tunnistajana, eksperdina või tõlgina välja kutsutud. Subjektiks ei või olla isik, kes esineb protsessis süüalusena (kriminaalasjas) või hagejana või kostjana (tsiviilasjas).

Valetunnistuste andmine tunnistaja, eksperdi või tõlgi poolt on KrK-s ette nähtud kahel kujul — lihtne ja kvalifitseeritud.

Lihtne — valeandmete teatamine ilma raskendavate asjaoludeta (§ 95, 1. lõige); *kvalifitseeritud* — teadvalt vale tunnistus, mis on ühenduses süüdistamisega raskes kuriteos, omakasuliste motiividega või süüdistustõendite kunstliku loomisega (§ 95, 2. lõige).

Karistus — nii lihtsa kui ka kvalifitseeritud valetunnistuse andmise eest on vastavalt sama, mis valekaebuse eest.

§ 151. Vahistatu põgenemine ja kõrvalehoidumine karistuse kandmisest

I. Vahistatu põgenemine (Vene NFSV KrK § 82, 1. lõige) rikub õigusmõistmisorganite korrapärast tegevust.

Kuriteo *objektiks* on kohtu ja prokuratuuri organite korrapärane tegevus. Vabaduskaotusele mõistetud süüdimõistetu põge-

nemine kinnipidamiskohast takistab kohtu poolt tehtud otsuse täitmist ja sellega rikub õigusmõistmise korrapärast tegevust. Uurimise all oleva isiku põgenemine kinnipidamiskohast takistab kuriteo uurimist ja rikub sellega uurimisorganite ja prokuratuuri korrapärast tööd.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb vahistatu põgenemises kinnipidamiskohast või vahi alt. Kuriteo koosseisu jaoks on ükskõik, millisest kinnipidamiskohast põgenemine toimus — vanglast, edasisaadetavate kinnipidamiskohast, haiglast vahistatute jaoks jne. Kuna § 82 1. lõikes kõneldakse mitte ainult põgenemisest kinnipidamiskohast, vaid ka põgenemisest vahi alt, siis süüaluse põgenemine kohtusaalist, uurija või prokuröri kambrist või konvoeerimise momendil moodustab samuti käsiteldava kuriteo.

Subjektiivsest küljest eeldab põgenemine tahtlikku tegu, kusjuures tahtlus võib olla ainult otsene.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võib olla iga isik, kes on vahi all. Mõiste „vahistatu" haarab nii isikud, kes on mõistetud vabaduskaotusele, kui ka isikud, kelle suhtes vabaduskaotus on kohaldatud ainult tõkkeabinõuna. Kuriteo subjektiks võib olla ka isik, kes on kuriteo kohal kinni peetud miilitsa või jälitamisorganite poolt ja saadetud miilitsajaoskonda või jälitamisorganeisse.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

II. Üheks karistusviisiks nõukogude seadusandluse järgi on väljasaatmine antud kohast sundasustamisega teise kohta (väljasaatmine).

Põgenemine sundasumiskohast (Vene NFSV KrK § 82, 2. lõige) desorganiseerib kohtuorganite normaalset tegevust, takistades asumisele mõistvate otsuste teostamist.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb põgenemises. Põgenemine võib olla teostatud nii asumiskohalt kui ka teel sinna, mis kuriteo koosseisu jaoks on ükskõik. Põgenemine võib olla teostatud nii eesmärgiga hoopis kõrvale hoiduda asumisest kui ka eesmärgiga ainult ajutiselt lahkuda asumiskohast.

Subjektiivsest küljest eeldab põgenemine asumiskohast või teel sinna tahtlikku tegu.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* on isik, kelle kohta on olemas kohtu otsus asumisele saatmise kohta.

Vene NFSV KrK järgi põgenemisel asumiskohast või teel sinna asendatakse kohtu poolt määratud asumisele saatmine vabaduskaotusega samaks tähtajaks.

III. Asumisele mõistetud ühes paranduslike töödega kannavad need tööd asumiskohal. Kõrvalehoidumine töödest takistab kohtuotsuse täitmist ja sellega rikub kohtuorganite korrapärast tegevust. Kuriteo eriline koosseis — asumisele mõistetute *kõrvalehoidumine paranduslikest töödest* — on samuti ette nähtud Vene NFSV KrK § 82 2. lõikes.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb kõrvalehoidumises paranduslikest töödest.

Subjektiivsest küljest võib kõrvalehoidumine paranduslikest töödest olla ainult tahtlik.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* on isik, kes on mõistetud asumisele ühes paranduslike töödega.

Karistus on sama, mis põgenemise eest asumiskohast, s. o. asumisele saatmise asendamine vabaduskaotusega samaks tähtajaks.

IV. *Väljasaadetu omavoliline tagasipöördumine temale elamiseks keelatud kohtadesse* (Vene NFSV KrK § 82, 3. lõige) takistab kohtuotsuse täideviimist.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb väljasaadetu omavolilises, s. o. vastavate võimuorganite loata, tagasipöördumises enne määratud tähtaega temale elamiseks keelatud kohtadesse..

Subjektiivsest küljest eeldab väljasaadetu tagasipöördumine tahtlikku tegu.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võib olla iga isik, kes on mõistetud väljasaatmisele.

Vene NFSV KrK järgi omavoliliselt temale keelatud elamiskohtadesse tagasipöördunule asendatakse väljasaatmine vabaduskaotusega või asumisele saatmisega samaks tähtajaks, kusjuures asumisele saatmisega võidakse asendada ainult väljasaatmist, mis ei ole määratud alla kolme aasta.

V. *Põgenemisele kaasaaitamine* või ebaseaduslik vahistatu vabastamine vahi alt või kinnipidamiskohast on ette nähtud Vene NFSV KrK § 81.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb vahistatu ebaseaduslikus vabastamises vahi alt või kinnipidamiskohast või kaasaaitamises tema põgenemisele.

Käsiteldava kuriteo koosseisuks on vajalik, et vahistatu vabastamine oleks objektiivsest küljest õigusvastane, ebaseaduslik. Ebaseaduslik vabastamine võib toimuda kõige mitmekesisemal viisil: võltsitud orderi esitamisega vahialuse vabastamiseks, vägivalla tarvitamisega valvuri kallal jne. Vahialuse ebaseaduslikul vabastamisel on viimasel passiivne osa — teda vabastavad teised. Neil

juhtudel aga, kui vahistatu teab, et ta vabastatakse ebaseaduslikult, langeb ta kriminaalvastutuse alla kinnipidamiskohast põgenemise pärast (Vene NFSV KrK § 82),

Vahistatu põgenemisele kaasaaitamine väljendub vahistatule abi osutamises viimase põgenemisel. See põgenemisele kaasaaitamine võib väljenduda mitmel kujul, näit. vahistatule ühe või teise murdmisriista edasiandmises, vangla alla käigu kaevamises jne. Põgenemisele kaasaaitamiseks loetakse ka kinnipidamiskohast või vahi alt põgenenud vahistatu varjamist.

Subjektiivsest küljest eeldab vahistatu ebaseaduslik vabastamine või tema põgenemisele kaasaaitamine ainult tahtlikku tegu.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võib olla ainult mitteametiisik. Juhtudel, kui vahistatu ebaseaduslikuks vabastajaks või põgenemisele kaasaaitajaks on kinnipidamiskoha ametiisik, ei vastuta see isik mitte Vene NFSV KrK § 81 järgi, vaid ametialase kuriteo eest — võimukuritarvitamise või võimuliialduse eest.

Käsiteldav kuritegu on Vene NFSV KrK tuntud kahel kujul: lihtne ja kvalifitseeritud.

Lihtne vahistatu ebaseaduslik vahi alt vabastamine või tema põgenemisele kaasaaitamine (KrK § 81, 1. lõige) on ülaltähendatud kuritegude toimepanemine ilma vägivalla tarvitamiseta valvuri kallal.

Karistus — vabaduskaotus kuni ühe aastani.

Esimene liik kvalifitseeritud kaasaaitamist põgenemisele või ebaseaduslikku vabastamist vahi alt (§ 81, 2. lõige) seisneb nende kuritegude toimepanemises vägivalla tarvitamisega valvuri kallal, mis võib olla nii füüsiline kui ka psüühiline (ähvardused, hirmutamine jne.). Füüsilise vägivalla all esimest liiki kvalifitseeritud põgenemisele kaasaaitamisel tuleb mõista ainult selliseid füüsilise vägivalla viise, mis ei ole ohtlikud elule.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

Teine liik kvalifitseeritud kaasabi vahistatu põgenemisel või ebaseaduslikul vabastamisel seisneb nende kuritegude toimepanemises vägivalla tarvitamisega, mis on ohtlik elule (§ 81, 3. lõige). Elule ohtliku vägivalla all, § 81, 3. lõike mõttes, tuleb mõista raskete kehavigastuste tekitamist ja surmamist.

Karistus — vabaduskaotus kuni kümne aastani.

Vahistatute vägivaldse vabastamise oht vahi alt suureneb sõjaaja tingimustes. Vastavalt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 22. juuni 1941. a. seadluse § 7 alluvad sellised kuriteod kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, sõjatribunalidele.

§ 152. Ühiskondlikku korda ja ühiskondlikku julgeolekut ohustavate ürituste mõiste

Loetledes § 130 NSVL kodanike kohustused juhib stalinlik konstitutsioon ka tähelepanu kodanike kohusele austada sotsialistliku ühiselu reegleid. Sotsialistliku ühiselu eeskirjade jämedat ignoreerimist ja otsest rikkumist vaatab nõukogude kriminaalseadusandlus ühiskonnaohtlike tegudena.

Sotsialistliku ühiselu eeskirjade rikkumine võib olla väga mitmekesist laadi. Nii võivad need rikkumised esineda nõukogude seaduste ilmses ignoreerimises, tahtmises mitte arvestada nõukogude võimu poolt kindlaksmääratud õiguskorda (näit. omavoli, passisüsteemi eeskirjade rikkumine jne.). Sotsialistliku ühiselu eeskirjade rikkumised avalduvad väga sageli tegudes, mis tunnistavad ilmsest hoolimatusest ühiskonna vastu (näit. huligaansus jm.). Lõpuks sotsialistliku ühiselu reeglite ja NSV Liidus kindlaksmääratud ühiskondliku korra rikkumised võivad esineda ka selliste tegude toimepanemises, mis ohustavad ühiskondlikku julgeolekut (näit. tuli- ja külmrelvade hoidmine, transpordi ohutust kaitsvate eeskirjade rikkumine jm.).

Süstematiseerides ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu suunatud üritusi, mis on ette nähtud nõukogude seadusandluses, tuleb eraldada järgmised kuriteod:

a) omavoli,
b) huligaansus,
c) relvade ja lõhkeainete valmistamine, hoidmine ja edasiandmine,
d) alaealiste kihutamine kuritegude toimepanemisele,
e) passisüsteemi eeskirjade rikkumine,
f) seadusvastane elamine piirivööndites,
g) seadusvastane väljasõit või sissesõit NSVL piiridesse,
h) transpordi julgeolekut kaitsvate eeskirjade rikkumine.

§ 153. Omavoli

Omavoli (Vene NFSV KrK § 90) defineeritakse seaduse poolt kui omavolilist, seatud võimust mööda minnes, oma tõelise või oletatava, kuid teise isiku poolt vaieldava õiguse teostamist.

Omavoli *objektiks* on sotsialistlik õiguskord, NSV Liidus kehtima pandud sotsialistliku ühiselu reeglid.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg* seisneb oma tõelise või oletatava õiguse omavolilises teostamises. Järelikult on käsiteldava

kuriteo koosseisuks ükskõik, kas antud isikul oli tõeliselt see õigus, mida ta omavoliliselt teostab. Nii näit. kodanik, kel on käes seadusjõusse astunud kohtuotsus temale toa andmise kohta, astub omavoliliselt samme selle kättesaamiseks — murrab luku lahti, kannab korteris leiduvad asjad välja jne. Kuigi ta antud juhul teostab oma tõelist õigust, on tema teol siiski omavoli tunnused.

Kõigi liiduvabariikide kriminaalkoodekseis kõneldakse omavolilisest oma õiguse, s. o. õiguse, mida subjekt loeb temale kuuluvaks, teostamisest. Kuid omavoli tunnused on ka seal, kus isik omavoliliselt teostab teistele isikuile kuuluvaid õigusi, kaitstes nende huve. Näit. kodanik avab tema naabritarile määratud, kuid veel vabastamata toa suletud ukse, kusjuures teeb seda naabritari palvel. Omavoli tunnused on lõpuks ka siis, kui isik teostab õigusi, mis teadvalt ei kuulu temale.

Omavoliline õiguse teostamine seisneb õiguse teostamises mitte selles korras, mis on seaduse või eeskirjadega määratud.

KrK § 90 osutab, et omavoli väljendub omavolilises oma õiguse, *mille vastu teine isik vaidleb*, teostamises.

Järelikult juhtudel, kui isiku poolt tema õiguse teostamine ei kutsu välja teise isiku vastuväiteid, ei ole ka käsiteldava kuriteo koosseisu.

Oma õiguse omavolilise teostamisega võib kaasneda vägivald isiku kallal. Neil juhtudel on tegemist kuritegude konkurentsiga — omavoliga ja mingisuguse isikuvastase kuriteoga (löömine, kergete kehavigastuste tekitamine jne.). Kuid vägivald isiku kallal ei ole sugugi omavoli osiseks.

Subjektiivsest küljest eeldab omavoli tahtlikku tegu.

Neil juhtudel, kui omavolilise oma õiguse teostamise subjektiks on ametiisik ja oma õiguse teostamiseks ta kasutab oma teenistuslikku seisundit, esineb ametialase kuriteo koosseis — võimuliialdamine.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani.

§ 154. Huligaansus

Huligaansuse kui mineviku pärimusi kajastava kuriteoga peavad nõukogude õigusmõistmisorganid visa võitlust Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest alates.

Huligaansus on ette nähtud Vene NFSV KrK § 74.

Objektiivsest küljest eeldab huligaansus selliste tegude sooritamist, millega rikutakse sotsialistliku ühiselu reegleid ja mis on

seoses ilmse lugupidamatusega ühiskonna vastu. Huligaansed teod pole sihitud mitte üksikute isikute vastu, vaid sotsialistliku ühiskonna vastu tervikuna. See järeldub otseselt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 10. aug. 1940. a. seadlusest, mis iseloomustab huligaansust kui ettevõtteis, asutistes ja avalikes kohtades sooritatud tegusid. Avalike kohtade all tuleb mõista tänavaid, trammi, turge, magasine, teatreid, klubisid, ühiselamuid jne.

Sotsialistliku ühiselu eeskirjade rikkumise viis ja vorm võib olla väga mitmekesine, näit. rõvedate ja sõimusõnade tarvitamine tänavail ja muis avalikes kohtades, kodanike tülitamine tänavail, kuulutuste ja plakatite maharebimine, skandaal klubides, kinodes, teatreis, kodanike puhkekohtade tahtlik roojastamine, kodanike rahu rikkumine kommunaalkortereis jne.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium (1939. a.) tähendas kodanike J., T. ja G. süüdistusasjas § 74 järgi, et süüaluste poolt oli toime pandud tüüpilised huligaansed teod: nemad, viibides Moskva linna Izmailovi kultuur- ja puhkepargis, sõimasid valjusti rõvedate sõnadega, laulsid ebaviisakaid laule, tülitasid mööduvaid kodanikke jne. Sellised teod, nagu tähendab Kolleegium, olid õieti kvalifitseeritud Vene NFSV KrK § 74 järgi.

Tuleb siiski pidada silmas, et ainult sotsialistliku ühiselu reeglite ja ühiskondliku korra rikkumise fakt ei moodusta veel huligaansuse koosseisu. Sellelt vaatekohalt ei tule näiteks hinnata huligaansusena sõimu kas või tänaval, kuid mis toimub kahe isiku vahel ega ole avalikku laadi, või tänavale ilmumist mittekaines olekus, kui joobnu ei saada korda tegusid, millest nähtub ilmne lugupidamatus ühiskonna vastu.

Objektiivsete tunnuste järgi tuleb teha vahet huligaansuse vahel ühelt poolt ja isiku- ja varavastaste kuritegude vahel teiselt poolt.

Huligaansusega võib kaasneda vägivald isiku kallal. Kuid vägivald ei ole sugugi huligaansuse osiseks. Seal, kus huligaansusega on ühendatud vägivald isiku vastu, peab kriminaalvastutus järgnema kuritegude konkurentsi järgi (huligaansuse ja isikuvastase kuriteo eest). S. tõukas huligaansusest vette naise, kes pesi jõekaldal pesu. Kui naine katsus veest välja tulla, lükkas S. ta uuesti vette. Naisel õnnestus lõpuks veest välja tulla, kuid ta haigestus raskesti. Sel juhul järgneb kriminaalvastutus mitte ainult KrK § 74, vaid ka KrK § 142 järgi.

Endise Aasovi-Musta mere krai Moskva rajooni rahvakohus mõistis 1937. a. S. KrK § 74, 2. lõike järgi kolm aastat vabadus-

kaotust selle eest, et ta, ilmunud miilitsajaoskonda temalt äravõetud dokumentide järele, solvas avalikult miilitsajaoskonna korrapidajat ametikohuste täitmisel. Seejuures ei teinud S. midagi muud ühiskonnaohtlikku, eriti huligaanlikku. See on tüüpiline võimuesindaja solvamine, aga mitte huligaansus.

Subjektiivsest küljest eeldab huligaansus tahtlikku tegu.

Kriminaalseadus näeb huligaansust ette kahel kujul: liht- ja kvalifitseeritud.

Lihthuligaansuse hulka kuuluvad huligaansed teod (§ 74, 1. lõige) ilma raskendavate tunnusteta, mis tähendatud § 74 2. lõikes. Seda huligaansuse liiki karistatakse üheaastase türmiga. *Kvalifitseeritud huligaansuseks* loeb KrK huligaansed teod ühe all-loeteldud tunnuse olemasolul:

a) määratsemine või korratus;
b) korduv huligaansus;
c) eriline küünilisus või jultumus;
d) huligaansete tegude mittelõpetamine, vaatamata ühiskondlikku korda kaitsvate organite hoiatusele.

Kvalifitseeritud huligaansust karistatakse Vene NFSV seaduste järgi vabaduskaotusega kuni 5 aastani.

§ 155. Relvade ja lõhkeainete valmistamine, hoidmine ja edasiandmine

Relvade valmistamine, hoidmine ja edasiandmine ilma vastava loata on ähvarduseks ühiskondlikule korrale ja ühiskondlikule julgeolekule. Seadusvastaselt valmistatud ja edasiantud relvi võivad kasutada kuritegelikul eesmärgil igasugused huligaanlikud ühiskonnavastased elemendid. Seepärast on nõukogude kriminaalseaduses (Vene NFSV KrK § 182) ette nähtud spetsiaalne koosseis — relvade valmistamine, hoidmine, ost ja müük ilma vastava loata.

Objektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu tuli- ja külmrelvade ning lõhkeainete ja mürskude valmistamist, hoidmist, ostu ja edasiandmist. Tulirelvade suhtes tuleb silmas pidada, et jahipüssid ei ole käesoleva kuriteo esemeiks. Selle kohta on eriline reservatsioon KrK § 182. NSVL RKN 15. veebr. 1938. a. määruse järgi isikud, kes on süüdi väikekaliibriliste püsside seadusvastases hoidmises, ostmises ja edasiandmises, tuleb võtta vastutusele Vene NFSV KrK § 182 ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide järgi.

Vastavalt KrK § 182 märkusele külmrelva hoidmine ja kandmine kohtadel, kus külmrelva kandmine on seotud olustikuga ja kus nad on rahvariide päraldised, ei ole kriminaalselt jälitatav.

Subjektiivsest küljest eeldab relvade ja lõhkeainete valmistamine, hoidmine, ost ja edasiandmine ainult tahtlikku tegu.

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani ühes relvade konfiskeerimisega.

§ 156. Alaealiste kihutamine kuritegude toimepanemisele

Üheks ühiskondliku korra ja ühiskondliku julgeoleku rikkumise viisiks on alaealiste kihutamine kuritegude toimepanemisele. See koosseis kodifitseeriti liiduvabariikide kriminaalkoodekseisse seoses NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 7. apr. 1935. a. määruse väljaandmisega. Põhjalikult muutes võitlust alaealiste kuritegudega suunab 7. apr. 1935. a. seadus löögi terava otsa isikuile, kes hukutavad alaealisi kuritegevuse teele. Määruse § 2 öeldakse: „Isikuid, kelle süü on kindlaks tehtud alaealiste kihutamises või ahvatlemises mitmesugustest kuritegudest osavõtmisele, samuti alaealiste sundimises tegutsemisele spekulatsiooniga, prostitutsiooniga, kerjamisega jms., karistada kinnipidamisega türmis mitte alla viie aasta". See 7. apr. 1935. a. seaduse paragrahv kodifitseeriti ilma muudatusteta liiduvabariikide kriminaalkoodekseisse iseseisva kuriteo koosseisuna. Vene NFSV KrK paigutati see peatükki muude valitsemiskorra-vastaste kuritegude kohta (KrK § 73[2]).

Objektiivsest küljest seisneb käsiteldav kuritegu: a) alaealiste kihutamises kuritegude toimepanemisele, b) nende ahvatlemises mitmesugustest kuritegudest osavõtmisele, c) alaealiste sundimises tegutsemisele spekulatsiooniga, prostitutsiooniga, kerjamisega jms. Kuriteo koosseisuks pole tähtis, missugune loeteldud tegudest esines.

Alaealiste *kihutamise all* kuritegude toimepanemisele tuleb mõista alaealiste kallutamist kuritegude toimepanemisele. Vahendid, mida võib kasutada kihutaja, on mitmesugused: keelitamine, palve, veenmine, lubadus, ähvardus jne.

Alaealiste *ahvatlemine* kuritegudest osavõtmisele eeldab ühe või teise kuriteo toimepanekut täiskasvanu poolt alaealise osavõtul.

Lõpetatuks tuleb kuritegu lugeda alaealiste kuriteole kihutamise fakti olemasolul, hoolimata sellest, kas kuritegu kihutamise tagajärjel pandi toime.

Alaealiste *sundimine* tegutsemisele prostitutsiooniga, kerjamisega jne. eeldab, erinevalt kihutamisest, alaealise sellist füüsilist (peks, löögid jne.) või psüühilist (ähvardus, äraostmine) mõjutamist, mille tagajärjel alaealine hakkab või võib hakata tegutsema kerjamisega või prostitutsiooniga. Vene NFSV KrK § 73[2] kõneleb ainult alaealiste sundimisest tegutsemisele prostitutsiooniga. Täiskasvanud isikute sundimine tegutsemisele prostitutsiooniga annab teise kuriteo koosseisu (KrK § 155).

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu tahtlikku tegu.

Kuriteo *subjektiks* võib olla isik, kes on saanud 18-aastaseks. Kuriteo subjektiks võib olla nii isik, kellest alaealine oleneb, kui ka isik, kellest ta ei olene.

Karistus — vabaduskaotus mitte alla viie aasta.

§ 157. Passisüsteemi eeskirjade rikkumine

Passisüsteemi eeskirjade rikkumine, eriti sissekirjutamise kohta käivate eeskirjade, on tõsiseks ähvarduseks ühiskondlikule korrale ja ühiskondlikule julgeolekule, kuna nende rikkumiste tagajärjel kuritegelikud elemendid hoiduvad kõrvale kohtu ja uurimise eest, peale selle soodustavad sellised rikkumised ühiskonnavastaste ja huligaanlike isikute sissetungi pealinnadesse ja teistesse suurtesse linnalistesse keskustesse. Passisüsteemi eeskirjade rikkumised on ette nähtud Vene NFSV KrK § 192-a.

I. *Objektiivsest küljest* eeldab § 192-a 1. lõikes ettenähtud kuritegu passide või ajutiste tunnistuste sissekirjutamise eeskirjade teiskordset rikkumist. Passide sissekirjutamise eeskirjade esmakordse rikkumise eest ei vastutata kriminaalselt. Passimäärustiku § 32 järgi NSVL kodanike elamise eest ilma passita või aegunud passiga, samuti sisse kirjutamata (juhul, kui need teod on esmakordsed), karistatakse administratiivkorras rahatrahviga kuni 100 rublani.

Subjektiivsest küljest võib käsiteldav kuritegu olla toime pandud nii tahtlikult kui ka ettevaatamata.

KrK § 192-a 1. lõikes ettenähtud kuriteo subjektiks võivad olla ainult *isikud, kellel on nõutavad dokumendid.*

Passimäärustiku § 31 järgi ametiisikute (majavalitsejad, komandandid) ja majaomanike poolt teiskordne lubamine elada passita või aegunud passiga, samuti ametiisikute poolt teiskordne lubamine võtta tööle passita või aegunud passiga isikuid toob kaasa kriminaalvastutuse Vene NFSV KrK § 192-a 1. lõike ja

teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide järgi.

Passimäärustiku § 33 järgi võetakse kriminaalvastutusele § 192-a 1. lõike järgi passide sissekirjutamise eeskirjade rikkumise eest isikud, kes on ilma kindla tegevuseta üle kolme kuu ja kel ei ole alalist elukohta, kuigi need teod on toime pandud esmakordselt.

Karistuseks § 192-a 1. lõike järgi on paranduslikud tööd kuni kuue kuuni.

II. § 192-a 2. lõikes on ette nähtud passi või ajutist tunnistust mitteomavate isikute elamine kohtades, kus kehtib passisüsteem, kui neid on selle korrarikkumise eest juba administratiivkorras karistatud.

Objektiivsest küljest eeldab antud kuriteo koosseis passi või ajutist tunnistust mitteomavate isikute elamist kohtades, kus kehtib passisüsteem. Antud koosseisu erinevus KrK § 192-a 1. lõikes ettenähtud koosseisust on see, et siin kõneldakse ainult passi või ajutist tunnistust mitteomavate isikute elamisest.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

§ 158. Seadusvastane elamine piirivööndis

NSV Liidu Kesktäitevkomitee ja RKN 17. juuli 1935. a. määruse „Piirivööndeisse sissesõidust ja seal elamisest" § 3 on määratud, et piirivööndeisse ja piiriäärseisse kaitsetsoonidesse sissesõidu ja seal elamise eeskirjade rikkumise eest, nimelt ilma NSVL Sise RK organite loata piirivööndisse ja piiriäärseisse keelutsoonidesse sissesõidu, loa edasiandmise teistele isikuile, teistele isikuile antud loa kasutamise, samuti väljaantud loa registreerimisest kõrvalehoidumise eest karistatakse süüdlasi kinnipidamisega laagreis ühest kuni kolme aastani.

Mõnede liiduvabariikide (Ukraina NSV, Azerbaidžani NSV ja Tadžiki NSV) kriminaalkoodeksid on täiendatud ülalesitatud liiduseaduse alusel eri paragrahvidega, mis näevad ette seadusvastast elamist piirivööndis.

Objektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu seadusvastast sissesõitu või elamist piirivööndis ja piiriäärseis keelutsoonides. Kuriteo koosseisuks pole tähtis, kuidas teostus sissesõit keelutsoonidesse. Tähtis on ainult, et isikul, kes sõidab sisse või elab keelutsoonis, ei ole selleks vastavat luba.

Vastavalt ülalesitatud seadusele keelutsoonidesse sissesõidu ja seal elamise loa edasiandmine teistele isikuile, samuti kõrvalehoidumine antud sissesõiduloa registreerimisest võrrutatakse kee-

lutsooni seadusvastase sissesõidu ja seal elamisega ja toovad kaasa samasuguse vastutuse.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu tahtlikku tegu. NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 17. juuli 1935. a. määruse järgi külanõukogude esimehed, ettevõtete, ehituste komandandid ja teised ametiisikud, kes lubavad elada nende järelevalve all olevais majades isikuid, kes sõitsid piirivööndisse või keelutsooni ilma vastavate organite loata või rikkudes piirivööndis või piiriäärses keelutsoonis elavate kohta kehtestatud registreerimiseeskirju, võetakse kriminaalvastutusele samadel alustel kui isikud, kes seadusvastaselt sõitsid piirivööndisse.

NSVL Ülemkohtu pleenum 3. juuli 1940. a. määruses osutas, et liiduvabariikide kohtuorganite praktikas kvalifitseeritakse erinevalt seadusvastast sissesõitu piirivööndeisse ja seal elamist, kuna mõnel juhul kohtud toetuvad NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 17. juuli 1935. a. määrusele, mõnel juhul Vene NFSV KrK § 84 ja 192-a 2. lõikele ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavaile paragrahvidele. Pleenum, lähtudes sellest, et Vene NFSV KrK § 84 ja 192-a 2. lõige ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavad paragrahvid on erinevad oma kuriteo koosseisult NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 17. juuli 1935. a. määruses tähendatud kuriteost, pani ette kvalifitseerida neid kuritegusid viidates sellele määrusele, aga mitte KrK mingeile paragrahvidele.

NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 7. sept. 1937. a. määruse alusel on piirivööndisse ja piiriäärseisse keelutsoonidesse sissesõidu ja elamise eeskirjade rikkumise asjad antud rahvakohtute alluvusse.

§ 159. Seadusvastane sõit välismaale ja sissesõit NSV Liitu

Seadusvastane välismaale sõit võib esineda rea kuritegude puhul. Nii moodustab seadusvastane välismaale sõit kodumaa reetmise sihiga Vene NFSV KrK § 58^{1a}—58^{1v} ettenähtud kuriteod. Seadusvastane sõit välismaale võib moodustada KrK § 59^{3d} ettenähtud kuriteo. Seadusvastase sõiduga välismaale ja riigipiiri ületamisega on seotud salakaubavedu (KrK § 59^{9} ja 83).

Vene NFSV KrK § 84 näeb ette seadusvastase välismaale sõidu juhud, mis ei kuulu KrK ülaltähendatud paragrahvide alla.

Seadusvastase välismaale sõidu tüüpiliseks näiteks, mida kvalifitseeritakse KrK § 84 järgi, on NSV Liidu kodaniku riigipiiridest väljasõit ilma vastava loata eesmärgiga külastada väljaspool NSVL piire elavaid sugulasi.

Seadusvastase NSV Liitu sissesõidu puhul, mis samuti on ette nähtud KrK § 84, tuleb silmas pidada NSV Liidu konstitutsiooni § 129, mille järgi „NSV Liit annab varjupaigaõiguse välisriikide kodanikele, keda kiusatakse taga töötava rahva huvide kaitsmise, teadusliku tegevuse või rahvusliku vabadusvõitluse pärast". Konstitutsiooni ülaltähendatud paragrahvi alusel välismaalaste ilma passita või vastavate võimude loata ilmumine NSV Liitu konstitutsiooni § 129 poolt lubatud varjupaigaõiguse kasutamiseks ei allu Vene NFSV KrK § 84. Sellele viitab eriti § 84 märkus, mis vajab muutmist vastavalt NSVL konstitutsiooni § 129.

Seadusvastane sissesõit NSV Liitu kontrrevolutsioonilise kuriteo toimepanemise eesmärgil (näit. salakuulamine, diversioonid, kahjurlus jne.) peab tooma kaasa kriminaalvastutuse nende kuritegude ettevalmistuse eest.

§ 160. Transpordi liiklemise julgeolekut kaitsvate eeskirjade rikkumine

I. Ühiskondliku julgeoleku vastu sihitud kuritegude hulka tuleb lugeda ka kuritegusid, mis rikuvad korra ja julgeoleku määrusi raudtee-, vee- ja õhutranspordil.

Raudtee-, vee- ja vooritranspordi liiklemisel korra ja julgeoleku eeskirjade rikkumine on ette nähtud Vene NFSV KrK § 75^1.

Objektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu Teede RK, Merelaevanduse RK, Jõelaevanduse RK, Maanteede Peavalitsuse ja nende organite sundmäärustega seatud liiklemiskorra ja julgeoleku, transpordivara hoidmise, transpordi ebaseadusliku kasutamise ärahoidmise ja tõkestamise ja sanitaar- ja tuletõrje-eeskirjade rikkumist.

§ 75^1 on blankodispositsioon: ta ei näita, milliseid nimelt transpordi eeskirjade rikkumisi jälitatakse kriminaalkorras. Et teada, milliste eeskirjade rikkumisest on juttu § 75^1, tuleb pöörduda NSVL Teede RK ja teiste vastavate määruste poole.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu nii tahtlikku kui ka ettevaatamatut tegu.

Kuriteo *subjektiks* võivad olla ükskõik millised isikud, kes ei ole antud transpordi liigi töötajad. Juhul, kui KrK § 75^1 tähendatud rikkumisi panevad toime transporditöölised, järgneb kriminaalvastutus töödistsipliini rikkumise eest transpordil (KrK § 59^{8v}).

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani või rahatrahv kuni 3000 rublani.

II. Transpordi liiklemise julgeoleku eeskirjade rikkumise eriliik on kuriteod, mis on ette nähtud NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 9. apr. 1941. a. seadluses: 1) omavoliline sõit kaubavaguneis, mida karistatakse kinnipidamisega türmis kuni ühe aastani ja 2) omavoliline ilma vajaduseta rongi pidurdamine hädapiduriga, mille eest karistatakse kinnipidamisega türmis ühest kuni kolme aastani.

Kuivõrd 9. apr. 1941. a. seadlus ei ole kodifitseeritud KrK eriparagrahvina, tuleb selles ettenähtud kuritegusid kvalifitseerida viidates seadlusele.

III. *Õhuliiklemise* korra ja julgeoleku kaitse eeskirjade rikkumine on ette nähtud Vene NFSV KrK § 75⁴.

§ 75⁴ on sõnastatud samuti kui KrK § 75¹, ainult selle erinevusega, et § 75⁴ kõneldakse NSV Liidu Õhukoodeksiga ja Tsiviilõhulaevanduse Peavalitsuse poolt antud õhuliiklemise korra ja julgeoleku eeskirjade rikkumisest. Seepärast kõik, mis on öeldud § 75¹ ettenähtud kuriteo analüüsil selle koosseisu peaelementide kohta, on täielikult kehtiv ka käsiteldava kuriteo kohta.

XXIV peatükk

AMETIALASED KURITEOD

§ 161. Ametialaste kuritegude mõiste ja süsteem

I. Riigiaparaadi ja rahvamasside purunemata side on sotsialistliku demokratismi kõige tähtsamaid ja iseloomulikumaid jooni. „Nõukogude riigiaparaat", ütleb sm. Stalin, „sulab ühte massidega, kuna ta ei või ega tohi olla massidest üle, kui ta tahab end säilitada just nõukogude riigiaparaadina, kuna ta ei või võõrduda neist massidest, kui ta tahab tõesti haarata miljonilised töötajate massid".[1]) Rahva lai kaasatõmbamine riigi valitsemisele, masside alaline kontroll riigiaparaadi tegevuse üle on võimalik ainult sotsialistlikus riigis.

Sotsialistlikus riigis iga ametiisik, iga riigiaparaadi töötaja on rahva teenija, kes on kohustatud ausalt täitma temale pandud kohustused, rangeimalt kinni pidama riiklikust distsipliinist. Ametiisikute kogu tegevus peab olema suunatud sotsialistliku kodumaa hüvele.

Ametiisiku poolt oma teenistuskohuste rikkumine on sotsialistlikus riigis lubamatu nähtus.

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 9. väljaanne, lk. 148.

Seepärast tõstetaksegi liiduvabariikide kriminaalkoodekseis esile eripeatükid, mis näevad ette ametialaseid kuritegusid, s. o. kuritegusid, mis pannakse toime ametiisikute poolt seoses nende teenistusliku tegevusega.

Vene NFSV KrK on ametialastele kuritegudele määratud III peatükk (§ 109—121).

II. Ametialaste kuritegude *üldobjektiks* on sotsialistliku riigiaparaadi korrapärane, sotsialistliku ülesehituse huvidele vastav tegevus. Ükskõik milline ametialastest kuritegudest, olgu see võimukuritarvitus, lohakas suhtumine teenistusse, raiskamine, altkäemaks, võltsimine jne. rikub ühel või teisel määral nõukogude riigiaparaadi korrapärast tegevust. Kuid ametialaste kuritegude objektiks ei ole ainult nõukogude riigiaparaadi korrapärane tegevus selle sõna kitsas tähenduses. Ametialaste kuritegude objektiks võib olla ka ühiskondlike organisatsioonide töö. „Nõukogude riigiaparaat selle sõna sügavas tähenduses", ütles sm. Stalin, „koosneb nõukogudest pluss kõigi ja igasuguste parteiliste ja parteitute organisatsioonide miljonilised ühendused, mis seovad nõukogud kõige laiemate rahvakihtidega, mis liidavad riigiaparaadi ühte miljoniliste massidega ja hävitavad samm-sammult tõkke sarnasusegi riigiaparaadi ja elanikkonna vahel".[1])

III. Oma *objektiivseilt omadustelt* erinevad ametialased kuriteod teistest kuritegudest sellega, et toimepandavad ühiskonnaohtlikud teod on vahetult seotud ametiisikute poolt nende teenistuskohuste täitmisega. Ametialaseid kuritegusid iseloomustab üldreeglina just see, et ühtede või teiste ühiskonnaohtlike tegude kordasaatmiseks kasutab ametiisik oma teenistuslikku seisundit.

Näit. mingi asutise laekur, kasutades temale antud õigust asutise jaoks pangast raha saada, võltsib tšekkidel allkirju ja omastab nende võltsitud tšekkide järgi saadud raha.

Ametiisikute ühiskonnaohtlikud teod, mis pole seoses nende teenistusliku seisundiga, ei too kaasa kriminaalvastutust ametialaseid kuritegusid käsitavate paragrahvide järgi.

NSVL Ülemkohtu Raudteekolleegium (1939. a.) tühistas L.-Donetsi raudtee liinikohtu otsuse K. asjas, kes oli süüdi mõistetud Ukraina NSV KrK § 97 (Vene NFSV KrK § 109) järgi selle eest, et K., olles küttelao ülem, kisendas ja sõimas rõvedate sõnadega tootmisseltsimeheliku kohtu istungil, kusjuures takistas seltsimeheliku kohtu tööd. Seejuures Raudteekolleegium osutas, et K. teod ei ol-

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 9. väljaanne, lk. 149.

nud seotud tema teenistusliku seisundiga ja seepärast ei või neid kvalifitseerida kui ametialast kuritegu ja pani ette kvalifitseerida K. kuritegu Ukraina NSV KrK § 70 (Vene NFSV KrK § 74) järgi kui huligaansust.

Ühiskonnaohtlikud teod, mida ametiisik võib korda saata seoses oma teenistusliku seisundiga, võivad olla kõige mitmekesisema iseloomuga. Ametialaste kuritegude konkreetsed liigid on kirjeldatud Vene NFSV KrK § 109—121. Tuleb siiski silmas pidada, et mitte igasugune ametiisiku mitteseaduspärane tegu, mis tema poolt korda saadetud seoses oma teenistusliku seisundiga, moodustab ametialase kuriteo koosseisu. Ametiisiku üksikuid mitteõigeid tegusid, kuigi korda saadetud oma teenistusliku seisundi kasutamisega, võib vaadelda mitte ametialaste kuritegudena, vaid ainult teenistusliku lohakusena (distsiplinaarne üleastumine). Neil juhtudel ei järgne mitte kriminaal-, vaid distsiplinaarvastutus alluvuse korras.

Kindlaks määrata täpset piiri ametialaste kuritegude ja distsiplinaar-üleastumiste vahel on raske. Ühel tegevusalal, näit. transpordil, kasvab oma iseloomult näilikult isegi tühine ametiisiku tegu tõsiseks kriminaalkuriteoks. Teistel juhtudel oleneb see reast lisatingimustest ja kõigepealt tekitatud kahju suurusest.

Distsiplinaar-üleastumine, erinevalt ametialasest kuriteost, on asutise või ettevõtte sisekorra või teenistus-eeskirjade rikkumine, mis ei too kaasa ühiskonnaohtlikke tagajärgi.

IV. Ametialaste kuritegude üheks iseloomustavaks jooneks on nende *subjekt* — ametiisik.

Vastavalt Vene NFSV KrK § 109 märkusele 1 „ametiisikute all mõistetakse isikuid, kes alaliselt või ajutiselt on ametis riiklikus (nõukogude) asutises või ettevõttes, samuti organisatsioonis või ühenduses, kellele seadusega on pandud teatavad kohused, õigused ja volitused majanduslikkude, administratiivsete, professionaalsete või teiste üleriiklikkude ülesannete teostamisel". Kooskõlas selle märkusega on ametiisik isik, kes on ükskõik millises (tasulises või tasuta) alalises või ajutises, määratud või valitavas ametis ükskõik millises riigiasutises või -ettevõttes.

Nii näit. tuleb ühtemoodi lugeda ametiisikuks asutise juhataja, tema asetäitja, abid, osakondade juhatajad, majandusjuhataja, raamatupidaja, laekur, arveametnik, komandant, kantselei ülem, isikulise laua juhataja jne.

Kui on jutt mingist ettevõttest (vabrikust, tehasest jne.), siis on seal ametiisikuks ettevõtte direktor, töökodade juhatajad ja

kõik muud selle ettevõtte administratiiv-tehnilisse personaali kuuluvad isikud. Kolhoosides on ametiisikuiks kolhoosi juhatuse esimees, juhatuse liikmed, raamatupidaja, arveametnik, laohoidja, farmi juhataja jne.

On täiesti selge, et anda mingit purgivat asutiste, ettevõtete, kolhooside ametiisikute nimekirja on võimatu. Ülal esitati ainult näitlik nõukogude riigi- ja ühiskondliku aparaadi ametiisikute nimekiri.

Kuid ametiisikuiks ei saa lugeda erandita kõiki riigi- ja ühiskondlike asutiste ja -ettevõtete töötajaid. § 109 märkus ei kõnele üldkujul isikuist, kes töötavad selles või teises asutises, vaid isikuist, kes on ajutiselt või alaliselt ametis riigiasutises või -ettevõttes. Sellest järgneb, et tööline ettevõttes või lihtne kolhoosnik ei ole ametiisikud, järelikult ei saa nad ka kanda vastutust ametialaste kuritegude eest.

Praktikas tekkivate vaidlusküsimuste lahendamisel, kas lugeda neid või teisi riigiasutistes ja -ettevõtteis töötavaid isikuid ametiisikuiks, tuleb lähtuda sellest, millised õigused või funktsioonid on neil isikuil. Kui teenistujal on sellised õigused või funktsioonid, et nende kasutamisel ta võib tekitada olulist kahju riigiasutise tööle, tuleb selline teenistuja lugeda ametiisikuks. Nii näiteks arveametnik, kes täidab väikestes asutistes raamatupidaja ülesandeid, võib oma seisundi kasutamisel kahtlemata tekitada tõsist kahju asutisele. Suure ettevõtte arveametnikku aga, kes teeb ainult tehnilist tööd ja kel pole mingisuguseid erilisi teenistuslikke õigusi, ei saa üldreeglina lugeda ametiisikuks. Teenistusliku võltsimise või raiskamise toimepanekul aga vastutab ta § 120 või 116 järgi.

Igal juhul on nii asutistes, ettevõtteis kui sovhoosides ja kolhoosides selliseid teenistujate ja töötajate rühmi, keda üldreeglina ei saa lugeda ametiisikuiks, näit. koristajad, liftiboid, kütjad, käskjalad, kolhoosnikud, sovhooside ja MTJ töölised jne.

NSVL Ülemkohtu Kohtukolleegium (1939. a.) lõpetas L. süüdistusasja KrK § 111 järgi sel põhjusel, et kuigi L., olles kombainitööline, laskis kaotsi minna 40 tsentneril rukkil ja 15 tsentneril nisul 26-hektaariliselt pindalalt, ei saa ta kanda vastutust ametialase kuriteo eest, kuna ta ei ole ametiisik.

Ametiisikud on, vastavalt § 109 märkusele, ka *ühiskondlike organisatsioonide* töölised, kel on kindlad õigused, kohused ja volitused üldriigiliste ülesannete täitmiseks. Selliste ühiskondlike organisatsioonide loetelu on antud NSV Liidu konstitutsiooni § 126.

Seepärast näit. kohaliku komitee esimees, parteikomitee sekretär, vastastikuse abiandmise kassa esimees tuleb lugeda ametiisikuiks.

Nii võib ametialase kuriteo toime panna ainult ametiisik.

Ainult erandlikult, ametialase raiskamise ja omastamise alal (KrK § 116) võib kuriteo subjektiks olla ka mitte-ametiisik (isik, kes täidab riigi- või ühiskondliku asutise mingisugust ülesannet).

Kui iga isik ei või olla ametialase kuriteo toimepanijaks, siis iga isikut võidakse võtta kriminaalvastutusele *osavõtu* eest ametialases kuriteos. Sotsialistlikus riigis mitte ainult ametiisik, vaid iga kodanik peab olema huvitatud riigi- ja ühiskondliku aparaadi korrapärasest tööst. Seepärast riigiaparaadi tegevusele kahju tekitamise eest ei vastuta mitte ainult ametiisik, vaid ka kõik eraisikud, kes kihutasid ametialasele kuriteole või aitasid selle toimepanekul.

V. *Subjektiivsest küljest* iseloomustuvad ametialased kuriteod nii tahtluse kui ka ettevaatamatusega. Kuid enamik ametialaseid kuritegusid eeldab ainult tahtlikku süüd.

VI. Süstematiseerides Vene NFSV KrK III peatükis ettenähtud ametialaseid kuritegusid, tuleb märkida kolm rühma neid.

Esimesse rühma — üldametialased kuriteod — tuleb paigutada sellised kuriteod, mida võib toime panna riigiaparaadi igal alal. Siia kuuluvad kuriteod, nagu võimukuritarvitamine, võimuliialdus, võimutegevusetus, lohakas suhtumine teenistuskohustesse, altkäemaksuvõtmine, andmete avaldamine ja võimu diskrediteerimine.

Teise rühma — spetsiaalsed ametialased kuriteod — tuleb arvata sellised kuriteod, mida võidakse toime panna ainult kindlal, seaduse poolt tähendatud riigiaparaadi alal. Sellesse rühma kuuluvad õigusmõistmisele mittevastava otsuse tegemine, ebaseaduslik kinnipidamine, ebaseaduslik sundtoomine.

Kolmandasse rühma kuuluvad sellised ametialased kuriteod, mille eest ametiisikud kannavad suurendatud vastutust, kui nad panevad toime teenistusalal üldkriminaalkuritegusid. Näit. vara omastamine ametiisiku poolt moodustab eri liiki ametialase kuriteo — ametialase raiskamise, ametiisiku poolt toimepandud võltsimine moodustab ametialase võltsimise.

§ 162. Võimukuritarvitus

I. Vene NFSV KrK § 109 annab üksikasjalise võimukuritarvituse definitsiooni:

„Võimu või teenistusliku seisundi kuritarvitus, s. t. seesugused

ametiisiku teod, mida ta võis toime panna ainuüksi oma teenistusliku seisundi tõttu ja mis, mitte olles tingitud teenistuslikest vajadustest, tõid kaasa tagajärjena asutise või ettevõtte korrapärase töötamise ilmse rikkumise või tekitasid sellele varalist kahju või tõid kaasa ühiskondliku korra või üksikuile kodanikele seadustega tagatud õiguste ja huvide rikkumise, kui ametiisik pani neid tegusid toime süstemaatiliselt või omakasu kaalutlustel või muudes isiklikes huvides, või kuigi nad ei toonud, kuid ametiisiku teades võisid kaasa tuua raskeid tagajärgi."

See keerukas formuleering annab oma olemuselt kahte liiki võimukuritarvituse kirjelduse: 1) võimukuritarvitus ilma raskendavate asjaoludeta ja 2) võimukuritarvitus raskendavate asjaoludega.

II. *Ilma raskendavate asjaoludeta* võimukuritarvituse *objektiks* on riigiaparaadi korrapärane ja normaalne tegevus. Võimukuritarvitus võib olla toime pandud ükskõik millisel riigiaparaadi alal, mispärast see kuulubki üldametialaste kuritegude hulka.

Võimukuritarvituse *objektiivne külg*, nagu see otseselt tuleneb KrK § 109 tekstist, iseloomustub kahe põhielemendiga: 1) ametiisiku tegevus ja 2) selle tegevuse tulemusena saabunud kahjulikud tagajärjed. Seejuures tegevuse ja tagajärgede vahel peab olema põhjuslik side.

Peatume üksikasjalisemalt võimukuritarvituse iga selle elemendi juures.

Ametiisiku *tegevusel* võimukuritarvituse puhul on kaks erisust. Esiteks on see selline ametiisiku tegu, mida ta võis teha *ainult oma teenistusliku seisundi tõttu.* See tunnus, nagu ülal tähendatud, on omane igale ametialasele kuriteole.

Teiseks on see selline ametiisiku tegu, mis *ei olnud tingitud teenistuslikest vajadustest.* Sellest teisest tunnusest tuleb nii aru saada, et ametiisiku tegu oli toime pandud selle või teise asutise, ettevõtte, kolhoosi jne. huvide vastu. Näit. raudtee kassa laekur selle asemel, et anda pileteid järjekorras seisvaile kodanikele, annab tasu eest piletid kõrvalisikuile, kes spekuleerivad piletitega. Laekur tegutseb antud juhul raudtee huvidele vastu, kelle ülesandeks on reisijate tagamine sõidupiletitega.

Kuid, nagu ülalpool oli juba öeldud, võimukuritarvituse kuriteo koosseisuks pole küllalt ametiisiku poolt kirjeldatud teo toimepanemise faktist. Tarvis on veel kahjulike tagajärgede saabumine. Ainult sel tingimusel võib olla juttu võimukuritarvitusest. All-loeteldud tagajärgedest ühe saabumine võib anda võimukuritarvituse koosseisu:

a) *asutise või ettevõtte korrapärase töötamise ilmne rikkumine;* näit. haigla kulutas ebaõigelt magamisesemete muretsemiseks määratud raha, mille tagajärjel haiged polnud küllaldaselt varustatud voodipesuga;

b) *asutisele või ettevõttele varalise kahju tekitamine;* näit. asutise juhataja jagab ebaseaduslikult preemiaid oma kaastöötajaile, mille tagajärjel asutis kaotab suure summa raha;

c) *ühiskondliku korra rikkumine;* näit. magasini juhataja rikub kodanikele kaupade väljaandmise korda, mille tagajärjel tekivad järjekorrad, tülid, arusaamatused jne.;

d) *üksikuile kodanikele seadustega tagatud õiguste ja huvide rikkumine;* näit. passilaua ülem ei registreeri kodanikku, kel on selleks õigus, elukohta sisse.

Võimukuritarvitusel tekkinud kahjulikud tagajärjed võivad, nagu näeme, kuuluda asutise ja ettevõtte tegevuse juurde vahetult või rikkuda ühiskondlikku korda või riivata üksikuile kodanikele seadusega tagatud õigusi ja huve. Kuriteo koosseisuks nõuab KrK § 109 kas või ühe ülaltähendatud tagajärgedest saabumise. Kui võimukuritarvitusel saabub korraga kaks või kolm ülaltähendatud tagajärgedest, võidakse seda arvesse võtta karistuse määramisel.

Võimukuritarvituse olemasoluks on kohuslik, et ametiisiku poolt toimepandud mitteotstarbeka teo ja saabunud kahjulike tagajärgede vahel oleks *põhjuslik seos.*

Põhjuslikust seosest tuleb antud juhul nii aru saada, et saabunud kahjulikud tagajärjed olid ametiisiku mitteotstarbeka tegevuse otseseks resultaadiks. Kohtupraktika annab õieti asjade arutamisel KrK § 109 järgi otsustava tähenduse põhjusliku seose olemasolule.

Gorki raudtee liinikohtu poolt mõisteti KrK § 109 järgi süüdi B., kes tunnistati süüdi selles, et olles vastutav isik metsamaterjali laadimisel, ta andis ebaõigeid korraldusi, mille tagajärjel laadimisplaan täideti ainult 39,5% võrra. NSVL Ülemkohtu pleenum (1939. a.) tegi kindlaks, et metsamaterjalide laadimise plaani mittetäitmine ei tekkinud mitte B. teenistusliku tegevuse tagajärjel, vaid raudtee süü tõttu, kes ei andnud õigeaegselt vaguneid laadimiseks, lõpetas B. süüdistusasja sel põhjusel, et B. tegevuse ja tekkinud kahjulike tagajärgede vahel ei olnud põhjuslikku seost.

Subjektiivne külg võimu kuritarvitusel tuleb võtta eraldi vaatlusele ametiisiku poolt toimepandava teo ja tekkinud taga-

järje suhtes. Toimepandud teo suhtes võib isiku süü olla ainult tahtlik.

Tekkinud tagajärgede suhtes võib süül olla nii tahtlikkuse kui ka ettevaatamatuse vorm.

Võimukuritarvituse *subjektiks* võib olla, nagu iga muu ametialase kuriteo puhul, ainult ametiisik.

Käsiteldav võimukuritarvituse liik moodustab võimukuritarvituse koosseisu ilma raskendavate asjaoludeta. Tuleb pidada silmas, et kuigi selle võimukuritarvituse koosseis on kirjeldatud KrK § 109 (selle paragrahvi esimeses pooles), kuid kriminaalvastutus selle eest järgneb KrK § 112 järgi, mis näeb karistusena ette paranduslikud tööd kuni ühe kuuni, või ametist vallandamise, või juhtiva või vastutava ametikoha pidamise keelu kuni kahe aastani, või tekitatud kahju heastamise kohustuse pealepanemise või ühiskondliku laituse.

III. Ülalkirjeldatud võimukuritarvitus ilma raskendavate asjaoludeta muutub *võimukuritarvituseks raskendavate asjaoludega,* kui on olemas üks alljärgnevaist tingimustest:

a) kuritarvituse süstemaatilisus,

b) rasked tagajärjed või raskete tagajärgede tekkimise võimalus,

c) omakasupüüdlikud kaalutlused või muud isiklikud huvid.

Raskendavate asjaoludega võimukuritarvituse olemasoluks piisab nende kolme tunnuse seast kas või ühe olemasolust. Analüüsime igaühte neist.

Kuritarvituse süstemaatilisus eeldab mitte ainult kuritegelike tegude korduvat sooritamist, vaid ka ametiisiku kindlat hoolimatust nende nõudmiste vastu, mis tulenevad tema teenistuslikust seisundist. Näit. asutise juhataja üldse ei arvesta korda, mis on määratud isikute teenistusse võtmiseks, ja võtab teenistusse omavoliliselt ettevõtteist lahkunuid, ilma vajalike teadmiste ja kogemusteta jne.

Raskete tagajärgede all tuleb mõista asutisele või ettevõttele tunduva kahju tekitamist. Näit. võimukuritarvituse tagajärjel on asutisele tekitatud varalist kahju mitmekümne tuhande rubla eest. Küsimus, kas sel või teisel juhul kutsuti esile rasked tagajärjed või mitte, tuleb lahendada asja faktiliste olude alusel.

Subjektiivsest küljest on raskete tagajärgede suhtes küllalt ettevaatamatust süüst.

Sel juhul, kui võimukuritarvitus ei toonud kaasa raskeid tagajärgi, kuid teadvalt (nagu on öeldud KrK § 109) võis kaasa tuua

raskeid tagajärgi, on vajalik vähimalt kaudse tahtluse olemasolu — nende tagajärgede teadlik lubamine ametiisiku poolt.

Omakasupüüdlik või muu isiklik huvi väljendub materiaalses, varalises huvis. Näit. hoiukassa juhataja saab kätte võidud, mis langenud kodanike poolt hoiukassasse hoiule antud obligatsioonidele. „Muu isiklik" huvi haarab kõik muud isiklikku laadi motiivid — tahte teenet osutada, kätte maksta jne.

IV. Võimukuritarvituse koosseisu analüüsil tuleb silmas pidada, et antud koosseis sisaldab rea tunnuseid, mis on omased peaaegu kõigile ametialastele kuritegudele (näit. ametiisiku otstarbetud teod teenistuse alal, kindlate kahjulike tagajärgede saabumine jt.). Sellelt seisukohalt sisaldab KrK § 109 nagu ametialase kuriteo liigi definitsiooni. Seetõttu tuleb § 109 poole pöörduda ainult neil juhtudel, kui pole spetsiaalset paragrahvi, mis näeb ette ühe või teise ametialase kuriteo. Näit. ametialane raiskamine (KrK § 116) sisaldab kõik need tunnused, mis on tähendatud KrK § 109, kuna aga ametialane raiskamine on ette nähtud eri paragrahvis, ei või seda kvalifitseerida KrK § 109 järgi. NSVL Ülemkohtu pleenum (1939. a.) kvalifitseeris P. ja G. poolt toimepandud kuriteod Vene NFSV KrK § 109 järgi ümber Vene NFSV KrK § 116 1. lõike ja § 120 1. lõike järgi sel põhjusel, et P. ja G. panid toime võltsimise, mis oli seoses riigi raha omastamisega, s. o. ühiskonnaohtlik tegu, mis on otseselt ette nähtud Vene NFSV KrK § 120 ja 116.

Võimukuritarvitust, mis langeb Vene NFSV KrK § 109 tunnuste alla, *karistatakse* vabaduskaotusega mitte alla kuue kuu.

§ 163. Võimuliialdus

Võimuliialduse mõiste annab KrK § 110: „võimuliialdus või teenistuslikkude volituste ületamine, s. t. tegude toimepanemine, mis ilmselt ületavad seadusega nende toimepanijale antud õiguste ja volituste piire".

Võimuliialduse *objektiks* on nõukogude riigiaparaadi korrapärane, normaalne tegevus.

Objektiivsest küljest seisneb võimuliialdamine tegude sooritamises, mis „ilmselt ületavad nende toimepanijale antud õiguste ja volituste piire".

Kuid ainult ülaltähendatud tegude sooritamise fakt ei moodusta veel võimuliialduse koosseisu. KrK § 110 teksti mõttest järgneb, et võimuliialduse koosseisuks nagu võimukuritarvitusekski on tarvis kahjulike tagajärgede saabumine. Kahjulikud tagajärjed võimuliialduse nagu võimukuritarvitusegi puhul võivad

olla nelja liiki: a) asutise või ettevõtte korrapärase töö rikkumine või b) asutisele või ettevõttele varalise kahju tekitamine või c) ühiskondliku korra rikkumine või d) üksikute kodanike seadustega tagatud õiguste ja huvide rikkumine.

Kuna ülaltähendatud kahjulike tagajärgede analüüs on antud eespool, võimukuritarvituse koosseisu vaatlemisel, pole vajadust neid tagajärgi seletada.

Võimuliialduse koosseisuks on vajalik, et ametiisiku tegude ja saabuvate kahjulike tagajärgede vahel oleks põhjuslik seos.

Subjektiivsest küljest peab tegu ise võimuliialduse puhul olema tahtlik: ametiisik teab, et astub oma õigustest või volitustest üle. Kahjulike tagajärgede suhtes aga võimuliialdaja võib tegutseda nii tahtlikult kui ettevaatamatult. Võimuliialduse subjektiivse külje suhtes on võimalikud needsamad süüdluse variandid, mis võimukuritarvituse puhul.

Võimuliialduse *subjektiks* võib olla ainult ametiisik.

Kirjeldatud kuriteo koosseis moodustab võimuliialduse ilma raskendavate asjaoludeta, mis toob kaasa kriminaalvastutuse KrK § 112 2. lõike järgi.

KrK § 110 järgi aga jälitatakse võimuliialdust ainult ühe alljärgneva *raskendava* asjaolu olemasolul, mis näidatud ka KrK § 109: a) süstemaatilisus või b) rasked tagajärjed või c) omakasupüüdlik või muu isiklik huvi.

Kõik, mis öeldi nende tunnuste kohta võimukuritarvituse analüüsil, on täielikult kehtiv ka võimuliialduse kohta.

Võimuliialdust raskendavail asjaoludel *karistatakse* vabaduskaotusega mitte alla kuue kuu.

Peale käsiteldud kahe võimuliialduse liigi näeb KrK § 110 2. lõige ette veel eriti ohtliku võimuliialduse liigi. See on võimuliialdus, millega „kaasnesid vägivald, relva kasutamine või kannatanut piinavad või tema isiku väärikust solvavad teod".

Kuna võimuliialdus, millega kaasneb vägivald või kannatanu solvamine, on eriti ohtlik, näeb KrK § 110 2. lõige selle eest karistuseks ette vabaduskaotuse mitte alla kahe aasta.

§ 164. Võimutegevusetus

Võimutegevusetust, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 111, defineeritakse kui „ametiisiku poolt tegude mittetäitmist, mis ta oma teenistuskohuste tõttu pidi täitma".

Objektiivsest küljest võimutegevusetus, erinevalt võimukuritarvitusest ja võimuliialdusest, eeldab ametiisiku kuritegelikku tegevusetust. Võimukuritarvitusel ja võimuliialdusel ametiisik

sooritab mitteõiguspäraseid tegusid teenistuse alal, võimutegevusetuse puhul aga ametiisik *ei soorita* neid tegusid, mida ta oma teenistuskohuste tõttu pidi täitma. Näiteks võimuesindaja ei võta tarvitusele mingisuguseid abinõusid tema nähes toimuvate huligaansete tegude takistamiseks ega pea kinni huligaani.

Tuleb tähendada, et kohtupraktikas sageli kvalifitseeritakse ametiisiku võimutegevusetust ekslikult võimukuritarvitusena KrK § 109 järgi, mis on otsene KrK nõudmiste rikkumine.

Kinešemski rajooni rahvakohus mõistis Vene NFSV KrK § 109 järgi süüdi Šuiski-Kalitski telliskivitehaste direktori S. selle eest, et ta õigeaegselt ei võtnud tarvitusele tulikahjuvastaseid abinõusid tehaseis, mille tagajärjel oli raskendatud Šuiski telliskivitehases tekkinud tulikahju kustutamine. NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium (1939. a.), mitte leides S. tegevusetuses võimukuritarvituse tunnuseid, kvalifitseeris kuriteo ümber KrK § 111 järgi kui võimutegevusetuse.

Võimutegevusetuse koosseisuks on vajalik mitte ainult ametiisiku poolt tema peale pandud teenistuskohuste mittetäitmine, vaid ka selle tõttu kahjulike tagajärgede saabumine. Sellele viitab KrK § 111 otseselt sõnadega „§ 109 ettenähtud tunnuste olemasolul". Sellest KrK § 111 viitest tuleb teha järeldus, et võimutegevusetuse koosseisuks on vajalik, et võimutegevusetus kutsuks esile ühe alljärgnevaist tagajärgedest:

a) asutise või ettevõtte korrapärase tegevuse rikkumise,
b) varalise kahju tekitamise,
c) ühiskondliku korra rikkumise,
d) üksikute kodanike õiguste ja huvide rikkumise.

Nii näiteks kooli majandusjuhataja ei muretse õigeaegse puude hankimise eest koolile, mille tagajärjel koolitöö katkestati mõneks päevaks. Selles näites ametiisiku võimutegevusetus rikkus asutise korrapärast tegevust.

Subjektiivsest küljest võib võimutegevusetus olla nii tahtlik kui ka ettevaatamatu.

Ametiisik kas teab, et ta ei täida kohuseid, mida ta teenistuskohuste järgi peab täitma, või ta ei tea seda, aga asjaolude järgi pidi teadma. Saabunud tagajärgede suhtes võib ametiisiku süüdlus samuti olla nii tahtlus kui ka ettevaatamatus. Ametiisiku süüdluse tagajärgede suhtes on kohaldatav kõik see, mis öeldi võimukuritarvituse puhul.

Võimutegevusetuse *subjektiks* võib olla iga ametiisik.

Ülal käsiteldud võimutegevusetus kui *võimutegevusetus raskendavate asjaoludeta* toob kaasa kriminaalvastutuse Vene NFSV KrK § 112 2. lõike järgi.

KrK § 111 järgi järgneb vastutus ainult ühe võimutegevusetuse raskendava asjaolu olemasolul, mis tähendatud § 109 teises pooles.

Kõik, mis on öeldud nende asjaolude kohta võimukuritarvituse käsitlusel, kuulub täiel määral ka võimutegevusetuse kohta.

Võimutegevusetust raskendavail asjaoludel *karistatakse* vabaduskaotusega kuni kolme aastani.

§ 165. Lohakas suhtumine teenistusse

KrK § 111 defineerib lohakat suhtumist teenistusse järgmiselt: „teenistusega pealepandud kohustesse hooletu ja kohusetundetu suhtumine, mis toob kaasa viivituse, asjaajamise ja aruandluse aegluse ja teisi teenistuslikke korratusi".

Objektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu ametiisiku mitte küllalt hoolsat suhtumist tema peale pandud kohustesse. Seejuures hooletu ja kohusetundetu suhtumine teenistusse iseloomustub mitte ametiisiku üksiku isoleeritud teoga või tegevusetusega, vaid isiku tegevuse (või tegevusetuse) mõnesuguse süsteemiga, mis tunnistab tema üldisest kuritegelikust suhtumisest teenistusse. Näiteks raamatupidaja süstemaatiliselt ei hooli rahandus-aruande koostamisest; asutise juhataja, rahatšekke alla kirjutades üldreeglina ei tunne huvi, milliseiks vajadusteks võetakse pangast raha.

Lohaka teenistusse suhtumise koosseisuks ei ole küllalt ainult hooletu ja kohusetundetu teenistusse suhtumise faktist, vaid on vajalik KrK § 109 ette nähtud tagajärgede saabumine sellisele teenistusse suhtumisele.

Nende tagajärgede analüüs on antud eespool. Objektiivsest küljest tuleb veel märkida, et KrK § 111 näeb ette rea tunnuseid, mis on spetsiifilised teenistuslikule lohakusele: viivitus, asjaajamise ja aruandluse aeglus ja muud tagajärjed, mille hulka tuleb eriti lugeda ka *bürokratismi.*

Kohtupraktikas kvalifitseeritakse sageli ametiisiku hooletut või kohusetundetut suhtumist oma kohustesse KrK § 109 järgi kui võimukuritarvitust, mis on otsene seaduse rikkumine.

Naltšiki linna rahvakohus mõistis Vene NFSV KrK § 109 järgi S. süüdi selle eest, et olles magasini juhatajaks ta kuritegelikult lohakalt suhtus tema peale pandud kohustesse, eriti ei kontrollinud sugugi magasini materiaalselt vastutavate töötajate tegevust, mille

tagajärjel viimased, kasutades kontrolli puudumist, riisusid 31 705 rubla. NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium (1939. a.) kvalifitseeris S. kuriteo ümber KrK § 111 järgi, mitte leides tema tegevuses võimukuritarvitust, vaid ainult teenistuslikku lohakust.

Samuti nagu võimukuritarvituse, võimuliialduse ja võimutegevusetuse puhul on teenistusliku lohakuse koosseisuks tarvis põhjusliku seose olemasolu isiku hooletu ja kohusetundetu teenistusse suhtumise ja saabuvate tagajärgede vahel. Kohtuorganid ei pea seda nõuet alati silmas.

Alma-Ata rahvakohtu otsusega mõisteti J. Vene NFSV KrK § 111 järgi süüdi selle eest, et olles majakomandant lubas lohakust töös — ei jälginud korstnate seisukorda, ei täitnud sel alal administratsiooni korraldusi. Selle tagajärg oli tulikahju, mis tekitas kahju 2704 rubla eest. Kuid asjas leiduvaist andmeist nähtus, et tulikahju tekkis majas, millega J. ei olnud mingisugust tegemist, kuna järelevalve selle maja üle kuulus ehitusorganisatsioonile. Kuna puudus põhjuslik seos J. lohakuse ja saabunud tagajärje vahel, tühistas NSVL Ülemkohtu Kohtukolleegium (1938. a.) otsuse J. suhtes ja lõpetas asja menetluse.

Teenistusliku lohakuse *subjektiivne külg* on kirjeldatud seaduses endas. KrK § 111 kõneleb *„hooletust ja kohusetundetust suhtumisest oma kohustesse"*. Hooletu suhtumine eeldab juhtumeid, kus ametiisik tegutseb ettevaatamatult, s. o. kus isik ei tea, et tema teod on hooletus teenistuses. Seejuures kahjulike tagajärgede saabumise suhtes võib süü olla ainult ettevaatamatu.

Kohusetundetu suhtumise puhul teenistusse võib psüühiline vahekord teoga olla tahtlik, kahjulike tagajärgede saabumise suhtes aga nii ettevaatamatu kui tahtlik, kuid kaudse tahtlusega.

Ülalkirjeldatud teenistuslik lohakus peab kaasa tooma kriminaalvastutuse KrK § 112 2. lõike järgi kui teenistuslik lohakus ilma raskendavate asjaoludeta.

KrK § 111 järgi jälitatakse teenistuslikku lohakust ainult ühe, KrK § 109 näidatud raskendava tunnuse olemasolul:

a) süstemaatilisus,

b) kahjulike tagajärgede saabumine.

Kolmas raskendav asjaolu, mis tähendatud KrK § 109, — omakasupüüdlik või muu isiklik huvi — ei ole kohaldatav teenistuslikule lohakusele.

Teenistuslikku lohakust ühe ülaltähendatud tunnuse olemasolul karistatakse vabaduskaotusega kuni kolme aastani.

§ 166. Võimukuritarvituse, võimuliialduse, võimutegevusetuse ja lohaka teenistuskohustesse suhtumise eriti ohtlikud liigid

Eespool vaadeldi kaht liiki võimukuritarvitust, võimuliialdust, võimutegevusetust ja teenistuslikku lohakust (ilma raskendavate asjaoludeta ja raskendavate asjaoludega).

KrK näeb ette veel ühe mainitud kuritegude liigi — see on eriti ohtlik liik võimukuritarvitust, võimuliialdust, võimutegevusetust ja teenistuslikku lohakust (Vene NFSV KrK § 112, 1. lõige).

Sellele eriti ohtlikule võimukuritarvituse, võimuliialduse, võimutegevusetuse ja teenistusliku lohakuse liigile on omased kolm järgmist tunnust:

1) kuritegu on toime pandud valitsemise, tootmise, kaubanduse, krediidi või transpordi keskaparaadis;

2) kuritegu on toime pandud isiku poolt, kes vastutab keskaparaadi töö eest täielikult või osaliselt;

3) kuriteo tagajärjeks oli selle aparaadi laostumine.

Keskaparaadi all, millest kõneleb KrK § 112 1. lõige, tuleb mõista organit, kes juhib allorganite võrku keskuses või kohapeal. Aparaadi laostumise all tuleb mõista aparaadi viimist sellisesse seisukorda, et aparaadi edaspidine funktsioneerimine tekkinud tingimustes on võimatu.

Subjektiivsest küljest eeldavad vaadeldavad kuriteod tahtlikku tegu. Kui süüdlasel esineb kontrrevolutsiooniline tahtlus, suunatud aparaadi laostamisele, tuleb kuritegu kvalifitseerida kahjurlusena (Vene NFSV KrK § 58[7]).

Käsiteldava võimukuritarvituse, võimuliialduse, võimutegevusetuse ja teenistusliku lohakuse liigi *subjektiks* ei või olla iga ametiisik, vaid ainult *keskaparaadi juhataja* või teda asendav isik.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium (1939. a.) kvalifitseeris G. ja P. kuriteo Armeenia NSV KrK § 138 1. lõike järgi (Vene NFSV KrK § 112 1. lõige) ümber § 137 järgi (Vene NFSV KrK § 111) sel põhjusel, et kuigi G. ja P. lubasid teenistuslikku lohakust, kuid olles kolhoosi ametiisikud nad ei olnud keskaparaadi juhatajad, keda peab silmas Armeenia NSV KrK § 138 1. lõige.

Võimukuritarvituse, võimuliialduse, võimutegevusetuse ja teenistuskohustesse lohaka suhtumise eriti ohtlikku liiki *karistatakse* vabaduskaotusega mitte alla kahe aasta.

§ 167. Võimu diskrediteerimine

Võimu diskrediteerimise kui ametialase kuriteo erisus on see, et selle kuriteo koosseisuks ei ole kohuslik ametiisiku poolt kuritegelike tegude toimepanemine, mis on seoses teenistuskohuste täitmisega.

Käsiteldava kuriteo *objektiivne külg*, mis on kirjeldatud KrK § 113, seisneb ametiisiku poolt tegude sooritamises, mis „ei ole küll seoses tema teenistuskohustega, kuid töötava rahva silmis ilmselt õõnestavad nende võimuorganite väärikust ja autoriteeti, kelle esindajaks on ametiisik". Nii tuleb igasugust võimuesindajate tegevust, mis võib õõnestada võimuorganite autoriteeti, hinnata kui võimu diskrediteerimist.

Võimu diskrediteerimine võib olla kahte liiki: 1) seotud teenistuskohuste täitmisega ja 2) sellega mitte seotud. Teenistuskohuste täitmisega seotud võimu diskrediteerimine esineb tegelikult iga ametialase kuriteo juures, näit. võimukuritarvituse, võimuliialduse, altkäemaksu võtmise, raiskamise jne. juures. Sellest tuleb teha järeldus, et seadus KrK § 113 peab silmas ainult selliseid teenistuskohuste täitmisega seotud võimu diskrediteerimise juhtumeid, kui süüdlase teos sisalduvad *ainult* võimu diskrediteerimise tunnused, kuna mingisuguse teise ametialase kuriteo tunnused puuduvad. Näit. miilitsa jaoskonna korrapidaja, võttes vastu tema poole pöörduvaid kodanikke, kisendab toorelt nende peale, sõimab neid jne. Antud juhul on võimu diskrediteerimine seotud ametiisiku poolt tema teenistuskohuste täitmisega.

Võimu diskrediteerimine, mis pole seotud teenistuskohuste täitmisega, eeldab ametiisiku poolt avalikult selliste tegude sooritamist (väljaspool teenistust), mis õõnestavad võimuorganite prestiiži, näit. rahvakohtunik avalikus kohas norib tüli, kisendab sõimu- ja rõvedaid sõnu.

Võimu diskrediteerimise erisuseks on ka see, et kuriteo *subjektina* ei või esineda siin mitte iga ametiisik, vaid ainult võimuesindaja.

Subjektiivsest küljest eeldab võimu diskrediteerimine süü olemasolu kaudse tahtluse või ettevaatamatuse näol.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani või Vene NFSV KrK § 112 2. lõikes ettenähtud karistus.

§ 168. Altkäemaks

I. Kehtivas KrK on ette nähtud kolm eri koosseisu, mis kuuluvad altkäemaku juurde: a) altkäemaksu saamine, b) altkäemaksu andmine ja c) altkäemaksu provokatsioon.

Vene NFSV KrK § 117 näeb ette „ametiisiku poolt isiklikult või vahendajate kaudu ükskõik mis kujul altkäemaksu andja huvides mingi teo toimepanemist või tegemata jätmist, mille ametiisik võis või pidi toime panema ainuüksi oma teenistusliku seisundi tõttu".

Objektiivsest küljest avaldub antud kuritegu ametiisiku poolt altkäemaksu saamises. Altkäemaksu all tuleb mõista igasugust materiaalset tasu, mis ametiisik saab mitte seadusega määratud korras (töötasu jne.), vaid era viisil. See materiaalne tasu võib esineda raha, asjade, produktide, samuti materiaalsete teenete osutamise näol (näit. korteri andmine jne.). Materiaalne tasu altkäemaksu juures on seotud ametiisiku poolt teenistuskohuste täitmisega või mittetäitmisega selle materiaalse tasu andja huvides. Näit. ametiisik vabastab altkäemaksu eest altkäemaksu andja maksu maksmisest, uurimisala töötaja altkäemaksu eest ei võta altkäemaksu andjat kriminaalvastutusele, kuigi viimane saatis korda kuriteo.

Käsiteldava kuriteo lõpetatud koosseisuks on vajalik altkäemaksu vastuvõtmise fakt. Seepärast pole kuriteo lõpetamiseks tähtis, kas altkäemaksu võtnud ametiisik jõudis maksu eest lubatud teo sooritada.

Subjektiivsest küljest eeldab altkäemaksu saamine ainult tahtlikku tegu ja seejuures otsese tahtluse näol.

Altkäemaksu saamise *subjektiks* võib olla iga ametiisik.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

§ 117 2. lõige näeb ette kvalifitseeritud altkäemaksu saamise. Kvalifitseerivaiks asjaoludeks altkäemaksu saamisel on: 1) varem altkäemaksu eest karistatud olemine või korduv altkäemaksu võtmine, 2) altkäemaksu väljapressimine ja 3) ametiisiku vastutav seisund.

Altkäemaksu *väljapressimise* all tuleb mõista psüühilist mõjutamist (ähvardused, hirmutamised jne.), mida rakendatakse altkäemaksu saamiseks.

Küsimus ametiisiku *vastutavast seisundist* tuleb otsustada igal üksikul juhul olenevalt konkreetseist asjaoludest.

Kvalifitseeritud altkäemaksu saamist *karistatakse* vabaduskaotusega mitte alla kahe aasta ühes vara konfiskeerimisega.

II. Nõukogude kriminaalseadused karistavad mitte ainult ametiisikuid, kes võtavad altkäemaksu, vaid ka isikuid, kes annavad altkäemaksu või tegutsevad vahendajana altkäemaksu edasiandmisel.

Altkäemaksu andvaid isikuid lubab Vene NFSV KrK § 118 va-

bastada kriminaalvastutusest eriliste tingimuste olemasolul, ja nimelt: a) väljapressimine altkäemaksu andjalt ja b) altkäemaksu andja viibimatul ja vabatahtlikul teatamisel juhtunust.

Kriminaalvastutusest vabastamiseks altkäemaksu andmise eest piisab kas või ühest ülaltähendatud tingimustest.

Viibimata teatamine eeldab teatamist esimesel võimalusel selleks pärast altkäemaksu andmist.

Vabatahtlik teatamine tähendab altkäemaksu andja teatamist ilma administratsiooni või kohtu-uurimisorganite sellekohase ettepanekuta.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium (1939. a.) lõpetas Tš. süüdistusasja KrK § 118 järgi sel põhjusel, et Tš., andnud altkäemaksu temale Moskvas elamisloa andmise eest, teatas sellest ise uurimisvõimudele ja taotles visalt, et asi oleks algatatud kõigi altkäemaksu saamises süüdlaste vastu.

III. Altkäemaksu provokatsioon (Vene NFSV KrK § 119) on ametiisiku poolt teadvalt olukorra ja tingimuste loomine, mis kutsuvad välja altkäemaksu pakkumise või saamise, sihil, et sellega paljastada altkäemaksu andjat või võtjat.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

§ 169. Õigusmõistmisele mittevastava otsuse tegemine

See kuritegu on ette nähtud Vene NFSV KrK § 114. Selle kuriteo *vahetuks* kallaletungi objektiks on sotsialistliku õigusmõistmise korrapärane talitlus.

Objektiivsest küljest eeldab kuritegu õigusmõistmisele mittevastava kriminaal- ja tsiviilotsuse või määruse tegemist. Kuriteo koosseisuks ei ole tähtis, missugune kohus (rahva-, oblasti- jne.) tegi õigusmõistmisele mittevastava kriminaal-, tsiviilotsuse või määruse.

Kriminaal-, tsiviilotsused ja määrused loetakse õigusmõistmisele mittevastavaks siis, kui nad teadvalt moonutavad tõelisi asjaolusid, teadvalt mitteõieti kvalifitseerivad süüaluse tegevust, mõistavad talle teadvalt ebaõige karistuse, teadvalt mõistavad süütu süüdi või süüdlase õigeks, rahuldavad teadvalt tõendamata hagi või lükkavad tagasi hagi, mis on vaieldamatult tõestatud.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu ainult tahtlikku süüd ja seejuures ainult otsese tahtluse näol. Peale selle on nõutav, et kohtunikul, kes teeb teadvalt õigusmõistmisele mittevastava kriminaal- või tsiviilotsuse, oleks spetsiaalne eesmärk — omakasu-

püüdlik või muu isikliku huviga. Näit. kohtunik, soovides õiendada isiklikke arveid kohtualusega, teeb teadvalt õigusmõistmisele mittevastava kriminaalotsuse või altkäemaksu eest tsiviilotsuse.

Kuriteo *subjektiks* võivad olla kohtunikud ja rahvakaasistujad, kes võtsid osa teadvalt õigusmõistmisele mittevastava kriminaal- või tsiviilotsuse tegemisest. Rahvakaasistujad kannavad kriminaalvastutust mitteõige kriminaal- või tsiviilotsuse eest muidugi sel juhul, kui nad on teadlikud sellest, et tehakse ilmselt õigusmõistmisele mittevastav kriminaal- või tsiviilotsus.

Karistus — vabaduskaotus mitte alla kahe aasta.

§ 170. Ebaseaduslik kinnipidamine, sundtoomine ja ülekuulamine

Vene NFSV KrK § 115 näeb ette oma olemuselt eri ja spetsiaalsed võimuliialduse juhud, mis seisnevad:

a) ebaseaduslikus kinnipidamises ja sundtoomises (1. lõige),

b) tunnistuse andmisele sundimises ebaseaduslike vahenditega (2. lõige) ja

c) vahistamises (2. lõige).

I. *Ebaseaduslik kinnipidamine* on tahtlik seadusvastane vabaduskaotus.

Vahe „ebaseadusliku kinnipidamise", mis on ette nähtud § 115 1. lõikes ja „vahistamise" vahel, mis on ette nähtud 2. lõikes, on see, et teisel juhul peab seadus silmas vabaduskaotust kui tõkkeabinõu, mida on kohaldatud isiklikel või omakasupüüdlikel motiividel; esimesel juhul on kuriteo koosseis ka siis olemas, kui ametiisik rikkus seadust, kuigi juhindudes teenistushuvidest.

Ebaseaduslik sundtoomine on isiku seadusvastane sunniviisiline toimetamine kohtusse või uurimisorganisse tunnistuse andmiseks või ekspertiisiks.

Tuleb silmas pidada, et nii ebaseadusliku sundtoomise kui ka ebaseadusliku kinnipidamise eest võib KrK § 115 järgi kriminaalvastutusele võtta ainult ametiisikuid.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium (1939. a.) lõpetas P. süüdistusasja Ukraina NSV KrK § 103 (Vene NFSV KrK § 115 1. lõige) järgi, keda süüdistati selles, et ta, olles kolhoosi valvuriks, pidas kinni naiskodaniku, kes püüdis oma vajadusteks võtta kolhoosi õlgi. Kohtu kolleegium osutas, et P., olles mitteametiisik, ei saa olla vastutav ametialase kuriteo eest.

Eraisiku poolt toimepandud ebaseadusliku vabaduse võtmise eest järgneb kriminaalvastutus Vene NFSV KrK § 147 järgi.

Karistuseks ebaseadusliku kinnipidamise või ebaseadusliku sundtoomise eest on vabaduskaotus kuni ühe aastani.

II. *Tunnistuse andmisele sundimine* on seadusvastane tahtlik isiku mõjutamine (füüsiline või psüühiline) eesmärgiga kallutada teda teatud tunnistuste andmisele.

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani.

§ 171. Ametialane raiskamine

Ametialane omastamine ja raiskamine, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 116, on tahtlik seadusvastane ametiisiku poolt tema kätte teenistuse tõttu usaldatud vara muutmine oma omandiks.

Käsiteldava kuriteo *objektiks* võib olla nii riigi- kui ühiskondlik vara kui ka üksikute kodanike vara, kui see on riigi- või ühiskondlike asutiste käsutuses. Eraviisiliselt tema kätte antud vara, näit. hoidmiseks, omastamine ametiisiku poolt ei moodusta selle kuriteo koosseisu.

Ametialaste raiskamiste ja omastamiste *objektiivne külg* seisneb riigiasutise või ühiskondliku organisatsiooni käsutada oleva vara seadusvastases muutmises oma omandiks.

Ametialase raiskamise ja omastamise jaoks on vajalik *teenistuse tõttu kätte usaldatud* vara omastamine. Seepärast, kui ametiisik omastab vara, mis ei ole tema kui ametiisiku käsutuses, langeb ta kriminaalvastutuse alla mitte ametialase omastamise, vaid riigiasutisest varguse eest.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu ainult tahtlikku tegu, kusjuures tahtlus võib olla ainult otsene.

Raiskamise kui ametialase kuriteo erisuseks on see, et selle kuriteo *subjektiks* võivad olla mitte ainult ameti-, vaid ka eraisikud, millele otse viitab § 116, kõneldes *riikliku või ühiskondliku asutise ülesandel mingit kohust täitvast isikust.* Seepärast tuleb KrK § 116 järgi kvalifitseerida näit. riigiraha omastamist, mis toime pandud eraisiku poolt, kellele asutis tegi ülesandeks see raha posti teel ära saata.

Ametialane raiskamine ja omastamine on KrK ette nähtud kahel kujul: lihtne ja kvalifitseeritud.

Lihtne raiskamine ja omastamine eeldab neid tegusid ilma KrK § 116 2. lõikes tähendatud raskendavate asjaoludeta.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

Eriti tähtsate riiklike väärtuste raiskamine ja omastamine või nende kuritegude toimepanemine ametiisiku poolt, kel on erilised volitused, moodustavad nende kuritegude *kvalifitseeritud* liigi.

Küsimus, millist ametiisikut tuleb lugeda eriliste volitustega varustatuks, oleneb asutise enda iseloomust ja tuleb otsustada faktiliste asjaolude alusel.

Karistus kvalifitseeritud raiskamise või omastamise eest on vabaduskaotus mitte alla kahe aasta ühes vara konfiskeerimisega.

Seejuures puudujäävate toiduainete väärtus tuleb süüdlastelt sisse nõuda turuhindade järgi, tööstuskaupade väärtus — kommertshindade järgi viiekordses suuruses (NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 10. juunist 1943. a.).

Eriti tähtsate riiklike väärtuste raiskamise või omastamise eest võib järgneda kriminaalvastutus ka 7. aug. 1932. a. seaduse järgi.

§ 172. Teenistusalane võltsimine

Teenistusalase võltsimise (Vene NFSV KrK § 120) *objektiks* on nõukogude riigiaparaadi korrapärane tegevus.

Võltsimise *objektiivsed omadused* seisnevad ametiisiku poolt teadvalt valede andmete sissekandmises ametlikesse dokumentidesse, ümbertegemises, kaapimises või teise kuupäevaga märkimises, samuti teadvalt valede dokumentide koostamises või raamatuisse teadvalt valede sissekannete tegemises.

Subjektiivsest küljest eeldab võltsimine otsese tahtlusega tegu. Seejuures nõutakse § 120 1. lõike järgi peale selle veel omakasupüüdliku sihi olemasolu.

Võltsimise *subjektiks* võib olla iga ametiisik.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

Teenistusalast võltsimist, mis toime pandud ilma omakasupüüdlike motiivideta, jälitatakse § 120 2. lõike järgi, kohaldades KrK § 112 2. lõikes tähendatud karistusi.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegiumi määrusega (1939. a.) kvalifitseeriti P. tegu KrK § 120 1. lõike järgi ümber sama paragrahvi 2. lõike järgi sel alusel, et kuigi P. pani toime teenistusalase võltsimise (esitas võltsitud arved eraisikuilt tema poolt ostetud tööriistade kohta), kuid tema teos puudus omakasupüüdlik siht.

XXV peatükk

MAJANDUSLIKUD KURITEOD

§ 173. Majanduslike kuritegude mõiste ja süsteem

NSV Liidu majandusliku aluse moodustavad sotsialistlik majandussüsteem ja sotsialistlik omand. Sotsialistliku riigi kogu majan-

duslik tegevus „määratakse ja suunatakse riikliku rahvamajandusplaaniga ühiskondliku rikkuse suurendamise, töötava rahva ainelise ja kultuurilise taseme järjekindla tõusu, NSV Liidu sõltumatuse kindlustamise ja ta kaitsevõime tugevdamise huvides" (NSV Liidu konstitutsiooni § 11). Sotsialistlik riik on igakülgselt huvitatud sotsialistliku majanduse korrapärasest funktsioneerimisest ja edukast arenemisest. Iga majanduslik ettevõte sotsialistlikus riigis töötab täpselt väljatöötatud plaani kohaselt, kindlustades sellega ühise rahvamajandusplaani täitmist.

Ebamajanduslik ja plaanitu asjaajamine, halvakvaliteedilise ja mittestandardilise toodangu väljalaskmine, demonteeritud ja liigsete seadmete ja materjalide müük kõrvale rikuvad sotsialistliku majanduse korrapärast funktsioneerimist, on ühiskonnaohtlikud teod ja on seepärast ette nähtud liiduvabariikide kriminaalkoodeksite eripeatükkides majanduslike kuritegude kohta.

Tuleb silmas pidada, et peatükis majanduslike kuritegude kohta ei ole antud kaugeltki nende kuritegude täielik loetelu ja mõned neist on ette nähtud peatükis valitsemiskorra-vastaste kuritegude kohta. Nii näiteks spekulatsioon, kaubanduseeskirjade rikkumine, maksueeskirjade rikkumised jm. leiduvad peatükis valitsemiskorra-vastaste kuritegude kohta. Kõik majanduslikud kuriteod, mis on ette nähtud nii peatükis majanduslike kuritegude kohta kui KrK eriosa muudes peatükkides, võib jagada järgmistesse rühmadesse:

1) *Üldised majanduslikud kuriteod,* mis pole suunatud mitte mingi üksiku majandusharu vastu, vaid ükskõik millise majandusharu vastu. Siia kuuluvad kõigepealt sellised kuriteod, nagu ebamajanduslikkus, halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmine jt.

2) *Spetsiaalsed majanduslikud kuriteod,* mis on suunatud teatud kindla majanduseriharu vastu, näiteks kuriteod kaubanduse alal (spekulatsioon jt.), kuriteod, mis seoses ebaseadusliku tegutsemisega tööndusalal (näit. kalatööndusalal tegutsemise eeskirjade rikkumine jt.), kuriteod riigi rahanduslike huvide vastu (maksude mittemaksmine jt.).

Käesolevas peatükis võetakse vaatlusele ainult kõige sagedamini kohtupraktikas esinevad majanduslikud kuriteod.

§ 174. Ebamajanduslikkus

Vene NFSV KrK § 128 defineerib ebamajanduslikkust järgmiselt: „riiklikkude või ühiskondlikkude asutiste ja ettevõtete eesotsas olevate isikute või nende volinikkude hooletul ja kohusetundetul

ülesandeisse suhtumisel põhjenev ebamajanduslikkus, mille tagajärjeks oli asutiste või ettevõtete vara pillamine või heakstegematu kahju".

Kuriteo *objektiks* on majanduslike organisatsioonide korrapärane, sotsialistliku riigi huvidele vastav tegevus.

Majanduslike organisatsioonide hulka tuleb lugeda vabrikud, tehased, trustid, kaubanduslikud asutised, kooperatiiv-organisatsioonid, sovhoosid, kolhoosid jne.

Objektiivsest küljest on ebamajanduslikkus üsna keerukas kuritegu. Ebamajanduslikkus haarab enda alla nii vastavate tegude sooritamise või mittesooritamise fakti enda (ebamajanduslikkus) kui ka nende tegude edaspidised tagajärjed (asutiste ja ettevõtete vara pillamine või heakstegematu kahju). Seepärast objektiivsest küljest kujuneb ebamajanduslikkuse koosseis järgmistest elementidest: 1) ebamajanduslikkus, 2) tagajärjed kahju näol, 3) põhjuslik seos nende vahel.

Ebamajanduslikkuse all tuleb mõista mitteotstarbekat majandusliku tegevust, mis rikub ühe või teise majandusliku asutise või ettevõtte huvisid. Sellise mitteotstarbeka majandusliku tegevuse kuju ja laad võib olla kõige mitmekesisem, näit. lauda ehitamine kolhoosi karja jaoks selleks täiesti sobimatule kohale või õigeaegseks lõikuseks abinõude mitte tarvitusele võtmine.

Ebamajanduslikkuse tagajärjed võivad olla, nagu seda otse mainib KrK § 128, kahte liiki: 1) asutise või ettevõtte vara pillamine või 2) viimaseile heakstegematu kahju tekitamine.

Vara *pillamise* all tuleb mõista ühe või teise asutise või ettevõtte varalise aktiva vähenemist. Näit. ebamajanduslikkuse tagajärjeks on loomade massiline hävimine sovhoosis või esineb väärtusliku seadme riknemine vabrikus või koloniaalkaupluses osutuvad sajad kilod suhkrut niiskunuks.

Heakstegematu kahju all tuleb mõista kahju, mida asutis ise korvata ei saa. Näit. tooraine riknemisel jäi tekstiiltööstus ilma talle vajaliku tooraineta, mida ettevõte ise hankida ei saa. Heakstegematu kahju hulka tuleb lugeda ka asutise või ettevõtte poolt ebamajanduslikkuse tagajärjel saamata jäänud kasu või varaline tulu, näiteks köögivilja külvi puhul esinenud ebamajanduslikkuse tõttu oli saak väga väike.

Käsiteldava kuriteo koosseisuks on vaja, et ebamajanduslikkuse ja saabuvate kahjulike tagajärgede (vara pillamine ja heakstegematu kahju) vahel oleks *põhjuslik seos*.

Subjektiivsest küljest on ebamajanduslikkus kaunis keerukas kuritegu. Kuna ebamajanduslikkuse koosseisu objektiivne külg koosneb samaaegselt nii teatud tegudest (ebamajanduslikkus) kui ka teatud tagajärgedest (pillamine ja heakstegematu kahju), tuleb ebamajanduslikkuse koosseisu subjektiivset külge vaadelda ebamajandusliku teo suhtes ja selle tagajärgede suhtes.

Ebamajanduslik tegevus ise eeldab *hooletut või kohusetundetut* suhtumist asjasse. Näit. sovhoosi direktor teab, et ta tugevasti hilineb põllumajanduslike masinate remontimiskäsuga ja siiski viivitab vastava korralduse tegemisega või köögivilja lao juhataja ei näe ette kokkuostetud köögivilja riknemise võimalust, kuigi asjaolude järgi oleks pidanud selliste tagajärgede võimalust ette nägema.

Tagajärgede suhtes võib ametiisiku süü olla nii tahtlik kui ka ettevaatamatu. Näit. lohaka majapidamise puhul ametiisik näeb ette võimalikke tagajärgi ja teadvalt lubab nende saabumist (kaudne tahtlus). Otsene tahtlus ebamajanduslikkuse tagajärgede suhtes pole võimalik, sest seal, kus ametiisik oli teadlik oma ebamajanduslikust tegevusest ja, nähes ette võimalikke tagajärgi, soovis neid tagajärgi, on tegemist juba kontrrevolutsioonilise kuriteoga — kahjurlusega (KrK § 58[7]). Kõige sagedamini võib ebamajanduslikkuse puhul suhtumist tagajärgedesse iseloomustada ettevaatamatusega kuritegeliku kergemeelsuse näol (nägi ette oma ebamajandusliku tegevuse võimalikke tagajärgi, kuid kergemeelselt lootis neid ära hoida) või kuritegeliku lohakuse näol (ei näinud ette võimalikke tagajärgi, kuigi oleks pidanud neid ette nägema).

Ebamajanduslikkuse *subjektiks* võib olla isik, kes on asutise eesotsas. Asutise eesotsas seisvate isikute hulka võib lugeda näit. asutise juhatajad, nende asetäitjad (kui nad tegelikult asendavad juhatajaid). Seaduse otsese mõtte järgi ei saa lugeda asutise eesotsas seisvaks isikut, kes juhatab ühe või teise asutise või ettevõtte üksiku haru tööd. Ebamajanduslikkuse subjektiks võib olla ka riigiasutise või -ettevõtte volinik. Volinikuks tuleb lugeda isikut, kes on tegelikult asutise poolt volitatud mingisuguste tegude sooritamiseks, mis kuuluvad asutise juhataja tegevuse piirkonda.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani või paranduslikud tööd kuni ühe aastani.

§ 175. Halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmine

Nõukogude maal on loodud eesrindlik tööstus, mis käsutab esmaklassilisi seadmeid ja kvalifitseeritud kaadreid. Seepärast laseb

sotsialistlik tööstus välja kõrgekvaliteedilist toodangut. Kuid mõnede üksikute ettevõtete juhatajate poolt esineb kuritegelik-lohakas suhtumine toodangu väljalaskmisse, mille tagajärjel tarvitajad saavad mõnikord halvakvaliteedilist, mittekomplektilist ja mittestandardilist toodangut. Otsustavaks võitluseks halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmisega andis NSVL Ülemnõukogu Presiidium 10. juulil 1940 välja seadluse „Vastutuse kohta tööstusettevõtete poolt halvakvaliteedilise või mittekomplektilise toodangu väljalaskmise ja kohuslikest standardidest mittekinnipidamise eest". See seadlus määrab kindlaks, et „halvakvaliteedilise või mittekomplektilise tööstustoodangu väljalaskmine ja toodangu väljalaskmine kohuslike standardide rikkumisega on riigivastane kuritegu, mis on võrdne kahjurlusega". Vastutuse halvakvaliteedilise ja mittekomplektilise toodangu ja kohuslike standardide rikkumisega toodangu väljalaskmise eest paneb seadlus tööstusettevõtete direktorite, peainseneride ja tehnilise kontrolli ülemate peale. Kuriteo koosseis, mis on ette nähtud 10. juuli 1940. a. seadluses, on kodifitseeritud Vene NFSV KrK § 128-a 1. lõikena.

Käsiteldava kuriteo *objektiks* on sotsialistliku majanduse korrapärane funktsioneerimine. Kvaliteedilt halva, samuti mittekomplektilise toodangu kui ka standardidele mittevastava toodangu väljalask tekitab määratut kahju sotsialistlikule majandusele.

Käsiteldava kuriteo *objektiivsed omadused* seisnevad halvakvaliteedilise või mittekomplektilise tööstustoodangu, samuti standardide rikkumisega toodangu väljalaskmises.

§ 128-a 1. lõige näeb ette halvakvaliteedilise, mittekomplektilise ja standardide rikkumisega toodangu väljalaskmist *tööstusettevõtteist*. Tööstustoodangu iseloom on seejuures tähtsuseta. Nii näiteks käsiteldava kuriteo koosseis on metalltoodete tehasest mõradega esemete väljalaskmisel, samuti elektrivoolu juhtivate isoleermaterjalide väljalaskmisel, õlitehase poolt halvakvaliteedilise õli väljalaskmisel ja vabrikust mõne partii palitute väljalaskmisel valesti külge õmmeldud varrukatega.

Tuleb pidada silmas, et halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmisel kaubandusettevõtteist (näit. laiatarbekaupade magasinidest või gastronoomilistest magasinidest) ei kuulu § 128-a 1. lõike alla, vaid tuleb kvalifitseerida selle §-i 2. lõike järgi.

Halvakvaliteediliseks tuleb lugeda igasugust toodangut, mis ei vasta oma ülesandeile. Halvakvaliteediline toodang on selline toodang, mida kas üldse või osaliselt ei saa kasutada. Ülaltoodud näiteis olid selleks mõraga metallesemed, elektrit juhtivad isoleerma-

terjalid, rikutud õli, valesti külge õmmeldud varrukatega palitu. Igal üksikjuhul tuleb toodangu kvaliteedi küsimus otsustada eksperdi arvamuse põhjal. Ekspertiis neis asjus on kohuslik.

Tuleb silmas pidada ka seda, et toodangu vastuvõtt tarvitaja poolt ei tähenda veel toodangu tunnustamist heakvaliteediliseks.

Mittekomplektiliseks tuleb lugeda toodangut, kus puudub üks või mitu osa või detaili, näit. pumbad ilma voolikuta, traktor ilma mootorita jne.

Mittestandardiliseks toodanguks tuleb lugeda toodangut, mis oma omadustelt ei vasta normidele, mis on ette nähtud tööstusliku toodangu standardides.

Täpsustamist vajab mõiste *toodangu väljalaskmine* ise. Väljalaskmine, millest kõneldakse § 128-a 1. lõikes, ei eelda kohuslikult vabriku väravast produktsiooni väljavedu tarvitajale üleandmise eesmärgil. Toodang võib jääda mõnikord vabriku lattu ja loetakse seda siiski väljalastuks. See esineb neil juhtudel, kui valmistatud toodang on juba määratud tellijale üleandmiseks ja toodangu üleandmine on ainult küsimuse puhttehniline külg; näit. tellija kutsutakse tehasesse toodangu vastuvõtmiseks, kui tellimise tingimuste järgi toodang võetakse tellija poolt vastu tehases.

Tuleb silmas pidada, et „väljalaskmise" mõiste alla ei kuulu juhud, kus toodangu üleandmine toimub ettevõtte ühest töökojast sama ettevõtte teise töökotta. Seal, kus avastati halvakvaliteedilise toodangu valmistamine, kuid ei toimunud veel selle toodangu väljalaskmist (tehasesisene praak), ei lange süüdlase teod mitte KrK § 128-a 1. lõike alla, vaid võivad kaasa tuua kriminaalvastutuse ebamajanduslikkuse (KrK § 128) või ametialase kuriteo (KrK § 109, 111 jt.) eest.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu üldreeglina ettevaatamatut süüd. Kuid on võimalikud ka tahtlikud halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmise juhud. Halvakvaliteedilise toodangu tahtliku väljalaskmise näiteks võib olla järgmine juhtum: jalanõude vabriku direktor, soovides maksku mis maksab plaani ületada, laseb välja partii saapaid ilmselt kõlbmatute taldadega — häid taldu saabastele vabrikus sel momendil ei olnud. Halvakvaliteedilise toodangu ettevaatamatu väljalaskmise näiteks võib olla järgmine juhtum: klaasivabriku tehnilise kontrolli ülem, lohakalt suhtudes tema peale pandud ülesandeisse väljalastava toodangu kontrollimise alal, andis süstemaatiliselt lubasid toodangu väljalaskmiseks, jättes toodangu kvaliteedi kontrollimata. Selle tagajärjel tehase tellijad said tarvituseks täiesti kõlbmatuid klaasesemeid.

Halva toodangu väljalaskmine kontrrevolutsioonilise tahtlusega moodustab kahjurluse.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 10. juuli 1940. a. seadlus, kõneldes halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmisest, vaatab seda tegu kui riigivastast kuritegu, mis on võrdne kahjurlusega. Neid seadluse sõnu tuleb nii mõista, et oma *objektiivsete tagajärgede*, selle kahju järgi, mis tehakse riigile, on halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmine võrdne kahjurlusega.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võivad olla ainult isikud, kes on otse tähendatud § 128-a 1. lõikes, s. o. direktorid, peainsenerid ja tehnilise kontrolli osakonna ülemad.

Peale nende isikute ei kuulu ükski tehase administratiiv-tehnilise personaali hulka kuuluvaist isikuist kriminaalvastutusele võtmisele § 128-a 1. lõike järgi. See ei tähenda siiski seda, et tehase teised administratiiv-tehnilise personaali hulka kuuluvad isikud oleksid täiesti vabad vastutusest halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmise eest. Teiste ametiisikute kriminaalvastutus halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmise eest järgneb ametialaste kuritegude paragrahvide järgi (KrK § 109 ja 111), kui nende tegudes leidub neis paragrahvides ettenähtud kuriteo tunnuseid.

Karistus — kinnipidamine türmis viiest kuni kaheksa aastani.

§ 176. Demonteeritud ja liigsete seadmete ja materjalide müük

„Sotsialistliku majanduse huvid nõuavad", öeldakse NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 10. veebruari 1941. a. seadluses, „kogu ettevõtteis leiduva „üleliigse", kasutamata seadmete ja materjalide täpset arvestust ja plaanikindlat ümberjaotust. Kuid paljudes tööstus- ja transportettevõtteis leiab aset seadmete ja materjalide pillamine nende müümise ja teiste ettevõtetega vahetamise teel. Samal ajal, kui riik annab ettevõtteile teatud otstarveteks seadmed ja materjalid, kasutavad ettevõtete juhid neid omavoliliselt ja ebaseaduslikult, müüvad, vahetavad ja annavad välja mujale. Silmas pidades, et nõndanimetatud demonteeritavate ja üleliigsete seadmete müük, nagu kogemused on näidanud, pole tegelikult muud kui sotsialistliku omandi maskeeritud varastamine, NSVL Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1. Ära keelata ettevõtteile seadmete, samuti üleliigseks ja kasutamatuks osutunud materjalide müümine, vahetamine ja mujale väljaandmine.

2. Määrata, et seadmete ja üleliigseks ja kasutamatuks osutunud materjalide müümine, vahetamine ja mujale väljaandmine, samuti nende ebaseaduslik omandamine on kuritegu, mis on võrdne sotsialistliku omandi riisumisega, mille tõttu isikud, kes on süüdi neis kuritegudes, tuleb kohtu alla anda ja kohtuotsuse põhjal karistada türmiga 2 kuni 5 aastani".

Käsiteldava kuriteo *objektiks* on sotsialistliku majanduse korrapärane funktsioneerimine. Seadmete ja materjalide müük, vahetamine ja mujale andmine rikuvad kõigi ettevõtteis leiduvate „liigsete", kasutamata seadmete ja materjalide sotsialistlikku arvestust ja plaanipärast ümberjaotust, peale selle aga loovad igasuguste kuritarvituste võimalusi.

Objektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu liigseks ja kasutamatuks osutunud seadmete ja materjalide müüki, vahetust ja mujale andmist.

Seadmete all tuleb mõista masinaid, tööpinke ja muid sellesarnaseid tööstusettevõtte esemeid.

Materjalide all, millest kõneleb 10. veebr. 1941. a. seadlus, tuleb mõista kõike seda, mida tööstuslikult töödeldakse ühes või teises tööstusettevõttes. 10. veebr. 1941. a. seadluses kõneldakse liigsete seadmete ja materjalide müügist või vahetamisest. Kuid on täiesti selge, et antud ettevõttele *vajalike* seadmete ja materjalide müük või vahetus moodustab samuti käsiteldava kuriteo koosseisu.

Kuigi 10. veebr. 1941. a. seadluses kõneldakse ainult seadmete ja materjalide müügist, vahetusest või mujale andmisest, kuid ka *igasugune muu* seadmete ja materjalide *võõrandamine* kujundab käsiteldava kuriteo koosseisu, näit. seadmete või materjalide pantimine. 10. veebr. 1941. a. seadluse järgi järgneb kriminaalvastutus mitte ainult *liigsete seadmete* ja materjalide võõrandamise, vaid ka nende *ebaseaduslikku omandamise* — ostmise, saamise ja vahetamise eest.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu süüdlust ainult otsese tahtluse näol.

Kuriteo *subjektiks* on tööstusettevõtete ametiisikud (ettevõtete juhatajad jt.), kes seadmeid ja materjale kas müüsid või ostsid.

§ 177. Spekulatsioon

Spekulatsioon on eriti ohtlik nõukogude kaubanduse vastu sihitud kuritegu.

NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN määruses 20. maist 1932 kirjutati ette „mitte võimaldada erakauplejail magasinide ja poodide

avamist ning igati välja juurida ülesostjaid ja spekulante, kes püüavad kasu saada tööliste ja talupoegade arvel". Sama seadusega lubati kolhoosnikel ja üksiktalupoegadel teostada kaubandust turul kujunevate hindadega, kolhoosiühendustel aga hindadega, mis ei ole kõrgemad riikliku kaubanduse keskmistest kommertshindadest. 22. augustil 1932. a. anti uus üleliiduline seadus võitluseks spekulatsiooniga. „Silmas pidades", ütleb seadus, „et keelule vaatamata on viimasel ajal sagenenud spekulatsioonijuhtumid eriti massiliselt tarvitatavate esemetega, NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN kohustavad Ühendatud Riiklikku Poliitilist Valitsust, prokuratuuri ja kohalikke võimuorganeid võtma tarvitusele abinõusid spekulatsiooni väljajuurimiseks, kohaldades spekulantidele ja ülesostjaile kinnipidamist kontsentratsioonilaagreis viiest kuni kümne aastani amnestia kohaldamise õiguseta". Liiduvabariikide kriminaalkoodeksid on seoses selle seadusega muutnud spekulatsiooni kohta käivate paragrahvide teksti.

Vene NFSV KrK § 107 defineerib spekulatsiooni kui põllumajandussaaduste ja massiliselt tarvitatavate esemete ülesostmist ja edasimüümist kasusaamise sihil.

Spekulatsiooni *objektiks* on sotsialistlik kaubandus ja nõukogude tarvitajate huvid. Ühtede või teiste kaupade ülesost ja edasimüük kasusaamise sihil rikub nõukogude kaubandusorganisatsioonide korrapärast tegevust, kuivõrd kaubad spekulatsiooni tõttu ei satu tarvitajate kätte vahetult kaubandusorganisatsioonidest, vaid spekulantide käest ja kõrgendatud hindadega. Ühes sellega rikub spekulatsioon jämedalt ka tarvitajate huve, kuna spekulatsiooni tagajärjel maksavad tarvitajad ühtede või teiste kaupade eest liigset hinda.

Objektiivsest küljest eeldab spekulatsioon põllumajandussaaduste või massiliselt tarvitatavate esemete ülesostmist ja edasimüümist.

Ülesostmise all tuleb mõista oste, mille tagajärjel ühte kätte koonduvad tunduvad hulgad teatud kaupu.

Vene NFSV § 107 kõneleb ülesostmisest ja edasimüümisest *kasusaamise sihil.*

Kriminaalvastutuseks spekulatsiooni eest on küllalt kaupade ülesostmise faktist, kui isikul, kes neid kaupu ostis, oli eesmärgiks nende kaupade edasimüük kõrgendatud hindadega. Kaupade ülesostmisel edasimüümise sihi olemasolu või selle puudumise kindlakstegemine oleneb sageli ostetud kaupade hulgast ja sordist.

NSVL Ülemkohtu pleenumi 10. veebr. 1940. a. määrus märgib, et juhtudel, kui pole kindlaks tehtud ülesostetud toiduainete, manu-

faktuur- ja muude massiliselt tarvitatavate kaupade edasimüümist kasusaamise sihil, samuti ei ole otseseid tõendeid (tunnistajate seletused, süüdistatava õigeksvõtt jne.) kaupade ülesostmise kohta edasimüümiseks, kuid ülesostetud kaupade hulk ja sortiment ilmselt ületab süüdistatava ja tema perekonna vajadused isiklikuks tarvituseks ja teised asjaolud annavad aluse järeldada, et kaupade ülesostmine toimus edasimüümiseks kasusaamise sihil, tuleb see kuritegu kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 19 ja 107 järgi.

NSVL Ülemkohtu pleenum leidis spekulatsiooni tunnused O. tegevuses, mis väljendus 249 m riide, 10 paari kalosside, 175 kg nisu, 432 kg jahu, 30 kg suhkru, 69 l petrooleumi, 480 toosi tikkude ostmises, kusjuures kõik need kaubad olid peidetud õue auku. Ülemkohtu pleenum lähtus seejuures sellest, et selline O. poolt ülesostetud kaupade hulk ei olnud vajalik tema isiklikuks tarvituseks, vaid oli silmanähtavalt üles ostetud edasimüümiseks kõrgendatud hindadega, s. o. spekulatsiooni eesmärgil.

NSVL Ülemkohtu pleenum ei leidnud spekulatsiooni tunnuseid T. tegevuses, mis väljendus äridest 16 kg soola, 13 l petrooleumi ja 5 tüki seebi ostmises oma suure perekonna jaoks. On selge, et T. poolt kaupade ostmine sellises koguses toimus perekonna vajaduste rahuldamiseks. T. süüdistusasi spekulatsioonis lõpetati.

Nii on otsustavaks momendiks spekulatsiooni koosseisu määramisel *kasusaamise siht*. See siht võib esineda nii kaupade ülesostmisel kui ka nende edasimüümisel.

Kaupade edasimüümine samade hindadega, mille eest need osteti, ei moodusta spekulatsiooni koosseisu.

Spekulatsioonina ei või võtta ka mingisuguse kauba või eseme juhuslikku edasimüümist kas või kõrgendatud hinnaga. Nii NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium ei leidnud spekulatsiooni tunnuseid Semjonova teos, kes puhkusele tulnud mehe poolt toodud tubakast vahetas ühe paki mahorkat leiva vastu ja kaks pakki müüs turul ära.

Samuti ei või spekulatsioonina võtta *isiklike esemete* müüki, kui nende esemete ostmisel ei olnud sihiks nende edaspidine edasimüümine kõrgendatud hinnaga.

Spekulatsiooni *esemeiks* võivad olla, nagu seda otseselt ütleb § 107, põllumajandussaadused ja massiliselt tarvitatavad esemed.

§ 107 kohaldades tuleb silmas pidada NSVL Ülemkohtu pleenumi juhatusi, mis on antud määrustes 31. dets. 1938. a. ja 10. veebr. 1940. a. Esimeses neist öeldakse: „On aset leidnud juhtumid, kus spekulatsiooniseaduse järgi on aluseta süüdi mõistetud

isikuid mõne asja juhusliku edasimüümise eest, kolhoosnikke ja üksiktalupoegi, kes on müünud oma majapidamise saadusi, ja kodukäsitöölisi, kes on müünud oma tööndusala tooteid."

Pleenum paneb ette: „Mitte lubada töötajate kohtu alla andmist, süüdistades neid spekulatsioonis, neile kuuluvate põllumajandussaaduste ja massiliselt tarvitatavate esemete hoidmise ja müümise eest, kui pole tõestatud nende saaduste ja esemete ülesostmine ja edasimüümine kasusaamise sihil või ülesostmine edasimüümiseks samal sihil."

NSVL Ülemkohtu pleenumi 10. veebr. 1940. a. määrus osutas:

1) vajadusele pidada otsustavat võitlust spekulatsiooniga ja kohaldada kohtualustele, kelle süü spekuleerimises on kindlaks tehtud, täie valjusega Vene NFSV KrK § 107 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavais paragrahvides ettenähtud karistusi;

2) Vene NFSV KrK § 51 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavate paragrahvide kohaldamisele spekulatsiooniasjadele ainult erandjuhtudel ja selle paragrahvi kohaldamist kohuslikult motiveerida;

3) spekulantidelt äravõetud kaupade riigi kasuks konfiskeerimise kohuslikkusele;

4) vajadusele süüdimõistmise puhul spekulatsiooni eest ja vabaduskaotusele mõistmisel võtta arutusele küsimus süüdimõistetult õiguste äravõtmise kohta.

Sõjaajal on eriti tähtis tarvitaja varustamine produktide ja laiatarbekaupadega riikliku kaubandusvõrgu kaudu kindla plaani järgi. Spekulatsioon sõjaajal ei tee kahju mitte ainult sotsialistlikule kaubandusele ja tarvitaja huvidele, vaid ka vaenlase purustamise organiseerimisele. Seepärast sõjaaja tingimustes on vajalik eriti otsustav ja halastamatu võitlus kõigiga, kes spekuleerimise teel püüavad kasutada sõjalist olukorda kasusaamiseks töötajailt ja kahjustada vaenlase purustamist ning sellega takistada kangelasliku Punaarmee tagala kindlustamist. Kohtades, kus on sõjaseisukord välja kuulutatud, võib spekulatsiooniasjad sõjavõimude korraldusel anda sõjatribunalide alluvusse.

§ 178. Tarvitajate petmine mõõdu ja kaaluga

Seaduste süsteemis, mis on antud välja nõukogude kaubanduse ja tarvitajate kaitseks, on tähtis koht 25. juuli 1934. a. seadusel, mis näeb ette mitmesugused kaubanduslikule käibele ja ostjate huvidele kahju tekitamise viisid (Vene NFSV KrK § 128-v).

Võitlust valekaalumise ja -mõõtmisega peetakse mitmel meetodil. Suurt osa mängib selles ühiskondlik kontroll. Üksikuil vale-

kaalumise, -mõõtmise jne. juhtudel ilma omakasupüüdliku sihita, kui nende juhtude puhul ei esine kuritarvitusi, kelmusi jne., samuti juhtudel, kui valemõõtmine, -kaalumine on ilmselt tühised, karistatakse süüdlasi kaubandusinspektsiooni poolt administratiivkorras.

Kuid valemõõtmine ja -kaalumine võivad olla ka kuriteod.

Selle kuriteo *objektiks* on nõukogude kaubandus ja tarvitajate huvid.

Käsiteldava kuriteo *objektiivsed omadused* on loeteldud § 128-v eneses:

1) valemõõtmine ja -kaalumine,

2) müümisel ebaõigete kaalude, vihtide ja teiste ebaõigete mõõduriistade kasutamine,

3) määratud jaemüügihindadest mittekinnipidamine,

4) madalamasordilise kauba müümine kõrgemasordilise hinnaga,

5) ostjate eest kaupade hinnakirjaliste hindade varjamine.

Kuriteo koosseisuks on küllaldane kas või ühe ülalloeteldud teo olemasolust.

Valemõõtmine ja -kaalumine seisneb tarvitajale kauba andmises vähemas koguses, kui talle kuulub.

Valemõõtmise ja -kaalumise viisid võivad olla kõige mitmekesisemad ega eelda alati valemõõduriistade kasutamist; kaupmees näit. valemõõtmise eesmärgil pingutab liiga müüdavat riiet puust meetriga mõõtes.

Ebaõigete kaalude ja muude mõõduriistade tarvitamine, millest kõneldakse § 128-v, on kõige sagedamini levinud viise tarvitaja petmisel valemõõduga või -kaaluga, näit. ebaõigete vihtide kasutamine kauba müümisel, mis näitavad väiksemat kaalu, või kaalude tarvitamine, kus selle kaalukausi raskus, millele asetatakse produktid, on suurendatud jne. Kaubanduslikus ettevõttes valemõõduriistade hoidmise fakt ei moodusta veel käsiteldava kuriteo koosseisu.

Kindlaksmääratud hindadest mittekinnipidamine eeldab § 128-v järgi ainult jae-, mitte hulgimüügihindadest mittekinnipidamist. Hulgimüügihindadest mittekinnipidamisel võib tekkida küsimus vastutusest ametialase kuriteo eest. *Madalamasordilise kauba müümine kõrgemasordilise hinna eest* on oma olemuselt üks kindlaksmääratud jaemüügihindadest mittekinnipidamise viise.

Ostja eest kaupade hinnakirjaliste hindade varjamine on üks tarvitaja petmise viise. Kuriteo koosseisuks on küllalt ostjate eest hinnakirjaliste hindade varjamise faktist, olenemata sellest, kas selle tagajärjel pandi toime ka muid pettuslikke tegusid ostjate suhtes või mitte.

§ 128-v nimetab otse need kaubanduslikud ettevõtted, kus loeteldud tarvitaja pettuse viisid võivad aset leida. Need on magasinid, poed, kioskid, sööklad, einelauad jne.

Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu Presiidiumi määrusele (3—4. juulist 1935. a.) „kolhoosnike, sovhooside ja MTJ teenistujate ja tööliste petmine valemõõtmise ja -kaalumisega neile produktide ja massiliselt tarvitatavate kaupade andmisel laohoidjate ja teiste isikute poolt toob kaasa vastutuse KrK § 128-v järgi".

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu ainult tahtlikku tegu (otsese tahtluse näol). Süüdlane tegutseb harilikult omakasupüüdlikul sihil. Kui valemõõtmine või hinna kõrgendamine oli eksituse tagajärg, mis tekkinud kaubandusaparaadi töötaja lohakusest, võib vastutus järgneda KrK § 111 järgi — lohaka suhtumise eest teenistuskohustesse. Omakasu ei ole siiski käsiteldava kuriteo kohuslikuks tunnuseks.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* võivad olla ainult riiklike ja kooperatiivsete kaubandusettevõtete teenistujad. Kui petmises valemõõtmise või -kaalumisega paljastati eraisik, kes kaupleb kolhoosi turul, järgneb kriminaalvastutus kelmuse eest KrK § 169 1. lõike järgi.

Karistus — vabaduskaotus kuni kümne aastani.

§ 179. Maa natsionaliseerimist käsitleva seaduse rikkumine

Vastavalt NSV Liidu konstitutsiooni § 6 „maa, maapõuevarad, veed, metsad... on riigi omand, see on kogu rahva vara". Seepärast maa ei saa olla ostu-müügi, rentimise, pantimise, üldse mingi tehingu esemeks, mille sihiks on võõrandamine. Otsene või varjatud ost-müük, eelmüük, kinkimine, pantimine, samuti maatükkide omavoliline vahetamine ning üldse *tööotstarbelise* maakasutamise õiguste igasugune võõrandamine, mis seadusega ei ole lubatud, on ette nähtud Vene NFSV KrK § 87-a 1. lõikes.

Kriminaalvastutusele maaseadust käsitlevate seaduste rikkumise eest langevad mõlemad pooled, kes tehingu sõlmisid.

§ 87-a 2. ja 3. lõige näevad ette kriminaalvastutuse renditud maa edasiandmise eest teisele isikule (allrent) kehtivate seaduste rikkumisega.

NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 4. juuni 1937. a. määruse järgi on põllumajandusliku tähtsusega maade rendile andmine seadusvastane ja toob kaasa kriminaalvastutuse. Nii on selle seaduse väljaandmise järel igasugune põllumajandusliku tähtsusega maade ren-

timine seadusvastane ja toob kaasa kriminaalvastutuse § 87-a 1. lõike järgi.

NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN 7. dets. 1937. a. määrusega on 4. juuni 1937. a. määruse kehtivust laiendatud ka maakasutamise kõrvalharudele metsades: heinategemine, karjatamine, künnimaad ja ajutine põllumajanduslik kasutamine, mis tuleb nüüd anda asutistele, organisatsioonidele ja üksik-kodanikele tasuta kasutamiseks.

Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele (1940. a.) tuleb võtta kriminaalvastutusele võimuesindajad ja kolhooside ja sovhooside juhtivad töötajad, kes lubasid kolhoosile või sovhoosile kuuluvat maad harida isiklikes huvides.

Vastavalt Vene NFSV Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja RKN 6. sept. 1930. a. määrusele kvalifitseeritakse § 87-a järgi ka ostu-müüki või eelmüüki, pärandamist või kinkimist, pantimist, samuti igasuguse kasutamisõiguse üleandmist viljapuuaedade, viinamägede ja marjapõõsastike peale, mis asetsevad linnade, töölisasulate, suvituskohtade ja kuurortide maadel.

ÜK(b)P Keskkomitee ja NSVL RKN määrus 29. maist 1939. a. „Kolhooside ühiskondlike maade kaitseabinõudest mahasahkerdamise eest" tähistas: „Igasugust katset võtta kolhooside ühiskondlikke maid kolhoosnike isiklikku kasutusse, samuti iga õuemaatüki suurendamist üle normi, mis on ette nähtud põllumajandusliku artelli põhikirjas, tuleb vaadelda kui kriminaalkuritegu, süüdlased aga võetakse kohtulikule vastutusele".

Karistuseks § 87-a 1. lõike järgi on vabaduskaotus kuni kolme aastani, 2. lõike järgi (allrent) — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 500 rublani, 3. lõike järgi (korduv allrent või olgugi esmakordne, aga kahe või rohkema maatüki suhtes) — vabaduskaotus kuni kahe aastani. Kõigil juhtudel käib karistusega kaasas maakasutamise õiguse piiramine.

XXVI peatükk

KURITEOD TÖÖVAHEKORDADE ALAL

§ 180. Mõiste ja süsteem

Sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise ülesanne ei ole lahutatav sotsialistliku töö organiseerimise ülesandest. „Sotsialism", ütleb sm. Stalin, „ei eita sugugi tööd. Vastupidi, sotsialism ehitatakse üles tööga. Sotsialism ja töö on teineteisest lahutamatud... Sotsialism nõuab mitte logelemist, vaid seda, et kõik inimesed töö-

taksid ausalt, töötaksid mitte teiste, mitte rikaste ja ekspluataatorite jaoks, vaid enda jaoks, ühiskonna jaoks".[1])

Sotsialistlikus riigis tekib põhjalik pööre inimeste vaateis tööle. Sotsialistlikus riigis muutub töö „häbistavast ja raskest koormast, milleks seda peeti enne, *au, kuulsuse, mehisuse ja sangarlikkuse asjaks*".[2])

NSV Liidus ei või olla logelejaid ja loodreid. „Töö on NSV Liidus" — ütleb NSVL konstitutsiooni § 12 — „iga töövõimelise kodaniku kohuseks ja auasjaks põhimõttel — kes ei tee tööd, see ei pea sööma".

NSV Liidus on töö iga kodaniku konstitutsiooniliseks kohustuseks. „Töödistsipliini pidada", — see on üks NSVL kodaniku põhikohuseid, mida NSVL konstitutsioon loetleb § 130.

Ka sotsialistliku töödistsipliini tähtsusetu rikkumine ei või jääda rikkujale mõju avaldamata. Selle enam tõsised rikkumised on ühiskonnaohtlikud teod, mis muutuvad meie maa töö tootlikkust ja riigiasutiste ja -ettevõtete NSVL majanduslikku ja kaitse võimsust kindlustavat tööd õõnestavaiks kuritegudeks.

Eriti kasvas töövahekordade alal esinevate kuritegude ühiskonnaohtlikkus Isamaasõjale eelnevail aastail, millal sm. Stalin püstitas meie maale ülesande — „kogu meie rahvas pidada mobilisatsioonivalmis sõjalise kallaletungi ohu ees, et mingisugune „juhuslikkus" ja meie välisvaenlaste mingisugused vigurid ei saaks meid ootamatult tabada..."[3]) Sellega seoses antakse 1940. a. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 26. juunist 1940. a. „Kaheksatunnilisele tööpäevale ja seitsmepäevalisele töönädalale ülemineku ning ettevõtteist ja asutistest tööliste ja teenistujate omavolilise lahkumise ärakeelamise kohta".

Sõjaaja tingimustes, kui tagala töölistele langeb püha kohus ennastohverdava tööga taguda koos Punaarmee sõduritega võitu vaenlase üle, — nõuavad kuriteod töövahekordade alal kõige karmimat võitlust riiklike sunnivahendite, kriminaalse repressiooni näol.

Kuriteod töövahekordade alal võib jagada järgmistesse rühmadesse:

1) kuriteod töödistsipliini vastu ja
2) töökaitse eeskirjade rikkumine.

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 10. väljaanne, lk. 533.
[2]) sama, lk. 393.
[3]) Sm. Ivanovi kiri ja sm. Stalini vastus, 1938, lk. 14.

Esimesse rühma kuuluvad:

a) omavoliline lahkumine asutisist ja ettevõtteist ja töölt puudumine mõjuvate põhjusteta;

b) töömobilisatsioonist kõrvalehoidumine rahu- ja sõjaajal;

c) spetsiaalsed töödistsipliini rikkumised (noorte oskustööliste keeldumine tööst lähetuskorras, keeldumine tööst ääremaadel, kõrvalehoidumine õppimisest käsitöö- ja vabriku-õppetehasekoolides jt.).

Teise rühma kuuluvad:

a) sanitaar-, tuletõrje- ja ehituseeskirjade rikkumine ehitustöödel;

b) tehnilise režiimi ja tootmis-tehnilise distsipliini rikkumine;

c) tööseaduste rikkumine.

§ 181. Omavoliline lahkumine asutistest ja ettevõtetest ja töölt puudumine mõjuvate põhjusteta

I. 26. juunil 1940 andis NSVL Ülemnõukogu Presiidium välja seadluse „Ülemineku kohta kaheksatunnisele tööpäevale ja seitsmepäevasele töönädalale ning tööliste ja teenistujate ettevõtteist ja asutistest omavolilise lahkumise keelu kohta".

Kutsutud ellu seoses nõukogude sotsialistliku riigi uute ülesannetega meie kodumaa edaspidise kaitse ja majandusliku võimsuse tugevdamiseks, on 26. juuni 1940. a. seadlusel suur ajalooline tähtsus.

Iga sotsialistliku riigi kodanik peab meeles pidama, et tugevdada meie kaitse- ja majanduslikku võimsust võib ainult sel juhul, kui suhtuda tööprotsessi endasse sotsialistlikult. Seepärast on halastamatu võitlus loodritega, töölt puudujatega ja töödistsipliini rikkujatega nõukogude õigusorganite tähtsamaid ülesandeid.

26. juuni 1940. a. seadluse § 5 määrab, et töölised ja teenistujad, kes *omavoliliselt lahkunud* riiklikest, kooperatiivseist ja ühiskondlikest asutistest või ettevõtteist, antakse kohtu alla ja neid karistatakse rahvakohtu otsusel kinnipidamisega türmis 2 kuni 4 kuuni. Mõjuva põhjuseta *töölt puudumise* eest antakse riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike ettevõtete ja asutiste töölised ja teenistujad kohtu alla ja neid karistatakse paranduslike töödega töökoha järgi kuni 6 kuuni, töötasust kuni 25% kinnipidamisega.

Omavolilise töölt lahkumise *objektiks* on töödistsipliin, mis kehtima pandud tööliste ja talupoegade sotsialistliku riigi asutistes ja ettevõtteis.

Objektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu töö lõpetamist täiesti antud asutises või ettevõttes ilma sellest asutise või ettevõtte administratsioonile teatamata või kuigi sellest teatades, kuid viimase nõusolekuta lahkumiseks.

Ettevõttest või asutisest omavolilise lahkumise koosseisuks ei ole tähtis, kas omavoliliselt lahkuja teatas või ei teatanud sellest administratsioonile. Tähtis on ainult töö lõpetamise fakt ise asutises või ettevõttes ilma asutise või ettevõtte administratsiooni vastava loata selleks.

Subjektiivsest küljest eeldab käsiteldav kuritegu otsese tahtluse olemasolu. Kuriteo koosseisuks pole tähtis, mis eesmärk oli süüdlasel omavoliliselt töölt lahkumisel. Nii võib omavoliliselt töölt lahkuja eesmärgiks olla tööle asumine mingisugusesse teise asutisse või ettevõttesse või hoopis lõpetada kas ajutiselt või jäädavalt töötamine.

Omavoliliselt lahkumise *subjektiks* võib olla riikliku, kooperatiivse või ühiskondliku asutise või ettevõtte iga tööline või teenistuja.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 17. juuli 1940. a. seadluse alusel kuuluvad ka masina-traktorijaamade traktoristid ja kombainistid kriminaalvastutusele omavolilise lahkumise eest.

NSVL Ülemnõukogu 19. okt. 1940. a. seadlusega „Inseneride, tehnikute, meistrite, teenistujate ja kvalifitseeritud tööliste ühtedest ettevõtteist ja asutistest teistesse kohustusliku üleviimise korra kohta" (§ 5) määratakse, et „isikud, kes on süüdi rahvakomissari käskkirja mittetäitmises teise ettevõttesse või asutisse kohustusliku üleviimise kohta, loetakse ettevõttest või asutisest omavoliliselt lahkunuks ja nad antakse kohtu alla NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 1. lõike alusel".

Vastavalt NSVL Kohtu RK ja Prokuratuuri käskkirjale 25. sept. 1940 nr. 125/171 kuuluvad kriminaalvastutusele võtmisele NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 1. lõike järgi noored spetsialistid, kes hoiduvad kõrvale tööst ettevõtteis ja asutistes, kuhu nad on lähetatud pärast kõrgema õppeasutise lõpetamist.

NSVL RKN 23. juuli määrusega „Vabariikide rahvakomissaridele ja krai (oblasti) täitevkomiteedele õiguse andmisest töölisi ja teenistujaid teisele tööle üle viia" on antud sõjaajaks liidu- ja autonoomsete vabariikide rahvakomissaridele ja krai ja oblasti töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele õigus töölisi ja teenistujaid, kes vabanevad seoses koosseisude koondamisega, ehi-

tuste seismajätmisega jne., kohustuslikult üle viia tööle teistesse asutistesse, ettevõtteisse, ehitustele, olenemata nende ametkondlikust kuuluvusest ja territoriaalsest asetusest.

Keeldumise eest teisele tööle üle minna NSVL RKN selle määruse korras on määratud kohtulik vastutus nagu omavolilise töölt lahkumise eest NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse järgi.

Kohtud on kohustatud seda liiki asjad läbi vaatama viie päeva jooksul. Otsused nendes asjades pööratakse täitmisele viibimata.

II. Nagu ülal oli tähendatud, on NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 2. lõikes ette nähtud kriminaalselt karistatava teona ka omavoliline töölt puudumine mõjuvate põhjusteta.

Mõjuvate põhjusteta töölt puudumise *objektiks* on, nagu asutisest või ettevõttest omavolilisel lahkumiselgi, sotsialistlike ettevõtete töödistsipliin.

Objektiivsest küljest seisneb töölt puudumine ühe alljärgneva teo sooritamises:

a) tööpäeva kestel tööle mitteilmumine;

b) tööle hilinemine rohkem kui 20 minutit;

c) enneaegne töölt lahkumine rohkem kui 20 minutit enne töö lõppu;

d) pärast lõunavaheaega tööle hilinemine rohkem kui 20 minutit ja enneaegne lõunale minemine rohkem kui 20 minutit enne lõunavaheaja algust;

e) hilinemiseta tööle ilmumine, kuid mittekaines olekus, tööl olemine mittekaines olekus.

Tuleb siiski silmas pidada, et tööle hilinemine, samuti enneaegne töölt lahkumine moodustavad kuriteo koosseisu ainult sel tingimusel, kui kõik ülalkirjeldatud teod pandi toime *mõjuvate põhjusteta*.

Mõjuvaiks põhjusteks loetakse: töölise või tema perekonnaliikme haigus, mis nõuab tema juuresolekut, transpordi töö ootamatu katkestus või viivitus, väljakutsumine või kinnipidamine kohtu-, uurimis- või administratiivorganite poolt, looduslikud õnnetused ja ühiskondlike kohustuste täitmine (osavõtt kohtu tööst, väljakutse sõjakomissariaati jne.).

Võimuorganite poolt kinnipidamine tuleb lugeda mõjuvaks hilinemise põhjuseks siiski ainult neil juhtudel, kui see toimus *mitte hilineja või tööle mitteilmunu süül*. Nii näit. kodaniku hilinemist tööle seepärast, et miilits pidas ta kinni liiklemismääruste rikkumise pärast, ei või lugeda hilinemiseks mõjuval põhjusel.

Subjektiivsest küljest võib töölt puudumine olla toime pandud nii tahtlikult kui ka ettevaatamatusest.

Kolhoosnike kohta ei kehti 26. juuni 1940. a. seadlus. Kolhoosniku töölt puudumine toob kaasa distsiplinaarvastutuse Põllumajandusartelli põhikirja alusel. Samuti ei kuulu töölt puudumise eest kriminaalvastutusele võtmisele kesk- ja kõrgema kooli õpilased. Lõpuks ei laiene seadluse kehtivus ka sõjaväelastele. Sõjaväelase töölt puudumine toob kaasa kriminaalvastutuse Vene NFSV KrK § 193[7] järgi.

NSVL Ülemkohtu pleenum määras 23. juulil 1941. a., et neil juhtudel, kui isik, kes mõjuva põhjuseta töölt puudumise eest on mõistetud paranduslikele töödele oma töökoha järgi, paneb karistuse kandmise ajal toime teiskordse töölt puudumise mõjuva põhjuseta, tuleb seesugust süüdimõistetu tegu lugeda iseseisvaks kuriteoks ja määrata karistusvahend kooskõlas NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse 2. osaga, karistuse liitmise põhimõttel.

NSVL Kohtu Rahvakomissariaat seletas 14. aug. 1941. a., kuidas praktiliselt teostub neil juhtudel liitmise põhimõte. Vastavalt sellele seletusele kohus otsuse tegemisel teiskordse põhjuseta puudumise eest liidab esimese otsuse järgi ärakandmata paranduslike tööde tähtaja paranduslike tööde tähtajaga, mis on määratud teiskordse põhjuseta töölt puudumise eest. Seejuures on kohus kohustatud otsuses ära näitama, et: a) esimese otsuse järgi ärakandmata tähtaja jooksul tuleb kinnipidamist töötasust toimetada esimeses kohtuotsuses ettenähtud määral; b) edaspidisel, teiskordse töölt puudumise eest paranduslike tööde tähtaja ärakandmisel toimub töötasust kinnipidamine sellel määral, kuidas kohus otsustas teiskordse töölt puudumise eest, lähtudes asjaoludest.

Kui teiskordse põhjuseta töölt puudumise eest süüdimõistetu paneb karistuse kandmise ajal toime uuesti töölt puudumise mõjuva põhjuseta, siis, vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi 23. juuli 1941 määrusele, tuleb selliseid tegusid, mis sisuliselt kannavad kuritahtliku kõrvalehoidumise iseloomu, lugeda omavoliliselt töölt lahkumiseks ja kvalifitseerida 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 1. lõike järgi.

§ 182. Töömobilisatsioonist kõrvalehoidumine

I. Vene NFSV kodanike töökohustus on ette nähtud Vene NFSV töökoodeksi § 11. See paragrahv lubab Vene NFSV kodanikke kutsuda erakordseil juhtudel tööle töökohustuse korras vastavalt RKN

erimäärustele ja RKN poolt selleks volitatud organite kaudu (võitlus looduslike õnnetustega, tööjõu puudus kõige tähtsamate riiklike ülesannete täitmisel).

Sellest kohustusest kõrvalehoidumine toob endaga üldreeglina kaasa Vene NFSV KrK § 61 kohaldamise.

II. Isamaasõda esitas kõrgeid nõudmisi kõigile töölistele, teenistujaile ja kolhoosnikele, kelle töö peab olema suunatud täielikult rinde abistamiseks, Punaarmee varustamiseks suurtükkidega, miinipildujatega, kuulipildujatega, automaatidega, vintpüssidega, lennukitega, tankidega, lahingumoonaga, riietega, toiduga jne.

Tohutud ülesanded, mis kerkisid seoses sellega tööstusele ja põllumajandusele, nõudsid suure hulga tööjõu tööle rakendamist. Ettevõtete üheks tööjõuga kindlustamise viisiks on töömobilisatsioonid.

Seda eesmärki taotleb NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 13. veebruari 1942. a. seadlus „Sõjaajaks töövõimeliste linnaelanike mobiliseerimise kohta töötamiseks tootluses ja ehitustöödel".

Mobiliseerimisele kuuluvad töövõimelised isikud — mehed 16—55 aastani, naised — 16—50 aastani, kes ei tööta riigiasutistes ega ettevõtteis. Mobilisatsioonist vabastatakse: 1) 16—18-aastased mees- ja naissoost isikud, kes kuuluvad kutsumisele vabriku-tehaste õppekoolidesse, ameti- ja raudteekoolidesse; 2) rinnalapsi omavad naised, samuti kuni 4 aasta vanuseid lapsi omavad naised, kui ei ole teisi perekonnaliikmeid, kes tagaksid hoolitsemist nende eest (NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 7. aug. 1943. a.); seejuures kuni 4-aastasi lapsi omavate naiste mobiliseerimist ja tööle suunamist teostada tingimusel, et ettevõtete ja ehitustööde juhatajad võimaldavad mobiliseeritavate naistööliste laste paigutamise lastesõimedesse ja -aedadesse juhul, kui ei ole teisi perekonnaliikmeid, kes tagaksid hoolitsemist laste eest; 3) kesk- ja kõrgemate koolide õpilased.

Kõrvalehoidumine mobilisatsioonist on kuritegu.

Kuriteo *objekt* — NSV Liidu kodanike üldine töödistsipliin.

Objektiivne külg — sõjaajal kõrvalehoidumine mobilisatsioonist tööle ehitustel ja kaitse vajadusteks töötavais ettevõtteis.

Subjektiivne külg — tahtlus.

Kuriteo *subjekt* — isikud, kes kuuluvad mobilisatsiooni alla ja on saanud teate mobiliseerimise kohta.

Karistus — paranduslikud tööd elukoha järgi kuni ühe aastani mis kantakse üldalustel.

III. NSVL RKN ja ÜK(b(P Keskkomitee 15. apr. 1942. määruse „Töövõimelise linna ja maa-asulate elanikkonna mobiliseerimise korrast põllumajanduslikele töödele kolhoosides, sovhoosides ja masina-traktorijaamades" eesmärgiks on kindlustada kolhoose, sovhoose ja MTJ tööjõuga põllumajandustööde üksikuil perioodidel. Mobilisatsiooni alla kuuluvad seadlusele vastavalt: a) linnade ja maa-asulate elanikkond, kes ei tööta tööstus- ja transpordi ettevõtteis; b) osa riigi-, kooperatiivsete ja ühiskondlike asutiste teenistujaid, kuid asutiste tööd kahjustamata; c) koolide 6—10 klasside õpilased, tehnikumide ja kõrgemate õppeasutiste üliõpilased, välja arvatud ülikoolide lõpukursuse üliõpilased.

Mobilisatsiooni alla kuuluvad mehed 14—55 aastani ja naised 14—50 aastani. Mobilisatsioonist vabastatakse rinnalapsi omavad naised, samuti alla 8-aastasi lapsi omavad naised.

Kuriteo *objekt* — NSV Liidu kodanike üldine töödistsipliin.

Objektiivne külg — mobilisatsioonist kõrvalehoidumine või omavoliline töölt lahkumine (sovhoosi või MTJ direktori või kolhoosi juhatuse loata).

Subjektiivne külg — tahtlus.

Subjekt — isikud, kes alluvad mobilisatsioonile ja on saanud teate mobiliseerimise kohta. Põllumajanduslikele töödele mobiliseeritavad õpilased ei lange kriminaalvastutuse alla ei kõrvalehoidumise, ei omavolilise töölt lahkumise eest.

Alaealised 14—16 aastani, olenemata sellest, kas nad on või ei ole õpilased, ei ole kriminaalselt vastutavad põllumajanduslikele töödele mobiliseerimisest kõrvalehoidumise eest ega nendelt töödelt omavolilise lahkumise eest (NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 8. okt. 1942. a.).

Karistus — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni ühes töötasust 25% kinnipidamisega.

IV. NSVL RKN ja ÜK(b)P Keskkomitee 15. apr. 1942. a. määruse „Kolhoosnikele kohusliku tööpäevade miinimumi tõstmisest" eesmärgiks on kindlustada tööjõuga põllumajanduslikke töid kõigil perioodidel ja koos sellega tagada kolhoosidele kõrgeid saake ja loomakasvatuse arengut, kolhoosnikele aga — suuremaid rahalisi ja naturaaltulusid tööpäevade järgi ja samuti maa ja Punaarmee kindlustamine toiduga ja tööstuslike toorainetega.

15. apr. 1942. a. määrus mitte ainult ei kõrgendanud kolhoosnikele kohuslikku aasta üldiste tööpäevade miinimumi, vaid määras kindlaks ka kohusliku miinimumi põllumajanduslike tööde iga pe-

rioodi kohta (olenevalt sellest rühmast, kuhu antud kolhoos kuulub).

Kindlaksmääratud miinimumi mõjuvate põhjusteta mittetäitmine toob kaasa kriminaalvastutuse.

Kuriteo *objekt* — kolhoosi töödistsipliin.

Objektiivne külg — sõjaajal mõjuvate põhjusteta antud perioodiks määratud tööpäevade miinimumi mittetäitmine. Aasta tööpäevade miinimumi mittetäitmisel heidetakse mittetäitja kolhoosist välja.

Subjektiivne külg — tahtlus või ettevaatamatus.

Subjekt — kolhoosnikud, kes saanud 16-aastaseks. Vastavalt NSV Liidu kohtu rahvakomissari käskkirjale 4. aug. 1942. a. 60-aastasi meeskolhoosnikke ja 55-aastasi naiskolhoosnikke ei tule võtta kriminaalvastutusele tööpäevade miinimumi mittetäitmise eest.

Karistus — paranduslikud tööd kuni 6 kuuni ühes tööpäevade tasust 25% kinnipidamisega kolhoosi kasuks.

§ 183. Spetsiaalsed töödistsipliini rikkumised

I. Eesmärgiga paremini kasutada noorte spetsialistide kaadreid määrati 1933. a., et kõik kõrgema õppeasutise või tehnikumi lõpetanud noored spetsialistid on kohustatud töötama 5 aastat tootluse alal neis punktides, mis kätte näidatakse nende rahvakomissariaatide poolt, kelle juhtimise all on vastavad õppeasutised. Igasugust omavolilist tööleasumist pärast õppeasutise lõpetamist ja ametkonna poolt väljaantud lähetuses määratud töökohta mitteilmumist vaadeldakse kui omavolilist töölt lahkumist ja need toovad kaasa kriminaalvastutuse NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seaduse § 5 1. lõike järgi. Mõjuvate põhjusteta töökohta hilinemist vaadatakse kui omavolilist töölt puudumist ja see toob kaasa vastutuse NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 2. lõike järgi (NSVL Kohtu RK ja prokuröri käskkiri 25. sept. 1940. a.).

II. Kvalifitseeritud kaadrite ettevalmistamine nõuab teatud töödistsipliini alalhoidu ameti-, raudtee- ja vabrikute-tehaste õppekoolides. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 28. dets. 1940. a. seadluse „Ametikoolide, raudteekoolide ja vabrikute-tehaste õppekoolide õpilaste vastutuse kohta distsipliini rikkumise ja omavolilise koolist lahkumise eest" eesmärgiks on võidelda töödistsipliini rikkumistega ja omavolilise koolist lahkumisega. Vastavalt sellele

seadlusele nende koolide õpilaste kuritahtlik distsipliini rikkumine ja koolist omavoliline lahkumine toovad kaasa karistusena lähetamise töökolooniaisse kuni 1 aastani.

III. Tehaste, vabrikute, šahtide, kaevanduste, ehituste, transpordi, samuti ka uute toodanguliikide tootmisele siirduvate ettevõtete kvalifitseeritud kaadritega tagamise ülesanne nõuab inseneride, tehnikute, meistrite, teenistujate ja kvalifitseeritud tööliste õiget jaotamist üksikute ettevõtete vahel ja tööstustööliste üleviimist ühtedest ettevõtteist, kus on olemas kvalifitseeritud kaadreid, teistesse ettevõtteisse, kus neist on puudus.

Sel eesmärgil andis NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 19. okt. 1940. a. seadlus NSV Liidu rahvakomissaridele õiguse üle viia kohuslikus korras insenere, konstruktoreid, tehnikuid, meistreid, joonestajaid, raamatupidajaid, ökonomiste, arvestus-rahanduse ja plaanitöötajaid, samuti ka kvalifitseeritud töölisi, alates kuuendast järgust ja kõrgemast, ühtedest ettevõtteist ja asutistest teistesse, sõltumata ettevõtete või asutiste territoriaalsest asetusest.

Isikud, kes on süüdi rahvakomissari käskkirja mittetäitmises teise ettevõttesse või asutisse kohusliku üleviimise kohta, loetakse ettevõttest või asutisest omavoliliselt lahkunuks ja nad antakse kohtu alla NSVL Ülemnõukogu 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 järgi.

IV. Veel enam kasvas tööjõu ratsionaalse kasutamise sihil tööliste ja teenistujate üleviimise tähtsus sõjaajal teisele tööle. Selle eesmärgiga anti NSVL RKN 23. juuli 1941. a. määrusega „Vabariikide rahvakomissaride nõukogudele ja krai (oblasti) täitevkomiteedele õiguse andmisest tööliste ja teenistujate üleviimiseks teisele tööle" liidu- ja autonoomsete vabariikide rahvakomissaride nõukogudele ja krai ja oblasti töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele õigus sõjaajal kohuslikus korras üle viia töölisi ja teenistujaid, kes vabanevad seoses koosseisude koondamisega, ehituste pidurdamisega jne., tööle teistesse asutistesse, ettevõtteisse ja ehitustele, olenemata nende ametkondlikust alluvusest ja territoriaalsest asendist.

Keeldumine teisele tööle üleminemisest selles määruses ettenähtud korras toob kaasa kriminaalvastutuse NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1940. a. seadluse § 5 1. lõike järgi, nagu omavolilise lahkumise eest asutisest või ettevõttest.

§ 184. Tööseaduste ja töökaitse eeskirjade rikkumised

Nõudes töölistelt ja teenistujailt ranget kinnipidamist sotsialistlikes asutistes ja ettevõtteis kehtimapandud töödistsipliinist, tagab

Nõukogude riik ühes sellega kõigile töötajaile kõige laiaulatuslikuma, ühelgi teisel maal sellisena mitte tuntud töökaitse. Nõukogude tööseadusandlus ja nõukogude kriminaalseadusandlus kindlustavad töölistele ja teenistujaile töö ohutuse, sanitaar-, tulekaitse- ja ehituseeskirjadest kinnipidamise, tehnilise režiimi, tootmistehnilise distsipliini, tööseaduste, rasedate naiste huvide kaitse ja tööandjaga sõlmitud lepingutest ja tariifi kokkuleppeist kinnipidamise.

I. Seadusega karistatakse seadusega või võimu korraldusega seatud sanitaar-, tulekaitse- ja ehituseeskirjade mittetäitmist või rikkumist ehitustööde teostamisel, samuti mäetööstuslikel töödel julgeoleku ja korra kaitseks seadusega seatud eeskirjade mittetäitmist või rikkumist. See kuritegu on nähtud ette kahel kujul: ilma raskendavate asjaoludeta, nimelt, kui see ei toonud kaasa raskeid tagajärgi (Vene NFSV KrK § 108, 2. lõige), ja raskendavate asjaoludega, kui see tõi kaasa raskeid tagajärgi (Vene NFSV KrK § 108, 1. lõige).

Karistuseks on esimesel juhul paranduslikud tööd kuni ühe kuuni või rahatrahv kuni ühesaja rublani, mis määratakse administratiivkorras, teisel juhul — vabaduskaotus kuni kolme aastani või rahatrahv kuni kolme tuhande rublani.

II. Seadusega karistatakse tootmise julgeolekut tagava tehnilise režiimi, tootmistehnilise distsipliini või töötingimuste rikkumist, samuti plahvatusohtlikes tööjaoskondades tööl olles suitsetamist, joobnud olekus kohaleilmumist või magamist. Neid tegusid karistatakse ilma raskendavate asjaoludeta vabaduskaotusega kuni kolme aastani, raskendavail asjaoludel aga (kui nende tagajärjel tekkis plahvatus või tulikahju) — vabaduskaotusega mitte alla kolme aasta (Vene NFSV KrK § 108[1], 1. ja 2. lõige).

Plahvatusohtlikes tööjaoskondades tehnilise režiimi või töötingimuste rikkumine isikute poolt, kes vastutavad seatud tootmistehnilise distsipliini eest, toob kaasa vabaduskaotuse kuni viie aastani (Vene NFSV KrK § 108[1] 3. lõige), kui aga see tõi kaasa plahvatuse või tulikahju — vabaduskaotuse mitte alla viie aasta.

III. Töö korraldamist, samuti töökaitset ja sotsiaalkindlustust käsitlevate seaduste rikkumine tööandjate (nii eraisikute kui ka riiklike või ühiskondlike asutiste ja ettevõtete vastavate isikute) poolt toob kaasa paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahvi kuni kolmesaja rublani (Vene NFSV KrK § 133 1. lõige), kui aga see rikkumine puudutab vähemalt kolmeisikulist tööliste rühma ja on sellesse rühma kuuluvate isikute suhtes koosseisult samaliigiline ning kõigi nende suhtes üheaegselt toime pandud —

vabaduskaotuse või paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahvi kuni kümne tuhande rublani (Vene NFSV KrK § 133 2. lõige).

IV. Lihtne töökaitse eeskirjade rikkumine on ette nähtud § 133 4. lõikes. Seadus kõneleb kohalikkude võimuorganite sundmäärustega, samuti Töö Rahvakomissariaadi (nüüd Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu) määrustega, käskkirjadega ja juhenditega kehtimapandud töökaitse, julgeoleku-tehnika, tööstusliku tervishoiu ja hügieeni kohta käivate eeskirjade rikkumisest.

Lihtne eeskirjade rikkumine toob kaasa administratiivvastutuse.

Lihtne rikkumine muutub igal juhul (kas on siis rikutud Töökoodeksi määrusi või nende arendamiseks antud juhendeid) kvalifitseerituks (§ 133 3. lõige), kui rikkumise tagajärjel tekkisid sellised töötingimused, mille puhul töötaja kaotas või võis kaotada oma töövõime.

Karistuseks § 133 3. lõike järgi on vabaduskaotus kuni kahe aastani või paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 500 rublani.

V. Naisisiku töölevõtmisest keeldumine tema raseduse pärast või samadel motiividel tema töötasu vähendamine toob kaasa paranduslikud tööd kuni 6 kuuni või rahatrahvi kuni ühe tuhande rublani (Vene NFSV KrK § 133-a 1. lõige). Sellise rikkumise kordumisel võidakse karistust tõsta kuni kaheaastase vabaduskaotuseni (Vene NFSV KrK § 133-a 2. lõige).

XXVII peatükk

ISIKUVASTASED KURITEOD

§ 185. Isikuvastaste kuritegude mõiste ja süsteem

Nõukogude kriminaalõiguse üheks tähtsaks ülesandeks on inimese isiku kaitse (inimeste elu, tervise, isikupuutumatuse ja väärikuse kaitse) kuritegelike kallaletungide vastu.

Sm. Stalini sõnad, et „kõigist väärtuslikest kapitalidest, mis ilmas leiduvad, on kõige väärtuslikum ja kõige otsustavam kapital inimesed, kaadrid“ [1]), määrab nõukogude kriminaal-seadusandluse suhtumise kuritegelikesse kallaletungidesse isikule.

Kõik ühiskonnaohtlikud kallaletungid inimese isikule on nõukogude õiguse järgi kriminaalselt karistatavad. Inimese isiku õiguste ja huvide kaitse on järjekindlalt läbi viidud nõukogude Kriminaalkoodeksi kõigis peatükkides. Vene NFSV KrK VI peatükis ja teiste

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. tr. Tln. 1945, lk. 435.

liiduvabariikide KrK vastavais peatükkides on spetsiaalselt ette nähtud isiku elu, tervise, isikupuutumatuse ja väärikuse vastaste kuritegude karistatavus.

Isikuvastased kuriteod, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK VI peatükis, tuleb rühmitada järgmiselt:

1. *Elu vastu sihitud kuriteod:* tahtlik tapmine, ettevaatamatu tapmine, enesetapmisele viimine, kaasaaitamine enesetapmisele.

2. *Kehalise puutumatuse ja tervise vastu sihitud kuriteod:* tahtlik raske kehavigastus, tahtlik kerge kehavigastus, ettevaatamatu kehavigastus, löömine, nakatamine suguhaigusesse.

3. *Elu ja tervist ohustavad kuriteod:* abort, suguhaigusesse nakatumise ohtu asetamine.

4. *Abita jätmine:* eluohtlikus seisukorras abita jätmine, haigele abi mitteosutamine, alimentide mittemaksmine, laste toetuseta jätmine.

5. *Kuriteod isiku vabaduse vastu:* ebaseaduslik vabaduse võtmine, laste riisumine, naiste riisumine, ähvardus.

6. *Seksuaalkuriteod:* suguühe alaealisega, vägistamine, sundimine suguühteks, sundimine prostitutsioonile, pederastia, kupeldamine, pordumajade pidamine.

7. *Isiku au ja väärikuse vastased kuriteod:* solvamine, laim.

Nagu teistegi kuritegude rühmade vaatlusel võtame käsitlusele ainult kõige ohtlikumad ja praktikas kõige sagedamini esinevad.

§ 186. Tahtlik tapmine

Tapmine on teiselt isikult seadusvastane elu võtmine. Iga inimese elu tema sünnihetkest alates on nõukogude seaduse kaitse all.

Tapmine võib toimuda nii tegevuse kui ka tegevusetuse teel. Kui näiteks arst, kes on kutsutud edasilükkamatu abi osutamiseks, mis võib haige päästa, sihilikult, tahtlikult võtab temalt elu, ei anna vajalikku abi, on ta süüdlane tahtlikus tapmises, mis toime pandud tegevusetuse teel. Tapmise koosseisuks on vajalik, et süüdlase teo või tegevusetuse tagajärjeks on kannatanu surm. Seepärast, kui kannatanu jäi ellu, kuigi ta on saanud kõige raskemaid haavu, siis tahtliku kallaletungi puhul kvalifitseeritakse süüdlase tegu kui tapmiskatset, aga mitte kui toimepandud tapmist.

Subjektiivsest küljest võib tapmine olla toime pandud tahtlikult või ettevaatamatult.

Tapmine on ette nähtud Vene NFSV KrK § 136, 137, 138 ja 139, kuid õigusvastase eluvõtmise juhud ei ole nende paragrahvidega

lõplikult käsiteldud. Nii näiteks nõukogude töötaja või ühiskondlase surmamist kontrrevolutsioonilisel eesmärgil kvalifitseeritakse kui terroristlikku akti § 58[8] järgi, surmamist röövkallaletungil — § 167 järgi, bandi kallaletungil — § 59[3] järgi jne.

Kõik tapmise viisid, mis on liiduvabariikide kriminaalkoodekseis ette nähtud, tuleb jagada subjektiivsest küljest lähtudes kahte liiki: tahtlik tapmine ja ettevaatamatu tapmine.

Tahtlikul tapmisel süüdlane teab, et tema teo või tegevusetuse tagajärjeks on kannataja surm ja soovib selle saabumist (tapmine otsese tahtlusega) või teadvalt lubab kannataja surma saabumist (tapmine eventuaalse tahtlusega).

Esitame näiteid tapmise kohta otsese ja eventuaalse tahtlusega.

Koškin, saanud teada, et Nikiforov, tema kuriteoosaline sotsialistliku omandi riisumises, kavatseb oma süü uurimisorganeile üles tunnistada, meelitas Nikiforovi metsa ja surmas ta seal kirvehoobiga. Sel teel lootis Koškin vältida enda paljastamist riisumises.

Sorokin, nähes hilja öösel vähekäidaval tänaval lamavat joobnud Panfilovit, riietas ta lahti ja, võtnud riided kaasa, jättis Panfilovi alasti tänavale lamama. Kuna sel ööl oli tugev külm, suri Panfilov varsti pärast seda.

Esimesel juhul pandi tapmine toime otsese tahtlusega: Koškin nägi ette, et tema tegu kutsub esile Nikiforovi surma, ja soovis, et see surm järgneks.

Teisel juhul pandi tapmine toime eventuaalse tahtlusega: Sorokin nägi ette (teadis), et tema teo tagajärjel Panfilov võib surra, ei soovinud seda surma (ta oli huvitatud ainult riiete riisumisest), kuid, riietades joobnu lahti, teadvalt lubas tema surma saabumise oma teo tagajärjel.

Tahtlik tapmine jaguneb omakorda järgmistesse liikidesse: 1) lihtne tapmine, 2) kvalifitseeritud tapmine, 3) pehmendavail asjaoludel toimepandud tapmine.

Lihtsa tapmise definitsiooni (Vene NFSV KrK § 137) võib anda sel teel, et jäetakse välja kvalifitseeritud tapmise kui ka pehmendavail asjaoludel toimepandud tapmise tunnused: § 137 järgi kvalifitseeritakse tapmist, millel ei ole § 136, 138 ja 139 ettenähtud tunnuseid. Niisugune on näiteks kakluses toimepandud tapmine.

Karistus — vabaduskaotus kuni kaheksa aastani.

Kvalifitseeritud tapmine, s. o. raskendavate asjaolude puhul toimepandud tapmine on ette nähtud Vene NFSV KrK § 136. Paragrahvis on näidatud kuus tunnust seda liiki tapmise kohta. Kas

või ühe tunnuse olemasolust piisab tapmise kvalifitseerimiseks § 136 järgi.

Need tunnused osutavad kannatanu ja tapja, samuti tapmise motiivide ja tapmisviisi selliseile erilisustele, mis sunnivad toimepandud tapmist lugema raskemaks, kui § 137 ettenähtud tapmist.

Kannatanu *erilisus* on tema abitu seisund (§ 136 p. e). Inimese tapmine, kasutades tema abitut seisundit, näiteks lapse, rauga, haige, magaja, seotu, üldse iga isiku, kel pole võimalust vastu hakata, tapmine iseloomustab tapja erilist alatust.

Mõrvari erilisused: a) tapmine isiku poolt, kes on varem vastutusele võetud tahtliku tapmise või tahtliku kehavigastuse tekitamise eest (§ 136 p. b); b) tapmine isiku poolt, kelle kohuseks oli eriti hoolitseda tapetu eest (§ 136 p. d).

Esimesel juhul peetakse tapmist kvalifitseerituks seepärast, et see pandi toime isiku poolt, kes juba teadlikult tungis isiku elu või tervise kallale. § 136 p. b järgi kvalifitseerimiseks on tarvilik, et: a) mõrvar oleks varem olnud karistatud tahtliku tapmise või tahtliku kehavigastuse tekitamise eest (mõne liiduvabariigi KrK järgi — ainult raske kehavigastuse tekitamise eest); b) et ta oleks karistuse ära kandnud ja c) tema karistatus endise tapmise eest ei ole kustunud uue tapmise toimepanemise momendil.

Teisel juhul osutub raskendavaks asjaoluks see, et mõrvariks on isik, kellele on pandud kohustus hoolitseda tapetu eest. Selliste juhtumite hulka kuulub elatanud vanemate tapmine, eestkostetavate isikute tapmine, näiteks eestkostetava tapmine eestkostja poolt, haige tapmine arsti või haigetalitaja poolt, alaealiste laste tapmine vanemate poolt.

Üksvahe tegi kohtupraktika võitluses lastetapmisega teravat vahet vastsündinu tapmise, mis ema poolt isiklike asjaolude tõttu toime pandud, ja lapsetapmise vahel, mis toime pandud alatuil motiividel (näit. soovist alimente mitte maksta jne.). Esimesel juhul kohaldati kohtupraktikas harilikult pehmemaid karistusmäärasid (tingimisi süüdimõistmine, paranduslikud tööd jne.). Kuid praegusel ajal pole enam neid aluseid mõrvar-ema karistuse kergendamiseks, mis esinesid minevikus ja võeti arvesse kohtu poolt. Kohaldades kõige raskemaid karistusmäärasid lastetapmise õhutajaile peab kohus ühes sellega määrama karme karistusi ka mõrvar-emadele endile.

Tapmisviisi erilisused: a) tapmine paljude inimeste elule kardetaval viisil ja b) tapmine tapetule eriti piinaval viisil (§ 136 p. v).

Esimesel juhul tapmise kõrgendatud ohtlikkus määratakse sellega, et tapmisviis (näit. laskmine avalikus kohas, elumaja süütamine) võis kaasa tuua mitte ainult selle isiku hukkumise, keda mõrvar kavatses tappa, vaid ka teiste isikute.

Teisel juhul tapmisviis (näit. paljude haavade tekitamine) annab tunnistust mõrvari erilisest julmusest.

Seadus tunnistab kvalifitseerituks tapmise, mis toime pandi *madalatel ajedel* (§ 136 p. a ja g). Mõned neist madalaist ajedest on seaduses nimetatud: omakasu, armukadedus, tahe hõlbustada või varjata teist kuritegu. Kohtupraktika loeb madalaiks ajedeks ka kättemaksu, seal hulgas ka veretasu, ja huligaanseid motiive.

Omakasu esineb siis, kui tapja kavatseb saada mingisugust ainelist kasu tapmisest, näit. saada pärandust, vabaneda alimentide maksmisest või võla tasumisest jne. § 136 p. a järgi kvalifitseeriti toakaaslase surmamist, mis toime pandi eesmärgiga saada kogu toa valdajaks ja kasutada seda spekulatsiooniks.

Tapmist armukadedusest vaadatakse sotsialistliku moraali seisukohalt kui tapmist madalail ajedel. Kui aga tapmine armukadedusest toimus tugeva hingelise erutuse seisundis, mille esile kutsus raske solvamine tapetu enda poolt, siis karistatakse seda kui tapmist, mis toime pandud pehmendavail asjaoludel (Vene NFSV KrK § 138).

Teiste liiduvabariikide KrK tunnevad veel mõnd kvalifitseeritud tapmise tunnust. Nii Ukraina NSV KrK tunnistab kvalifitseerituks raseda naise tapmise, Gruusia KrK ja Turkmeeni KrK — tapmise veretasu alusel, Gruusia NSV KrK — tapmise varitsemiskohast.

Karistuseks raskendavail asjaoludel toimepandud tapmise eest on vabaduskaotus kuni kümne aastani.

Tahtliku tapmise *eriti kvalifitseeritud* liiki näeb ette Vene NFSV KrK § 136 2. lõige, mis kodifitseeritud vastavalt üleliidulisele seadusele 7. juulist 1934: sõjaväelase poolt toimepandud tahtlik tapmine eriti raskendavail asjaoludel.

Seadus ei anna nende asjaolude definitsiooni. Nähtavasti tuleb need määrata vastavalt asjaoludele.

Karistus § 136 2. lõike järgi — mahalaskmine.

Tapmise kui kõige raskema isikuvastase kuriteo ohtlikkus tõuseb veel enam sõjaaja tingimustes. Vastavalt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 22. juuni 1941. a. seadluse § 7 tapmisasjad (Vene NFSV KrK § 136—138) kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, alluvad sõjatribunalidele.

§ 187. Tapmine tugeva hingelise erutuse seisundis

Tapmine äkkitekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, kui selle välja kutsus vägivald või raske solvamine kannatanu poolt, on ette nähtud Vene NFSV KrK § 138. Kahtlemata isiku ohtlikkus, kes pani toime tapmise äkilise tugeva erutuse mõju all, milles kannatanu ise on süüdi, on tunduvalt väiksem isiku ohtlikkusest, kes varem kuriteo läbi mõtleb, selle plaani teeb jne. Seepärast näeb § 138 karistusmäärana ette vabaduskaotuse kuni viie aastani või paranduslikud tööd kuni ühe aastani.

Tapmise kvalifitseerimiseks § 138 järgi on vajalik, et:

a) tapmine oleks toime pandud tugeva hingelise erutuse seisundis;

b) tugeva hingelise erutuse seisund oleks välja kutsutud kannatanu poolt raske solvamise või vägivallaga, mis kannatanu tekitas süüdlasele endale või tema omakseile;

c) tugeva hingelise erutuse seisund oleks tekkinud äkki.

Kui üks neist tunnustest puudub, ei saa kuritegu kvalifitseerida § 138 järgi.

Kui tugev hingelise erutuse seisund ei tekkinud raske solvamise või vägivalla tagajärjel kannatanu poolt, ei või kohaldada Vene NFSV KrK § 138.

Toome näite Vene NFSV Ülemkohtu praktikast. Makunin leppis kokku Ivanovaga abiellumise kohta ja sai viimase vanemate nõusoleku. Minnes oma emaga Ivanovide juurde, et lõplikult kokku leppida pulmade kohta, sai ta oma tulevaselt äialt teate abiellumisest keeldumise kohta. Tulles Ivanovide juurde ja olles tugevas hingelises erutuses Makunin pärast kõnelust mõrsjaga surmas ta noahoobiga rinda. Sel juhul ei saa kohaldada § 138, kuna Makuninit ei solvatud ega tarvitatud tema kallal vägivalda.

Teisel juhul Vene NFSV Ülemkohus tühistas § 138 kohaldamise L-le, kes mõrvas isiku, kes nimetas L. rumalaks. L. oli tapmise momendil hingelise erutuse seisundis, kuid solvamine, mis selle välja kutsus, ei olnud *raske*.

Kui tugeva hingelise erutuse seisund tapmise momendil tõuseb sellise vaimse tegevuse rikke astmeni, et isik ei anna endale aru oma tegudest, siis ta kui süüdimatu (KrK § 11) ei allu kriminaalvastutusele.

Vaimse tegevuse *häire* määratakse neil juhtudel kindlaks ekspertiisiga.

§ 188. Tapmine hädakaitse piiride ületamisel

Tapmine hädakaitse piiride ületamisel (Vene NFSV KrK § 139) võib esineda: 1) kaitse ebasuhtelisusel kallaletungiga ja 2) kaitse mitteõigeaegsusel — pärast kallaletungi.

Tapmine hädakaitse piiride ületamisel võib subjektiivsest küljest olla nii tahtlik kui ka ettevaatamatu. Kaitsja, tekitades kahju kallaletungijale, võis ette näha ja soovida viimase surma, kuid võis ka mitte ette näha, et tema tegu kutsub välja kallaletungija surma, kuigi oleks pidanud seda ette nägema.

Vene NFSV KrK § 139 ettenähtud tapmise toimepanemisel on kannatajaks isik, kes ise pani toime seadusvastase kallaletungi. Seepärast on selline tapmine vähem ohtlik kui teised tapmise liigid.

Seda liiki tapmise eest määrab seadus karistuse vabaduskaotuse näol kuni kolme aastani või paranduslike tööde näol kuni ühe aastani.

§ 189. Ettevaatamatu tapmine

Ettevaatamatu tapmise (Vene NFSV KrK § 139) *objektiivne külg* on samasugune tahtliku tapmise objektiivse küljega: tegevus või tegevusetus, mis tõi kaasa surma.

Surma kaasa toonud teo või tegevusetuse uurimisel tuleb silmas pidada, et surma ei põhjusta mõnikord süüdlane vahetult, vaid teiste tegurite vahendusel. Kui näit. Aksenov jättis koju lauale laetud tulirelva, tema kaheksa-aastane poeg aga, oskamata relva käsitseda, laskis oma seltsimehe maha, tuleb Aksenovil vastutust kanda ettevaatamatu tapmise eest.

Ettevaatamatu tapmise *subjektiivne külg* seisneb selles, et isik ei näe ette, et tema teo või tegevusetuse tagajärjeks on inimese surm, kuigi peaks seda asjaolu ette nägema (ettevaatamatus hooletuse näol), või aga teades, et tema tegu või tegevusetus võib surma põhjustada, kergemeelselt loodab, et antud juhul sellist tagajärge ei tule, et see hoitakse ära (ettevaatamatus kergemeelsuse näol).

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani või paranduslikud tööd kuni ühe aastani.

Mõne liiduvabariigi kriminaalkoodeksid eraldavad raskemat liiki ettevaatamatu tapmise, arvates selle hulka tapmise, mis järgnes ettevaatuse eeskirjadest teadvalt mittekinnipidamisest. Neil juhtudel isik teadis, et ta rikub ettevaatuse eeskirju, kuid ei näinud ette, et see rikkumine võib tuua kaasa teise inimese surma, kui aga nägigi, siis kergemeelselt lootis seda surma ära hoida.

Nii tsirkuse juhataja, kes ei seadnud üles kaitsevõrku, kuigi see antud juhul oli eeskirjade järgi nõutav, vastutab antud liiki ettevaatamatu tapmise eest, kui ohtliku numbri täitja kukkus surnuks. Ettevaatamatust tapmisest tuleb lahus hoida juhuslik surma põhjustamine, mida isik ei võinud ega pidanud ette nägema. Sel juhul puudub süü ja seepärast ei ole ka kuriteo koosseisu.

Tsareva tuli koosolekult koju ühes oma kaasteenija Dudiniga. Sõbralikult vesteldes Dudiniga tõukas Tsareva teda naljatamisi kergelt. Dudin komistas, kukkus peaga vastu palki ja suri ajupõrutuse tagajärjel. Siin ei ole kuriteo koosseisu, kuna Tsareva ei näinud ega võinud ette näha, et kerge tõuke tagajärjeks võib olla Dudini surm.

§ 190. Enesetapmisele viimine ja enesetapmisele kaasaaitamine

I. Vene NFSV KrK § 141 1. lõikes ettenähtud kuriteo — *enesetapmisele viimine* — objektiks on teise inimese elu, kes on majanduslikus või muus (eriti teenistuslikus) sõltuvuses kuriteo subjektist. *Subjektiks* võib olla isik, kellest kannatanu oli sõltuvuses. Kuriteo *objektiivse külje* moodustavad: 1) kannatanu julm või muu selletaoline kohtlemine, 2) enesetapmine või enesetapmise katse sellise kohtlemise tagajärjena, 3) põhjuslik seos kannatanu kohtlemise ja enesetapmise või selle katse vahel.

Julma kohtlemisega võrdseks tuleb lugeda alandavat, mõnitavat kohtlemist, mis objektiivselt oli kannatanule talumatu ja mis avaldus näiteks tema süstemaatilises tagakiusamises. Kui aga kohtlemine subjekti poolt ei olnud õigusvastane, ei saa enesetapmist talle süüks arvata. NSVL Ülemkohtu pleenum ei tunnustanud KrK § 141 ettenähtud kuriteo koosseisu juhul, kui enesetapmine järgnes süüaluse ja kannatanu intiimvahekorra lõppemisele.

Teiselt poolt on kõige olulisem tähendus põhjusliku seose olemasolul kannatanu kohtlemise ja enesetapmise akti vahel. Kui enesetapmine või selle katse järgnes muul põhjusel, ei saa enesetapmist süüdistatavale süüks arvata.

NSVL Ülemkohus ei tunnistanud N. vastutavaks tema kasvandiku P. enesetapmise eest tähelepanematu suhtumise puhul temasse, osutades, et esiteks ei ole tähelepanematu suhtumine seaduse järgi seda liiki kohtlemine, mis annab põhjust kohaldada § 141, teiseks puudub antud juhul põhjuslik seos sellise kohtlemise ja enesetapmise vahel: P. enesetapmine järgnes teisel põhjusel.

Käsiteldav kuritegu võib olla toime pandud eventuaalse tahtlu-

sega või ettevaatamatusest, s. o. subjekt kas nägi ette enesetapmise võimaluse ja lubas seda või jälle ta oleks pidanud sellist võimalust ette nägema, lähtudes kannatanu kohtlemisest oma poolt, kuigi ei näinud ette enesetapmise võimalust. Kui julmalt koheldes kannatanut subjekt otse tahtis sel teel saavutada enesetapmist ja saavutas selle, tuleb ta süüdi tunnistada tahtlikus tapmises.

Kuriteo koosseisuks on tarvilik, et mõnitavad teod kannatanu suhtes oleksid toime pandud süüdistatava enda poolt. Ainult sel juhul võib viimast süüdistada järgnenud enesetapmises või selle katses.

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani.

II. Teise isiku *enesetapmisele kaasaaitamine või ahvatlemine* (Vene NFSV KrK § 141 2. lõige) võib avalduda enesetapmisele kallutamises või enesetapmise aktile kaasaaitamises, näit. relva muretsemisega jne. Enesetapmisele kaasaaitamist mõistab hukka sotsialistliku ühiskonna moraal. Kriminaalvastutus on ette nähtud seaduse poolt ainult sel juhul, kui kuriteo objektiks on alaealise, vaimuhaige või isiku, kes teadvalt ei olnud võimeline aru saama oma teo iseloomust või juhtima oma tegevust, elu.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 191. Tahtlik raske kehavigastus

Kehavigastus võib avalduda: 1) kudede anatoomilise *vigastamatuse* rikkumises: luumurre, haav, siseorganite vigastamine jne., 2) organite funktsioonide rikkumises: kuulmis-, nägemisorgani kaotus või nõrgenemine jt., 3) inimese keha siseorganite korrapärase funktsioneerimise rikkumises.

Objektiivsest küljest on raske kehavigastuse (Vene NFSV KrK § 142) koosseisuks vajalik kas või üks KrK § 142 1. lõikes loeteldud vigastustest, nimelt: 1) kuulmis-, nägemis- või mõne muu organi kaotus, 2) näo parandamatu inetukstegev rike, 3) vaimuhaigus, 4) muu tunduva töövõimekaotusega seotud terviserike.

Raskete kehavigastuste hulka tuleb lugeda ka kehavigastus, mis kutsus esile eluohtliku terviserikke, kuigi see lõpptagajärjena ei toonud kaasa Vene NFSV KrK § 142 loeteldud rikkeid.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium tunnistas, et elule ohtliku rikke tekitamine, näit. oimu-kiiruluude haavamine, mille tagajärjeks oli mõra tekkimine pealuus, tuleb kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 142 järgi, olenemata haavamise tagajärgedest.

Peatume Vene NFSV KrK § 142 mainitud vigastuste liikidel.

Mingisuguste organite kaotuse all ei tule mõista mitte ainult nende organite eneste jäävat kaotust, vaid, nagu seda täpsemalt määravad rea liiduvabariikide kriminaalkoodeksid, ka nende organite funktsioonide kaotamist, s. o. kuulmise, nägemise, kõnevõime, käe, jala liigutamise võime, suguvõime kaotust, kuigi organid ise on säilinud. Nägemise, kuulmise, kõnevõime kaotuse all ei tule mõista mitte ainult nende funktsioonide täielikku kaotust, vaid ka nende tunduvat nõrgenemist. Kui organi funktsioon ei ole jäävalt kaotatud, vaid ainult ajutiselt, tuleb kehavigastust lugeda kergeks.

Näo parandamatu inetukstegemine võib avalduda kõrva, nina, huulte kaotuses, nägu tunduvalt moonutavate armide tekitamises, jne.

Vaimuhaiguse all tuleb mõista psüühilisi haigestumisi, näiteks idiotismi, jälitamismaaniat jne.

Terviserikked kui kehavigastuste tagajärg kuuluvad ainult siis Vene NFSV KrK järgi raske kehavigastuse tunnuste hulka, kui need on seotud töövõime tunduva kaotusega. Sel juhul on § 142 tunnused siis olemas, kui kehavigastus kutsus esile kroonilise haigestumise või muu terviserikke, mis vähendas töövõimet vähemalt ühe kolmandiku võrra. Teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksid loevad raske kehavigastuse tunnuseks rasket terviseriket, olenemata sellest, kas see kutsus või ei kutsunud esile tööjõu tunduvat kaotust. Järelikult, kui kehavigastuse tagajärjeks on raske krooniline haigestumine, siis, kuigi elukutseline töövõime on säilinud, on sellise haiguse olemasolust küllalt, et kvalifitseerida kuritegu raske kehavigastusena.

Kuriteo *subjektiivne külg* eeldab tahtlust tekitada rasket kehavigastust. Tahtluse sisu täppis kindlakstegemine on selle kuriteo puhul sageli küllalt raske ülesanne. Sageli kurjategija ise, tekitades raskeid kehavigastusi, ei tea küllalt selgelt, milliseid kehavigastusi ta kavatseb tekitada — raskeid või kergeid, näit. lüües kaikaga kannatanule pähe või visates teda raske esemega jne. Seepärast tahtliku raske kehavigastuse subjektiivse külje määramisel tuleb lähtuda järgmistest kaalutlustest.

Raske kehavigastuse puhul võib tahtlus olla kahesugune: süüdlane kujutleb täpselt, et ta tekitab nimelt raske kehavigastuse, kui näit. pistab välja kannatanu silmad või valab ta näo üle väävelhappega. Sel juhul vastutab raske kehavigastuse tekitamisel süüd-

lane selle eest; kui aga tal ei õnnestunud tekitada rasket kehavigastust, siis vastutab ta selle kuriteo katse eest.

Kuid süüdlane võib ka mitte kujutleda, millise kehavigastuse ta oma teoga tekitab — raske või kerge; sel juhul pole tema tahtlus vigastuse iseloomu osas kindel.

Üldreeglina kvalifitseeritakse kuritegu § 142 järgi siis, kui tagajärjena tekitati raske kehavigastus.

Karistus tahtliku raske kehavigastuse eest — vabaduskaotus kuni kaheksa aastani.

Raske kehavigastus on kvalifitseeritud (§ 142 2. lõige) juhtudel, kui leidis aset kas või üks järgmisest kolmest asjaolust: 1) raske kehavigastuse tagajärjeks oli kannatanu surm, 2) raske kehavigastus pandi toime piinamise iseloomu kandval viisil ja 3) raske kehavigastus pandi toime süstemaatiliste vigastuste, kuigi igaüks neist oli kerge, tekitamise teel.

Karistus § 142 2. lõike järgi — vabaduskaotus kuni 10 aastani.

Raske kehavigastus loetakse toimepanduks *süüd kergendavail asjaoludel,* kui see tekitati: 1) äkkitekkinud tugeva hingelise erutuse mõjul, mille kutsus esile vägivald või raske solvamine kannatanu poolt või 2) hädakaitse piiride ületamisel. Neil juhtudel on vajalik tingimuste olemasolu, millest kõneldi eespool, käsitelles § 138 ja 139.

Vene NFSV KrK ei ole paragrahvi, mis määraks eriti vastutuse kergendavail asjaoludel toimepandud raske kehavigastuse eest. Enamiku liiduvabariikide kriminaalkoodekseis leiduvad sellised paragrahvid. Selline on Ukraina NSV KrK § 148, mis määrab tugeva hingelise erutuse seisundis toimepandud raske kehavigastuse eest karistuseks vabaduskaotuse kuni kahe aastani või paranduslikud tööd.

Teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksid sisaldavad ka paragrahve, mis määravad vastutuse *raske kehavigastuse eest, mis tekitatud hädakaitse piiride ületamisel.* Selline on Ukraina NSV KrK § 149, mis määrab selle kuriteo eest vabaduskaotuse või paranduslikud tööd kuni ühe aastani. Kuna Vene NFSV KrK sellist paragrahvi ei sisalda, tuleb tahtlike raskete kehavigastuste tekitamist, mis toime pandud hädakaitse piiride ületamisega, kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 142 järgi. Kuid karistuse määr ei tohi igal juhul ületada § 138 sanktsiooni, kui raske kehavigastus tekitati tugeva hingelise erutuse seisundis, mille välja kutsus raske solvamine või vägivald kannatanu poolt, ja § 139 sanktsiooni, kui raske kehavigastus tekitati hädakaitse piiride ületamisel. Meie lähtume siin

sellest, et kui seadus raskema kuriteo (tapmise) eest määras sanktsioonid, mis selles paragrahvis ette nähtud, siis vähem raske kuriteo eest, mis toime pandud samadel asjaoludel, on rangemad karistusmäärad lubamatud.

§ 192. Tahtlikud kerged kehavigastused

Kriminaalkoodeks jagab tahtlikud kerged kehavigastused kahte liiki:

1) mis põhjustasid terviserikkeid (Vene NFSV KrK § 143 1. lõige) ja

2) mis ei põhjustanud terviseriket (§ 143 2. lõige).

Iga kehavigastus tekitab teatud kahju tervisele. Kuid § 143 1. lõige peab silmas enam-vähem kestvamat ja tõsisemat terviseriket. Seda laadi rikete hulka tuleb lugeda töövõime kaotust või tunduvat nõrgenemist pikemaks ajaks, kestvat, kuid mitte elukardetavat haigestumist, nägemise, kuulmise nõrgenemist jne.

Kui aga kehavigastus ei tekitanud tõsist terviseriket või see rike oli lühiajaline, siis kvalifitseeritakse kuritegu § 143 2. lõike järgi.

Selle kuriteo koosseisu *subjektiivne külg* on komplitseeritum kui raske kehavigastuse tekitamisel. Pannes toime teo, millega põhjustatakse kerge kehavigastus, ei kujutle süüdlane sageli, kas see toob kaasa kestva terviserikke või ei. Nii on enamasti tahtlus kehavigastuse liigi suhtes ebamäärane.

Tahtlusel võib olla kahesugune iseloom. Subjekt võib olla teadlik, et ta tekitab nimelt kerge kehavigastuse. Sel juhul kvalifitseeritakse kuritegu § 143 järgi.

Subjekt võib olla teadlik, et ta tekitab kehavigastuse, kuid ei kujutle endale, milline iseloom võib sel olla. Kui tagajärjeks on kerge kehavigastus, kvalifitseeritakse kuritegu § 143 järgi.

Küsimus, kas kvalifitseerida kuritegu § 143 1. või 2. lõike järgi, tuleb lahendada olenevalt tegelikult saabunud tagajärgedest, mis on põhjuslikus seoses süüaluse tegevusega.

Karistus § 143 1. lõike järgi on — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni ühe aastani, 2. lõike järgi — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani.

§ 144 eraldatakse *tahtlik kerge kehavigastus,* mis tekitas terviserikke, kuid *toime pandud tugeva hingelise erutuse seisundis,* mille esile kutsus vägivald või raske solvamine kannatanu poolt. Seadus määrab seda liiki kehavigastuse eest sama karistuse, mis § 143 2. lõike järgi.

§ 193. Ettevaatamatud kehavigastused

Ettevaatamatu kehavigastus (Vene NFSV KrK § 145) sarnaneb *objektiivsest küljest* tahtliku kehavigastusega. *Subjektiivsest küljest* ettevaatamatu kehavigastus võib olla korda saadetud nii hooletusest kui ka kergemeelsusest.

KrK § 145 eristab kaks liiki ettevaatamatut kehavigastust: *ettevaatamatu kehavigastus,* mis oma tagajärgede suhtes langeb ühte tahtliku raske ja kerge kehavigastusega, mis ette nähtud § 142 ja § 143 1. lõikes (§ 145 1. lõige); *ettevaatamatu kehavigastus, mis ei kutsunud esile terviseriket* (§ 145 2. lõige), oma tagajärgedelt ühtiv tahtliku kerge kehavigastusega, mis on ette nähtud § 143 2. lõikes.

Vene NFSV KrK piirab vastutust ettevaatamata kehavigastuse eest (kaasa arvatud ka raske) ainult juhtudega, kui selline kehavigastus tekkis „seaduse või võimu korraldustega seatud ettevaatuseeskirjade teadliku mittetäitmise" tagajärjena. Sellest seaduse sättest tuleb aru saada siiski selles mõttes, et see haarab ka kehavigastuse tekitamise neil juhtudel, kui see on üldtuntud, elementaarsete ettevaatus-eeskirjade, mis dikteeritud sotsialistliku ühiselu eeskirjade poolt, mittetäitmise tagajärg. Neist eeskirjadest kinnipidamine on kõigile kodanikele kohuslik, kuigi need eeskirjad just oma üldtuntuse ja vaieldamatuse tõttu on jäänud määritlemata võimuorganite poolt väljaantud määrustes.

Kodune perenaine Nikonova unustas kommunaalkorteris pimedasse koridori ämbri keeva veega ja koridoris jooksev laps, veeämbri ümber lükanud, sai raskeid põletushaavu. Nikonova tuleb võtta vastutusele Vene NFSV KrK § 145 järgi, kuigi pole otsest võimuorganite korraldust antud tingimustes teatud ettevaatusabinõude tarvitusele võtmiseks.

Karistus § 145 1. lõike järgi on — paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 500 rublani, 2. lõike järgi — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani.

Teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksid jagavad ettevaatamatu kehavigastuse kahte liiki: kehavigastuse tekitamine lihtsa ettevaatamatuse tagajärjel ja kehavigastuse tekitamine kindlaksmääratud ettevaatus-eeskirjadest teadliku mittekinnipidamise tagajärjel.

§ 194. Löömine

Löömine, peksmine ja muud vägivallateod on ette nähtud Vene NFSV KrK § 146 1. lõikes. *Objektiivne külg* seisneb ülaltähenda-

tud vägivallategudes, mis tekitavad füüsilist valu. Analoogilised teod, mis füüsilist valu ei tekita, on solvamine teoga (§ 159). KrK § 146 järgi karistatav kuritegu läheneb kergele kehavigastusele, kuid erineb viimasest sellega, et käsiteldav kuritegu ei too kaasa ei terviserikkeid, ei naha vigastamatuse rikkumist. *Subjektiivsest küljest* eeldab kuritegu tahtlust. Tahtluse sisusse kuulub soov tekitada füüsilist valu vägivallateo läbi.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani.

§ 146 2. lõige näeb ette needsamad teod, kui need kannavad piinamise iseloomu, s. o. pannakse toime süstemaatiliselt, piinaval viisil.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 146 2. lõike järgi kvalifitseerimiseks ei ole tarvilik, et vägivallateod oleksid tekitanud mingisugust terviseriket kannatanule. Kui aga piinamise tagajärjeks oli raske kehavigastus, kuulub süüdlane vastutusele võtmisele Vene NFSV KrK § 142 2. lõike järgi.

§ 195. Teise isiku nakatamine suguhaigusesse

Nõukogude riigi mitmesuguste abinõude süsteemis võitlemises suguhaigustega on tähtis osa ka kriminaalvastutusel teise isiku suguhaigusesse nakatamise eest (Vene NFSV KrK § 150 1. lõige) või isegi sellise nakatumise ohtu asetamise eest (§ 150 2. lõige).

Selle kuriteo *objektiks* on kodanike tervis. Seepärast vaatleme käsiteldavat kuritegu inimese kehalise puutumatuse ja tervise vastu sihitud kuritegude hulgas.

Objektiivsest küljest seisneb kuritegu teise inimese nakatamises suguhaigusesse ükskõik mis teel, kas suguühte või muul teel.

Kuriteo *subjektiks* võib olla ainult suguhaigust põdev isik.

Subjektiivsest küljest on kõigepealt vajalik, et subjekt teaks oma haigusest. Kui ta sellest ei olnud teadlik, langeb vastutus ära.

NSVL Ülemkohtu Kriminaalkolleegium 1939. a. lõpetas kuriteo koosseisu puudumisel K. asja, kuna arstid eriteadlased kinnitasid, et gonorröasse haigestumise iseloomu tõttu K. võis Š-ga suguühtesse astudes mitte teada oma haigusest ja lugeda ennast terveks.

Mis puutub aga suhtumisse nakatamise faktisse endasse, siis võib see olla mitmesugune. Subjekt, teades, et oma tegude tagajärjel ta võib nakatada teise inimese suguhaigusesse, tahab seda või lubab sellise nakkuse (otsene või eventuaalne tahtlus). Subjekt

oletab kergemeelselt, et nakatamine ei leia aset (kuritegelik kergemeelsus). Lõpuks, subjekt ei näe ette, et nakatab teise isiku, kuigi oleks pidanud seda ette nägema (kuritegelik hooletus).

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

Suguhaigusesse nakatamisest erineb suguhaigusesse *nakatumise ohtu asetamine* ainult sellega, et puudub teise isiku nakatamine. Fakti ennast, et isik, kes teab oma haigusest, saadab korda tegusid, mis võivad teisi nakatada, vaatleb seadus kui lõpuleviidud kuritegu.

Karistus — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kuue kuuni.

§ 196. Abort

I. Abordiks nimetatakse vililase väljaajamist rasedal naisel. Kehtiva seadusandluse järgi on abort kriminaalselt karistatav tegu, välja arvatud: a) abort, mis tehtud raseda naise elu või tervist ähvardava ohu kõrvaldamiseks raseduse kestmisel ja b) vanemail pärilikkuse teel edasiantavate raskete haiguste olemasolu puhul tehtav abort. Järelikult on abort lubatud ainult erandlikel, seaduse poolt rangelt piiratud juhtudel ja määratud tingimustel ema elu ja tervise hoidmiseks ja teadvalt haigete järglaste sündimise takistamiseks.

27. juuni 1936. a. seadus määras karistatavuse mitte ainult isikuile, kes teevad aborti rasedaile naistele, vaid ka rasedale naisele endale abordi tegemise eest ja samuti isikuile, kes sunnivad naisisikut abordi tegemisele.

Kooskõlas 27. juuni 1936. a. seadusega näevad § 140, 140-a ja 140-b ette:

1) abordi tegemise (§ 140 ja 140-b) ja
2) naisisiku sundimise abordi tegemisele (§ 140-a).

Rasedale naisele abordi tegemisel on kuriteo objektiks nii naisisiku tervis kui ka inimese loode.

Objektiivsest küljest seisneb abordi tegemine kunstlikus õigusvastases loote väljaajamises ükskõik millisel viisil ja ükskõik millisel raseduse järgul.

Juhud, millal abort on lubatud arstiteaduslikel alustel, on eespool tähendatud, kuid ka neil juhtudel on vajalik, et seaduse poolt lubatud abort oleks tehtud *haiglas või sünnitusmajas* seatud korras ja arsti-eriteadlase poolt. Ainult absoluutselt edasilükkamatuil juhtudel, kui väiksemgi viivitus on tõsiseks ähvarduseks naise

elule või tervisele, võib arst teha aborti ka väljaspool haiglat. Sel juhul tegutseb ta hädaseisundis (Vene NFSV KrK § 13).

Abordi tegemine on tahtlik kuritegu.

§ 140 näeb ette kolm abordi liiki, mis erinevad karistuse raskuselt, mis määratakse seaduse poolt olenevalt abordi ohtlikkuse astmest.

§ 140 1. lõige karistab seadusvastase abordi tegemist sünnitusmajas või haiglas.

Kuriteo *subjekt* on arst, kes aborti tegi.

Karistus — türm ühest kuni kahe aastani.

2. lõige näeb ette arsti vastutuse abordi tegemise eest väljaspool haiglat või sünnitusmaja, kuid sanitaarses olukorras. Selle kuriteo eest määratakse sama karistus, mis on ette nähtud § 140 1. lõikes.

3. lõige näeb ette abordi tegemise tervishoiuvastases olukorras või isikute poolt, kel pole arstiteaduslikku eriharidust.

Kuriteo koosseisu olemasoluks on küllalt ühest neist tingimustest. Järelikult 3. lõike järgi karistatakse nii arsti, kes tegi aborti ebasanitaarses olukorras, kui ka isikut, kel ei ole arstiteaduslikku eriharidust, kuigi ta oleks teinud aborti sanitaarses olukorras ja isegi haiglas või sünnitusmajas.

Karistus — türm mitte alla kolme aastat.

Kohtupraktika näitab, et aborte tehakse harilikult isikute rühmade poolt ja äritsemisena. Kõiki isikuid, kes annavad ruume abortide tegemiseks, aitavad operatsiooni juures jne., karistatakse kui kuriteo kaasosalisi.

II. *Naisisiku sundimine abordi tegemisele* väljendub ähvardustes, hirmutamises või mitmesugustes ilmajätmistes ja mõnitamistes raseda naise üle eesmärgiga sundida teda abordi tegemisele. Selle kuriteo lõplikuks koosseisuks ei ole nõutav, et sundimisvahendid oleksid mõjunud ja naisisik oleks aborti teinud.

Rahvakohtu poolt mõisteti § 140-a järgi süüdi Maškin, kes lõpetas naisele ülalpidamise andmise ja teatas, et ta abiellub teise naisega ja paigutab viimase oma tuppa, kui naine aborti ei tee.

Kuriteo *subjektiks* on kõige sagedamini tulevase lapse isa, kes mingisugustel kaalutlustel ei soovi lapse sündi, kuid selleks võib olla ka teine isik.

Naisisiku sundimine abordi tegemisele on tahtlik kuritegu.

Karistus — türm kuni kahe aastani.

§ 140-b eraldab iseseisva kuriteona abordi, mis on tehtud raseda naise enda poolt. § 140-b järgi on naisisik vastutav nii sel juhul, kui ta ise tegi abordi, kui ka sel juhul, kui abort talle tehti

teiste isikute poolt, kusjuures need isikud vastutavad mitte § 140-b, vaid KrK § 140 järgi.

Karistus § 140-b järgi on ühiskondlik laitus, korduval abordi tegemisel aga — rahatrahv kuni 300 rublani.

§ 197. Abita jätmine

Sellesse rühma on paigutatud kuritegelikud teod, mille ühiseks jooneks on *teatud tingimustes teisele abi mitteosutamine või tema eest mittehoolitsemine isiku poolt, kes oli kohustatud ja võis temale abi anda ja tema eest hoolitseda:* 1) inimese abita jätmine eluohtlikus seisukorras, 2) haige mitteabistamine, 3) laevakapteni poolt abi mitteosutamine merel või muudel veeteedel hukkuvaile inimestele, 4) alimentide mittemaksmine, 5) laste jätmine toetuseta, 6) eestkostja poolt oma õiguste kuritarvitamine eestkostetavate kahjuks ja 7) külanõukogude esimeeste poolt eestkosteks vajalike abinõude tarvitusele mittevõtmine.

I. Vene NFSV KrK § 156 järgi karistatakse isiku abita jätmist, kes oli elule ohtlikus seisundis ja kes ei saanud tarvitusele võtta enesealalhoiu abinõusid kas lapseealisuse, raukuse, haiguse või üldse oma abituse tõttu.

Kriminaalvastutus järgneb sel juhul, kui süüdlane, kes jättis teise isiku selles seisundis abita, oli kohustatud hoolt kandma ohustatu eest ja kui tal oli võimalik teda abistada.

Kuritegu on tahtlik.

§ 156 järgi kvalifitseeritakse eriti laste mahajätmist.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani.

Vene NFSV KrK ei näita, keda nimelt tuleb lugeda isikuks, kes on kohustatud abita jäetu eest hoolt kandma. Real juhtudel see kohus järeldub otse seaduse viiteist või võimuorganite poolt antud eeskirjadest või inimese poolt enda peale võetud kohustustest. Selline kohustus on vanemail laste suhtes, lastel töövõimetute vanemate suhtes, juhil isikute suhtes, keda ta peab juhtima läbi mägede jne.

Mõnedel juhtudel aga kohus abistada iga inimest, kes on elule ohtlikus seisundis, kui seda abi võib osutada ilma kahjuta abistajale, tuleneb sotsialistliku ühiselu eeskirjadest. Ukraina, Gruusia, Uzbekistani ja Turkmeeni NSV kriminaalkoodekseis on see kohus otse seaduses tähistatud ja selle mittetäitmist karistatakse kui kuritegu. Neis koodekseis leidub paragrahv, mis näeb ette vastavaile

asutistele või isikuile mitteteatamise teise isiku elule ohtlikust seisundist, samuti temale abi mitteosutamise, mida süüdlane võis osutada. Mitteabistamist karistatakse sel juhul ainult siis, kui abita jäetu suri või talle tekitati raske kehavigastus.

II. Abita jätmise erijuhuks on kuritegu, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 157.

Selle paragrahvi 1. lõike järgi karistatakse mõjuva põhjuseta *haigele abi mitteosutamist.* Kuriteo *subjektiks* võivad olla isikud, kes seaduse või eri eeskirjade järgi on kohustatud abistama, eriti lähissugulased.

Karistus — paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 300 rublani.

Teise lõike järgi karistatakse *meditsiinilise praktikaga tegeleva isiku poolt meditsiinilise abi andmisest keeldumist.* Kriminaalvastutus järgneb sel juhul, kui selle isiku keeldumine võis *teadvalt* tuua ohtlikke tagajärgi haigele.

Karistus — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 1000 rublani.

III. Vanemate kohus on pidev hoolitsemine laste, nende kasvatamise ja ülalpidamise eest. Iga vanema elementaarseks kohuseks on lastele ülalpidamisvahendite muretsemine. Alimentide määr, mis peavad maksma selleks kohustatud isikud, s. o. kõigepealt vanemad laste ülalpidamiseks, kes elavad neist lahus, on seaduses täpselt piiriteldud. Selle kohustuse kuritahtlik mittetäitmine, nagu üldse laste toetuseta jätmine, on kriminaalkuritegu. 27. juuni 1936. a. seadus teiste abinõude hulgas, mis on sihitud nõukogude perekonna edaspidiseks tugevdamiseks, suurendas repressiooni ka isikute suhtes, kes kuritahtlikult hoiduvad kõrvale vanemlike kohuste täitmisest.

Vastavalt 27. juuni 1936. a. seadusele muudetud Vene NFSV KrK § 158 näeb ette kaks sarnast kuriteo liiki: a) kuritahtlik alimentide mittemaksmine laste ülalpidamiseks ja b) laste jätmine kuni nende täisealiseks saamiseni igasuguse toetuseta.

Kuritahtlikuks alimentide mittemaksmiseks tuleb lugeda mittemaksmist vaatamata maksmise võimalusele. Nii mõisteti kohtu poolt süüdi § 158 järgi Haritonov, kes korduvalt muutis elu- ja töökohta, ja Timonin, kes muutis perekonnanime eesmärgiga kõrvale hoiduda alimentide maksmisest. Mittemaksmine tunnistati kohtu poolt mõlemal juhul kuritahtlikuks.

Karistus — türm kuni kahe aastani.

IV. Kõigi muude abinõude kõrval, mis sihitud nõukogude perekonna kindlustamiseks ja ema ning kasvava sugupõlve huvide kaitseks, määras 27. juuni 1936. a. seadus karistuse *omakasu sihil laste eestkoste kasutamise eest ja eestkoste all olevate laste järelevalveta ning abita jätmise eest.* Vastavalt 27. juuni 1936. a. seadusele on Vene NFSV KrK lisandatud § 158[1], mis karistab kuritegu, mille objektiks on eestkoste all olevate laste õigused ja seaduslikud huvid.

§ 158[1] 1. lõike järgi karistatakse: a) eestkoste kasutamist omakasu sihil, nagu: eestkostetava elamispinna äravõtmine, pärast vanemate surma järelejäänud vara ärakasutamine jne. ja b) eestkoste all olevate laste järelevalveta ning tarviliku ainelise abita jätmist.

§ 158[1] 2. lõige näeb ette *vaeslaste kasvatamiseks kaitse- ja hoolitsemisabinõude tarvitusele mittevõtmist.* Kriminaalvastutus paragrahvi 2. lõike järgi tekib siis, kui külanõukogude poolt määratud eestkostjate või külanõukogude esimeeste mainitud tegude või tegevusetuse tagajärjel eestkoste all olev laps sattus hulkurluse teele.

Kuriteo *subjektiks* võivad olla külanõukogude poolt nimetatud eestkostjad ja külanõukogude esimehed.

Karistus — eestkostjate suhtes vabaduskaotus kuni kahe aastani. Külanõukogude esimehed kannavad vastutust § 111 järgi, s. o. kui lohaka suhtumise eest teenistusse.

§ 198. Kuriteod isiku vabaduse vastu

Liiduvabariikide KrK peatükkides isikuvastaste kuritegude kohta on ette nähtud ainult üksikud kuriteoliigid, mis sihitud isiku vabaduse vastu: 1) seadusvastane vabaduse võtmine mitteametiisiku poolt, 2) vaimselt terve inimese paigutamine vaimuhaiguste haiglasse, 3) laste riisumine.

I. *Seadusvastane vabaduse võtmine* (Vene NFSV KrK § 147) seisneb vaimselt terve inimese õigusvastases takistamises valida oma elukohta oma suva järgi. Seadusvastane vabaduse võtmine võib avalduda selles, et inimest peetakse kinni vastu tema tahtmist mingis kohas (toas, keldris jne.) või jällegi viiakse teise kohta vastu tema tahtmist, kus piiratakse tema vaba liiklemisvõimalust.

§ 147 järgi kvalifitseerimiseks on tarvilik, et vabaduse võtmine oleks *ebaseaduslik ja vägivaldne.* Neil juhtudel, kui ebaseaduslik vabaduse võtmine on ametialane kuritegu, kvalifitseeritakse süüdlase tegu § 115 järgi.

§ 147 eristab lihtsa ebaseadusliku vabaduse võtmise liigi (1. lõige), mis on karistatav vabaduskaotusega või paranduslike töödega kuni ühe aastani, ja kvalifitseeritud liigi (2. lõige), mille puhul vabaduse võtmine toimub viisil, mis on ohtlik kannatanu elule või tervisele või millega kaasneb temale füüsiliste kannatuste tekitamine, näit. kannatanu ei saa küllaldaselt toitu või vett, ta on seotud jne.

Karistus 2. lõike järgi on — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

Kui ebaseadusliku vabaduse võtmisega kaasnevad kehaliste vigastuste tekitamine, piinamine jne., siis kvalifitseeritakse neid tegusid vastavate paragrahvide järgi (142, 143, 146 jt.).

Ebaseadusliku vabaduse võtmise erijuhuks on *teadvalt terve inimese paigutamine vaimuhaigete haiglasse* omakasu või mõnel muul isiklikul sihil (Vene NFSV KrK § 148). *Karistus* —vabaduskaotus kuni kolme aastani.

II. § 149 näeb ette isiku vabaduse kallale tungimise eri liigi — *võõra lapse riisumise, varjamise või ümbervahetamise.* See kuritegu on sihitud nii vanemlike õiguste kui ka lapse normaalse arenemise huvide vastu.

Kuritegu on *tahtlik.* Süüdlane teab, et ta riisub, vahetab või varjab võõrast last ja soovib seda mingisuguste isiklike kasude, eriti omakasu, kättemaksu ja muul põhjusel.

Lapsele mingi kahju tekitamine toob kaasa vastutuse kuritegude konkurentsi põhjal.

§ 199. Seksuaalsed kuriteod

Nimetuse all „seksuaalsed kuriteod" on ühendatud tunduv rühm võrdlemisi mitmekesiseid kuritegusid kuriteo objekti järgi selle ühise tunnuse põhjal, et need kuriteod kuuluvad sugueluliste vahekordade alasse. Seksuaalseid kuritegusid võib jagada kallaletungi objekti järgi kolme rühma:

1) kuriteod, mille objektiks on mittesuguküpsede lapseealiste või alaealiste suguline puutumatus,

2) kuriteod, mis on sihitud täisealiste suguelulise vabaduse vastu,

3) kuriteod, mis on sihitud sotsialistliku kõlbluse vastu.

I. Suguühe suguliselt mitteküpsede isikutega ja nende kõlbeline rikkumine on ette nähtud Vene NFSV KrK § 151 ja 152.

§ 151 1. lõige näeb ette suguühte isikutega, kes ei ole suguliselt küpsed, mis on seotud neitsirikkega või mis teostati ebaloomulikul viisil; selle paragrahvi 2. lõige näeb ette suguühte samade isikutega, teostatud ilma ülaltähendatud raskendavate asjaoludeta.

Seadus kaitseb mõlemast soost laste sugulist puutumatust. § 151 järgi võidakse vastutusele võtta nii mehi kui ka naisi suguühte eest suguliselt mitteküpsete isikutega.

§ 151 näeb ette suguühet, mis teostatud *ilma vägivallata,* kannatanu nõusolekul.

Kuriteo kvalifitseerimiseks § 151 järgi tuleb kindlaks teha 1) et kannatanud isik ei ole suguküps, s. o. ei ole saavutanud füüsilist arenemisastet, mis normaalse suguelu eelduseks, 2) et süüdlane teadis, et ta astub suguühtesse isikuga, kes ei ole suguküps.

Kui aga suguühe mittesuguküpse isikuga toimus vägivaldselt, peab kuritegu kvalifitseerima § 153 2. lõike järgi.

Karistus § 151 1. lõike järgi: vabaduskaotus kuni kaheksa aastani, 2. lõike järgi — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 152 seab endale ülesandeks kaitsta lapseealisi ja alaealisi liiderlike tegude eest nende suhtes, mis *pole seoses suguühtega.*

Seadus ei määra, milliseid tegusid tuleb lugeda liiderlikeks, jättes selle kohtu äranägemise hooleks. Seadus peab silmas nende isikute kõlbelist rikkumist ka nende psüühikale mõjutamisega.

Nii kvalifitseeris kohus § 152 järgi G. tegu, kes meelitas enda juurde 10—12-aastasi lapsi mõlemast soost, näitas neile pornograafilisi pilte ja meelega õhutas oma jutustustega laste sugulist uudishimu.

II. *Vägivaldne suguühe, s. o. ilma kannatanu nõusolekuta, on vägistamine.* § 153 ettenähtud kuriteo koosseisu kuulub suguühe füüsilise vägivalla, aga samuti ka psüühilise vägivalla — ähvarduste, hirmutamiste jne. näol — tarvitamisega. Teiselt poolt loetakse vägistamiseks ka suguühet, mis teostati kannatanu abitu seisukorra kasutamisega, näit. suguühe naisisikuga, kes oli meelemärkuseta, joobnud, vaimuhaige jne. Mõnikord tuleb vägistamiseks lugeda ka suguühet pettuse teel, näit. kui süüdlane astub sugulisse ühendusse abikaasa näol.

Karistus § 153 1. lõike järgi — vabaduskaotus kuni viie aastani.

§ 153 2. lõige näeb ette *vägistamise kvalifitseeritud liigi.*

Sellesse vägistamise liiki kuuluvad juhud:

a) kui kannatanuks oli mittesuguküps isik,

b) kui kannatanu surmas enda,

c) kui vägistamisest võttis osa mitu isikut, kusjuures § 153 2. lõike järgi vastutavad kõik need isikud, kuigi mõned neist isiklikult ei teostanud suguühet.

§ 153 2. lõike järgi kvalifitseerimiseks on küllalt ühest neist asjaoludest.

Karistus — vabaduskaotus kuni kaheksa aastani.

III. *Sõltuva naisisiku sundimine suguühendusse astumisele* on ette nähtud Vene NFSV KrK § 154. See paragrahv peab silmas kallaletungi naisisiku suguelulisele vabadusele, kes on ainelises või teenistuslikus sõltuvuses kellestki isikust, mis toime pandud ülalmainitud isiku poolt selle sõltuvuse kasutamisega.

Sundimine suguühendusse astumisele või sugulise kire rahuldamisele mõnel muul teel võib väljenduda kas ähvarduses vallandada või ilma jätta ainelisest abist ja selle ähvarduse reaalses teostamises või, vastupidi, igasuguste hüvituste lubamises sugulisse ühendusse astumise puhul.

Ettepanek sõltuvuses olevale naisisikule astuda sugulisse ühendusse ei ole iseendast veel § 154 järgi karistatav kuritegu, kui see ettepanek ei olnud seotud sundimisega.

Kuritegu loetakse lõpetatuks, kui leidsid aset teod, milles väljendus naisisiku sundimine sugulisse ühendusse astumisele, kuigi suguühe ise ei toimunud.

Kuriteo subjektiks võib olla isik, kellest naisisik on aineliselt või teenistuslikult sõltuv. Kuritegu on tahtlik.

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani.

IV. Vene NFSV KrK § 154-a, mis kodifitseeritud 7. märtsi 1934. a. üleliidulise seaduse alusel, näeb ette *suguühte või sugulise ühenduse meeste vahel* (pederastia). Kui toimus suguühe suguküpsede isikute vahel vabatahtlikul kokkuleppel, langevad kriminaalvastutuse alla mõlemad isikud, kes võtsid osa suguühtest (kui nad on 14-aastased).

Karistus vabatahtliku pederastia eest (l. lõige) — vabaduskaotus kolmest kuni viie aastani, füüsilise või psüühilise vägivalla tarvitamisega isiku kallal, kellega teostatakse suguühet, või tema sõltuvusseisundi kasutamisega (2. lõige) — vabaduskaotus viiest kuni kaheksa aastani.

Isik, keda sunniti osa võtma pederastiast, vabastatakse karistusest.

V. Vene NFSV § 155 järgi karistatakse isikuid, kes on süüdi *prostitutsioonile* sundimises, kes tegutsevad *kupeldamisega, pordumajade pidamisega* või naisisikute värbamisega prostitutsiooniks.

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani.

§ 200. Kuriteod isiku au ja väärikuse vastu

Kuriteod isiku au ja väärikuse vastu väljenduvad sotsialistliku ühiselu eeskirjadele vasturääkivas inimese kohtlemises, mis võib langetada tema au ja väärikust inimeste silmis, vähendada lugupidamist ja usaldust tema vastu.

Nõukogude kriminaalõiguse järgi on kriminaalselt karistatavad kaks liiki kuritegusid, mis sihitud inimese au ja väärikuse vastu: solvamine ja laim.

I. *Solvamine* (Vene NFSV KrK § 159 ja 160) on alandav, sotsialistliku ühiselu eeskirjadele vasturääkiv inimese kohtlemine.

Solvamise, nagu ka laimu, vahetuks *objektiks* võib olla iga inimene — nii täiskasvanu kui lapseealine, nii normaalne kui vaimuhaige. Inimese alandav kohtlemine ei riiva ainult kannatanut, vaid ka kollektiivi, kes ei või pidada ühe kodaniku solvamist karistamatuks ainult seepärast, et kannatanu ei või seda märgata või sellest aru saada. Seepärast inimese väärikuse alandamine teiste silmis võib esineda ka siis, kui solvati isikut, kes pole võimeline sellest aru saama, või solvati tagaselja. Seepärast tagaselja solvamine ei vabasta vastutusest.

Solvamine on tahtlik kuritegu. Vene NFSV KrK eraldab mitu solvamise liiki: suusõnaline või kirjalik solvamine (§ 159 1. lõige), teoga solvamine, mis ei tekitanud füüsilist valu (§ 159 2. lõige), ja solvamine levitatud või avalikult välja pandud trükitooteis või kujutistes (§ 160).

Karistus § 159 1. lõike järgi — rahatrahv kuni 300 rublani või ühiskondlik laitus, 2. lõike järgi — paranduslikud tööd kuni kahe kuuni või rahatrahv kuni kolmesaja rublani, § 160 järgi — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 300 rublani.

II. *Laimuks* nimetatakse teadvalt *valede, teist isikut häbistavate väljamõeldiste* levitamist. Sellised on näit. teadvalt valed teated isiku kohtu poolt karistamise kohta, haigestumise kohta suguhaigusesse jne. Laimavate väljamõeldiste levitamine on nende teatamine kas või ühele isikule. Häbistavate, kuid õigete teadete levitamine ei ole laim. Nii isik, kes teatas koosolekul, et ülesseatud kandidaat on süüdi mõistetud raiskamise eest, ei kuulu vastutusele võtmisele, kui osutub, et tema poolt tehtud teade vastab tõele. Samuti ei ole laim kuigi teadvalt vale, kuid mitte häbistava iseloomuga teade, näit. teade suurest võidust, mis nagu oleks langenud antud isiku obligatsioonile.

Laim on tahtlik kuritegu.

Kuritegu on lõpetatud, kui esines ülalmainitud väljamõeldiste levitamine.

Lihtsa laimu (§ 161 1. lõige) eest *karistatakse* paranduslike töödega kuni kuue kuuni või rahatrahviga kuni 500 rublani.

Kvalifitseeritud laimu (§ 161 2. lõige) — laim trükitud või muul viisil paljundatud teostes — *karistatakse* paranduslike töödega kuni ühe aastani või rahatrahviga kuni 1000 rublani.

Real juhtudel, nagu avastati paljudel kohtuprotsessidel, laim, nagu valekaebuski esitati rahvavaenlaste poolt kontrrevolutsioonilise tahtlusega. Sellist laimu kvalifitseeritakse analoogia järgi kahjurlusega (Vene NFSV KrK § 16 ja 58[7]).

XXVIII peatükk

VARAVASTASED KURITEOD

§ 201. Varavastaste kuritegude mõiste ja süsteem

Juba Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest algab sotsialistlik kriminaalõigus võitlust varavastaste kuritegudega. Võitlus varavastaste kuritegudega on kõigepealt võitlus sotsialistliku omandi riisumistega. See võitlus, alanud sotsialistliku revolutsiooni esimesil päevil, jätkudes sotsialistliku riigi edaspidiseil arenemisastmeil, muutub revolutsioonilise seadusluse aluseks ja on käesoleval ajal sotsialistliku riigi kõige tähtsam funktsioon, mida sm. Stalin nimetab „sotsialistliku omandi kaitse funktsiooniks rahva vara varaste ja riisujate eest“ [1]).

Võitlust sotsialistliku omandi riisumistega peetakse peamiselt 7. aug. 1932. a. seaduse „Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatiivide vara kaitse ja ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta“ alusel. Kuid seda võitlust peetakse ka kriminaalkoodeksite paragrahvide abil varavastaste kuritegude kohta. Kuna igasugune sotsialistliku omandi riisumine, ka väike, on ühiskonnaohtlik, siis Vene NFSV KrK § 162 p. e (NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 10. aug. 1940. a.) järgi karistatakse iga vargust, mis on toime pandud asutises või ettevõttes, olenemata selle suurusest.

Sotsialistliku omandi kaitsega kõrvu kaitseb seadus ka kodanike isiklikku omandit. Kaitstes kodanike isiklikku omandit juba Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni esimestest päevadest alates, kaitses seadus ühes sellega õiguskorda, mis kindlaks määratud võimule tulnud töölisklassi poolt.

Sotsialismi tohutud võidud meie maal tõid kaasa töötajate heaolu määratu tõusu. See tõstis esiplaanile ülesande tugevdada nende isikliku omandi kaitset, mille allikaks on nende töö ja mis sotsialistliku riigi tingimustes kuidagi moodi ei või muutuda inimese ekspluateerimise allikaks inimese poolt. Stalinliku konstitutsiooni § 10 määras, et seadus kaitseb „kodanike isikliku omandi õigust

[1]) Stalin, Leninismi küsimusi, 11. väljaanne, lk. 606.

nende töötuludele ja säästudele, elamule ja kodusele abimajapidamisele, koduse majapidamise ja tarviduse esemeile, isikliku tarvituse ja mõnususe esemeile".

Nii on varavastased kuriteod sotsialistliku kriminaalõiguse järgi kuriteod, mille objektiks on sotsialistlik omand või isiklik omand.

Varavastaste kuritegude vormid on mitmesugused. Analüüsides kõiki varavastaseid kuritegusid sotsialistlikus kriminaalõiguses võib jagada need kolme põhirühma: a) kuritegelik võõra vara omandamine (vargus, avalik vargus, röövimine, kelmus, väljapressimine, liigkasuvõtmine, omastamine, teadvalt kuriteo läbi saadud esemete omandamine), b) kuritegelik varalise kahju tekitamine (vara rikkumine, vara hävitamine) ja c) kuritegelik autoriõiguste rikkumine.

§ 202. Vargus

Liiduvabariikide kriminaalkoodeksid defineerivad vargust kui *võõra vara salajast riisumist* (Vene NFSV KrK § 162).

Varguse *objektiks* on võõras vara, s. o. asi, materjalne ese. Varguse esemeks võivad olla ka loomad, linnud, kalad. Kuid inimene ei või olla varguse objektiks, kuna inimese riisumine ei ole mitte varavastane kuritegu, vaid isikuvastane (vt. Vene NFSV KrK § 149). Varguse esemeks võib olla ka vesi, kui see on ette nähtud kriminaalseaduses (seda teeb Azerbaidžani NSV KrK). Varguse esemeks võib olla energia, näit. elektrienergia (vt. Vene NFSV KrK § 163). Varguse esemeks võivad olla ka asjad, millel ei ole majanduslikku väärtust, kuid mis on väärtuslikud nende omanikule (näit. dokumendid, päevapildid, päevikud, vanad kirjad jne.). Varguse esemeks ei ole omaniku poolt tarbetuna mahajäetud vara (näit. kantud saapad). Kuid selleks võib olla nn. peremehetu vara, s. o. väärtuslik vara, mille omanik on teadmatu ja mis seaduse järgi läheb üle riigi omandiks (Vene NFSV Tsiviilkoodeksi § 68).

Mitte igasugust seaduse poolt kaitstud vara riisumist ei kvalifitseerita Vene NFSV KrK § 162 järgi. Nii näeb 7. aug. 1932. a. seadus ette sotsialistliku vara riisumise. Passiblankettide riisumist (süstemaatiline, suurel arvul, äritsemisena) võrdsustatakse valeraha tegemisega. Ametlike ja eradokumentide riisumine riigiasutistest on iseseisev kuritegu valitsemiskorra vastu (Vene NFSV KrK § 78). Hobuste ja suurte loomade vargus on eraldatud iseseisvaks varavastaseks kuriteoks (Vene NFSV KrK § 166). Iseseisvad kuriteod on mitut liiki tulirelva riisumised (näit. Vene NFSV KrK § 59^{3a} ja 166-a).

Kuna seadus defineerib vargust kui *võõra* vara salajast riisumist, ei või endale kuuluv vara olla varguse esemeks.

Lopatin andis Ognevile igakuulise tasu eest kasutada oma jalgratta. Ükskord, Ognevi äraolekul, võttis ta salaja oma jalgratta tagasi. Tema teos ei ole varguse tunnuseid.

Varguse *objektiivne külg* seisneb võõra vara salajases riisumises, s. o. vara äravõtmises võõra valdusest selle üleminekuga süüdlase valdusse. Vara võib olla varastatud mitte ainult omanikult, vaid ka selle ajutiselt valdajalt. Kuid igal juhul on vajalik, et vara oleks ära võetud võõra valdusest. Salajase riisumise tunnusega vargus erineb riisumisest, röövimisest, kelmusest. Kui vargus algas salaja, kuid lõppes avalikult, siis on tegemist avaliku varguse või röövimisega.

Vargus on lõpetatud, kui riisutav ese läks üle riisuja valdusse.

Varguse kui omakasu sihil toimepandud kuriteo *subjektiivne külg* eeldab ainult otsest tahtlust. Tahtlus varguse puhul on suunatud riisutud vara muutmiseks oma isiklikuks omandiks või kolmandate isikute omandiks.

Ei ole vargus asja oma kätte haaramine selle hävitamise või rikkumise eesmärgil (see on Vene NFSV KrK § 175 ettenähtud kuritegu), võõra asja võtmine selle ajutiseks kasutamiseks või nalja pärast.

Kuivõrd riisumine eeldab kohuslikult riisutava vara enda või kolmanda isiku omandiks muutmise eesmärki, ei ole vargus ajutine vara äravõtmine eesmärgiga luua kunstlik süüdistus riisumises kolmandate isikute vastu.

Varguse *subjektiks* võib olla iga süüdiv isik, kes on saanud 12-aastaseks.

Eristatakse *kolm varguse liiki:* vargus pehmendavail asjaoludel, lihtne vargus ja kvalifitseeritud vargus.

Vargus pehmendavail asjaoludel on seaduses ette nähtud kahel kujul: a) vargus puuduse tagajärjel lihtsa varguse tunnuste olemasolul (Vene NFSV KrK § 162 p. a 2. lõige) ja b) elektrienergia vargus (Vene NFSV KrK § 163).

Lihtne vargus — see on isikliku omandi vargus, toime pandud esmakordselt, ilma kokkuleppeta teiste isikutega ja ilma tehniliste vahendite kasutamiseta (Vene NFSV KrK § 162 p. a, 1. lõige).

Vargus on *kvalifitseeritud,* kui esineb üks Vene NFSV KrK § 162 p. b—e tähendatud tunnustest. Neid tunnuseid võib vaadelda objekti, teoviisi, koha, eri olukorra ja aja ning subjekti järgi.

a) Vargus, kvalifitseeritud *objekti* järgi: 1) vara vargus, mis teadvalt oli tarvilik kannatanu olemasoluks, näit. tööriistad käsi-

töölisel, viiul muusikandil jne. (Vene NFSV KrK § 162 p. b), ja 2) ettevõttes või asutises toimepandud väike vargus (NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 10. aug. 1940. a., Vene NFSV Krk § 162 p. e).

Objektiivsest küljest on väike vargus, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 162 p. e — materjalide (toorainete, poolfabrikaatide või valmistoodete) või tootmisvahendite ja igasuguse muu vara salajane riisumine, mis toime pandud ettevõttes või asutises, olenemata riisutu väärtusest, kui see vargus oma iseloomu tõttu ei kuulu KrK muude paragrahvide tunnuste alla, mis toovad kaasa raskema karistuse. Kuriteo *subjektiivne külg* eeldab otsest tahtlust. *Subjektiks* võib olla iga süüdiv isik, alates 12-aastasest vanusest, aga mitte ainult ettevõtte või asutise töötaja. Vastavalt Ukraina NSV KrK (§ 171-a) ja Uzbeki NSV KrK (§ 225 p. ž) loetakse postisaadetiste vargust samuti kvalifitseerituks.

b) Vargus, kvalifitseeritud *teoviisi järgi:* vargus tehniliste vahendite kasutamisel (näit. vargus luku lahtimurdmisega lao ustel).

c) Vargus, kvalifitseeritud *riisumiskoha* tõttu: a) jaamades, sadamais, laevadel, vaguneis ja võõrastemajades ja avaliku kasutamise kohtades (Vene NFSV KrK § 162 p. v); b) vargus riiklikest ja ühiskondlikest ladudest, vaguneist, laevadelt ja muist hoiukohtadest (kui see pandi toime tehniliste vahendite kasutamisel või kokkuleppel teiste isikutega või korduvalt). Seejuures on ükskõik, milline vara riisuti — sotsialistlik või kodanike isiklik omand (Vene NFSV KrK § 162 p. g).

d) Vargus, kvalifitseeritud *erilise olukorra* ja toimepanemise aja tõttu: vargus ühiskondliku õnnetuse ajal, nagu: tulikahju, maavärisemine, uputus jt. (Vene NFSV KrK § 162 p. g). Azerbaidžani NSV KrK § 206 järgi on ka öösi toimepandud vargus kvalifitseeritud.

e) Vargus, kvalifitseeritud *subjekti* tõttu: a) teiskordselt toimepandud vargus (Vene NFSV KrK § 162 p. b); b) korduv, s. o. mitte vähem kui kolmat korda toimepandud vargus (Vene NFSV KrK § 162 p. d); c) eelneval kokkuleppel teiste isikutega toimepandud vargus (Vene NFSV KrK § 162 p. v); d) vargus, mis toime pandud isiku poolt, kel oli eripääs riiklikesse hoiukohtadesse või kes neid valvas (Vene NFSV KrK § 162 p. g ja d). Ukraina ja Uzbeki NSV KrK järgi loetakse vargust kvalifitseerituks ka siis, kui see pandi toime relvastatud isiku poolt.

Karistus varguse eest määratakse seaduse poolt olenevalt selle liigist. Kõige väiksem karistus on (Vene NFSV KrK § 162) — paran-

duslikud tööd kuni kolme kuuni ja maksimaalne — vabaduskaotus kuni viie aastani. Vene NFSV KrK § 36 alusel võidakse Vene NFSV KrK § 162 p. b, v, g ja d ettenähtud vargustes süüdimõistetuile kohaldada asumisele saatmist.

Isamaasõja ajal kerkis üles küsimus kodanike isikliku vara varguse kvalifitseerimisest, mis on toime pandud vaenlase õhurünnaku puhul või asustatud punkti mahajätmisel seoses vaenlase ilmumise või lähenemisega, samuti evakueeritute isikliku vara vargus nii teel, kui ka endisse elukohta mahajäetud vara vargus.

NSVL Ülemkohtu pleenum tähendas oma 8. jaan. 1942. a. määruses, et kodanike isikliku vara vargus ülalmainitud tingimustel on üks liik kvalifitseeritud vargusi, mis toime pandud raskendavail asjaoludel ja oma iseloomult kui ka kõrgendatud ühiskonnaohtlikkuselt langeb varguse tunnuste alla, mis toime pandud tulikahju, uputuse või muu ühiskondliku õnnetuse ajal. Selliseid vargusi tuleb kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 162 p. g järgi.

Neil juhtudel aga, kui sellised vargused pannakse toime jõugu poolt või korduvalt või isikute poolt, kes on enne süüdi mõistetud riisumiste eest, samuti muil eriti raskendavail asjaoludel, tuleb neid kvalifitseerida analoogia järgi banditismiga Vene NFSV KrK § 59^3 järgi.

Toidu- ja tööstuskaupade kaartide riisumise kvalifitseerimise kohta andis NSVL Ülemkohtu pleenum juhatuse, et sellised riisumised moodustavad kaks kuritegu ja nimelt — varguse (või, asjaoludest olenevalt — röövimise) ja kelmuse (§ 169 2. lõige), kuivõrd „riisumine on abinõuks saada varalist kasu ametiisikute petmise teel" (26. juuni 1942. a. määrus).

§ 203. Karja riisumine

Võttes arvesse määratut kahju, mida hobuste ja karja riisumine tekitab sotsialistlikule põllumajandusele, eraldab seadus selle riisumisviisi omaette kuriteoks (Vene NFSV KrK § 166).

Selle kuriteo *objektiks* on hobused ja muud suured loomad. Tadžiki NSV KrK kõneleb „hobuste, suurte sarvloomade ja igasuguste tööloomade", s. o. muulade, eeslite, kaamelite riisumisest (§ 201).

Väikeste loomade vargust tuleb kvalifitseerida olenevalt asjaoludest KrK § 162 vastavate punktide järgi.

Vene NFSV KrK § 166 kõneleb karja riisumisest „põllupidajatelt ja karjakasvatajatelt". Kuid Vene NFSV KrK § 166 on rakendatav ka vargustele küla õpetajailt, maa-asulais töötavailt meditsiin-töö-

listelt ja teistelt teenistujailt ja töölistelt (Vene NFSV Ülemkohtu Presiidiumi seletus 1933. a.). Vastavalt Vene NFSV Ülemkohtu Presiidiumi määrusele 1936. a. on Vene NFSV KrK § 166 rakendatav ka sovhooside ja kolhooside karja riisumistele, muidugi juhul, kui see riisumine ei lange 7. aug. 1932. a. seaduse alla.

§ 166 näeb ette nii salajase (vargus) kui ka avaliku (avalik vargus) karja riisumise.

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani, kuriteo toimepanemisel teiskordselt või kokkuleppel teiste isikutega — kuni kaheksa aastani.

§ 204. Avalik vargus

Vene NFSV KrK § 165 annab järgmise avaliku varguse definitsiooni: *võõra vara avalik riisumine valdaja, kasutaja või valitseja juuresolekul, toime pandud vägivallata või vägivaldselt.* Näit. Beglov kisub Tšitikoval koti käest, Loškov kisub mütsi möödamineja peast, Fomin möödaminejate nähes lööb katki kellaäri akna ja haarab kella.

Vägivallata avalik vargus on avaliku varguse lihtne vorm, vägivaldne avalik vargus või teiskordne või jõugu poolt toime pandud — kvalifitseeritud vorm.

Avaliku varguse *objekt* on võõras vara.

Avaliku varguse *objektiivne külg* seisneb avalikus võõra vara riisumises kannatanu juuresolekul. Avalikkusega erineb avalik vargus vargusest kui salajasest riisumisest. Avaliku varguse olemasoluks on vajalik, et kannatanu oleks teadlik, et teda riisutakse. Nii on vara riisumine magajalt, meelemärkuseta seisundis olevalt haigelt jne. vargus, mitte avalik vargus.

Kui avalikku vargust teostatakse vägivallaga, siis eeldatakse, et vägivald ei ole ohtlik elule ega tervisele, vastasel korral kvalifitseeritakse kuritegu röövimisena.

Vägivallaga on võrdne vägivalla ähvardus, kui see ainult on tõeline ja kaasaegne (nn. psüühiline vägivald).

Avalik vargus loetakse lõpetatuks, kui riisutud vara läheb üle kurjategija valdusse. Avalik vargus on kvalifitseeritud, kui see pandi toime jõugu poolt või teiskordselt.

Kuriteo *subjektiivne külg* eeldab otsest tahtlust.

Subjekt — iga süüdiv isik, kes on saanud 12-aastaseks.

Karistus — vabaduskaotus kuni ühe aastani, vägivalla olemasolul — vabaduskaotus kuni kolme aastani, kvalifitseeritud avaliku varguse puhul — vabaduskaotus kuni viie aastani.

§ 205. Röövimine

Röövimine on, vastavalt Vene NFSV KrK § 167, *avalik kallaletung võõra vara vallutamise sihil, ühenduses kannatanu elule ja tervisele ohtliku vägivallaga.*

Röövimise *objektiks* on kõigepealt vara; röövimine on kuritegu, mis toime pandud omakasupüüdlikul sihil. Seepärast ongi röövimine paigutatud varavastaseid kuritegusid käsitavasse peatükki. Kuna aga röövimine, erinevalt avalikust vargusest, on paratamata seotud vägivallaga, siis on tema objektiks ühtlasi ka inimese isik.

Röövimise *objektiivne külg* seisneb avalikus kallaletungis ühenduses vägivallaga, mis on ohtlik elule ja tervisele. Kuna § 167, defineerides röövimise mõistet, ei kõnele võõra vara riisumisest, vaid kallaletungist võõra vara vallutamise eesmärgil, siis loetakse see kuritegu lõpule viiduks kallaletungi momendist.

Vägivald võib olla nii füüsiline kui psüühiline. Nii Vassiljev, tunginud Ganini korterisse ja ähvardades tapmisega vastupanu puhul, riisus Ganini asjad. Vägivald oli antud juhul psüühiline. Vassiljevi tegu tuleb kvalifitseerida kui röövimist.

Subjektiivsest küljest eeldab kuritegu tahtlust.

Röövimise *subjektiks* võib olla iga süüdiv isik, kes on saanud 12-aastaseks.

Peale ülalkirjeldatud röövimise vormi näeb seadus ette ka *kvalifitseeritud* röövimise vorme, ja nimelt: a) teiskordselt toimepandud röövimine, b) röövimine, mis tõi kaasa kannatanu surma või raske vigastuse, ja c) relvastatud röövimine.

Relva olemasolu isikul, kes üritas võõra vara riisumist, võib olla aluseks tema süüdistamiseks röövimises ainult sel juhul, kui tehti kindlaks, et see isik kasutas või kavatses kasutada relva võõra vara vallutamiseks.

Karistus: lihtsa röövimise eest — vabaduskaotus kuni viie aastani; röövimise eest, mis toime pandud teiskordselt või tõi kaasa kannatanu surma või raske vigastuse — vabaduskaotus kuni kümne aastani; relvastatud röövimise eest — vabaduskaotus kuni kümne aastani, eriti raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine.

Röövimine erineb avalikust vargusest sellega, et: a) avalik vargus võib olla toime pandud vägivaldselt või vägivallata, röövimine aga on alati seoses vägivallaga, b) vägivald avaliku varguse puhul ei ole ohtlik elule ega tervisele, vägivald röövimise puhul aga on ohtlik elule või tervisele.

Röövimine erineb *banditismist* sellega, et: a) banditismi puhul pannakse kuritegu toime jõugu poolt, röövimine võib olla toime

pandud ka ühe isiku poolt; b) banditismi puhul on relvastatud olek kohuslikuks tunnuseks, röövimine aga võib olla nii relvastatud kui relvastamatu; c) kui banditismi puhul esineb jõuk, siis arvatakse püsivat jõuku, spetsiaalselt organiseeritud kuritegelikeks eesmärkideks, röövimise ja avaliku varguse puhul aga on tegemist juhusliku jõuguga, millel puuduvad bandi tunnused.

Röövimine, mis tõi kaasa kannatanu surma, erineb omakasupüüdlikel eesmärkidel *tapmisest* sellega, et röövimisel kurjategija kuriteo sooritamise ajal vallutab kannatanu juures või kohapeal leiduvad asjad; mõrvar aga arvestab saada tulevikus mõrva tagajärjena mingisugust varalist kasu, s. o. mitte ainult vara (nagu röövimise puhul), vaid ka õigust varale või mingisuguseid kasusid.

Röövimise kui kõige raskema varavastase kuriteo ohtlikkus kasvab veel enam sõjaaja tingimustes. Vastavalt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 22. juuni 1941. a. seadluse § 7 röövimisasjad kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, alluvad sõjatribunalidele.

§ 206. Väljapressimine

Väljapressimiseks nimetatakse *mingisuguse varalise kasu või õiguse üleandmise või varalise iseloomuga tegude toimepanemise nõudmist ähvardusega tarvitada kannatanu isiku kallal vägivalda, avaldada tema kohta häbistavaid teateid või hävitada tema vara* (Vene NFSV KrK § 174).

Väljapressimise *objekt* on laiem kui varguse objekt. Väljapressimise objektiks on võõras vara, kuid see võib seisneda nii rahas, üksikuis esemeis (näit. kuldkell), asjades kui ka õiguses varale (näit. õigus võla saamiseks) või varalist liiki tegudes (näit. teha testament antud isiku kasuks).

Väljapressimise *objektiivne külg* seisneb vara üleandmise või varaliste kasude lubamise nõudmises ähvardusega tarvitada isiku kallal vägivalda, hävitada vara või avaldada häbistavaid andmeid. Nii pole mitte igasugune ähvardus, vaid ainult loeteldud vormid ähvarduse elemendiks. Nii ei ole väljapressimine ähvardus mitte abielluda, ähvardus lahutada, ähvardus mitte kohata. Seejuures on ükskõik, kas kurjategija pressib välja enese või teise, tema poolt näidatud isiku kasuks. Ähvardus võib olla suuline või kirjalik. Väljapressimise koosseisuks on tähtis, et ähvardus oma iseloomult oleks võimeline kannatanut sundima korda saatma neid tegusid, mida kurjategija välja pressib.

Ähvardust avaldada häbistavaid andmeid nimetatakse *šantaažiks*. Lõpuleviidud šantaaži olemasolek on küllaldane, kui ähvar-

datakse teatada kannatanut häbistavaist andmeist kas või ühele isikule. Näit. Parnov, saanud teada, et Romina, mehe pikaajalises lähetuses olles, lõi vahekorra Daniloviga, ähvardab teda teatada sellest mehele, kui Romina ei anna Parnovile 700 rubla. Šantaaži mõiste alla mahub ka ähvardus avalikuks teha mitte ainult kannatanu poolt tehtud tegusid, vaid tema kallal tehtud tegusid, kui ta neid varjab. Nii Kukuškin, saanud juhuslikult teada, et kod. N. on vägistatud ja ta varjab seda, ähvardab teda selle paljastamisega, kui N. ei maksa talle tuhat rubla.

Šantaaži mõiste alla mahub ka ähvardus avalikuks teha andmeid kannatanu tervisliku seisundi kohta (näit. haigestumisest suguhaigusesse), kannatanu poolt korda saadetud kuriteo kohta jne.

Šantaaži olemasoluks pole nõutav, et andmed, mille avaldamist kurjategija ähvardab, oleksid tõele vastavad, need võivad olla ka välja mõeldud.

Kuivõrd seadus kõneleb, defineerides väljapressimise mõistet, „nõudmisest", loetakse kuritegu lõpuleviiduks, kui kannatanule oli esitatud nõudmine, mis kinnitatud väljapressiva ähvardusega.

Väljapressimine tuleb eristada avalikust vargusest ähvarduse tarvitamisega. Need kuriteod erinevad teineteisest nii objektilt kui ka objektiivselt küljelt: avaliku varguse puhul on objektiks — vara esemete näol, väljapressimise puhul — mitte ainult vara, vaid ka õigus varale ja varalistele hüvedele; avalikul vargusel ähvarduse tarvitamisega süüdlane riisub eseme ja ähvardab ainult vägivallaga isiku kallal, seejuures vägivallaga, mis pole ohtlik elule ega tervisele; väljapressimise puhul vara ei riisuta, vaid antakse kannatanu enda poolt üle, süüdlane võib ähvardada mitte ainult vägivallaga isiku kallal, vaid ka häbistavate andmete avaldamisega või vara hävitamisega; ähvardusel vägivallaga on võimalik igasugune vägivald, mitte ainult elule ja tervisele mittekardetav.

Subjektiivsest küljest eeldab kuritegu tahtlust.

Kuriteo *subjektiks* võib olla iga süüdiv isik, kes on saanud 14-aastaseks.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 207. Kelmus

I. Kelmuseks nimetab seadus *kuritegelikku vara omandamist pettuse või usalduse kuritarvitamise teel* (Vene NFSV KrK § 169).

Kelmuse *objektiks* on võõras vara üksikute asjade näol, õiguse näol varale või varalistele hüvedele.

Kelmuse *objektiivne külg* seisneb võõra vara omandamises usalduse kuritarvitamise või pettuse teel. Nii on kelmust iseloomustavaks tunnuseks teoviis.

Pettuse all tuleb mõista nii valeandmete teatamist kui ka selliste asjaolude varjamist, mille teatamine oli kohuslik antud tingimustel.

Pettus on nii Lubkovi tegudes, kes kinnitas Meškovile, et Lubkovi poolt müüdav Aivazovski pilt on originaal, kuna tegelikult see oli võltsitud, kui ka Krapivini tegudes, kes varjas Stetškini eest, et ekspertiis tegi kindlaks müüdava pildi võltsituse, mida Stetškin pidas ehtsaks.

Pettuse abil loob süüdlane kannatanul ebaõige kujutluse mingisuguseist asjaoludest, mis kallutavad kannatanut tegudele, mida taotleb süüdlane, — ta väidab mingisuguste asjaolude, faktide olemasolu või puudumist. Seepärast ei ole kelmuseks küllaldane ainult oletuste väljendamine. Nii ei saa lugeda pettuseks avaldust pildi müümisel: „Mina isiklikult arvan, et pilt on Aivazovski töö, kuid võib olla ka, et ei ole". Teiselt poolt ei ole tarvis mingisuguse asjaolu kinnitamiseks kindlaid väljendusi. Mõnikord on pettuse olemasoluks küllalt kindla faktilise seisundi või kindlate faktiliste tingimuste loomisest (näit. kaubale vale etiketi kleepimine, valekaalude tarvitamine jne.).

Usalduse kuritarvitamine, millest kõneleb seadus, on omakasupüüdlik kuritarvitamine. Ei ole nõutav, et usaldus põhjeneks tingimata kindlail volitustel, et ta tuleneks seadusest, lepingust või teenistuslikest vahekorrist. Ka lihtne teise usaldavuse või kogenematuse kasutamine omakasupüüdlikul eesmärgil võib luua kuriteo objektiivse külje.

Kuriteo lõpuleviiduks tunnistamiseks on vaja, et kurjategijale oleksid läinud üle vara või varalised õigused ja et ta oleks saanud varalist kasu.

Kelmuse *subjektiivne külg* eeldab otsest tahtlust.

Kelmus võib olla ka *kvalifitseeritud*. Selline on see siis, kui kurjategija teo tagajärjeks oli kahju tekitamine riiklikule, ühiskondlikule asutisele või ettevõttele.

Kelmus erineb väljapressimisest oma objektiivse küljega, nimelt teoviisiga (kelmuse puhul pettus või usalduse kuritarvitamine, väljapressimise puhul — ähvardus).

§ 169 järgi tuleb kvalifitseerida ka pettuslikku tööstuskaupade ja toiduainete saamist riisutud või muul ebaseaduslikul teel saa-

dud kaartidega (NSVL Ülemkohtu pleenumi määrus 26. juunist 1942. a.).

Karistus lihtsa kelmuse eest — vabaduskaotus kuni kahe aastani, kvalifitseeritud kelmuse eest — vabaduskaotus kuni viie aastani ühes kogu või osa vara konfiskeerimisega.

II. Mõnedel liiduvabariikide kriminaalseadusandluses ettenähtud kuritegudel, mis ei lange täielikult kelmuse mõiste alla, on siiski mõned ühised jooned sellega, peamiselt teoviisi alal. Selliste kuritegude hulka kuuluvad: a) dokumentide võltsimine; b) pettuslik muutmine (ebastamine) ja c) proovitemplite võltsimine (Vene NFSV KrK § 172).

a) *Dokumentide võltsimine*, ette nähtud Vene NFSV KrK § 170, on ametlike paberite, dokumentide ja kviitungite võltsimine omakasu sihil. See võltsimisviis on sisult üks liik Vene NFSV KrK § 72 ettenähtud võltsimisest. Ta eraldavaks tunnuseks on ainult omakasuline eesmärk kurjategijal. Nii näit. üksiktalunik Telegin, saanud teate 300-rublase riigimaksu kohta, muutis numbri 3 1-ks, et maksta 100 rubla 300 asemel.

Subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust.

Kuriteo *subjektiks* võib olla iga eraisik (ametiisik, kes toime pannud sellise võltsimise, vastab teenistusalase võltsimise eest, mis ette nähtud Vene NFSV KrK § 120).

Karistus — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 1000 rublani.

b) *Ebastamine* on edasiandmiseks või ühiskondlikuks tarvitamiseks määratud esemete välimuse või omaduste pettuslik muutmine omakasu sihil, kui selle tagajärjeks oli või võis olla tervisele kahju tekitamine, samuti seesuguste esemete edasiandmine (Vene NFSV KrK § 171).

Objektiivne külg seisneb edasiandmiseks või ühiskondlikuks tarvitamiseks määratud esemete välimuse muutmises või selliste muudetud esemete edasiandmises tingimusel, et need teod tekitasid või võisid tekitada kahju tervisele.

Grekova, müües turul piima, lahjendas seda keetmata veega ja, et seda varjata, segas kriiti hulka. Grekovalt ostetud piima tarvitamise tagajärjel haigestus kolm last. Grekova võeti vastutusele ebastamise eest.

Tuleb eraldada *subjektiivset külge* ebastamise enda suhtes ja subjektiivset külge teistele isikutele kahju tekitamise suhtes. Esimesel juhul eeldatakse otsest tahtlust, teisel — ettevaatama-

tust, (süüdlane ei näinud ette, aga pidi ette nägema, et ebastatud esemed tekitavad kahju tarbija tervisele).

Karistus — vabaduskaotus kuni ühe aastani ühes osa vara konfiskeerimisega ja kauplemise keeluga või rahatrahv kuni 1000 rublani.

§ 208. Liigkasuvõtmine

Liigkasuvõtmine on *ebaseadusliku varalise kasu saamine kannatanuga orjastava tehingu sõlmimise teel.* Vene NFSV KrK § 173 1. lõige näeb ette järgmised liigkasuvõtmise võtted: a) intresside liitmine laenu kapitaalsummale, b) ühekordse tasusumma kinnipidamine laenusaajale antavast summast, c) viivitus- või leppetrahvi seadmine laenu tasumise viivituse korraks ja teised tehingu orjastava iseloomu varjamise vormid.

Žirnov andis Koškinile laenuks 800 rubla kaheks kuuks, saades Koškinilt võlakohustuse 1000 rubla peale. Lomakin andis 1. jaanuaril 1940 Sažinile laenuks 1000 rubla, võlakohustusele aga sundis Sažinit kirjutama, et raha oli antud 1. juunil 1939. a., et ta kohustub laenu tagasi maksma 1. juulil 1939. a. ja et iga üle tähtaja läinud kuu eest maksab ta Lomakinile viivist 50 rubla.

Seadus näeb ette lihtsa, kvalifitseeritud ja spetsiaalse liigkasuvõtmise.

Liigkasuvõtmise *objektiks* on võõras vara, s. o. konkreetsed asjad, varalised õigused ja varalised kasud.

Objektiivne külg seisneb intresside võtmises laenuks antud rahalt või varalt määral, mis ületab seadusega kindlaksmääratud laenuintresside ülemmäära. Ülemmäär määratakse eri korral liiduvabariigi poolt. See ei või olla vähem kui poolteisekordne ja suurem kui kolmekordne Riigipanga arvestusprotsent.

Subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust.

Liigkasuvõtmine on *kvalifitseeritud,* kui see on toime pandud äritsemisena või kasutades laenaja kitsikust.

Liigkasuvõtmise eriliik on tootmisvahendite ja loomade kasutada andmine rahalise või naturaaltasu või tööga tasumise eest, kui see tasu ilmselt ületab vastavas kohas kehtiva hariliku tasumäära ja kui kasutatakse kannatanu puudust ja kitsikust (§ 173 3. lõige).

See liigkasuvõtmise viis oli iseloomulik küla liigkasuvõtmisele kuni kulakute kui klassi likvideerimiseni.

Karistus lihtsa liigkasuvõtmise eest — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 5000 rub-

lani, kvalifitseeritud liigkasuvõtmise eest — vabaduskaotus kuni kahe aastani ühes osa vara konfiskeerimisega või ilma selleta või rahatrahviga kuni 10 000 rublani, erilise liigkasuvõtmise eest — vabaduskaotus kuni ühe aastani.

§ 209. Omastamine

Seadus defineerib omastamist kui *teatud otstarbeks kätteusaldatud võõra vara omakasu sihil enesele pidamist või selle vara raiskamist* (Vene NFSV KrK § 168 1. lõige).

Omastamise objekt on võõras vara, mis usaldatud süüdlasele või muul teel sattunud tema valdusse või leitud tema poolt. Kõigil neil juhtudel läheb vara seaduspäraselt üle süüdlase valdusse. Sellega omastatud või raisatud vara erineb riisutud varast, mis läheb kurjategija valdusse ebaseaduslikult.

Omastada võidakse nii asendatavaid asju (näit. teatud suuruses naelad, teatud sorti paberossid jne.), kui ka asendamatuid (näit. antud kunstniku maal, haruldane vana kell jne.). See vahetegu on juriidiliselt tähtis, sest asendatavate asjade võõrandamine enne omanikule tagastamise tähtaega ei ole omastamine (valdaja võib tähtajaks teised analoogilised asjad tagasi anda); asendamata asjade võõrandamine aga, kuigi enne tagastamise tähtaja saabumist, on lõpuleviidud kuritegu (valdaja võõrandamise momendist juba kaotas võimaluse neid tagastada omanikule).

Objektiivne külg väljendub vara kinnipidamises või raiskamises, s. o. võõrandamises või tarvitamises. Omastamine on lõpule viidud võõrandamise või tarvitamise momendist, kui võõrandati või ära tarvitati asendamatu ese, ja vara tähtajaks mittetagastamise momendist, kui tegemist on asendatavate esemetega.

Ajutine võõra eseme kasutamine ei ole omastamine. Kui näiteks Južin sõitis jalgrattal, mille Leškin talle hoiule andis, siis ta ei omastanud seda. Asja kadumine, hävimine või puudujääk selle isiku süüta, kes seaduspäraselt valdab seda, ei ole raiskamine. Kui Kapin võttis Sinevilt ülikonna hoiule ja ülikond põles ära Kapini korteris olnud tulikahju ajal, ei või Kapinit võtta vastutusele omastamise eest.

Subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

II. Omastamise liik on *leiu omastamine* (§ 168 2. lõige).

Kuriteo *objekt* — kellegi poolt kaotatud või unustatud asi, s. o. asi, mis mingil põhjusel on tema omaniku valdusest kadunud. See-

pärast ei ole leiu objektiks ese, mis on kaotatud omaniku poolt tema toas, korteris, majas, kus ta ise elab, või selle õues. Sellise eseme oma valdusse võtmine ei ole mitte leiu omastamine, vaid vargus. Kui Firsov, tulles külla Zimini juurde, leiab põrandal rahakoti ja selle omastab, siis pole tema tegu mitte leiu omastamine, vaid vargus.

Üheks leiu objekti liigiks on nn. peitevara, s. o peremehetu vara, mis Vene NFSV TsK § 68 järgi kuulub riigile. Kui võõra eseme leidnu täidab leiust teatamise kohustuse, saab ta tasuks 20% leitud eseme väärtusest. Riigi vara leidmise eest tasu ei anta. Kuid maasse kaevatud või muul viisil varjatud kalliskivide, kulla, välisvaluuta ja muude selliste väärtuste, mille omanik on teadmata või kaotas õiguse neile, kättejuhatamise või üleandmise eest rahandusorganeile annab NSVL Rahanduse RK tasu 25% suuruses üleantud väärtuste hinnast.

Karistus leiu omastamise eest — vabaduskaotus kuni ühe kuuni.

§ 210. Teadvalt kuriteo läbi saadud vara kuritegelik omandamine

Vene NFSV KrK § 164 näeb ette *teadvalt varastatu ostmise.* Kuid teadvalt varastatu ostmisega võrdsustatakse ka teised teadvalt kuriteo läbi saadud vara omandamise viisid: hoiule võtmine, pandiks võtmine, kingina vastuvõtmine. Samuti pole vahet varguse või mõne muu kuriteo (kelmus, riisumine, röövimine jne.) läbi saadud vara kuritegeliku omandamise vahel.

Kuriteo läbi saadud vara kuritegelikku omandamist tuleb eraldada kuriteost osavõtust, mille kaudu see vara saadi.

Barabanovi asjas tehti kindlaks, et ta ostis teadvalt varastatud riiet 22 meetrit, mis riisutud Vorontsovi ja Balakini poolt, kes samas asjas süüdi mõistetud. NSVL Ülemkohtu pleenum määras, et Barabanovi teo kvalifitseerimine kui osavõtt vargusest Vene NFSV KrK § 17 ja 162 järgi ei ole õige, kuna tema tegu on otse ette nähtud Vene NFSV KrK § 164, mille järgi karistatakse teadvalt varastatu ostmist.

Kui aga vara omandaja teadvalt aitab kaasa selle vara varjamisele, muutub ta ühtlasi ka kuriteost osavõtjaks.

Ogurtsov sai teada, et tema tuttav Nožikov organiseeris riisujate bandi ja et band ühel kallaletungil võttis kannatanult ära väärtusliku kuldkella. Nožikov, tulles kord Ogurtsovi juurde,

teatas talle, et jälitusorganid on sattunud bandi jälile ja et läbiotsimist kartes palub ta varjata enda juures seda kuldkella. Ogurtsov oli nõus kella varjama tingimusel, et Nožikov müüb talle kella 200 rubla eest. Nožikov nõustus. Ogurtsov pole süüdi ainult teadvalt kuriteo läbi saadud vara omandamises, vaid ka banditismist osavõtus varjamise näol.

Kuriteo *objekt* — vara, mis saadud kuriteo teel. Vara võib olla nii sotsialistlik kui ka isiklik omand.

Subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust.

Kuritegu loetakse *kvalifitseerituks,* kui see pannakse toime äritsemisena (Vene NFSV KrK § 164 2. lõige). Teadvalt varastatu ostmist mitte äritsemise sihil ei või kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 164 2. lõike järgi.

Karistus lihtsa kuritegeliku omandamise eest — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani, kvalifitseeritud kuriteo eest — vabaduskaotus kuni kolme aastani ühes vara konfiskeerimisega.

II. Kuriteo läbi saadud vara kuritegeliku omandamise eriti ohtlikuks liigiks on Vene NFSV KrK § 164-a ettenähtud *teadvalt riisutud tulirelva* ja selle juurde kuuluva laskemoona (välja arvatud jahi- ja väikekaliibrilised relvad) *ost, hoidmine ja müümine.*

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani.

§ 211. Eraisikuile kuuluva vara tahtlik hävitamine või rikkumine

Vene NFSV KrK § 175 kõneleb *eraisikuile kuuluva vara tahtlikust hävitamisest või rikkumisest.* KrK ei anna hävitamise ja rikkumise definitsiooni. *Hävitamise* all tuleb mõista mingisuguse eseme täielikku hävitamist või sellisesse seisukorda viimist, et seda ei või enam ennistada (näit. viiuli tükkideks lõhkumine). *Vara rikkumine aga on vara viimine sellisesse seisukorda, mille puhul vara väärtus väheneb (kas majanduslik, tehniline, kunstiline jne.), näit. marmorkujul käe äralöömine.*

Kuriteo *objekt* on vara, mis kuulub eraisikuile. Seadus ei nõua, et vara oleks tingimata võõras. On juhtumeid, kus süüdlasele endale kuuluva vara hävitamine või rikkumine on ühiskonnaohtlik tegu (näit. omaniku poolt väärtusliku piltide kollektsiooni, isikliku hinnalise raamatukogu, ehitiste jne. hävitamine).

Objektiivne külg seisneb eraisikute vara hävitamises või rikkumises.

Subjektiivne külg eeldab tahtlust, kuid omakasulise sihi puu-

dumisel. Ettevaatamatus, mis kutsus esile eraisikute vara hävinemise või riknemise, ei anna alust Vene NFSV KrK § 175 kohaldamiseks.

Korotkova, viibides mittekaines olekus oma sugulase majas, käis ettevaatamatult tulega ümber, mille tagajärjel tekkis tulikahju, mis hävitas sugulase varanduse. Korotkova mõisteti süüdi Vene NFSV KrK § 175 analoogia järgi. NSVL Ülemkohus leidis, et kuna Vene NFSV KrK § 175 kriipsutab alla „tahtlikku süütamist", Korotkova saatis süütamise korda aga ettevaatamatusest, siis tema teos puudub üldse kuriteo koosseis.

Kvalifitseerituks loetakse seda kuritegu kas *teoviisi järgi* (kui see on toime pandud süütamise, uputamise või mõne muu üldohtliku teo kaudu) või *tagajärgede järgi* (kui see tõi kaasa inimohvreid või ühiskondliku õnnetuse).

Karistus vara lihtsa hävitamise või rikkumise eest on — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani, teoviisi järgi kvalifitseeritud teo eest — vabaduskaotus kuni viie aastani, tagajärgede järgi kvalifitseeritud teo eest — vabaduskaotus kuni kümne aastani.

§ 212. Sotsialistliku vara tahtlik hävitamine või rikkumine

Vene NFSV KrK § 79 näeb ette *riiklikele asutistele või ettevõtetele*, samuti ühiskondlikele (kooperatiivsetele, ametiühingulistele jne.) organisatsioonidele *kuuluva vara*, selle hulgas elektrijuhtmete, sidevahendite jne. *tahtlikku hävitamist või rikkumist.*

Kuigi see kuritegu on ette nähtud peatükis valitsemiskorravastaste kuritegude kohta, kuid selle objektiks on vara, mispärast see kuulubki varavastaste kuritegude hulka.

Paragrahvi 79 rakendatakse sotsialistliku vara hävitamise või rikkumise juhtudel, mis on toime pandud ilma kontrrevolutsioonilise eesmärgita.

Kuriteo *objektiks* on vara, mis kuulub riigiasutistele ja -ettevõtteile, samuti ühiskondlikele organisatsioonidele (kooperatiivseile, ametiühingulistele jne.).

Subjektiivne külg eeldab tahtlust, otsest või eventuaalset.

Seadus näeb ette selle kuriteo *kvalifitseeritud liigi*, kui on kindlaks tehtud vara korduv hävitamine või rikkumine või kui selliste tegude tagajärjeks oli tootmise seismajäämine või katkemine või tekitati riigile muud rasket kahju. Nii näiteks kaks noormeest, jalutades väljaspool linna, tahtsid näha, mis juhtub, kui visata traat

elektrijuhtmele. Nad teostasid oma kavatsuse. Tagajärjeks oli elektrijaamas tekkinud õnnetuse tõttu ühepäevane tööseisak neis ettevõtteis, kes said voolu sellest jõujaamast.

Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi 26. juuni 1942. a. määrusele tuleb külvi ja viljasaagi rikkumist maadel, mis on antud töölistele ja teenistujaile kollektiivsete ja individuaalsete juurviljaaedade jaoks, kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 79 järgi.

Karistus lihtsa liigi eest — vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni ühe aastani, kvalifitseeritud liigi eest — vabaduskaotus kuni viie aastani ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

§ 213. Teised vara hävitamise või rikkumise liigid

Kriminaalkoodeks sisaldab rea kuriteo koosseise, mis on sihitud sotsialistliku põllumajanduse vastu ja pannakse toime karja või traktorite ja muude põllumajanduslike masinate hävitamise või rikkumise teel.

a) *Karja röövtapmine ja tahtlik vigastamine, samuti teiste isikute kihutamine neile tegudele* (Vene NFSV KrK § 79[1]). See kuriteo koosseis võeti sisse 1930. a. (Vene NFSV Kesktäitevkomitee ja RKN määrus 20. jaan. 1930. a.) eesmärgiga võidelda karja röövtapmisega kui kulaklike elementide vastupanu viisiga põllumajanduse kollektiviseerimisele.

Järgmiste määrustega laiendati Vene NFSV KrK § 79[1] kehtivust üksiktalupoegade ja kolhoosnike poolt nendega kontrakteeritud mullikate ja muu karja kuritahtliku tapmise juhtudele, samuti tõu- ja kõrgetoodangulise karja ja selle juurdekasvu tapmise juhtudele.

Nii, vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi 1. aug. 1942. a. määrusele noorkarja kuritahtlikul tapmisel kolhoosnike poolt, mis on seoses kolhoosi farmide jaoks noorkarja kasvatamise riikliku plaani mittetäitmisega, võetakse süüdlased vastutusele KrK § 79[1] järgi, kui aga seejuures rikuti kontrakteerimise lepingut — Vene NFSV KrK § 131 järgi.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani ühes väljasaatmisega antud maakohast või ilma selleta.

b) *Hobuste ebaseaduslik tapmine,* samuti hobuste tahtlik vigastamine ja muud kuritahtlikud teod, mis tõid kaasa hobuse hukkumise või viisid ta kõlbmatusse seisundisse, kui see on toime pandud kulakute või eraülesostjate poolt, samuti nende poolt teiste isikute seesugustele tegudele kihutamine (Vene NFSV KrK § 79[3] 1. lõige).

Vene NFSV KrK § 79[3] 2. lõige näeb ette sama kuriteo kolhooside, sovhooside, masina-hobustejaamadele ja teistele ühiskonnastatud sektori asutistele ja ettevõtetele kuuluvate hobuste suhtes, kui need teod on toime pandud tähendatud majapidamiste, asutiste ja ettevõtete töötajate või kolhoosi liikme poolt.

Karistus 1. lõike järgi — vabaduskaotus kuni kahe aastani ühes väljasaatmisega või ilma selleta, 2. lõike järgi — paranduslikud tööd kuni ühe aastani.

c) *Hobuste, eriti tiinete märade kuritegelik-hooletu kohtlemine* kolhoosides, sovhoosides, masina-hobustejaamades ning ühiskonnastatud sektori asutistes ja ettevõtteis, kui see tõi kaasa hobuse hukkumise või viis ta kõlbmatusse seisundisse, on ette nähtud Vene NFSV KrK § 79[4].

Kuritegu on kvalifitseeritud, kui need teod olid süstemaatilist iseloomu või tõid kaasa hobuste hävinemise tunduval arvul.

Karistus lihtsa liigi eest — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni, kvalifitseeritud liigi eest — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

Kui hooletu suhtumine ei toonud kaasa ülaltähendatud tagajärgi, võib kohtu alla andmise asemel panna süüdlasele distsiplinaarkaristuse vastavalt sisekorra eeskirjadele ühes kohustusega tasuda tekitatud kahju (märkus Vene NFSV KrK § 79[4] juurde).

d) *Sovhoosidele, masina-traktorijaamadele ja kolhoosidele kuuluvate traktorite ja põllumajanduslike masinate rikkumine ja lõhkumine,* kui see rikkumine või lõhkumine on tingitud kuritegelik-hooletust suhtumisest varasse, on ette nähtud Vene NFSV KrK § 79[2].

Kuritegu on *kvalifitseeritud,* kui ülaltähendatud teod on korduvalt toime pandud või tekitasid suurt kahju (Vene NFSV KrK § 79[2]).

Karistus lihtsa liigi eest — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni, kvalifitseeritud liigi eest — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

Kui lõhkumine või rikkumine on vähe tähtis, siis võidakse kohtu alla andmist asendada trahvidega, mis määratakse kooskõlas sisekorra-eeskirjadega, ja rahaliste kinnipidamistega seaduses seatud korras (märkus Vene NFSV KrK § 79[2] juurde).

Kuigi käesolevas paragrahvis käsiteldavad kuriteod on Vene NFSV KrK-s paigutatud peatükki „Muud valitsemiskorra-vastased kuriteod", tuleb neid lugeda varavastasteks kuritegudeks, kuna nende objektiks on sotsialistlik vara.

§ 214. Kuritegelik autoriõiguste rikkumine

Autoriõigusel ja õigusel leiutistele on eriline iseloom ja seepärast nende õiguste kriminaal-õiguslik kaitse eraldatakse eri jakku varavastaste kuritegude süsteemis. Nende erilisus on see, et olles varalised õigused, on neil samal ajal ka isiklik iseloom. Kooskõlas sellega autoriõiguste ja õiguste leiutistele kuritegelik rikkumine ei ole sihitud ainult autorite ja leiutajate varaliste huvide vastu, vaid riivab ka nende isikut. Sotsialistlikus riigis, kus isikut ei seata ühiskonnale vastu, kus isiku huvid on ühised riigi huvidega, on autori ja leiutaja huvid ühes sellega ka kogu nõukogude ühiskonna huvid. See annab erilise iseloomu autori ja leiutaja õiguste kriminaal-õiguslikule kaitsele sotsialistlikus riigis.

Leiutise autorsuse võltsimine (Vene NFSV KrK § 177) — on teadvalt vale teatises mitte tegeliku leiutaja, vaid teise isiku märkimine.

Kuriteo objektiks on leiutaja isiklik õigus tema tunnustamise kohta leiutise autoriks.

Subjektiivne külg eeldab otsest tahtlust.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kolme kuuni või rahatrahv kuni 1000 rublani.

§ 177 näeb ette *kirjanduslike, teaduslike ja kunstiliste teoste omavolilise kasutamise.* Karistatavaks loetakse kirjanduslike, muusikaliste ja muude kunstiliste või teaduslike teoste omavolilist kasutamist autoriõiguse kohta kehtiva seaduse rikkumisega. Võttes arvesse Vene NFSV KrK § 177, teiste liiduvabariikide KrK vastavaid paragrahve ja „Autoriõiguse aluseid", tuleb käsiteldavat kuritegu piiritella kui *võõra teose tahtlikku avaldamist oma või kolmanda isiku nime all.* Seda kuritegu nimetatakse *plagieerimiseks* või *kirjanduslikuks varguseks.*

Kuriteo objekt — autori isiklik õigus oma teosele.

Subjektiivne külg eeldab tahtlust, kusjuures motiivid, millest juhindus süüdlane, pole tähtsad.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kolme kuuni või rahatrahv kuni 1000 rublani.

§ 177 haarab ka nn. kontrafaktsiooni, s. o. *võõra teose tahtliku reprodutseerimise autori nõusolekuta.*

Kuriteo objektiks on autori isiklik õigus sellele, et keegi ei reprodutseeriks ega muudaks tema teost ilma tema nõusolekuta.

Objektiivne külg — võõra teose reprodutseerimine või muutmine ilma autori nõusolekuta.

Subjektiivne külg eeldab tahtlust.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kolme kuuni või rahatrahv kuni 1000 rublani.

XXIX peatükk

SÕJAVÄELISED KURITEOD

§ 215. Kriminaalkoodeksite üldosa kohaldamise kord sõjaväelistele kuritegudele

I. Nõukogude kriminaalkoodeksite üldosa põhialused on kohaldatavad ka sõjaväelistele kuritegudele. Sõjaväelised kuriteod nagu üldkriminaalsedki nõuavad tahtliku või ettevaatamatu süü olemasolu. Mõned neist võivad olla toime pandud ainult tahtlikult, näit. vastuhakkamine isikule, kes täidab tema peale pandud kohuseid sõjaväeteenistuse alal (§ 193[3]), sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine enesevigastamise teel (§ 193[12]), omavoliline lahinguväljalt lahkumine (§ 193[22]) jt.

Mõned sõjaväelised kuriteod on võimalikud nii tahtliku kui ka ettevaatamatu süü olemasolul, näit. vahtkonna- või sisekorrateenistuse määrustikuliste eeskirjade rikkumine (§ 193[15] ja 193[16]), sõjaväelised ametialased kuriteod (§ 193[17]) jt.

Küsimused kuritegeliku tegevuse arenemise staadiumidest (ettevalmistus, katse), osavõtu mõistest ja osavõtu viisidest lahendatakse sõjaväeliste kuritegude puhul niisama kui üldkriminaalkuritegude puhul. Sama tuleb öelda ka karistuse üldsihtide, aegumise ja rea teiste üldosa põhimõtete kohta.

Ühes sellega sõjaväelise olustiku tingimused, kõrgendatud nõudmised, mida esitavad sõjaväeline distsipliin ja Punaarmee ning Sõja-Merelaevastiku võitlusvõime huvid, kutsuvad esile vajaduse mõnd üldosa põhiteesi teatud suhtes piirata. Nii on komandöri ja ülema käsk alluvale seaduseks. See tuleb täita tingimusteta, täpselt ja tähtajaks (Punaarmee distsiplinaarmäärustiku § 8). Käsu täitmine on niimoodi sõjaväelasele kohuslik igal juhul, ja käsu täitmine on asjaolu, mis vabastab kriminaalvastutusest. Eraelus aga iga ülemuse käsk ei kõrvalda käsku täitva alluva vastutust.

NSVL kodanikul on õigus kaitsta ennast ja kolmandaid isikuid seadusvastase kallaletungi vastu. Real juhtudel sõjaväelasel pole ainult õigus, vaid ta on kohustatud kaitset tarvitusele võtma. Näit. tunnimees on kohustatud hoiatamata kasutama relva ilmse

kallaletungi puhul temale, tema poolt kaitstavale postile või naaberpostile (Punaarmee garnisoniteenistuse määrustik, 1941, § 53). Nõukogude kriminaalõigus vabastab vastutusest tegude eest, mis pandi toime hädaseisundis (Vene NFSV KrK § 13 2. lõige). Kuid tunnimees ei tohi oma postilt lahkuda kuni vahetuseni või vabastuseni, kuigi tema elu ähvardab hädaoht (Garnisoniteenistuse määrustik § 51). Vahiteenistus on üldse sõjalise ülesande täitmine (sama määrustiku § 20), sõjalise ülesande täitmine on aga seotud hädaohuga sõjaväelase elule ja sõjaväelane peab olema alati valmis ohverdama oma elu oma kodumaa huvides.

Mõned üldosa küsimused seoses nende kohaldamisega sõjaväelistele kuritegudele nõuavad oma keerukuse tõttu spetsiaalset käsitlust. Selliste küsimuste hulka kuuluvad sõjaväelise kuriteo mõiste, sõjaväelise kuriteo ja sõjaväelise distsiplinaar-üleastumise piiritlemine, sõjaväelise kuriteo toimepanemise aja ja koha tähendus ja eriti karistuse kohaldamine sõjaväelistele kuritegudele.

II. Nõukogude kriminaalõigus defineerib kuritegu kui tegu või tegevusetust, mis on ohtlik tööliste ja talupoegade sotsialistlikule riigile ja seal seatud korrale (Vene NFSV KrK § 6 ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavad paragrahvid). Selle üldise mõistega haaratakse ka sõjaväelised kuriteod, kuid meie seadus peab vajalikuks osutada sõjaväeliste kuritegude erilisustele.

Vastavalt Vene NFSV KrK § 193[1] „sõjaväelisteks kuritegudeks loetakse sõjaväeteenistuse kandmise kohta kehtimapandud korra vastu sihitud kuritegusid, mis on toime pandud Töölis-Talupoegade Punaarmee sõjaväelaste ja teenistuskohuslikkude reservlaste poolt Töölis-Talupoegade Punaarmee ridades olemise ajal".

Sõjaväelise kuriteo mõiste definitsioonist järgneb, et sel mõistel on kaks olulist momenti: kuritegu on sihitud sõjaväeteenistuse kandmise kohta kehtimapandud korra vastu (kuriteo objekt) ja kuriteo toimepanemine teatud kategooriasse kuuluvate isikute poolt (kuriteo subjekt).

Sõjaväelistest kuritegudest võib kõnelda ainult sel juhul, kui esinevad mõlemad momendid korraga. Kui näit. eraisik ei täida tunnimehe nõudeid, siis on see kuritegu sihitud küll sõjaväeteenistuse kandmise kohta kehtimapandud korra vastu, kuna aga see tegu ei ole toime pandud sõjaväelase poolt, on see üldkriminaalkuritegu. Eraisikud kannavad vastutust sõjaväeliste kuritegude eest ainult nende osavõtul sõjaväelise kuriteo toimepanekust (märkus 2 § 193[1] juurde).

Vastavalt Üldise sõjaväeteenistuskohustuse seadusele 1939. a. koosneb sõjaväeteenistus tegelikust teenistusest ja teenistusest armee või laevastiku reservis. Tegelikus teenistuses seisvaid nimetatakse sõjaväelasteks, reservis seisvaid — sõjaväekohuslasteks (§ 5). Kutsealuseid loetakse sõjaväelasteks momendist, millal kutsekomisjon määras nad teatud sõjaväeossa.

Sõjaväekohuslased kannavad vastutust sõjaväeliste kuritegude eest õppuste ajal, nagu osutab Üldise sõjaväeteenistuskohustuse seadus või, nagu üldiselt on öeldud Sõjaväeliste kuritegude määrustikus, kui nad on Punaarmee ridades. Kuid sõjaajal, Vene NFSV KrK § 193[10a] järgi, kannavad vastutust ka sõjaväekohuslased, kes ei ilmunud mobilisatsiooni korral.

Sõjaväeliste kuritegude subjektiks võivad olla ka mõned teised, Sõjaväeliste kuritegude määrustiku § 2 märkuses 1 tähendatud isikute kategooriad. Vastavalt sellele märkusele (NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 13. dets. 1940. a. seadluse redaktsioonis). Määrustiku vastavate paragrahvide järgi kannavad vastutust kuritegude eest, mis on sihitud nende jaoks seatud teenistuse kandmise korra vastu, ka Töölis-Talupoegade Miilitsa reaja administratiiv-majanduslikku koosseisu kuuluvad isikud ja Siseasjade Riikliku Julgeoleku Valitsuse operatiivkoosseisu kuuluvad isikud.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 11. märtsi 1942. a. seadlus määras, et paranduslike tööde laagrite sõjaväestatud kaitse juhtivasse ja reakoosseisu kuuluvad isikud kannavad vastutust Sõjaväeliste kuritegude määrustiku vastavate paragrahvide järgi.

Vastavalt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 15. apr. 1943. a. seadlusele „Sõjaseisukorra kehtestamise kohta kõikidel raudteedel" raudteetranspordi töötajad sõjaajal nende poolt toimepandud kuritegude eest teenistuse korra rikkumise vastu vastutavad Kriminaalkoodeksi sõjaväeliste kuritegude kohta käivate paragrahvide järgi. NSVL Kohtu RK ja prokuröri käskkirja järgi loetakse raudteetranspordi töötajaiks tehaste, ehituste, kontorite, abiettevõtete, raviasutiste, õppeasutiste töölisi ja teenistujaid, laskurkaitse- ja tuletõrje-valveteeenistuse isiklikku koosseisu.

9. mai 1943. a. seadlusega on 15. apr. 1943. a. seadlust laiendatud Merelaevastiku Rahvakomissariaadile, Jõelaevastiku Rahvakomissariaadile ja Põhja-Meretee Peavalitsusele. Vastavalt NSVL Kohtu RK ja prokuröri käskkirjale veetranspordi töötajate hulka loetakse ka laevade ja parvede meeskonnad, laevaparandus-ettevõtete ja laevatehaste, sadamate, ehitusettevõtete kontorite, abiette-

võtete, tööliste varustamise osakondade, õppeasutiste töölised ja teenistujad, laskur-kaitse- ja tuletõrje valvemeeskondade isiklik koosseis.

Vaenlase sõjavägede sõjavangid kannavad NSV Liidus sõjavangis olles toimepandud sõjaväeliste kuritegude eest vastutust sõja-kriminaalseaduste järgi. Haagi konventsiooni järgi sõjavangid, kes põgenesid sõjavangist, kuid peeti kinni enne ühinemist vaenlase armeega või enne seda, kui nad lahkusid neid vangi võtnud sõjavägede poolt hõivatud territooriumilt, kannavad ainult distsiplinaarvastutust.

NSVL Ülemkohtu pleenum määras 18. veebr. 1942, et kuritegusid seatud teenistuskorra vastu, mis toime pandud isikute poolt, kes kohalike sõjakomissariaatide kutsel kuuluvad kohaliku õhukaitse (KÕK) formatsioonidesse, tuleb kvalifitseerida vastavate paragrahvide järgi sõjaväeliste kuritegude kohta.

III. Mitte iga sõjaväeteenistuse kandmise korra rikkumine ei ole sõjaväeline kuritegu.

Esineb sõjaväeteenistuse kandmise korra rikkumisi, mis võivad kaasa tuua ainult distsiplinaarkaristusi. Nii loetakse reameeste ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute omavolilist lahkumist kestusega kuni kahe tunnini, kui see on toime pandud esmakordselt, distsiplinaarüleastumiseks, aga mitte sõjaväeliseks kuriteoks (§ 193[7] p. a).

Edasi on selliseid sõjaväeteenistuse kandmise korra rikkumisi, mida võib vaadelda, olenedes asjaoludest, kui distsiplinaarüleastumisi ja kui sõjaväelisi kuritegusid. Seda liiki rikkumiste hulka kuuluvad käsu mittetäitmine, vahtkonna- ja saateteenistuse määrustikuliste eeskirjade rikkumine, vara pillamine ja muud sõjaväelised kuriteod.

Mõnesid sõjaväeteenistuse kandmise korra rikkumisi ei või mingil tingimusel karistada distsiplinaarkorras. Seda liiki rikkumiste hulka kuuluvad reameeste ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute omavoliline lahkumine, mis on toime pandud rohkem kui üks kord kuni kahe tunnini või kestusega üle kahe tunni, olgugi üks kord (§ 193[7] p. b), teenistusest kõrvalehoidumine enesevigastamise või muul pettuslikul teel (§ 193[12]), omavoliline lahinguväljalt lahkumine (§ 193[22]) ja rida teisi.

Seadus ei või anda purgivaid juhatusi, millal distsiplinaarüleastumine muutub sõjaväeliseks kuriteoks. Real juhtudel jätab Punaarmee Distsiplinaarmäärustik selle küsimuse lahendamise ülema otsustada, kel on õigus määrata süüdlasele distsiplinaar-

karistust. „Neil juhtudel, — öeldakse Määrustiku § 15, — kui sõjaväelase poolt toimepandud üleastumise karistus on distsiplinaarkaristuse ja kohtu alla andmise piiri peal, on ülemal õigus otsustada, kas piirduda distsiplinaarkaristusega või anda süüdlane kohtu alla".

IV. Seaduses on rida paragrahve, milles osutatakse kuritegude toimepanemisele „sõjaajal". Sõjaväeliste kuritegude jaoks on sel tunnusel määratu tähtsus. Kõigepealt näeb seadus ette niisugused kuriteod, mille toimepanemine on võimalik ainult sõjaajal, näit. ülema poolt temale usaldatud sõjaliste jõudude üleandmine vaenlasele (§ 20).

Mõnede sõjaväeliste kuritegude puhul nende toimepanemine sõjaajal suurendab kriminaalvastutust, näit. käsu mittetäitmine (§ 2 p. g), reameeste ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute omavoliline lahkumine (§ 7 p. v) jne.

Sõjaaja all tuleb mõista aega, millal NSV Liit on mingisuguse välisriigiga „sõjaseisukorras". NSVL sõjast fašistliku Saksamaaga, kes äraandlikult tungis meile kallale, teatas sm. Molotov oma esinemisel 22. juunil 1941. a.

Teistel juhtudel kõneldakse kuriteo toimepanemisest „sõjategevuse rajoonis". Sõjategevuse rajooni all tuleb mõista territooriumi, millel toimub sõjaline tegevus.

Mõnes paragrahvis kõneldakse kuriteo toimepanemisest „lahingu olukorras". Mõnikord kuriteo toimepanemist lahingu olukorras võrdsustatakse kuriteo toimepanemisega sõjaajal — enesevigastamise puhul (§ 193^{12} p. b), riigivara pillamisel (§ 193^{14} p. g) jt. Mõnikord aga kuriteo toimepanemist lahingu olukorras karistatakse karmimalt kui selle toimepanemist sõjaajal, näit. käsu mittetäitmise puhul (§ 193^{2} p. d).

Lahingu olukorra all tuleb mõista mitte ainult väeosa viibimist vahetult lahingus, vaid ka tema liikumist lahingukohale ja viibimist lahingu reservis. Sõjaõhujõudude praegusel arenemisel võib lahingu olukord esineda ka kaugel tagalas, vaenlase langevarjurite dessandi hävitamisel, õhutõrjel vaenlaste lennukite rünnaku puhul.

V. Karistades isikuid, kes on tunnistatud süüdlasteks sõjaväeliste kuritegude toimepanemises, teostavad sõjatribunalid sotsialistliku õigusmõistmise üldisi ülesandeid. Need ülesanded seisnevad sotsialistliku riigi kaitsemises kuritegude eest, s. o. tegude eest, mis on ohtlikud temale või nõukogude võimu poolt seal seatud korrale. Sõjatribunalid teostavad neid üldisi ülesandeid,

kindlustades karistamise teel sõjalist distsipliini ja Punaarmee ning Sõja-Merelaevastiku võitlusvõimet.

NSV Liidu kohtukorralduse seadus ütleb, et rakendades kriminaalkaristuse määrasid nõukogude kohus mitte ainult ei karista kurjategijaid, vaid tema sihiks on ka nende parandamine ja ümberkasvatamine (§ 3). Sõjatribunalid mitte ainult ei karista halastamatult argpükse, desertööre ja teisi sõjalise vande ja sõjalise distsipliini kuritahtlikke rikkujaid. Süüdlaste sõjaväelaste hulgas leidub ka selliseid, kelle karistamisel on esmajoones parandamise ja sõjalise kasvatamise ülesanded.

Selles suhtes väärib tähelepanu Vene NFSV KrK § 28 märkus 2, mille järgi niisuguse otsuse täitmist, millega sõjaväelane on sõjaajal mõistetud vabaduskaotusele ilma õiguste kaotuseta, võib otsuse teinud kohus oma määrusega edasi lükata kuni sõjategevuse lõpuni tingimusel, et süüdimõistetu saadetakse tegevväkke. Sõjaväelaste suhtes, kes on osutunud vapraiks kodumaa kaitsjaiks, võib ülemus algatada taotluse vabastada nad kohtu poolt määratud karistusest täiesti või asendada see kergema karistusega.

Isamaasõja ajal laiendati Vene NFSV KrK § 28 märkuse 2 rakendamise ala. Nii laiendati see märkus NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 27. veebruari 1942. a. seadlusega raudtee- ja veetranspordi töötajaile, kes olid mõistetud vabaduskaotusele ilma valimisõiguse kaotamiseta, tingimusel, et süüdimõistetud raudtee- ja veetranspordi töötajad, kelle suhtes kohus leiab võimaliku olevat kohaldada § 28 märkust 2, suunatakse kohtumääruse põhjal: kutseealised isikud, kes on kõlblikud sõjaväeteenistuseks — tegevväkke, teised aga — ettevõtteisse, nende kasutamiseks ameteis ettevõtete juhatajate äranägemisel. NSVL Ülemkohtu pleenum määras 22. nov. 1942, et kriminaalkuriteo toimepannud isikute mõistmine vabaduskaotusele tähtajaga mitte üle kahe aasta ilma õiguste kaotuseta ei ole takistuseks nende väeteenistusse kutsumiseks või mobiliseerimiseks. Täienduseks sellele määrusele andis NSVL Ülemkohtu pleenum juhatuse, et selliseks takistuseks ei ole vabaduskaotusele mõistmine ilma õiguste kaotamiseta, olenemata tähtajast.

Vastavalt NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusele 1. aug. 1942 on kohus õigustatud kohaldama Vene NFSV KrK § 28 märkust 2 sõja ajal sõjaväelisest arvestusest kõrvalehoidumise eest vabaduskaotuslike karistuste määramisel ilma õiguste kaotamiseta Vene NFSV

KrK § 193[10a] järgi isikuile, kes kuuluvad väeteenistusse kutsumisele või mobiliseerimisele.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. veebr. 1943. a. seadlusega määrati, et isikud, kes mõisteti süüdi otsuse täitmise pikendamisega ja kes pärast Vene NFSV KrK § 28 märkuse 2 alusel vabastati karistuse kandmisest, tunnistatakse karistamatuks.

Karistused, mida rakendatakse sõjaväeliste karistuste puhul, on põhiliselt needsamad, mida rakendatakse üldkriminaalkuritegude puhul, s. o. ette nähtud nõukogude liiduvabariikide kriminaalkoodeksite üldosas (Vene NFSV KrK § 20 ja 21). Vene NFSV KrK § 30 märkuse põhjal ei kohaldata sõjaväelastele vabaduskaotuseta paranduslikke töid. Selle karistusmäära asemel kohaldatakse aresti kuni kahe kuuni, mis kantakse ära sõjaväelaste distsiplinaararesti kandmise korras.

Lisakaristusena § 193[3], 193[4], 193[7], 193[9], 193[12], 193[13], 193[17], 193[20] —193[28] jne. ettenähtud sõjaväeliste kuritegude toimepanemise eest rahuajal, sõjaajal ükskõik millise sõjaväelise kuriteo toimepanemise eest võidakse määrata pensioniõiguse äravõtmine.

Õiguste kaotamise eriliigiks on sõjaväelise nimetuse äravõtmine, mida rakendatakse lisakaristusena kohtu poolt valitud peakaristusele. Sõjaväelise nimetuse äravõtmist, vastavalt Punaarmee juhtiva koosseisu teenistuskäigu määrustikule, mis kinnitatud NSVL Kesktäitevkomitee ja RKN määrusega 22. okt. 1935, võidakse kohaldada ainult juhtivasse koosseisu kuuluvaile isikuile.

Eri iseloom on distsiplinaarpataljoni saatmisel, mis seatud Punaarmee distsiplinaarpataljoni määrustikuga 1940. a.

Distsiplinaarpataljonid eksisteerivad ainult rahuajal. Isamaasõja ajal asutati sõjaväes karistusroodud.

Ülal tähendati, et sõjaväelastele ei kohaldata nende poolt toimepandud kuritegude eest karistusena paranduslikke töid.

Oma iseloomult ei ole see karistus kohaldatav ka isikuile, kes kutsuti Punaarmee ridadesse pärast selle karistuse määramist neile. 31. okt. 1940. a. määruses NSVL Ülemkohtu pleenum andis juhatuse, et isikud, kes on kutsutud Punaarmee või Sõja-Merelaevastiku ridadesse ja kes on mõistetud paranduslikele töödele töökoha järgi, vabanevad selle karistuse kandmisest nende sõjaväkke kutsumise päevast arvates.

12. juuni 1941. a. määrusega NSVL Ülemkohtu pleenum laiendas pleenumi 31. okt. 1940. a. määrust karistusest vabanemise kohta sõjaväkke kutsumisel ka üldaluseil kantavaile paranduslikele töödele. Ühes sellega pleenum tähendas, et Punaarmeesse ja

Sõja-Merelaevastikku kutsutud isikute enne kutset kordasaadetud kuritegude asjad kuuluvad lõpetamisele, kui nende kuritegude eest pole seaduses ette nähtud paranduslikest töödest kõrgemat karistust.

§ 216. Sõjaväeliste kuritegude süsteem ja liigid

Sõjaväeliste kuritegude määrustik ja liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavad peatükid sisaldavad üle 30 paragrahvi, mis näevad ette sõjaväelisi kuritegusid. Määrustikus ettenähtud kuriteod võib liigitada mitmesse rühma (kuude), millest igaüks sisaldab rea kuritegusid, mis on ühendatud neile kõigile ühise spetsiifilise juriidilise tunnusega ja, üldreeglina, neile kõigile ühise ohtlikkuse astmega sõjaväeteenistuse kandmise korrale.

Selliselt võib esitada sõjaväeliste kuritegude süsteemi järgmisel kujul:

A. *Äraandlikud ja neile lähedased sõjaväelised kuriteod.* Siia kuuluvad: 1) ülema poolt temale usaldatud sõjaliste jõudude üleandmine ja muud sarnased teod vaenlasele kaasaaitamise eesmärgil; 2) ülema omavoliline kõrvalekaldumine temale lahingu kohta antud korraldustest vaenlasele kaasaaitamise sihil; 3) üleminek vaenlase poole; 4) sõjaline salakuulamine.

B. *Sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine.* Siia kuuluvad: 1) omavoliline lahkumine; 2) teenistusse, õppekogunemistele jne. tähtajaks mitteilmumine mõjuvate põhjusteta; 3) mobiliseerimisest kõrvalehoidumine; 4) sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine enesevigastamise, haiguse simuleerimise teel; 5) sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine usuliste või muude veendumuste ettekäändel.

C. *Sõjaväelase üldiste kohustuste rikkumine.* Siia kuuluvad: 1) käsu mittetäitmine; 2) vastuhakkamine isikule, kes täidab tema peale pandud kohuseid sõjaväeteenistuse alal; 3) sundimine rikkuma sõjaväeteenistusalaseid kohuseid; 4) solvamine; 5) pillamine; 6) eriti saladuses hoitavate või avaldamisele mittekuuluvate andmete avaldamine.

D. *Punaarmee määrustikuliste teenistuseeskirjade rikkumine.* Siia kuuluvad: 1) vahtkonna- või saateteenistuse eeskirjade rikkumine; 2) sisekorra- (vahi-) teenistuse eeskirjade rikkumine.

E. *Ametialased sõjaväelised kuriteod.* Siia kuuluvad: 1) võimukuritarvitus, võimuliialdus, võimutegevusetus, lohakas suhtumine teenistusse; 2) alluvate takistamine soodustust kasutamast; 3) alluva kasutamine ülema poolt isiklikuks teenistuseks.

F. *Sõjaaegsed kuriteod.* Siia kuulub kolm järgmist rühma kuritegusid, mida võidakse toime panna ainult sõjaaja tingimustes:

1) otseselt Punaarmee operatiivse tegevusega seotud kuriteod: a) ülema poolt temale usaldatud sõjaliste jõudude jne. üleandmine vaenlasele, hoolimata eeskirjadest; b) ülema omavoliline kõrvalekaldumine temale lahingu kohta antud korraldustest, hoolimata sõjalistest reeglitest; c) omavoliline lahinguväljalt lahkumine, vangiandmine jne.; d) hukkuva sõjalaeva mahajätmine komandöri poolt; e) marodeerimine; f) vaenlase sõjaväe koosseisu kuuluvate isikutega läbikäimine jne.;

2) kuriteod sõjategevuse rajooni elanikkonna suhtes: avalik vargus, röövimine ja muud kuriteod;

3) rahvusvahelisi konventsioone rikkuvad kuriteod: a) sõjavangide halb kohtlemine; b) sõjategevuse piirkonnas Punase Risti või Punase Poolkuu märgi mitteseaduslik kandmine; c) Punase Risti ja Punase Poolkuu lipu või märgi kuritarvitamine.

§ 217. Kuriteod, mis kujutavad endist kodumaa sõjalise reetmise eriliike

I. *Ülema poolt temale usaldatud sõjaliste jõudude üleandmine vaenlasele ja muud kuriteod, mis toime pandud vaenlasele kaasaaitamise sihil.*

Käesolev kuritegu võib olla toime pandud mitmesugusel kujul, nimelt: ülema poolt temale usaldatud sõjaliste jõudude vaenlasele üleandmine, ülemale usaldatud asutiste, sõjalaevade, sõjalennukite, suurtükkide, sõjamoona ladude ja muude sõjapidamisvahendite vaenlasele jätmine, hävitamine või kõlbmatuks tegemine ülema poolt, samuti ülema poolt abinõude tarvitusele mittevõtmine loeteldud sõjapidamisvahendite hävitamiseks või kõlbmatuks tegemiseks, kui neid vahendeid ähvardab otsene vaenlase kätte langemise oht ja kui on ära kasutatud juba kõik abinõud nende päästmiseks (§ 193[20] 1. lõige).

„Sõjapidamisvahendeid" tuleb mõista laialt, lugedes nende alla kõik, mida vaenlane võib kasutada sõjalisel eesmärgil. Juhtnööriks selle suhtes on sm. Stalini sõnavõtt raadio teel 3. juulil 1941. a. selle kohta, et „Punaarmee osade sunnitud lahkumisel tuleb ära viia raudtee kogu liikuv koosseis, vaenlasele mitte ühtki vedurit, mitte ühtki vagunit, mitte üht kilo vilja, mitte üht liitrit vedelkütteainet jätta"[1]).

[1]) Riigikaitsekomitee esimehe J. V. Stalini esinemine raadios 3. juulil 1941. a.

Kõigil § 193[20] tähendatud juhtudel järgneb vastutus § 193[20] järgi ainult tingimusel, kui ülalkirjeldatud teod pandi toime vaenlasele kaasaaitamise sihil. Just see viimane asjaolu annab neile reetmise iseloomu. Pärast kodumaa reetmise seaduse väljaandmist tuleb tähendatud tegusid kvalifitseerida Vene NFSV KrK § 58[1b] järgi.

Selle kuriteo *subjektiks* on ülem, s. o. sõjaväelane, kes alatiselt või ajutiselt juhib sõjaväelaste teenistuslikku tegevust ja kannab nende eest vastutust.

Käsiteldav kuritegu pannakse toime tahtlikult. Tahtlus on sihitud vaenlase abistamisele.

Kui ülalkirjeldatud teod ei ole vaenlasele kaasaaitamise sihil toime pandud, kuigi vastuolus sõjalistele eeskirjadele, kaotavad nad oma reetliku iseloomu. Karistus nende eest on — vabaduskaotus mitte alla kolme aasta, raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega (§ 193[20] 2. lõige).

II. *Ülema omavoliline kõrvalekaldumine temale lahingu kohta antud korraldustest vaenlasele kaasaaitamise sihil.*

Ülema omavoliline kõrvalekaldumine temale lahingu kohta antud korraldustest (§ 193[21] p. a.) on reetlik kuritegu, kui see on toime pandud vaenlasele kaasaaitamise sihil. Sel juhul kehtib selle kohta Vene NFSV KrK § 58[1b].

Kui puudub vaenlasele kaasaaitamise siht, kuid tegu on toime pandud vastuolus sõjalistele eeskirjadele, langeb ära reetlik iseloom ja seda karistatakse vabaduskaotusega mitte alla kolme aasta, eriti raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmisega (§ 193[21] p. b).

III. *Üleminek vaenlase poole.* § 193[22] muude raskete kuritegude hulgas, mis ei ole kodumaa reetmine (omavoliline lahinguväljalt lahkumine lahingu ajal, vangiandmine lahinguolukorrast mittetingitult, lahingu ajal relvaga tegutsemisest keeldumine), näeb ette ka ülemineku vaenlase poole, s. o. kuriteo, mis on kodumaa reetmine. Seepärast see § 193[22] osa, mis kõneleb üleminekust vaenlase poole, kaetakse Vene NFSV KrK § 58[15]. Vaenlase poole üleminekust tuleb eristada samuti § 193[22] ettenähtud vangiandmist, mis seisneb selles, et süüdlane vangi langemise eesmärgil lõpetab vastupanu vaenlasele ja paneb relvad maha.

Antud kuriteo *subjektiks* võib olla nii rea- kui ka juhtivasse koosseisu kuuluv isik.

IV. *Sõjaline salakuulamine.* Sõjaliseks salakuulamiseks loetakse NSVL sõjajõudude ja sõjalise kaitsevõime kohta andmete

edasiandmist välisriikide valitsustele, vaenulistele sõjavägedele ja kontrrevolutsioonilistele organisatsioonidele, samuti nende andmete riisumist või kogumist edasiandmise sihil (§ 193[24]).

Pärast kodumaa reetmise seaduse väljaandmist katab selle seaduse § 58[1b] paragrahvi salakuulamisest, mis toime pandud sõjaväelase poolt. Sõjaväelist salakuulamist kvalifitseeritakse seepärast Vene NFSV KrK § 58[1b] järgi.

Kuriteo *subjektiks* võib olla nii rea- kui juhtivasse koosseisu kuuluv isik.

Karistus vastavalt § 58[1b] — mahalaskmine ühes kogu vara konfiskeerimisega.

§ 218. Sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine

I. *Omavoliline lahkumine.* Omavolilist lahkumist käsitleb Vene NFSV KrK § 193[7].

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 6. juuli 1940. a. seadlus tõi põhimõttelised muudatused omavolilise lahkumise ja deserteerimise küsimuse juriidilisse iseloomu.

See seadlus ei tunne kaht iseseisvat kuritegu — omavolilist lahkumist ja deserteerimist (väejooksu), vaid näeb ette ainult omavolilist lahkumist, eristades deserteerimise kui omavolilise lahkumise liigi. Deserteerimise kui lahkumise liigi eristamine toimub rea- ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute jaoks üldreeglina ainult objektiivse külje järgi. Nii loetakse omavolilist lahkumist üle ööpäeva nende isikute jaoks igal juhul deserteerimiseks, olenemata sellest, kas oli või ei olnud kavatsust pikemaks ajaks või üldse kõrvale hoiduda teenistusest Punaarmee ridades (§ 193[7] p. g). Kuid subjektiivne külg, s. o. antud juhul sellise kavatsuse olemasolu, võib siiski mängida oma osa, kui omavoliline puudumine kestiski vähem kui ööpäeva, kuid asjaolude järgi on kindlaks tehtud kavatsus pikemaks ajaks või üldse kõrvale hoiduda sõjaväeteenistusest. Sellisel juhul rea- või nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluv isik tuleb vastutusele võtta deserteerimise katse eest.

Objektiivsest küljest on rea- ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute jaoks iga puudumine omavoliline; välja arvatud juhud, mis on ette nähtud sõjaväe määrustikes (väeosast vabastamine vastava loaga või väeosast vabastamine lühiaegseks puhkuseks eriti mõjuvail põhjustel).

Vastavalt § 193[7] uue redaktsiooniga on omavoliline lahkumine kas distsiplinaarüleastumine või kriminaalkuritegu. Distsiplinaar-

seks ülesastumiseks, mida kriminaalkorras ei jälitata, on rea- ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute omavoliline lahkumine kestusega kuni kaks tundi, mis esmakordselt toime pandud. Selline omavoliline lahkumine toob kaasa seltsimeheliku kohtu alla andmise või karistuse distsiplinaarkorras (§193[7] p. a). Kõigil muudel juhtudel on rea- või nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute omavoliline lahkumine kriminaalkuritegu.

On vajalik eristada järgmised omavolilise lahkumise liigid: a) omavoliline lahkumine rahuajal, b) omavoliline lahkumine lahingu olukorras.

A. Omavoliline lahkumine rahuajal

a) Omavoliline lahkumine, mis on toime pandud rea- ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute poolt üle ühe korra, iga kord kuni kahe tunnini või, kuigi üks kord, kuid kestusega üle kahe tunni. Sellist puudumist karistatakse distsiplinaarpataljoni saatmisega kuuest kuust kuni kahe aastani (§ 193[7] p. b).

b) Väejooks, s. o. omavoliline lahkumine, mis toime pandud samade isikute poolt, kestusega üle ööpäeva (§ 193[7] p. g).

Väejooks loetakse täide viiduks, kui väeosast või teenistuskohast lahkumise hetkest on möödunud üle ööpäeva, olenemata sellest, kas väejooksik tuli tagasi väeossa või teenistuskohta või ei tulnud, samuti olenemata sellest, kas tal oli või ei olnud kavatsust pikemaks ajaks või täiesti kõrvale hoiduda sõjaväeteenistusest. Neid asjaolusid saab võtta arvesse ainult karistusmäära määramisel. *Karistus* — vabaduskaotus viiest kuni kümne aastani. Kui on kindlaks tehtud süüdlase kavatsus pikemaks ajaks või täiesti kõrvale hoiduda sõjaväeteenistusest, kannab ta vastutust, kui lahkumine kestis alla ööpäeva, deserteerimise katse eest (Vene NFSV Ülemkohtu pleenumi määrus 21. apr. 1941. a.).

Vastavalt NSVL Kohtu RK ja prokuröri käskkirjale nr. 34/23 19. veebr. 1941 kutsealused, kes on kutsekomisjonide poolt arvatud sõjaväe tegevteenistusse, kuid hoiduvad kõrvale rajooni sõjakomissariaati ilmumisest väeossa saatmiseks, võetakse kriminaalvastutusele kui väejooksikud § 193[7] järgi.

c) NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 6. juuli 1940. a. seadlus ei muutnud § 193[7] p. d ja e redaktsiooni, mis kõnelevad keskmisse, vanemasse, kõrgemasse ja üleajateenistuslikku nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute vastutusest omavolilise lahkumise eest. Neis punktides esinev viide § 193[7] p. a ja b tähendab viidet neile punktidele nende endises redaktsioonis. Ülaltähenda-

tud isikute jaoks säilib seepärast täielikult erinevus omavolilise lahkumise ja väejooksu (deserteerimise) vahel nii objektiivsest kui ka subjektiivsest küljest. Seepärast võidakse ülaltähendatud isikuid võtta kriminaalvastutusele ainult juhul, kui neil oli kavatsus pikemaks ajaks või jäädavalt kõrvale hoiduda sõjaväeteenistusest.

Nii tuleb keskmisse, vanemasse, kõrgemasse ja üleajateenistuslikku nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute suhtes eristada:

a) Omavoliline väeosast või teenistuskohast lahkumine kestusega kuni 12 ööpäeva, laevastiku kampaania, manöövrite, õppuste, lühiajaliste, kordus- ja kontroll-kogunemiste ajal aga — kuni nelja päevani eriti kergendavate asjaolude olemasolul. Sellised teod on distsiplinaarüleastumised, mis toovad kaasa Distsiplinaarmäärustikus ettenähtud abinõud (§ 193[7] p. e).

b) Omavoliline väeosast või teenistuskohast lahkumine kestusega üle kuue ööpäeva, laevastiku kampaania, manöövrite, õppuste, lühiajaliste, kordus- ja kontrollkogunemiste ajal aga — üle kahe ööpäeva (eriti kergendavate asjaolude puudumisel — § 193[7] p. d).

Karistus — vabaduskaotus mitte alla kahe aasta ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

c) Omavoliline lahkumine väeosast või teenistuskohast ilma kavatsuseta jäädavalt kõrvale hoiduda sõjaväeteenistuskohustuse kandmisest, kui lahkumine ei kestnud üle kuue (kahe) ööpäeva, kuid kordus süstemaatiliselt (§ 193[7] p. b).

Karistus — vabaduskaotus mitte alla kahe aasta ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta, sõja ajal aga — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega.

d) Põgenemine väeosast või teenistuskohast kavatsusega pikemaks ajaks või jäädavalt kõrvale hoiduda sõjaväeteenistuskohusest (§ 193[7] p. d).

Karistus — vabaduskaotus mitte alla kahe aasta ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

B. Omavoliline lahkumine sõjaajal

a) Omavoliline lahkumine, mis toime pandud rea- ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute poolt rohkem kui üks kord, kestusega iga kord kuni kahe tunnini, või olgugi ainult üks kord, kuid kestusega üle kahe tunni.

Karistus — vabaduskaotus kolmest kuni seitsme aastani (§ 193[7] p. v).

b) Omavoliline lahkumine kestusega üle ühe ööpäeva (deserteerimine), toime pandud samade isikute poolt.

Karistus — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega (§ 193[7] p. e).

c) Keskmisse, vanemasse, kõrgemasse ja üleajateenistuslikku nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute omavoliline lahkumine väeosast või teenistuskohast kestusega üle kuue ööpäeva, laevastiku kampaania, manöövrite, õppuste, lühiajaliste kordus- või kontrollkogunemiste ajal aga — üle kahe ööpäeva.

Karistus — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega (§ 193[7] p. g).

d) Väejooks, toime pandud samade isikute poolt.

Karistus — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega (§ 193[7] p. d).

NSVL Ülemkohtu pleenumi määrusega 22. apr. 1943. a. on kohtuile antud õigus, kui leidub kohtualuse tegudes kergendavaid asjaolusid (näit. kahetsus, enda süüdi tunnistamine, omavoliline puudumine kuigi üle ööpäeva, kuid võrdlemisi lühikese aja jooksul jne.) ja kui tunnustatakse otstarbekamaks süüaluse rindele saatmine, määrata § 51 ja § 28 märkuse 2 kohaldamisega pikaajaline türmis kinnipidamine ilma õiguste kaotusteta ja otsuse täitmise edasilükkamisega kuni sõjategevuse lõpuni, saates süüdimõistetu tegevarmeesse. Sel juhul esinevad täiel määral tagajärjed, mis ette nähtud Vene NFSV KrK § 28 märkuses 2.

C. Väeosast või teenistuskohast lahkumine lahingu olukorras

Omavolilise lahkumise kõige raskemaks liigiks on omavoliline lahkumine väeosast või teenistuskohast lahingu olukorras. Omavolilise lahkumise all tuleb mõista antud juhul omavolilist puudumist ükskõik kui kaua, olenemata sellest, kas lahkunu tuli tagasi lahingu olukorras või mitte, kas tal oli kavatsus pikemaks ajaks või jäädavalt lahingust või sõjaväeteenistusest kõrvale hoiduda või ei olnud tal sellist kavatsust. Samuti on ükskõik, kas selle kuriteo pani toime rea-, komandeerivasse või juhtivasse koosseisu kuuluv isik. Olenemata kõigist neist asjaoludest on karistuseks mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega (§ 193[9] p. a). Kergendavate asjaolude olemasolul vähendatakse karistust vabaduskaotusele mitte alla kolme aasta ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta (§ 193[9] p. b).

II. Mobiliseerimise kutsest kõrvalehoidumine. Kuritegu seisneb kas Punaarmee ridadesse mobiliseerimise kutsest kõrvalehoidumi-

ses või kõrvalehoidumises järgnevaist kutseist Punaarmee komplekteerimiseks sõjaaegsesse koosseisu (§ 193[10a]).

Käsiteldava kuriteo *subjektiivne külg* eeldab tahtlust. Seejuures on ükskõik, millistest motiividest juhindus süüdlane, kui kaua kestis kõrvalehoidumine, kas süüdlane ilmus viimaks vabatahtlikult või ei ilmunud.

Kuritegu loetakse toimepanduks, kui on möödunud süüdlasele antud tähtaeg ilmuda temale näidatud ilmumiskohta.

Käsiteldava kuriteo *subjektiks* on isikud, keda kutsutakse esmakordselt Punaarmeesse, rea-, nooremasse, keskmisse, vanemasse ja kõrgemasse komandeerivasse ja juhtivasse koosseisu kuuluvad reservlased.

Juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute jaoks näeb seadus ette kõrgendatud vastutuse. Kui reakoosseisu jaoks on karistuseks mitte alla ühe aasta, siis juhtiva koosseisu jaoks näeb ta ette vabaduskaotuse mitte alla kahe aasta.

Osa või kogu vara konfiskeerimist ühes karistuse kõrgendamisega eriti raskendavail asjaoludel kuni mahalaskmiseni ühes vara konfiskeerimisega, kohaldatakse nii rea- kui juhtivasse koosseisu kuuluvaile isikuile.

Sõjaväelise arvestuse eeskirjade ja sõjaväekohuslaste ning kutsealuste liiklemiseeskirjade rikkumist sõjaajal, vastavalt uutele eeskirjadele, mis avaldatud „Töörahva Saadikute Nõukogude Teatajas" 28. jaan. 1942, karistatakse § 193[10] järgi.

III. *Tähtajaks teenistusse mitteilmumine.* Omavolilise lahkumisega liitub vahetult määramisel, üleviimisel, lähetuselt, samuti puhkuselt tähtajaks teenistusse mitteilmumine mõjuvate põhjusteta (§ 193[10] p. a).

Kogu erinevus omavolilise lahkumise, mis ette nähtud § 193[7] ja 193[9], ja käsiteldava kuriteo vahel seisneb selles, et esimesel juhul väljendub kuritegu omavolilises teenistuskohalt lahkumises, teisel juhul aga — teenistuskohta, õppekogunemistele jne. mittetagasiilmumises või mitteilmumises. Ühine mõlemale juhule on süüdlase puudumine kohal ja ajal, kus ja millal ta oleks pidanud olema.

Nii võib käsiteldavat kuritegu pidada omavolilise lahkumise liigiks.

Mis puutub vastutusse käsiteldava kuriteo eest, siis tuleb vahet teha selle kordasaatmise vahel rahuajal, sõjaajal ja lahingu olukorras, samuti selle toimepanemise vahel rea- ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute poolt ühelt poolt ja keskmisse,

vanemasse ja kõrgemasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute poolt teiselt poolt.

Omavolilise lahkumisega liitub ka teine kuritegu, mis ette nähtud § 193[10] (p. b), ja nimelt — sõjaväelaste ja reservlaste mõjuva põhjuseta mitteilmumine tähtajaks õppekogunemistele, manöövritele ja muudele õppustele, samuti kutse peale katsemobilisatsiooni puhul.

Vastutuse kohta nende kuritegude eest on kehtiv kõik ülalöeldu mõjuvate põhjusteta tähtajaks teenistusse mitteilmumise kohta teenistusse määramisel, üleviimisel, lähetusel, samuti ka puhkuselt.

.IV. *Kõrvalehoidumine sõjaväeteenistuskohuste täitmisest sõjaväelase poolt endale vigastuse tekitamise, haiguse simuleerimise või muul pettuslikul teel.* Antud kuriteo kõigi toimepanemisviiside ühiseks jooneks on pettus. Pettuse mõiste antud juhul ei erine millegagi pettuse mõistest § 169 ja Vene NFSV KrK teistes paragrahvides. See pettus aga toimub mitmel viisil: endale mitmesuguste kehavigastuste tekitamisega, tervise rikkumisega jne., haiguse simuleerimisega, s. o. mingi ebahaiguse väitmisega endal ja katsetega selle ebahaiguse välissümptoome kujutada, või katsega tugevdada olemasolevat tõelist haigust, dokumentide võltsimisega, võõraste dokumentide esitamisega omade asemel, vale asjaolude teatamisega või õigetest vaikimisega jne.

Käsiteldava kuriteo tunnuste alla („muul pettuslikul teel") mahub ka ükskõik millise kuriteo toimepanemine erieesmärgil — sel teel kõrvale hoiduda sõjaväeteenistusest. Selliseil juhtudel vastutab süüdlane koos nii § 193[12] kui ka Vene NFSV KrK selle paragrahvi järgi, mis näeb ette toimepandud kuriteo.

Kuriteo lugemiseks lõpuleviiduks ei ole tähtis, et tekitatud enesevigastus, haiguse simuleerimine ja muud pettuslikud teod oleksid olnud tagajärjekad, s. o. et süüdlane nende abil oleks tõesti ajutiselt või jäädavalt vabastatud sõjaväeteenistusest. Kuriteo koosseisuks on küllalt pettuslike tegude toimepanemisest, millel oli ülaltähendatud siht.

Subjektiivne külg eeldab tahtlust. Süüdlane näeb ette, et tema pettuslikud teod viivad kõrvalehoidumisele sõjaväeteenistusest ja soovib seda.

Subjekt — nii rea- kui ka komandeerivasse ja juhtivasse koosseisu kuuluv isik.

Karistus — vabaduskaotus kuni viie aastani (§ 12 p. a).

Süüdlase vastutus suureneb raskendavatel asjaoludel (karistus — vabaduskaotus mitte alla kolme aasta) või kui kuritegu on pandud toime sõjaajal või lahingu olukorras (karistus — mahalaskmine ühes kogu vara konfiskeerimisega).

V. *Sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine usuliste või muude veendumuste ettekäändel.* § 193[13] näeb ette sõjaväeteenistuskohuste täitmisest kõrvalehoidumist, eriti usuliste või muude veendumuste ettekäändel, kui puuduvad kuriteo tunnused, mis ette nähtud Sõjaväeliste kuritegude määrustiku muudes paragrahvides.

Igasugune viide usulistele või muudele veendumustele kui ettekäändele kõrvale hoiduda sõjaväeteenistusest on sõjaväeline kuritegu.

Et kuritegu pidada täideviiduks, on küllalt sõjaväeteenistusest keeldumise faktist usuliste või muude veendumuste ettekäändel.

§ 219. Sõjaväelaste üldiste kohustuste rikkumine

I. *Käsu mittetäitmine.* Vanne nõuab sõjaväelaselt „vasturääkimata täita kõik sõjaväeteenistuse määrustikud ja komandöride, komissaride ja ülemate käsud".

Punaarmee Distsiplinaarmäärustiku § 8 ütleb:

„Komandöri ja ülema käsk on seadus alluvale. See tuleb täita vastu vaidlemata, täpselt ja tähtajaks.

Käsu mittetäitmine on kuritegu ja karistatakse sõjatribunali kohtu poolt".

Käsu mittetäitmist näeb ette Vene NFSV KrK § 193[2].

Käsuks, mille mittetäitmine kujutab endast sõjaväelise kuriteo, on iga käsk, mis antud selleks õigustatud isiku, s. o. ülema või vanema poolt. Selline käsk, olenemata selle sisust, kuulub tingimata täitmisele.

Käsu täitmise eest, mis on sihitud mitteseadusliku või isegi kuritegeliku teo toimepanemisele, vastutab mitte käsku täitev alam, vaid ülem või vanem, kes selle andis.

Käsk võib olla antud mistahes kujul (käskkiri, kirjalik eeskiri, telefoniline, telegraafiline, raadio teel antud ettekirjutus jne.).

Uus Distsiplinaarmäärustik, kõneldes käsu kohuslikkusest, ei sisalda, vastandina 1925. a. Distsiplinaarmäärustikule, juhatust selle kohta, et kohuslik on teenistuskorras antud käsk. Alam on kohustatud täitma ülema igasuguse käsu ja ülema poolt antud ükskõik millise käsu mittetäitmine moodustab § 193[2] ettenähtud kuriteo.

Vastutuse järgnemiseks käsu mittetäitmise eest ei ole nõutav, et

mittetäitmise tulemusena esineksid mingisugused tagajärjed. Käsu mittetäitmise fakt ise moodustab juba kuriteo koosseisu.

Subjektiivne külg eeldab nii tahtlust kui ka ettevaatamatust.

Karistus käsu mittetäitmise eest — vabaduskaotus kuni viie aastani.

Seadus tunneb käsiteldava kuriteo nii lihtsat kui ka kvalifitseeritud vormi.

Lihtne on kuritegu kergendavate asjaolude puudumisel (§ 193² p. d.).

Privilegeeritud on käsu mittetäitmine kergendavail asjaoludel (§ 193² p. b).

Kvalifitseeritud käsu mittetäitmine esineb ühe järgneva asjaolu olemasolul:

a) kuriteo toimepanemine jõugu poolt (§ 193² p. v.);

b) kuriteo toimepanemine juhtivasse koosseisu kuuluva isiku poolt (§ 193² p. v);

c) kuriteo toimepanemine, kui sel oli või võis olla eriti raskeid tagajärgi (§ 193² p. v);

d) kuriteo toimepanemine sõjaajal (§ 193² p. g);

e) kuriteo toimepanemine lahingu olukorras (§ 193² p. d).

Kõigist neist vormidest on kõige raskemad: kuriteo toimepanemine sõjaajal (karistus — vabaduskaotus mitte alla viie aasta, raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine ühes kogu vara konfiskeerimisega) ja eriti lahingu olukorras (karistus — mahalaskmine ühes kogu vara konfiskeerimisega).

II. *Vastuhakkamine isikule, kes täidab tema peale pandud kohuseid sõjaväeteenistuse alal.* Kui käsu mittetäitmine on passiivne kuritegu, mis üldreeglina seisneb tegevusetuses, siis vastuhakkamine isikule, kes täidab tema peale pandud kohuseid sõjaväeteenistuse alal, on kuritegu, mis väljendub alati aktiivses tegevuses.

Antud kuriteo koosseisuks on vajalik sõjaväelase takistamine tema teenistuskohuste täitmisel süüdlase poolt.

Kuriteo lõpetatuks pidamiseks on küllalt juba takistamise katsest.

Kuid igal juhul kohuslikuks tunnuseks on ülaltähendatud tegude kordasaatmine sõjaväelase, kellele vastupanu osutatakse, sõjaväeteenistuskohuste täitmise ajal. Kui vastupanu osutati mõnel muul ajal, siis on tegemist isikuvastase kuriteoga.

Kuriteo *subjektiks* võib olla ainult sõjaväelane. Seadus ei tee vahet antud juhul rea- ja juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute vahel.

See kuritegu on tahtlik. Süüdlasel peab olema siht vastupanu

osutada isikule, kes täidab sõjaväelisi teenistuskohuseid. Ettevaatamatuse puhul puudub kuriteo koosseis.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

Käsiteldav kuritegu on kvalifitseeritud:

a) kui see on toime pandud jõugu poolt;
b) kui sellega kaasnes vägivald;
c) kui sellega kaasnes relva tarvitamine;
d) kui see pandi toime lahingu olukorras (§ 193[3] p. b).

Kõigil neil juhtudel karistus tõuseb vabaduskaotuseni mitte alla kolme aasta. Raskendavate asjaolude olemasolu ülalmainitud juhtudel toob kaasa süüdlase mahalaskmise (§ 193[3] p. v).

III. *Sundimine rikkuda sõjaväeteenistuskohuseid.* Vastuhakkamisest sõjaväeteenistuskohuseid täitvale isikule erineb sõjaväeteenistuskohuste rikkumisele sundimine sellega, et esimesel juhul süüdlane oma tegudega ei võimalda sõjaväelasel täita oma kohust, teisel juhul püüab süüdlane mõjutada sõjaväelast, et see loobuks mingisuguse kohuse täitmisest, või sunnib teda korda saatma tegu, mis rikub tema teenistuskohuseid.

Kuriteo lõpetatuks pidamiseks on küllalt ainult sundimise katsest.

See kuritegu võib olla toime pandud ainult tahtlikult.

Kuriteo *subjektiks* võib olla iga sõjaväelane rea- või juhtivast koosseisust, olenemata sellest, kas ta ise kuriteo toimepaneku ajal on sõjaväeteenistuskohuste täitmisel või ei ole.

Karistus — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta (§ 193[4] p. a).

Karistus tõuseb vabaduskaotuseni mitte alla viie aasta (§ 194[4] p. b), kui esineb üks all-loeteldud asjaoludest:

a) kui kuritegu pandi toime jõugu poolt;
b) kui kuriteoga kaasnes vägivald;
c) kui kuriteoga kaasnes relva tarvitamine;
d) kui kuritegu pandi toime lahingu olukorras.

Kui ühega neist asjaoludest liituvad raskendavad asjaolud, tõuseb karistus kuni mahalaskmiseni (§ 193[4] p. v).

IV. *Sõjaväelase solvamine.* Vastastikune lugupidamine, viisakus käitumises ja kultuursus on iga sõjaväelase kohus. Sellest kõneldakse reas Sisekorra määrustiku paragrahvides (§ 7, 24, 27 ja 42). Sõjaväeteenistuse tingimustes on seepärast ühe sõjaväelase solvamine teise poolt mitte ainult isikuvastane kuritegu, vaid ka kuritegu sõjaväelise distsipliini vastu. Vastavalt sellele on sõjaväelase solvamine teise sõjaväelase poolt sõjaväeline kuritegu. Kohuslikuks tingimuseks selle jaoks, et sellist solvamist pidada sõjaväeliseks

kuriteoks, on see, et solvamise momendil vähemalt üks sõjaväelane (solvaja või solvatav) oleks sõjaväeliste teenistuskohuste täitmisel.

Nõukogude seadusandluse iseloomustavaks omaduseks on alluva ja ülema, noorema ja vanema võrdne vastutavus (§ 195[5] p. a ja g).

Kui solvamine pandi toime vägivaldse teoga, siis karistatakse seda vabaduskaotusega mitte alla kuue kuu (§ 193[5] p. a ja g). Kui solvamine pandi toime sõnadega või mitte-vägivaldse teoga, karistatakse seda vabaduskaotusega kuni kuue kuuni.

Kergendavate asjaolude olemasolu muudab vägivaldse solvamise kriminaalkuriteost distsiplinaarüleastumiseks.

Eraldi nähakse ette sõjaväelase solvamist sõjaväelase poolt sel juhul, kui solvaja ja solvatav ei seisa omavahel alluvuse ega vanemuse vahekorras. Ka sel juhul sõjaväelise kuriteo tunnuste olemasoluks on kohuslik ühe sõjaväelase sõjaväeteenistuskohuste täitmine solvamise ajal.

Karistus sel juhul on vabaduskaotus kuni ühe aastani, kergendavail asjaoludel aga — distsiplinaarkaristus (§ 193[6]).

Sõjaväelase solvamise asju sõjaväelase poolt neil juhtudel, kui on tegemist sõjaväelise kuriteoga, ei saa lõpetada poolte leppimisel.

V. *Vara pillamine ja sellele lähedased kuriteod.* Distsiplinaarmäärustiku § 3 ütleb, et nõukogude sõjaväeline distsipliin kohustab sõjaväelast „igati hoidma sõjalist vara ja rahva varandust". Vastavalt Siseteenistuse määrustiku § 5 peab sõjaväelane „hoidma temale usaldatud relvi, vara, sõjatehnikat ja hobust". Vastavalt sellele on pillamine, s. o. ajutiseks või alaliseks kasutamiseks väljaantud riigi rõivastus- ja varustusesemete seadusvastane võõrandamine, pantimine või edasiandmine sõjaväeline kuritegu.

Pillamisega on tegemist ükskõik millisel ülaltähendatud vara võõrandamisel, on see siis toimunud müümise, vahetamise, kinkimise või pantimise teel.

Alalise kasutamise all mõistetakse kasutamist Punaarmees teenimise ajal.

Pillamisest tuleb lahus hoida rea- ja nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute kõrvalehoidumist väeosast vabastamisel nende käes oleva sõjaväe rõivastise äraandmisest.

Vastavalt NSVL Kohtu RK käskkirjale nr. 12 17. jaan. 1941 võetakse sellised isikud kriminaalvastutusele Vene NFSV KrK § 168 järgi (ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavate paragrahvide järgi) kui omastamise eest. Kuid vastavalt NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 26. juuni 1941. a. seadlusele „Üldise sõjaväeteenistuskohuse seaduse täiendamisest § 30-v" sõjaväeline rõivastis, mis välja antud mobilisatsiooni ja järjekordsete kutsetega

Punaarmeesse ja Sõja-Merelaevastikku kutsutud ja rindele läinud rea- ja nooremale juhtivale koosseisule, läheb üle nende omandiks ega kuulu tagasiandmisele peale sõja lõppu.

Kuni sõja lõpuni on sellise rõivastise võõrandamine pillamine. Kuivõrd aga tuleb lugeda, et ülaltähendatud sõjaline rõivastis saab ülaltähendatud isikute omandiks ka nende demobiliseerimisel enne sõja lõppu, siis selle rõivastise võõrandamine kuigi enne sõja lõppu, kuid pärast demobiliseerimist ei ole pillamine.

Ei ole pillamine, vaid iseseisev kuritegu (olenevalt asjaoludest — raiskamine, omastamine, lohakus jne.), ülalmainitud vara võõrandamine, omastamine jne. sõjaväelase poolt, kellele see vara pole antud välja kasutamiseks, vaid kes oma teenistuse laadi tõttu on vastutav sellise vara puutumatuse eest, näit. laohoidja, kaptenarmus jne.

Pillamine on tahtlik kuritegu.

Karistus pillamise eest on vabaduskaotus kuni ühe aastani (§ 193^{14} p. a).

Kergendavate asjaolude olemasolu muudab pillamise kriminaalkuriteost distsiplinaarüleastumiseks ühes süüdlasele Punaarmee Distsiplinaarmäärustiku eeskirjade kohaldamisega (§ 193^{14} p. b).

Enam ohtlikuks osutub pillamine sel juhul, kui see on toime pandud teenistuslikuks tarvitamiseks väljaantud külm- või tulirelva, padrunite või liiklusvahendite suhtes. Sel juhul tõuseb karistus vabaduskaotuseni kuni kolme aastani (§ 193^{14} p. v).

Veel enam ohtlikuks muutub pillamine, kui see on toime pandud sõjaajal või lahingu olukorras. Karistus sel juhul on vabaduskaotus mitte alla ühe aasta, kui tegemist on kasutamiseks väljaantud riigi rõivastise ja varustise (§ 193^{14} p. g), ja vabaduskaotus mitte alla kolme aasta, raskendavail asjaoludel aga mahalaskmine, kui tegemist on külm- või tulirelva, padrunite või liiklusvahendite pillamisega (§ 193^{14} p. d).

Isikud, kes võtavad vastu loeteldud esemed, teades, et nende võõrandamine, pantimine või tarvitamiseks või hoiule andmine on seadusvastane, langevad vastutuse alla osalistena (§ 193^{14} märkus).

Lähedalt sarnased pillamisega on samas § 193^{14} ettenähtud kaks järgmist kuritegu:

a) Riikliku riie- ja kraamvarustise, samuti relvade, padrunite ja liiklusvahendite tahtlik hävitamine või rikkumine. Riiklik riie- ja kraamvarustis, samuti relvad, padrunid ja liiklusvahendid, millest siin jutt on — on rõivastis jne., mis välja antud ajutiseks või alaliseks kasutamiseks.

Kui hävitamine või rikkumine on toime pandud kontrrevolutsi-

oonilisel eesmärgil, siis vastutab süüdlane vastavate kontrrevolutsioonilisi kuritegusid käsitavate paragrahvide järgi.

Selle kuriteo *subjektiks* võib olla iga sõjaväelane.

Kergendavate asjaolude olemasolul on riikliku riie- või kraamvarustise hävitamine või rikkumine distsiplinaarüleastumine ja süüdlasele kohaldatakse Punaarmee Distsiplinaarmäärustiku eeskirju (§ 193[14] p. b). Sel juhul, vastavalt Distsiplinaarmäärustiku § 71, „keskmisse, vanemasse ja kõrgemasse juhtivasse koosseisu kuuluvad isikud, samuti üleajateenistuslikku nooremasse juhtivasse koosseisu kuuluvad isikud kannavad oma tegudega riigile tekitatud kahju eest ainelist vastutust tekitatud kahju suuruses; kinnipidamine toimub mitte üle kuue kuu ega või ületada igas kuus 25% põhipalgast".

Riikliku riie- või kraamvarustise hävitamine või rikkumine sõjaajal või lahingu olukorras toob kaasa vabaduskaotuse mitte alla ühe aasta (§ 193[14] p. g), relvade, padrunite või liiklusvahendite hävitamine või rikkumine — vabaduskaotuse mitte alla kolme aasta, raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmise.

b) Riikliku riie- ja kraamvarustise esemete hoiueeskirjade rikkumine. See kuritegu seisneb kas riikliku riie- või kraamvarustise hooletus-lohakas korrashoius või hooletus-lohakas hoidmises.

Et lugeda kuritegu lõpuleviiduks, pole nõutav, et süüdlase tegevuse tulemusena ilmneksid mingisugused tagajärjed (riknemine, kaotsiminek jne.). On küllalt ülaltähendatud suhtumisest riie- või kraamvarustise hoidmisse. *Karistus* — vabaduskaotus kuni ühe aastani (§ 193[14] p. a).

Sama kuriteo ohtlikumaks vormiks on relvade, padrunite või liiklusvahendite hoiueeskirjade rikkumine. Sel juhul tõuseb karistus vabaduskaotuseni kuni kolme aastani (§ 193[14] p. v).

Riikliku riie- ja kraamvarustise hoiueeskirjade rikkumine sõjaajal või lahingu olukorras toob kaasa vabaduskaotuse mitte alla ühe aasta (§ 193[14] p. g), relvade, padrunite või liiklusvahendite hoiueeskirjade rikkumine sõjaajal või lahingu olukorras — vabaduskaotuse mitte alla kolme aasta, raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmise (§ 193[14] p. d).

Relvade, padrunite või liiklusvahendite hoiueeskirjade rikkumine on igal juhul kuritegu, aga mitte distsiplinaarüleastumine.

VI. *Eriti saladuses hoitavate ja avaldamisele mittekuuluvate andmete avaldamine.* Sõjaväeline vanne kohustab iga sõjaväelast hoidma sõjalist ja riiklikku saladust. Sõjaväelased vande andmisel vannuvad „hoida rangelt sõja- ja riigisaladust". Isegi surmaähvardus ei või sundida sõjaväelast sõjasaladust välja andma. NSV Liidu

sõjajõudude ja sõjalise kaitsevõime kohta eriti saladuses hoitavate andmete avaldamine kas või ettevaatamatusest (§ 193[25]) on raske kuritegu, mis sarnaneb kodumaa reetmisega.

Käsiteldava kuriteo *objektiks* on NSV Liidu väline julgeolek ja seetõttu läheneb see vahetult reetmiskuritegudele.

Avaldamine — see on ülaltähendatud liiki andmete levitamine ilma kontrrevolutsioonilise eesmärgita muude isikute hulgas kui need, kellele need andmed võivad olla teada nende teenistusliku seisundi tõttu. „Levitamise" olemasoluks on küllalt, kui need andmed anti edasi kas või ühele sellisele isikule.

Sõjalisest salakuulamisest erineb antud kuritegu peamiselt oma subjektiivse küljega. Salakuulamise puhul tegutseb süüdlane tahtlikult. Andmete avaldamisel süüdlane kas tahtlikult avaldab andmed, mis on eriti salajas hoitavad (et näit. hoobelda oma teadlikkusega), või tegutseb ettevaatamatult.

Kuid andmete avaldamine erineb salakuulamisest ka oma objektiivse küljega. Nii on salakuulamise puhul tegemist kõigepealt igasuguste andmetega, mis on eriti hoitav riigisaladus, avaldamise puhul aga — ainult andmetega NSV Liidu sõjaliste jõudude ja sõjalise kaitsevõime kohta.

Edasi, salakuulamise puhul sisaldab objektiivne külg ülaltähendatud andmete edasiandmise, kogumise ja riisumise edasiandmise sihil, käsiteldava kuriteo puhul aga väljendub objektiivne külg ainult „avaldamises". Andmeist, mis moodustavad eriliselt hoitava saladuse, tuleb lahus hoida andmed, mis ei kuulu avaldamisele.

Andmete avaldamise eest, mis ei ole eriti saladuses hoitavad, kuid mis ei kuulu avaldamisele, karistatakse vabaduskaotusega kuni ühe aastani (§ 193[25] p. v), kergendavail asjaoludel aga — distsiplinaarkorras Punaarmee Distsiplinaarmäärustiku järgi (§ 193[25] p. g).

Sel juhul, kui eriti saladuses hoitavate andmete avaldamine tõi või süüdlase teadmisel võis tuua kaasa eriti raskeid tagajärgi, karistatakse selle kuriteo eest mahalaskmisega ühes vara konfiskeerimisega (§ 193[25] p. b). Sama kuritegu, mis ei toonud kaasa selliseid tagajärgi, karistatakse vabaduskaotusega mitte alla ühe aasta (§ 193[25] p. a).

§ 220. Punaarmee teenistuse määrustikuliste eeskirjade rikkumine

I. *Vahtkonna- ja saateteenistuse eeskirjade rikkumine.* Vahtkonnateenistuse eeskirjad on ette nähtud 1941. a. Garnisoniteenis-

tuse määrustiku II jaos, saateteenistuse eeskirjad — Saateteenistuse määrustikus.

Vastavalt Garnisoniteenistuse määrustiku § 20 „vahtkonnateenistus on lahingulise ülesande täitmine". Seepärast loeb seadus vahtkonnateenistuse eeskirjade ja nende arendamiseks antud korralduste rikkumist kuriteoks (§ 193[15] p. a), kui ainult selle rikkumisega ei käinud kaasas kergendavaid asjaolusid. Viimasel juhul on rikkumine distsiplinaarüleastumine ja toob kaasa Punaarmee Distsiplinaarmäärustiku kohaldamise (§ 193[15] p. b).

Kuriteo *subjektiks* võivad olla: sõjaväelane, kes vastavalt Garnisoniteenistuse määrustikule kuulub vahtkonna koosseisu (Määrustiku § 28) või saate koosseisu, isikud, kes on kohustatud vahiposte kontrollima (Garnisoniteenistuse määrustiku § 196), või isikud, kes komandeerivad saadet.

Subjektiivne külg eeldab nii tahtlust kui ettevaatamatust.

Vahtkonna- või saateteenistuse määrustikuliste eeskirjade ja nende eeskirjade arendamiseks antud korralduste rikkumine toob kaasa vabaduskaotuse kuni kuue kuuni (§ 15 p. a).

Seadus näeb ette antud kuriteo kvalifitseeritud vorme, nimelt:

a) Vahtkonnateenistuse määrustikuliste eeskirjade rikkumine, mis on toime pandud vahtkondades relvade, laskemoona ja lõhkeainete ladude juures, samuti muudes vahtkondades, millel on eriline riiklik või sõjaline tähtsus (§ 193[15] p. v).

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

b) Vahtkonna- või saateteenistuse määrustikuliste eeskirjade rikkumine, kui sellega kaasnes kahjulikke tagajärgi, mille ärahoidmiseks vastav vahtkond või saatemeeskond oli asutatud (§ 193[15] p. g).

Karistus — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta.

Kui rikkumisega kaasnes kahjulikke tagajärgi, kuid mitte need, mille ärahoidmiseks vahtkond või saatemeeskond oli asutatud, kvalifitseeritakse kuritegu, olenevalt asjaoludest, § 193[15] p. a või v järgi.

Kui § 193[15] p. v. ja g ettenähtud kuriteod pandi toime lahingu olukorras, siis tõuseb karistus vabaduskaotuseni mitte alla kolme aasta, raskendavail asjaoludel aga — kuni mahalaskmiseni (§ 193[15] p. d).

Vahtkonnateenistuse eeskirjade rikkumist sõjaajal eriti tähtsate vahtkondade liikmete poolt kvalifitseeritakse § 193[15] p. d järgi.

II. *Sisekorra- (vahi-) teenistuse eeskirjade rikkumine.* § 193[16] näeb ette mitmesuguseid sisekorra- (vahi-) teenistuse määrustiku-

liste eeskirjade rikkumist väeosa ööpäevatoimkonda (välja arvatud vahtkond) kuuluva isiku poolt.

See kuritegu eeldab nii tahtlust kui ka ettevaatamatust.

Kuriteo *subjektiks* võib olla nii rea- kui ka juhtivasse koosseisu kuuluv isik, kes on kuriteo toimepanemise hetkel ööpäevatoimkonnas.

Karistus — vabaduskaotus kuni kuue kuuni (§ 193[16] p. a).

Kergendavate asjaolude olemasolu muudab käsiteldava kuriteo distsiplinaarüleastumiseks (§ 193[16] p. b).

Kuritegu on enam ohtlik, kui:

a) sellega kaasnes kahjulikke tagajärgi, mille ärahoidmine kuulus antud isiku kohuste hulka (§ 193[16] p. v); karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani;

b) see pandi toime sõjaajal või lahingu olukorras (§ 193[16] p. g); karistus — vabaduskaotus mitte alla ühe aasta.

Kui kuriteoga kaasnes kergendavaid asjaolusid, on karistuseks vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 221. Sõjaväelised ametialased kuriteod

I. *Võimukuritarvitus, -liialdus ja -tegevusetus, lohakas suhtumine teenistusse.* Sõjaväeteenistus esitab suuremaid nõudmisi juhtivasse koosseisu kuuluvaile isikuile teenistuskohuste täitmisel. Need kõrgendatud nõudmised leiavad väljenduse ka kriminaalseadusandluses. Võimukuritarvituse, -liialduse, -tegevusetuse ja lohaka suhtumise eest teenistusse näeb seadus ette kõrgemad karistused kui samade kuritegude eest, mis toime pandud mitte-sõjaväelaste poolt.

Lähtudes ülaltähendatud kuritegude üldistest mõistetest, mis on antud üld-kriminaalseadusandluses (Vene NFSV KrK § 109—111 ja teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksite vastavad paragrahvid), seadus § 193[17] võtab arvesse sõjaväeteenistuse eri olukorda, paigutades kuriteo objektiivset külge moodustavate asjaolude loetellu sellised puhtsõjaväelised asjaolud, nagu ülemale usaldatud jõudude või ülesandeks tehtud asjaajamise desorganiseerimine või sõjasaladuse avaldamine või kuriteo toimepanemine sõjaajal või lahingu olukorras.

Iga ülaltähendatud kuriteo olemasoluks on vajalik, vastavalt § 193[17], et esineks kas või üks järgnevaist asjaoludest:

a) et vastavad teod oleksid toime pandud süstemaatiliselt; need teod võivad olla toime pandud tahtlikult või ettevaatamatusest;

b) et need teod oleksid toime pandud omakasupüüdlikel kaalutlustel või muu isikliku huvi pärast; sellised teod võivad olla ainult tahtlikud;

c) et nende tagajärjeks oleks süüdlasele usaldatud jõudude või temale ülesandeks tehtud asjaajamise desorganiseerimine, sõjaliste saladuste avaldamine või muud rasked tagajärjed;

d) kuigi neid tagajärgi ei olnud, kuid et nad teadvalt võisid olla; sel juhul, nagu eelnevalgi, süüdlane tegutseb tahtlikult või ettevaatamatult, kuid tagajärgede suhtes on ettevaatamatu;

e) et vastavad teod oleksid toime pandud sõjaajal või lahingu olukorras.

Karistus ülaltähendatud kuritegude eest on vabaduskaotus mitte alla kuue kuu, eriti raskendavail asjaoludel aga — mahalaskmine (§ 193[17] p. b).

Võimukuritarvitus, -liialdus või -tegevusetus, lohakas suhtumine teenistusse ei ole kuriteod, vaid distsiplinaarüleastumised, kui puuduvad ülaltähendatud asjaolud (p. a-d) (§ 193[17] p. v).

II. *Alama takistamine soodustusi kasutamast.* Üldise sõjaväeteenistuskohuse seadus ja Töölis-Talupoegade Punaarmee sõjaväelaste ja sõjaväekohuslaste ning nende perekondade soodustuste koodeks määravad kindlaks viimaseile rea soodustusi ja eesõigusi.

Ülema tegevus ja korraldused, mis takistavad temale alluvail sõjaväelastel või nende perekondadel kasutada soodustusi ja eesõigusi, mis seatud sõjaväelastele ja nende perekondadele, moodustavad endast sõjaväelise kuriteo (§ 193[18]). Oma olemuselt on see kuritegu sõjaväelise võimukuritarvituse liik.

See kuritegu on tahtlik.

Karistus — vabaduskaotus kuni ühe aastani.

Selle kuriteo *subjektiks* on juhtivasse koosseisu kuuluvad isikud, kes on nende alluvate ülemad, keda nad takistasid kasutamast neile või nende perekondadele antud soodustusi ja eeliseid.

Kui needsamad teod on toime pandud kergendavail asjaoludel, siis ei moodusta need endast kuritegu, vaid on distsiplinaarüleastumine (§ 193[18] p. b).

Kui needsamad teod pandi toime süstemaatiliselt või omakasupüüdlikel kaalutlustel või muu isikliku huvi pärast, tõuseb karistus kuni vabaduskaotuseni mitte alla ühe aasta (§ 193[18] p. v).

III. *Alluva seadusvastane kasutamine ülema poolt.* § 193[19] loeb kuriteoks alluva seadusvastast kasutamist ülema poolt ülema enda, tema perekonna või teiste isikute isiklikuks teenimiseks.

Karistus — vabaduskaotus kuni kuue kuuni.

§ 222. Kuriteod, mis on vahetult seotud Punaarmee operatiivtegevusega

I. *1) Ülema poolt sõjaliste jõudude jne. üleandmine vaenlasele, sõjalistest eeskirjadest hoolimata.*

2) Ülema omavoliline kõrvalekaldumine, sõjalistest eeskirjadest hoolimata, temale lahingu kohta antud korraldustest.

3) Omavoliline lahinguväljalt lahkumine, vangiandmine lahingu olukorrast mittetingitult või lahingu ajal relvaga tegutsemisest keeldumine. § 193[22] näeb ette sellised lahinguväljalt lahkumise, vangiandmise lahingu olukorrast mittetingitult või lahingu ajal relvaga tegutsemisest keeldumise juhud, mis olid toime pandud ilma kavatsuseta vaenlasele nende tegudega kaasa aidata. Sellise kavatsuse olemasolu muudab need teod kodumaa reetmiseks. Kuid isegi ilma sellise kavatsuseta on ülaltähendatud teod raskeks vande rikkumiseks, mis tekitab kahju sotsialistliku kodumaa kaitsmisele.

Kõigi § 193[22] tähendatud tegude puhul on tegemist tahtlike tegudega, kusjuures on ükskõik, milline oli süüdlase kavatsus (kui ainult juttu ei ole kavatsusest vaenlasele kaasa aidata).

Kuriteo *subjektiks* kõigi nende tegude puhul võib olla sõjaväelane nii rea- kui ka komandeerivast ja juhtivast koosseisust.

Karistus — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega.

II. *Hukkuva laeva mahajätmine komandöri poolt.* Hukkuva sõjalaeva mahajätmine komandöri poolt on kuritegu, mis võib esineda mitte ainult sõja-, vaid ka rahuajal. Kuid see kuritegu muutub tunduvalt ohtlikumaks, kui see on toime pandud sõjaajal.

NSVL Sõja-Merelaevastiku laeva määrustik kohustab sõjalaeva komandöri võtma kõigil avarii- või muil õnnetusjuhtudel tarvitusele kõik abinõud laeva päästmiseks. Ainult veendunud laeva päästmise lõplikus võimatuses, on komandör kohustatud asuma meeskonna, hinnalise vara, salajaste dokumentide, raamatute ja laeva päevikute päästmisele. Komandöril on õigus lubada isiklikul koosseisul laevalt lahkuda alles siis, kui esineb täielik kindlus laeva hukkumise paratamatuses. Seejuures lahkub komandör laevalt viimsena.

Hukkuva sõjalaeva mahajätmine komandöri poolt, kes pole lõpuni täitnud kõiki ülalmainitud kohustusi, samuti hukkuva sõjalaeva mahajätmine meeskonda kuuluvate isikute poolt komandöri sellekohase loata on raske sõjaväeline kuritegu (§ 193[23]).

See kuritegu on tahtlik. Kui süüdlasel oli kontrrevolutsiooniline tahtlus, muutub kuritegu kodumaa reetmiseks.

Kuriteo *subjektiks* on nii laeva komandör kui ka iga isik reavõi juhtivast koosseisust, kes kuulub laeva meeskonda.

Karistus — mahalaskmine.

III. *Marodeerimine.* Langenute ja haavatute juures olevate asjade riisumine lahinguväljal (marodeerimine) on sõjaväeline kuritegu (§ 193[27]).

Selle kuriteo ohtlikkus on eriti suur mitte ainult seepärast, et see õõnestab Punaarmee autoriteeti ja lugupidamist, mida tuntakse Punaarmee võitlejate vastu, vaid ka seepärast, et see demoraliseerib võitlejaid ja õõnestab distsipliini nende seas.

Marodeerimise viisid võivad olla mitmesugused. Marodeerimise mõiste alla mahuvad vargus, riisumine ja röövimine, kusjuures kuriteo koosseisuks on ükskõik, millisel viisil marodeerimine esines. Samuti pole tähtis, kelle kallal pandi toime riisumine — kas Punaarmee tapetud või haavatud võitleja või vaenlase tapetu või haavatu kallal.

See kuritegu on tahtlik.

Kuriteo *subjektiks* võib olla iga sõjaväelane.

Karistus — vabaduskaotus mitte alla kolme aasta, raskendavate asjaolude olemasolul aga — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega (§ 193[27] p. b).

IV. *Vaenlase sõjaväkke kuuluvate isikutega läbikäimine.* Läbikäimine kirjavahetuse teel või muul viisil sõjaajal isikutega, kes kuuluvad vaenlase sõjaväe koosseisu või elavad vaenlase territooriumil või vaenlase sõjaväe poolt okupeeritud kohtades, moodustab endast sõjaväelise kuriteo (§ 193[26]).

See kuritegu on tahtlik. Sõjasaladuse väljaandmise suhtes eeldatakse ettevaatamatust. Kui süüdlane tahtis kirjavahetuse teel sõjasaladust edasi anda, tuleb tema tegu kvalifitseerida kui salakuulamist ja võtta ta vastutusele kodumaa reetmise eest.

Karistus käsiteldava kuriteo eest on vabaduskaotus kuni kolme aastani.

§ 223. Kuriteod sõjategevuse rajooni elanikkonna vastu

Saksa fašistlikud röövvallutajad riisuvad ja röövivad nende poolt okupeeritud aladel kogu elanikkonna paljaks. Nagu on tähendatud välisasjade rahvakomissari sm. V. M. Molotovi noodis 6. jaan. 1942. a. „Saksa võimude röövimistest kõikjal, elanikkonna laostamisest ja koletislikest tapmistest nende poolt vallutatud nõukogude territooriumil", „faktid tunnistavad hitlerliku armee äärmisest moraalsest degradatsioonist ja laostumisest, kes oma röövi-

miste, varguste ja marodeerimise eest teenib ära kogu nõukogude rahva vihase needuse ja põlguse".

Vastuoksa sellele loeb meie seadus raskeks sõjaväeliseks kuriteoks sõjategevuse rajooni elanikkonna suhtes selliste kuritegude toimepanemise, nagu röövimine, avalik vargus, vara hävitamine, vägivald ja vara äravõtmine sõjalise vajaduse ettekäändel (§ 193[28]). Kõik need kuriteod eeldavad tahtlust.

Nende *subjektiks* võivad olla sõjaväelased nii rea- kui juhtivast koosseisust.

Karistus ükskõik millise ülaltähendatud kuriteo eest on vabaduskaotus mitte alla kolme aasta, raskendavatel asjaoludel aga — mahalaskmine ühes vara konfiskeerimisega.

§ 224. Rahvusvahelisi konventsioone rikkuvad sõjaväelised kuriteod

I. *Sõjavangide halb kohtlemine.* Saksa fašistlike lurjuste jaoks ei ole seadused kirjutatud. Sm. V. M. Molotovi noodis 27. apr. 1942 on esitatud arvurikkalt fakte nõukogude sõjavangide ebainimliku, elajaliku kohtlemise kohta saksa lurjuste poolt, kusjuures „vääramatult on kindlaks tehtud, et saksa juhtkond, tahtes kätte maksta oma armee kaotuse eest viimaseil kuudel, võttis igal pool tarvitusele nõukogude sõjavangide füüsilise hävitamise praktika".

Punaarmee peab rangelt kinni Genfi ja Haagi konventsioonist, millega NSV Liit ühines ja mis nõuavad konventsiooni osalistelt oma sõjakriminaalseadustesse paragrahvide sissevõtmist sõjaväelaste vastutuse kohta sõjavangide halva kohtlemise eest.

Kooskõlas sellega loeb § 193[29] sõjaväeliseks kuriteoks:

a) sõjavangide halba kohtlemist, mis leidis aset korduvalt või oli seotud erilise julmusega või suunatud haigete ja haavatute vastu ja

b) hooletut kohusetäitmist haigete ja haavatute suhtes isikute poolt, kelle peale oli pandud nende ravimine ja nende eest hoolitsemine.

Karistus — vabaduskaotus kuni kolme aastani (§ 193[29] p. a).

Kui sõjavangide halva kohtlemisega ei käinud kaasas ülaltähendatud raskendavad asjaolud, siis moodustab see distsiplinaarüleastumise ja toob kaasa Töölis-Talupoegade Punaarmee Distsiplinaarmäärustiku kohaldamise (§ 193[29] p. b).

II. *Sõjategevuse piirkonnas Punase Risti ja Punase Poolkuu märgi ebaseaduslik kandmine.* Genfi ja Haagi konventsiooni põhjal kodifitseeriti Sõjaväeliste kuritegude määrustikku § 30, mis loeb

sõjaväeliseks kuriteoks sõjategevuse piirkonnas Punase Risti või Punase Poolkuu märgi kandmise isikute poolt, kellel selleks ei olnud õigust, samuti ülema poolt korralduste andmise selliste märkide kandmiseks isikuile, kellel selleks ei ole õigust.

Karistus — vabaduskaotus kuni ühe aastani.

III. *Punase Risti ja Punase Poolkuu lipu või märgi kuritarvitamine.* § 193[31], mis on sisse võetud nagu § 193[30] kooskõlas Genfi ja Haagi konventsiooniga, kuulutab sõjaväeliseks kuriteoks sõjaajal Punase Risti ja Punase Poolkuu lippude või märkide või sanitaarteenistuse transpordivahendite märkimiseks kokkulepitud värvi kuritarvitamise.

Karistus — vabaduskaotus kuni ühe aastani.

XXX peatükk

KURITEOD, MIS KUJUTAVAD ENDIST SUGUKONDLIKU OLUSTIKU PÄRIMUSI

§ 225. Kuritegude, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi, mõiste ja süsteem

Venemaa rahvaste rahvuslik võrdsus kuulutati esialgu välja Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonis 15. nov. 1917, millele kirjutasid alla Lenin ja Stalin, hiljem aga nõukogude vabariikide konstitutsioonides ja NSVL konstitutsioonis.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni poolt väljakuulutatud rahvuslik õigusvõrdsus ei tähendanud veel üksikute rahvaste tegeliku mittevõrdsuse likvideerimist, mis oli nende rahvaste erineva ajaloolise arenemise tagajärg, tsarismi poliitika tulemus, mis vägivaldselt hoidis impeeriumi piirimaade suuremat osa asumaade ja poolasumaade seisundis.

Teostades ajaloolisi ülesandeid, mis üles seatud Lenini ja Stalini poolt, peab nõukogude võim järjekindlat võitlust sotsialistlikus riigis talumatute patriarhaalse sugukondliku olustiku pärimustega. Võitlus nende pärimustega ei teostu ainult kasvatuse teel, vaid ka kriminaalkaristuse määramise teel selliste tegude eest nagu lunahinna maksmine pruudi eest (kalõm), baranta, lapseealiste naitmine jne. Suurema hulga liiduvabariikide (Vene NFSV, Armeenia, Gruusia, Azerbaidžani, Turkmeeni, Uzbeki, Tadžiki NSV) kriminaalkoodeksid sisaldavad terve rea paragrahve, mis näevad ette kuritegusid, mis on sugukondliku olustiku pärimused.

Mõned kuriteo liigid, mis kujutavad endist sugukondliku olus-

tiku pärimusi (kalõmi saamine, sundimine abielluma, alaealistega abiellumine, mitmenaisepidamine), on ühised kõigi ülaltähendatud vabariikide kriminaalkoodekseile. Kriminaal-õiguslik võitlus teiste sugukondliku olustiku pärimustega on osaliselt ette nähtud mõnes kriminaalkoodeksis.

Kõik kuriteod, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi ja on ette nähtud Vene NFSV KrK, võib jagada järgmisteks põhirühmadeks:

1) kuriteod, mis osutavad vastupanu naise tegelikule vabastamisele ja

2) kõik muud kuriteod, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi.

Kuritegude *esimesse rühma* tuleb lugeda järgmised liigid: kalõm, abiellumine mitte naisumisealise isikuga, abiellumine mittesuguküpse isikuga, sundimine abielluma mittesuguküpse isikuga, naise abiellumisele sundimine või sundimine jätkama abielulist kooselu, naisisiku riisumine abiellumiseks, kahe- ja mitmenaisepidamine.

Kuritegude *teise rühma,* mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi, tuleb lugeda järgmised liigid: kuriteod, mis seotud veretasuga (lunaraha võtmine tapmise eest, leppimisest kõrvalehoidumine, baranta, sugukonnale või perekonnale kallaletungimine), kohtuvõimu omastamine ja sunduslik maksude võtmine usulistel sihtidel.

Tuleb silmas pidada, et teiste liiduvabariikide KrK on veel rida kuritegusid ette nähtud, mis puuduvad Vene NFSV KrK. Nii Uzbeki ja Turkmeeni NSV KrK on ette nähtud meessoost isikute pidamine pederastiaks, bazmide korraldamine ja lepingute sõlmimine poisikeste andmise kohta pederastiaks.

§ 226. Vastupanu naise tegelikule vabastamisele

I. *Kalõmi maksmine* on ette nähtud Vene NFSV KrK § 196. Kalõm on lunahind mõrsja eest, mis makstakse tema vanemaile, sugulastele või eestkostjaile rahas, karjas või muus varas, samuti isikliku tööga nende kasuks.

Kalõm on kõige ohtlikumaid üritusi naise õiguste ja vabaduse vastu. Nõukogude sotsialistliku õiguse järgi on abiellumisikka jõudnud naisisik vaba oma abikaasa valikus. Kalõmi puhul aga muutub naine ostu-müügi esemeks, alandatakse kauba seisundini.

Ühiskonnaohtlik tegu kalõmi puhul seisneb peigmehe või tema sugulaste poolt teatud varaliste hüvede üleandmises mõrsja eest tema vanemaile või sugulastele.

Seejuures tuleb tõmmata piir kalõmi kui kriminaalselt karistatava teo ja kinkimise vahel, mida peigmees teeb isiklikult oma mõrsjale ja mis ei või kaasa tuua kriminaalvastutust. Kalõmi puhul ei anta materjalseid hüvesid peigmehe või tema sugulaste poolt mitte mõrsjale endale, vaid tema vanemaile ja teistele sugulastele. Peale selle toimub varaliste hüvede üleandmine kalõmi puhul mõrsja ostu eesmärgil, kuna kalõmi tagajärjena eeldatakse naisisiku, kelle eest kalõm maksti, vanemate ja teiste sugulaste kohustust anda ülalmainitud naisisik abikaasaks peigmehele, kes kalõmi maksis. Harilike kingituste puhul peigmehe poolt oma mõrsjale seda eesmärki ei taotelda. Tuleb siiski silmas pidada, et sageli harilike kinkide näol peigmehelt pruudile tegelikult makstakse kalõmi, kuivõrd need kingid lähevad tegelikult mõrsja vanemaile lunahinnaks mõrsja eest.

Kriminaalvastutuse alla ei lange ainult kalõmi maksjad — peigmees või tema sugulased, vaid ka kalõmi vastuvõtjad — mõrsja vanemad ja tema sugulased.

Karistus —vabaduskaotus või paranduslikud tööd kuni ühe aastani.

II. Lapseealiste isikute abiellumine avaldab kahjulikku mõju nende tervisele. Seepärast näeb KrK ette mitu eri kuriteo koosseisu, mis on seoses lasteealiste abiellumisega.

Nii näeb Vene NFSV KrK § 198 ette kolm eri kuriteo koosseisu:

1) abiellumine abiellumisikka mittejõudnud isikuga;
2) abiellumine mittesuguküpse isikuga ja
3) mittesuguküpse isikuga abiellumisele sundimine.

Esimesena tähendatud kuriteo puhul on kuritegu sihitud alaealiste (poiste ja tüdrukute), kes pole jõudnud veel abiellumisikka, kuid on suguküpsed, normaalse arenemise vastu.

Abiellumine abiellumisikka mittejõudnud isikutega moodustab kuriteo nii neil juhtudel, kui abiellumine vormistati Perekonnaseisuaktide Büroo kaudu (näiteks abiellujate tõelikku vanust varjates), kui ka neil, kui esines ainult tegelik kooselu abiellumisikka mittejõudnud isikuga.

Käsiteldava kuriteo koosseisu olemasoluks on vajalik, et süüdlane, kes abiellu astus, oleks teadnud, et astub abiellu abiellumisikka mittejõudnud isikuga.

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

§ 198 teisena ettenähtud kuriteo, s. o. abiellumise puhul mittesuguküpse isikuga, pannakse toime kuritegu alaealiste, kes pole veel suguküpsed, normaalse arenemise vastu.

Mittesuguküpse isiku abiellu meelitamine teeb normaalsele arenemisele veel suuremat kahju, kui abiellumisikka mittejõudnud isikute abiellu meelitamine. Seepärast võrdsustab KrK seda kuritegu karistuse suhtes lapseealiste rikkumisega (Vene NFSV KrK § 151).

Kolmas kuriteo liik, mis ette nähtud § 198, seisneb mittesuguküpse isikuga *abiellumisele* sundimises. Sundimine võib esineda nii füüsilise kui ka psüühilise vägivalla kujul (löögid, ähvardused, hirmutamine jne.). Kriminaalvastutusele selle kuriteo eest langeb iga isik, kes sel või teisel viisil sunnib teist abielluma mittesuguküpse isikuga.

III. Tööliste ja talupoegade sotsialistlikus riigis on abielu vabatahtlik ja vaba ühendus mehe ja naise vahel. *Naisisiku sundimine abiellumа* on ohtlikke üritusi naise vabadusele (Vene NFSV KrK § 197). Naisisiku sundimine abiellumisele on üks vastupanu viise naise tegelikule vabastamisele.

Naisisiku sundimine mehele minema võib olla toime pandud nii füüsilise mõjutamisega (löögid, kehavigastused jne.), kui ka ähvarduste, hirmutamiste teel. Kriminaalvastutuse alla käsiteldava kuriteo eest ei lange mitte ainult vanemad, kes sunnivad oma tütart abielluma, vaid ka muud isikud, kes füüsilise või psüühilise mõjutamisega püüavad sundida naisisikut astuma temale mittesoovitavasse abiellu.

Lähedane käesolevale kuriteole on naisisiku sundimine jätkama abielulist kooselu, kui ta soovib seda kooselu lõpetada.

Abielulise kooselu jätkamise sundimise viisid on samad, mis abiellumisele sundimiselgi. Kriminaalvastutuse alla käsiteldava kuriteo eest ei lange mitte ainult mees, vaid ka iga isik, kes sunnib naisisikut mingisuguseil põhjustel jätkama temale mittesoovitavat abielu (näit. vanemad jne.).

Karistus — vabaduskaotus kuni kahe aastani.

IV. Veel ohtlikum üritus naise vabaduse vastu, kui naisisiku sundimine abielluma, *on naisisiku riisumine abiellumiseks* (Vene NFSV KrK § 197).

Käsiteldava kuriteo eriline ohtlikkus on tingitud sellest, et selle kuriteo toimepanemise tagajärjel naisisik mitte ainult ei kaota vabadust, vaid on sunnitud abielluma vastu oma tahtmist. Kriminaalseadus kõneleb naisisiku riisumisest üldse. Järelikult moodustab antud kuriteo koosseisu nii abielus kui vallalise naisisiku, nii suguküpse kui ka mittesuguküpse isiku riisumine. Tuleb silmas pidada, et juhtudel, kui naisisiku riisumisega kaasneb tema

vägistamine, peab kriminaalvastutus järgnema mõlema kuriteo eest — nii naisisiku riisumise (§ 197) kui ka vägistamise (§ 153) eest.

V. Kahe- ja mitmenaisepidamine (Vene NFSV KrK § 199) on samuti kuritegu naise vabaduse vastu. Mitmenaisepidamine oli rikaste ja tähtsate isikute eesõiguseks. Uzbeki NSV nõukogude II kongress iseloomustas mitme naise pidamist nii: „Bei ostab 3—4 naist, muutes nad oma teenijaiks, irvitades nende üle. Kasutades naiste sõgedust meelitab ta tihti vaeselt mehelt naise, lubades viimasele kinke".

Kahe- ja mitmenaisepidamine seisneb selles, et mees on üheaegselt abielulistes vahekordades kahe, kolme ja enama naisega.

Kuriteo koosseisu olemasoluks on vajalik, et isik, kes seisab tegelikult abielulises vahekorras ühe naisega, astub samal ajal abielulisse vahekorda ka teisega. Kuriteo koosseisu pole siis, kui isik, faktiliselt lõpetanud kooselu ühe naisega, astub pärast seda abielulisse vahekorda teise naisega.

Märkus § 199 juurde seab tingimuseks, et kahe- ja mitmenaisepidamist ettenägevate kriminaalseaduste kehtivus ei laiene neile abielulistele kooseludele, mis on sõlmitud enne nende seaduste andmist.

Karistus — paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni tuhande rublani.

§ 227. Muud kuriteod, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi

I. Veretasu on patriarhaalsete sugukondlike vahekordade pärimus. Veretasu komme seisneb selles, et tapetu sugulased tasusid süüdlasele kätte viimase tapmisega. Veretasu võis laieneda ka süüdlase sugulastele. Veretasu ei kutsunud välja mitte ainult tapmine, vaid ka kehavigastuste tekitamine, naise riisumine jne. Nõukogude võim juba esimestest päevadest alates algas otsustavat võitlust veretasu barbaarse kombega, mis esines NSV Liidu üksikuis kohtades ka pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni. Veretasu motiivil toimepandud tapmist hindasid nõukogude kohtud ja hindavad praegugi kui tapmist madalail ajedel. Sellist tapmist tuleb kvalifitseerida kehtiva Vene NFSV KrK § 136 p. a. järgi.

Mõne liiduvabariigi (Azerbaidžani ja Turkmeeni NSV) kriminaalkoodeksid näevad eriliselt ette eriti raskete tapmise liikide hulgas tapmise veretasu motiivil. Raskete kehavigastuste tekita-

mist veretasu motiivil tuleb Vene NFSV KrK järgi kvalifitseerida § 142 1. lõike järgi, nagu iga muudki raske kehavigastuse tekitamist.

Peatükis kuritegudest, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi, nähakse ette kuritegusid, mis ühel või teisel määral on seoses veretasu kombega: tapmise eest lunamaksu võtmine ja leppimise eest kõrvalehoidumine.

II. Tapmise eest lunamaksu võtmine, mis on ette nähtud Vene NFSV KrK § 194, seisneb tapja, tema vanemate, sugulaste või sugukonna poolt tapetu vanemaile, sugulastele või sugukonnale kättemaksust või seaduslikust jälitamisest vabanemiseks makstava varalise tasu vastuvõtmises lunahinnana viimaste poolt. Kriminaalvastutuse alla käsiteldava kuriteo eest langevad Vene NFSV KrK järgi ainult isikud, kes võtsid vastu lunahinna tapetu eest. Vastavalt Kuritegude määrustikule, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi, mis on kodifitseeritud Gruusia NSV KrK, tuleb kriminaalvastutusele võtta nii isikud, kes võtsid lunahinda tapmise eest, kui ka isikud, kes maksid seda.

Karistus — rahatrahv mitte üle kahekordse saadud lunahinna määra.

III. *Leppimisest kõrvalehoidumine* (Vene NFSV KrK § 195) eeldab isiku tahet veretasust mitte loobuda. See tahe võib väljenduda mitmesugusel kujul: keeldumises anda allkirja leppimise kohta, lepituskomisjoni mitteilmumises jne.

Leppimisest kõrvalehoidumise kõrval näeb Vene NFSV KrK § 195 ette ka erilise koosseisu leppimise takistamise näol. Leppimise takistamine võib olla toime pandud isikute, kes peavad leppima, nii psüühilise mõjutamisega kui füüsilise vägivallaga nende kallal.

Karistus — antud maakohast väljasaatmine ühes vara konfiskeerimisega või ilma selleta.

IV. Baranta (Vene NFSV KrK § 200) seisneb omavolilises loomade või muu vara võtmises sihiga, sundida kannatanut tasuma sel teel tekitatud varalist kahju või andma rahuldust tekitatud teotamise eest.

Antud kuriteo koosseis eeldab järgmiste elementide olemasolu:

1) vara võtmisele (baranta) peavad eelnema sellised teod kannatanu või tema sugulaste poolt, mis võeti vara võtja poolt teotamisena või kahju tekitamisena;

2) vara võtmine peab olema toime pandud omavoliliselt, s. o. ilma kannatanu nõusolekuta;

3) vara võtmisel baranta puhul ei ole selle vara omastamise sihti;

4) vara võtmise sihiks on sundida kannatanut või tema sugulasi tekitatud varalist kahju mingil viisil tasuma või tekitatud teotust hüvitama.

§ 200 näeb ette käsiteldava kuriteo kolm liiki:

a) baranta, mis toime pandud ühe või mitme isiku poolt, kuid ilma relvastamata (1. lõige),

b) baranta, mis toime pandud ühe või mitme relvastatud isiku poolt (2. lõige),

c) baranta, mis toime pandud relvastatud sugukonnaliikmete grupi poolt.

Kui baranta puhul tekitatakse kehalisi vigastusi või pannakse toime tapmisi, langeb süüdlane kriminaalvastutuse alla iga kuriteo eest eraldi (baranta eest, kehavigastuste tekitamise või tapmise eest).

Karistus: 1. lõike järgi — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 500 rublani, 2. lõike järgi — vabaduskaotus kuni ühe aastani, 3. lõike järgi — vabaduskaotus kuni kolme aastani.

V. Vene NFSV KrK loeb kuriteoks kohtumõistmis-õiguse omastamise otsuste tegemisega kohalike tavade järgi, rikkudes seega nõukogude õiguse aluseid, kasutades sugukondlikust olustikust tulenevat poolte sõltuvust (§ 203).

Harilikult võtavad tülide lahendamise kohaliku rahva tavade järgi endi peale usuliste kultuste teenijad, kasutades seejuures poolte sugukondlikust olustikust tulenevat sõltuvust.

Karistus — paranduslikud tööd kuni ühe aastani või rahatrahv kuni 1000 rublani.

VI. Sunduslik *maksude võtmine usulistel eesmärkidel*, mis ette nähtud Vene NFSV KrK § 204, eeldab järgmise kolme tunnuse olemasolu:

1) maksude võtmise *sunduslikkus*,

2) maksude võtmine *usulistel sihtidel* ja

3) maksude võtmisel *maksja* sugukondlikust olustikust tuleneva *sõltuvuse kasutamine*.

Karistus — paranduslikud tööd kuni kuue kuuni või rahatrahv kuni 1000 rublani.

LÜHENDITE SELETUS

KrK — Kriminaalkoodeks
KrPK — Kriminaalprotsessi koodeks
LSKK — NSV Liidu Töölis-Talupoegade Valitsuse Määruste ja Korralduste kogu (Sobranije zakonov i rasporjaženi rabotše-krestjanskogo pravitelstva SSSR)
MTJ — masina-traktorijaam
NFSV — Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik
nn. — nõnda nimetatud
NSV — Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
NSVL — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
RK — Rahvakomissariaat
RKN — Rahvakomissaride Nõukogu
s. o. — see on
s. t. — see tähendab
VSKK — Vene Nõukogude Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi Töölis-Talupoegade Valitsuse Seaduste ja korralduste kogu (Sobranije uzakoneni i rasporjaženi rabotše-krestjanskogo pravitelstva RSFSR)
ÜK(b)P — Üleliiduline Kommunistlik (bolševike) Partei

SISUKORD

SISSEJUHATUS

I peatükk — Kriminaalõigusteaduse sisu ja ülesanded

§ 1. Kriminaalõigusteaduse sisu 3
§ 2. Kriminaalõiguse klassiiseloom 3
§ 3. Sotsialistlik demokratism ja kriminaalõigus 4
§ 4. Sotsialistliku riigi kaks arenemisfaasi ja nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse ülesanded 4
§ 5. Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse revolutsiooniline osa 6
§ 6. Kriminaalõiguse definitsioon 6
§ 7. Kriminaalõigus ja õiguse naaberdistsipliinid 8
§ 8. Kriminaalõigusteaduse süsteem 10

II peatükk — Kriminaalõiguse ajaloo lühike ülevaade

§ 9. Kriminaalõiguse tekkimine 11
§ 10. Orjanduslike riikide kriminaalõigus 12
§ 11. Feodaalriikide kriminaalõigus 13
§ 12. Kriminaalõigus kapitalismi võidu ja kindlustumise perioodil eesrindlikes maades 14
§ 13. XIX saj. lõpu ja XX saj. alguse kriminaalõigus 19

III peatükk — NSVL rahvaste kriminaalõiguse ajalugu

A. Ennerevolutsiooniaegse Venemaa kriminaalõigus

§ 14. Tähtsaimate seaduste iseloomustus 24

B. Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse arenemise põhietapid

§ 15. Nõukogude sotsialistliku kriminaalõiguse arenemise kaks faasi 28
§ 16. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise periood 29
§ 17. Välismaise interventsiooni ja kodusõja periood 32
§ 18. Rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku periood 35
§ 19. Maa sotsialistliku industrialiseerimise eest võitlemise periood 37
§ 20. Põllumajanduse kollektiviseerimise eest võitlemise periood 39
§ 21. Sotsialistliku ühiskonna ülesehituse lõpuleviimise ja uue põhiseaduse elluviimise eest võitlemise periood 41
§ 22. Suure Isamaasõja periood 43

ÜLDOSA

Esimene jagu

KRIMINAALSEADUS

IV peatükk — Nõukogude seadus ja revolutsiooniline seaduslikkus

§ 23. Revolutsioonilise seaduslikkuse tähtsus sotsialistlikus riigis 46

V peatükk — Kehtiv nõukogude kriminaalseadusandlus

§ 24. NSV Liidu kriminaalseadusandlus 48
§ 25. Liiduvabariikide kriminaalseadusandlus 51

VI peatükk — Kriminaalseaduse struktuur

§ 26. Nõukogude sotsialistlike liiduvabariikide kriminaalkoodeksite struktuur 52
§ 27. Kriminaalkoodeksi paragrahvide struktuur 53
§ 28. Dispositsioon 55
§ 29. Sanktsioon 55

VII peatükk — Kriminaalseaduse kohaldamine

§ 30. Kriminaalseaduse kehtivus ajas 57
§ 31. Kriminaalseaduse kehtivus ruumis 58
§ 32. Kurjategija väljaandmine 60

VIII peatükk — Kriminaalseaduse kohaldamine

§ 33. Kriminaalseaduste tõlgendamine ja selle liigid 61
§ 34. Kriminaalseaduste analüüsi meetodid 62
§ 35. Analoogia 63

Teine jagu

KURITEGU

IX peatükk — Kuriteo mõiste

§ 36. Kuriteo definitsioon 64
§ 37. Kriminaalseaduses ettenähtud teod, mis ei ole kuriteod 64
§ 38. Kuriteo piiritlemine muudest õigusrikkumiste liikidest . . 66
§ 39. Kuriteo koosseis 68

X peatükk — Kuriteo objekt

§ 40. Kuriteo objekti definitsioon 69

XI peatükk — Kuriteo subjekt

§ 41. Kuriteo subjekti üldmõiste 70
§ 42. Süüdimatus 71
§ 43. Alaealisus 72
§ 44. Kuriteo spetsiaalsubjekt 73

XII peatükk — Kuriteo koosseisu objektiivne külg

§ 45. Kuriteo koosseisu objektiivse külje mõiste 74
§ 46. Kuritegelik tegu või tegevusetus 75

§ 47. Kuritegeliku teo tagajärg 77
§ 48. Põhjuslik seos 78
§ 49. Kuriteo toimepanemise viis, aeg, koht ja olukord 80

XIII peatükk — Kuriteo subjektiivne külg

§ 50. Süü ja kriminaalvastutus 82
§ 51. Tahtlus 83
§ 52. Ettevaatamatus 86
§ 53. Eksituse mõju vastutusele 89
§ 54. Tahtluse ja ettevaatamatuse skeem 91

XIV peatükk — Asjaolud, mis kõrvaldavad teo ühiskonnaohtlikkuse

§ 55. Üldmõisted 92
§ 56. Seaduse täitmine 93
§ 57. Kohusliku käsu täitmine 93
§ 58. Ühiskonnakasulike kutsealaste funktsioonide täitmine . . 95
§ 59. Oma õiguste teostamine 96
§ 60. Kannatanu nõusolek 96
§ 61. Hädakaitse 97
§ 62. Hädaseisund 101

XV peatükk — Ettevalmistus ja katse

§ 63. Lõpetatud ja lõpetamata kuritegu 103
§ 64. Ettevalmistus 105
§ 65. Katse 106
§ 66. Kõlbmatu katse 107
§ 67. Vabatahtlik loobumine kuritegelikust teost 108
§ 68. Ettevalmistuse ja katse karistatavus 110

XVI peatükk — Osavõtt

§ 69. Osavõtu üldmõiste ja vormid 112
§ 70. Osalised 115
§ 71. Osaliste kriminaalvastutus 117
§ 72. Spetsiaalsubjektiga kuriteost osavõtt 120
§ 73. Puutumus 121

Kolmas jagu

KARISTUS

XVII peatükk — Karistuse mõiste

§ 74. Kriminaalkaristus ja teised riiklikud sunniabinõud . . . 123
§ 75. Karistus sotsialistlikus kriminaalõiguses 124
§ 76. Karistus kuriteo üldise ja spetsiaalse ärahoidmise vahendina 125
§ 77. Karistused ja sotsiaalse kaitse vahendid 126

XVIII peatükk — Karistuste süsteem

§ 78. Karistuste süsteem välisriikides 127
§ 79. Karistuste süsteem sotsialistlikus kriminaalõiguses 128

XIX peatükk — Karistuste liigid

§ 80. Mahalaskmine. Surmanuhtlus poomise teel 130
§ 81. Töötava rahva vaenlaseks kuulutamine 131
§ 82. Väljaspool seadust olevaks kuulutamine 132
§ 83. Vabaduskaotus. Sunnitöö 132
§ 84. Asumisele saatmine 135
§ 85. Väljasaatmine 136
§ 86. Paranduslikud tööd 137
§ 87. Õiguste kaotus 139
§ 88. Ametist vallandamine, keeld ametikohal teenida või tegevus- või tööndusalal tegutseda 140
§ 89. Vara konfiskeerimine 140
§ 90. Rahatrahv 142
§ 91. Tekitatud kahju heastamise kohustus 142
§ 92. Ühiskondlik laitus 143
§ 93. Hoiatus 143

XX peatükk — Karistuse määramine

§ 94. Karistuse määramise üldeeskirjad 144
§ 95. Süüd ja karistust raskendavad asjaolud 146
§ 96. Süüd ja karistust kergendavad asjaolud 147
§ 97. Karistuse määramine alla alammäära 150
§ 98. Karistusest vabastamine 151
§ 99. Karistuse määramine kuritegude konkurentsi puhul . . . 152
§ 100. Karistuse määramine liitkuritegude, vältavate kuritegude ja jätkuvate kuritegude eest 155
§ 101. Tingimisi süüdimõistmine 156
§ 102. Kriminaaljälitamise aegumine 160
§ 103. Karistatuse kustutamine 161
§ 104. Amnestia ja armuandmine 162

ERIOSA

XXI peatükk — Sissejuhatus eriosa tundmaõppimiseks

§ 105. Eriosa tähendus 164
§ 106. Eriosa süsteem 165

XXII peatükk — Riiklikud kuriteod

§ 107. Riiklike kuritegude süsteem 167
§ 108. Kontrrevolutsioonilise kuriteo mõiste 168
§ 109. Kontrrevolutsioonilise kuriteo üldkoosseis 169
§ 110. Kodumaa reetmine 173
§ 111. Salakuulamine 175
§ 112. Muud kontrrevolutsioonilised kuriteod NSV Liidu välise julgeoleku vastu 178
§ 113. Relvastatud ülestõus 180
§ 114. Terroristlikud aktid 180
§ 115. Majanduslik kontrrevolutsioon (kahjurlus) 182
§ 116. Diversiooniaktid 184

§ 117. Kontrrevolutsiooniline sabotaaž 185
§ 118. Kontrrevolutsiooniline agitatsioon ja propaganda 186
§ 119. Aktiivne võitlus revolutsiooni vastu 187
§ 120. Kontrrevolutsiooniline organiseerimistegevus 187
§ 121. Kontrrevolutsioonilisest kuriteost mitteteatamine 188
§ 122. Kuriteod sotsialistliku omandi vastu 189
§ 123. Valitsemiskorra-vastase kuriteo mõiste 194
§ 124. Massilised korratused 196
§ 125. Banditism 196
§ 126. Propaganda ja agitatsioon, mis on sihitud rahvusliku vaenu ja tüli õhutamisele 198
§ 127. Kuriteod NSVL riigikaitse vastu 199
§ 128. Kuriteod raha- ja krediidisüsteemi vastu 204
§ 129. Kuriteod väliskaubanduse monopoli vastu 206
§ 130. Kuriteod transpordi normaalse töö vastu 207
§ 131. NSVL-le eriti ohtlikest valitsemiskorra-vastastest kuritegudest mitteteatamine 211

XXIII peatükk — Muud valitsemiskorra-vastased kuriteod

§ 132. Muude valitsemiskorra-vastaste kuritegude süsteem . . . 211
§ 133. Riigiaparaadi tegevusele kallaletungi mõiste 211
§ 134. Dokumentide riisumine riigiasutisest 212
§ 135. Tunnistuste ja muude dokumentide võltsimine 214
§ 136. Teadvalt võltsitud dokumentide kasutamine ja valeandmete teatamine 215
§ 137. Ametiisikute ja ühiskondlike töötajate ähvardamine ja vägivald nende kallal 215
§ 138. Ametiisiku ametinimetuse või võimu omastamine 217
§ 139. Kallaletungid NSVL riigikaitsele 218
§ 140. Võimuorganite tegevuse vastu sihitud ürituste mõiste . . 221
§ 141. Vastuhakkamine võimuesindajale 221
§ 142. Võimuesindaja sundimine ebaseaduslike tegude sooritamisele 222
§ 143. Võimuesindaja solvamine 223
§ 144. Võimule mittealistumine 224
§ 145. Õigusmõistmisorganite tegevuse vastu sihitud üritused . . 225
§ 146. Tunnistaja, eksperdi ja rahvakaasistuja kõrvalehoidumine oma kohuste täitmisest 225
§ 147. Tunnistaja või rahvakaasistuja takistamine oma kohuste täitmisele ilmumast 226
§ 148. Uurimisandmete avaldamine 227
§ 149. Valekaebus 228
§ 150. Valetunnistus 229
§ 151. Vahistatu põgenemine ja kõrvalehoidumine karistuse kandmisest 229
§ 152. Ühiskondlikku korda ja ühiskondlikku julgeolekut ohustavate ürituste mõiste 233
§ 153. Omavoli 233
§ 154. Huligaansus 234
§ 155. Relvade ja lõhkeainete valmistamine, hoidmine ja edasiandmine 235

§ 156. Alaealiste kihutamine kuritegude toimepanemisele . . . 237
§ 157. Passisüsteemi eeskirjade rikkumine 238
§ 158. Seadusvastane elamine piirivööndis 239
§ 159. Seadusvastane sõit välismaale ja sissesõit NSVL-i 240
§ 160. Transpordi liiklemise julgeolekut kaitsvate eeskirjade rikkumine 241

XXIV peatükk — Ametialased kuriteod

§ 161. Ametialaste kuritegude mõiste ja süsteem 242
§ 162. Võimukuritarvitus 246
§ 163. Võimuliialdus 250
§ 164. Võimutegevusetus 251
§ 165. Lohakas suhtumine teenistusse 253
§ 166. Võimukuritarvituse, võimuliialduse, võimutegevusetuse ja lohaka teenistuskohustesse suhtumise eriti ohtlikud liigid 255
§ 167. Võimu diskrediteerimine 256
§ 168. Altkäemaks 256
§ 169. Õigusmõistmisele mittevastava otsuse tegemine 258
§ 170. Ebaseaduslik kinnipidamine, sundtoomine ja ülekuulamine 259
§ 171. Ametialane raiskamine 260
§ 172. Teenistusalane võltsimine 261

XXV peatükk — Majanduslikud kuriteod

§ 173. Majanduslike kuritegude mõiste ja süsteem 261
§ 174. Ebamajanduslikkus 262
§ 175. Halvakvaliteedilise toodangu väljalaskmine 264
§ 176. Demonteeritud ja liigsete seadmete ja materjalide müük 267
§ 177. Spekulatsioon 268
§ 178. Tarvitajate petmine mõõdu ja kaaluga 271
§ 179. Maa natsionaliseerimist käsitleva seaduse rikkumine . . 273

XXVI peatükk — Kuriteod töövahekordade alal

§ 180. Mõiste ja süsteem 274
§ 181. Omavoliline lahkumine asutistest ja ettevõtetest ja töölt puudumine mõjuvate põhjusteta 276
§ 182. Töömobilisatsioonist kõrvalehoidumine 279
§ 183. Spetsiaalsed töödistsipliini rikkumised 282
§ 184. Tööseaduste ja töökaitse eeskirjade rikkumised 283

XXVII peatükk — Isikuvastased kuriteod

§ 185. Isikuvastaste kuritegude mõiste ja süsteem 285
§ 186. Tahtlik tapmine 286
§ 187. Tapmine tugeva hingelise erutuse seisundis 290
§ 188. Tapmine hädakaitse piiride ületamisel 291
§ 189. Ettevaatamatu tapmine 291
§ 190. Enesetapmisele viimine ja enesetapmisele kaasaaitamine . 292
§ 191. Tahtlik raske kehavigastus 293
§ 192. Tahtlikud kerged kehavigastused 296
§ 193. Ettevaatamatud kehavigastused 297
§ 194. Löömine 297

§ 195. Teise isiku nakatamine suguhaigusesse 298
§ 196. Abort 299
§ 197. Abita jätmine 301
§ 198. Kuriteod isiku vabaduse vastu 303
§ 199. Seksuaalsed kuriteod 304
§ 200. Kuriteod isiku au ja väärikuse vastu 306

XXVIII peatükk — Varavastased kuriteod

§ 201. Varavastaste kuritegude mõiste ja süsteem 308
§ 202. Vargus 309
§ 203. Karja riisumine 312
§ 204. Avalik vargus 313
§ 205. Röövimine 314
§ 206. Väljapressimine 315
§ 207. Kelmus 316
§ 208. Liigkasuvõtmine 319
§ 209. Omastamine 320
§ 210. Teadvalt kuriteo läbi saadud vara kuritegelik omandamine 321
§ 211. Eraisikuile kuuluva vara tahtlik hävitamine 322
§ 212. Sotsialistliku vara tahtlik hävitamine või rikkumine . . 323
§ 213. Teised vara hävitamise või rikkumise liigid 324
§ 214. Kuritegelik autoriõiguste rikkumine 326

XXIX peatükk — Sõjaväelised kuriteod

§ 215. Kriminaalkoodeksite üldosa kohaldamise kord sõjaväelistele kuritegudele 327
§ 216. Sõjaväeliste kuritegude süsteem ja liigid 334
§ 217. Kuriteod, mis kujutavad endist kodumaa sõjaljse reetmise eriliike 335
§ 218. Sõjaväeteenistusest kõrvalehoidumine 337
§ 219. Sõjaväelaste üldiste kohustuste rikkumine 343
§ 220. Punaarmee teenistuse määrustikuliste eeskirjade rikkumine 349
§ 221. Sõjaväelised ametialased kuriteod 351
§ 222. Kuriteod, mis on vahetult seotud Punaarmee operatiivtegevusega 352
§ 223. Kuriteod sõjategevuse rajooni elanikkonna vastu 354
§ 224. Rahvusvahelisi konventsioone rikkuvad sõjaväelised kuriteod 355

XXX peatükk — Kuriteod, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi

§ 225. Kuritegude, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi, mõiste ja süsteem 356
§ 226. Vastupanu naise tegelikule vabastamisele 357
§ 227. Muud kuriteod, mis kujutavad endist sugukondliku olustiku pärimusi 360

Vastutav toimetaja R. Gordin.

Ladumisele antud 22. III 1946. Trükkimisele antud 20. IV 1946. Trükiarv 3200. Paber 56x79,1/16. Trükipoognaid 23,25. Trükitähti trükipoognas 46096. Arvutuspoognaid 26,7. MB-02713. Tellimise nr. 999. Trükikoda „Kommunist" Tallinn, Pikk tn. 2.

На эстонском языке.
Голяков. Уголовное право.

Rbl. 28.—

A-16005
VII